

บทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

นายยุทธนา แซ่พั้ว

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2555

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

THE ROLE OF COURTSHIP DANCE IN RAMAKIEN'S KHON PERFORMANCE

Mr. Yutthana Saepour

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Thai Dance

Department of Dance

Faculty of Fine and Applied Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2012

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

บทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

โดย

นายยุทธนา แซ่พั้ว

สาขาวิชา

นาฏยศิลป์ไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

อาจารย์ ดร.วิษุตา วุฑฒิตย์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.นราพงษ์ จรัสศรี)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร.วิษุตา วุฑฒิตย์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์สถาพร สันทอง)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ไพฑูรย์ เข้มแข็ง)

ยุทธนา แซ่พั่ว : บทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์. (THE ROLE OF COURTSHIP DANCE IN RAMAKIEN'S KHON PERFORMANCE) อ. ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์หลัก : อ. ดร.วิษชุดา วุฒาพิศย์, 739 หน้า.

การวิจัยเรื่อง บทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และองค์ประกอบการแสดงบทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ของกรมศิลปากร จำนวน 3 ตอน ได้แก่ ตอนพระรามเกี่ยวนางสีดา อยู่ในการแสดงโขนชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์ ตอนทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ อยู่ในแสดงโขนชุดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ และตอนพาลีเกี่ยวนางเทพคาวา อยู่ในแสดงโขนชุดพาลีสอนน้อง

วิธีดำเนินการวิจัยประกอบด้วยการศึกษาการรวบรวมข้อมูลจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ตำราและเอกสารวิชาการ บทโขน และ สูจิบัตรการแสดง การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ศิลปินผู้แสดงและรับการถ่ายทอด และการสังเกตการแสดง หลังจากนั้นจะนำข้อมูลมาวิเคราะห์และนำเสนอเป็นรายงานการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า บทบาทการเกี่ยวในรูปแบบการแสดงโขน ได้รับการถ่ายทอดมาจากกรมมหรสพ ปรากฏหลักฐานของการแสดงของกรมศิลปากรครั้งแรก จำนวน 4 ตอน เมื่อพ.ศ. 2478 - 2488 ปัจจุบันบทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ของกรมศิลปากรมีทั้งสิ้นจำนวน 17 ตอน สำหรับการแสดงบทบาทการเกี่ยวเป็นการแสดงให้เห็นถึงการมอบความรัก และความห่วงใยระหว่างเพศชายและเพศหญิง ซึ่งถูกถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมและนาฏยศิลป์ โดยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน อันได้แก่ 1) ขั้นตอนการชมโฉม 2) ขั้นตอนการพุดจาหยอกล้อ 3) ขั้นตอนการเล้าโลม และ 4) ขั้นตอนการประดีพิพัทธ์ ซึ่งขั้นตอนที่สำคัญที่สุดและเป็นจุดประสงค์หลักในการแสดงบทบาทการเกี่ยว คือ ขั้นตอนการเล้าโลม ส่วนกระบวนการทำรำนั้นเป็นการรำตีบทตามคำร้องซึ่งทำทางที่แสดงออกมาเป็นกระบวนการทำเลียนแบบทำกิริยาธรรมชาติของมนุษย์ทั่วไปที่มีความรักและยังมีการรำตามทำนองเพลงโดยใช้เพลงหน้าพาทย์โลมหรือตระนอนเพื่อเป็นการสื่อถึงการได้ประดีพิพัทธ์ นอกจากนี้ รูปแบบการแสดงบทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนทั้ง 3 ตอน ปรากฏว่ามีลักษณะทั้งนั่งเกี่ยวและยืนเกี่ยว ซึ่งพระรามเกี่ยวนางสีดาและทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑเป็นรูปแบบเฉพาะนั่งเกี่ยว

ภาควิชา..... นาฏยศิลป์..... ลายมือชื่อนิสิต

สาขาวิชา..... นาฏยศิลป์ไทย..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

ปีการศึกษา..... 2555.....

5486608635 : MAJOR THAI DANCE

KEYWORDS : KHON / RAMAKIEN / ROLE

YUTTHANA SAEPOUR : THE ROLE OF COURTSHIP DANCE IN RAMAKIEN'S
KHON PERFORMANCE. ADVISOR: ASST. PROF. VIJJUTA VUDHADITYA,
Ph.D, 739 pp.

This research, THE ROLE OF COURTSHIP DANCE IN RAMAKIEN'S KHON PERFORMANCE, is purposed to study the history of courtship dance in Ramakien' khon and the Fine Arts Department's factors of the role of courtship dance in Ramakien's khon from 3 performance episodes : 1) Phra Ram courts Sida ; presented in the act of Khon's Sida firewalk and quenching of holocaust on doomsday 2) Thosaganth courts Monto; shown in the act of Khon's Mandodari cooking of sprinkling holy water and 3) Palee courts Dhepdara ; displayed in the act of Khon's Palee of brother-teaching.

The research methodology was first to run on literature reviews-texts, Khon scripts and performance programs-, second to conduct into the field study by performance observation, actor interviews and transmitted trains, and last to work on data analysis and paper reporting.

The study reveals that the role of courtship dance in Khon performance was transmitted by the Royal Entertainment Department obviously evidenced by the Fine Arts Department's the first Khon performance of 2 sets in 1935. Nowadays, in 2013, the Fine Arts Department's the role of courtship dance in Ramakien's Khon performances are continuously displayed into 17 sets. A courtship dance presents love offering and male and female caring, that were transmitted through literature and dancing art divided into 4 steps : 1) Blason 2) Teasing 3) Wheedling and 4) Lovemaking ; from these the wheedling is the most important to perform the courtship. And, a process of dances is performed by songs that they were imitated by the actions of men who are in love, and that finally performed by melodies of Nha Phat Lom song and Tra Nhon one that convey the meaning of Lovemaking. Finally, the styles of the role of courtship dance in those 3-episod Khon performance can be danced both of sitting and standing ;however, for Phra Ram and Thosaganth are in only sitting

Department : Dance Student's Signature

Field of Study : Thai Dance Advisor's Signature

Academic Year : 2012

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์” สำเร็จลงได้ในครั้งนี้เนื่องจากได้รับความอนุเคราะห์จากอาจารย์ ดร.วิชชุดา วุฒาพิศย์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและตรวจทานแก้ไข จนกระทั่งเนื้อหาครบถ้วนเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์สถาพร สันทอง อาจารย์บุญนาค ทรรทรานนท์ อาจารย์ไพฑูรย์ เข้มแข็ง ดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก อาจารย์หัสตินทร์ ปานประสิทธิ์ อาจารย์ ดร.นพมาตร พวงสุวรรณ ที่ให้ความกรุณาชี้แนะแนวทาง แนะนำเอกสาร ตำรา งานวิจัยต่าง ๆ ที่เป็นข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการวิจัยในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ อาจารย์สมศักดิ์ ทัดติ อาจารย์สุรเดช เผ่าช่างทอง อาจารย์สิริพงษ์ ทวีทรัพย์ อาจารย์ปรัชญา ชัยเทศ อาจารย์อัฉรญา อยู่ปิยะ อาจารย์อัฉรญา สุภาไชยกิจ อาจารย์ดวงฤดี ภาพรพาสี อาจารย์อุษา แดงวิจิตร อาจารย์วรวรรณ พลัประสิทธิ์ อาจารย์วัลย์พร กระจ่มเขต อาจารย์สิริวรรณ อาจมังกร ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงบทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ อีกทั้งให้ความกรุณาสละเวลาอันมีค่าถ่ายทอดกระบวนการทำความเข้าใจ ความเมตตา เอาใจใส่ดูแลปรับปรุงแก้ไขกระบวนการทำให้ถูกต้อง และสวยงาม

ขอกราบขอบพระคุณ นายธีรเดช กลิ่นจันทร์ นายพรเลิศ พิพัฒน์รุ่งเรือง นายวีรกร สุขศาสตร์ นางนาฎยา รัตนศึกษา ที่ให้ความอนุเคราะห์เป็นต้นแบบในการถ่ายรูปกระบวนการเกี่ยว

ขอกราบขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญ คณาจารย์ ด้านนาฏศิลป์ ดนตรี สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม และศิลปินสำนักการสังคีต กรมศิลปากร คณาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์ ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลในการให้สัมภาษณ์อันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ นางสาวนันทพร ผ่องพุฒิ นางสาวอรอุมา สุจิตโฆคากุล นางสาวณิศา สมรวินุลย์ นายจิรวัดน์ รัตนเทพปัญญากุล และเพื่อน ๆ กลุ่มนางจันทน์ออกศึกทุกคน ที่เป็นกำลังใจ ทุนทรัพย์และตรวจทานงานจนสำเร็จ

ด้วยคุณประโยชน์ คุณงามความดีอันเกิดจากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอแนะนำเป็นเครื่องสักการะบูชาพระคุณของบิดา มารดา คุณครูบาอาจารย์ ทั้งที่ล่วงลับและยังมีชีวิตอยู่ ที่ได้อบรมสั่งสอนวิชาความรู้ในศาสตร์ทุกแขนง จนผู้วิจัยสามารถเขียนงานวิจัยสำเร็จสมบูรณ์ลงได้ และยังคงคุณประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษางานวิจัยนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
1.5 ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการวิจัย.....	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
บทที่ 2 “รามเกียรติ์” ในวรรณกรรมและการแสดง.....	11
2.1 ความเป็นมาเรื่องรามเกียรติ์.....	12
2.1.1 ประวัติเรื่องรามเกียรติ์.....	12
2.1.2 วรรณกรรมรามเกียรติ์.....	17
2.1.2.1 วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา.....	17
2.1.2.2 วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงธนบุรี.....	30
2.1.2.3 วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์.....	32
2.2 บทกวีในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์.....	49
2.2.1 ความหมายของการกวีพาราดี.....	49
2.2.2 บทกวีพาราดีในบทละครเรื่องรามเกียรติ์.....	52
2.2.2.1 บทกวีพาราดีในวรรณกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา.....	52
2.2.2.2 บทกวีพาราดีในวรรณกรรมสมัยธนบุรี.....	60
2.2.2.3 บทกวีพาราดีในบทละครเรื่องรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1.....	62

	หน้า
2.2.2.4 บทเกี่ยวพาราสิในบทละครเรื่องรามเกียรติ์รัชกาลที่ 2.....	66
2.2.2.5 บทเกี่ยวพาราสิในบทละครเรื่องรามเกียรติ์รัชกาลที่ 4.....	68
2.3 บทเกี่ยวพาราสิในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ฉบับปรับปรุงของ กรมศิลปากร.....	69
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	130
3.1 แผนการดำเนินการวิจัย.....	131
3.2 แหล่งข้อมูล.....	132
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	132
3.3.1 การศึกษาและการสืบค้นข้อมูล.....	133
3.3.2 การสัมภาษณ์ / การสนทนา.....	141
3.3.3 การสังเกตการณ์.....	147
3.3.4 การบันทึกภาพ.....	150
3.4 การตรวจสอบเอกสาร.....	152
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	153
3.6 การนำเสนอผลการวิจัย.....	154
บทที่ 4 องค์ประกอบการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิในการแสดงโขน.....	158
4.1 องค์ประกอบการแสดงพระรามเกี่ยวพาราสินางสีดา.....	160
4.1.1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง.....	160
4.1.2. บทโขนประกอบการแสดง.....	167
4.1.3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง.....	172
4.1.4. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง.....	177
4.1.5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง.....	181
4.1.6. ฉากประกอบการแสดง.....	193
4.1.7. การคัดเลือกผู้แสดง.....	195
4.1.8. กระบวนท่ารำ.....	196

4.2 องค์ประกอบการแสดงทัศนศิลป์เกี่ยวกับพาราซีนางมณีโต.....	317
4.2.1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง.....	317
4.2.2. บทโขนประกอบการแสดง.....	324
4.2.3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง.....	327
4.2.4. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง.....	329
4.2.5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง.....	333
4.2.6. ฉากประกอบการแสดง.....	346
4.2.7. การคัดเลือกผู้แสดง.....	348
4.2.8. งบประมาณทำรำ.....	349
4.3 องค์ประกอบการแสดงพาลีเกี่ยวกับพาราซีนางเทพดารา.....	403
4.3.1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง.....	403
4.3.2. บทโขนประกอบการแสดง.....	412
4.3.3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง.....	419
4.3.4. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง.....	422
4.3.5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง.....	426
4.3.6. ฉากประกอบการแสดง.....	443
4.3.7. การคัดเลือกผู้แสดง.....	446
4.3.8. งบประมาณทำรำ.....	447
4.4 วิเคราะห์เปรียบเทียบองค์ประกอบการแสดงบทบาทการเกี่ยวกับพาราซีนางในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์.....	558
4.5 วิเคราะห์กระบวนการแสดงบทบาทการเกี่ยวกับพาราซีนางในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์.....	622
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ.....	645
รายการอ้างอิง.....	652

ภาคผนวก.....	656
ภาคผนวก ก บทเกี่ยวพาราสิในบทะเลคร เรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช.....	657
ภาคผนวก ข บทเกี่ยวพาราสิในบทะเลคร เรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.....	684
ภาคผนวก ค บทไขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์.....	699
ภาคผนวก ง บทไขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดมณโฑหุงน้ำทิพย์.....	713
ภาคผนวก จ บทไขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง.....	718
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	739

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ที่เข้าสู่ประเทศไทย.....	16
2	วิเคราะห์ขั้นตอนการเกี่ยวพาราสีในบทละคร สมัยกรุงศรีอยุธยา.....	52
3	วิเคราะห์ขั้นตอนการเกี่ยวพาราสีในบทละคร สมัยกรุงธนบุรี.....	60
4	วิเคราะห์ขั้นตอนการเกี่ยวพาราสีในบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1.....	63
5	วิเคราะห์ขั้นตอนการเกี่ยวพาราสีในบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2.....	66
6	วิเคราะห์ขั้นตอนการเกี่ยวพาราสีในบทละครเบิกโรงพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 4..	68
7	การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีของกรมศิลปากร.....	70
8	ขั้นตอนและระยะเวลาดำเนินวิจัย.....	131
9	การบันทึกภาพนิ่ง และวีดิทัศน์กระบวนการทำรำบทบาทการเกี่ยวพาราสี.....	152
10	การใช้เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ในบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา....	173
11	เครื่องแต่งกายของพระรามในการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา...	182
12	เครื่องแต่งกายของนางสีดาในการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา...	188
13	ความหมายของทำรำบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาเพลงขึ้นพลับพลา...	197
14	ความหมายของทำรำบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาเพลงชาติรี.....	205
15	ความหมายของทำรำบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาเพลงลีลากระทุ่ม.....	222
16	ความหมายของทำรำบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาเพลงรำย.....	246
17	ความหมายของทำรำบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาเพลงไอ้โลมใน.....	274
18	ความหมายของทำรำบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาเพลงตระนอน.....	308
19	เครื่องแต่งกายของทศกัณฐ์ในการแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ... ทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ...	333
20	เครื่องแต่งกายของนางมณฑิในการแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ... นางมณฑิเกี่ยวพาราสีนางมณฑิ...	339
21	ความหมายของทำรำบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิเพลงไอ้โลมชาติรี..	349
22	ความหมายของทำรำบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิเพลงนจาก.....	368
23	ความหมายของทำรำบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิเพลงโลม.....	379
24	ความหมายของทำรำบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิเพลงตระนอน.....	394
25	วิเคราะห์บทบาทฉบับปรับปรุงของกรมศิลปากร ในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยว พาราสีนางเทพดารา.....	415
26	การใช้เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ในบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา.....	419

ตารางที่		หน้า
27	เครื่องแต่งกายของพาลีในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดารา.....	426
28	เครื่องแต่งกายของนางเทพดาราในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพ ดารา.....	434
29	ความหมายของท่ารำบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดาราเพลงต้นเพลงยาว...	448
30	ความหมายของท่ารำบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดาราในบทเจรจา.....	470
31	ความหมายของท่ารำบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดาราเพลงไอ้โลมชาติวี.....	483
32	ความหมายของท่ารำบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดาราเพลงพราหมณ์ ดีดน้ำเต้า.....	501
33	ความหมายของท่ารำบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดาราบทเจรจา.....	524
34	ความหมายของท่ารำบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดาราเพลงโลม.....	562
35	ความหมายของท่ารำบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดาราเพลงตระนอน.....	378
36	วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง.....	589
37	วิเคราะห์เปรียบเทียบบทโขนประกอบการแสดง.....	607
38	วิเคราะห์เปรียบเทียบเพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง.....	608
39	วิเคราะห์เปรียบเทียบเครื่องดนตรีประกอบการแสดง.....	609
40	วิเคราะห์เปรียบเทียบเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง.....	610
41	วิเคราะห์เปรียบเทียบฉากประกอบการแสดง.....	611
42	วิเคราะห์เปรียบเทียบการคัดเลือกนักแสดง.....	612
43	วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการทำรำขั้นตอนชมโฉม.....	613
44	วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการทำรำขั้นตอนพุดจาหยอกล้อ.....	614
45	วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการทำรำขั้นตอนเล่าโลม.....	618
46	วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการทำรำขั้นตอนประดิษฐ์.....	621
47	วิเคราะห์กระบวนการทำทางกิริยาของมนุษย์กับท่าเรียกทางนาฏศิลป์ไทย.....	626
48	วิเคราะห์กระบวนการบทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนกับท่ารำแม่บทใหญ่.....	639

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ต้นฉบับสมุดไทยเรื่องราชาพิลาปคำฉันท์.....	19
2	เนื้อความต้นฉบับสมุดไทยเรื่องราชาพิลาปคำฉันท์.....	19
3	ต้นฉบับสมุดไทยเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา.....	29
4	ภาพจารึกบนแผ่นศิลาเรื่องรามเกียรติ์ แผ่นที่ 28 นางสีดาผูกพระศอ.....	37
5	ภาพจิตรกรรมฝาผนังรอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	44
6	การแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา.....	73
7	การแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา.....	76
8	การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสีนางนารายณ์.....	79
9	การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ.....	82
10	การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางสีดา.....	85
11	การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางเบญกาย.....	88
12	การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ.....	91
13	การแสดงบทบาททศกัณฐ์(แปลง)เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ.....	94
14	การแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางดารา.....	97
15	การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสีนางบุษมาลี.....	102
16	การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสีนางเบญกาย.....	104
17	การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสีนางสุพรรณมัจฉา.....	108
18	การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสีนางวานรินทร์.....	111
19	การแสดงการแสดงผลบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสีนางสุวรรณกัณเฑาะ.....	114
20	การแสดงบทบาทนางอรุณวดีเกี่ยวพาราสีฤๅษีโลกิ.....	117
21	การแสดงการแสดงผลบทบาทนางสำมนักขาเกี่ยวพาราสีพระราม.....	120
22	การแสดงบทบาทเทวดาเกี่ยวพาราสีนางฟ้า ชุตเบิกโรงเมฆลารามสุ.....	122
23	การแสดงบทบาทเทวดาเกี่ยวพาราสีนางฟ้า ชุตนารายณ์ปราบหน.....	124
24	การแสดงบทบาทเทวดาเกี่ยวพาราสีนางฟ้า ชุตพรหมาสตร์.....	128
25	สูจิบัตรการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกั.....	161
26	การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกั.....	163

ภาพที่	หน้า
27	การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพิสูจน์สัตย์ พระรามนิวัติอโยธยา..... 164
28	การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรพถ์ยกัลป์..... 165
29	การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟให้ประจักษ์ในรักแท้..... 166
30	วงปี่พาทย์เครื่องห้า..... 178
31	วงปี่พาทย์เครื่องคู่..... 179
32	วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่..... 180
33	เครื่องแต่งกายของพระรามในการแสดงโขน ณ โรงละครอนศิลป์ปากร (ไฟไหม้).... 183
34	เครื่องแต่งกายพระรามด้านหน้า..... 184
35	การแต่งกายพระรามด้านหลัง..... 185
36	เครื่องแต่งกายของนางสีดาในการแสดงโขน ณ โรงละครอนศิลป์ปากร (ไฟไหม้)... 189
37	การแต่งกายนางสีดาด้านหน้า..... 190
38	การแต่งกายนางสีดาด้านหลัง..... 191
39	ฉากการแสดงบทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาปีพุทธศักราช 2534..... 194
40	ฉากแสดงบทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาปีพุทธศักราช 2556..... 194
41	นั่งเหนือแท่นสุวรรณบรรจถรณ์..... 198
42	กับบังอรองค์พระมเหสี..... 199
43	หยอกเย้า..... 200
44	แย้มสรวล..... 201
45	ยวนยี..... 202
46	พลางมีสุนทร..... 203
47	วจา..... 204
48	น้องเอยน้องแก้ว..... 206
49	เหมือนม้วยแล้ว..... 207
50	กลับเป็น..... 208
51	ดนตรีรับ..... 209
52	เหมือนม้วยแล้ว..... 210
53	กลับเป็น..... 211
54	มาเห็นหน้า..... 212

ภาพที่	หน้า
55	แต่พลัดพราก..... 213
56	จากกัน..... 214
57	มานานช้า..... 215
58	พีโศกา..... 216
59	พางเพียง..... 217
60	ดนตรีรับ..... 218
61	พีโศกา..... 219
62	พางเพียง..... 220
63	จะม้วยมุด..... 221
64	จึงตามหา..... 224
65	มาถึง..... 225
66	เมืองขีดขิน..... 226
67	ได้โยธา..... 227
68	พานรินทร์..... 228
69	นับสมุทร..... 229
70	พียกทัพ..... 230
71	ขับพล..... 231
72	รีบรุด..... 232
73	มายงยุทธ..... 233
74	ราพณ์ร้าย..... 234
75	วายุชีวิต..... 235
76	จนได้เจ้า..... 236
77	เขาวมาลย์..... 237
78	มาร่วมห้อง..... 238
79	ที่ขุนช่อง..... 239
80	สูญหาย..... 240
81	สบายจิต..... 241
82	ว่าพลางอิงแอบ..... 242

ภาพที่		หน้า
83	แนบชิด.....	243
84	จุมพิตนวลน้อง.....	244
85	ตระกองกร.....	245
86	เมื่อนั้น.....	248
87	โคมนางสีดา.....	249
88	ดวงสมร.....	250
89	ระทวยทับกับตักพระภูธร.....	251
90	บังอรชวนว่าพาที่.....	252
91	เพราะน้องรักรบ.....	253
92	ให้ไปตามกวาง.....	254
93	จึงต้องร้างแรมป่าพนาศรี.....	255
94	ตกไปอยู่ลงกาธานี.....	256
95	ทุกทีวาราศรี.....	257
96	ตรมใจ.....	258
97	จะผูกคอเสียให้ตาย.....	259
98	ววยปราณ.....	260
99	หากกำแหงหนุมาน.....	261
100	ไปช่วยได้.....	262
101	ไม่ม้วยมอดชีวันบรรลัย.....	263
102	เพราะพระภูวไ নয়.....	264
103	เมตตา.....	265
104	อันพระคุณของพระองค์.....	266
105	ทรงเดช.....	267
106	ดั่งชนกปกเกศ.....	268
107	เกศา.....	269
108	จะขออยู่สนอง.....	270
109	รองบาทา.....	271
110	ไปกว่าชีวัน.....	272

ภาพที่		หน้า
111	จะบรรลัย.....	273
112	ดวงเอยดวงสมร.....	277
113	พี่จะถือโทษกรรม.....	278
114	ก็หาไม่.....	279
115	หากถึง.....	280
116	ยุคเข็ญ.....	281
117	จึงเป็นไป.....	282
118	ต้องใน.....	283
119	ที่เรา.....	284
120	อวดตาร.....	285
121	ครั้งนี้.....	286
122	สัตรีบาป.....	287
123	ก็ราบแล้ว.....	288
124	จะผ่องแผ้ว.....	289
125	ผาสุก.....	290
126	ทุกสถาน.....	291
127	ทั้งพี่.....	292
128	กับโฉมยง.....	293
129	นงคราญ.....	294
130	จะสำราญ.....	295
131	เรจรีน.....	296
132	ทุกคืนวัน.....	297
133	ว่าพลาง.....	298
134	ประโลม.....	299
135	ลูปต้อง.....	300
136	ค่อยประคองชิดชม.....	301
137	ภิรมย์ขวัญ.....	302
138	ถ้อยที่ปฏิพัทธ์.....	303

ภาพที่		หน้า
139	ผูกพัน.....	304
140	เกษมสันต์.....	305
141	ยินดี.....	306
142	ปรีดา.....	307
143	เพลงตระนอน ท่าที่ 1.....	309
144	เพลงตระนอน ท่าที่ 2.....	310
145	เพลงตระนอน ท่าที่ 3.....	311
146	เพลงตระนอน ท่าที่ 4.....	312
147	เพลงตระนอน ท่าที่ 5.....	313
148	เพลงตระนอน ท่าที่ 6.....	314
149	เพลงตระนอน ท่าที่ 7.....	315
150	สูจิบัตรการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณฑิลาหุ้่น้ำทิพย์.....	317
151	การแสดงทศกัณฐ์เกี่ยวพราสีนางมณฑิลา.....	319
152	การแสดงทศกัณฐ์เกี่ยวพราสีนางมณฑิลา.....	320
153	การแสดงทศกัณฐ์เกี่ยวพราสีนางมณฑิลา.....	321
154	การแสดงทศกัณฐ์เกี่ยวพราสีนางมณฑิลา.....	322
155	วงปี่พาทย์เครื่องห้า.....	330
156	วงปี่พาทย์เครื่องคู่.....	331
157	วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่.....	332
158	เครื่องแต่งกายทศกัณฐ์ด้านหน้า.....	335
159	เครื่องแต่งกายทศกัณฐ์ด้านหลัง.....	336
160	เครื่องแต่งกายนางมณฑิลาด้านหน้า.....	343
161	เครื่องแต่งกายนางมณฑิลาด้านหลัง.....	344
162	ฉากแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพราสีนางมณฑิลาในปีพุทธศักราช 2555.....	347
163	ฉากแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพราสีนางมณฑิลาในปีพุทธศักราช 2556.....	347
164	น้องเอย.....	351
165	น้องรัก.....	352
166	เหมือนแม่พระ.....	353

ภาพที่	หน้า
167	ฟังพัก..... 354
168	ดนตรีรับ..... 355
169	เหมือนแม่พระ..... 356
170	ฟังพัก..... 357
171	เลศนักรักษา..... 358
172	มิเสียที่..... 359
173	ที่เป็น..... 360
174	เช่นดวงตา..... 361
175	ดวงดูรา..... 362
176	ของพี่..... 363
177	ดนตรีรับ..... 364
178	ดวงดูรา..... 365
179	ของพี่..... 366
180	มีมีคล้าย..... 367
181	ขอเชิญแม่พุ่มพวง..... 369
182	ดวงชีวิต..... 370
183	เข้าร่วมคิด..... 371
184	เคียงข้าง..... 372
185	อย่าห่างหาย..... 373
186	ซุบชีวิต..... 374
187	พงศ์เฝ้า..... 375
188	ที่เขาตาย..... 376
189	ให้ฟื้นกายฟื้นชีวา..... 377
190	อย่าราคิน..... 378
191	เพลงโลม ทำที่ 1..... 381
192	เพลงโลม ทำที่ 2..... 382
193	เพลงโลม ทำที่ 3..... 383
194	เพลงโลม ทำที่ 4..... 384

ภาพที่	หน้า
195 เพลงโหม ท่าที่ 5.....	385
196 เพลงโหม ท่าที่ 6.....	386
197 เพลงโหม ท่าที่ 7.....	387
198 เพลงโหม ท่าที่ 8.....	388
199 เพลงโหม ท่าที่ 9.....	389
200 เพลงโหม ท่าที่ 10.....	390
201 เพลงโหม ท่าที่ 11.....	391
202 เพลงโหม ท่าที่ 12.....	392
203 เพลงโหม ท่าที่ 13.....	393
204 เพลงตระนอน ท่าที่ 1.....	395
205 เพลงตระนอน ท่าที่ 2.....	396
206 เพลงตระนอน ท่าที่ 3.....	397
207 เพลงตระนอน ท่าที่ 4.....	398
208 เพลงตระนอน ท่าที่ 5.....	399
209 เพลงตระนอน ท่าที่ 6.....	400
210 เพลงตระนอน ท่าที่ 7.....	401
211 สฐิบัติการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง.....	403
212 การแสดงพาลีเกี่ยวพราสีนางเทพดารา เมื่อปีพุทธศักราช 2517.....	405
213 การแสดงพาลีเกี่ยวพราสีนางเทพดารา เมื่อปีพุทธศักราช 2550.....	407
214 การแสดงพาลีเกี่ยวพราสีนางเทพดารา เมื่อปีพุทธศักราช 2555.....	410
215 การแสดงพาลีเกี่ยวพราสีนางเทพดารา เมื่อปีพุทธศักราช 2556.....	411
216 วงปี่พาทย์เครื่องห้า.....	423
217 วงปี่พาทย์เครื่องคู่.....	424
218 วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่.....	425
219 การแต่งกายพาลีด้านหน้า.....	431
220 การแต่งกายพาลีด้านหลัง.....	432
221 การแต่งกายนางเทพดาราด้านหน้า.....	440
222 การแต่งกายนางเทพดาราด้านหลัง.....	441

ภาพที่		หน้า
223	ฉากและอุปกรณ์ประกอบฉาก กรณีไม่วางเครื่องราชูปโภค.....	445
224	ฉากและอุปกรณ์ประกอบฉาก กรณีวางเครื่องราชูปโภคด้านเดียว.....	445
225	พิศพัทตร์พัทตร์ฟ่อง.....	450
226	ดั่งดวงจันทร์.....	451
227	พิศชนงดั่งคัน.....	452
228	ธนูศิลป์.....	453
229	พิศเนตรดั่งเนตร.....	454
230	มฤคิน.....	455
231	พิศทนต์.....	456
232	ดั่งนิล.....	457
233	เรียบราย.....	458
234	พิศโอบุษฐ์.....	459
235	โอบุษฐ์เยี่ยม.....	460
236	ดั่งจะแยม.....	461
237	พิศนาสิก.....	462
238	นาสิกแสดล้ม.....	463
239	เชิดฉาย.....	464
240	พิศปราง.....	465
241	ดั่งปราง.....	466
242	ทองพราย.....	467
243	พิศกรรณ.....	468
244	บุษบา.....	469
245	พิศพัทตร์ลักขณาเทพนารี.....	471
246	แสนปั้นปวนยวนฤดี.....	472
247	กระสันเสียว.....	473
248	อารมณ์กามดั่งน้ำเขียวทะเลักหลัง.....	474
249	ให้คุ่มคลังลิ้มกายา.....	475
250	ลิ้มค่านิ่งถึงอนุชาร่วมชีวานต์.....	476

ภาพที่		หน้า
251	ลี้มกระทั่งสัตย์สาบานต่อเทวฤทธิ์.....	477
252	วิสัยถึงที่จริงจิตคิดรวบรัด.....	478
253	แต่ค่อยเงื้องดงดหดหัดถ์.....	479
254	ตรัสคำหวาน.....	480
255	เชิงออกด้อนวนอนประโลม.....	481
256	โฉมนงคราญ.....	482
257	เจ้าเอ๋ย.....	484
258	เจ้าพี่.....	485
259	มารศรี.....	486
260	เยาวยอด.....	487
261	ดนตรีรับ.....	488
262	มารศรี (ทวน).....	489
263	เยาวยอด (ทวน).....	490
264	สงสาร.....	491
265	รักแสน.....	492
266	สุดรัก.....	493
267	ยิงชีวานต์.....	494
268	เยาวมาลย์.....	495
269	จงได้.....	496
270	ดนตรีรับ.....	497
271	เยาวมาลย์ (ทวน).....	498
272	จงได้ (ทวน).....	499
273	ปราณี.....	500
274	พระเอยพระองค์.....	503
275	พระจงโปรดเกล้า.....	504
276	เกศี.....	505
277	ร้องเอื่อน.....	506
278	เอออะไร.....	507

ภาพที่	หน้า
279	มาทำ..... 508
280	ร้องเอื้อน..... 509
281	ตั้งนี้..... 510
282	ล่องคำพระศุภี..... 511
283	บัญชา..... 512
284	ล่องคำพระศุภีบัญชา (ทวน)..... 513
285	พระจงคีนคิด..... 514
286	ดูก่อน..... 515
287	อย่าอวรณ์แต่สม..... 516
288	เส่นหา..... 517
289	ร้องเอื้อน..... 518
290	ตัวน้อง..... 519
291	เทวัญ..... 520
292	ประทานมา..... 521
293	ให้สุครีพอนุชา..... 522
294	ตั้งวาที..... 523
295	แม่ยอดชีวิต..... 527
296	ขวัญชีวิต..... 528
297	ศรีชีวิต..... 529
298	แม่อย่าอิดเอื้อน..... 530
299	เป็อน..... 531
300	บิด..... 532
301	คิดหลักหลบ..... 533
302	อันผอบ..... 534
303	พี่น้อง..... 535
304	มากับมือ..... 536
305	ถึงหนักหนอพี่ก็สู้ถือ..... 537
306	ประคองอุ้ม..... 538

ภาพที่		หน้า
307	ลำบากเหลือ.....	539
308	จนเหลือข่ม.....	540
309	เพราะข่มน้อง.....	541
310	จนพาเจ้าเข้ามา.....	542
311	มาถึงห้อง.....	543
312	เห็นฉัน.....	544
313	โคมฉาย.....	545
314	เจ้าจะให้พี่.....	546
315	สละลา.....	547
316	ไฉนน้ำใจ.....	548
317	ช่างไม่เมตตา.....	549
318	ปรานีหนอ.....	550
319	มาเถิดนะ.....	551
320	แม่อย่าร้องรอ.....	552
321	ให้นานเนิ่น.....	553
322	เชิญ.....	554
323	แม่ร้อยข้าง.....	555
324	ไปนั่ง.....	556
325	ให้เพลินเพลินบนแท่นทอง.....	557
326	กล่าวจะอ่อน.....	558
327	กรตระกองแสนพิศวาส.....	559
328	ประคององค์อนงค์นางขี้เซา.....	560
329	ต่างแนบชิดสนิทสมภิรมยา.....	561
330	เพลงโลม ทำที่ 1.....	564
331	เพลงโลม ทำที่ 2.....	565
332	เพลงโลม ทำที่ 3.....	566
333	เพลงโลม ทำที่ 4.....	567
334	เพลงโลม ทำที่ 5.....	568

ภาพที่	หน้า
335 เพลงโหม ทำที่ 6.....	569
336 เพลงโหม ทำที่ 7.....	570
337 เพลงโหม ทำที่ 8.....	571
338 เพลงโหม ทำที่ 9.....	572
339 เพลงโหม ทำที่ 10.....	573
340 เพลงโหม ทำที่ 11.....	574
341 เพลงโหม ทำที่ 12.....	575
342 เพลงโหม ทำที่ 13.....	576
343 เพลงโหม ทำที่ 14.....	577
344 เพลงตระนอน ทำที่ 1.....	579
345 เพลงตระนอน ทำที่ 2.....	580
346 เพลงตระนอน ทำที่ 3.....	581
347 เพลงตระนอน ทำที่ 4.....	582
348 เพลงตระนอน ทำที่ 5.....	583
349 เพลงตระนอน ทำที่ 6.....	584
350 เพลงตระนอน ทำที่ 7.....	585
351 ตำแหน่งการนั่งเกี่ยวระหว่างพระรากับนางสีดา.....	623
352 ตำแหน่งการนั่งเกี่ยวระหว่างทศกัณฐ์กับนางมณโฑ.....	623
353 การรำแบบยืนเกี่ยวเดินเป็นวงกลม.....	624
354 การรำแบบยืนเกี่ยวเข้าซ้ายและขวา.....	624
355 ทำรำของเพลงโหมของลิงไลน์.....	625
356 ทำรำของเพลงโหมของลิงยอด.....	625
357 ทำนั่งจับสูง.....	627
358 ทำนั่งจับไขว้.....	628
359 ทำนั่งจับมือเดียว.....	629
360 ทำยืนจับมือเดียว.....	629
361 ทำนั่งโหมบน.....	630
362 ทำยืนโหมบน.....	630

ภาพที่		หน้า
363	ทำนั้งโลมเอว.....	361
364	ทำยี่นโลมเอว.....	361
365	ทำนั้งลือบแขน.....	332
366	ทำนั้งเซยคาง.....	333
367	ทำนั้งเซยคาง.....	333
368	ทำนั้งเด็ดคาง.....	334
369	ทำยี่นเด็ดคาง.....	334
370	ทำถุหน้าขา.....	335
371	ทำพาดนาง.....	336
372	ทำพิงนาง.....	337
373	ทำหอม.....	338
374	ทำเทพพนม.....	339
375	ทำพนมมือ.....	339
376	ทำกิณนรพื่อนโอ.....	340
377	ทำนภาพร.....	340
378	ทำผาลาเพียงไหล่.....	340
379	ทำผาลา.....	340
380	ทำชักกระปี่ตีทำ.....	341
381	ทำกระปี่ตีทำ.....	341
382	ทำบัวชูฝัก.....	341
383	ทำบัวชูฝัก.....	341
384	ทำพระรถโยนสาร.....	342
385	ทำนางนอน.....	342

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเกี่ยวพาราสิ เป็นจุดเริ่มต้นของการสื่อสารที่จะนำไปสู่การสร้างมิตรภาพหรือความสำคัญในระดับต่อไป ทั้งในด้านมิตรภาพและความรักซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาชีวิตที่จะสืบสานชาติพันธุ์ของมนุษย์ต่อไป และนาฏศิลป์เป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่สามารถสื่อสาร ข้อมูลข่าวสารไปยังผู้ชมยังประโยชน์ให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันดีของมนุษย์

ในนาฏศิลป์ไทยก็มีเรื่องของเกี่ยวพาราสิซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเล่าเรื่องและการสื่อสารให้ผู้ชมเข้าใจและได้รับความบันเทิงจากศิลปะการแสดงแขนงนี้ จากการศึกษาประวัติความเป็นมาทางด้านนาฏศิลป์ไทย พบว่านาฏศิลป์ไทยแบ่งการแสดงออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ การแสดงระบำและรำ การแสดงพื้นเมือง การแสดงละคร และการแสดงโขน

โขน เป็นนาฏกรรมชั้นสูงอย่างหนึ่งของไทย ปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยพระนารายณ์มหาราช (พุทธศักราช 2199 – 2231) จากจดหมายเหตุ ลาลูแบร์ เอกอัครราชทูตฝรั่งเศส กล่าวถึงการแสดงโขนว่า เป็นการเดินออกท่าทาง ประกอบกับเสียงซอ และเครื่องดนตรีประเภทต่าง ๆ ผู้แสดงจะสวมหน้ากากปิดบังใบหน้าตนเองและถืออาวุธ โดยนำเอาวิธีเล่นและการแต่งตัวมาจากการเล่นชักนาคดึกดำบรรพ์ มีท่าทางการต่อสู้ที่โลดโผน ทำรำ ทำเดิน มาจากกระบี่กระบอง รวมทั้งการนำศิลปะ การพากย์ - เจระจก เพลงหน้าพาทย์ และเพลงดนตรีเข้ามาประกอบการแสดงจากการแสดงหนังใหญ่ ลักษณะสำคัญของการแสดงโขนคือผู้แสดงต้องสวมหัวโขน ซึ่งเป็นเครื่องสวมครอบหัวตั้งแต่ศีรษะถึงคอ เจาะรูสองรูบริเวณดวงตาให้สามารถมองเห็น แสดงอารมณ์ผ่านการรำรำ สร้างตามลักษณะของตัวละครนั้น ๆ เช่น ตัวยักษ์ ตัวลิง ตัวเทวดา ฯลฯ ตกแต่งด้วยสี ลงรักปิดทอง ประดับกระจก บ้างก็เรียกว่าหน้าโขน ตัวละครที่ปรากฏในการแสดงโขนมี 4 ประเภท คือ ตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ ตัวลิง และการแสดงโขนนิยมแสดงเรื่องรามเกียรติ์

รามเกียรติ์ เป็นเรื่องเล่าเรื่องหนึ่งที่มีผู้คนรู้จักและแพร่หลายในประเทศไทยมีที่มาจากวรรณคดีเรื่องมหากาพย์รามายณะ แต่งเป็นภาษาสันสกฤตโดยฤๅษีวาถมิกิ ชาวอินเดียเมื่อประมาณ 2,400 ปีเศษ เรื่องรามเกียรติ์ในประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครไว้สำหรับให้ละครหลวงแสดง

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครขึ้นใหม่เพื่อรวบรวมเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งมีมาแต่เดิมให้สมบูรณ์ ตั้งแต่ต้นจนจบ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เพื่อให้ละครหลวงใช้แสดง โดยได้ทรงเลือกมาเป็นตอน ๆ และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ดำเนินเรื่องตามแบบเรื่องมหากาพย์รามายณะ มาพระราชนิพนธ์ ใช้ชื่อว่า "ป่อเกิดรามเกียรติ์"

เรื่องรามเกียรติ์ มีเนื้อเรื่องที่สำคัญคือ พระราม พระลักษมณ์ และ นางสีดา เดินทางออกจากกรุงอโยธยาเพื่อเดินป่าเป็นเวลา 14 ปี ตามคำขอของนางไถยเกษี ซึ่งทั้ง 3 พระองค์ได้สร้างอาศรมอยู่กลางป่า ด้วยความสวยงามของนางสีดาจึงทำให้ทศกัณฐ์ซึ่งเป็นพญายักษ์ที่มี 10 หน้า 20 มือ ได้ลักพาตัวนางสีดาไปอยู่กรุงลงกา พระรามผู้เป็นพระสวามี และพระลักษมณ์ผู้เป็นพระอนุชาทราบเรื่องการหายตัวของนางสีดาจึงออกติดตามตัวนางสีดาไปยังกรุงลงกาเพื่อสังหารทศกัณฐ์

จากวรรณกรรมสุวรรณคดียุคนี้ พบว่าเรื่องรามเกียรติ์เป็นเรื่องที่นิยมนำมาเล่นประกอบการแสดงโขน และละคร ซึ่งพระมหากษัตริย์ได้ทรงให้ความสำคัญจนกระทั่งพระราชนิพนธ์เป็นบทละครไว้สำหรับแสดงเป็นจำนวนมาก เช่น คำพากย์เรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยาบทละครรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา, บทละครรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช บทละครรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช บทละครรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โคลงภาพรามเกียรติ์จารึกใต้แผ่นศิลาจำหลักติดผนังกรอบพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร บทละครรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงเรื่องรามเกียรติ์จารึกที่เสาศระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม บทละครรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และบทโขนที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่ เป็นการย่อตัดเอาแต่ตอนที่สำคัญเพื่อให้เล่าจบเรื่องในการแสดงครั้งเดียว โดยเริ่มตั้งแต่ตอนนารายณ์ปราบหนทุก ไปจนถึงพระรามคืนนคร บทโขนชุดพระรามครองเมืองซึ่งเริ่มตั้งแต่ประลองศรจนถึงพระรามเข้าโกศ..การปรับปรุงดังกล่าวเป็นการนำเอาเหตุการณ์ตามบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่2) มาใช้เป็นบรรทัดฐานปรับปรุงขึ้นเป็นบทโขนโดยดำเนินความไปตามบทพระราชนิพนธ์แต่ย่อรวบรัด ดังนั้นจึงพบว่าการแสดงโขนแต่ละตอนจะพบบทต่าง ๆ ในการแสดง เช่น บทลงสรวงทวงเครื่อง บทความเชื่อทางด้านโหราศาสตร์ บทความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ บทเปรียบเทียบในเชิง

ความงาม บทเปรียบเทียบในเชิงความรัก บทเปรียบเทียบในเชิงความโศกเศร้า บทเปรียบเทียบในเชิงความโกรธ การแสดงอากัปกริยาอาการโกรธ การแสดงอากัปกริยาอาการดีใจเสียใจ การแสดงอากัปกริยาอาการกลัว และการแสดงอากัปกริยาอาการรัก

การแสดงอากัปกริยาอาการรัก เป็นบทบาทการแสดงที่ตัวละครฝ่ายชายเป็นฝ่ายบอกรักกับฝ่ายผู้หญิงด้วยวิธีการหยอกเย้า หรือเข้าไปพูดคุยต่าง ๆ ให้คนที่บอกรักเกิดความรู้สึกรักต่อกัน ซึ่งบทบาทนี้จะถือเรียกในภาษาพูดว่า การเกี้ยวพาราสี หรือการเกี้ยวพาราสี กิริยาอาการนี้อาจพบได้มากกับตัวละครฝ่ายยักษ์และฝ่ายลิงในการแสดงโขน เช่น นนทุกเกี้ยวพาราสีนางนารายณ์ ปรากฏอยู่ในการแสดงโขน ตอนนารายณ์ปราบนนทุก พาลีเกี้ยวพาราสีนางเทพดารา ปรากฏอยู่ในการแสดงโขน ตอนพาลีสอนน้อง หนุมานเกี้ยวพาราสีนางสุพรรณมัจฉา ปรากฏอยู่ในการแสดงโขน ตอนมหาชมพูผู้ทรงง และพระรามเกี้ยวพาราสีนางสีดา ปรากฏอยู่ในการแสดงโขน ตอนสีดาลุยไฟและปราบบวรลักษ์ลับ

จากการศึกษาบทบาทการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ของกรมศิลปากร พบว่ามีบทบาทการเกี้ยวพาราสีของตัวละครทั้ง 3 ประเภทโดยมีเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะของตัวละคร อันได้แก่ บทบาทการเกี้ยวพาราสีของตัวละครกับตัวนาง คือพระรามเกี้ยวพาราสีนางสีดา ในตอนสีดาลุยไฟ และปราบบวรลักษ์ลับ บทบาทการเกี้ยวพาราสีของตัวยักษ์กับตัวนาง คือทศกัณฐ์เกี้ยวพาราสีนางมณโฑ ในตอนทศกัณฐ์เกี้ยวพาราสีนางมณโฑ และบทบาทการเกี้ยวพาราสีระหว่างตัวลิงกับตัวนางคือพาลีเกี้ยวพาราสีนางดารา ในตอนพาลีสอนน้อง ซึ่งบทบาทการเกี้ยวพาราสีของตัวละครทั้ง 3 ประเภท มีค้อยปรากฏหลักฐาน กอปรกับเป็นการแสดงที่มีค้อยได้รับความนิยมเนื่องจากการแสดงโขนมุ่งเน้นจัดแสดงในบทบาทที่แข็งแรง ดุดัน ต่อสู้เพื่อการแย่งชิง อีกทั้งขาดการศึกษาและรวบรวมอย่างเป็นระบบ จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาความเป็นมา องค์ประกอบและกลวิธีการรำของบทเกี้ยวพาราสี ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ จำนวน 3 ตอน พระรามเกี้ยวพาราสีนางสีดา ทศกัณฐ์เกี้ยวพาราสีนางมณโฑ และพาลีเกี้ยวพาราสีนางเทพดารา เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการอ้างอิงทางวิชาการและการแสดงนาฏยศิลป์ไทยสืบไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของบทบาทเกี่ยวพาราสิ ในการแสดงโขน เรื่อง รามเกียรติ์ ของกรมศิลปากร

1.2.2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการแสดงบทเกี่ยวพาราสิ ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ประกอบด้วยตัวละคร 3 ประเภท ได้แก่ บทบาทพระรามเกี่ยวพาราสินางสีดา ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์ บทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสินางมณโฑ ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ และบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสิ นางเทพดารา ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ ประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ และกระบวนการทำำของบท เกี่ยวพาราสิในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ของกรมศิลปากร ซึ่งประกอบด้วยตัวละคร 3 ประเภท ได้แก่ บทบาทพระรามเกี่ยวพาราสินางสีดา ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและ ปราบบรรลัยกัลป์ บทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสินางมณโฑ ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ และบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสิ นางเทพดารา ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการและบทความจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ

- หอสมุดแห่งชาติ
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
- หอวิชาวุฒานุกรณ
- หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ศูนย์สารนิเทศมนุษยศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ฝ่ายวิชาการ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
- ศูนย์รักษาศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
- ห้องสมุดโรงเรียนเทพศิรินทร์
- ห้องสมุดภาษาไทย โรงเรียนเทพศิรินทร์

2. สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาการ

- นายสมศักดิ์ ทัดติ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย (ไขนัยักษ์)
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
- นายวิโรจน์ อยู่สวัสดิ์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย (ไขนลิ่ง)
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
- ผศ.ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์
ไทย) ประจำปี พุทธศักราช.2548
- นายรัฐพงศ์ โสวัตร ผู้เชี่ยวชาญด้านดุริยางคศิลป์ไทย (ปี่พาทย์)
คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
- นายประเมษฐ์ บุญยะชัย ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย (ไขนัยักษ์)
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
- นายปกรณ์ พรพิสุทธ์ ผู้อำนวยการสำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร
กระทรวงวัฒนธรรม
- นายชวลิต สุนทรานนท์ นักวิชาการละครและดนตรีผู้เชี่ยวชาญ สำนักงานการสังคีต
กรมศิลปากร
- ดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก นักวิชาการละครและดนตรีชำนาญการ
สำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร
- นายคมสันฐ หัวเมืองลาด นาฏศิลป์อาวุโส สำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร
- นางสถาพร สนทอง ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย (ละครนาง)
สำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร
- นางบุญนาค ทรรทรานนท์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย (ละครนาง)
สำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร
- นางสาวอัจฉรา สุภชัยกิจ ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย (ละครนาง)
วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

- นางมัทนา อยู่ยั้งยืน ผู้เชี่ยวชาญด้านดุริยางคศิลป์ไทย สำนักการสังคีต
กรมศิลปากร

- นางสาวอรพินท์ อิศรางกูร ณ อยุธยา

3. ศึกษาและสัมภาษณ์จากผู้มีประสบการณ์ตรง ในการฝึกหัดกระบวนท่าจำ และการแสดงบทเกี่ยวพาราสี ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์

- นายไพฑูรย์ เข้มแข็ง ครูชำนาญการพิเศษ วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม ผู้มีความรู้ความสามารถด้านนาฏศิลป์ไทย (โขนพระ)

- นายธีรเดช กลิ่นจันทร์ นาฏศิลป์ชำนาญงาน สำนักการสังคีตกรมศิลปากร ผู้แสดงพระราม ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

- นายปรัชญา ชัยเทศ นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงพระราม ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด สีดาลุยไฟและปราบบัลลังก์

- นายศิริพงษ์ ทวีทรัพย์ นาฏศิลป์ชำนาญงาน สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงทศกัณฐ์ ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด นางมณโฑหุงน้ำทิพย์

- นายวัชรวัน ธนะพัฒน์ นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงทศกัณฐ์ ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด นางมณโฑหุงน้ำทิพย์

- นายอนุชา สุมาลย์ นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงทศกัณฐ์ ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด นางมณโฑหุงน้ำทิพย์

- นางประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ไทย) ประจำปี พุทธศักราช.2551

- นายสุรเดช เผ่าช่างทอง นาฏศิลป์อาวุโส สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงพาลี ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง

- นายพรเลิศ พิพัฒน์รุ่งเรือง นาฏศิลป์ชำนาญงาน สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงพาลี ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง

- นางสาวอุษา แดงวิจิตร นาฏศิลป์ป็น สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดง นางมณฑิและนางเทพดารา ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด นางมณฑิหุงน้ำทิพย์และพาลีสอนน้อง

- นางวรวรรณ พลัประสิทธิ์ นาฏศิลป์ป็น สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงนางเทพดารา ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง

- นางสิริวรรณ อัจมังกร นาฏศิลป์ป็น สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงนางสีดา ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด สีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์

- นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ นาฏศิลป์ป็น สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงนางสีดาและนางเทพดารา ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด สีดาลุยไฟ พาลีสอนน้อง

- นางพรทิพย์ ทองคำ นาฏศิลป์ป็น สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงนางมณฑิและนางเทพดารา ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด นางมณฑิหุงน้ำทิพย์และพาลีสอนน้อง

- นางนาฎยา รัตนศึกษา นาฏศิลป์ป็น สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงนางดารา ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง

- นางสาวภวินี เดชสุภา นาฏศิลป์ป็น สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงนางมณฑิ ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด นางมณฑิหุงน้ำทิพย์

4. นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์

5. สรุปผลการศึกษาทั้งหมดเพื่อนำเสนอผลงานการวิจัยตามลำดับ

1.5 ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการวิจัย

บทที่ 1 บทนำ

- 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
- 1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 1.3 ขอบเขตของการวิจัย
- 1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

บทที่ 2 “รามเกียรติ์” ในวรรณกรรมและการแสดง

2.1 ความเป็นมาเรื่องรามเกียรติ์

2.1.1 ประวัติเรื่องรามเกียรติ์

2.1.2 วรรณกรรมรามเกียรติ์

2.1.2.1 วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา

2.1.2.2 วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงธนบุรี

2.1.2.3 วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

2.2 บทกัณฑ์พราสาทในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์

2.2.1 ความหมายของการกัณฑ์พราสาท

2.2.2 บทกัณฑ์พราสาทในบทละครเรื่องรามเกียรติ์

2.2.2.1 บทกัณฑ์พราสาทในวรรณกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา

2.2.2.2 บทกัณฑ์พราสาทในวรรณกรรมสมัยธนบุรี

2.2.2.3 บทกัณฑ์พราสาทในบทละครเรื่องรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1

2.2.2.4 บทกัณฑ์พราสาทในบทละครเรื่องรามเกียรติ์รัชกาลที่ 2

2.2.2.5 บทกัณฑ์พราสาทในบทละครเรื่องรามเกียรติ์รัชกาลที่ 4

2.3 บทกัณฑ์พราสาทในการแสดงชิ้นเรื่องรามเกียรติ์ฉบับปรับปรุงของกรมศิลปากร

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 แผนการดำเนินการวิจัย

3.2 แหล่งข้อมูล

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.3.1 การศึกษาและการสืบค้นข้อมูล

3.3.2 การสัมภาษณ์ / การสนทนา

3.3.3 การสังเกตการณ์

3.3.4 การบันทึกภาพ

3.4 การตรวจสอบเอกสาร

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.6 การนำเสนอผลการวิจัย

บทที่ 4 การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

4.1 องค์ประกอบการแสดงพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา

- 4.1.1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง
- 4.1.2. บทโขนประกอบการแสดง
- 4.1.3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง
- 4.1.4. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง
- 4.1.5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง
- 4.1.6. ฉากประกอบการแสดง
- 4.1.7. การคัดเลือกผู้แสดง
- 4.1.8. งบประมาณทำรำ

4.2 องค์ประกอบการแสดงทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ

- 4.2.1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง
- 4.2.2. บทโขนประกอบการแสดง
- 4.2.3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง
- 4.2.4. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง
- 4.2.5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง
- 4.2.6. ฉากประกอบการแสดง
- 4.2.7. การคัดเลือกผู้แสดง
- 4.2.8. งบประมาณทำรำ

4.3 องค์ประกอบการแสดงพาลีเกี่ยวพาราสีนางดารา

- 4.3.1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง
- 4.3.2. บทโขนประกอบการแสดง
- 4.3.3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง
- 4.3.4. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง
- 4.3.5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง
- 4.3.6. ฉากประกอบการแสดง
- 4.3.7. การคัดเลือกผู้แสดง
- 4.3.8. งบประมาณทำรำ

4.4 วิเคราะห์เปรียบเทียบองค์ประกอบการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

4.5 วิเคราะห์กระบวนการทำรายการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1. ทราบถึงการรำเกี่ยวพาราสีที่ปรากฏในการแสดงโขน

1.6.2. ทราบถึงบทบาท ลีลา กระบวนท่ารำและองค์ประกอบ ในบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์

1.6.3. เป็นการอนุรักษ์และสืบทอดกระบวนท่ารำการเกี่ยวพาราสี ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์

1.6.4. เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิจัยด้านนาฏศิลป์ไทย สำหรับผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้า

บทที่ 2

“รามเกียรติ์” ในวรรณกรรมและการแสดง

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง อันประกอบไปด้วย ข้อมูลทางวิชาการ เอกสาร งานวิจัย และคำสัมภาษณ์ของบุคคลต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการรำบาทบาทการเกี่ยว พาราสิในการแสดงโขน ของกรมศิลปากรโดยแบ่งข้อมูลออกเป็น 3 ส่วน ซึ่งเนื้อหาในแต่ละส่วน นั้นจะนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การวิเคราะห์กระบวนการทำทางการเกี่ยวพาราสิใน การแสดงโขน โดยผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อในการเรียบเรียงรายละเอียดดังนี้

2.1 ความเป็นมาเรื่องรามเกียรติ์

2.1.1 ประวัติเรื่องรามเกียรติ์

2.1.2 วรรณกรรมรามเกียรติ์

2.1.2.1 วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา

2.1.2.2 วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงธนบุรี

2.1.2.3 วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

2.2 บทเกี่ยวพาราสิในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์

2.2.1 ความหมายของการเกี่ยวพาราสิ

2.2.2 บทเกี่ยวพาราสิในบทละครเรื่องรามเกียรติ์

2.2.2.1 บทเกี่ยวพาราสิในวรรณกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา

2.2.2.2 บทเกี่ยวพาราสิในวรรณกรรมสมัยธนบุรี

2.2.2.3 บทเกี่ยวพาราสิในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ สมัยรัชกาลที่ 1

2.2.2.4 บทเกี่ยวพาราสิในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ สมัยรัชกาลที่ 2

2.2.2.5 บทเกี่ยวพาราสิในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ สมัยรัชกาลที่ 4

2.3 บทเกี่ยวพาราสิในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ฉบับปรับปรุงของกรมศิลปากร

2.1 ความเป็นมาเรื่องรามเกียรติ์

ภูมิหลังเรื่องรามเกียรติ์เป็นการบอกเล่าถึงประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ตลอดจนการเผยแพร่วรรณกรรมจนเป็นที่แพร่หลายและรู้จักในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

2.1.1 ประวัติเรื่องรามเกียรติ์

เรื่องราวของรามเกียรติ์เป็นวรรณกรรมที่แปลว่า เกียรติของพระราม¹ ซึ่งเรื่องของพระรามเป็นนิทานที่ชาวอินเดียโบราณเล่ากันโดยมุขปาฐะแบบร้อยแก้ว จนเป็นที่รู้จักและแพร่หลายมาตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาล โดยทุกคนเชื่อว่าพระรามเป็นปางหนึ่งของพระนารายณ์ที่อวตารลงมาปราบอสูรคือรามาวตาร ต่อจากการเล่านิทานนำมาสู่วรรณกรรม โดยฤๅษีวาลมิกิ แห่งแคว้นโกศล ได้แต่งเป็นมหากาพย์หรือร้อยกรอง เรียกว่า รามายณะ ซึ่งแปลว่า เรื่องราวของพระราม มีเนื้อหาสรรเสริญพระรามผู้ซึ่งเป็นวีรบุรุษที่มีความเที่ยงธรรมจนมีคนศรัทธาเลื่อมใสและได้เล่าสืบต่อกันมา

รามายณะ (สันสกฤต: रामायण) ถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมชิ้นเอกของชาวอินเดีย ซึ่งเป็นมหากาพย์ที่ยิ่งใหญ่และรู้จักแพร่หลายไปทั่วโลกควบคู่กับมหาภารตะ จากการศึกษาพบว่า มีผู้แต่ง รามายณะออกเป็นหลายสำนวนต่าง ๆ มากมาย เช่น **รามายณะฉบับอื่น ๆ ในอินเดีย**² เช่น รามายณะในคัมภีร์ปุราณะ รามายณะฉบับกาลิทาส และหนุมานนาฏกะ ฯลฯ **รามายณะแคว้นต่าง ๆ ในอินเดีย**³ รามายณะแคว้นกัศมีระ รามายณะแคว้นเบงกาลี และรามายณะแคว้นทราวาท ฯลฯ **รามายณะในประเทศอินเดียทางทิศตะวันออก**⁴ เช่น รามายณะในประเทศอินโดนีเซีย เรื่องศรีราม และสิริสรามมา ฯลฯ

¹กรมศิลปากร, โชน อัจฉริยลักษณ์แห่งนาฏศิลป์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2540), หน้า 91.

²เสฐียรโกเศศ, อุปกณ์รามเกียรติ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2550), หน้า 48.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 70.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 138.

แต่รามายณะฉบับที่มีชื่อเสียงมากที่สุด คือ รามายณะฉบับภาษาสันสกฤตของ ฤๅษีวาลมิกิ ซึ่งนักปราชญ์ทางวรรณคดีตะวันออกส่วนใหญ่มีความเห็นพ้องกันว่า รามายณะฉบับ ภาษาสันสกฤตของฤๅษีวาลมิกิ แต่งเสร็จสมบูรณ์เมื่อราวพุทธศักราช 700 หรือผูกเรื่องขึ้นประมาณ 2,400 ปีเศษ⁵ โดยประพันธ์ไว้เป็นบทร้อยกรองประเภทฉันท์ เรียกว่า โศลก จำนวน 24,000 โศลก แบ่งเป็น 7 กัณฑ์ ดังนี้

1. พลกัณฑ์⁶ (रामायणबालकाण्ड) หรือ บทเริ่มต้น เป็นกัณฑ์ที่สันนิษฐานว่า แต่งเป็นอันดับหลัง โดยมีเนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่พระฤๅษีวาลมิกิเริ่มรจนาเรื่องรามายณะจนถึงพระโอรส ทั้งสี่เข้าพิธีสยุมพรมีจำนวน 77 ตอน แต่นำมาแปลเป็นภาษาไทยมีจำนวน 19 ตอน

2. อโยธยากัณฑ์⁷ (रामायणअयोध्याकाण्ड) หรือ ฤๅษีอโยธยา เป็นกัณฑ์เล่มที่ 2 โดยเริ่มเรื่องราวของรามายณะโดยมีเนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่ทำวทศรฤๅษีให้พระรามครองเมือง จนกระทั่งพระรามเข้าสู่ป่ามีจำนวน 119 ตอน แต่นำมาแปลเป็นภาษาไทยมีจำนวน 33 ตอน

3. อรัณยกัณฑ์หรืออรัณยกัณฑ์⁸ (रामायणअरण्यकाण्ड) หรือในไพรพฤๅษี เป็นกัณฑ์เล่มที่ 3 โดยเริ่มเรื่องโดยเล่าถึงชีวิตในป่าของพระราม นางสีดา และพระลักษมณ์ จนถึง พระรามออกตามนางสีดามีจำนวน 75 ตอน แต่นำมาแปลเป็นภาษาไทยมีจำนวน 22 ตอน

4. ชิดชินกัณฑ์หรือกษิกินธากัณฑ์⁹ (रामायणकिष्किन्धाकाण्ड) หรือในเมือง ชิดชิน เป็นกัณฑ์เล่มที่ 4 โดยเริ่มเรื่องตั้งแต่การผจญภัยหนุมาน เล่าถึงการพบกันของพระราม พาลี สുകรีพ และหนุมานมีจำนวน 67 ตอน แต่นำมาแปลเป็นภาษาไทยมีจำนวน 20 ตอน

⁵พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บ่อเกิดรามเกียรติ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2513), หน้า 2.

⁶ราเมศ เมฆอน, รามายณะ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2551), หน้า 25.

⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 212.

⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 311.

5. สุนทรกัณฑ์¹⁰ (รามายणसुन्दरकाण्ड) หรือการผจญภัยของหนุมาน เป็นกัณฑ์เล่มที่ 5 โดยเล่าถึงการผจญภัยของหนุมานมีจำนวน 68 ตอน แต่นำมาแปลเป็นภาษาไทยมีจำนวน 17 ตอน

6. ยุทธกัณฑ์¹¹ (รามายणयुद्धकाण्ड) หรือมหาสงคราม เป็นกัณฑ์เล่มที่ 6 โดยเริ่มเล่าถึงการรบกับทศกัณฐ์ จบลงด้วยการราชาภิเษกพระรามเป็นกษัตริย์อโยธยามีจำนวน 113 ตอน แต่นำมาแปลเป็นภาษาไทยมีจำนวน 50 ตอน

7. อูตรกัณฑ์หรืออูตรกัณฑ์¹² (รามายणउत्तरकाण्ड) หรือกัณฐ์แถม แต่ในวรรณกรรมแปลภาษาไทยบอกว่าเป็นเรื่องราวในทิศเหนือ มีจำนวน 40 ตอน

เรื่องรามายณะเผยแพร่ไปสู่ดินแดนที่รับอารยธรรมอินเดียจากพ่อค้าชาวอินเดียที่เข้ามาติดต่อค้าขาย เครื่องเทศ ยางไม้หอม และไม้หอม¹³ รวมถึงการเผยแพร่อารยธรรมให้กับประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น อินโดนีเซีย มาเลเซีย เขมร ลาว เวียดนาม พม่า รวมทั้งประเทศไทย¹⁴ เรื่องรามายณะเข้าสู่ดินแดนที่เป็นประเทศไทยเมื่อใดไม่ปรากฏแน่ชัด แต่มีหลักฐานเป็นภาพศิลาจำหลักที่ปราสาทหินทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยหลายแห่ง เช่น ภาพหน้าบันของปราสาทหินพนมรุ้ง (ปัจจุบันตั้งอยู่ในจังหวัดบุรีรัมย์) ทับหลังของปราสาทหินพิมาย (ปัจจุบันตั้งอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา) เป็นต้น แต่เรื่องของพระรามที่แพร่หลายอยู่ในประเทศไทยไม่ได้มีเนื้อหาเหมือนกับรามายณะของอินเดียเพียงอย่างเดียว ซึ่งเรื่องของพระรามในประเทศไทยเป็นการผสมผสานกันระหว่างรามายณะฉบับต่าง ๆ ของอินเดียและเรื่องเล่าท้องถิ่นของประเทศไทยออกมาเป็น รามเกียรติ์ ซึ่งแปลว่า คำสรรเสริญพระราม มีเนื้อหาหลายตอนที่ไม

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 378.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 452.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 664.

¹³ กรมศิลปากร, บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2540), หน้า 1.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้าคำอธิบาย.

ปรากฏอยู่ในรามายณะฉบับใด ๆ เช่น ตอนอินทรชิตแปลงเป็นพระอินทร์ในศึกพรหมาสตร์ ตอนอินทรชิตถูกศรกินนม เป็นต้น¹⁵

จากคำอธิบายของหนังสือวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ (หมวดบันเทิงคดี) บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้อธิบายแหล่งที่มาของเรื่องรามเกียรติ์ ไว้ดังนี้

1. นิทานเรื่องพระราม เป็นนิทานพื้นบ้านที่ชาวอินเดียจำได้ติดปากติดใจมีความเก่าแก่ก่อนรามายณะของวาลมิกิ
2. รามายณะของวาลมิกิ เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ของรามเกียรติ์รับจากรามายณะฉบับนี้ แต่ได้มีการดัดแปลง ตัดทอน และนำเนื้อเรื่องของรามายณะฉบับอื่นมาเพิ่มเติมด้วย
3. รามายณะของอินเดียตอนใต้ ได้แก่ รามายณะของทมิฬ และรามายณะของเบงกาลี จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่าชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ติดต่อกับชาวอินเดียส่วนใหญ่ ดังนั้นรามเกียรติ์ของไทยจึงรับเอาอิทธิพลจากรามายณะของอินเดียตอนใต้ไว้ด้วย เนื้อเรื่องในเรื่องรามเกียรติ์ของไทยที่ต่างจากฉบับของวาลมิกิ แต่ไม่พบในฉบับวาลมิกิและเบงกาลี
4. หนุมานนาฏกะ เนื้อเรื่องรามเกียรติ์ที่ตรงกับหนุมานนาฏกะ แต่ไม่มีในฉบับวาลมิกิ
5. หิกระยัตศรีราม ของมลายู
6. วิษณุปุราณะ ไทยรับมาในเรื่องเกี่ยวกับการกำเนิดตัวละคร
7. รามายณะสันสกฤต ฉบับองค니라ชา เนื้อเรื่องพ้องกับของไทยคือ ตอนพระมงกุฎพระลบ

¹⁵เสาวณิต วิงวอน, วรรณคดีการแสดง, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554), หน้า 142.

8. ส่วนที่ไทยแต่งเติม โดยเพิ่มเติมคติชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีแบบไทย ๆ ซึ่งไม่พบในฉบับอื่น ๆ เช่น การฆ่าหนุมานด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การใส่ครกตำ ให้ช้างแทง และฟันแทงด้วยอาวุธ เป็นต้น การปูนบำเหน็จทหารด้วยการให้นางกำนัล ทرفยศุงคาร ผ้าชุบสง แต่ในรามายณะมีเพียงการชมเชยเท่านั้น หนุมานดับไฟที่หางด้วยน้ำบ่อน้อยหรือน้ำลาย แต่ในรามายณะดับด้วยน้ำในมหาสมุทร ให้พระอินทร์ลงมาช่วยพระรามแก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ ถึง 5 ครั้ง ทศกัณฐ์ถอดดวงใจ และกล่อดวงใจของทศกัณฐ์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า เมื่อปรากฏเรื่องราวของรามายณะในประเทศไทย มีบุคคลสำคัญของไทยให้ความสนใจในเรื่องนี้ และได้กล่าววิจารณ์ถึงต้นกำเนิดของเรื่องรามเกียรติ์ โดยผู้วิจัยสรุปและนำเสนอไว้ดังนี้

ตารางที่ 1 ความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ที่เข้าสู่ประเทศไทย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	เสฐียรโกเศศ	พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร
รามเกียรติ์ของประเทศไทย นำเรื่องหลักจากรามายณะฉบับภาษาสันสกฤตของฤๅษีวาลมิกิ	รามเกียรติ์ของประเทศไทย นำเนื้อเรื่องหลักมาจาก 2 ทาง ได้แก่ 1. นิทานเรื่องพระราม 2. รามายณะทมิฬ	รามเกียรติ์ของประเทศไทย นำเนื้อเรื่องหลักมาจากนิทานเรื่องพระรามที่แพร่เข้ามาทางแหลมอินโดจีนและอินโดนีเซีย
รามเกียรติ์ของประเทศไทย ได้เพิ่มเติมเรื่องราวให้สนุกสนานและสมบูรณ์จากวิษณุปุราณะ และหนุมานนาฏกะ ซึ่งเป็นรามายณะฉบับต่าง ๆ ในประเทศอินเดีย	รามเกียรติ์ของประเทศไทย ได้เพิ่มเติมเรื่องราวให้สนุกสนานและสมบูรณ์จากรามายณะเบงคาลี และชวามลายู	

จากตารางสรุปได้ว่า วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ของไทยได้นำนิทานเรื่องพระรามที่แพร่เข้ามาทางอินโดจีนและอินโดนีเซียมาเป็นโครงเรื่องหลักในการสร้างวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ พร้อมกับนำเรื่องราวต่าง ๆ จากรามายณะฉบับภาษาสันสกฤตของฤๅษีวาลมิกิ รามายณะทมิฬ รามายณะเบงคาลี รามายณะชวามลายู คัมภีร์วิษณุปุราณะ และหนุมานนาฏกะ

เพื่อให้เกิดความสนุกสนานพร้อมกับนำเอาคติความเชื่อ ความเป็นอยู่ จารีต ประเพณีของคนไทย เข้าไปแทรกอยู่ในวรรณกรรมของไทย

2.1.2 วรรณกรรมรามเกียรติ์

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาในเรื่องราวของวรรณกรรมรามเกียรติ์ที่มีหลักฐานปรากฏในประเทศไทย โดยเริ่มตั้งแต่วรรณกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยาจบจนถึงวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเรียงลำดับจากหลักฐานการรังสรรค์ โดยนำเสนอรายละเอียดของการศึกษาดังต่อไปนี้

2.1.2.1 เรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา

วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีการแต่งขึ้นหลายรูปแบบ เช่น รามเกียรติ์คำพากย์ คำเจรจา คำฉันท์ โคลง และบทละคร ตามหลักฐานที่ปรากฏสามารถสรุปได้เป็น 6 ชนิด คือ

- 2.1.2.1.1 ราชาพิลาปคำฉันท์ หรือ นิราศษีดา
- 2.1.2.1.2 โคลงทศรถสอนพระราม
- 2.1.2.1.3 โคลงพาลีสอนน้อง
- 2.1.2.1.4 รามเกียรติ์คำฉันท์
- 2.1.2.1.5 รามเกียรติ์คำพากย์
- 2.1.2.1.6 บทละคร เรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา

ผลจากการวิจัย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ลักษณะของวรรณกรรมชนิดต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังต่อไปนี้

2.1.2.1.1 ราชาพิลาปคำฉันท์ หรือนิราศษีดา

สันนิษฐานว่าราชาพิลาปคำฉันท์ หรือนิราศษีดา แต่งขึ้นก่อนในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะได้มีการนำเรื่องบางตอนของราชาพิลาปคำฉันท์หรือนิราศษีดา ยกไปเป็นตัวอย่าง และยังมีการอ้างถึงชื่อ พระยศราชาพิลาป

ในหนังสือจินตามณีของพระโหราธิบดี ซึ่งแต่งขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ดังนั้น ผู้วิจัยสันนิษฐานได้ว่า ราชภาพิลาศคำฉันท์หรือนิราศษีดา อาจจะถูกแต่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนต้น ซึ่งอยู่ระหว่างสมัยพระเจ้ารามาธิบดีที่ 1 จวบจนถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พุทธศักราช 1893 – 2153)

ราชภาพิลาศคำฉันท์มีการประพันธ์ด้วยฉันทลักษณ์และกาพย์รวมกัน 16 ชนิด ได้แก่ กาพย์ฉบัง 16 กาพย์สุรางคนา 28 ได้แก่ ฉับราชภาพิลาศ 16 สุรางคนาปทุมฉันท 28 ฉันทฉับ 16 สุรางคนาปทุมฉันท 28 ดิลกวิเชียรฉันท 25 มงคลรัตนฉันท 22 สัทธราฉันท 21 วสันตดิลกฉันท 14 รัตนมาลาฉันท 22 ไตรภูกฉันท 12 อินทรวชิรฉันท 11 ชินวรฉันท 15 ฉับโคลงสังขฉันท 16 ปทุมรัตน์ฉันท 35 มาลินีฉันท 15 สัททูลวกกีฬิตฉันท 19 และวิสาสิกฉันท 28 และมีการระบุว่าราชภาพิลาศคำฉันท์ เป็นบทพากย์รามเกียรติ์ สรุปได้ว่า ราชภาพิลาศคำฉันท์ หรือนิราศษีดา แต่งขึ้นเพื่อใช้พากย์ประกอบการเชิดหนังใหญ่

เนื้อหาของบทประพันธ์เป็นการประพันธ์ถึงการรำพึงรำพันถึงนางอันเป็นที่รักในระหว่างทางการเดินทางตามหานางสีดา และจบลงด้วยพระรามขวัญและกำลังใจที่จะตามหานางสีดา

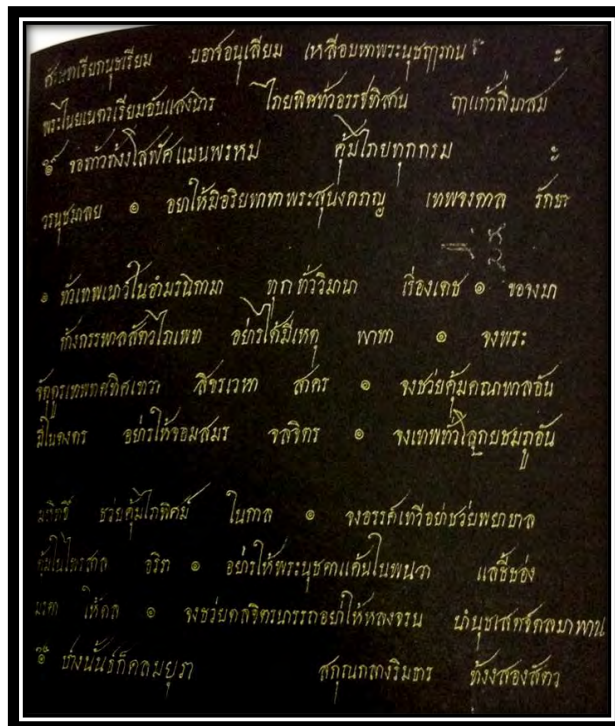
บทประพันธ์เรื่องราชภาพิลาศคำฉันท์นี้มีต้นฉบับถึง 10 ฉบับ ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอของฉบับที่ 5 ซึ่งหน้าปกราชภาพิลาศคำฉันท์มีโคลงกระทู้ 2 บท คือ

รา มารามาเมศเชื้อ	องคอินทร์ อุกเอย
ชา ยิศอิศรยุพินท์	เพื่อนเกล้า
พิ โดระดมฉินท์	ฉายฉก
ลาป พิไรใครเศร้า	ไปแม่เราสอง
รา มาหอมงหม่นเศร้า	ถึงศรี เมืองเอย
ชา เยศแสนทุกข์ทวิ	กว่านั้น
พิ โยคโศกโศกี	สองคร่ำ ครวญฮา
ลาป พิราไลยะอัน	เออแก้มกันแสง ¹⁶

¹⁶กรมศิลปากร, ราชภาพิลาศคำฉันท์, (กรุงเทพมหานคร: เอดิสัน เพรส, 2554), หน้า 4.

รูปที่ 1 ต้นฉบับสมุดไทยเรื่องราชาพิลापคำฉันท์
ที่มา : หนังสือราชาพิลापคำฉันท์

รูปที่ 2 เนื้อความต้นฉบับสมุดไทยเรื่องราชาพิลापคำฉันท์
ที่มา : หนังสือราชาพิลापคำฉันท์

2.1.2.1.2 โคลงทศรถสอนพระราม

โคลงทศรถสอนพระราม เป็นวรรณกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง โดยเริ่มตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจนถึงสมัยพระนารายณ์มหาราช ระหว่างปีพุทธศักราช 2153 ถึงปีพุทธศักราช 2231 สันนิษฐานว่าเป็นวรรณกรรมที่ถูกพระราชานิพนธ์ขึ้นในสมัยพระนารายณ์มหาราช ต่อมาเมื่อมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยจากนักวิชาการทางด้านวรรณคดีพบว่า โคลงทศรถสอนพระรามเป็นพระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ¹⁷

โคลงทศรถสอนพระรามมีวัตถุประสงค์แต่งขึ้นเพื่อแสดงถึงพระราชจริยวัตรของพระเจ้าแผ่นดิน มีลักษณะของฉันทลักษณ์เป็นโคลงสี่สุภาพ มีความยาวจำนวน 12 บท

เนื้อหาของการประพันธ์กล่าวถึง ท้าวทศรถพระบิดาของพระราม ได้ตรัสเรียกพระรามให้มารับพระราชโอรส ในการที่พระองค์จะทรงมอบบ้านเมืองให้ปกครอง

ลักษณะการนำเสนอของกวีได้เริ่มกล่าวถึงการยกตัวอย่างของเหตุการณ์จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนท้าวทศรถสอนพระราม พระราชนิพนธ์ ดังโคลงบทที่ 1 ความว่า

ทศรถยศยั้งไ้	ทุกสถาน
ชมชิตสนิทเสன்ற์การ	เลิศแล้ว
ในพระชนมานสาร	รามเทพ
เรียกร้องสนองเสนอแก้ว	ดูบได้ประโลมสอน ฯ ¹⁸

ต่อไปเป็นการกล่าวถึงทศรถสอนพระราม ในลักษณะที่เป็นข้อบัญญัติความประพฤติสำหรับพระมหากษัตริย์ หรือผู้ปกครอง และถือได้ว่าเป็นอุดมการณ์ของการปฏิบัติภารกิจของผู้ปกครองอีกด้วย เนื่องจากสังคมหนึ่ง ๆ จะประกอบไปด้วยบุคคลหลากหลายกลุ่ม ซึ่งต้องมีปฏิสัมพันธ์กันต่างฝ่ายก็ย่อมมีความคิดที่แตกต่างกัน ผู้ที่มาปกครองควรคำนึงถึงบทบาทหน้าที่และความรู้สึกนึกคิดของผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นประการสำคัญ ซึ่งวรรณคดีเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงมโนภาพของค่านิยมในการปกครอง แม้ว่าผู้ปกครองจะมีอำนาจสูงสุดเพียงใด แต่การปกครอง

¹⁷พินิจ อัครนิจ, วรรณกรรมไทยสมัยสุโขทัย - สมัยกรุงศรีอยุธยา, (ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529), หน้า 281.

¹⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 281.

โดยธรรมก็จะยอมทำให้เกิดประโยชน์ในสังคม ส่งผลให้ผู้ปกครองหรือพระมหากษัตริย์พระองค์นั้นได้รับการสรรเสริญ ดังปรากฏความในโคลงบทที่ 2 ความว่า

เจ้าจักรพรรดิราชผู้เลี้ยง	บุริรมย์
ให้สุขศรีปรีดิชม	ขอบใช้
เสมอบุรินทรอินทร์อุดม	พรหเมศ
อาสาจรรम्मถันให้	เทียบแท้ประมุขมวล ฯ ¹⁹

เนื้อหาในเรื่องต่อไปเป็นการในคุณธรรมในการปกครองสำหรับกษัตริย์ เช่น ความเมตตา ลดละความความโกรธ ความหลง เป็นต้น ทำนุบำรุงประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรือง คุณแลราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุข ดังปรากฏความในโคลงบทที่ 7 ความว่า

จักเพียรเบี่ยนราษฎรื้อน	อย่าทำ
จงสลัดตัดผจงคำ	ว่าไว้
ขันติเป็นที่น้ำ	ประมุขสุข
เป็นสวัสดิ์ดีพิพัฒให้	เลิศล้ำไตเสมอ ฯ ²⁰

เนื้อความสุดท้ายเป็นเนื้อหาของการปกครองอาณาจักรด้วยความโอบอ้อมอารี โดยดูแลรักษาบรรดาประชาราษฎรประดุจพ่อบังเกิดเกล้า หรือบิดา ผู้ดูแลและลูกของตนเอง ดังปรากฏเนื้อความในโคลงบทที่ 8 ความว่า

บริรักษ์อาณาจักรทั้ง	แดนไตร
ด้วยจิตสนิทเสน่หีใน	ผ่องแผ้ว
ตั้งบิดามารดรใจ	ใสสุทธิ
รักษาธิดาบุตรแล้ว	เลิศล้ำไครเสมอ ฯ ²¹

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 281.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 282.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 282.

2.1.2.1.3 โคลงพาลีสอนน้อง

โคลงพาลีสอนน้องนี้ เดิมสันนิษฐานว่าเป็นวรรณกรรมที่ถูกพระราชนิพนธ์ขึ้นในสมัยพระนารายณ์มหาราช ต่อมาเมื่อมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยจากนักวิชาการทางด้านวรรณคดีพบว่า โคลงพาลีสอนน้องนี้เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ²²

วัตถุประสงค์แต่งขึ้นเพื่อใช้เรื่องรามเกียรติ์ในการสั่งสอนข้าราชการ มีลักษณะของฉันทลักษณ์เป็นโคลงสี่สุภาพ มีความยาวจำนวน 32 บท

เนื้อหาของบทประพันธ์มีอยู่ว่า พาลีเจ้าเมืองขีดขินเกิดความรู้สึกผิด เมื่อรู้ว่าตัวเองจะต้องตายด้วยศรของพระราม จึงเรียกองค์ผู้เป็นบุตร และสุครีพผู้เป็นอนุชา มารับฟังคำสั่งสอนธรรมเนียมของข้าราชการที่ควรปฏิบัติ ในการทำงานที่จะเป็นข้าของพระรามต่อไป โดยสอนให้รู้จักเวลาของการเข้าเฝ้าที่เหมาะสม ให้กล่าวแต่ความจริง ไม่เป็นชู้กับนางใน เวลาที่ศึกสงครามต้องกล้ารบ ไม่กลัวตาย ดังโคลงที่ปรากฏดังนี้

บทที่ 4

สององค์จงรักด้วย	ภักดี
เป็นทาสบาทจักรี	เลิศล้ำ
องค์ยศยงศรี	เสมอเนตร
อาหลานท่านพึงปล้ำ	ปลุกเลี้ยงประโลมกัน ฯ ²³

บทที่ 32 บทสุดท้าย

พาลีมีศักดิ์พัน	สกุลไกร
กลอนกล่าววาวรรณไช	ถี่ถ้อย
ทั้งสองสนองเสนอใน	พจนารถ
เป็นเฉลิมเฉลิมพร้อย	โลกรู้สรรเสริญ ฯ ²⁴

²²กรมศิลปากร, รามเกียรติ์ ตอนพาลีสอนน้อง, (กรุงเทพมหานคร: เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2553), หน้า 11.

²³เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

²⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

2.1.2.1.4 รามเกียรติ์คำฉันท

สันนิษฐานว่าเดิมเป็นบทแต่งไว้สำหรับเล่นหนังใหญ่หรือการแสดงโขน ซึ่งแต่งไว้เป็นเรื่อง แต่ได้สูญหายไปแล้ว คงเหลือแต่ที่เป็นตัวอย่างบทการแต่งฉันทในแบบเรียนจินตามณีของพระโหราธิบดีเพียง 4 บท คือ

1. พระอินทร์ใช้ให้พระมาตุลีนำธมาถวายพระรามในสนามรบ
2. พระรามกับพระลักษมณ์คร่ำครวญ และติดตามสีกา
3. บทพรรณนาถึงมหาบาศลูกทศกัณฐ์
4. พิเภกครวญถึงทศกัณฐ์เมื่อทศกัณฐ์ล้ม²⁵

2.1.2.1.5 รามเกียรติ์คำพากย์

เป็นบทแต่งไว้สำหรับเล่นหนังใหญ่ที่สามารถนำมาพากย์ การแสดงโขนด้วย ซึ่งประพันธ์บทเป็น 2 ชนิด ได้แก่ กาพย์ยานี 11 และกาพย์ฉบัง 16 นายก็ อยู่โพธิ์ สันนิษฐานว่า รามเกียรติ์คำพากย์จำนวนนี้เกิดขึ้นระหว่างรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชาที่รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยอ้างเหตุผลว่าจำนวนไม่เท่าในสมุทโฆษ เสือโค และอนิรุทธิ์ ทั้งยังเต็มไปด้วยความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถาซึ่งเป็นที่ปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย รามเกียรติ์คำพากย์นี้มี 9 ภาค เนื้อเรื่องต่อเนื่องกัน คือ

ภาคที่ 1 เป็นบทพากย์เบ็ดเตล็ด ไม่ต่อเนื่องกัน 13 บท ประกอบด้วย

- 1.1 บทพากย์สามตระเบิกหน้าพระ 4 จำนวนไม่ทราบผู้แต่ง
 - จำนวนที่ 1 เป็นบทบวงสรวงเทวดาและไหว้ครูหนังใหญ่
แต่งด้วยกาพย์ฉบัง 19 บท และกาพย์ยานี 13 บท
 - จำนวนที่ 2 เป็นบทบวงสรวงเทวดา แต่งด้วยกาพย์ฉบัง 15 บท
 - จำนวนที่ 3 เป็นบทบวงสรวงเทวดาและไหว้ครูหนังใหญ่
แต่งด้วยกาพย์ฉบัง 39 บท และกาพย์ยานี 1 บท

²⁵ ธนิต อยู่โพธิ์, โขน, (กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, 2511), หน้า 86.

สำนวนที่ 4 เป็นบทบวงสรวงเทวดาและไหว้ครูหนัง แต่งด้วย
กาพย์ฉบัง 24 บท

1.2 บทพากย์ทศกัณฐ์ลงสวน ไม่ทราบผู้แต่ง แต่งด้วยกาพย์ฉบัง 5 บท

1.3 บทพากย์เบ็ดเตล็ด ไม่ทราบผู้แต่ง มีหลายตอน ได้แก่ บทพากย์
รถพระราม แต่งเป็นกาพย์ฉบัง 53 บท บทพากย์รถยักษ์
แต่งเป็นกาพย์ฉบัง 55 บท และกาพย์ยานี 1 บท บทพากย์
ทัพฆ่า แต่งเป็นกาพย์ฉบัง 7 บท บทพากย์ทัพวุฒิจำบัง
แต่งเป็นกาพย์ฉบัง 10 บท บทพากย์ทัพมังกรกรรณ แต่งเป็น
กาพย์ฉบัง 21 บท บทพากย์ศึกมังกรกรรณ แต่งเป็นกาพย์
ฉบัง 33 บท บทพากย์ตอนทศกัณฐ์บอกข่าวมังกรกรรณล้ม
แต่งเป็นกาพย์ฉบัง 11 บท และบทพากย์ตอนนางสีดา
มาสนามรบ แต่งเป็นกาพย์ฉบัง 20 บท และกาพย์ยานี 75 บท

ภาคที่ 2 ตอนสีดาหาย แต่งเป็นกาพย์ฉบังจำนวน 440 บท และกาพย์ยานีจำนวน 70
บท โดยมีเนื้อเรื่องตั้งแต่นางสามนักษัตรของทศกัณฐ์บรรยายความงามของนางสีดาให้ฟัง
จึงคิดจะลักนางสีดาโดยให้มารีศแปลงกายเป็นกวางทองไปหลอกล่อให้นางสีดาเกิดความรัก
อยากจะได้จึงอ้อนวอนให้พระรามตามจับกวางทองมาประทานให้ เมื่อพระรามแผลงศรถูก
กวางทองก็ร้องเสียงเป็นพระรามให้พระลักษมณ์ออกไปช่วย ทศกัณฐ์ปลอมตัวเป็นฤๅษีมา
เจรจาให้นางสีดาไปอยู่ลวกกับทศกัณฐ์ เมื่อนางสีดาปฏิเสธฤๅษีจึงกลายร่างเป็นทศกัณฐ์แล้ว
ลักพานางสีดาไป ระหว่างทางทศกัณฐ์ได้ต่อสู้กับนกสดาญแล้วใช้แหวนปาใส่ปากสดาญบาดเจ็บ
นางสีดาได้ฝากนกยูงให้มาทูลพระรามแล้วฝากผ้าสไบไว้กับลิงกลางป่า ฝ่ายพระรามกลับมา
อาศรมไม่เห็นนาง สีดาจึงออกติดตามจนพบนกสดาญคาบแหวน พระรามปลงศพนกสดาญแล้ว
ออกเดินทางติดตามหานางสีดาต่อจนพบกับหนุมาน

ภาคที่ 3 ตอนพระรามได้เมืองขีดขินและเมืองชมพู แต่งเป็นกาพย์ฉบังจำนวน 484 บท
และกาพย์ยานีจำนวน 48 บท โดยมีเนื้อเรื่องตั้งแต่พระรามและพระลักษมณ์ออกติดตามนาง
สีดาในป่าจนนอนพัก ลิงป่าชื่อหนุมานลงมาแย่งศร พระรามบอกพระลักษมณ์ว่าลิงตัวนี้มีคุณพล
และขนเพชร ทำให้หนุมานคิดถึงความหลังของพระมารดาที่บอกจึงเข้าสวามีภักดี หนุมานลงมา
เข้าเฝ้าพระรามแล้วเชิญนำชายคือสุครีพมาถวายตัวแก่พระราม สุครีพได้ขอให้พระรามไปปราบ
พาลี ก่อนตายพาลีได้ให้สั่งสอนและให้โอวาทแก่สุครีพพร้อมกับฝากเลี้ยงองคตด้วย เมื่อพาลีตาย

สุครีพครองเมืองขีดขินโดยถวายเมืองและกำลังพลแก่พระราม เมื่อพระรามและพระลักษมณ์เดินทางต่อได้พบนกยูงและฝูงลิงที่นางสีดาฝากให้มาทูลแก่พระรามให้ทราบเรื่องแล้วเดินทางมาพักในอาศรมที่พระอินทร์เนรมิตให้ เพื่อรอประชุมพลวานรโดยให้พระลักษมณ์ไปแจ้งแก่สุครีพให้รวมพลภายใน 7 วัน สุครีพต้องการให้พญาชมพูสหายของพาลีมาร่วมสวามิภักดิ์ พระรามจึงให้สุครีพและหนุมานถือราชสาสน์ไปเมืองชมพู พญาชมพูไม่ยอมสวามิภักดิ์ ต่อมาภายหลังเมื่อพญาชมพูทราบว่าพระรามคือพระนารายณ์อวตารจึงยอมสวามิภักดิ์ และสั่งให้นิลพัทประชุมทัพเมืองชมพูมาสมทบเมืองขีดขิน แล้วพระรามส่งให้ยกทัพไปกรุงลงกา

ภาคที่ 4 ตอนหนุมานถวายแหวน แต่งเป็นกาพย์ฉบังจำนวน 398 บท ภาคนี้เป็นเรื่องราวการผจญภัยของหนุมาน มีเนื้อเรื่องตั้งแต่พระรามมอบแหวนและผ้าสไบแก่หนุมานเพื่อนำไปถวายนางสีดาในกรุงลงกาภายในเวลา 1 เดือน หนุมาน ชมพูพานและองคตออกเดินทางไปยังกรุงลงกา ระหว่างทางพบสระน้ำทำวพันตา องคตได้รบกับอสูรย์กษัตริย์ที่เฝ้าสระน้ำจนพันคำสาป เดินทางต่อพบนางบุษมาลี นางบุษมาลีให้ไปถามทางกับพระสมุท พระสมุทให้ไปถามทางกับพระฤๅษี จนมาพบนกสัหมพาที่พี่ชายของนกสตาญุ พญาวานรทั้ง 3 ช่วยกันแก้คำสาปของพระอาทิตย์ จนนกสัหมพาที่ได้พาพญาวานรทั้ง 3 ไปยังกรุงลงกา หนุมานอาสาเข้ากรุงลงกาเพียงผู้เดียว หนุมานได้ฆ่านางผีเสื้อสมุทรและผีเสื้อน้ำ พบฤๅษีแล้วได้ประลองฤทธิ์กัน หนุมานจึงถูกฤๅษีสั่งสอน เดินทางต่อเข้ามาในสวนพบทศกัณฐ์กำลังอ่อนนอนให้นางสีดาอมเป็นมเหสีแต่ก็ไม่มีผล นางจึงคิดผูกศอหวังจะให้ตายแต่หนุมานกลับมาช่วยไว้ได้ทันและถวายแหวนกับผ้าสไบ พร้อมกับทูลเรื่องของพระราม หนุมานเชิญนางกลับ แต่นางสีดากลับให้หนุมานมาทูลบอกพระรามว่านางจะรอให้พระรามมาสังหารทศกัณฐ์แล้วมารับนางกลับคืนไป

ภาคที่ 5 ตอนหนุมานเฝ้าลงกา แต่งเป็นกาพย์ฉบังจำนวน 300 บท และกาพย์ยานีจำนวน 2 บท โดยมีเนื้อเรื่องตั้งแต่หลังจากหนุมานเข้าเฝ้านางสีดาแล้วได้รับพระราชบัญชาให้ไปทูลแก่พระรามหนุมานต้องการประลองฤทธิ์กับยักษ์ในกรุงลงกา จึงเข้าทำลายหักสวนและฆ่ายักษ์ที่เฝ้าสวนรวมทั้งสหัสกุมาร ทศกัณฐ์ทราบให้อินทรชิตออกไปตามจับหนุมาน อินทรชิตใช้ศรนาคบาศจับตัวหนุมาน แล้วทศกัณฐ์มีพระราชบัญชาสั่งให้ประหารหนุมานแต่ก็ไม่มีผลสำเร็จ หนุมานจึงบอกให้ประหารตนด้วยการเอาไฟเผา จากนั้นก็ได้ซ่อนกลโดยการวิ่งไปรอบเมืองให้ไฟไหม้ทั้งเมือง จากนั้นหนุมานก็กระโดดลงน้ำเพื่อดับไฟและชำระร่างกาย แต่ด้วยไฟที่หางไม้ดับลง หนุมานจึงเข้าไปปรึกษาพระฤๅษี ซึ่งพระฤๅษีให้ใช้น้ำบ่อน้อยดับไฟ จากนั้นหนุมานก็กลับมาชมพูพานและองคต แล้วพญาทั้ง 3 ก็เดินทางกลับไปหาพระรามเพื่อทูลเรื่องราวให้ทราบ พระรามได้

ประทานผ้าชุบทรงแก่นุมาาน ต่อมาพระรามปรึกษากาการศึกษาทักกับชมพูพาน โดยให้สุครีพจัดทัพที่เขาคันธกาล

ภาคที่ 6 ตอนพระรามประชุมพล แต่งเป็นภาพย์ฉบับจำนวน 555 บท และภาพย์ยานี้จำนวน 44 บท โดยมีเนื้อเรื่องตั้งแต่หลังจากหนุมานเผากรุงลงกา ทศกัณฐ์ให้เปาวนาสุรย์ไปเชิญเหล่าเทวดามาสร้างกรุงลงกาขึ้นใหม่พร้อมกับจัดการสมโภชพระนครเป็นเวลาเจ็ดวันเจ็ดคืน ทศกัณฐ์ฝันร้าย พิเภกทำนายฝันและแนะนำให้คืนนางสีดา ทศกัณฐ์โกรธไล่พิเภกออกจากกรุงลงกาไปสวามิภักดิ์พระราม ทศกัณฐ์แปลงร่างเป็นฤษีขยงให้พระรามขับไล่พิเภกออก พิเภกทูลว่าพระรามเรื่องฤษีคือทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์สั่งให้เบญกายแปลงเป็นนางสีดาทำตายลอยน้ำเพื่อให้พระรามเข้าใจว่านางสีดาตายจึงยกทัพกลับ หนุมานสงสัยขอพิสูจน์ศพด้วยการเผาไฟ นางเบญกายทนความร้อนไม่ไหวเหาะขึ้นจากกองไฟ หนุมานตามจับแล้วนำมาให้พระรามสอบสวน นางเบญกายสารภาพผิด พระรามอภัยโทษให้หนุมานนำตัวนางส่งกลับไปยังกรุงลงกา หนุมานได้นางเบญกาย พระรามให้พลลิงสร้างถนนเพื่อข้ามไปยังกรุงลงกา หนุมานกับนิลพัททะเลาะวิวาท พระรามให้นิลพัทกลับไปดูแลเมืองขีดขิน ฝ่ายทศกัณฐ์ให้นางพรณมัจฉาคุมฝูงปลาออกไปชนก้อนหินที่ฝ่ายพระรามกำลังถล่มลงเพื่อสร้างถนนมา หนุมานลงไปดูแล้วจับนางสุพรณมัจฉาพร้อมกับได้นางเป็นชายา และใช้ให้นางชนหินกลับมาไว้ที่เดิม

ภาคที่ 7 ตอนพระรามประชิดกรุงลงกา แต่งเป็นภาพย์ฉบับ 362 บท และภาพย์ยานี้ 9 บท โดยมีเนื้อเรื่องตั้งแต่พระรามได้ประชุมพลแล้วเตรียมยกทัพไปยังกรุงลงกา พระอินทร์ให้มาตุลีนำราชมารดาถวาย พระรามเดินทางข้ามแม่น้ำมาถึงเขตเมืองลงกา ฝ่ายทศกัณฐ์ทราบข่าวให้ภาณุราชเนรมิตป่าใหม่ให้สวยงามแล้วซ่อนตัวอยู่ใต้ดินเพื่อรอตีทัพของข้าศึก พระรามได้ใช้ให้ประโคนธรรพหาที่พื้นที่เพื่อเหมาะสมกับตั้งทัพ ประโคนธรรพจึงเลือกป่าที่ภาณุราชเนรมิตไว้ แล้วกลับมาทูลพระรามแต่พิเภกทูลทัดทานว่าป่านี้อาจเป็นกลลวงของทศกัณฐ์จึงให้หนุมานไปตรวจสอดส่องอีกครั้งก็กลับพบภาณุราชหนุมานได้สังหารแล้วกลับมาทูลพระราม พระรามโกรธสั่งให้ประหารประโคนธรรพ พิเภกเสนอให้ตั้งกองทัพที่เขามรกต พระรามจึงให้องคตเข้าไปเป็นทูตเจรจากับทศกัณฐ์ให้ส่งนางสีดาคืน แต่ทศกัณฐ์กลับส่งนางมณโฑออกมาจับ แต่องคตไม่ฟังและอาละวาดไปทั่วเมือง จนทศกัณฐ์ต้องออกมาเจรจา พร้อมกับกล่าวเยาะเย้ยว่าทศกัณฐ์เคยถูกตนลากเล่นตอนที่แปลงเป็นปู ทศกัณฐ์โกรธสั่งให้สังหารแต่ไม่มีใครสามารถสังหารองคตได้ ทศกัณฐ์จึงนึกถึงฉัตรวิเศษซึ่งสามารถปิดบังอำพรางศัตรูได้ ด้วยอำนาจของฉัตรวิเศษทำให้ท้องฟ้าถูกบดบังจนมืด พิเภกทูลพระรามว่าทศกัณฐ์กางฉัตรวิเศษ สุครีพอาสาไปทำลายฉัตรแล้วก็ใช้เท้าคืบมงกุฏของทศกัณฐ์ไปถวายพระราม

ภาคที่ 8 คีตกัมภีร์ แต่งเป็นกาพย์ฉบังจำนวน 468 บท โดยมีเนื้อเรื่องตั้งแต่ทศกัณฐ์สั่งให้นนยวิกและวายุวิกไปเชิญไมยราพเจ้าเมืองบาดาลมาช่วยตามคำแนะนำของเปาวนสุรไมยราพยินดีช่วยทศกัณฐ์แต่พระมารดาของไมยราพทัดทานแต่ก็ไม่ฟัง พร้อมกับเตรียมยาเพื่อสะกดทัพ ไมยราพฝันร้ายโหรทำนายว่ามีเคราะห์ร้าย และไวยวิกจะได้ครองเมืองบาดานแทน ไมยราพได้ฟังจึงจับไวยวิกรอสังหารพร้อมกับพระราม ฝ่ายพระรามฝัน พิเภกทำนายว่าจะมีเคราะห์ให้ระวางตัวเป็นพิเศษ หนุมานอาสาแปลงกายใหญ่โตอมพลับพลา แต่ไมยราพก็ลักลอบเข้าไปสะกดทัพวานรแล้วอุ้มพระรามไปยังเมืองบาดาน พิเภกให้หนุมานตามไปยังเมืองบาดานจนพบลูกชายชื่อมัจฉานุ ซึ่งรักษาด่านสุดท้ายก่อนจะเข้าเมืองบาดาน มัจฉานุกล่าวคำปริศนาทางเข้าเมืองบาดาน จนหนุมานไปพบนางพิรากวนกำลังตักน้ำเพื่อไปต้มไวยวิกกับพระราม หนุมานขอความช่วยเหลือโดยแปลงกายเป็นไยบัวตาดชายสไบนางพิรากวน ซึ่งการเข้าเมืองต้องผ่านซ่งต่าซ่งก่อนเข้าเมือง นางพิรากวนขึ้นซ่งต่าซ่งก็หัก นายทวารจึงจับนางไว้แล้วนางก็กล่าวโดยว่าต่าซ่งเก่ามากฟังดังนั้นนายทวารจึงปล่อยให้นางพิรากวนกลับเข้าไปยังในเมือง นางพิรากวนบอกกับหนุมานว่าตอนนี้ไมยราพกำลังพักผ่อน ส่วนพระรามถูกขังอยู่ที่ดงตาลหนุมานจึงเข้าไปช่วยพระรามให้อยู่ที่ปลอดภัย แล้วมาสู้รบกับไมยราพจนอาวุธหมดมือ ไมยราพจึงทำให้ใช้กระบองตาลผลัดกันดีแต่ไม่มีใครตาย หนุมานถามนางพิรากวนถึงวิธีสังหารไมยราพ นางจึงตอบว่าต้องสังหารแมลงภู่ที่ไมยราพถอดดวงใจไว้พร้อมกับทำลายร่างไมยราพ หลังจากไมยราพตายไวยวิกได้ขึ้นครองเมืองต่อ แล้วหนุมานเชิญพระรามกลับพลับพลา เมื่อพระรามตื่นได้สัญญาว่าถ้าเสร็จศึกกลางกาวจะแบ่งเมืองให้ครอง

ภาคที่ 9 คีตกัมภีร์ แต่งเป็นกาพย์ฉบังมีจำนวน 415 บท และกาพย์ยานีจำนวน 10 บท โดยมีเนื้อเรื่องตั้งแต่ ทศกัณฐ์ทราบข่าวว่าไมยราพถูกสังหาร จึงเชิญกุมภกรรณให้ช่วยรบแต่กุมภกรรณแนะนำให้ทศกัณฐ์คืนนางสีดา แต่ทศกัณฐ์ไม่ยอม และกุมภกรรณก็จำใจออกไปรบ พระรามให้พิเภกไปเจรจากับกุมภกรรณ แต่กุมภกรรณไม่ฟังพร้อมกับตั้งปริศนา 4 ข้อ ซึ่งหากพระรามแก้ไขปริศนาได้ตนจะยกทัพกลับไป พระรามให้องคตไปลองเอาคำตอบ แต่พิเภกบอกให้นำเอาสุครีพออกรบ สุครีพหลงกลถูกกุมภกรรณจับได้แต่หนุมานไปช่วยได้ทัน ต่อมากุมภกรรณตั้งพิธีชูปหอกโมกขศักดิ์พระรามให้สุครีพและองคตไปทำลายพิธี กุมภกรรณออกรบครั้งที่ 2 พระรามบัญชาให้พระลักษมณ์ออกไปรับศึกจนถูกหอกโมกขศักดิ์ พิเภกบอกวิธีแก้กุมภกรรณทำพิธีท่อน้ำที่เขามรกต พิเภกให้หนุมานไปทำลายพิธี จากนั้นกุมภกรรณออกรบครั้งที่ 3 พลาดท่าเสียที่ถูกศรพระราม ก่อนที่กุมภกรรณจะตายได้รู้ว่าพระรามคือพระนารายณ์ที่ลงมาอวตารจรับและสำนึกผิด

2.1.2.1.6 บทละคร เรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา

บทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นบทที่แต่งไว้ใช้สำหรับการแสดง โดยมีเนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่พระรามได้เมืองขีดขิน สุครีพให้องค์ไปตามหนุมานมาเฝ้า หนุมานขอให้พระรามแก้คำสาปพระอูมา สุครีพ หนุมานและองค์ถือราชสานส์ของพระรามไปเมืองชมพูเพื่อให้พญาชมพูสวามิภักดิ์ พญาชมพูไม่ยอมสวามิภักดิ์ หนุมานลอบอุ้มพญาชมพูมาในเวลากลางคืน หนุมานรบอสูรฤทธิกัน หนุมานนำพญาชมพูมาเฝ้าพระราม พญาชมพูยอมสวามิภักดิ์เมื่อรู้ว่าพระรามคือพระนารายณ์พญาชมพูสั่งให้โอรสชื่อนิลนันท์ประชุมทัพเมืองชมพูมาสสมทบกับเมืองขีดขิน พระรามหยุดพลที่เขาคันทมาทน์ พระรามให้ชมพูพาน หนุมานและองค์นำผ้าสไบและกำมรงค์ไปถวายแก่ นางสีดาที่กรุงลงกา องค์สั่งหารอสูรที่อยู่ในสระน้ำและทัพวานรช่วยแก้คำสาบของพระอาทิตย์ ให้กับนกสัหมพาที่พี่ชายของนกสดาญ นกสัหมพาที่พาหนุมานไปกรุงลงกา หนุมานพบและได้นางบุษมาลี หนุมานลองฤทธิ์กับพระนารทฤาษีจนพ่ายแพ้และโดนสั่งสอน หนุมานเข้ากรุงลงกาพร้อมสังหารยักษ์เสื้อเมืองของกรุงลงกา หนุมานพบนาง สีดากำลังจะผูกคอตที่ต้นไม้ หนุมานช่วยนางได้ทันแล้วนำนางสีดากลับมา เมื่อนางสีดารู้สึกตัวก็ให้หนุมานนำนางกลับมาส่งที่ลงกาเหมือนเดิม หนุมานถวายแหวนและผ้าสไบพร้อมกับกราบทูลเรื่องที่พระรามสั่ง จากนั้นหนุมานหักสวนสังหารพลยักษ์และวางอุบายเผาเมืองแล้วกลับมาเข้าเฝ้าพระราม พระรามให้องค์เป็นทูตเจรจาให้ทศกัณฐ์คืนนางสีดา แต่ทศกัณฐ์ไม่ยอม

นายธนิต อยู่โพธิ์ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นบทละครฉบับเชลยศักดิ์ที่เจ้าของคณะละครคนใดคนหนึ่ง ในสมัยกรุงศรีอยุธยาคัดเขียนไว้ หรือหากวิที่พอแต่งได้แต่งขึ้นสำหรับเล่นละครในคณะของตนไม่ใช่ฉบับหลวง เพราะถ้อยคำสำนวนไม่ประณีตเท่าที่ควร ดังตัวอย่างบทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนพระรามแก้คำสาปพระอูมา ที่ว่า

๐ บัดนั้น	คำแหงหนุมานหาญกล้า
ทูลองค์ทรงศักดิ์พระจักรา	ตัวข้าล้าพองคะนองใจ
ว่าตนมีกำลังฤทธา	เที่ยวประพาศเวหาเนินไศล
พบสวนแก้วพรอูมาในตรึงศ์ไตร	คะนองใจเข้าหักอะยุทยา
เก็บผลพะฤกษาโอชาทิพย์	ทั้งสุทราหมห้ามดิบเป็นภักษา
พระอูมาโกรธใจตั้งไฟฟ้า	สาปข้าให้มาอยู่หิมวันต์
ให้กำลังถอยน้อยไปกึ่งหนึ่ง	อย่าให้ขึ้นถึงเมืองสวรรค
จึงต้องมาอยู่ไพรในอรัญ	พระทรงธรรม์จงทราบพระบาทา

แล้วสั่งไว้ว่านารายณ์ว่ายุกุล
ปราบอสูรอาธรรมที่ฉันทา
จะได้มีฤทธามากกว่าเก่า
จึงจะพ้นคำสาปพระศุลี

มาสังหารประยูระยักษา
ให้ลูบกายาข้าสามที
พระเจ้าจงโปรดเกศี
ขอพระภูมิจงแจ้งในพระทัย

๐ เมื่อนั้น

ฟังวาญบุตรทูลเป็นมุลไป
พระเจ้าจึงลูบกายาหนุมาน
จงพ้นคำสาปพระอุมา
แล้วมีพระราชบัญชา
องคตหนุมานอันชาญไชย
จึงจะขอพระบอบประเพณี
ให้พญาชุมน์ครา

พระพุทพวงศ้องค์นารายณ์เป็นใหญ่
ว่าได้ต้องคำสาปพระพระอุมา
แล้วประทานพระพรให้หนักหนา
ให้มีอานุภาพอันเกรียงไกร
แก่พญาสุครีพทหารใหญ่
ให้ถือสารไปแจ้งซึ่งกิจจา
เป็นท่วงเป็นที่ดีนักหนา
มาสามมิภักดีเราโดยดี ๒²⁶

รูปที่ 3 ต้นฉบับสมุดไทยเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา
ตอนพระรามประชุมพลจนถึงองคตสี่อสาร
ที่มา : หนังสือบทละครเรื่องรามเกียรติ์ สมัยกรุงศรีอยุธยา

²⁶ ดาวรัตน์ ชูทรัพย์, บทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนพระรามประชุมพลจนถึงองคตสี่อสาร, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ ณ พรินทร์ติ้ง เซ็นเตอร์, 2541), หน้า 5 – 6.

2.1.2.2 เรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงธนบุรี

วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ฉบับนี้เป็นวรรณกรรมที่ใช้สำหรับแสดงละคร ในหรือละครผู้หญิงของหลวง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีพระราชประสงค์พระราชนิพนธ์ เพื่อฟื้นฟูละครหลวงขึ้นใหม่เหมือนครั้งกรุงเก่า ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาในปีพุทธศักราช 2310 เมื่อปีพุทธศักราช 2312 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงตีเมืองนครศรีธรรมราช จึงได้ละคร ผู้หญิงของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นพวกละครหลวงที่หลบหนีจากครั้งกรุงเก่ามาเป็นครู ฝึกหัดคอปกับมีผู้รู้ เห็นลักษณะการเล่นละครหลวงหรือละครใน เช่น เจ้าฟ้าพิณทวดี พระราชธิดาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศซึ่งอยู่มาจนถึงสมัยกรุงธนบุรี มาสมทบกับพวกละคร ที่รวบรวมจากที่อื่น จึงได้มีการฟื้นฟูและฝึกหัดละครหลวงขึ้นใหม่ในสมัยกรุงธนบุรี โดยยึด รูปแบบละครผู้หญิงแบบอย่างครั้งกรุงเก่า

เรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีบานแผนกว่า วันอาทิตย์ เดือน 6 ขึ้นค่ำหนึ่ง จุลศักราช 1132 ปีชวด โทศก พระราชนิพนธ์ ทรงแต่งขึ้นต้นเป็นปฐมยังทรงมั่งคั่งอยู่²⁷ แสดงว่าทรงพระราชนิพนธ์เมื่อต้นรัชกาลและน่าจะมี พระราชประสงค์ให้เป็นต้นฉบับไว้ชั้นหนึ่งก่อนแล้วทรงแก้ไขในภายหลัง ซึ่งต้นฉบับหนังสือสมุด ไทยดำเก่าที่คัดมาทำต้นฉบับพิมพ์ บอกเวลาชูปเส้นทองไว้ว่าวันอาทิตย์ แรม 8 ค่ำ เดือน 12 จุลศักราช 1142 หรือปีพุทธศักราช 2323 ซึ่งเป็นตอนปลายของรัชกาล โดยบอกนามผู้อัลักษณ์ ไว้ 4 คน คือ นายถิ อลักษณ์ชุบเล่มที่ 1 นายสัง อลักษณ์ชุบเล่มที่ 2 นายสน อลักษณ์ชุบ เล่มที่ 3 และนายบุญจัน อลักษณ์ชุบเล่มที่ 4 และบอกชื่อผู้ตรวจทานไว้ 2 คน เหมือนกันทุกเล่ม คือ ขุนसारประเสริฐ และขุนมหาสิทธิ วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ฉบับนี้มี 4 เล่ม ได้แก่

เล่ม 1 ตอนพระมงกุฎ ตั้งแต่พระมงกุฎประลองศรจนถึงพระลบมาช่วย
ให้หนีได้

เล่ม 2 ตอนหนุมานเกี่ยวพาราสีนางวานริน สังหารวิรุณจำบัง จนถึง
ทำมาลิวราชมาร

เล่ม 3 ตอนทำมาลิวราชมารพิพากษาความจนทศกัณฐ์เข้าเมือง

²⁷ กรมศิลปากร, วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2532), หน้า 7.

เล่ม 4 ตอนทศกัณฐ์ตั้งพิธีทรายกรด พระลักษมณ์ต้องหอกกบิลพัท
จนถึงผูกมทศกัณฐ์กับนางมณฑิ

ตัวอย่างวรรณกรรมสมัยกรุงธนบุรี ตอนท้าวม่าลีวราชชมโฉมสีดา

เมื่อนั้น	พระทรงจตุศีลยักษา
ครั้นเห็นนวลนางสีดา	เสนหาปลาบปลื้มหฤทัย
อันอัศกำหนดในนาง	พลางกำเริบราคร้อนพิสมัย
พิศเพ่งเล็งแลทราวม้วย	มิได้ที่จะขาดวางตา
ซิทะไ้อ้วาสีดาเอ๋ย	มางามกระไรเลยเลิศเลขา
ถึงนางสิบหกห้องฟ้า	จะเปรียบสีดาได้ก็ไม่มี
แต่กผู้รู้ศธรรม	ยังหมายมั่นมุ่งมารศรี
สาอะไรกับอ้ายอสุรี	จะมีพาโคติกาตาย
ไ้อ้นิจจากทศกัณฐ์	สู้เสียพงศ์พันธุ์ฉับหาย
ม้ารถคชพลวอดวาย	ฉิบหายเพราะนางสีดา
ตัวกูผู้หลักัดตัดใจ	ยังให้หุนเหียนเสนหา
ที่ไหนมันจะได้สติมา	แต่วิญญูณณ์กูเคยยัน
ขวยเขินสะเทินวิญญูณณ์	กว่านั้นไม่เหลือบแลแปรผัน
ไม่ดูสีดาดวงจันทร์	พระทรงธรรม์เธอคิดละอายใจ
บิดเปื้อนพัคตรินไม่นำพา	ชื่นชมอารมณ์ปราศรัย
อัดอันอดยิ้มไม่ได้	เยื่อนแย้มว่าไปแกสีดา
เจ้าผู้จำเรญศิริภาพ	ปลาบปลื้มเยวระยอดเสนหา
เจ้าเป็นเอกอรรคกัญญา	หน่อนามกษัตริบุรีได
ทำไมจึงมาอยู่เนี่	สุริยวงศ์พงศ์พีร์อยู่ไหน
ลูกฝวเจ้ามีหรือไม	บอกไปให้แจ้งบัดนี้ ²⁸

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 70 – 71.

2.1.2.3 เรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์สมัยรัตนโกสินทร์ ถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่มีเอกลักษณ์และรูปแบบเฉพาะที่สมบูรณ์ อีกทั้งได้ถูกดัดดัดมาในยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งผลงานด้านวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ถูกปรากฏในรูปแบบบทละคร กาพย์ บทร้อง และเจรจา โดยมีรายละเอียดดังนี้

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่1)

ในช่วงต้นแห่งการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ เป็นการรวบรวมบทละครที่ตกทอดมาแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี ที่สูญหายเมื่อครั้งครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา บทละครส่วนมากที่ตกทอดมาเป็นบทละครนอกมากกว่าบทละครใน เพราะบทละครนอกส่วนใหญ่อยู่กับประชาชน เมื่อมีการฟื้นฟูจึงรวบรวมได้มากกว่าของหลวง

ลักษณะบทละครสมัยรัตนโกสินทร์ ได้รับขนบการแสดงและวิธีการเขียนมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยรัชกาลที่ 1 ทรงโปรดให้ตราบทละครพระราชนิพนธ์ไว้สำหรับพระนคร เพื่อให้ครบตามที่เคยมีมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้แก่ รามเกียรติ์ อุณรุท ดาหลัง และอิเหนา โดยโปรดให้ราชบัณฑิตแต่งเป็นบทละคร วิธีแต่นั้นโปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการที่สันตติทางการแต่งกลอน รับเรื่องไปแต่งเป็นตอน ๆ แล้วนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายทรงตรวจแก้ไข แล้วตราขึ้นเป็นบทพระราชนิพนธ์สำหรับพระนคร ดังนี้

รามเกียรติ์	116 เล่มสมุดไทย
อุณรุท	18 เล่มสมุดไทย
ดาหลัง	32 เล่มสมุดไทย
อิเหนา	38 เล่มสมุดไทย ²⁹

²⁹ กรมศิลปากร, บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2540), หน้า 6.

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีผู้สนใจศึกษาวិเคราะห์เปรียบเทียบกับบทพระราชนิพนธ์ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี มีลักษณะการใช้ถ้อยคำใกล้เคียงกัน บางครั้งมีการลำดับเรื่องไม่เหมือนกัน แต่เนื้อความส่วนใหญ่ตรงกัน แต่ความสั้นยาวของบทประพันธ์จะแตกต่างกัน โดยที่บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จะมีการแต่งขยายเพิ่มเติมจากของเก่าไปอีกมาก

บทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นรามเกียรติ์ที่มีความยาวถึง 50,286 คำกลอน นับเป็นรามเกียรติ์ฉบับสมบูรณ์และมีเนื้อความละเอียดลออที่สุด โดยมีเนื้อหาเริ่มตั้งแต่หิรันตย์กษัตริย์ม้วนแผ่นดิน พระนารายณ์ลงมาปราบเกิดอโนมาตั้น และแรกสร้างกรุงศรีอยุธยาต่อมาเป็นสงครามระหว่างมนุษย์กับยักษ์ จนกระทั่งถึงพระรามและนางสีดาครองกรุงศรีอยุธยา ซึ่งประเด็นนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชวิจารณ์ไว้ในหนังสือเรื่องบ่อเกิดรามเกียรติ์ว่า

“...สังเกตได้ว่าพระราชประสงค์ คือ จะรวบรวมเรื่องรามเกียรติ์ไว้ให้ได้ทั้งหมด มากกว่าที่จะใช้สำหรับเล่นละคร...”³⁰

ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อวันจันทร์ขึ้น 2 ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะเส็ง จุลศักราช 1159 (พุทธศักราช.2340) โดยทรงแสดงพระราชปณิธานไว้ในบทท้ายเกริ่นนำเรื่องว่า

“...เกิดเกื้อเพื่อสมภารบพิตร กระจวีวิธหลายหลาก
รู้หลากหลายฉันท์ นิพนธ์โคลงกาพย์กลอน ภูธรดำริดำรัส จัดจง
ทำนองทำนุก ไตรดาญคนิทาน ตำนานเนื่องเรื่องรามเกียรติ์ เปียนบร
ปักษ์ยักษ์พินาศ ด้วยพระราชโอรหารปานสุมาลัย เรียบร้อยสร้อย
โสภิต พิกสิตสาโรช โอบอุ้สุคนธ์วิมลนีนหอม ถนอมถนอมประดับไสต
ประโยชน์ฉลองเฉลิม เจริญจทาทีพย์ประสาท ประกาศยศเอกอ้าง
องค์บพิตรพระเจ้าช้างเผือกผู้ครองเมืองฯ...”³¹

³⁰พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บ่อเกิดรามเกียรติ์, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2513), หน้า 209.

³¹กรมศิลปากร, บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1, หน้า 6.

และในโคลงกระทู้ จบบริบูรณ์ ทำยเรื่องดังนี้

จบ	เรื่องรามเศลล้าง	อสุรพงศ์
บ	พิตรธรรมมิกทรง	แต่งไว้
ริ	รำรำประสงศ์	สมโภช พระนา
บูรณ์	บำเรอรมย์ให้	อ่านร้องรำเกษม ฯ

วัตถุประสงค์ที่ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระองค์เอง ตามราชประเพณีเดิมแต่ครั้งโบราณที่ว่า แสดงความเจริญรุ่งเรืองของแผ่นดินคือ ความเจริญทางด้านวัฒนธรรม การละคร และวรรณคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งละครหลวงถือเป็นเครื่องราชูปโภคอย่างหนึ่งขององค์พระมหากษัตริย์และการตั้งพระบรมราชจักรีวงศ์และพระนครหลวงใหม่ จึงถือเป็นสมบัติที่มีค่าควรเมือง เพื่อเป็นการรวบรวมวรรณคดี เพื่อมิให้สูญหายไปจากแผ่นดิน บทละครเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ถือเป็นรามเกียรติ์ที่มีความสมบูรณ์ที่สุด และใช้เป็นแบบแผนในการศึกษาด้านวรรณคดีสืบมาจวบจนปัจจุบัน และเพื่อใช้สำหรับอ่าน ร้องและรำฉันทลักษณ์ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์มีการใช้โวหารต่าง ๆ ในการพรรณนา ชมโฉม ชมเครื่องแต่งกาย ชมบ้านชมเมือง ชมรถ ชมม้าและชมกระบวนต่าง ๆ มีรายละเอียดและการใช้ภาษาที่สละสลวยงดงามควรค่าแก่การอ่านอีกทางหนึ่งเป็นการใช้เพื่อประกอบการละเล่นร้องรำทำละคร เพราะบ้านเมืองภายหลังการเสียกรุงย่อมต้องสร้างขวัญกำลังใจให้ประชาชน เครื่องเล่นบันเทิงล้วนเป็นสิ่งแสดงความรื่นเริงมีความสุขของคนในแผ่นดิน

ลักษณะบทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1 เริ่มต้นด้วยร่ายสดดีพระเกียรติ กล่าวถึงพระราชกิจในการทำนุบำรุงแผ่นดินในด้านต่าง ๆ เนื้อเรื่องรามเกียรติ์จับความตั้งแต่ตอนหิรันตยักษ์ฆวนแผ่นดิน จบด้วยอภิเษกพระรากับนางสีดา ลักษณะของกลอนบทละครมีจำนวนคำ 6 - 7 คำ มีการให้เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ แต่ไม่ครบทุกคำกลอนการให้เพลงขับร้อง เพื่อให้ผู้ขับร้องดำเนินเรื่องและสำหรับรำนั้น ใช้ทำนองเพลงซ้ำกันเป็นส่วนใหญ่ เช่น เพลงร่าย โทน ยานี ซ้ำ พระทอง ชมตลาด ใ้อโลม ชาตรี ชมดง สระบุหรง เป็นต้น เพลง หน้าพาทย์ต่าง ๆ ประกอบด้วย เชิด เสมอ กลม เชิดฉิ่ง คู่พาทย์ โอด พิราพรอน เช่น เหล้า กลองโยน เป็นต้น ส่วนการกำกับเพลงนั้น จะปรากฏในเพียงบางบทกลอนเท่านั้น นอกนั้นเว้นว่างให้ผู้บรรเลงดนตรี หรือผู้รำพิจารณาใส่เพลงตามความชำนาญ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2)

เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นกลอนบทละครที่ตัดเอาเฉพาะตอนสำคัญ เพื่อใช้สำหรับแสดงละครเท่านั้น จึงมิได้ทรงพระราชนิพนธ์ใหม่ทั้งเรื่อง บางตอนทรงพระราชนิพนธ์ใหม่ทั้งตอน บางตอนทรงพระราชนิพนธ์เอง บางตอนก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ และกรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา ตรวจชำระและจัดพิมพ์ในงานพระราชกุศลฉลองพระตำหนักจิตรดาวโอรุฐานเมื่อปีพุทธศักราช 2456 และทรงพระราชนิพนธ์คำนำไว้ว่าเป็นหนังสือที่อ่านไม่เบื่อ เป็นภาษาไทยที่ดี และเป็นหนังสือสำคัญของชาติ

กลอนบทละครในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีเนื้อหาเริ่มตั้งแต่พระรามใช้หนุมานไปถวายเป็นแหวนแก่นางสีดา นางสีดาจะผูกคอตาย หนุมานเฝ้ากรุงลงกา ทศกัณฐ์ขับพิเภก จองถนอม หนุมานรบมัจฉานุ คีตกุมภกรรณ คีทอินทรชิต ฆ่าสุชาจารจนทศกัณฐ์ล้ม นางสีดาลุยไฟ ราชาภิเษกพระราม และมีเนื้อความโดยเนื้อหาไม่ต่อกับตอนต้นคือ พระรามประพาสป่า นางสีดาวาดรูปทศกัณฐ์ สั่งฆ่านางสีดา นางสีดาประสูติ พระมงกุฎพระรามปล่อยม้าอุปการ พระรามพบสีดา พระรามเข้าโกศ นางสีดาหนีพระรามไปอยู่เมืองบาดาล พระอิศวรให้พระรามา นางสีดาคืนดีกัน อภิเษกพระรากับนางสีดาที่เขาไกรลาสและจบด้วยพระรากับนางสีดา กลับเมือง และทรงพระราชนิพนธ์คำพากย์รามเกียรติ์สำหรับพากย์โขนและเล่นหนังใหญ่ขึ้น 4 ตอน ได้แก่ ตอนนางลอย แต่งเป็นกาพย์ยานี ตอนนาคบาศ แต่งเป็นกาพย์ฉบัง ตอนพรหมาศตร์ แต่งเป็นกาพย์ฉบัง และตอนช้างเอราวัณ แต่งเป็นกาพย์ฉบังและกาพย์ยานี

บทพากย์พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงแก้ไขจากบทพากย์เก่าจำนวน 4 ตอน ได้แก่

ตอนนางลอย เป็นบทคร่ำครวญของพระรามเมื่อพบศพนางสีดาซึ่งเป็นนางเบญกายแปลงมา แต่งเป็นกาพย์ยานีจำนวน 68 บท

ตอนนาคบาศ เป็นเรื่องตอนพระรามเสด็จไปหาพระลักษมณ์ซึ่งต้องศรนาคบาศของอินทรชิต แต่งเป็นกาพย์ฉบังจำนวน 11 บท

ตอนพิธีพรหมาศตร์ เป็นเรื่องตอนอินทรชิตให้สร้างโรงพิธีประกอบพิธีอุปสรพรหมาศตร์ แต่งเป็นกาพย์ฉบังจำนวน 20 บท

ตอนข้างเอราวัด เนื้อเรื่องตั้งแต่อินทรชิตแปลงเป็นพระอินทร์เพื่อลวงทัพ พระลักษมณ์และพระรามเสด็จมาที่สนามรบจนถึงพระลักษมณ์ต้องศรพหมาสตร์ แต่งเป็น กาพย์ฉมังจำนวน 86 บท และกาพย์ยานีจำนวน 50 บท

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3)

รามเกียรติ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีหลักฐานปรากฏเขียนโคลงภาพเรื่องรามเกียรติ์ จารึกได้แผ่นศิลาจำหลักติดพันกรอบพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร หรือวัดโพธิ์ จำนวน 4 ทิศ 152 ภาพ แต่ไม่ครบเรื่อง ทางทิศตะวันออกจำนวน 32 ภาพ ทิศใต้จำนวน 44 ภาพ ทิศตะวันตกจำนวน 32 ภาพ และทิศเหนือจำนวน 44 ภาพ เนื้อเรื่องของโคลงภาพเริ่มตั้งแต่ทิศตะวันออก กล่าวถึง พระรามตามกวาง ทศกัณฐ์ลักนางสีดา จนถึงพระลักษมณ์ทำศึกกับมूलพลัม ซึ่งเป็นอสูรตนสำคัญ ที่มาช่วยทศกัณฐ์รบกับฝ่ายพระราม ในปัจจุบันโคลงภาพอักษรเลือนลางมาก แต่ภาพจำหลักยังปรากฏครบถ้วนมี ผู้ประพันธ์โคลงภาพจำนวน 5 ท่าน ได้แก่ กรมหมื่นไกรสรวิชิต หลวงชาญภูเบศร์ หลวงสุวรรณอักษร ขุนมหาสิทธิโวหาร และนายนุชหมหาดเล็ก

ได้พบการจารึกประกอบภาพจิตรกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ไว้ที่ผนังศาลาทิศพระมณฑป ทั้ง 4 หลัง แต่ปัจจุบันจารึกหลุดหายไปเป็นจำนวนมาก เหลือเพียง 13 แผ่น เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่กำเนิดของเทวดา และอสูรวงศ์ จนถึงพระชนกไถได้นางสีดา พากันกลับเข้าเมืองมิลิลา ในศิลาจารึกหลักที่ 55 เป็นหลักสุดท้าย ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาพจิตรกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ที่วัดพระเชตุพนกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามไว้ดังนี้

“...ว่าพระชนกดาบศคิดจะลาพรต จึงภานายโสมผู้ศิษย์ ออกไปบริเวณพระไทรย ชูดหาพระราชบุตรซึ่งฝังไว้ไม่ภพ พระดาบศ จึงให้นายโสมเข้าไปในเมืองมิลิลา บอกอำมาตย์ให้จับคูโคและกระบือ ออกมาจะไถหานางกุมารีซึ่งฝังไว้ เรื่องรามเกียรติ์ที่จะต่อไป จงไปดูที่ พระระเปียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้านประตูข้างเหนือโน้นเถิด...”³²

³²โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, เรื่องที่ 2 ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน [ออนไลน์], 28 เมษายน 2556. แหล่งที่มา <http://kanchanapisek.or.th/kp6/New/index.php>

ตัวอย่างโคลงภาพเรื่องรามเกียรติ์และศิลาจำหลักเรื่องรามเกียรติ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ภาพที่ 28 นางสีดาผูกศอก ซึ่งเป็นศิลาจำหลักทางด้านทิศตะวันออก ดังนี้

พอสายยามย่ำซ้อง	คนหลับ
ขึ้นผูกพระศอกกับ	กิ่งไม้
หณูมานมุงมองขยับ	คอยอยู่
พอโลทรองรับได้	ตัดผ้าวางลง

รูปที่ 4 ภาพจารึกบนแผ่นศิลาเรื่องรามเกียรติ์ แผ่นที่ 28 นางสีดาผูกพระศอก
จำหลักติดผนังกรอบพระอุโบสถวัดพระเชตุพน ฯ
ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4)

เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นกลอนบทละครสำนวนใหม่ไว้สำหรับเล่นโขนและละครอีกตอนหนึ่ง ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ไว้ก่อนที่จะทรงผนวช อาจทรงเลือกตอนนี้เพราะคล้ายกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับพระองค์เอง เพื่อจะตรงกับพระราชประวัติของพระองค์เองที่ทรงผนวชถึง 2 พรรษา ได้แก่ ตอนพระรามเดินดง จับเรื่องราวตั้งแต่ นางไภยเกษีขอพรท้าวทศรถให้เนรเทศพระรามไปอยู่ป่าเป็นเวลา 14 ปี พระรามเดินดง มีพระลักษมณ์และนางสีดาตามเสด็จไปด้วยจนถึงท้าวทศรถสิ้นพระชนม์ และถวายพระเพลิงพระบรมศพท้าวทศรถ

นอกจากนี้ยังมีบทการแสดงเบิกโรงโขนเกิดขึ้น จำนวน 2 ตอน ได้แก่ ตอนพระรามเข้าสวนพิราพ และตอนพระนารายณ์ปราบนนทุกดังตัวอย่างประกอบดังนี้

บทละคร

ตอนพระนารายณ์ ปราบนนทุก

พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 ทั้งหมด เว้นแต่บท

นางนารายณ์รำ เป็นบทครั้งรัชกาลที่ 1 ทรงแก้เล็กน้อย³³

๑. เมื่อนั้น พระนารายณ์เทวราชอาจหาญ คำนับรับเทพโองการ พจมานพระศุภีผู้พี่ยา ให้ไปสังหารมลาญนนทุก ซึ่งราญรุกเทพไทด้วยใจกล้า เพราะได้พรนิวเพชรสำเร็จมา แต่พระองค์ ทรงสัญญาว่ายักษ์ตี บังคมพระสยามภูวนาท กราบลงแทบบาทบาศรี แล้วเสด็จออกมาพล้นทันที จรลีลาตรงแถวทาง เนินไศลไกรลาสบรรพต ทรงกำหนดดำริตริต่างต่าง เพื่อจะเป็นอุบาย ทำลายล้าง นนทุกให้สร้างเสื่อมเสียฤทธิ ทำไหนหนอไอ้ยักษ์ตนนี้ จะเสียทีมีนิวไม่ศักดิ์สิทธิ์ จำจะแปลงสร้างเป็นนางนฤมิต ไปล่อจิตมันให้หลงพะวงไป แล้วซึ่ขามันเข้าเองในเพลงรำ จนล้มคว่ำลงให้กู้ขึ้นเหยียบได้ ดำริแล้วรยาตรลีลาศไป หาที่ซึ่งจะได้พบประสพยักษ์ ๙ 12 คำ ๙ เพลง

³³“ไม่ปรากฏผู้แต่ง, บทละครชุดเบ็ดเตล็ดในเรื่องรามเกียรติ์” พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนางบุญเดือน ทองเสริม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2519), หน้า

ร้าย

- ได้ที่ควรจึงจำแลงแปลงกาย เยื้องย้ายด้วยฤทธิลิตธิศักดิ์ เพื่อเป็นนางโฉมยงนงลักษณ์ นางทั้งไตรจักรหาไม่มี ๔ 2 คำ ๔ ตระ
- แปลงให้เห็นเป็นเทพอัปสร งามงอนอ่อนองค์ดำรงศรี กรายกรสัจจรไปในที่ ยิ่งทางที่นบนทุกจะเดินมา ๔ 2 คำ ๔ เพลงซ้ำ
- บัดนั้น นนทุกฤทธิไกรใจกล้า ถึงขณะสบายใจได้เวลา ก็ลอยหน้าตาเห็นเดินไป ๔ 2 คำ ๔ เชิด

ชมโฉม

- เหลือบเห็นสตรีวิไลลักษณ์ ผิวพักตร์ผ่องเพียงไข งามโอษฐ์งามแก้มงามจู่ไร งามนัยน์เนตรงามกร งามถันงามกรรณงามขนง งามองค์ยิ่งเทพอัปสร งามจริตกิจงามงอน งามเอวงามอ่อนประหลาดตา ถึงโฉมยงองค์อัครลักษณ์ี พระสุรัสวดีเสนาหา ลิ่นไตรภพจบสวรรค์ ชั้นฟ้า ไม่มีที่จะมาเปรียบเทียบทัน ดูไหนก็เพลินจำเรียวรัก ในองค์นงลักษณ์สาวสวรรค์ ยิ่งพิศยิ่งคิดผูกพัน ก็เดินเด็ดเฉียดกระชั้นชิดเข้าไป ๔ 8 คำ ๔ เข้ามาน

ชาติรี

- โฉมเฉลา พี่เห็นเจ้าเข้าก็คิดพิศมัย เจ้ามาแต่สวรรค์ชั้นใด สมญาว่ากระไรนั้นเทวี ประสงค์สิ่งอันใดจะใครรู้ ทำไม่ได้มาอยู่ที่นี้ ไฉนผู้เดียวเที่ยวอยู่ดังนี้ มารศรีจึงแกลงแจ้งกิจจา ๔ 4 คำ ๔

ร้าย

- เมื่อนั้น นางนฤมิตมีฤทธิแกล้วกล้า วัจจิตคิดการมารยา ข้าเลื่องนัยนาแล้วตอบไป เหตุไฉนจึงได้มาไต่ถาม ลอนลามบุกรุกเข้ามาใกล้ ท่านนี้ไม่มีความเกรงใจ เราเป็นข้าใช้ในเจ้า โลกา พนักงานพอนรำระบำบัน ชื่อสุวรรณอัปสรเสนาหา ไม่สู้สบายกายจึงมา หวังว่าจะให้คลายกายเร่าร้อน ๔ 6 คำ ๔

โฉม

- สุดสวาท โฉมประหลาดล้ำเทพอัปสร ทั้งวาจาจริตก็งามงอน ควรเป็นนางพื่อนวิไลลักษณ์ ความจริงอย่างไรในใจเจ้า หน้าเบาจงแกลงแจ้งประจักษ์ ถ้าวาสนาควรค้ำบำรุงรัก ก็จะเป็นภักดีผลสืบไป อันตัวพีมิได้ลอนลาม จะถือความสิ่งนี้ไม่ได้ สาวสวรรค์ชั้วญฟ้าอย่าใจ พี่ไร้คู่อยู่จงได้ปรานี ๔ 6 คำ ๔

ร้าย

◦ เมื่อนั้น นางเทพนิมิตโฉมศรี ค้อนแล้วตอบปล้นทันที ว่านี่ในเพราะเสนาะใจ อันซึ่งจะฝากไมตรีซ้ำ ชื่อนั้นอย่าว่าหาไม่รู้ไม่ เราเป็นนางรำระบำใน จะมีมิตรที่ฤทัยผูกพัน ในการนั่งเลงเพลงพ็อน จึงจะผ่อนด้วยความเกษมสันต์ รำได้ก็มารำตามกัน ดังนั้นจะสมถวิลจินดา ๗ 6 คำ ๗

◦ บัดนั้น นนทุกฤทธิไกรใจกล้า หลงไหลในกลมารยา ก็ปรีดาเกษมสันต์พันที ยิ้มแล้ว จึงกล่าวสุนทร กุณนางฟ้าเฉลิมศรี เจ้าจักปรารมภ์ไปยมี พี่เป็นคนเก่าพอเข้าใจ เชิญเจ้ารำเถิดนะนางฟ้า ให้ลั่นท่าที่นางจำได้ ตัวพี่จะรำไป มิให้ผิดเพลงนางเทวี ๗ 6 คำ ๗

◦ เมื่อนั้น นางนฤมิตมีสวัสดิ์ศรีศรี เห็นนนทุกหลงกลก็ยินดี ทำที่เยื้องกรายให้ยวนยิน ๗ 2 คำ ๗ เจริจา

ชมตลาด

◦ เทพนมประถมพรหมสีหน้า สอดสร้อยมาลาเชิดฉิน ทั้งกลางเดินดงหงส์บิน กินรินเสียบถ้ำอำไพ อีกช้านางนอนภมรเกล้า ทั้งแขกเต้าผาลาเพียงไหล่ เมขลาโยนแก้วแววไว มยุเรศพ็อนในอัมพร ยอดตองต้องลมพรหมนิมิต อีกทั้งพิสมัยเรียงหมอน ย้ายท่ามัจฉาชมสาคร พระศรีกรขว้างจักรฤทธิรงค์ ฝ่ายว่านนทุกก็รำตาม ด้วยความพิสมัยไหลหลง ถึงท่านาคาม้วนหางวง ก็ชี้ตรงเพลาปล้นทันใด ๗ 8 คำ ๗ เพลงซ้ำ

ร้าย

◦ ด้วยอำนาจนิวเพชรเรื่องฤทธิลิตธิศักดิ์ ชายักษ์หักกลังไม่ตรงได้ ขุนยักษ์ล้มชะมำคัวไป ตกใจร้องระงมไม่สมประดี ๗ 2 คำ ๗ โอด

◦ เมื่อนั้น นางนารายณ์นฤมิตวิจิตรศรี ครั้นยักษ์ล้มลงเห็นเป็นที่ ก็คืนที่เป็นนารายณ์กลายเป็น ๗ 2 คำ ๗ รัว

◦ ธรณีตรีจักรคทาภูธ สีหัตถ์ยุตยิดม่นไม่หวั่นไหว เสด็จยืนเหยียบยักษ์นั้นทันใด ตั้งพระทัยจะสังหารราญรอน ๗ 2 คำ ๗

◦ บัดนั้น นนทุกทุกศีลมือตื่นอ่อน เห็นพระองค์ทรงสังข์คทาธร เป็นสี่กรก็รู้ประจักษ์ใจ ว่านารายณ์มาจำแลงแฝงฤทธิ ลวงจะล้างชีวิตให้ตักษัย ร้อนตัวกลัวจึงถามความไป โทษซ้ำเป็นไฉนจงตรัสมา ๗ 4 คำ ๗

◦ เมื่อนั้น พระศรีภรรยาเรื่องฤทธิทุกทิตา จึงตรัสตอบว่าตัวมึงชั่วช้า โทษมึงถึงควรม่าเสียยิ่งนัก เพราะมึงทะเล้งจิตคิดเกินเหตุ ไม่เกรงเดชพระเป็นใหญ่ในไตรจักร ชื่อนิวเพชรฆ่าหมู่สุรารักษ์ เพราะโทษหนักมึงจึงจะวายปรมาณ ๔ 4 คำ ๕

◦ บัดนั้น นนทูกฟังพระบัญชาจึงว่าขาน ว่าถ้าโทษช้านี้มีประมาณ ควรการที่จะผลาญเสียบัดนี้ ไยพระองค์ไม่ทำตรงซึ่งหน้า มามารยาแปลงเป็นหญิงไม่บัดสี ชะรอยจะหวาดหวั่นพรันนี้ จะสู้พระองค์นั้นให้บรรลัย ตัวช้านี้มีแต่สองมือ ดังฤจะสู้สู้กรได้ ถ้าสี่มือดังพระองค์ผู้ทรงชัย ที่ไหนจะทำได้ดังนี้ ๕ 6 คำ ๕

◦ เมื่อนั้น พระนารายณ์ศกดิ์สิทธิ์เรื่องศรี จึงตรัสตอบให้ฟังไปดังนี้ ว่าซึ่งกูเป็นสตรีทำที่มา เพราะว่ามึงจะถึงแก่ความตาย จีบหายด้วยหลงเล่ห์เสนาหา ตามวิสัยไธระยาต่ำช้า จนนิวเพชรฆ่าตัวมึงบรรลัย ชาตินี้มือมึงมีแต่สอง มึงจงไปรับรองเอาชาติใหม่ กูขออวยอำนาจพรมึงไปสิบเคียรได้แล้วให้มีสี่สิบกร ถือเทพสาตราคทาธุธ เป็นเครื่องยุทธมีกำลังทั้งศิลป์ศร กูจะเป็นเช่นมนุษย์สองกร ไปสังหารราญรอนมึงอีกที ให้สิ้นวงศ์พงศัยักษศักดา ประจักษ์แก่เทวาทุกราศี ทำโลกให้เกษมเปรมปรีดี เพราะไม่มียักษ์อาธรรม ตรัสแล้วทรงแสดงแผลงฤทธิ ทำทิตน้อยใหญ่ให้หวั่นไหว ทรงสาปปราบอสูรนนทุกนั้น ให้พลันอันตรธานสูญไป ๕ 12 คำ ๕ คุณพาทย์ (ยักษ์วิ่งเข้าโรงเสียด)

◦ ครั้นเสร็จการกำราบปราบนนทุก ให้เป็นสุขทั่วเทพน้อยใหญ่ พระนารายณ์เรื่องศรีมีชัยเหาะไปสู่ที่เฝ้าเจ้าโลกา ๕ 2 คำ ๕ เหาะ

ดวงพระธาตุ

◦ เรื่องนารายณ์กำราบปราบนนทุก ในต้นไตรดายุคโบราณว่า เป็นเรื่องดึกดำบรรพ์สืบกันมา ครั้งกรุงศรีอยุธยาเอามาใช้ สำหรับโรงนางพื่อนละครใน แสดงให้เห็นครุผู้สอนรำ มีที่ต่างต่างอย่างนารายณ์ เยื้องกรายโดยนิมคมขำ มีชื่อเรียกทั่วไปให้ศิษย์จำ จะได้ทำให้ต้องแก้คลองการ บัดนี้เราได้รำทำบท ให้ปรากฏโดยแสดงแถงสสาร เบิกโรงละครก่อนเล่นงาน ชาวเราท่านจงเป็นสุขทุกคนเถย ๕ 8 คำ ๕ พระยาเดิน (แล้วลาโรง)

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีปรากฏหลักฐานการแต่งโคลงเรื่องรามเกียรติ์ ประกอบภาพจิตรกรรมฝาผนังรอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือวัดพระแก้ว เป็นโคลงรวมทั้งสิ้นจำนวน 4,984 บท ส่วนที่ทรงพระราชนิพนธ์เป็นโคลงจำนวน 224 บท ได้แก่

1. โคลงภาพเรื่องรามเกียรติ์ห้องที่ 90 ตั้งแต่แผ่นที่ 357 – 360 รวมจำนวน 28 บท เนื้อความตั้งแต่ทศกัณฐ์ตั้งพิธีชุกกายให้เป็นเพชร (พิธีอุโมงค์) จนถึงหนุมานสะกดพานางมณโฑมาหยอกเฝ้าจนเสียพิธี
2. โคลงภาพเรื่องรามเกียรติ์ห้องที่ 94 ตั้งแต่แผ่นที่ 373 – 360 รวมจำนวน 28 บท เนื้อความตั้งแต่หนุมานเกี่ยวพาราสีนางวานรินจนถึงหนุมานสังหารวิรุญจำบังแล้วนำศีรษะไปถวายพระราม
3. โคลงภาพเรื่องรามเกียรติ์ห้องที่ 102 – 107 รวมจำนวน 178 บท เนื้อความตั้งแต่หนุมานอาสาแปลงเป็นทศกัณฐ์ ทำลายพิธีน้ำทิพย์ของนางมณโฑจนถึงหนุมานคืนสมบัติให้ทศกัณฐ์และชุกกลองดวงใจเย้ยทศกัณฐ์

ภาพจิตรกรรมฝาผนังรอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ถูกวาดขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปีพุทธศักราช 2325 ในรัชสมัยพระพุทธรยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยมีพระราชประสงค์ให้เขียนภาพรอบพระระเบียงเรื่องรามเกียรติ์ตามแนวพระราชนิพนธ์ของพระองค์เอง

ต่อมาให้เขียนภาพรามเกียรติ์ขึ้นใหม่เพื่อฉลองกรุงครบรอบ 50 ปี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) เมื่อปีพุทธศักราช 2375 เนื่องจากฝาผนังเกิดความขึ้นของผนังปูนภาพจึงหลุดและเลือนไป จากนั้นมีการซ่อมภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังเพื่อฉลองกรุงครบรอบ 100 ปี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เมื่อปีพุทธศักราช 2425 ต่อมามีการซ่อมภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังเพื่อฉลองกรุงครบรอบ 150 ปี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) เมื่อปีพุทธศักราช 2475 และในปัจจุบันมีการซ่อมภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังเพื่อฉลองกรุงครบรอบ 200 ปี เมื่อปีพุทธศักราช 2525

ตัวอย่างโคลงภาพเรื่องรามเกียรติ์ห้องที่ 90 แผ่นที่ 360 เนื้อความหนุมานสะกดพานางมณโฑมาหยอกเฝ้าจนเสียพิธี พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พงษ์ภาณุมาศได้	สดับสาร
เหินขอบเช่นหนุมาน	กล่าวอ้าง
ดูกลมล่องลมทยาน	ยังนิเวศน์
สะกดยักษ์ลักเข้าข้าง	แทนแก้วมณีไท่ ฯ
ยลนางหลับสนิทข่ม	องค์อร
เถาถีบทางอัมพร	ผาดฟ้า
ถึงที่ขี้สับกร	กอบตรบะ กิจแฮ
วางอนุชเทียบหน้า	ปลุกเปลื้องมนต์สดม ฯ
ร้องตวาดเหวยท้าวยี่	สิบมือ
นางนี่เมียใครหือ	ใครแจ้ง
มัวหลับสับเงาปรีอ	จะป็น เบิงแฮ
ควยซักผ้าห่มแกล้ง	หยอกเย้ยหยาบหยาม ฯ
มณโฑร้องกรีดคว่า	กอดผัว
จอมราพรู้ศึกตัว	หวาดสตุ้ง
เผยเนตรพบลิงพั้ว	พันหยอก เมียแฮ
เหลืออดพิโรธฟุ้ง	โลดขึ้นยืนยัน ฯ
ควยซักคันฉัตรต้อน	ตีสวา
สามต่อฤทธิสุรา	รำลือ
รบพลงผิดกันมา	ยื้อหยอก นางแฮ
ท้าวราพเหลือรับหือ	จิตรยังยืนตลิ่ง ฯ

ลูกกลมหลอนหลอกเย้ย	ยิ้มหยัน
ฉะมันขันตีขัน	แตกเปรี้ยว
เมียตัวลิตาขัน	ขุนโกรธ ฉิวแฮ
เมียท่านฉกมาเพียง	ลูกไม้กลางไพร ฯ

หาไม่จะฆ่าให้	วายปราบ
เกรงจะล่วงโองการ	ท่านไฉ่
กล่าวเสร็จจึงสามททหาร	เหาะกลับ มาแฮ
ทูลพระนรายนให้	ท่านชร้องสรเสริญ ฯ

รูปที่ 5 ภาพจิตรกรรมฝาผนังรอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ห้องที่ 90 ทศกัณฐ์ตั้งพิธีชูปกายให้เป็นเพชรหนุมานสะกดพานางมณโฑมาหยอกจนเสียพิธี
ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

และยังปรากฏบทละครดึกดำบรรพ์ เรื่องรามเกียรติ์ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาศรีสุนทรโวหาร ต่อนครปฐมชาติคีตา พระนิพนธ์ขึ้นเพื่อแสดงที่ศาลาอันตะ ซึ่งเป็นงานช่วยพระยาประเสริฐสุภกิจ เพื่อบำเรอสมาชิกในสโมสรอันตะ ปริกฐริน³⁴ และตอน นางานีสิดา หรือตอนปีศาจนางอตุร พระนิพนธ์ไว้เพื่อให้คณะละครดึกดำบรรพ์ของพระเจ้า เทเวศรวงศ์วิวัฒน์แสดง แต่ยังไม่สำเร็จ จึงไม่ได้นำออกแสดง แต่ได้มีการรวบรวมเพื่อจะเป็น ประโยชน์ที่จะนำมาจัดแสดงเป็นตอนสั้น ๆ³⁵ ทั้งนี้ยังมีบทคอนเสิต³⁶ เรื่องรามเกียรติ์ จำนวน 3 ตอน ได้แก่ ตอนนางลอย ใช้บรรเลงต้อนรับเคอวาน์ ออฟ ตุริน แห่งอิตาลี ณ พระที่นั่งจักรีมหา ปราสาท เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม ร.ศ. 117 (ปีพุทธศักราช 2441)³⁷ ตอนพรหมาศ เตรียมบรรเลง ในงานต้อนรับเจ้าชายเฮนรี แห่งกรุงปรัสเซีย ซึ่งกำหนดเข้าเฝ้าในปลาย ร.ศ. 117 แต่มิได้เข้ามา ตามกำหนด จึงนำบทคอนเสิตตอนนี้ไปบรรเลงในงานต้อนรับ ม.ดูแมร์ ผู้สำเร็จราชการอินโดจีน ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อวันที่ 17 เมษายน ร.ศ. 118 (ปีพุทธศักราช 2442)³⁸ และตอน นาคบาท ใช้บรรเลงในงานต่าง ๆ หลายครั้ง ต่อมาภายหลังได้ตัดทอนบทใหม่เพื่อให้สั้นลง พร้อมกับเปลี่ยนแปลงและเพลงร้องที่บรรจ เพื่อเตรียมบรรเลงต้อนรับเจ้าชายเฮนรี³⁹

³⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, ชุมนุมบทละครคอนและ บทขับร้อง, (พระนคร: ศิวพร, 2514), หน้า 207.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 223.

³⁶ บทคอนเสิต คือ บทที่ใช้สำหรับเล่นบรรเลงกับวงปี่พาทย์มโหรีเท่านั้น ได้นำมา ประกอบการแสดง ซึ่งใช้เวลาบรรเลงประมาณ 60 นาที

³⁷ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, ชุมนุมบทละครคอนและ บทขับร้อง, หน้า 331.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 332.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 332.

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6)

ปรากฏหลักฐานเป็นหนังสือ “บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์” เนื่องด้วยพระองค์ทรงสนพระทัยจึงศึกษาค้นคว้าที่มาของเรื่องรามเกียรติ์จากคัมภีร์รามายณะ ของฤาษีวาลมิกิ แล้วพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ บทร้องและบทพากย์รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้น ไว้สำหรับเล่นโขนจำนวน 6 ชุด ได้แก่

1. ชุดสีดาหาย
 - ตอนที่ 1 สุรปะนักราหิง
 - ตอนที่ 2 ตามกวาง
2. ชุดเผลอลงกา
3. ชุดพิเภกษณัญญกัษบ
4. ชุดจองถนน (มี 2 ตอน)
5. ชุดประเดมิศึกลงกา
 - ตอนที่ 1 ศุกะสัณปลอมพล
 - ตอนที่ 2 สุครีพหักฉัตร
 - ตอนที่ 3 องคทสี่อसार
6. ชุดนาคบาท

บทพระราชนิพนธ์ทรงดำเนินเรื่องตามคัมภีร์รามายณะของฤาษีวาลมิกิ โดยได้ทรงชี้แจงว่า

"...บทละครเรื่องรามเกียรติ์ที่รวมอยู่ในเล่มนี้ เป็นบทที่ข้าพเจ้าได้แต่งขึ้นเป็นครั้งคราวสำหรับเล่นโขน มิได้ตั้งใจที่จะให้เป็นหนังสือกวีนิพนธ์สำหรับอ่านเพราะฯหรือดำเนินเรื่องราวติดต่อกัน บทเหล่านี้ได้แต่งขึ้นสำหรับความสะดวกในการเล่นโขนโดยแท้ จึงมีทั้งคำกลอนอันเป็นบทร้อง ทั้งบทพากย์ และเจรจาอย่างโขนระคนกันอยู่ตามแต่จะเหมาะแก่การเล่นออกโรงจริง..."⁴⁰

⁴⁰ กรมศิลปากร, รามเกียรติ์ บทร้องและบทพากย์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2554), หน้าคำนำ.

อีกทั้งยังทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ไว้สำหรับแสดงเป็นบทละคร เบิกโรง บทละครดึกดำบรรพ์ บทละครเรื่องรามเกียรติ์ และบทพากย์เจรจา ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. ประเภทบทละครเบิกโรง เรื่องดึกดำบรรพ์ มีจำนวน 4 ชุด

ชุดที่ 1 มหาพาลี

ชุดที่ 2 ฤๅษีเลี้ยงลูก

ชุดที่ 3 พระนรสิงหนาท

ชุดที่ 4 พระคณศรเสีงา

2. ประเภทบทละครดึกดำบรรพ์ ได้แก่ ชุดอรชุนกับทศกัณฐ์ นำเค้าโครงเรื่องมาจากรามายณะ ในกัณฐ์ที่ 7 อูตรกัณฐ์หรืออูตรกัณฐ์

3. ประเภทบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ได้แก่ ตอน อภิเษกสมรส มี 2 ตอน

ตอนที่ 1 ปราบทาตะกะ

ตอนที่ 2 อภิเษกสมรส

4. ประเภทบทพากย์เจรจา มีจำนวน 3 ชุด

ชุดที่ 1 เผาลงกา

ชุดที่ 2 พิธีกุมภนิยา

ชุดที่ 3 นางลอย

สรุปได้ว่า วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์มีการสืบทอดจากอดีตมาอย่างต่อเนื่อง จากหลักฐานที่ปรากฏต่าง ๆ พบว่า วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาแต่งเป็น รูปแบบคำประพันธ์ต่าง ๆ เช่น ราชานิลปคำฉันท์ หรือนิราศษีดาโคลงทศรถสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง รามเกียรติ์คำฉันท์ รามเกียรติ์คำพากย์ บทละครครั้งกรุงเก่า เรื่องรามเกียรติ์ สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี ปรากฏบทละครเรื่องรามเกียรติ์จำนวน 4 ตอน สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีพระมหากษัตริย์ทรงให้ความสนใจพระทัยที่จะทำนุบำรุงรักษามาชหลาย รัชกาล เช่น รัชกาลที่ 1 ทรงรวบรวมและฟื้นฟู บทละครเรื่องรามเกียรติ์ขึ้นใหม่ ซึ่งถือได้ว่า วรรณกรรมฉบับนี้เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องสมบูรณ์ที่สุด รัชกาลที่ 2 ทรงคัดเลือกเอาเนื้อเรื่อง บางตอนมาแต่งใหม่เพื่อให้เหมาะกับกระบวนเล่นละคร และยังทรงพระราชนิพนธ์คำพากย์เรื่อง รามเกียรติ์ไว้สำหรับเล่นโขนและหนังใหญ่ ส่วนรัชกาลที่ 3 มีการแต่งโคลงภาพเรื่องรามเกียรติ์ จารึกใต้แผ่นศิลาจำหลักติดผนังกรอบพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร รัชกาลที่ 4 มีบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระรามเดินดง รัชกาลที่ 5 สร้างโคลงเรื่อง รามเกียรติ์ โดยจารึกไว้ที่เสาระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม บทละครดึกดำบรรพ์ และบท คอนเสิต รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเฉพาะตอนไว้เพื่อแสดง และในยุคนี้อาจพบได้มีการสร้างบทร้องแสดงโขนไว้สำหรับสำหรับเพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนได้ชม

2.2 บทเกี่ยวพาราสิในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์

2.2.1 ความหมายของการเกี่ยวพาราสิ

เกี่ยว ก. รัด, พันแน่น, ติดแน่น, เช่นเพราะประพุดิมันเกี่ยว เกี้ยวร้ายแถมตี. (โลกนิติ); พุดให้รักในเชิงขู้สาว, พุดแตะโลม, พุดเลียบเคียงเพื่อให้สมปรารถนา. เกี้ยวพาน, เกี้ยวพาราสิ. พุดให้รักในเชิงขู้สาว⁴¹

เกี่ยวพาราสิ พฤติกรรมการคุกคามทางเพศ มีอยู่หลายระดับด้วยกัน ตั้งแต่พุดจาแตะโลม เกี้ยวพาราสิ จนถึงจับเนื้อต้องตัวโดยไม่สมควร

เกี่ยว ในทางนาฏศิลป์ไทย หมายถึง การเกี่ยวพาราสิ กร่อนมาเป็นเกี่ยวพาราสิ คือ ลักษณะที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงแสดงความรักต่อกันในกระบวนการเกี่ยวทั่ว ๆ ไป คือ ฝ่ายชายเกี่ยวฝ่ายหญิง เป็นลักษณะของการรำเข้าพระเข้านาง รำคู่ รำตีบท รำทำบท รำตาม เพลงหน้าพาทย์ ที่เรียกว่า บทเกี่ยวพาราสิ บทเกี่ยวพาราสิในการแสดงละครนั้นโดยทั่วไปจะเห็นเป็นตัวพระเกี่ยวตัวนาง เช่น ในการแสดงโขน ได้แก่ ทศกัณฐ์เกี่ยวนางสีดา หนุมานเกี่ยวนางสุพรรณมัจฉา ละครในเรื่องอิเหนา เช่น อิเหนาเกี่ยวนางบุษบา ละครนอกเรื่อง สังข์ทอง ตอน พระสังข์เกี่ยวนางรจนา แต่ยังมีลักษณะการเกี่ยวอีกอย่างหนึ่งที่เป็นการเกี่ยวพิเศษ โดยฝ่ายหญิงเกี่ยวฝ่ายชายเป็นลักษณะของการกลับริมชชาติคือตัวนางมาทำบทบาทของตัวพระ คือตัวละครฝ่ายนางเกี่ยวตัวละครฝ่ายพระ เช่น นางศูรปขนขา(สามนักขาแปลง)เกี่ยวพระราม นางผีเสื้อสมุทรแปลงเกี่ยวพระอภัยมณีอันมีลักษณะการเกี่ยวเช่นเดียวกัน คือ การเกี่ยวในบทร้อง บทพากย์และการเกี่ยวพาราสิประกอบเพลงหน้าพาทย์

สรุปได้ว่า การเกี่ยวพาราสิ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรักกับบุคคลที่พึงปรารถนาโดยจะใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ไมตรี หรือ ความคุ้นเคย ซึ่งจะเริ่มจากจ้องมอง พุดจาหยอกล้อทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี ขั้นต่อไปคือการถูกเนื้อต้องตัวกันหรือทางนาฏศิลป์เรียกว่าเล้าโลม และสุดท้ายคือการคุกคามทางเพศหรือคำศัพท์ทางการแสดงเรียกว่า ประดิพัทธ์ จากข้อสรุปความหมายของการเกี่ยวพาราสิสามารถวิเคราะห์และแบ่งขั้นตอนการเกี่ยวพาราสิในบทวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

⁴¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542,

(กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546), หน้า 148.

1. **การชมโฉม** หมายถึง การพบเห็นครั้งแรกของบุคคลที่พึงปรารถนา จึงรำพึงรำพันรูปร่างหน้าตาจนกระทั่งลักษณะต่าง ๆ และอาจมีการเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ เช่น การพรรณนาของพระรามตอนชมโฉมนางสีดาหลังจากที่อภิเษกสมรส

ชมโฉม

๐ ลดองค์ลงเหนือบรรลัγγ์แก้ว	ผ่องแผ้วฤทัยเกษมศรี
นั่งชิตพิศโฉมนางเทวี	มีศรีเสาวภาคย์จำเริญตา
งามพักตร์ดั่งดวงศศิธร	งามขนงก้งอนดั่งเลขา
งามเนตรดั่งเนตรมฤคา	งามนาสิกแฉล้มงามกรรณ
งามไชษฐ์ไชษฐ์เอี่ยมดั่งจะแย้ม	งามทั้งสองแก้มงามถัน
งามจริตกิริยาวิลาวัณย์	สารพันพร้อมพร้อมทั้งกายา
ยิ่งพิศยิ่งพิศवासกคุ้ม	ให้รู้จริงในความเสนา
แสนรักสุดรักวานิดา	จึงมีบัญชาตรัสไป ฯ

ฯ 8 คำ ฯ

2. **การพูดจาหยอกล้อ** หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ไมตรีขึ้นเบื้องต้นกับบุคคลที่พึงปรารถนาด้วยการพูดจา สอภาม เรื่องราวต่าง ๆ เพื่อจะได้ทราบความเป็นตัวตนของบุคคลที่พึงปรารถนา เช่น การเจรจาหยอกล้อระหว่างพาลีกับนางเทพดารา

โอ้โลม

๐ ดวงเอยดวงสมร	เจ้างามอนจำเริญใจพี่
อันถ้อยคำที่เจ้ารำพาที	ใช้ก็ใช้การจะเจรจา
แม้พระเป็นเจ้าจะเจาะจง	ประทานองค์เวยวยอดเสนา
แก่พญาสุครีพอนุชา	จะให้มาดั่งนี้ก็ผิดไป
ตัวที่มีชอบในเบื่องบาท	จึงประสาทเจ้าเป็นบำเหน็จให้
สาวสวรรค์ขวัญฟ้ายาใจ	จะพะวงสงสัยไปไยมี
ว่าพลางก็ทางไขว่คว้า	อนิจจาเจ้าไม่เห็นอกพี่
ความรักเป็นพันพันทวี	มารศรีจึงได้เมตตา ฯ

ฯ 8 คำ ฯ

3. **การเล้าโลม** หมายถึง การถูกเนื้อต้องตัวของบุคคลที่พึงประสงค์ ด้วยการจับมือ ถือแขน จนถึงขั้นกอด เช่น บทอนุมานเล้าโลมนางเบญจกาย

โอโลม

○ สุดเอยสุดสวาท	เฉลียวฉลาดแหลมหลักหนักหนา
พืดสูดสำหมาส่องถึงลงกา	หมายจะฝากเสน่หาอาลัย
ควรหรือถือแต่ว่ารับสั่ง	จะเห็นดีพื้มงักก็หาไม่
นิจจาเอ่ยอาภัพกลับไป	เสียน้ำใจจริงเจ้าเยววมาลัย
เมื่อสุดแสนเสนาหาไม่ว่าเล่น	หวังจะเป็นคู่รักสม์ครสมาน
มิใช่จะแก้งแต่งกลเกี่ยวพาราสีพาน	เยววมาลัยอย่าแหยงแคลงใจ
จงผินมาพาทีกับพื้บัง	จะหมองหมางมีนตั้งไปถึงไหน
พลางหยอกยุตุดชวยชายสไป	ถูกต้องลงใจกัลยา ฯ

ฯ 8 คำ ฯ

4. **ประติพัทธ์** หมายถึง การมีความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งกับบุคคลที่พึงปรารถนา หรือการคุกคามและลวนลามทางเพศ เช่น อนุมานประติพัทธ์นางวานริน

โอโลม

○ ทรามเอยทรามสงวน	ถ้อยคำน้ำนวลจะหาไหน
ราชการก็ร้อนไม่นอนใจ	จะรีบไปสังหารผลาญกุมภภัณฑ์
แต่ความรักหนักหน่วงในดวงจิต	เป็นสุดที่พื้จะคิดผ่อนผัน
เจ้ายังทำเหินห่างไปอย่างนั้น	เหมือนแก้งกันจะให้ขาดราชการ
ว่าพลางทางประโลมลูปต้อง	ค่อยประคองเคียงพัคตรสม์ครสมาน
สนิทแนบแอบของคั่นคราญ	กรประสานสอดคล้องทำนองใน
เกิดวิบัติอัศจรรย์ลั่นเลื่อน	สะท้านสะเทือนเข้างกาศหวาดไหว
พยุพยับอับแสงอโณทัย	ชลาลัยคลื่นระลอกกระฉอกชล
ปลาวาฬวายสายสมุทรผุดขึ้นล่อง	พ่นฟองฟุ้งฟาดังท่าฝน
สองสุขเกษมศานต์บ้านกมล	อยู่บนที่แท่นแผ่นศิลา ฯ

ฯ 10 คำ ฯ โลม

2.2.2 บทเกี่ยวพาราสิ์ในบทธะครรื่องรามเกียรดี

จากการศึกษาความเป็นมาของวรรณกรรมรื่องรามเกียรดีในยุคสมัยต่าง ๆ พบว่ามี บทธวรรณกรรมที่แสดงบทธการแสดงด้านความรัก หรือที่รื่อกว่าบทเกี่ยวพาราสิ์ อยู่เป็นจำนวนมาก โดยเริ่มตั้งแตบทธะครครั้งกรุงเก้าในสมัยกรุงศรีอยุธยาจบจนถึงบทธการแสดงเบิกโรงพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพะจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รายละเอียดดังนี้

2.2.2.1 บทเกี่ยวพาราสิ์ในบทธะครรื่องรามเกียรดี สมัยกรุงศรีอยุธยา

บทเกี่ยวพาราสิ์ในบทธะครรื่องรามเกียรดี สมัยกรุงศรีอยุธยา มีปรากฏหลักฐานในสมุดไทย ตั้งแต่ตอนพระรามประชุมพลจนถึงองคตลือส้าว จำนวน 2 ตอน ได้แก่ ตอนหนุมานไต้นางบุษมาลี และหนุมานไต้นางสุวรรณมัจฉา

ตารางที่ 2 วิเคราะห์ขั้นตอนการเกี่ยวพาราสิ์พาราสิ์ในบทธะคร สมัยกรุงศรีอยุธยา

ที่	ตอน	บทธบาทการเกี่ยวพาราสิ์			
		ชมโฉม	พุดจาหยอกกล้อ	เล้าโลม	ประดีพิพท์
1.	หนุมานไต้นางบุษมาลี	✓	✓	✓	✓
2.	หนุมานไต้นางสุวรรณมัจฉา	✓	✓	✓	✓

จากบทธะครข้างต้นสรุปไต้ว่า บทธะครรื่องรามเกียรดี สมัยกรุงศรีอยุธยา มีปรากฏบทธบาทการเกี่ยวพาราสิ์ของตัวละครจำนวน 2 ตอน ได้แก่ หนุมานไต้นางบุษมาลีและหนุมานไต้นางสุวรรณมัจฉา ซึ่งมีพฤติกรรมการเกี่ยวพาราสิ์ครบทั้ง 4 ขั้นตอน ได้แก่ การชมโฉม การพุดจาหยอกกล้อ การเล้าโลม และจบไต้ด้วยการประดีพิพท์

บทเกี่ยวพาราสิ์ตอนหนุมานไต้นางบุษมาลี

๐ เมื่อนั้น

เหาะมาในกลางเมฆา

หมายมั่งอัคเนย์ทิศศา

เหาะพันนครลงกาไป

คำแหงหนุมานหาญกล้า

ไต้ยอำนาจฤทธาอันเกรียงไกร

จะเห็นกรูงสุราก็หาไม่

เทพเจ้าดลใจกระบี่พลัน

จะให้ไปราชฐานนางฟ้า
 ลูกพระพายรีบเหาะจระจัน
 คิดว่าลงกาธานี
 รีบเหาะระเห็จเตร็จมา
 ลงจากฟากฟ้าสุราลัย
 จะพบเห็นใครก็ไม่มี
 เข้าในราชฐานนางฟ้า
 ทวงโฉมประโลมเล่ห์ละล่านใจ
 อย่าเลยกฎจะแปลงกาย
 คิดแล้วร้ายเวทวิเศษดี
 เข้าในห้องแก้วแกมทอง
 เข้านั่งแนบแอบองค์อรไท

๐ เจ้าพี่

เอ็นดูพี่บ้างนางกัลยา
 แสนทุเรศที่เรียมทูลาจร
 แสนลำปากยากนักกะเทวี
 เจ้าดวงดอกฟ้ามณฑาทิพย์
 จะถนอมมิให้หมองครองระคาย

๐ ฟังสาร

คือใครเป็นอะไรกับเจ้านั้น
 ลอยหน้ามาว่าวอนให้เอ็นดู
 หรือไรใช้ให้ยากลำบากกาย
 ไม่เกรงองค์อิศวรบรมนาถ
 จะพากันมอดม้วยมรณา
 ด้วยต้องคำสาปพระอิศรา
 สั่งว่านารายณ์ธิดี
 พบทหารนารายณ์เป็นกระบี่
 จึงจะพ้นคำสาปพระทรงธรรม์

องค์พระอิศราสาปสัน
 แลเห็นไอศวรรย์นางกัลยา
 กระบีตีใจเป็นหนักหนา
 ถึงนัครานางบุษมาลี
 เข้าในนิเวศน์मारศรี
 ขุนกระบี่คิดอัศจรรย์ใจ
 เห็นองค์กัลยาศรีใส
 อำไพยิ่งเทพกัลยาณี
 เป็นมานพโสภานवलศรี
 แปลงอินทรีย์เป็นมนุษย์วุฒิไกร
 เรืองรองแอร่มแจ่มใส
 พิศโฉมวิไลเป็นขวัญตา ฯ

मारศรีผู้ยอดเสนาหา

สาวสวรรค์ขวัญตาจงปรานี
 ข้ามสิงขรศาคเรศน์ที่ศรี
 มารศรีจึงเห็นแก่พี่ชาย
 อันลอยลิบลับฟ้าเวหาหาย
 มิให้ว้าวางเว้นทิวาวัน ฯ

เขาวมาลย์ขัดแค้นหุนหัน
 เข้ามาทำพิลวันอยู่ร่นวาย
 ไม่อดสู่ว่ายากลำบากหลาย
 ช่างไม่อายแก่ใจมาเจรจา
 แม้นทราบบาทพระบรมนาถ
 ข้ากลัวอาชญาพระศุติ
 ให้เข้ามาอยู่ในไพรศรี
 มาสังหารอสุรีอาธรรม์
 ชื่อศรีหนูมานอันแข็งขัน
 ท่านนั้นมีพลศักดา ฯ

๐ ฟังกระบี่

พี่ชื่อหนูมานชาญศักดิ์ดา
 อันตัวของเจ้านะนงคราญ
 เป็นรางวัลถวายแหวนภักดี
 ว่าพลางทางขวยซื้อพระหัตถ์
 ดั่งได้นางแก้วจักรพัตรา

๐ สาวสวัสดิ์สลัดปิดกร

ไหนโยมาทำดั่งนี้
 อ้างว่าทหารพระจักรา
 ลั่นลมแสนคมเป็นฟันไป
 หน้าตาทหารพระทรงพุทธ
 รูปร่างเจ้าชู้อยู่เช่นนี้
 ฟังนางฟ้าดั่งว่าจะพาเหาะ
 ดั่งน้ำแก้งแจ้วจับดวงหทัย
 น้อยเอื่อยอย่าเพื่อเหยียะก่อน
 ว่าพลางคว้าว้าวพัลวัน
 ว่าแล้วลำแดงเดชา
 สีกรถือตรีอันเกรียงไกร
 มีคุณทลชนเพชรมาไล
 หาวเป็นดาวเป็นเดือนทินกร

๐ เมื่อนั้น

เห็นวายุบุตรวุฒิกวรรดี
 อ้าปากหาวเป็นเดือนตะวัน
 มีคุณทลชนเพชรมาลา
 แม่มั่นพระอวตาร
 เชิญกระบี่อันมีฤทธิไกร
 ได้ประมาทพลาดพลั้งแต่หลังมา
 ไม่แจ้งว่าทหารพระทรงธรรม์

ศรีไสโสมนัส

เป็นทหารนราธิปดี
 พระสยามภูวนานประทานพี่
 มารศรีจึงได้มาเมตตา
 ประดิพัทธ์ด้วยความเสนาหา
 นางฟ้าจึงได้มาปราณี ฯ

สายสมรค่อนว่าน่าบัดสี
 ช่างไม่บัดสีแก่น้ำใจ
 ช่างมีหน้าเจรจาว่าได้
 ไม่อายแก่ใจมาพาที่
 นี้หรือวายุบุตรกระบี่ศรี
 จะมาพาที่ล่อลวงใคร
 หวานเสนาจะจับจิตพิศมัย
 ดั่งได้อามฤตทำวเทวัญ
 พี่กลัวแต่จะวอนไปสวรรค์
 สาวสวรรค์ควรหรือไม่เชื่อใจ
 เป็นวานรเผือกผู้สูงใหญ่
 ด้วยเดโชฤทธิรอน
 เขี้ยวแก้วอำไพประกาสสร
 ออกจากปากวานรด้วยจับปล้น

นางฟ้าตกประหม่ากายาสัน
 ลำแดงฤทธิอันศักดิ์ดา
 สาวสวรรค์กระหนกตกประหม่า
 เหมือนคำสาปสั่งมาแต่ตรึงสี่ไตร
 เยาวมาลย์ประนมบังคมไหว้
 อรไทขอราชทัณฑ์
 ท่านอย่าซึ่งเคียดเคียดฉันท
 ชีวิตอยู่ได้ฝ่าอุลี ฯ

๐ เมื่อนั้น

ได้ฟังนางบุษมาลี
เชื้อหรือหาไม่นะแก้วตา
พระสยามภูวนาถประสาทพร
ว่าแล้วจูงกรนางนาฏ
นั่งแนบแอบของคั่นางเอววัน

โถ้โลม

๐ ลุศवाद

เจ้าดวงดอกฟ้าสุมาลี
พีนี่มิให้เจ้าชอกช้ำ
พี่รักเจ้าเท่าเทียมกับชีวา
เจ้าสายสุดที่รักเจริญรุ่ง
ตั้งนางในไกรลาสจำแลงลง

โถ้ตอบ

๐ นางฟ้าป๋องปัดสลัดกร

แล้วแสร้งเสดด้วยเล่ห์กลนาง
ไช้อะไรคว่าไขว่คะนองลอง
ยิ่งผลักไสไขว่คว่าไม่รามือ
แต่ปากนางหากว่าจะร้อง
แต่มารยามานะเป็นพันใจ

๐ ดวงสมร

หยิกข่วนพีไหญ่นางไฉยา
เข้าแนบแอบของคั่นางสวัสดิ์
ชมเนตรเกศแก้มสุมาลี
ชมปรางเปรียบปรางปราโมทย์
เกี่ยวกระหวัดรัตรีงภิรมย์ใจ
อูระแอบแนบทรวงสายสวาท
สองสมร่วมภิรมย์หทัยางค์
เพชฌัญชเฒพิรุณปรายเป็นสายฝน

หนุ่ฆานผู้ชาญไชยศรี
มารศรีขอสมาลาภิกรรม์
ว่าทหรนราทงศร
สายสมรให้พี่เป็นรางวัล
เข้าในราชฐานสาวสวรรค์
สาวสวรรค์จงได้มาปรานี ๕

นุชนาฏน่มเนื้อนวลศรี
อย่าผินพัทตร์ผลักพีนะแก้วตา
ระกำใจในความเสนาหา
พี่ยากก็ได้มาแนบองค์
ประเสริฐสุนทรีย์เทียมตระกูลประยูรหงส์
พลางผจงต้องเต้ามณฑนาง ๕

ค้อนให้วานรทำหมองหมาง
พลางหยิกพลางข่วนแต่เบามือ
มิวางจะร้องขึ้นเกิดหรือ
ดีเดียมน้อยหรือเป็นพันไป
ในทรวงน้องตื่นตื่นฤทัยไหว
ทำค้อนควักผลักไสอยู่ไปมา ๕

เจ้างามอนเจริญสวาทเข้า
แก้วตาจงได้มาปรานี
สัมผัสด้วยความเกษมศรี
ฤดีตื่นเฟื่องฟุ้งสอใจ
ชมโอษฐ์ชูชยชิตพิสมัย
สองฤทัยเคียดตื่นอยู่แดดาน
สมภาสภิรมย์เกษมสานต์
ไม่เลื่อมสร่างในระสฤดี
ให้มีตมบงแสงพระสุริศรี

เมฆลาล่อแก้วในเมฆี
 ขว้างขวานประหารกลางเวหา
 สาคกรเป็นระลอกกระฉอกไป
 มังกรคาบเหราขึ้นชูร่อน
 พระพายชายพัดมารวยริน
 ก็พายเปียงเฉียงไปตามลม
 ต่างเซยต่างชมไม่วายวาง

๐ เมื่อนั้น

ร่วมภิรมย์ชมรสปรีดา
 หัวเหิมเหิมแรกสมรัก
 นางรักลุ่มหลงปลงใจ
 นางลืมิไกรลาสสุราโดย
 คลึงเกล้าเข้ายวนนางกัลยา
 หนุมานลืมองคตอนุชา
 นางลืมทรงบุปผาสุมาโดย
 ลูกพระพายลืมนารายณ์ไข้มา
 ลืมนิกายกระบี่พลพฤษท์
 ฝ้าแนบแอบกายวายุบุตร
 จนไก่อแก้วแจ้วเร่งพระสุรียา
 ดาวเดือนเลื่อนลับเมฆมา
 ครันรุ่งแจ้แสงสุริไทย
 จั้งมีมธุรสสุนทร
 พี่จะไปนครลงกา
 ช้านักกัถวราชอาชญา
 จำจะจากพุ่มพวงดวงใจ

รามสุรไล้ขี้ขิกไป
 ดินฟ้าสะท้านลั่นหวั่นไหว
 มัจฉาว่าดำมุติในมุจลินท์
 เงือกงูวู่วอนในชลสินธุ์
 โกลุ่หมแย้มขยายกลิ่นผกาทาง
 จนโพยมมัวมืดสว่างสง
 ก็เลื่อมสร้างในรสราคา ฯ

นางบุษมาลีเสนาหา
 ด้วยวายุบุตรวุฒิไกร
 นางลักษณสมสนิทพิสมัย
 ไม่น่านิ่งถึงองค์พระอิศรา
 วายุบุตรลืมนารายณ์นาถา
 นางลืมนางฟ้าในตรึงส์ไธร
 ลูกพระสุรียาเป็นใหญ่
 ลูกได้สุคนธรวรยี่น
 ถวายผ้าอำมรงค์ก็ลืมดีน
 นางลืมถิ่นราชฐานสวรรรยา
 นงนุชแสนสนิทเสนาหา
 สกุนนาเพรียกพร้อมระงมไพโร
 แสงทองส่องฟ้าจรัสไซ
 กระบี่ตักใจตื่นจากไธยา
 ลูกก่อนเขาวยอดเสนาหา
 จะส่งแก้วตาไปสุราลัย
 พระจักราจะติโทษได้
 สุดอาลัยที่จะอยู่ครองคู่กัน ⁴²

⁴² ดาวรัตน์ ชูทรัพย์, บทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนพระรามประชุมพลจนถึงองค์เสื้อสาร, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ศรีพรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์, 2541), หน้า 28 – 33.

บทเกี่ยวพาราสิตอนหนุมานได๋นางสุวรรณมัจฉา

◦ เมื่อนั้น

ขนิศลาจงสนนในชลธาร
 ทิ้งลงหายไปในวารี
 เห็นผิวดวงทีกริยา
 คิดแล้วด้วยพลันไม่ทันช้า
 อ่านเวทพิเศษอันเชี่ยวชาญ
 เป็นมัจฉาใหญ่หลวงมหีมา
 เห็นฝูงปลาคลาคล่ำในน้ำที่
 โกฎิแสนแน่นอัดล้วนมัจฉา
 เห็นโฉมยงองค์นางนิรมล
 งามสะพรั่งดั่งจะบาดนัยนา
 จะเช่นฆ่าฝูงปลาให้บรรลัย
 คิดแล้วด้วยพลันมิทันนาน
 เข้าไต่กัศมัจฉาวิงพुरु
 บ้างล้มบ้างตายกระจายหนี
 นางมัจฉากระหนกตกใจ
 เร่งอัศจรรย็ใจสุดาดี
 เห็นผิคมัจฉาในธาร

◦ เมื่อนั้น

ลูกพระพายกลายเป็นอินทรีพลิ้น
 มาถึงถ้ำทองอันรูจี
 ดวงมณีส่องสว่างกระจ่างตา
 เข้าในราชฐานนางนงคราญ
 เข้านั่งแนบแอบองค์นางทรามวัย

◦ เมื่อนั้น

เห็นกระบี่อันมีศักดิ์

หนุมานฤทธิแรงคำแหงหาญ
 ประมาณได้กิ่งมรคา
 ขุนกระบี่ก็คิดกังขา
 นำที่จะมีซึ่งเหตุการณ์
 วายุบุตรฤทธิไกรใจหาญ
 มินานก็แปลงอินทรี
 วายุบุตรลงในวารีศรี
 คาบศิลาพาไปอยู่อลวน
 บ้างคาบไปมาอยู่ดับสน
 ยลพัทตร์ล้วนเล่ห์ละลานใจ
 พักตราดั่งดวงไข
 แล้วจับนางทรามวัยมาถามดู
 หนุมานเฝื่อนทะยานวางวู่
 หมู่ปลาแตกกระจายพรวดพราดไป
 วารีช่าฉานสะท้านไหว
 เห็นปลาใหญ่ไต่กัศบริวาร
 มารศรีกริ้วล้วน้วยสังขาร
 เยามาลย์หนีเข้าคูลาพลิ้น ฯ

หนุมานฤทธิแรงแข็งขัน

จอร์ระจันตามนางมัจฉามา
 กระบี่ก็เข้าไปในคูลา
 ดั่งแสงสุริยาอโณทัย
 หนุมานยินดีจะมีไหน
 พิศโฉมอรทัยทำขวัญตา ฯ

โฉมยงองค์สุวรรณมัจฉา

เข้ามานั่งร่วมแท่นอำไพ

นงลักษณ์ก็ผันพักตร์หนี
สาวสวรรค์รันทศสลดใจ

มารศรีประพจน์ห้วนไห
อรไทก็ลงจากแท่นทอง ฯ

๐ เมื่อนั้น

ประจักษ์เนตรแจ้งเหตุด้วยนวลน้อง

ภูจะยุตเอาไว้ดูใจนาง

กระบี่มีมธุรสพจนา

ว่าพลางพิศโฉมนางมัจฉา

งามศิริมิ่งคลเจริญใจ

พระเกศตั้งเกสรศรี

งามกรงอนงวงไอยรา

งามเต้าตั้งดอกประทุมเมศ

ขนงโก่งค้อมตั้งเกาทันท์

วงพักตร์ตั้งดวงจันทร์แจ่ม

งามปรางเปรียบปรางลอของค์

วายุบุตรวุฒิไกรไม่มีสอง

ลูกจากแท่นทองจะโคลคลา

นี่กพลางทางฉวยหัตถา

แก้วตาควรหรือจะหนีไป

ให้ติดต้องนัยนาถุทัยไหว

ตั้งนางในไกรลาสสวรรค์

ฉวีตั้งแก้วอันเลขา

งามอุราตั้งแผ่นสุวรรณอัน

งามเนตรตั้งมฤคชะช้าขัน

งามกรรณตั้งกลีบบุษบง

ศรีแอร่มนกรุ่งพนาระหง

พระศอทรงตั้งเหมราชคลา

๐ พิศพลางกระบี่กล่าวถ้อยคำหวาน เยาวมาลย์ผู้ยอดเส่นหา

เอ็นดูพี่บ้างนางกัลยา

แสนยากของพี่เพียงอกคราก

จงสนนขนศิลาข้ามวารี

เจ้าดวงดอกฟ้ามณฑาพิพย์

พี่รักเจ้าเทียมเท่ากับชีวา

สาวสวรรค์ขวัญตาจงปรานี

ความลำบากก็สุดใจพี่

มารศรีจึงได้เมตตา

อันลอยลิปสุดเอื้อมสุดหัตถา

จะสู้ม้วยด้วยสร้อยสุดาจันทร์ ฯ

๐ สาวสวัสดิ์ปิดกรค้อนให้

คือใครเป็นอะไรกับใครนั้น

ช่างมีหน้าว่าอนให้เอ็นดู

หรือใครใช้ให้ยากลำบากกาย

นางปล้ำปลิดปลดกรขุนกระบี่

ช่างไม่บัดสีแก่น้ำใจ

นี่อะไรมาทำหุ่นหัน

มาย้อคร่าพัลวันกันวุ่นวาย

ไม่อดสู่ว่ายากลำบากหลาย

ข้าใช้ให้จงสนนหรือว่าไร

มารศรีหยิกข่วนแล้วผลักไล่

นางผลักไล่มิให้ต้องกายา ฯ

๑ เจ้าพี่

หยิกข่วนพี่ไยนางไฉยา
 ความพี่รักเจ้าเท่าดวงจิต
 ตั้งใจจะให้น้องครองวัง
 ขอภัยพี่ได้ยุตข้อมือเจ้า
 โทษพี่ผิดแล้วแต่เพียงนี้
 ว่างพลงทางฉวยขอพระหัตถ์
 ประคองกรอุ้มองค์มัจฉามา

มารศรีผู้ยอดเสนาหา
 อนิจจาควรหรือมาชิงช้าง
 ลิ่นชีวิตก็ไม่คิดถอยหลัง
 เป็นสัจจังดังกล่าววาที
 ขวัญข่าวผู้มั่งมารศรี
 ฟังพี่แจ้งดไว้ก่อนรา
 ประดิพัทธ์ด้วยความเสนาหา
 หัตถาไขว่คว้ามณฑานาง ฯ

๑ สาวสวัสดีปิดป้องสลัดกร

กล่าวเสด้วยเล่ห์กลนาง
 มาทำคุมเหงไม่เกรงน้อง
 ยิ่งผลักไสไขว่คว้าไม่รามือ
 แต่ปากนางหากว่าจะร้อง
 แสร้งทำมารยาพิราไนย

ชายเนตรคมค้อนระคางหมาง
 พลงหลิกพลงข่วนแต่เบามือ
 มิวางจะร้องขึ้นเกิดหรือ
 เดียวนี้ก็ร้องให้อื้ออึงไป
 ในทรวงน้องตื่นตื่นฤดีไหว
 ค้อนควักผลักไสอยู่ไปมา ฯ

๑ ดวงสมร

หยิกข่วนผลักไสพี่ไยนา
 ประคองกรต้องเต้าสาวสวัสดี
 เจ้าดวงดอกฟ้าสุมาลี
 อันพี่กับเจ้าเยาวมิ่ง
 แล้วโอบอุ้มองค์นางกัลยา
 ว่าพลงอุ้มนางขึ้นวางตัก
 ให้อ้อนนุ่มกลุ่มใจตั้งไฟพราย
 มัจฉาปลิดปลดกรแล้ววอนว่า
 ว่างพลงลดองค์เจ้าจงไป

เจ้างามอนสวาท้ำ
 แก้วตาจงได้มาปราณี
 ประดิพัทธ์ด้วยความกระเซมศรี
 อย่าผินพัศตร์ผลักฟิ่นะแก้วตา
 จริงจริงไม่ทิ้งขนิษฐา
 ขึ้นบทแทนรจนาพรรณราย
 เชนนมชมพัศตร์นางโฉมฉาย
 กอดประทับกายเซยชมนาง
 ไฉนไม่มีความเมตตาบ้าง
 ชม้ายชายเนตรดูวานร ฯ

๑ สายสมร

แต่มารยามานะเป็นพันไป
 วายบุตรชูดหัตถ์นางมัจฉา

บิดเบือนแล้วค้อนให้
 ในฤทัยเดือดดินอยู่แต่ยัน
 ไขว่คว้าต้องเต้าสาวสวรรค์

ประคองกรอุ้มองค์นางเอววัน	สองกระสันปั่นป่วนฤทัย
อุระแอบแนบทรวงดวงสมร	สโมสรวัยความพิสมัย
ฤดีตื่นเฟื่องฟุ้งสะดุ้งใจ	หวั่นไหวฤทัย
เพอญเมฆพิรุณปรายเป็นสายฝน	มีดมบังแสงพระสุริศรี
ตั้งสำเภาเล่นล่องในน้ำที่	บังเกิดพยุระบุลม
ครึกครื้นคลื่นซำกระหน่ำมา	ต้องนาวาเพียงจะหล่มหล่ม
พระพายพัดซัดซำป้อมจะจม	คลื่นระดมซัดท่วมราโทปาง
ก็เบี่ยงพายเฉียงแล่นไปตามลม	จนโผยมมัวมืดสว่างแสง
ต่างเซยต่างชมไม่วายวาง	กอดนางแล้วก็เคลิ้มหลับไป
จนไก่อชันกระชั้นพระสุริยา	แสงทองส่องฟ้าจำรัสไซ
สกุณาเพรียกวร้องระงมไพร	กระปี่ตื่นตกใจจากไสยา ⁴³

2.2.2.2 บทเกี่ยวพาราตีในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ สมัยธนบุรี

จากวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ที่ปรากฏในสมัยกรุงธนบุรี พบว่ามี บทบาทการเกี่ยวพาราตีในบทวรรณกรรมสมัยกรุงธนบุรี มีบทบาทการเกี่ยวพาราตีของตัวละคร ระหว่างหนุมานกับนางวานรินทร์ คือ ตอนหนุมานเกี่ยวพาราตีนางวานรินทร์

ตารางที่ 3 วิเคราะห์ขั้นตอนการเกี่ยวพาราตีพาราตีในบทละคร สมัยกรุงธนบุรี

ที่	ตอน	บทบาทการเกี่ยวพาราตี			
		ชมโฉม	พุดจาหยอกล้อ	เล่าโลม	ประดีพิพัทธ์
1.	หนุมานเกี่ยวพาราตีนางวานริน	-	✓	✓	✓

จากบทละครข้างต้นสรุปได้ว่า บทละครเรื่องรามเกียรติ์ สมัยกรุงธนบุรี มีปรากฏบทบาทการเกี่ยวพาราตีของตัวละครเพียงบทเดียว ได้แก่ หนุมานหนุมานเกี่ยวพาราตีนางวานริน ซึ่งมีพฤติกรรมการเกี่ยวพาราตีจำนวน 3 ขั้นตอน ได้แก่ การพุดจาหยอกล้อ การเล่าโลม และจบด้วยการประดีพิพัทธ์ แต่ไม่มีบทบาทชมโฉมนางวานริน

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61 - 65.

ชาติรี

○ ขวัญเคยขวัญตา
 พี่จะติดตามต่อไพร่
 ว่าพลางทางรวบรัด
 คู่แรงแข็งขึ้นหรือไร

กรรณบ้างเกิดมารศรี
 ปราณี่เหมือนอวยชัยไป
 เอนนี้หยิกกัดเป็นไฉน
 พัดพ่นกันไปเป็นโกลา

ฯ คู่กพาทย์ 4 คำ ฯ

ร้าย

○ วานรินตรีตราครันเครง
 สาบไม่พ่นก็จะทวนเวทนา
 เอนนี้ทำไมมารึงรัด
 ไปเสียไปซ้ำไม่ประเวณี

เจ้าข้าเอ๋ยข่มเหงทำซ้ำ
 ข้าหายอมไม่ภูมิ
 สะบัดพลางทางว่าน่าบัดสี
 อย่าหยักเหยาเข้าซ้ำกวนใจ

ฯ 4 คำ ฯ

○ เจ้าเอ๋ยเจ้าพี่

ถึงอยู่ไม่ชุลอ้าย
 ว่าพลางทางทำเป็นคลาไคล
 เช่นพี่หรือจะมีเจตนา

มารศรีอย่าหม่นหมองไหม้
 จงสำราญบานใจจะขอลา
 ทำไมมายุดชายผ้า
 ชูดผ้าซ้ำไยเทวี

ชาติรี

○ กลับนั่งแนบน้องเจรจา
 จะอยู่ก็ไม่ไยดี
 ว่าพลางทางโอบอุ่มน้อง

กรรณบ้างเกิดอย่าผินหนี
 จะไปก็มีมีไคลคลา
 คินเข้าถ้ำทองคูหา

ฯ เสมอ ฯ

ไฉ่โลม

○ แสนสนิทพิศวาสตรึงตรา
 ก็รัตรึงตระบึงร่วมรส
 กั้วเกลือกกลับเกศสุมาลี

เสน่หาอัคอันพันทวี
 ภูมิรี่จ้องจรดเกศศรี
 ปรีดาผาสูกสนุกใจ

ฯ โลมปีพาทย์ 10 คำ ฯ

ข้า

๐ เมื่อนั้น

แต่หนุมานคลาไคล

แสนวิโยคโศกสร้อยคอยหา

เจ้าจุกทุกซี้ใจเทวี

วิ่งออกไปรับขุนกระบี่

นำเข้าแทนที่นางคราญ

วานรินนารีศรีไส

นางโนไม่เป็นสมปฤดี

กลัวว่าจะพ่ายแพ้ยักษ์

แลไปเห็นศรีหนุมาน

मारศรีปริดีเปรมเกษมสานดี

ก็เบิกบานอยู่ในศิริ

ฯ เพลง 6 คำ ฯ

ใช้โถม

๐ เมื่อนั้น

แสนพิศวาสเทวี

แล้วจึงปราศรัยนวนาง

แพ้พี่ตัดเอาศิระชะมา

หนุมานผู้ชาญชัยศรี

ยังที่แทนอาสน์ไสยา

ข้อซึ่งไปล้างยักษ์

ทิ้งไว้ปากมหาศิริ

บัดนี้สำเร็จการแล้ว

เอาเศียรไปถวายภูมิ

ว่าพลางก็ทางเซยชิด

พี่จะส่งเจ้าไปสุราลัย

จะลาน้องแก้วบาศรี

ยังที่สมรมภูมิชัย

แสนสนิทแนบน้องพิสมัย

ก็อุ้มอภัยออกมา

ฯ เสมอ ๔⁴⁴

2.2.2.3 บทเกี่ยวพาราสีในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ สมัยรัชกาลที่ 1

วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ (หมวดบันเทิงคดี) บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ถือได้ว่าเป็นรามเกียรติ์ฉบับที่สมบูรณ์ที่สุด และมีบทบาทการเกี่ยวพาราสีของตัวละครรวมทั้งสิ้นจำนวน 41 ตอน ดังนี้

⁴⁴ กรมศิลปากร, วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 1, หน้า 42 – 46.

ตารางที่ 4 วิเคราะห์ขั้นตอนการเกี่ยวพาราสิในบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

ที่	ตอน	บทบาทการเกี่ยวพาราสิ			
		ชมโฉม	พุดจาหยอกล้อ	เล่าโลม	ประดีพิทท์
1.	ตรีบุลม์ขึ้นไปหยอกนางฟ้า		✓		
2.	พระนารายณ์แปลงเป็นอัปสร	✓	✓	✓	
3.	ฤๅษีโคดมสร้างนางอัจนา	✓		✓	✓
4.	พระอินทร์ได้นางอัจนา		✓	✓	✓
5.	พระอาทิตย์ได้นางอัจนา		✓	✓	✓
6.	เทวดานางฟ้าจับระบำ			✓	
7.	พาลีได้นางดาราร	✓	✓	✓	✓
8.	นางนาคสมจรรุงดิน			✓	✓
9.	ทศกัณฐ์อุ้มมณโฑผ่านขีดขิน	✓		✓	
10.	พาลีพามณโฑเข้าเมือง	✓	✓	✓	✓
11.	ทศกัณฐ์ได้มณโฑคืน		✓	✓	✓
12.	ทศกัณฐ์เที่ยวสำราญ			✓	✓
13.	ทศรถประทานพรไภษเกชี			✓	
14.	อรุณวดีล้างตบะกไลโกฏ		✓	✓	✓
15.	ชาวสวรรค์ยินดีที่พระนารายณ์อวดตาร			✓	
16.	อภิเษกพระรามสีดา	✓	✓	✓	✓
17.	สำนักขาชอถวยตัว	✓	✓		
18.	นางอัศมุขีอุ้มพระลักษมณ์หนี	✓		✓	
19.	หนุมานได้นางบุษมาลี	✓	✓	✓	✓
20.	ทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสิสีดา		✓		
21.	เบญกายแปลงขึ้นเฝ้าทศกัณฐ์	✓	✓	✓	
22.	หนุมานได้เบญกาย		✓	✓	✓

ตารางที่ 4 วิเคราะห์ขั้นตอนการเกี่ยวพาราสิในบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 (ต่อ)

ที่	ตอน	บทบาทการเกี่ยวพาราสิ			
		ชมโฉม	พุดจาหยอกกล้อ	เล่าโลม	ประดีพิทธ์
23.	หนุมานได้สุพรรณมัจฉา		✓	✓	✓
24.	พระลักษมณ์ต้องศรพรหมาสตร์			✓	
25.	ทศกัณฐ์ไปต้อนรับสหัสเดชะ			✓	
26.	สัดลุงตรีเมฆถึงลงกา			✓	
27.	หนุมานหยอกนางมณโฑต่อหน้า ทศกัณฐ์			✓	
28.	หนุมานเข้าถ้ำนางวานริน	✓	✓	✓	✓
29.	หนุมานกลับมาหานางวานริน			✓	✓
30.	นางมณโฑทูลแนะนำให้ทศกัณฐ์ ตัดศึก			✓	✓
31.	ทัพนาสุรออกรบ			✓	
32.	หนุมาน นิลนนท์ และชมพูพาน เข้าลงกา			✓	✓
33.	สมโภชหนุมาน			✓	✓
34.	หนุมานได้นางสุวรรณกัณเฑาะ		✓	✓	✓
35.	เทวดาและนางอัปสรจ้บระบำถวาย			✓	
36.	นางฟ้าจ้บระบำถวาย			✓	
37.	สุริยาภพยกทัพกลับเข้าเมือง			✓	
38.	พระพรตเข้าเมืองมิลิลา			✓	
39.	พระอิศวรให้เทวดาจ้บระบำ			✓	
40.	วิรุณพัทเข้าลวงลามสนมกำนัล เมืองไภษเกษ			✓	

จากบทละครข้างต้นสรุปได้ว่า บทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ปรากฏบทบาทการเกี่ยว พาราสีของตัวละครจำนวน 40 ตอน มีลักษณะการชมโฉม 11 ตอน พุดจาหยอกล้อ 16 ตอน การเล่าโลม 37 ตอน และลักษณะการประติพิทธ์ 19 ตอน

ปรากฏบทบาทการเกี่ยวพาราสีครบทั้ง 4 ลักษณะคือ ชมโฉม พุดจาหยอกล้อ เล่าโลม และประติพิทธ์ จำนวน 4 ตอน ได้แก่ ตอนพาลีได้นางดารา พาลีพามณโฑเข้าเมือง อภิเชกพระรามสีดา และหนุมานได้นางบุษมาลี พบบทบาทการเกี่ยว พาราสี 3 ลักษณะ จำนวน 11 ตอน ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ตอนที่ปรากฏบทบาท การเกี่ยวพาราสีในลักษณะ ชมโฉม พุดจาหยอกล้อ เล่าโลม มีจำนวน 2 ตอน ได้แก่ ตอนพระนารายณ์แปลงเป็นอัปสร และตอนเบญยกายแปลงขึ้นเฝ้าทศกัณฐ์ กลุ่มที่ 2 ตอนที่ปรากฏบทบาทการเกี่ยวพาราสีในลักษณะชมโฉม เล่าโลม ประติพิทธ์ จำนวน 2 ตอน ได้แก่ ตอนฤาษีโคดมสร้างนางอัจนา และตอนหนุมานเข้าถ้ำนางวานริน และกลุ่มที่ 3 ตอนที่ปรากฏ บทบาทการเกี่ยวพาราสีในลักษณะพุดจาหยอกล้อ เล่าโลม ประติพิทธ์ จำนวน 7 ตอน ได้แก่ ตอนพระอินทร์ได้นางอัจนา พระอาทิตย์ได้นางอัจนา ทศกัณฐ์ได้มณโฑคืน อรุณวดีล้างตบะ กไลโกฎหนุมานได้เบญยกาย หนุมานได้สุพรรณมัจฉา และ หนุมานได้นางสุวรรณกัณยุมา

ส่วนวรรณกรรมที่ปรากฏบทบาทการเกี่ยวพาราสี 2 ลักษณะ มีจำนวน ทั้งหมด 9 ตอน จำแนกได้เป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 การเกี่ยวพาราสีลักษณะที่เป็นการเล่าโลม ประติพิทธ์ มีจำนวน 6 ตอน ได้แก่ ตอนนางนาคสมจรจุนดิน ทศกัณฐ์เที่ยวสำราญ หนุมาน กลับมาหานางวานรินทร์ นางมณโฑทูลแนะนำให้ทศกัณฐ์ตัดศึก หนุมาน นิลนนท์ และชมพูปาน เข้าลงกา และตอนสมโภชหนุมาน กลุ่มที่ 2 การเกี่ยวพาราสีลักษณะที่เป็นการชมโฉม เล่าโลม มีจำนวน 2 ตอน ได้แก่ ตอนทศกัณฐ์อุ้ม มณโฑผ่านขีดขิน และตอนนางอัศมุขีอุ้มพระลักษมณ์ หนี กลุ่มที่ 3 การเกี่ยวพาราสีลักษณะที่เป็นการ ชมโฉม พุดจาหยอกล้อ มีจำนวน 1 ตอน ได้แก่ ตอนสามนักขาขอถวายตัว ลำดับสุดท้าย คือ วรรณกรรมที่ปรากฏบทบาทการเกี่ยวพาราสี เพียง 1 ลักษณะมีจำนวน 16 ตอน ตอนที่ปรากฏบทบาทลักษณะการชมโฉม และลักษณะการ ประติพิทธ์เพียงแค่ลักษณะเดียวนั้นไม่มี แต่ปรากฏเพียงแค่ลักษณะการเกี่ยวพาราสีแบบพุดจา หยอกล้อ จำนวน 2 ตอน ได้แก่ ตอนตรีบุद्धขึ้นไปหยอกนางฟ้า กับตอนทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสี สีดา และลักษณะการเล่าโลมเพียงอย่างเดียวจำนวน 14 ตอน ได้แก่ ตอนเทวดานางฟ้าจับ ระเบิดา ทศรถประทานพรไภยกษี ชาวสุวรรณคีณดีที่พระนารายณ์อวตาร พระลักษมณ์ต้องศร พรหมาสตร์ ทศกัณฐ์ไปต้อนรับสหัสเดชะ สัตถุลงตรีเมฆถึงลงกา หนุมานหยอกนางมณโฑต่อหน้า ทศกัณฐ์ ทัพนาสูรอรอบเทวดาและนางอัปสรจับระเบิดาถวาย นางฟ้าจับระเบิดาถวาย สุรียาภ

ยกทัพกลับเข้าเมือง พระพรตเข้าเมืองมิลิลา พระอิศวรให้เทวดาจับระบำ และตอนวิรุณพัทเข้า
ลวงลามสนมกำนัลเมืองไทยเกษ

2.2.2.4 บทเกี่ยวพาราสิในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ สมัยรัชกาลที่ 2

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีหลักฐานปรากฏ
บทเกี่ยวพาราสิในบทละครเรื่องรามเกียรติ์จำนวน 15 ตอน ได้แก่

ตารางที่ 5 วิเคราะห์ขั้นตอนการเกี่ยวพาราสิในบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2

ที่	ตอน	บทบาทการเกี่ยวพาราสิ			
		ชมโฉม	พูดจาหยอกล้อ	เล่าโลม	ประดีพิพท์
1.	หนุมานเข้าห้องนางบุษมาลี	✓	✓	✓	✓
2.	ทศกัณฐ์ลงสวน		✓	✓	
3.	ตอนนางลอย (ทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสิเบญกาย)		✓	✓	
4.	ตอนนางลอย (จับนางเบญกาย)		✓	✓	✓
5.	หนุมานจับนางสุพรรณมัจฉา		✓	✓	✓
6.	มัยราพนธ์สะกดทัพ			✓	
7.	แผลงศรพรหมาสตร์ถูกพระ ลักษมณ์สลบ			✓	
8.	หนุมานเข้าห้องวานรินทร์	✓	✓	✓	✓
9.	มณโฑตั้งพิธิน้ำทิพย์			✓	
10.	หนุมานทำลายพิธิน้ำทิพย์		✓	✓	✓
11.	หนุมานทำลายพิธิน้ำทิพย์ (ทศกัณฐ์กล่อมนางมณโฑ)			✓	
12.	ทศกัณฐ์ประทานเครื่องยศแก่หนุมาน			✓	

ตารางที่ 5 วิเคราะห์ขั้นตอนการเกี่ยวพาราสีในบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 (ต่อ)

ที่	ตอน	บทบาทการเกี่ยวพาราสี			
		ชมโฉม	พุดจาหยอกล้อ	เล่าโลม	ประดีพิ์
13.	หนุ่มานเข้าห้องนาง สุวรรณกันยุมา		✓	✓	✓
14.	สีดาลุยไฟ		✓	✓	✓
15.	อภิเษกพระรากับนางสีดาที่เขา ไกรลาส			✓	

จากบทละครข้างต้นสรุปได้ว่า บทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ยุคกรุงรัตนโกสินทร์ มีปรากฏบทบาทการเกี่ยวพาราสีของตัวละครจำนวน 15 ตอน

ปรากฏพบว่ามีลักษณะการชมโฉม 2 ตอน พุดจาหยอกล้อ 9 ตอน เล่าโลม 14 ตอน และลักษณะการประดีพิ์ 7 ตอน เมื่อวิเคราะห์วรรณกรรมปรากฏบทบาทการเกี่ยวครบทั้ง 4 ลักษณะ คือ ชมโฉม พุดจาหยอกล้อ เล่าโลม และประดีพิ์ จำนวน 2 ตอน ได้แก่ ตอนหนุ่มานเข้าห้องนางบุษมาลี และตอนหนุ่มานเข้าห้องนางวานรินทร์ พบบทบาทการเกี่ยว 3 ลักษณะ คือ พุดจาหยอกล้อ เล่าโลม และประดีพิ์ จำนวน 5 ตอน ได้แก่ ตอนนางลอย(จับนางเบญกาย) หนุ่มานจับนางสุวรรณมัจฉา หนุ่มานทำลายพิธิน้ำทิพย์หนุ่มานเข้าห้องนางสุวรรณกันยุมา และตอนสีดาลุยไฟ ส่วนวรรณกรรมที่ปรากฏบทบาทการเกี่ยว 2 ลักษณะ คือ ลักษณะการพุดจาหยอกล้อ และเล่าโลม มีจำนวน 2 ตอน คือ ตอนทศกัณฐ์ลงสวน และตอนนางลอย(ทศกัณฐ์เกี่ยวเบญกาย) ลำดับสุดท้าย คือ วรรณกรรมที่ปรากฏบทบาทการเกี่ยวเพียง 1 ลักษณะ คือ การเล่าโลม จำนวน 5 ตอน ได้แก่ มัยราพณ์สะกดทัพ อินทรชิตครั้งที่ 2 แผลงศรพรหมาศาสตร์ถูกพระลักษมณ์สลบ, หนุ่มานทำลายพิธิน้ำทิพย์ (ทศกัณฐ์กล่อมนางมณฑา) ทศกัณฐ์ประทานเครื่องยศแก่หนุ่มาน และตอนอภิเษกพระรากับนางสีดาที่เขาไกรลาส

2.2.2.5 บทเกี่ยวพาราสิในบทละครเบิกโรงเรื่องรามเกียรติ์สมัยรัชกาลที่ 4

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏบทเกี่ยวพาราสิ ในบทการแสดงเบิกโรง ตอนพระนารายณ์ปราบนนทก ดังบทพระราชนิพนธ์ที่ว่า

ตารางที่ 6 วิเคราะห์ขั้นตอนการเกี่ยวพาราสิในบทละครเบิกโรงพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4

ที่	ตอน	บทบาทการเกี่ยวพาราสิ			
		ชมโฉม	พุดจาหยอกล้อ	เล่าโลม	ประติพัทธ์
1.	พระนารายณ์ปราบนนทก		✓	✓	

จากบทละครข้างต้นสรุปได้ว่า บทละครเรื่องรามเกียรติ์ สมัยกรุงธนบุรี มีปรากฏบทบาทการเกี่ยวพาราสิของตัวละครเพียงบทเดียว ได้แก่ พระนารายณ์ปราบนนทก ซึ่งมีพฤติกรรมการเกี่ยวพาราสิจำนวน 2 ขั้นตอน ได้แก่ การพุดจาหยอกล้อ และการเล่าโลม แต่ไม่มีบทการชมโฉม และการประติพัทธ์นางนารายณ์

ตัวอย่างบทพระราชนิพนธ์การแสดงเบิกโรง ตอนพระนารายณ์ปราบนนทก

◦ โฉมเฉลา พี่เห็นเจ้าเข้าคิดพิสมัย เจ้ามาแต่สวรรค์ชั้นใด สมญาว่ากระไรนั้น เทวี ประสงค์สิ่งอันใดจะใครรู้ ทำไม่ได้มาอยู่ที่นี่ ไฉนผู้เดียวเที่ยวอยู่ดังนี้ มารศรีจงแถลงแจ้ง กิจจา ๗ 4 คำ ๗

โลม

◦ สุตสวาท โฉมประหลาดล้ำเทพอัปสร ทั้งวาจาจรตึงงามอน ควรเป็นนาง ฟ้อนวิไลลักษณ์ ความจริงอย่างไรในใจเจ้า หน้าเบาจงแถลงแจ้งประจักษ์ ถ้าวาสนาควรคู่บำรุง รัก ก็จะเป็นภักดีผลสืบต่อไป อันตัวพี่มิได้ลวงลาม จะถือความสิ่งนี้ไม่ได้ สวสวรรค์ขวัญฟ้ายาใจ พี่ไว้คู่อยู่จงได้ปรานี ๗ 6 คำ ๗⁴⁵

⁴⁵“ไม่ปรากฏผู้แต่ง, บทละครชุดเบ็ดเตล็ดในเรื่องรามเกียรติ์” พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนางบุญเดือน ทองเสริม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2519), หน้า

2.3 บทเกี่ยวพาราสิในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ฉบับปรับปรุงของกรมศิลปากร

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิพาราสิได้สืบทอดมาสู่ยุคกรมศิลปากรเมื่อปี พุทธศักราช 2477 เนื่องจากมีคำสั่งโอนย้ายข้าราชการและนาฏศิลปินจากกรมมหรสพ⁴⁶ และขอ ตัวละครที่มีฝีมือดีจากคณะละครต่าง ๆ มากมายสู่กรมศิลปากรโดยมี พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ เป็นอธิบดีคนแรกของกรมศิลปากร ซึ่งมีหน้าที่แสดงนาฏศิลป์และดนตรีตามคำสั่งที่ได้รับ มอบหมาย

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2478 จัดตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ ได้ข้าราชการที่ โอนย้ายจากกรมมหรสพมาเป็นครูผู้สอน เพื่อศึกษาและอนุรักษ์งานด้านนาฏศิลป์และดนตรีไทย ซึ่งถือได้ว่ากระบวนการทำรำต่าง ๆ ได้ถูกสืบทอดมาจากกรมมหรสพแล้วถ่ายทอดให้กับนักเรียนใน โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ ต่อมาเมื่อคำสั่งให้จัดตั้งโรงเรียนศิลปากรสอนงานช่าง ได้แก่ งานปั้น งานเขียน และงานรัก จึงจำเป็นต้องรวมเอาโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์เป็นแผนกหนึ่งของ โรงเรียนศิลปากร แล้วเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “โรงเรียนศิลปากร แผนกนาฏดุริยางค์”

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2485 มีประกาศพระราชกฤษฎีกา ให้แบ่งส่วนงาน ข้าราชการของกรมศิลปากรใหม่ โดยรวบเอาโรงเรียนศิลปากรแผนกช่างไปอยู่กับมหาวิทยาลัย ศิลปากร และรวมกองดุริยางคศิลป์ที่เปลี่ยนชื่อเป็นกองการสังคีต กับโรงเรียนศิลปากร แผนก นาฏดุริยางค์มาไว้ในกองการสังคีต เปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนสังคีตศิลป์ ในยุคนี้อาจถือว่าข้าราชการ ที่โอนย้ายจากกรมมหรสพยังคงแสดงงานต่าง ๆ ตามคำสั่งราชการ รวมทั้งงานด้านการสอน ในรั้วโรงเรียนสังคีตศิลป์ด้วย

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อปีพุทธศักราช 2488 ได้เปลี่ยนชื่อจากโรงเรียน สังคีตศิลป์ เป็นโรงเรียนนาฏศิลป์ พร้อมกับเปิดการเรียนการสอนวิชาโขนเพิ่มและตั้งวัตถุประสงค์ ไว้ 3 ประการ ได้แก่

⁴⁶กรมมหรสพ ถือกำเนิดขึ้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้น ครองราชย์ โดยรวบรวมเอากรมต่าง ๆ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อาทิ เช่น กรมโขน กรมเป็พาทย์มหาดเล็ก และกองเครื่องสายฝรั่ง เข้าไว้ด้วยกัน

1. เพื่อเป็นสถานศึกษานาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ของราชการ
2. เพื่อบำรุงรักษาและเผยแพร่นาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ประจำชาติไว้
3. เพื่อให้ศิลปินทางดนตรีและละครภายในประเทศมีฐานะเป็นที่นิยม⁴⁷

จากการจัดตั้งโรงเรียนนาฏศิลป์ ทำให้ศิลปะวิทยาการทางด้านนาฏศิลป์ กลับมารุ่งเรืองอีกครั้งโดยได้จัดเวทีการแสดงไว้สำหรับนักเรียนนาฏศิลป์แสดงงานประจำปี หอประชุมศิลปากร ต่อมาได้ถูกซ่อมแซมจนสามารถเปิดรอบทำการแสดงได้จึงเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงละครศิลปากร” แล้วได้ฝึกหัดการแสดงโขนชักรอก ชูตนางลอย โดยใช้นักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์ผู้ชายออกแสดง เมื่อปีพุทธศักราช 2490 ต่อจากนั้นมาก็ได้เริ่มมีการจัดแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิ่บต่อมา โดยได้นำบทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) และบทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ปรับปรุงขึ้นใหม่ เพื่อจัดแสดงโขนให้ประชาชนชม

จากการศึกษาบทเกี่ยวพาราสิ่บในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ฉบับปรับปรุงของกรมศิลปากร สามารถทำให้ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิ่บในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ดังนี้

ตารางที่ 7 การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิ่บของกรมศิลปากร

ที่	ตัวละคร	ชื่อชุดหรือตอน	ปีที่แสดง
1.	เทวดา - นางฟ้า	เมขลา รามสูร	2478 - 2487
2.	หนุมาน - นางบุษมาลี	สีมรรคา	2478 - 2487
3.	เทวดา - นางฟ้า	นารายณ์ปราบหนทุก หรือ นิ้วเพชร	2489
4.	หนทุก - นางนารายณ์	นารายณ์ปราบหนทุก หรือ นิ้วเพชร	2489
5.	ทศกัณฐ์ นางมณโฑ	ทำลายพิธีหุงน้ำทิพย์	2490
6.	ทศกัณฐ์ - นางเบญกายแปลง	นางลอย	2490

⁴⁷ไพโรจน์ ทองคำสุก, ครูจำเรียง พุฒประดับ รูปแบบความเป็นครูผู้ถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยแบบโบราณ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ดอกเบี๋ย, 2547), หน้า 140.

ตารางที่ 7 การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีของกรมศิลปากร (ต่อ)

ที่	ตัวละคร	ชื่อชุดหรือตอน	ปีที่แสดง
7.	หนุมาน - นางเบญกาย	นางลอย	2490
8.	หนุมานแปลง - นางวานรินทร์	ศึกวิรุญจำบัง	2492
9.	หนุมาน - นางสุวรรณกัณเฑาะ	หนุมานอาสา	2495
10.	พระราม - นางสีดา	สีดาลุยไฟและปราบบรลัยกัลป์	2496
11.	หนุมาน - นางสุพรรณมัจฉา	จองถนน	2550
12.	เทวดา - นางฟ้า	พรหมาสตรี	2503
13.	พาลี - นางเทพดารา	พาลีสอนน้อง	2517
14.	นางอรุณวดี - ฤๅษีกไลโกฏ	กไลโกฏหลงรูป	2523
15.	สามนักขา - พระราม	สามนักขาหึง	2528
16.	ทศกัณฐ์ - นางมณโฑ	ทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ	2545
17.	ทศกัณฐ์ - นางมณโฑ	นางมณโฑหุงน้ำทิพย์	2549

จากตารางการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ฉบับปรับปรุงของกรมศิลปากร มีจำนวน 17 ชุด แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ พระเกี่ยวพาราสีนางจำนวน 2 ชุด ยักษ์เกี่ยวพาราสีนางจำนวน 4 ชุด ลิงเกี่ยวพาราสีนางจำนวน 6 ชุด นางเกี่ยวพาราสีพระจำนวน 2 ชุด และเทวดาเกี่ยวพาราสีนางฟ้าจำนวน 3 ชุด ผู้วิจัยขอเสนอประวัติการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีโดยแยกตามประเภทของตัวละครในการแสดงดังนี้

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีของโขนตัวละคร

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีของโขนพระ ปราบกฏมีการแสดงบทบาทเกี่ยวพาราสีจำนวน 2 ชุดการแสดง คือ

1. การแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา
2. การแสดงบทบาทมานพ(หนุมานแปลง) เกี่ยวพาราสีนางวานรินทร์

1. การแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา

กล่าวถึงพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาหลังจากที่ทศกัณฐ์ตาย นางสีดาได้พิสูจน์ความบริสุทธิ์ด้วยการลุยไฟ ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์ ซึ่งจัดแสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลป์ปากร ตั้งแต่วันที่ 20 พฤศจิกายน 2496 ถึงวันที่ 24 มกราคม 2497 จำนวน 78 รอบ

ลักษณะการแต่งกาย พระรามแต่งชุดยืนเครื่องพระเขนยาววสีเขียวขลิบแดง สวมชฎาถือศรประกอบการแสดง นางสีดาแต่งชุดยืนเครื่องนางสีแดงขลิบเขียว สวมมงกุฏ

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่โดยใช้บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนสีดาลุยไฟ เป็นต้นฉบับในการปรับปรุงบทการแสดง

- ร้องรำย -

นั่งเหนือแท่นสุวรรณบรรจกรณ กับบังอรองค์พระมเหสี
หยอกเข้าแยมั้สรวลยวนยี่ พलगมีสุนทรวาจา

- ร้องเพลงชาติรี -

น้องเอยน้องแก้ว เหมือนม้วยแล้วกลับเป็นมาเห็นหน้า
แต่พลัดพรากจากกันมานานซ้ำ พี่โศกาพ่างเพียงจะม้วยมุด

- ร้องเพลงลีลากระทุ่ม -

จึงตามหามาถึงเมืองขีดขิน ได้โยธาพานรินทร์นับสมุทร
พี่ยกทัพขับพลรีบรุด มายงยุทธอาพนร่ายววยชีวิต
จนได้เจ้าเขาวมาลย์มาร่วมห้อง ที่ขุนห้องสุญหายสบายจิต
ว่าพलगอิงแอบแนบชิด จุมพิตนวลน้องตระกองกร

- ร้องรำย -

เมื่อนั้น โฉมนางสีดาดวงสมร
ระทวยทับกับตักพระภูธร บังอรวอนว่าพาที
เพราะน้องรักรบให้ไปตามกวาง จึงต้องร้างแรมป่าพนาศรี
ตกไปอยู่ลงกาธานี ทุกทิวาราตรีตรมใจ
จะผูกคอเสียให้ตายววยปราณ หากกำแหงหนุมนไปช่วยได้
ไม่ม้วยมอดชีวันบรรลัย เพราะพระภูวไนยเมตตา

อันพระคุณของพระองค์ทรงเดช ดั่งชนกปกเกล้าเกล้า
จะขออยู่สนองรองบาทา ไปกว่าชีวิตจะบรรลัย

- ร้องเพลงไอ้โลมใน -

ดวงเอยดวงสมร	พี่จะถือโทษกรรมก็หาไม่
หากถึงยุคเชษฐีจึงเป็นไป	ต้องในที่เราอวดตาร
ครั้งนี้สัตว์บาปก็ราบแล้ว	จะผ่องแผ้วผาสุกทุกสถาน
ทั้งพี่กับโฉมยงนงคราญ	จะสำราญเรริงรื่นทุกคืนวัน
ว่าพลางประโลมลูบต้อง	ค่อยประคองชิดชมภิรมย์ขวัญ
ถ้อยที่ปฏิพัทธ์ผูกพัน	เกษมสันต์ยินดีปรีดา

- ปี่พาทย์ทำเพลงตระนอน -⁴⁸

รูปที่ 6 การแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา
ณ โรงละครแห่งชาติ แสดงเมื่อวันศุกร์ที่ 22 กุมภาพันธ์ 2556

พระราม แสดงโดย นายปรัชญา ชัยเทศ

นางสีดา แสดงโดย นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์

ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิติพรวิวัฒน์ อิมสวาสดี

⁴⁸กรมศิลปากร, บทโขน ชุด สีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2496), หน้า 8 – 9.

2. การแสดงบทบาทมานพ(หนุมานแปลง) เกี่ยวพาราซีนางวานรินทร์

กล่าวถึงหนุมานแปลงกายเป็นหนุ่มน้อยรูปร่างงาม ถามที่ซ่อนตัวของวิรุญจำบัง ครั้นเห็นโฉมงามของนางวานรินทร์ชัดเจนจึงเข้าเกี่ยวพาราสี ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดศึกวิรุญจำบัง จัดแสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลป์าการ ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2492 ถึง 1 พฤษภาคม 2492 รวม 28 รอบ

ลักษณะการแต่งกาย มานพแต่งชุดยืนเครื่องพระแขนยาวสีเหลืองขลิบแดง สวมชฎานางวานรินทร์แต่งชุดยืนเครื่องนางสีเขี้ยวขลิบแดง สีส้มพู่ขลิบฟ้า สีบานเย็นขลิบน้ำเงิน สีม่วงขลิบเหลือง สวมมงกุฎ ประกอบการการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่โดยใช้บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนหนุมานเข้าห้องวานรินทร์ เป็นต้นฉบับในการปรับปรุงบทการแสดง แล้วแทรกบทเจรจาเข้ากับบทละครใน

- ร้องเพลงไอ้โลมชาติรี -

โคมเอ๋ยโคมเฉลา	ไยเจ้าจึงมาอยู่ในคูหา
หรือเป็นบุตรกษัตริย์พลัดพารา	กัลยาจงแกล้งให้แจ้งใจ

- ร้องรำย -

เมื่อนั้น	นวลนางวานรินทร์พิศมัย
คำรพกลางนางตอบแต่จริงไป	น้องมิใช่เชื้อกษัตริย์ชิตยา
เป็นข้าพระเป็นเจ้าเขาไกรลาส	แต่ล่องราชกิจผิดหนักหนา
จึงเคื่องขัตตรัสสาปให้ลงมา	อยู่ในห้องคูหาพนารัญ

- ร้องเพลงไอ้โลม -

สุดเอ๋ยสุดสวาท	นุชนาฏจงแจ้งที่สาปสรรค
ทำไฉนจะได้พ้นทนโทษทัณฑ์	จะได้ช่วยแก้กันให้พ้นภัย

- ร้องรำย -

เมื่อนั้น	วานรินทร์ตอบถ้อยปราศรัย
หากได้ซ้มีรรคาคลาไคล	ให้แก่หนุมานชาญคักดา
จึงจะสิ้นทุกข์ทนพ้นสาปสรรค	ได้คืนไปเมืองสวรรค์หรรษา
เมื่อรู้แล้วจงรีบไคลคลา	ออกจากคูหาอย่าเนิ่นนาน

- เจริจา -

หนุมาน - อนิจจาน่าหัวรอ เจ้าเหมือนคนไข้มาพรางหมอไม่บอกตรง จึงทำให้พี่นี้ พิศวงสงสัยใจวันนี้แหละหนอแม่อรทัยจะได้ไปสวรรค์ พี่นี้หรือคือหนุมานชาฎกกรรจ์เรื่องณรงค์ เป็นยอดทหารเอกขององค์พระทรงสังข์ ทรงใช้ให้พี่ตามมาสังหารวิรุญจำบังที่หนีศร บุปเพหามาพบหล่อนก็เป็นลากแล้ว พี่จะอาสาส่งน้องแก้วไปยังเมืองฟ้า ตามคำสั่งที่พระอิศราทรงสถาปไว้ ว่าพลางทางย้อยยุดชูดชายสไป

วานรินทร์ - เอ้อ ๆ นี่อะไร มาทำขมเหงไม่เกรงใจเฝ้าาหยิกหยอก มาถามเขาเขาก็บอกออกให้แจ้ง นี่หรือคะหม่อมจะมาปลอมแปลงเป็นหนุมานเห็นเต็มลิก คงไม่สมอารมณ์นึกเหมือนอย่างหมาย อันรูปทหารพระนารายณ์เรารู้จักเป็นอย่างดีเมื่อทรงสถาปพระอิศโรโมลิกี่สั่งมา ว่าหนุมานชาฎกดาอำโษษฐ์หาบ ให้เห็นเป็นเดือนดาวได้สรรพเสร็จ อีกทั้งมีคุณทลชนเพชรเป็นพานยศ แล้วก็เรื่องฤทธิ์เดชกว่าหมุยักษ์ ซึ่งท่านว่าเป็นทหารพระหริรักษ์เห็นผิดอยู่ เราดูลาดเลาเหมือนกับเจ้าชู้เกี่ยวพาราตีผู้หญิง จะรู้จักว่ายักษ์สิงอยู่ที่ตรงไหน ฉันขออภัยอย่าว่าฉันได้เลยนะจ๊ะ เทญรีบออกไปเสียเถิดจ๊ะ

หนุมาน - น้อยหรือนุชสุดสวาท ขึ้นเชิงช่างฉลาดหลักแหลมเหลือ พี่บอกเท่าใดไม่รู้เชื่อเลยนะเจ้า อย่าเพ่อพรายพริ้มยิ้มเยาะเย้าแสร้งเหยียหยัน พี่กลัวว่าจะต้องวอนไปสวรรค์เสียอีกเล่า ถ้ามาตรมั่นว่าตัวเราสำแดงฤทธิ์ได้ทุกสิ่ง เจ้าอย่ามัวอ้อยอิ่งจงตามจิต ว่าพลางหนุมานผู้ชาฎกฤทธิ์ก็แฝงศักดา ร่ายเวทพระคาถากลับเป็นวานร แล้วอำโษษฐ์หาบเป็นดวงดาวและศศิธร

- ปี่พาทย์ทำเพลงรัวแล้วคูกพาทย์ -⁴⁹

⁴⁹เสรี หวังในธรรม, บทประกอบการแสดงหนังใหญ่ประกอบโขน และการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ตอน อารุขของสัทธาสูรและศึกวิรุญจำบัง, จัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ, มปป.

รูปที่ 7 การแสดงบทบาทมานพเกี่ยวพาราสีนางวานรินทร์
ณ โรงละครแห่งชาติ แสดงเมื่อวันเสาร์ที่ 27 พฤศจิกายน 2553
หนุมาน (มานพ) แสดงโดย นายธีรเดช กลิ่นจันทร์
นางวานรินทร์ แสดงโดย นางสาวมะลิ ศิริหลวง
ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิพรวิศม์ อิ่มสวาสดี

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิของอินทรีย์

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิของอินทรีย์ ปรางภูมิการแสดงบทบาทเกี่ยวพาราสิ จำนวน 6 ชุดการแสดง คือ

1. การแสดงบทบาทนทุกเกี่ยวพาราสินางนารายณ์
2. การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสินางมณโฑ
3. การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสินางสีดา
4. การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสินางเบญกาย
5. การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสินางมณโฑ (หุงน้ำทิพย์)
6. การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสินางมณโฑ (ทำลายพิธี)

1. การแสดงบทบาทนทุกเกี่ยวพาราสินางนารายณ์

กล่าวถึงนทุกเกี่ยวพาราสินางนารายณ์ หลังจากที่พระนารายณ์ออกกลอุบายแปลงเป็นนางอัปสร แล้วมาหลอกล่อเพื่อให้นทุกหลงใหล ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงอิน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนิ้วเพชร นารายณ์ปราบนทุก และชาติกำเนิดอสุรราชเป็นนาฏศิลป์ จัดแสดงเมื่อครั้งก่อตั้งกรมศิลปากร ในระหว่างปีพุทธศักราช 2478 - 2478

ลักษณะการแต่งกาย นทุกแต่งชุดยืนเครื่องยักษ์แขนยาวสีเขียวขลิบแดง สวมหัวอิน หรือกระบังหน้าหัวโล้น นิ้วชี้ด้านซ้ายทำเป็นนิ้วเพชร นางนารายณ์แต่งชุดยืนเครื่องนางสีดาแดงขลิบเขียว และสีม่วงขลิบเหลือง (ผ้านุ่งสีม่วง) สวมมงกุฏ ประกอบการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่โดยใช้บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตอนพระนารายณ์แปลงเป็นอัปสร และบทการแสดงเบิกโรง ชุดพระนารายณ์ปราบนทุก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเกล้าอยู่หัว เป็นต้นแบบในการปรับปรุงบทการแสดง

- ปี่พาทย์ทำเพลงรัว -

(นางนารายณ์ออก)

- ร้องเพลงสืนวน -

เป็นโณมนางเทพอัปสร

อ่อนแอ่นอรชรเฉลิมศรี

กรายกรอย่างเอื้องจระลี

ไปสู่ที่นทุกทันใด

- ปี่พาทย์ทำเพลงเร็ว ,ลา -

(นารายณ์รำ – ทำยเพลงลา นนทูกออก)

- ร้องเพลงชมโฉม -

เหลือบเห็นสตรีวิไลลักษณ์ ความรักจับจิตพิสมัย
เดินเมียงเคียงข้างอรไท ปราศรยลดเลี้ยวเกี่ยวพาราสีพาน

- ร้องเพลงโ้โลมเพลงฉิ่ง -

โฉมเออยโฉมเฉลา พี่เห็นเจ้าแสนรักสมัครสมาน
จะขอสู้อยู่ด้วยยุพาพาน เยวมาลย์จงได้ปราณี

- ร้องเพลงพราหมณ์ตีต๋นน้ำเต้า -

ซึ่งจะมาเป็นคู่สูสม ไม่นิยมฤทธิไกรชัยศรี
แม่นำได้อย่างเราเข้าท่วงที จึ่งควรเป็นสามมีภริยา

- ร้องรำย -

ขอเชิญเจ้ารำนำจะรำตาม ให้ดงามต้องใจได้ทุกท่า
ถ้าแม่นพี่รำงามตามสัญญา เจ้าอย่าคีนวากาให้รำคิน

- ร้องเพลงชมตลาด -

เทพนมปฐุมพรหมสีหน้า สอดสร้อยมาลาเจ็ดฉิน
ทั้งกว้างเดินดงหงส์บิน กิรินเลียบถ้ำอำไพ
อีกช้านางนอนภมรเคล้า แยกเต้าผาลาเพียงไหล่
เมขลาโยนแก้วแว่วไฉว มยุเรศฟ้อนในอัมพร
ยอดตองต้องลมพรหมนิมิต อีกทั้งพิสมัยเรียงหมอน
ย้ายท่ามัจฉาชมสาคร พระสีกรขว้างจักรฤทธิรงค์

- ร้องรำย -

ฝ่ายว่านนทูกก็รำตาม ด้วยความพิสมัยไหลหลง
ถึงทำนาคป่วนม้วนหางวง ก็ชี้ตรงเพลาลันทันใด
ด้วยอำนาจนิ้วเพชรสิทธิศักดิ์ ชายักษ์หักลงไม่คงได้
นนทูกล้มคว่ำขมำไป ตกใจร้องระงมไม่สมประดี

- ปี่พาทย์ทำเพลงร้ว -

(นนทูกล้มลง – นางนารายณ์เข้าเวที พระนารายณ์ออกเหยียบบนนนทูกไว้)⁵⁰

⁵⁰ ทรงพล ตาดเงิน, “บทโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด นารายณ์ปราบนนทูก – ตามกวาง – ยก
รบ – ถวายลิง – ชุกล่อง – มนุษย์โลก, จัดแสดง ณ จังหวัดพะเยา, 17-19 พฤษภาคม 2552.

รูปที่ 8 การแสดงบทบาทนันทุกเกี่ยวพาราซีนางนารายณ์
นันทุก แสดงโดย นายทองเริ่ม มงคังนัญ
นางนารายณ์ แสดงโดย นางสาวบุณนาค เสวตนัย
ที่มา : วิดีทัศน์ละครนิ้วเพชร

2. การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราซีนางมณโฑ

กล่าวถึงทศกัณฐ์เกี่ยวพาราซีนางมณโฑ หลังจากทศกัณฐ์รับนางมณโฑคืนหลังจากพาลีที่ได้ขโมยนางไป ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงเบ็ดเตล็ด ในรายการว่าด้วยเรื่องความรัก ซึ่งจัดแสดงครั้งแรก ณ สังกัดศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2545

ลักษณะการแต่งกาย ทศกัณฐ์แต่งชุดยืนเครื่องยักษ์(ทศกัณฐ์)แขนยาวสีเขียวขลิบแดงสวมหัวโขนทศกัณฐ์ นางมณโฑแต่งชุดยืนเครื่องนางสีเหลืองขลิบแดง และสีชมพูขลิบฟ้าสวมมงกุฎ ประกอบการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่โดยใช้บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตอนทศกัณฐ์ได้นางมณโฑคืน เป็นต้นแบบในการปรับปรุงบทการแสดง

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิดฉิ่ง -

(ทศกัณฐ์พานางมณโฑเหาะมา)

- ร้องเพลงเชิดฉิ่ง -

เลื่อนลอยมาในอัมพร	ข้ามมหาศากรกว้างใหญ่
ถึงทวีปลงกากรุงไกร	ก็เข้าไปปราสาทอลังการ

- ร้องรำย -

วางองค์ลงเหนือแท่นแก้ว	อันเปรตแพรวด้วยดวงมุกดาหาร
เพ่งพิเน็จพิศโฉมเจ้านางคราญ	แล้วมีพจมานอันสุนทร

- ร้องโอ้โลมชาติรี -

สุดเอ๋ย สุดสวาท	นุชนาฏนิ่มเนื้อนวลสมร
บุญพี่กับองค์เจ้าบังอร	แต่ก่อนเคยสร้างมาด้วยกัน
พระเป็นเจ้าโปรดปรานประทานน้อง	ให้มาร่วมห้องภิรมย์ขวัญ
ยังมีได้ชมแก้วสักกึ่งวัน	พาลีโมหันต์ฉันทา

- เຈຣຈາທ່ານຂອງໂຂນ -

จุใจมรณรงค์ยงยุทธ	สัประยุทธ์ด้วยจิตอิฉฉา
รอนราญหาญหักอกหักการ	ชิงเอาแก้วตาของพี่ไป

- ร้องเพลงเขนง -

แต่โศกามาถึงถึงปี	จะเว้นสักนาทีก็หาไม่
แม้จะมีเป็นห่วงยอดดวงใจ	ที่ไหนจะคงชีวี
สุดรักสุดกลั่นสุดกำลัง	จึงเซซังไปพึ่งพระฤาษี
สิ้นเวรสิ้นกรรมเราวันนี้	เพราะได้แก้วพีคินเวียงชัย

- ร้องเพลงกัลยาเยี่ยมห้อง -

เมื่อนั้น	นางมณฑิลาผู้ยอดพิสมัย
ปิดกรค้อนคมแล้วทูลไป	พระคุณภูวไนยพันทวี
เห็นแจ้งประจักษ์ว่ารักจริง	จึงทิ้งเสียได้เอาตัวหนี
นี่เมตตาจึงซำกว่าถึงปี	ถ้ามีปราณีคงนานครัน

- ร้องเพลงลีลากระทุ่ม -

อนิจามณฑิลาผู้โสภาค	สู้บันบากตามเจ้าสาวสวรรค์
แสนรักเจ้าเฝ้าห่วงดวงชีวัน	ควรหรือช่างรำพันจันทรจอา
ทุกทุกอย่างย่อมรู้อยู่เต็มอก	ยกโทษที่เกิดขนิษฐา
ว่าพลางอิงแอบแนบกายา	ประคองพาเข้าไปในโพชนนต์

- ปี่พาทย์ทำเพลงเข้มา่าน -

(ทศกัณฐ์ประคองมณฑิลาเข้าโรง)

- จบการแสดง -⁵¹

⁵¹ เสรี หวังในธรรม, บทเข้มา่านด้วยความรัก เรื่องรามเกียรติ์ ตอนทศกัณฐ์เยี่ยมพาราดี
นางมณฑิลา, จัดแสดงในรายการฤดูกาลดนตรีสำหรับประชาชน ประจำปีที่ 49 ครั้งที่ 24 ณ สังกัด
ศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 24 กุมภาพันธ์ 2545.

รูปที่ 9 การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ
 ณ โรงละครแห่งชาติ แสดงเมื่อวันศุกร์ที่ 18 มกราคม 2556
 ทศกัณฐ์ แสดงโดย นายสุทธิ สุทธิรักษ์
 นางมณโฑ แสดงโดย นางหนึ่งนุช เคหา
 ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิติพรรณ อิมสวัสดิ์

3. การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางสีดา

กล่าวถึงทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางสีดา หลังจากทศกัณฐ์ลอบลักนางสีดาจากป่ามาไว้ในสวนขวัญ ในการเกี่ยวพาราสีครั้งนี้นางสีดามิได้ยินยอมจึงใช้ไม้ปักลงไปแล้วด่าไม้แทนการมองหน้าทศกัณฐ์ ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงชิ้น เรื่องรามเกียรติ์ ชุดลักสีดา พระลักษมีสีดา หรือทศกัณฐ์ลงสวน และสี่บรมคาหนุมานหักสวน จัดแสดงครั้งแรก ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต้อนรับเจ้าหญิงอเล็กซานดร้า เมื่อปีพุทธศักราช 2502⁵²

ลักษณะการแต่งกาย ทศกัณฐ์แต่งชุดยืนเครื่องยักษ์(ทศกัณฐ์)แขนยาวสีเขียวขลิบแดงสวมหัวโขนทศกัณฐ์ หม้อผ้าพาดบ่า 2 ข้างสีแดง สวมพวงมาลัยข้อมือขวา ถือพัดด้ามจิ้วนางสีดา แต่งชุดยืนเครื่องนางสีแดงขลิบเขียว สวมมงกุฏ ประกอบการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรประพันธ์ขึ้นใหม่โดยดำเนินเรื่องตามบทละครใน เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตอนทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางสีดา และบทละครใน เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนทศกัณฐ์ลงสวน

ฉากที่ 3 อุทยาน

(มีแท่นหินสำหรับนางสีดานั่ง มีต้นไม้ใหญ่สำหรับนางสีดาผูกคอและหนุมานขึ้นไปอยู่ได้)

(นางสีดานั่งอยู่บนแท่นหิน)

(เปิดม่าน)

(ทศกัณฐ์เข้าไปหานางสีดา)

- เจรจา -

ทศกัณฐ์ - ทศกัณฐ์ขุนมารชำนาญเชิง แสนสดชื่นรื่นเริงบันเทิงจิต เห็นสีดาเจ้าสถิตอยู่บนแท่น เพราะความรักเพียงจักแล่นเข้ารวบรัด แต่ค่อยเงียดงดหดหัดถ์ตัดอารมณ์ ทำเป็นนินมวลงชวนให้ชมสมเสน่ห์ กรายหัตถาทำท่าเก้เข้าไปนั่งใกล้กระหิ้มแยมักระแอมไอนางมอง แล้วว่าแม่เอ๋ยแม่เนื้อของน้องสีดา พี่นะคิดถึงจนต้องมาหาเพราะแสนห่วง กังวลแต่แม่พุ่มพวงอยู่ลำพังจะนั่งเหงาจึงรีบด่วนมาชวนเจ้าเข้าไปอยู่วัง แม่จะได้เซยได้ชมสมบัติพระคลังทั้งสิบสอง

⁵²สัมภาษณ์ นางบุณนาค ทอรรถานนท์, นักวิชาการละครและดนตรี 9 ชช , 9 เมษายน 2556.

ไปเกิดนะ แม่รูปทองคนดี...คนดี แม่จะมัดแต่โคกเส้าเอาแต่โคกที่เห็นป่วยการ
อันเจ้ารามเจ้าลักษมณ์นั้นวายปรารถแล้วปานนี้ เมื่อวันที่ตามกวางทองร้องออก
โวยวาย คงถูกกวางล้างทำลายไม่เหลือหลอ มาเกิดแม่พี่จะไปเอวอแห่มาจับ
เชิญแม่โคมเวลาเข้าไปประทับเสียในมณเฑียร โธ...อย่าให้เสียทีพี่อุสาว์เพียร
เลยแม่สีดา

- ร้อยร่าย -

เมื่อนั้น	โคมนางสีดาเสนาหา
ได้ฟังทศเศียรอรุรา	ก็ญญากรลุ่มกลัดขัดใจ
ตั้งต้องศรแสงมาแทงกรรณ	จะอดคลื่นความแค้นก็ไม่ได้
หยิบไม้ปักลงแล้วว่าไป	ชะช่างจิ้งไรไม่อัปรีช

- เจรจา -

สีดา - ชีชะ ไข่มุกกาฬฤดีโหด ตัวเจ้านี้มีโทษถึงอาสัญ ช่างเลวร้ายใครไม่เทียม
ทันทั้งโลกา ยังมีหน้าซ้ำเสนอนหน้ามาพาที เพียงเอ๋ยเดชะพระจักรีตามมาโปรด
จะได้ทรงสังหารผลาญโคตร ไข่มุกคด ให้โลกสิ้นทุกข์สุขปรากฏทั่วทั้งแหล่งหล้า

ทศกัณฐ์ - อู๋ย ๆ ๆ ดูซิ อนิจจะ นิจจา แม่ช่างพาที ตะละถ้อยร้อยวชิไพเราะหนอ
คมรีก็คมขำ น้ำคำรีก็พอเพียงพิณเอก ช่างเจ็ยจะแจ้วแว่ววิเวกจับจิตหวาด
โธ...แม่เอ๋ย แม่จะตัดรักหักสวาทไปถึงไหน เอ้า...ถึงแม่จะให้พี่ให้พี่ก็ยอมละนะ
แม่สีดา ขออย่างเดียวให้เจ้าเมตตาประนีประนอม อย่าต้องให้พี่นี้ฝ่ายผม
ตรอมใจตาย อันปวงสรรพสิ่งสิ้นทั้งหลายในจักรวาล ถ้ามีแม่นี้ต้องการสิ่งอันใด
ถึงจะสิ้นชีวาพี่จะหามาให้ทุกสิ่งอัน ขอแต่เพียงแม่จอมขวัญเจ้าเมตตา นะแม่
นำแม่นำ เมตตาพี่เกิดแม่ทราวม้วย

สีดา - อูเหม่ ไข่มุกจัญไรคือด่านนี้ เรานี้ทรงศักดิ์เหมือนเป็นแม่เจ้าชาวโลกี้
ทั่วทิศทิศ ต่างอัญชลีเคารพไหว มีไชหญิงอันมีใจแพศยา จงเร่งออกไปให้พ้น
หน้านะไข่มุกคด แล้วพระเยาวลักษณ์ทรงกำหนดตั้งสัจจะอธิษฐาน ว่าเดชะกมล
มานมั่นภักดีต่อสมเด็จพระจักรีบรมนาถ จงอย่าให้อสุรราชชาติกาลี้ บังอาจ
กระทำร้ายด้วยอันใด บัดนั้นรัว

- ปี่พาทย์ทำเพลงรัว -

- เจรจา -

ทศกัณฐ์ - ฝ่ายท้าวยี่สิบกรอ่อนใจให้ข้องขัด เผ้าวอนว่าสารพัดด้วยคำหวาน
เยาวมาลย์ไม่อ่อนตามซ้ำบริภาษ อสุรราชนี้กคุณโกรธพิโรธนัก คิดจะข่มขู่เจ้าผู้

ยักษ์เข้าหักหาญ พอเข้าใกล้กลับบันดาลร้อนเป็นไฟ มีอาจต้องของค์อรทัยตั้งใจ
หวัง ลูกทะเล้งทำปึงปึงด้วยเดือดดาล เสด็จออกจากอุทยานดำเนินมา บัดนั้น
เสมอ

- ปี่พาทย์ทำเพลงเสมอ -
(ทศกัณฐ์รื้อออกมา - ปีดมาน)⁵³

รูปที่ 10 การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางสีดา
ทศกัณฐ์ แสดงโดย นายวัชรวัน ธนะพัฒน์
นางสีดา แสดงโดย นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิพรัศม์ อิมสวาสดี

⁵³ประสาธ ทงอวาม, บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ตอนทศกัณฐ์ลงสวน – เกี่ยวสีดา,
จัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันตก จังหวัดสุพรรณบุรี, 3 เมษายน 2547.

4. การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราซีนางเบญกาย

กล่าวถึงทศกัณฐ์เกี่ยวพาราซีนางเบญกาย หลังจากที่นางเบญกายได้เข้าเฝ้านางสีดาตามคำพระราชบัญชาของทศกัณฐ์ ครั้นนางจดจำรูปทรงของนางสีดาแล้วแปลงให้เหมือนนางแล้วมาขึ้นเฝ้าทศกัณฐ์ ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงโขม เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางลอย ซึ่งจัดแสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลป์ากร ตั้งแต่วันที่ 29 พฤศจิกายน 2490 ถึง วันที่ 11 ธันวาคม 2490 จำนวน 29 รอบ

ลักษณะการแต่งกาย ทศกัณฐ์แต่งชุดยืนเครื่องยักษ์(ทศกัณฐ์)แขนยาวสีเขียวขลิบแดงสวมหัวโขนทศกัณฐ์ นางเบญกาย(แปลง) แต่งชุดยืนเครื่องนางสีดาแดงขลิบเขียว สวมมงกุฎประกอบการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่โดยยึดบทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนนางลอย และบทละครดีกดำบรรพพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นต้นแบบในการปรับปรุงบทการแสดง

ฉากห้องพระโรงเมืองลงกา

(ทศกัณฐ์นั่งเตียง มีนางกำนัลนั่งหมอบเฝ้า)

- ปี่พาทย์ทำเพลงฉิ่ง -

(นางสีดาแปลงออก จำเข้าหาทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์เห็นเข้าใจผิด)

- ร้องเพลงคลี่นกระทบฝั่ง -

เมื่อนั้น	องค์ท้าวทศพัศตริย์กษัตริย์
ครั้นเห็นเบญกายจำแลงมา	สำคัญว่าสีดานารี
แย้มยิ้มพยักหน้าว่าพระหัตถ์	พลางดำรัสตรัสเชิญนางโฉมศรี
เห็นหยุดยั้งรั้งรอไม่จรัล	อสุรีรับมารับจับไฉน

- ร้องเพลงลีลากระทุ่ม -

เข้าชิดพิศดูไม่วางตา	น้อยหรืองามหนักหนาน่ารักใคร่
ยิ่งแสนพิศวาสจะซาจิตใจ	จึงปราศรัยทอสนิทิตัดพัน

- ร้องเพลงไอ้ชาติตรี -

ยอดมิ่ง	เป็นความในใจจริงทุกสิ่งสรรพ
หวังสวาทหมายไม่วายวัน	จะรับขวัญนัยนา มาธานี
นี้ผูกใจจึงไปดลจิตเจ้า	ให้โฉมยงนงเยาว์มาหาพี่
จงผินพักตรามาข้างนี้	พุดจาพาทิด้วยพี่ยา
ควรหรือทำสะเทิ้นเมินเฉย	ไม่เห็นเลยว่ารักเจ้าหนักหนา
มาหยุดอยู่นี้ไยจงไคลคลา	ไปนั่งแทนแวนฟ้าเกิดเทวี

- ร้องรำย -

เมื่อนั้น	นวลนางเบญกายโฉมศรี
ทูลสนองบัญชาว่าข้านี้	มิใช่ภักดีสีดา
ยังขึ้นเฝ้าลดเลี้ยงเกี่ยวพาน	วิบากกรรมรำคาญหนักหนา
ดูเอาเกิดทรงฤทธิ์ปีตุลา	อะไรมาหลงไหลได้เช่นนี้

- ร้องเพลงไอ้โลมใน -

โฉมเฉลา	ยุพเยาว์ยอดฟ้ามารศรี
เจ้าอายเหนียมเรียมไยนะเทวี	จะเชกเจ้าให้เป็นศรีพระนคร
อันพระรามฤๅสีสามีน้อง	ไม่ควรครองคู่เคียงเรียงหมอน
พี่จะยกไปสังหารราญรอน	ให้ม้วยมรณสิ้นสิ้นศัตรูเรา
ว่าพลางทางขยับจับต้อง	เลียมลองเล่าโลมโฉมเฉลา
ฉวยชายสไบทรงนงเยาว์	นิจจาเจ้าอย่าสลัดตัดเยื่อใย

- ร้องรำย -

เมื่อนั้น	เบญกายกัลยาอัชฌาสัย
อภัยสอดสูห่มนางใน	ก็ร้ายเวทกลายเป็นเบญกาย

- ปี่พาทย์ทำเพลงรัว -

(นางสีดาแปลงเข้าโรง นางเบญกายออก)⁵⁴

⁵⁴ สมรัตน์ ทองแท้, บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ตอนนางลอย, จัดแสดงในรายการศรีสุขนาฏกรรม ณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา, 28 กุมภาพันธ์ 2553.

รูปที่ 11 การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางเบญจกาย
ทศกัณฐ์ แสดงโดย นายวัชรวัน ธนะพัฒน์
นางเบญจกายแปลง แสดงโดย นางนาฎยา รัตน์ศึกษา
ที่มา : สำเนาภาพจากนางบุณนาค ทรรทรานนท์

5. การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ (หุงน้ำทิพย์)

กล่าวถึงทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ หลังจากทีนางมณฑิทูลถวายการช่วยเหลือทศกัณฐ์ด้วยพิธีหุงน้ำทิพย์ ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณฑิหุงน้ำทิพย์ ซึ่งจัดแสดงครั้งแรกในรายการศรีสุขนาฏกรรม ประจำปีที่ 29 ครั้งที่ 2 ณ โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก) เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2550

ลักษณะการแต่งกาย ทศกัณฐ์แต่งชุดยืนเครื่องยักษ์(ทศกัณฐ์)แขนยาวสีเขียวขลิบแดงสวมหัวโขนทศกัณฐ์ นางมณฑิแต่งชุดยืนเครื่องนางสีเหลืองขลิบแดง หรือ สีชมพูขลิบฟ้าสวมมงกุฎ ประกอบการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรประพันธ์ขึ้นใหม่โดยดำเนินเรื่องตามบทละครใน เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตอนนางมณฑิทูลแนะนำให้ทศกัณฐ์ตัดศึก และบทละครใน เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนมณฑิตั้งพิธีน้ำทิพย์

- ปี่พาทย์ทำเพลงวา -

(ฉากภายในพระตำหนักทศกัณฐ์เมืองลงกา ทศกัณฐ์นั่งเตียงอยู่กับนางมณฑิ)

- ร้องเพลงซ้ำปี -

เมื่อนั้น	องค์ท้าวทศกัณฐ์เป็นใหญ่
ประทับเหนือแท่นทองผ่องอำไพ	กับทราวมวยมณฑิผู้โสภาค

- ร้องเพลงบ่าบ่น -

ครุ่นคะนึ่งถึงเรื่องณรงศ์รบ	แต่ตะวันชิงพลลบลบเวหา
จนใกล้จะอรุณโรจน์โชตนา	ไม่สนทินทรอรุณร้อน
ยี่สิบเนตรนองเนตรด้วยน้ำเนตร	ดาดทเวษแค้นคั่งตั้งต้องศร
ยี่สิบกรซ้อนอระทุกพระกร	ตั้งไฟรุมสุ่มซอนไม่ผ่อนคลาย

- ปี่พาทย์ทำเพลงโอด -

- ร้องเพลงกล่อมนารี -

เมื่อนั้น	นวลนางมณฑิโฉมฉาย
แลเห็นพระองค์ทรงพุ่มพ่าย	มีผ่อนพักรกายทั้งราตรี
แสนสงสารจอมกษัตริย์ภัสดา	กัลยาพลอยเศร้าสลดศรี
มิอาจเฉยเลยลาเก็บท่าที	นางเทวีกราบทูลมุลลิกา

- เจริญ -

มณฑล - ข้าแต่พระยอดฟ้าปิ่นอสุรผู้ทูนเกล้า ซึ่งพระองค์ทรงโคกเศรำเห็นเป็นฉนี้
 กระทบมอฉันล่องรู้ดีถึงพระหทัยว่าทรงอาลัยในบรรดาอสุรพงศ์ อันต้องสูญเสีย
 ชีวิตชีพปลิดปลงในสงคราม แม้จิตใจไม่อาจห้ามความทุกข์ทเวษ แต่แม่นองค์
 พระทรงเดชโปรดพระราชทาน ให้กระทบมอฉันร่วมคิดอ่านการอาสา ก็จะขอ
 รวบรวมอุราเข้าแก้ไข ด้วยกระทบมอฉันเคยชิดใกล้เทพมารดา จนได้รับ
 พระราชทานเทพมนตรามหาเวท ชื่อสญชีพแสนวิเศษมหาศาล หุ่นน้ำทิพย์ชุป
 ชีวานต์ ปวงสรรพสัตว์

ทศกัณฐ์ - อะ...จริงหรือแม่ยอดนารีศรีสวัสดิ์มณฑลทรี เจ้านะพูดเล่นเพียงปลอมพี
 ให้คล้ายหมอง หรือว่าจริงจังดังพระน้องเกล้าเจริญ แม่ยอดชีวันขวัญชีวาแม่
 อย่างลือลั่น

มณฑล - แม้นพระองค์อยากทรงเห็นเป็นจริงจัง โปรดสั่งให้ใครจัดตั้งโรงพิธี
 แล้วให้ชุดกเพ็ชรากษากอสุรีที่บรรลัษย์ มากองรวมรวมกันไว้ให้พร้อมมูล
 กระทบมอฉันจะหุงน้ำทิพย์พรอมสุรสิ้นทั้งหลาย ให้พลิกฟื้นคงคืนกายและชีวิต
 ด้วยเดชะน้ำอมฤตเจียวละเพคะพระผ่านฟ้า

- ร้องเพลงโถโลมชาติ -

ทศกัณฐ์ - น้องเอยน้องรัก เหมือนแม่พระพี่งักเลิศหนักหนา
 มิเสียทีที่เป็นเช่นดวงตา ดวงอุราของพี่มีมีคล้าย

- ร้องเพลงนกกจาก -

ขอเชิญแม่พุ่มพวงดวงชีวิต เข้าร่วมคิดเคียงข้างอย่าห่างหาย
 ชุบชีวิตพงศ์เผ่าที่เขาตาย ให้ฟื้นกายฟื้นชีวาอย่าราคิน

- ปี่พาทย์ทำเพลงโลม - ตระนอน -

(ทศกัณฐ์โลมนางแล้วตระนอน)⁵⁵

⁵⁵ เสรี หวังในธรรม, บทขับเรื่องรามเกียรติ์ ตอน นางมณฑลหุงน้ำทิพย์, จัดแสดงใน
 รายการศรีสุขนาฏกรรม ประจำปีที่ 29 ครั้งที่ 2 ณ โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก), วันที่ 23 กุมภาพันธ์
 2550.

รูปที่ 12 การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ
 ชูดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์/ศึกทศคีรีวัน-ทศคีรีธร
 ณ โรงละครแห่งชาติ แสดงเมื่อวันอาทิตย์ที่ 3 มิถุนาคม 2555
 ทศกัณฐ์ แสดงโดย นายวัชรวัน ณะพัฒน์
 นางมณโฑ แสดงโดย นางสาวภวินี เดชสุภา
 ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิติพรรัตน์ อิมสวาสดี

6. การแสดงบทบาททศกัณฐ์(แปลง)เกี่ยวพาราซีนางมณฑโฑ (ทำลายพิธี)

กล่าวถึงทศกัณฐ์(แปลง)เกี่ยวพาราซีนางมณฑโฑ หลังจากที่หนุมานได้รับพระราชบัญชาจากพระรามให้ไปทำลายพิธีหุงน้ำทิพย์ของนางมณฑโฑ ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดทำลายมณฑโฑพิธีหุงน้ำทิพย์ ซึ่งจัดแสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนาคินศิลปากร ตั้งแต่วันที่ 24 มีนาคม 2490 ถึงวันที่ 6 เมษายน 2490 รวม 29 รอบ

ลักษณะการแต่งกาย ทศกัณฐ์แต่งชุดยืนเครื่องยักษ์(ทศกัณฐ์)แขนยาวสีเขียวขลิบแดงสวมหัวโขนทศกัณฐ์ นางมณฑโฑ แต่งชุดยืนเครื่องนางสีเหลืองขลิบแดง หรือ สีชมพูขลิบฟ้าสวมมงกุฎ ประกอบการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรประพันธ์ขึ้นใหม่โดยดำเนินเรื่องตามบทละครใน เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตอนนางมณฑโฑทูลแนะนำให้ทศกัณฐ์ตัดศึก และบทละครใน เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนมณฑโฑตั้งพิธีน้ำทิพย์

- ปี่พาทย์ทำเพลงเร็ว -

(เปิดม่านเป็นฉากโรงพิธีสีขาว มณฑโฑกำลังทำพิธี)

- เจาจา -

ทศกัณฐ์ (แปลง) - ขึ้นนั่งเตี้ยเคียงมณฑโฑแล้วพาที่ อันน้ำทิพย์ที่เทวีส่งไปให้ พี่รดเหล้ากุ่มกัณฑ์ที่บรรลัยกลายเป็นมา ได้รอนราญผลาญชีวิตรามนุษย์และวานร เหลือแต่ข้าวยพิเภกน้องร่วมอุทรผู้ทรยศ มันหลบลิ้นหนีเลียวลดเข้าสู่ป่า กำลังให้ไพร่พลเที่ยวค้นหาอยู่บัดนี้ พี่จึงมาแจ้งแถลงคดีให้น้องประจักษ์ ด้วยเกรงว่าเจ้าลำภา พักตร์จะล่าเมื่อย จะเหน็ดเหนื่อยตั้งพิธีให้ป่วยการ เสิญเจ้าคีนปราสาทราชฐาน เกิดบังอร ว่าพลางทางกุ่มกรออกจากโรงพิธี พาไปยังไพชยนต์มณี

- ปี่พาทย์ทำเพลงลา -

- ร้องรำาย -

นั่งเหนือแท่นแก้วแพรวพราว	ยังลื้มกายเหยียดเข่าเกาชน
กลับรู้ตัวกลัวนางจะแทงกล	ประโลมลูบนฤมลด้วยมายา

- ร้องเพลงโถ้โถมชาติตรี -

โถมเฉลา	คุณของเจ้าแก่พี่น้องนักหนา
ถ้าหาไม่ไหนเลยเมืองลงกา	จะพันไปเป็นข้ารามลักษณะณ์

จะหาไหนได้อย่างนางเทวี
 พี่ไปพักกลับมาเมื่อยล้านัก

สมเป็นมิ่งมเหสีมีศักดิ์
 พบน้องรักเห็นอภัยคลายหายไป

- ร้องเพลงพราหมณ์ติดน้ำเต้า -

เมื่อนั้น	นางมณฑโทเทวีศรีไช
สำคัญว่าสามีก็ดีใจ	อรไทยภวันทนจำนรรจา
ตั้งแต่ศึกประชิดติดเมืองยักษ์	เสียลูกรักเสียวงศ์พงศา
ทุกเช้าค่ำพร่ำกินแต่น้ำตา	ยังรอแต่ชีวาจะบรรลัย
บัดนี้เสรีจณรงศ์สงคราม	ปราบปรามข้าศึกดั่งนึกใคร
เหมือนม้วยแล้วกลับเป็นเย็นจิตใจ	จะได้สืบสนองรองบาทา

- ร้องเพลงไอ้โลม -

สาวเอยสาวสวรรค์	ความผูกพันรักพี่นี้หนักหนา
แม้ว่าพี่นี้ไม่มรณา	จะไม่ลาร้างเจ้าเขามาเลย
ล่องเข้าสู่สืบสามปีเข้านี้แล้ว	เพิ่มผ่องแผ้วปริดีเปรมเกษมศานต์
จะเซยชมโฉมยงนางศรญา	ให้สำราญเรีงรื่นทุกคืนวัน

- ร้องเพลงมุล่ง -

ว่าพลางอิงแอบแนบสนิท	จุมพิตชิดชมภิรมย์ขวัญ
ไม่ขัดข้องสองจิตประจวบกัน	เกษมสันต์สำราญบานใจ

- ปี่พาทย์ทำเพลงโลม – ตระนอน -

- ร้องร้าย -

เมื่อนั้น	กำแหงหนุมานทหารใหญ่
เสร็จภิรมย์สมสนิทนางทราวม้วย	จึงใส่ไคล้กลัวแกล้งแต่งอุบาย
อ้ายพิเภกพวกออกตัญญู	พี่ยังนึกแค้นอยู่ไม่รู้หาย
แม้มิได้ห้าหันให้มันตาย	พี่หลับนอนไม่สบายวุ่นวายใจ
จะยกทัพกลับไปค้นหา	จับเป็นเช่นฆ่าเสียให้ได้
ว่าพลางทางจับศรชัย	ตรงไปเกยแก้วเพชรพราย

- ปี่พาทย์ทำเพลงเสมอ -⁵⁶

⁵⁶ กรมศิลปากร, บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดทำลายพิธีหุงน้ำทิพย์, แสดง ณ โรงละครอน
 ศิลปากร จัดแสดงรวม 28 รอบ, ตั้งแต่วันที่ 24 มีนาคม 2490 ถึงวันที่ 6 เมษายน 2490.

รูปที่ 13 การแสดงบทบาทศกัณฐ์(แปลง)เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ
 ณ ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ธนาคารกรุงเทพ จำกัด
 ที่มา : วีดิทัศน์การแสดง

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิของโชนตัวลิง

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิของโชนตัวลิง ปรากฏมีการแสดงบทบาทเกี่ยวพาราสิ จำนวน 6 ชุดการแสดง คือ

1. การแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสินางเทพดารา
2. การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสินางบุษมาลี
3. การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสินางเบญกาย
4. การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสินางสุพรรณมัจฉา
5. การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสินางวานรินทร์
6. การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสิสุวรรณกัณฐมา

1. การแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสินางเทพดารา

กล่าวถึงพาลีเกี่ยวพาราสินางดารา หลังจากที่พาลีเปิดผอบที่บรรจุนางเทพดารามาให้ สุกกริพซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงโชน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง จัดแสดงครั้งแรก ณ โรงละครแห่งชาติ เนื่องในงานสัปดาห์หนังสือ วันที่ 2 3 และ 7 ของเดือนกุมภาพันธ์ ในปี พุทธศักราช 2517

ลักษณะการแต่งกาย พาลีแต่งชุดยืนเครื่องลิงแขนยาวสีเขียวขลิบแดง ถือบอบสวมหัวโชนพาลี นางเทพดาราแต่งชุดยืนเครื่องนางสีแดงขลิบเขียวหรือสีชมพูขลิบฟ้าและสีบานเย็นขลิบน้ำเงิน สวมมงกุฎ ประกอบการการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่โดยใช้บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตอนพาลีได้นางเทพดารา เป็นต้นฉบับในการปรับปรุงบทการแสดง แล้วแทรกบทเจรจาเข้ากับบทละครใน

- ปี่พาทย์ทำเพลงร้ว -

(นางเทพดาราออกกลางเวที)

- ร้องเพลงต้นเพลงยาว -

พิศพัคตร์พัคตร์ผ่องดังดวงจันทร์ พิศขนงดังคันธนูศิลป์

พิศเนตรดังเนตรมฤคิน

พิศหนตดังนิลเรียบราย

พิศโอบฐูโอบฐูเอี่ยมดังจะแย้ม

พิศนาสิกนาสิกแสดล้มเฉิดฉาย

พิศปรางดังปรางทองพราย

พิศกรรณกรรณคล้ายบุษบา

- เจริจา -

พาลี -

พิศพักตร์ลักขณาเทพนารี แสนปั้นปวนยวนฤดีกระสันต์เสียว อารมณ์
 กามดั่งน้ำเชียวทะเลลึกหลัง ให้คลั่งคลุ้มคลุ้มคลั่งลิ้มกายา ลิ้มค้ำนึ่งถึงอนุชาพร้อมชี
 วานต์ ลิ้มกระทั้งสัตย์สาบานต่อเทวฤทธิ์ วิสัยลึงที่จริงจิตคิดรวบรัด แต่ค่อย
 เจียดดอดหัตถ์ตรัสคำหวาน เชิงออกด้อนวนอนประโลมโฉมนางคราญ

- ร้องเพลงไอ้โลมชาติรี -

เจ้าเอ๋ยเจ้าพี่	มารศรีเยาววยอดสงสาร
รักแสนสุดรักยิ่งชีวานต์	เยาวมาลย์จงได้ปราณี

- ร้องเพลงพราหมณ์ตีตนน้ำเต้า -

พระเอ๋ยพระองค์	พระจงโปรดเกล้าเกศี
เอออะไรมาทำดั่งนี้	ลวงคำพระศุภีบัญชา
พระจงคืนคิดดูก่อน	อย่าอาวรณ์แต่สมเสนาหา
ตัวน้องเทวัญประทานมา	ให้สุศรีพอนุชาดั่งวาที

- เจริจา -

พาลี -

แม่ยอดชีวัน ขวัญชีวี ศรีชีวีต แม่อย่าอดใจเขื่อนเป็อนบิดคิดหลักหลบ
 อันผอบพี่นี้รับมากับมือ ถึงหนักหนอพี่ก็สู้ถือประคองอ้อม ลำบากเหลือจนเหงื่อ
 ชุ่มเพราะอ้อมน้อง จนพาเจ้าเข้ามาถึงห้องเห็นฉนี้ โฉมเฉลาเจ้าจะให้พี่สละลา
 ใ้ใจช่างไม่เมตตาปราณีหนอ มาเถิดนะแม่อย่าร้องไห้ให้นานเนิ่น เชิญแม่ร้อย
 ชั่งไปนึ่งให้เพลินเพลินบนแท่นทอง กล่าวขออันกรตระกองแสนพิศวาส ประคอง
 องค์องค์นางกูขึ้นเขยชม ต่างแนบชิดสนิทสมภิรมยา บัดนั้น โลม แล้วตระนอน

- ปี่พาทย์ทำเพลงโลม - ตระนอน -⁵⁷

⁵⁷ เสรี หวังในธรรม, บทโขนว่าด้วยความรัก เรื่องรามเกียรติ์ ตอน พาลีเกี่ยวพาราสีนางคารา,
 จัดแสดงเนื่องในงาน 40 ปีโรงละครแห่งชาติ ณ โรงละครแห่งชาติ, 23 ธันวาคม 2548.

รูปที่ 14 การแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางดาราน
ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันศุกร์ที่ 18 มกราคม 2556
พาลี แสดงโดย นายพรเลิศ พิพัฒน์รุ่งเรือง
นางเทพดารา แสดงโดย นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิติพรศรัศม์ อิมสวาสดี

2. การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราซีนางบุษมาลี

กล่าวถึงหนุมานเกี่ยวพาราซีนางบุษมาลี หลังจากที่หนุมานได้รับพระราชบัญญัติให้ไปตามหานางสีดาในกรุงลงกา ระหว่างทางพบนาง บุษมาลีจึงเข้าเกี่ยวพาราตี ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงชิ้น เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสี่บรมราชาหรือชุดหนึ่งนุชบุษมาลี สัมพาที่ชี้ทาง รบนางอังกาศตะไล

ลักษณะการแต่งกาย หนุมานแต่งชุดยืนเครื่องลิงแขนยาวสีขาวขลิบแดง สวมหัวโขนหนุมาน พันศีรษะด้วยผ้ากรองทอง (แทนสไบนางสีดา)และพระอำมรงค์ นางบุษมาลีแต่งชุดยืนเครื่องนางสีแดงขลิบเขียว สีเขียวขลิบแดง สีเหลืองขลิบม่วง และสีชมพูขลิบฟ้า สวมมงกุฎประกอบการการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่โดยใช้บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนหนุมานเข้าห้องนางบุษมาลี เป็นต้นฉบับในการปรับปรุงบทการแสดง แล้วแทรกบทเจรจาเข้ากับบทละครใน

- ปี่พาทย์ทำเพลงพญาเดิน -

- ชมพู่พาน องคต ลีบแปดมงกุฎเข้าเวที่ -

- หนุมานเดินเข้าเวที่ -

- นางบุษมาลีออกนั่งเตียง -

- หนุมานออกพบนาง -

- เจรจา -

หนุมาน -

เห็นนาริงามแฉล้มดูแซมซ้อย โฉมเฉลาเจ้านั่งร้อยพวงมาลัย ยิ่งพิศเพลินเจริญใจใน ลักษณะทั้งพักตราก็เยี่ยมอิมดูยิ้มแย้ม วงขนงโก่งดั่งจันทร์แรมดูน่ารัก สองปรางนางเด่นเห็นประจักษ์เหมือนดวงจันทร์เมื่อวันเพ็ญ ยิ่งรัญจวนหวนเห็นเกิดปรารถนาเจ้าयाใจ แล้วคิดว่าเจ้าอรไทนั่งอยู่เพียงผู้เดียว แม้นางมีรักก็จักหลงเกี่ยวพาราตีดูสักครา คิดพลางทางคลาไคลขึ้นนั่งเตียงเคียงกัลยาแล้วพาที่ โฉมเฉลาเยาววยอดฟ้ามารศรีจะหาไหน ขอถามเจ้าสักหน่อยอย่าน้อยใจเลยก็บุญญา อันกรุงไกรใหญ่โอฬารนำอัศจรรย์ พร้อมทั้งปรางศรีรัตนปราสาทสุวรรณอันอำไพ แต่เหตุไฉนผู้คนพลไพร่จึงไม่มี สจัดเงียบดั่งป่าดงพงพี น่าสงสัย อนึ่งโฉมงามมีนามใดไฉนน้อง แม่งามประกอบมาครอบครองห้องปรางค์ปรา น่าเอ็นดูอยู่โฉมเฉลาเจ้าไม่กลัวผีหลอกบ้างดอกหรือ ว่าพลางทาง

แป่มือขอมาลา แม่สาวสวรรค์ขวัญชีวาอย่าสลดตัดเยื่อใย จงเมตตาให้มาลัยแก่พี่ยา

บุษมาลี - โฉมนางฟ้าบุษมาลี ฟังมธุรสพวจจีขุนสวาเอ่ยปราศรัย จึงกระถนถอยหนีลึงทิ้งดอกไม้ใจครั้นคร้าม แม้นมิบอกเอ่ยออกความแก่ขุนกระบี่ ก็คงจะรบเร้าเฝ้าเข้าซี้มิหย่อนหยุด คำวิปลานางนงนุชจึงตอบความ ตัวของเรานี้มีนามว่าบุษมาลีเป็นนางฟ้าข้าของท้าวโกสีย์จอมเทวราชเมื่อคราวเคราะห์เพราะประมาททำให้หลงผิด ข้าชกนำอสุรนามว่าตาวันให้ชมชิตนางรัมภา ตาวันอสุรีพากันดามาไว้เมืองมายัน ครั้นองค์ท้าวโกสีย์จอมเทวัญทรงทราบเรื่อง เทวบดีให้มีจิตคิดแค้นเคืองจึงสาปซ้ำ ให้ลงมาอยู่ในมายันนคราเพียงผู้เดียว จะมีใครมาแลเหลียวก็หาไม่ เมื่อท่านรู้เรื่องแล้วอย่ารำไรเชิญไคลคลา มาปะปนกับคนต้องโทษาเดี๋ยวจะพากันมีผิด

หนุมาน - แม่โฉมเฉลาเยาวมิตร์ช่างจำนรรจา ว่าเป็นคนต้องโทษาท้าวโกสีย์อันโทษของนางเทวีที่ถูกสาป บัดนี้พี่ก็ทราบจนสิ้นหมด อยากจะขอลาแม่งามหยดปานจะหยาด อันความผิดของ นุชนาฎทำไฉนจึงจะพ้นหนอ มาดแม้นว่าตัวพินี้พอจะช่วยได้ จะอาสาช่วยแม่อรไทจนสุดฤทธิ์ เชิญเอ๋ยพจนพร้องอย่าป้องปิดเลยขวัญตา

บุษมาลี - อันความผิดของตัวข้าที่ราศี ตามคำสาปท้าวโกสีย์ที่สาปสรรพ์ เมื่อใดที่องค์พระทรงสุบรรณรามาวตาร ใช้ให้ขุนกระบี่ศรีหนุมานคลาไคลไปลงกาเพื่อสืบข่าวนางสีดาอุพาทักตร์ ขุนกระบี่ผู้มิดีช่วยส่งข้าคืนสวรรค์ จึงจะพ้นคำสาปจอมเทวัญนะวานร เมื่อรู้แล้วจงรีบจรจรอย่ารอช้า

หนุมาน - อนิจจะอนิจจน่าหวัรอ เจ้าเปรียบเหมือนกับจุดได้มาตำต่อไม่พอที่วันนี้แล้วเจ้าเทวีจะได้คืนไปสวรรค์ พี่หรือคือหนุมานชาญจักรวีเรื่องฤทธิ์ไกรเป็นยอดทหารองค์พระตรีภูวไนยทรงฤทธิ์ รับสั่งใช้ให้ไปธานีลงกายักษ์ พี่จะขออาสาส่งเจ้านงลักษณ์ครรไลสวรรค์ ตามคำสาปของเทวัญอมรินทร์รา ขอเชิญผินพัทธ์มาสนทนาเถิดกลอยใจ

บุษมาลี - อู๋ย ดุซี้ทำมือไวโยย้อยุด เรารู้ว่าทหารองค์พระทรงครุฑเรื่องฤทธิ์สามารถจะสำแดงแผลงศกดาอ้าโอษฐ์หาว ให้แลเห็นเป็นดวงดาวและดวงเดือนไม่ว่าเล่นเช่นตัวเจ้าเราดูเหมือนเคยรู้จัก ที่หลับนอนผ่นพักตามต้นแสม ถ้าเจ้ามีฤทธิ์แน่แท้เหมือนเราว่า จงเร่งสำแดงแผลงศกดาเราจะคอยดู

หนุมาน -

ชนะน้อยหรือแม่โถมตรูหลักแหลมเหลือ พี่บอกเท่าไรก็ไม่เชื่อในวามามะมาจับมือพนันสัญญากันได้ ถ้าพี่สามารถทำตามอรไทกล่าววาทิ จงมีจิตคิดปราณีเกิดกลอยใจ ถ้า मैंไม่จริงจงขับไล่เสียให้พ้น ว่าพลงสำแดงแผลงฤทธิ์รณชุนพานร อ้าโอษฐ์สู้อหาวเป็นดวงดาวและศศิธรกลางนภาลัย บัดนี้คุกพาทย์

- ปี่พาทย์ทำเพลงคุกพาทย์ -

(หนุมานรำเพลงฤทธิ์หาวเป็นดาวเดือน)

- ร้องร่าย -

เมื่อนั้น	นงนุชบุษมาลีศรีใส
เห็นประจักษ์ทักแท้น้ำใจ	อรไทช่วยเขินเขินเมียง
เมื่อนั้น	หนุมานเข้ามาใกล้แล้วให้เสียง
ชุนกระบี่โลดโดดขึ้นเตียง	พลงกล่าวเกลี้ยงสัพยอกหยอกเย้า

- ร้องเพลงลีลากระทุ่ม -

เจ้าเอยเจ้าพี่	ที่นี่จะสงสัยหรือไม่เล่า
ที่สัญญาว่าไว้กับนางเยาว์	มัวแต่เฝ้าเขินอายทำไมกัน
ทำวโกลีศำปจำเพาะเจาะจง	ให้พี่ส่งทราวมวยไปสวรรค
ไหนไหนก็รู้อยู่ด้วยกัน	จงผินผนหันมาเกิดนงลักษณ์

- ร้องเพลงแขกมอญบางช้าง -

เมื่อนั้น	นางบุษมาลีมีศักดิ์
ได้ฟังถึงวิงวอนทำค้อนควัก	ช่วยเขินเขินพัคตร์แล้วตอบไป
ถึงเจ้าหาวให้เห็นเป็นสำคัญ	เพียงเท่านั้นเชื่อฟังยังไม่ได้
मैंส่งน้องไปถึงตริงไตร	สมคำสหัสสนัยน์จันรรจ

- ร้องเพลงพราหมณ์ตีต้ำเต้า -

สุดเอยสุดสวาท	แสนฉลาดล้ำลมคมสัน
ดวงล่อต่อว่าสารพัน	ถ้าเช่นนั้นโถมฉายสบายใจ
ไปอยู่ถึงสวรรคชั้นอินทร์พรหม	ใครจะตามไปชมเซยได้
จะลวงกันให้เก้อเขินอะไร	พอรู้เท่าเข้าใจอยู่ดกน่อง

- ร้องเพลงโกลีศำปเพลงฉิ่ง -

ว่าพลงทางทำทอดสนิท	แนบชิดเซยชมสมสออง
ระทวยทอดกอดเกี่ยวกรประคอง	ตามทำนองเสน่หาอวรรณ

- ปี่พาทย์ทำเพลงโกลี -

- ร้องเพลงกล่อมনারী -

เมื่อนั้น	นางบุษมาลีศรีสมร
ร่วมภิรมย์สมสนิทชิตวานร	บังอรประติพัทธ์ผูกพัน
ลืมนวลสิ้นท่วงทันททุกซ์	แสนสนุกกว่าได้ไปสวรรค์
อิงแอบแนบนิ่งทั้งนวดพื้น	เกษมสันต์สมถวิลยินดี

- ร้องเพลงกล่อมনারীชั้นเดียว -

เห็นวานรหลอนหลอกหยอกเอน	นางอายเอียงเมียงเมินสะเทินหนี
สัพยอกหยอกหยิกซิกซี้	แย้มสรวลยวนยิปรีดา

- เຈຣຈາ -

หนุมาน -

หนุมานแสนเสนาหาในเทวี เฝ้าเซยชิตนงนุชบุษมาลีมีเคล็ดอ่อนคลา
พลางหวนจิตคิดถึงราชการ องค์พระรามารับสั่งใช้ ให้เปลี่ยวเปล่าเศร้ายุทโยเป็น
ยี่งนัก จำจะต้องพลัดพรากจากนงลักษณ์ไปไกลตา คิดแล้วจึงเอื้อนเอ่ยวาจาว่า
นี่แน่ะน้องแก้ว จำเราจะต้องพรากจากกันแล้วนะจอมขวัญ ถ้าไม่ติดราชการองค์
พระทรงสุบรรณพี่ไม่ห่างร้างกัญญา นี่จำใจต้องไปลงการาชาธานี เจ้านงนุช
บุษมาลีก็จะได้ครวโลสวรรค์ โฉมเฉลาเจ้าจอมขวัญจะคิดถึงพี่ยาหรือหาไม่
แม่ น้องรักจงชี้แจงให้พี่แจ้ใจประจักษ์ใจหน่อยเถิดเจ้า

บุษมาลี -

โฉมเฉลาเยาวนุชบุษมาลี พอได้ฟังคำกระปี่ย้อาลัย ประนมนิ้วเมียง
หมอบแล้วตอบไปด้วยวาจา ซึ่งตัวน้องต้องคำสาปของอินทราในครั้งนี้ ได้ฟังบุญ
ชุนกระบี่กลับไปสวรรค์ แต่เป็นห่วงด้วยผัวรักร่วมชีวิตวันจะต้องผจญภัยไปลงกา
หนทางกลางมรรคากันดารนักร ว่าพลางก็ซบพักตร์สะอื้นให้ อยู่กับตักชุนกระบี่ผู้
มีฤทธิไกร บัดนี้ โอด

- ปี่พาทย์ทำเพลงโอด -

- เຈຣຈາ -

หนุมาน -

วายุบุตรสุดสงสารเจ้าทราวม้วยใจแทบขาด โลมดูบเจ้าอนุชานาญยอดชีวา
ด้วยอาลัย ให้สะท้อนถอนฤทัยจำใจลา แล้วจึงเอ่ยวาจากับบุษมาลี เป็นบุญ
ของเราแต่เท่านี้ที่ได้สร้างสรรค์ ขอเชิญเจ้าไปสู่สวรรค์ให้สำราญ พี่ก็จะได้ไป
ราชการองค์พระจักรา ปลอบประโลมพลางจุมพิตเจ้ากัญญาด้วยอาลัย แล้วหัก
อารมณ์ข่มฤทัยประคองร่างนางเทวี ออกมายังหน้าปราสาทรัตนมณีนานปราสาท
ให้อาลัยใจแทบขาดด้วยสุดแสนเสนาหา แล้วหักอารมณ์ข่มอุราฝืนอาลัย โอบอุ้ม
นางแล้วขว้างไปในเมฆา บัดนี้ เชิดฉิ่ง รัว แล้ว เชิด

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิดฉิ่ง - รั้ว - เชิด -⁵⁸

รูปที่ 15 การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวข้องกับพาราสินางบุษมาลี
ณ อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม แสดงเมื่อวันเสาร์ที่ 5 กุมภาพันธ์ 2554
หนุมาน แสดงโดย นายกิตติ จาตุประยูร
นางบุษมาลี แสดงโดย นางสาวรจนา ทับทิมศรี
ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิพรวิศม์ อิ่มสวาสดี

⁵⁸ประสาธ ทองอ่วม, บทโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด หนึ่งนุชบุษมาลี สัมพาที่ชี้ทาง รบนาง
อังกาศตะไฉไล, จัดแสดง ณ พระราชอุทยาน รัชกาลที่ 2 จังหวัดสมุทรสาคร. มปป.

3. การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสีนางเบญกาย

กล่าวถึงหนุมานจับนางเบญกาย หลังจากพระรามพิพากษาโทษของนางเบญกาย จึงมีพระราชาบัญชาให้หนุมานส่งนางเบญกายกลับยังกรุงลงกา ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงชิ้นเรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางลอย จัดแสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลป์ากร ตั้งแต่วันที่ 29 พฤศจิกายน 2490 ถึง วันที่ 11 ธันวาคม 2490 จำนวน 29 รอบ

ลักษณะการแต่งกาย หนุมานแต่งชุดยืนเครื่องลิงแขนยาวสีขาวยลิบแดง สวมหัวโขนหนุมาน นางเบญกายแต่งชุดยืนเครื่องนางสีเหลืองขลิบแดง สวมรัดเกล้ายอดหรือรัดเกล้าเปลว ประกอบการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่โดยยึดบทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนนางลอย เป็นต้นแบบในการปรับปรุงบทการแสดง

- ปี่พาทย์ทำเพลงรั้วท้ายรำดาบ -

(นางเบญกายทำท่าหลบหนีพวกลิงแล้วเข้าเวที)

- ร้องเพลงเชิดนอก -

บัดนั้น	ดูกลมมองเขม้นเห็นยักษ์
กริ้วโกรธโดดตามข้ามอัคคี	ขุนกระบี่เหาะไล่ไขว่คว้า
สกัดกั้นทันนางกลางโพยม	เข้าสู่โจมตีจับเป็นไม่เข่นฆ่า
แล้วเหาะลงตรงยังพสุธา	พามาเฝ้าพระหริรักษ์

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิดนอก -

(หนุมานแผลงฤทธิ์เหาะตามจับนางเบญกายแล้วเข้าเวที)

- ปี่พาทย์ทำเพลงเดี่ยว - เชิด -

(การแสดงชุดหนุมานจับนางเบญกาย หนุมานพานางเบญกายเข้าเวที)⁵⁹

⁵⁹ ทรงพล ตาดเงิน, บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ตอนนางลอย, จัดแสดงในงานนิทรรศการจิตรกรรมต้นแบบภาพปักศิลป์ครั้งที่ 1 พุทธศักราช 2550 ณ หอศิลป์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ, 20 พฤษภาคม 2550.

รูปที่ 16 การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวข้องกับพราสีนางเบญกาย
หนุมาน แสดงโดย นายกิตติ จาตุประยูร
นางเบญกาย แสดงโดย นางสาวจนา ทับทิมศรี
ที่มา : สำเนาภาพจากนางบุณนาค ทรรทรานนท์

4. การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสินางสุพรรณมัจฉา

กล่าวถึงหนุมานจับนางสุพรรณมัจฉา หลังจากที่หนุมานได้รับคำสั่งจากสุครีพให้ดำน้ำลงไปดูใต้น้ำ เนื่องจากโยนหินลงไปไม่เป็นแนวถนนเพื่อข้ามไปยังกรุงลงกา ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพระรามเดินดง และชุดทำวมหาชมพู์ธรนง จัดแสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลป์ากร ตั้งแต่วันที่ 29 พฤศจิกายน 2500 ถึงวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2501 จำนวน 84 รอบ

ลักษณะการแต่งกาย หนุมานแต่งชุดยืนเครื่องลิงแขนยาวสีขาวขลิบแดง สวมหัวโขนหนุมาน นางสุพรรณมัจฉาแต่งชุดยืนเครื่องนางสีขาวขลิบเหลือง สวมรัดเกล้ายอดหรือมงกุฎ ประกอบการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรประพันธ์ขึ้นใหม่โดยยึดบทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตอนหนุมานได้สุพรรณมัจฉา และบทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนหนุมานจับสุพรรณมัจฉา เป็นต้นแบบในการปรับปรุงบทการแสดง

บทที่1 แสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลป์ากร

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

(หนุมานออกไล่สัตว์เล็กสัตว์น้อยต่าง ๆ)

(ในที่สุดก็พบฝูงปลาซึ่งกำลังคาบก้อนหินไปเป็นหมู่ ๆ จึงไล่มา)

(ฝูงปลาหนี หนุมานตามไปเห็นนางสุพรรณมัจฉา จึงไล่ตาม)

(นางสุพรรณมัจฉาหนี)

- ปี่เดี่ยวเพลงเชิดนอก -

(นางสุพรรณมัจฉาออก หนุมานออกพบ ไล่จับได้)

- ปี่พาทย์ทำเพลงเดี่ยว -

(หนุมานพานางสุพรรณมัจฉาไปนั่งบนแท่นหิน)

- ปี่พาทย์ทำเพลงโหม -

- เจริจา -

นางสุพรรณมัจฉา - สุพรรณมัจฉานางคราญ สำเร็จรึนขึ้นบานด้วยรสรัก แล้วชี้แจ้งประจักษ์ แก่ขุนกระบี่ ว่าทศเศียรจ่อมอสูรผู้เป็นบิดาบังเกิดเกล้า รับสั่งชี้ให้ข้าเจ้าเที่ยว ปาวร้อง ชักชวนพวกพ้องฝูงปลาในวาริน ให้ช่วยกันคาบขนเอาก้อนหินของท่าน ไป เพราะหวังจิตคิดมิให้ท่านนข้ามสาครเรศ ที่ผิดพลั้งครั้งนี้ด้วยมีเหตุเพราะ ท่านชี้ ขอได้ยกโทษโปรดอภัยให้แก่ดิฉัน เกิดนะท่าน

หนุมาน - กระนั้นหรือ แม่ยอดชีวันขวัญชีวิต พี่ไม่ถือโทษโกรธสักนิดดอกน้องรัก ถ้า मैंเจ้าสมานสมัครักพี่ช่วยว่าขาน แจ้งให้ฝูงมัจฉาปลาบริวารในวาริน ไปช่วยกันคาบขนก้อนหินกลับคืนมานะโหมยง พี่ก็จะพ้นโทษของพระหริวงค์องค์ จักรี้ ขอทรมายัยได้ปรานีด้วยเถิดกัลยา

- ร้องเพลงร้าย -

เมื่อนั้น	นวลนางสุพรรณมัจฉา
น้อมเกล้าคำนับรับวาจา	แล้วออกมาสั่งการทันใด

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

(นางสุพรรณมัจฉาลูกออกไปสั่ง หนุมานออกมาดู)
 (ฝูงปลาคาบก้อนหินมาวางไว้ที่กลางเวทีบ้างเล็กน้อยแล้วหายเข้าโรงไป)
 (หนุมานกับนางสุพรรณมัจฉากลับไปนั่งบนแท่นหิน)

- ร้องเพลงร้าย -

บัดนั้น	หนุมานยิ้มย่องผ่องใส
พลางตระโบมโลมลูบอภัย	แล้วปราศรัยด้วยนางมัจฉา

- ร้องเพลงไอ้โลม -

น้องแก้ว	เห็นแล้วว่ารักพี่หนักหนา
मैंสำเร็จเสร็จจรดงศ์ในดงกา	จะกลับมาหาน้องในเนที

- ร้องเพลงตะนาว -

เมื่อนั้น	นางมัจฉาขุ่นข้องหมองศรี
ทอดองค์ลงกับตักพระสามี	เทวีครวญคร่ำรำไรโศกา

- ปี่พาทย์ทำเพลงโอด -

- ร้องเพลงนงจาก -

บัดนั้น	วาญบุตรสุดแสนเสนาหา
ปลอบนางพลางเช็ดชลนา	แก้วตาอย่ากำสรวดโคกี

- ร้องเพลงร้าย -

ค่อยอยู่เถิดนวลละของน้องรัก พี่จำจักจากلامารศรี
 พรางสำแดงแผลงอิทธิฤทธิ์ ชุนกระบี่ขึ้นจากสมุทรไท

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด - โอด - เชิด -⁶⁰

บทที่ 2 ประกอบการแสดงโขน ชุดทำวมหาชมพูผู้ทรง

- ปี่เดี่ยวเพลงเชิดนอก -

(หนูมานจับสุพรรณมัจฉา)

- ปี่พาทย์ทำเพลงเดี่ยว -

(หนูมานจับสุพรรณมัจฉาได้)

- ร้องเพลงตะนาวแปลง -

ตัวข้าธิดาทศกัณฐ์ ชื่อว่าสุพรรณมัจฉา
 ปีตุเรศรับสั่งบังคับมา จงไว้ชีวาอย่าฆ่าตี

- ร้องร้าย -

บัดนั้น หนูมานผู้ชาญชัยศรี
 ฟังนางมัจฉาพาที เทวีวอนขอชีวิต
 เพราะเสียงเพราะรสพจนาน เสียวสวาทรมรุ่งตรึงจิต
 ความโกรธเสื่อมใจหายคลายคิด ตีสนิทแล้วกล่าววาที

- ร้องเพลงไอ้โลมชาติรี -

สุดเอยสุดสวาท นุชนาถผู้มิ่งมารศรี
 ช่างฉลาดองน้องขอชีวิต จะฆ่าตีที่อาลัยเสียตายนัก
 ตัวพีนี่สี่จะต้องตาย ด้วยโทษาพระนารายณ์ทรงจักร์
 พูนหัวตัวจะรอดก็เพราะรัก ได้พลพรรคคนกลมลชนศิลา

⁶⁰ ประพันธ์ สุคนธ์ชาติ, บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพระรามเดินดง องค์ที่ 3 จงถนน
ฉากมหาสมุทร, แสดง ณ โรงละครอนาคินศิลปากร จำนวน 84 รอบ, ตั้งแต่วันที่ 29 พฤศจิกายน 2500
 ถึง วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2501.

- ร้องเพลงมุล่ง -

ว่าพลางอิงแอบแนบชิด จุมพิตปรางเปรมนาสา
 ค่อยประคองเนื้อแนบแอบอุรา เกษมสันต์หรรษาในนที

- ปี่พาทย์ทำเพลงโลม, ตระนอน -

(หนุมาน สุพรรณมัจฉา รำ)⁶¹

รูปที่ 17 การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสีนางสุพรรณมัจฉา
 ณ อุทยาน ร.2 อัมพวา จ.สมุทรสงคราม วันอาทิตย์ที่ 3 กุมภาพันธ์ 2556
 หนุมาน แสดงโดย นายกิตติ จาตุประยูร
 นางสุพรรณมัจฉา แสดงโดย นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
 ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิพรศรัศม์ อิมสวาสดี

⁶¹ทรงพล ตาดเงิน, บทโคลงเรื่องรามเกียรติ์ ชุดขับพิเภก พิเภกสวามีภักดี นางลอย
จองถนน และยกרב, ณ. วัดบางสมัคร จังหวัดฉะเชิงเทรา, วันที่ 17 ธันวาคม 2549.

5. การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสีนางวานรินทร์

กล่าวถึงหนุมานเกี่ยวพาราสีนางวานรินทร์ หลังจากที่มาหนุมนุ่มแปลงร่างปรากฏกายในรูปของหนุมานจึงเข้าเกี่ยวพาราสีนางแล้วสังหารวิรุญจำบัง ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดศึกวิรุญจำบัง จัดแสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนติลปากร ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2492 ถึง 1 พฤษภาคม 2492 รวม 28 รอบ

ลักษณะการแต่งกาย หนุมานแต่งชุดยืนเครื่องลิงแขนยาวสีขาวยลิบแดง สวมหัวโขนหนุมาน นางวานรินทร์แต่งชุดยืนเครื่องนางสีแดงขลิบเขียว สีเขียวขลิบแดง สีเหลืองขลิบม่วง สีม่วงขลิบเหลืองสีชมพูขลิบฟ้า และสีบานเย็นขลิบน้ำเงิน สวมมงกุฏ ประกอบการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่โดยใช้บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนหนุมานเข้าห้องวานรินทร์ เป็นต้นฉบับในการปรับปรุงบทการแสดง แล้วแทรกบทเจรจาสดับกับบทละครใน

- ปี่พาทย์ทำเพลงรั้วแล้วคุกพาทย์ -

(หนุมานตัวจริงออก)

- ร้องเพลงไอ้โลม -

น้องรัก	เห็นประจักษ์สมหวังหรือยังเล่า
ว่าพลางแนบชิดสะกิดเกา	แล้วโลมเล่าเยาวมาลย์สำราญใจ

- ปี่พาทย์ทำเพลงโลม -

- เจรจา -

หนุมาน - หนุมานเมื่อได้ร่วมภิรมย์สมปอง ก็เฝ้าประคองเกล้าเยาวยุพิน คล้ายกับภุมรินบินจับประจจจรด เฝ้าเซยชมภิรมย์รสสุนมาลย์ แล้วหวนจิตคิดถึงการที่พระนารายณ์ทรงสั่งมา จึงแข็งใจมีวาจาว่าน้องรัก เจ้ารู้หรือไม่ว่าวิรุญจำบังขุนยักษ์หนีไปแห่งใด ถ้ารู้จริงจงแถลงไขให้ พี่แจ้งในบัดนี้ พี่จะได้ตามไปสังหารอสูรเสียให้สิ้นชีวา น้องก็จะได้ไปยังฟากฟ้าเจียวนะเจ้า

วานรินทร์ - โลมเทพวานรินทร์ เมื่อได้ยินขุนกระบี่ชี้ทุกขีรอน ก็ให้นึกหนักหน่วงทรวง สะท่อนถอนทเวช มาตรแมนจะไม่แจ้งประจักษ์เหตุก็ไซ้ที่ นึกพลางนางจึงตอบสามีว่าขุนมาร ได้หนีศรพระรามาวตารมาเมื่อเช้า แล้วเจรจาว่ากล่าวขออาศัยน้องนี้ชี้บอกให้ไปเร้นซ่อน ยังนทีสี่ทันดร หว่างเขาเมรุมาศ ท่านจงตามไปได้ พิฆาตเสียให้ม้วยมรณย์ ยังท่ามกลางหว่างสิงขรพ่ายพิทศ มีฟองน้ำเป็นนิมิตใน

สมุทรไท ถ้าพองไหนใหญ่ก็ซ่อนอยู่ในพองนั้น แต่วาสนาน้องนี้พองเห็นอาภัพ
 ได้มีผัวยังไม่ทันนับพันข้ามคืนน่าน้อยใจ ออกสตรีที่ไดไดในแผ่นดิน จะเหมือน
 อูระวานรินทรไม่มีแล้ว ไอ้พ่อเพื่อนสวาทจะคลาดแคล้วไปไกลกัน ถึงตัวน้อง
 จะได้ไปสวรรค์ชั้นไกรลาส ก็เหมือนจิตใจน้องจะขาดลงม้วยมรณ์ รำพันพลา
 นางยิ่งทวีความอาวรณ์พิลาปให้ ชบลงแทบตักพระภัสศดาด้วยอาลัย

- ปี่พาทย์ทำเพลงโอด -

หนุมาน -

หนุมานผู้ชาญเดช ก็ช่วยขับชลเนตรให้หนึ่งเยาว์ แล้วกล่าวว่า อนิจจาเจ้า
 ออย่าทรงกันแสง ไปเลยน้อง นวลพัศตร์เจ้าจะหม่นหมองมิต้องที่ ไซว่าพี่จะเต็มใจ
 จากพรากหนีก็หาไม่ ต้องจำจาก พรากไปเพราะราชกิจขององค์พระนารายณ์
 ราช ท่านทรงใช้ให้ไปตามพิฆาตฆ่าอสูรกุมภันท์ ขอบังอรจงอดกลั้นกันแสงโคก
 เราจะฝืนกรรมกรรมดาโลกที่ลงโทษนั้นไม่ได้ แม่กัลยาเจ้าจงตั้งใจไว้ให้จงดี
 ว่าพลาทางก็โอบอุ้มนางเทวีรีบออกมา พอพบน้าคุณาก็สำแดงเดช ขว้างเจ้า
 ยาวเรศให้ลอบไปในอัมพร เสร็จแล้วก็ตรงไปยังนทีสีทันดร

- ปี่พาทย์ทำเพลงร่ำแล้วเชิด -⁶²

⁶²เสวี หวังในธรรม, บทประกอบการแสดงหนังใหญ่ประกอบโขนและการแสดงโขน เรื่อง
รามเกียรติ์ ตอน อารุขของสัทธาสูร และตอน ศีกวิญญจำบัง, มปป.

รูปที่ 18 การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราซีนางวานรินทร์
 ณ โรงละครแห่งชาติ แสดงเดือนมิถุนายน 2535
 หนุมาน แสดงโดย นายสุรัตน์ เขียมสอาด
 นางวานรินทร์ แสดงโดย นางแพรวดาว พรหมรักษา
 ที่มา : สำเนาภาพจากสูจิบัตรการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดศึกสังกัษธาสูร – วิรุณจำบัง

6. การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสินางสุวรรณกันยุมมา

กล่าวถึงหนุมานเกี่ยวพาราสินางสุวรรณกันยุมมา หลังจากที่หนุมานได้เป็นที่โปรดปรานและไว้วางใจของทศกัณฐ์ จึงได้ประทานราชสมบัติของต่อจากจากอินทรชิตบุตรชายที่เสียชีวิตไปรวมทั้งนางสุวรรณกันยุมมาด้วย ซึ่งปรากฏอยู่ใน การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดหนุมานอาสา จัดแสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลป์ากร ตั้งแต่วันที่ 7 พฤศจิกายน 2495 ถึง วันที่ 18 มกราคม 2496 รวม 77 รอบ

ลักษณะการแต่งกาย หนุมานแต่งชุดยืนเครื่องยักษ์แขนยาวสีเขียวขลิบแดง สวมหัวโขนพญาอนูชิต นางสุวรรณกันยุมมาแต่งชุดยืนเครื่องนางสีดาแดงขลิบเขียวหรือสีชมพูขลิบฟ้า สวมรัดเกล้ายอด ประกอบการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่โดยยึดบทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตอนหนุมานได้นางสุวรรณกันยุมมา และบทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนหนุมานเข้าห้องนางสุวรรณกันยุมมา เป็นต้นแบบในการปรับปรุงบทการแสดง

ฉากที่ 8 ภายในปราสาทอินทรชิต

- ปี่พาทย์ทำเพลงกระบี่ลีลา -

(หนุมานกับนางสุวรรณกันยุมมาอยู่บนแท่น)

(มีนางสนมกำนัลหมอบเฝ้าอยู่ตามตำแหน่ง)

- ร้องเพลงกระบี่ลีลา -

เมื่อนั้น	วายุบุตรผู้มีอชฌาสัย
อยู่ปราสาทอินทรชิตฤทธิไกร	กำนัลในเฝ้าแห่นั่นอนันต์
พลางอิงแอบแนบสุวรรณกันยุมมา	พี่รักยิ่งพสุธาสรวงสวรรค
จะสูญสิ้นดินแดนดวงตะวัน	มิให้ขวัญเนตรน้องหมองระคาย

- ร้องรำย -

เมื่อนั้น	นางสุวรรณกันยุมมาโฉมฉาย
หวาดประหวั่นพลันจิตคิดอัปอาย	จึงเบี่ยงพายเสแสร้งแก้งพาที
พระพี่ไปรบทัพกับพระลักษมณ์	เหนือนักหักผ่อนให้ฝองศรี
เชิญชมเหล่าสาวระบำทำดนตรี	ให้เป็นที่สำราญรมยา

- ปี่พาทย์ทำเพลงคำหวาน -

- ร้องเพลงคำหวาน -

ฝูงนางระบำก็รำฟ้อน	ทอดกรกรีดกรายซ้ายขวา
ทำที่ชม้ายชายตา	เยื้องย่างเข้ามาให้ชิด
แล้วติวเงียนเปลี่ยนหัตถ์	ซัดแขนเยื้องไหลไล่จรีต
งามงอนอ่อนแอ้นพียงพิศ	เบี่ยงบิดเป็นท่าม้าคลี่
รำยรำเวียนวงเป็นกงจักร	เยื้องยักโดยจังหวะดีดลี
รำรอกคลอเคล้าไปในที่	บำเรอขุนกระบี่ผู้ศักดา

- เพลงเร็วบรรเทศ -

- ร้องเพลงบรรเทศชั้นเดียว คลอปี่พาทย์ -

เมื่อนั้น	ลูกพระพายผู้มีเมตตา
กระดิกเข้าเฝ้าคางชายหางตา	ดูฝูงกัลยาระบำบรรพ์
เข้าหยอกยุคนุชชยผ้าสไบ	หลงไหลบริมเปรมเกษมสันต์
แล้วหวนจิตประติพัทธ์ผูกพัน	ในสุวรรณกัณธุมมาเทวี ฯ

- ระบำรำตามจังหวะ - ปี่พาทย์ทำเพลงลา - ระบำเข้าโรง -

- ร้องรำ -

จึงกระโดดโลดขึ้นบัลลังก์รัตน	ยกหัตถ์จูบโลมนางโฉมศรี
พิศพักตร์อัศวเรศเทวี	พลางมีสุนทรวาจา ฯ

- ร้องเพลงกระบี่ลีลา -

น้องเอ๋ยน้องรัก	ฉิวพักตร์นวลเนื้อหนักหนา
งามลั่นสารพันเป็นขวัญตา	พระผ่านฟ้าโปรดปรานประทานน้อง
จะถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงเจ้า	นงเยาว์อย่าระคางหมางหมอง
ขอเชิญทวามสงวนนวลละออง	จงสนองวาทีกับพี่ชาย

- ร้องแขกมอญบางซ่าง -

เมื่อนั้น	นางสุวรรณกัณธุมมาโฉมฉาย
ฟังคำขวยเขินสะเท็นอาย	พลางชม่ายเมียงหมอบแล้วตอบไป
ไพเราะน้ำคำที่รู้ว่า	นำฟังหนักหนาช่างปราศรัย
น้องนี้เจียมตนเป็นพันไป	ไม่ควรคู่อยู่ใกล้ไซ้บิดเบียน

- ร้องไอ้โลม -

ดวงเอยดวงสมร	แสนกระแหม่งแองอนซ่อนเงื่อน
อย่าพุกพุดผันแปรแซ่เขื่อน	จะหาไหนได้เหมือนบังอร

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีของอินตัวนาง

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีของอินตัวนาง ปรากฏมีการแสดงบทบาทเกี่ยวพาราสี จำนวน 2 ชุดการแสดง คือ

1. การแสดงบทบาทนางอรุณวดีเกี่ยวพาราสีฤๅษีไฉไลโกฏ
2. การแสดงบทบาทนางสำนึกษาเกี่ยวพาราสีพระราม

1. การแสดงบทบาทนางอรุณวดีเกี่ยวพาราสีฤๅษีไฉไลโกฏ

กล่าวถึงนางอรุณวดีเกี่ยวพาราสีพระฤๅษีไฉไลโกฏ หลังจากทีนางได้รับพระราชบัญชาให้ไป ทำลายตบะของพระฤๅษีไฉไลโกฏ ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงอิน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดไฉไลโกฏหลงรส จัดแสดงครั้งแรก ในรายการศรีสุชนาฏกรรมครั้งที่ 48 ณ โรงละครแห่งชาติ (ตามสูจิบัตรการแสดง) วันที่ 30 พฤษภาคม 2523

ลักษณะการแต่งกาย นางอรุณวดีแต่งชุดยืนเครื่องนางสีแดงขลิบเขียวหรือสีชมพูขลิบฟ้า สวมมงกุฏ พระฤๅษีไฉไลโกฏแต่งชุดฤๅษี สวมยอดฤๅษี ประกอบการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่โดยยึดบทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตอนอรุณวดี ล้างตบะไฉไลโกฏ เป็นต้นแบบในการปรับปรุงบทการแสดง

- เปิดม่าน -

(นางอรุณวดีรำขึ้นบนเวที)

- ปี่พาทย์ทำเพลงลา -

- ร้องเพลงพญาสีเส้า -

ครั้งถึงจึงเห็นพระนักรรรม์	ผู้ทรงพรตกรรมแก้ตัวกล้า
ดวงพักตร์นั้นเป็นมฤคา	กัลยาเข้าไปวันหนึ่ง

- ร้องเพลงซำลูกคู่ -

เมื่อนั้น	พระมหากไฉไลโกฏฤๅษี
ไม่เคยเห็นรูปทรงองค์สตรี	มีความสงสัยก็พิศดู

- ร้องเพลงพราหมณ์เข้าโบสถ์ -

เห็นเขาติดอกครัดเคร่ง	ตั้งประทุมตมแต่งทั้งคู่
สัตว์นี้เป็นไฉนจึงไม่รู้	จะเป็นหมู่ใครจวนพันธุใด

- ร้องเพลงพราหมณ์เข้าโบสถ์ชั้นเดียว -

ตรีแล้วจึงกล่าววาที	เอ็งนี้เป็นสัตว์จำพวกไหน
จึงมีเขาที่อกกุหลากใจ	ไม่เคยพบเห็นแต่ก่อนมา

- ร้องรำย -

เมื่อนั้น	นางอรุณวดีเสนาหา
ได้ฟังจึงตอบพระสิทธา	อันเขาของข้านำอัศจรรย
ไม่ออกจากเศียรเหมือนฝูงสัตว์	มาพลัดขึ้นที่อกเหมือนแก้งปั้น
เต่งต้งดั่งดวงบุษบัน	อ่อนละม้ายคล้ายกันกับสำดี
พระองค์ผู้ทรงตะบะฉาน	ขอประทานโปรดเกล้าเกศี
พิเคราะห์ให้ดูให้รู้ว่ารำยดี	ข้าเป็นดั่งนี้ด้วยอันใด

- ร้องเพลงพราหมณ์ติดน้ำเต้า -

ว่าพลางทางเข้าปรนนิบัติ	สัมผัสบีบคั้นนวดพันให้
ด้วยกลมารยาพิราไน	แก้งย้วยวนใจพระมุณี

- ร้องรำย -

เมื่อนั้น	พระมหากไลโกฏฤาษี
ไม่รู้ในกลอิศตรี	ลิมที่คำสั่งพระบิดร

- ร้องเพลงโইโลม -

เข้าประคองต้องเต้าสุมณฑา	กายาแนบเนื่อนวลสมร
ให้เกิดประติพัทธ์อาวรณ	ถึงไม่มีผู้สอนก็เป็นไป

- ปี่พาทย์ทำเพลงโลม, รำ -

(พระกไลโกฏเข้าโลมนาง)

- ทำยเพลงรำหรือไฟทำเสียงฟ้าร้อง - ฝนตก -⁶⁴

⁶⁴ เสรี หวังในธรรม, บทประกอบการแสดง เรื่องรามเกียรติ์ ตอน กไลโกฏหลงรส, จัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ เนื่องในรายการศรีสุขนาฏกรรม ครั้งที่ 48, 30 พฤษภาคม 2523.

รูปที่ 20 การแสดงบทบาทนางอรุณวดีเกี่ยวพาราสีฤๅษีไกโกฎ
นางอรุณวดี แสดงโดย นายคมสันฐ หัวเมืองลาด
ฤๅษีไกโกฎ แสดงโดย นายสมรักษ์ นาคปลื้ม
ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิติพรวิศม์ อิ่มสวาสดิ์

2. การแสดงบทบาทนางส่ามนักขาเกี่ยวพาราตีพระราม

กล่าวถึงนางส่ามนักขาเกี่ยวพาราตีพระราม หลังจากที่ชีวหาตายนางได้ออกเที่ยวป่าจบพบพระรามกำลังสงน้ำ จนเกิดความรักใคร่ในตัวพระรามจึงแปลงกายเป็นสาวงามแล้วเข้าไปหาพระราม ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงชิ้น เรื่องรามเกียรติ์ ชุดลักสี่ดา ลักษณะสี่ดา และส่ามนักขาหนึ่ง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่โดยยึดบทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตอนส่ามนักขาขอถวายตัว เป็นต้นแบบในการปรับปรุงบทการแสดง แล้วแทรกบทเจรจาเข้ากับบทละครใน

ลักษณะการแต่งกาย นางส่ามนักขาแต่งชุดยืนเครื่องนางสองชายสีแดงขลิบเขียว สวมรัดเกล้าเปลว พระรามแต่งชุดยืนเครื่องพระขนยาวสีเขียวขลิบแดง ห่มผ้าสไบกรองทอง สวมชฎายอดบวชเจิมอุณาโลมกลางหน้าผาก ถือศร ประกอบการแสดง

- ปี่พาทย์ทำเพลงร้ว -

(นางส่ามนักขาจำแปลงกายแล้วเข้าโรง นางแปลงออก)

- ร้องเพลงสีนวน -

งามทรงงามองค์อรชร	งามดั่งอัปสรในราศี
งามคมงามขำงามที	งามเนตรไม่มีราศิน
งามถันดั่งดวงบุษบง	งามขนงวงวาดดั่งคันศัลป์
งามเอวองค์อ่อนดั่งกินริน	งามลิ้นสรวพวงค์กายา

- ร้องเพลงประเทศ -

เมียงชม่ายกรายกรลีลาศ	ทอดระทวยขนาดเข้าป่าหา
หยุดอยู่ที่ริมมรรคา	คอยท่าเสด็จบจร

- ปี่พาทย์ทำเพลงเร็ว -

(พระรามขึ้นจากท่าสง นางแปลงจำเข้าไปเฝ้า)

- เจรจา -

ส่ามนักขาแปลง - โปรดก่อนพู่คะโฉมฉวี จะด่วนเสด็จจรลีไปข้างไหน หม่อมฉันมาเฝ้าหวัง
จะรับใช้อยู่ใกล้ชิด โปรดเมตตาข้าเจ้าสักนิดเกิดพู่คะ

พระราม - ดูกร สীগามารศรี เหตุไฉนโยมาอยู่ที่นี่แต่โดดเดียว ถิ่นมรรคาแดนป่า
เปลี่ยวเที่ยวมาลำพัง รูปร่างอย่างโฉมตรูน่าจะอยู่แต่ในเวียงวังจึงบังควร
กลับมาอยู่ในพนาลีมีแต่ชวนให้สงสัย ขอโทษเถิดเจ้าเป็นใครนะสีกา

สามนักขาแปลง - คิ้วยตายตาย ดูรีน้ำพระโอบษฐ์พจนานำรักหนอ คมรีก็คมขำน้ำคำรีก็พอเพียงพิณเอกช่างเจ็ยจะแจ้วแ่ว่ววิเวกจับจิตวาบ ขอพระองค์ได้ทรงทราบ เบื้องพระบาท หม่อมฉันชื่อสามนักขาเป็นน้องสาวทำทศกัณฐ์ จอมกุมภภัณฑ์ รักข้าเจ้าเท่ากับดวงเนตร แต่มาเกิดเหตุเพราะพระจอมพงษ์ทรงบังคับ จะให้ หม่อมฉันอภิเษกกับยักษ์มาร (ทำร้องไห้) ได้โปรดเถิดพุดะ ก็นี่เป็นมนุษย์สุด จะทนทานจึงต้องหนีมา เจ้าประคุณบุญหนักหนามาพบเจ้าพี่ จะขอมอบกาย ถวายชีวีพลีเรือนร่าง น้องจะอยู่รับใช้จนวายวางข้างเคียงองค์ จะขอยอมตายอยู่ในแดนดงไม้กลับไปดงกา

พระราม - อนินจะนิจา สีกาเจ้า เป็นถึงสุริยวงศ์พงศ์เผ่าบรมพรหม ช่างไม่เสงี่ยม เจียมอารมณ์ข่มสติ เราดำรงคงลัทธิต่างวิสัย เจ้าก็เห็นอยู่ทั้งรู้แก้ไขในบาปกรรม ไยมาคิดจาบจ้วงล่วงล้ำนำสู่อบาย จงคิดถนอมนวลสงวนศักดิ์รักเชื้อสายบ้างเถิดนะเทวี

สามนักขาแปลง - ดูเอาซี ช่างเทศนาว่าเคร่งครัด อันโยคีมีศีลสัตย์อยู่กลางป่า ทั่วทุกถิ่นที่มีภริยากันทั้งนั้น บางนักธรรมท่านสมสู่อยู่ด้วยกนิรี หม่อมฉันนี้ดีเสียกว่าเป็นไหนไหน ถือศีลเหน้อยเมื่อยหลังไหลจะได้นวดเคล้น จงเลิกสำรวมมาร่วมเล่น ประลองรัก ทั้งพระองค์จะได้ดำรงศักดิ์ เป็นน้องเขยเจ้าดงกา ปวงรชี่จะมีแต่ อิจฉาหาที่ไหนได้

พระราม - เอ๊ะ สีกา ช่างหยาบใหญ่ไร้ยางอาย เป็นกุลสตรีจะมาพาลีกายง่ายสิ้นดี เราไม่อาจจะพาได้ด้วยสีกา จงรีบไปเสียให้พ้นหน้าในบัดนี้

- ปี่พาทย์ทำเพลงฉิ่ง -

(พระรามเดินกลับบรรณศาลา นางสามนักขาแปลงตามไป

นางสีดาออกจากบรรณศาลามาเฝ้า พระรามปลอบนางสีดา นางสามนักขาโกรธ)⁶⁵

⁶⁵ เสรี หวังในธรรม, บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุด สามนักขาหึงสีดา, จัดแสดงเนื่องในรายการศรีสุขนาฏกรรม ปีที่ 27 ครั้งที่ 11 ณ โรงละครแห่งชาติ, 25 พฤศจิกายน 2548.

รูปที่ 21 การแสดงบทบาทนางสามนักรบเกี่ยวพาราสีพระราม
ณ โรงละครแห่งชาติ แสดงเมื่อวันศุกร์ที่ 29 มกราคม 2554
พระราม แสดงโดย นายธีรเดช กลิ่นจันทร์
นางสามนักรบ แสดงโดย นางพรทิพย์ ทองคำ
ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิติพรวิศม์ อิ่มสวาสดี

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีของเทวดานางฟ้า

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีของเทวดานางฟ้า ปรากฏมีการแสดงบทบาทเกี่ยวพาราสีจำนวน 3 ชุดการแสดง คือ

1. การแสดงบทบาทเทวดาเกี่ยวพาราสีนางฟ้า ชุดเบิกโรงเมฆลารามสูร
2. การแสดงบทบาทเทวดาเกี่ยวพาราสีนางฟ้า ชุดนารายณ์ปราบหนุมก
3. การแสดงบทบาทเทวดาเกี่ยวพาราสีนางฟ้า ชุดพรหมศาสตร์

1. การแสดงบทบาทเทวดาเกี่ยวพาราสีนางฟ้า ชุดเบิกโรงเมฆลารามสูร

กล่าวถึงเหล่าเทวดานางฟ้าก่อนวันสันตฤกษ์ หรือ ฤกษ์ฝน ก็ออกกันมาเล่นร่ายรำอย่างสนุก ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงการเบิกโรง เรื่องรามเกียรติ์ ชุดเมฆลารามสูร

ลักษณะการแต่งกาย เทวดาแต่งชุดยืนเครื่องพระแขนสั้น สวมชฎา นางฟ้าแต่งชุดยืนเครื่องนาง สวมมงกุฎ ประกอบการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่โดยใช้บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนอภิเษกพระรามาภิไธย นางสีดาที่เขาไกรลาส เป็นต้นฉบับในการปรับปรุงบทการแสดง

- ฉากห้องฟ้า -

- ปี่พาทย์ทำเพลงโคมเวียน , รัว -

(เทวดา นางฟ้ารำออก)

- ร้องเพลงพระทอง -

เมื่อนั้น	ฝ่ายฝูงเทวาทุกราศี
ทั้งเทพธิดานารี	สุขเกษมเปรมปรีดิ์เป็นพันคิด

- ร้องเพลงเบ้าหลุด -

เทพบุตรจันระบำท่าท่า	นางฟ้ารำฟ้อนอ่อนจริต
รำเรียงเคียงเข้าไปใกล้ชิด	ทอดสนิทติดพันกัลยา

- ปี่พาทย์ทำเพลงเร็ว -⁶⁶

⁶⁶ กรมศิลปากร, บทวสันตนิยาย เรื่อง รามสูร – เมฆลา, จัดแสดงเนื่องในงานสัมมนา คุณครูจำเรียง พุทธประดับ ณ โรงละครแห่งชาติ, 2 สิงหาคม 2546.

รูปที่ 22 การแสดงบทบาทเทวดาเกี่ยวพาราสีนางฟ้า ชูดเบิกโรงเมขลาธรรมสุน
ณ โรงละครแห่งชาติ แสดงเมื่อวันเสาร์ที่ 27 พฤศจิกายน 2553
ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิติพรรัศม์ อิมสวาสดี

2. การแสดงบทบาทเทพบุตรเกี่ยวพาราซีนางฟ้า ชุदनารายณ์ปราบนนทก

กล่าวถึงเหล่าเทวดานางฟ้าออกมาเล่นร่ายรำ เพื่อเดินทางไปเข้าเฝ้าพระอิศวร ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงการสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุदनารายณ์ปราบนนทกและนิ้วเพชร

ลักษณะการแต่งกาย เทวดาแต่งชุดยืนเครื่องพระชั้น สวมชฎา นางฟ้าแต่งชุดยืนเครื่องนาง สวมมงกุฎ ประกอบการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่โดยใช้บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนอภิเษกพระรามาธิบดีดาที่เขากโกลาส เป็นต้นฉบับในการปรับปรุงบทการแสดง

- ปี่พาทย์ทำเพลงโคมเวียน , รัว -

(เทวดา นางฟ้ารำออก)

- ร้องเพลงพระทอง -

เมื่อนั้น	ฝ่ายฝูงเทวาทุกราตี
ทั้งเทพธิดานารี	สุขเกษมเปรมปรีดีเป็นพันคิด

- ร้องเพลงเบ้าหลุด -

เทพบุตรจับระบำท่าท่า	นางฟ้ารำฟ้อนอ่อนจริต
รำเรียงเคียงเข้าไปใกล้ชิด	ทอดสนิทติดพันกัลยา

- ปี่พาทย์ทำเพลงฉิ่ง -

(เทวดา นางฟ้ารำวน)

(เทวดา นางฟ้าต่างเข้าไปหานนทกให้ล้างเท้า

แล้วถอนผมนนทกเล่นกันอย่างสนุกสนาน จากนั้นจึงแยกย้ายกันเข้า)⁶⁷

⁶⁷ไพโรจน์ ทองคำสุก, บทโขนโทรทัศน์ เรื่องรามเกียรติ์ ตอนที่ 1 นนทกได้พร สถาบัน
โขนแห่งชาติ, จัดแสดง ณ สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์, 3 มกราคม
2553.(เอกสารไม้ดีพิมพ์เผยแพร่)

รูปที่ 23 การแสดงบทบาทเทวดาเกี่ยวพาราสีนางฟ้า ชุदनารายณ์ปราบนทก
ณ โรงละครแห่งชาติ แสดงเมื่อวันเสาร์ที่ 27 พฤศจิกายน 2553
ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิติพรวิเศษ อิมสวาสดี

3. การแสดงบทบาทเทวดาเกี่ยวพาราสินางฟ้า ชุดพรหมศาสตร์

กล่าวถึงเหล่าเทวดานางฟ้าที่ถูกแปลงกายจากอสูร ต่างพากันร่ำรำเพื่อให้ศัตรูหลงระเริง ดีใจ ซึ่งปรากฏอยู่ในการแสดงการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพรหมศาสตร์ จัดแสดงครั้งแรก ณ หอประชุมวัฒนธรรมสนามเสือป่า พระนคร ตั้งแต่วันที่ 30 ธันวาคม 2503 ถึง วันที่ 29 มกราคม 2504 รวม 35 รอบ

ลักษณะการแต่งกาย เทวดาแต่งชุดยืนเครื่องพระชั้น สวมชฎา นางฟ้าแต่งชุดยืนเครื่องนาง สวมมงกุฏ ประกอบการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นบทที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่โดยใช้บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนศึกอินทรีครั้งที่ 2 แผลงศรพรหมศาสตร์ถูกพระลักษณส์ลบ เป็นต้นฉบับในการปรับปรุงบทการแสดง

- ร้องเพลงสร้อยสน -

ต่างจับระบำรำฟ้อน	ทอดกรกรีดกรายซ้ายขวา
รำเรียงเคียงคมประสมตา	เลี้ยวไล่ไขว่คว่ำเป็นท่าทาง
ซ้อนจิ้งหะประเท้าเคล้าคล่อง	เลี้ยวลอดสอดคดล่องไปตามหว่าง
วงเวียนเหียนหันกันกาง	เป็นคู่คู่อู่กลางอัมพร

- ปี่พาทย์ทำเพลงเร็ว -

(เทพบุตร นางฟ้า จับระบำรำรำหน้าข้างเอราวัณ พระลักษมณ์ พญาวานร สิบแปดมงกุฏ ทั้งหลายพากันตกตะลึง คิดว่าเป็นท้าวโกสีย์ และเทพบริวาร ต่างก็เพ่งดูพวกเทพบุตรอัศจรรย์ ระบำรำฟ้อนบนฟากฟ้าด้วยความร่าเริงบันเทิงใจ พญาวานร สิบแปดมงกุฏ เล่นกวนมุขกันบ้าง ตามสมควร)

- ปี่พาทย์ทำเพลงลา -⁶⁸

⁶⁸ เสรี หวังในธรรม, บทโขน เรื่อง รามเกียรติ์ ตอน ศึกพรหมศาสตร์, จัดแสดง ณ เวทีห้องสนามหลวง, 29 พฤศจิกายน 2547.(เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

รูปที่ 24 การแสดงบทบาทเทวดาเกี่ยวพาราสีนางฟ้า ชุดพรหมาสตร์
ณ โรงละครแห่งชาติ แสดงเมื่อวันศุกร์ที่ 29 มกราคม 2554
ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิติพรรัศม์ อิมสวาสดี

จากการศึกษาบทเกี่ยวพาราตีในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ของกรมศิลปากรพบว่า ที่มาของการแสดงกระบวนท่ารำบทบาทการเกี่ยวพาราตีในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การเกี่ยวพาราตีในบท และการเกี่ยวพาราตีในเพลงบรรเลง

การเกี่ยวพาราตีในบท คือ การแสดงอาภักปฏิกิริยาหรือกระบวนท่ารำต่าง ๆ ที่สื่อถึงการเกี่ยวพาราตี การเล่าโลม การถูกเนื้อต้องตัว ซึ่งแสดงกระบวนท่ารำตามบทโขน บทละคร หรือ บทเจรจา

การเกี่ยวพาราตีในเพลงบรรเลง คือ การแสดงอาภักปฏิกิริยาหรือกระบวนท่ารำต่าง ๆ ที่สื่อถึงการเกี่ยวพาราตี การเล่าโลม การถูกเนื้อต้องตัว โดยแสดงตามจังหวะ ทำนองเพลง หรือหน้าทับ ซึ่งเพลงบรรเลงที่แสดงท่าทางเกี่ยวพาราตีของตัวแสดง คือ เพลงหน้าพาทย์ เพลงโลม

จากที่มาของกระบวนท่ารำสู่รูปแบบการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราตีในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ของกรมศิลปากร ผู้วิจัยพบว่า รูปแบบการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราตีในการแสดง เรื่องรามเกียรติ์ มีรูปแบบการแสดง 2 รูปแบบ คือ การยื่นเกี่ยวพาราตี และการนั่งเกี่ยวพาราตี

การยื่นเกี่ยวพาราตี คือ การแสดงอาภักปฏิกิริยาหรือกระบวนท่ารำต่าง ๆ ตามบทร้อง หรือ เพลงบรรเลง ด้วยวิธียื่นรำกระบวนท่าต่าง ๆ สื่อถึงการเกี่ยวพาราตี รูปแบบการเกี่ยวพาราตีเป็นการเล่าโลมทั้งทางด้านซ้ายและทางด้านขวา ขึ้นอยู่กับผู้แสดงบุรุษเพศเป็นตัวกำหนด กระบวนท่ารำการยื่นเกี่ยวพาราตีพบว่า เป็นการเกี่ยวพาราตีตามสถานที่ทั่วไป เช่น บนสวรรค์ ในบทบาทนททุกเกี่ยวพาราตีนางนารายณ์ ในตำหนัก บทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราตีนางเบญจกาย ในห้องบรรทม บทบาทพาลีเกี่ยวพาราตีนางเทพดารา ซึ่งกระบวนท่ารำยื่นเกี่ยวพาราตีเป็นขั้นตอนที่สื่อให้เห็นถึงพฤติกรรมของตัวแสดงด้านความรัก เช่น เริ่มรัก อยากรู้จัก การพุดจา หยอกล้อ การเล่าโลม

การนั่งเกี่ยวพาราตี คือ การแสดงอาภักปฏิกิริยาหรือกระบวนท่ารำต่าง ๆ ตามบทร้อง หรือ เพลงบรรเลง ซึ่งกระบวนท่ารำการนั่งเกี่ยวพาราตีนี้จะพบว่า เป็นการเกี่ยวพาราตีที่ต้องการความเป็นส่วนตัวหรือในที่ลับ เช่น ในห้องบรรทม ได้แก่ บทบาทพระรามเกี่ยวพาราตีนางสีดา ในถ้ำ บทบาทหนุมานเกี่ยวพาราตีนางวานรินทร์ ซึ่งจะมีเตียงทอง หรือที่สำหรับนั่งได้ถึง 2 คน เพื่อแสดงถึงการตกเป็นของกันและกัน

สรุป

วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ของไทยได้นำนิทานเรื่องพระรามที่แพร่เข้ามาทางอินโดจีนและอินโดนีเซียมาเป็นโครงเรื่องหลักในการสร้างวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ จากนั้นได้นำเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนานมาจากรามายณะฉบับภาษาสันสกฤตของฤๅษีวาลมิกิ รามายณะทมิฬ รามายณะเบงกาลี รามายณะชวามลายู คัมภีร์วิษณุปุราณะ และ หนุมานนาฏกะ พร้อมกับได้นำเอาคติความเชื่อ ความเป็นอยู่ จารีต ประเพณีของคนไทย เข้าไปแทรกอยู่ในวรรณกรรมของไทย

วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์มีปรากฏหลักฐานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ได้แก่ ราชชาพิลาปคำฉันท์ หรือนิราศเข็ดา โคลงทศรถสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง รามเกียรติ์คำฉันท์ รามเกียรติ์คำพากย์ รามเกียรติ์บทละครครั้งกรุงเก่า รามเกียรติ์สมัยกรุงธนบุรี มีจำนวน 4 ตอน รามเกียรติ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น รัชกาลที่ 1 ทรงรวบรวมและฟื้นฟู บทละครเรื่องรามเกียรติ์ขึ้นใหม่ ซึ่งถือได้ว่าวรรณกรรมฉบับนี้เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องสมบูรณ์ที่สุด รัชกาลที่ 2 ทรงคัดเลือกเอาเนื้อเรื่องบางตอนมาแต่งใหม่เพื่อให้เหมาะกับกระบวนเล่นละคร และยังทรงพระราชนิพนธ์คำพากย์เรื่องรามเกียรติ์ไว้สำหรับเล่นโขนและหนังใหญ่ รัชกาลที่ 3 มีการแต่งโคลงภาพเรื่องรามเกียรติ์จารึกใต้แผ่นศิลาจำหลักติดพันกรอบพระอุโบสถวัดพระเชตุพน รัชกาลที่ 4 มีการพระราชนิพนธ์ตอนพระรามเดินดง รัชกาลที่ 5 สร้างโคลงเรื่องรามเกียรติ์โดยจารึกที่เสาระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และรัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเฉพาะตอน

บทบาทการเกี่ยวพาราสิบทละครเรื่องรามเกียรติ์ สมัยกรุงศรีอยุธยา มีจำนวน 2 ตอน ได้แก่ หนุมานได้นางบุษมาลีและหนุมานได้นางสุวรรณมัจฉา บทบาทการเกี่ยวพาราสิบทละครเรื่องรามเกียรติ์ สมัยกรุงธนบุรี มีจำนวน 1 ตอน ได้แก่ หนุมานหนุมานเกี่ยวพาราสินางวานรินทร์ บทบาทการเกี่ยวพาราสิบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีจำนวน 40 ตอน

บทบาทการเกี่ยวพาราสิบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีจำนวน 15 ตอน และบทบาทการเกี่ยวพาราสิในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ฉบับปรับปรุงของกรมศิลปากร มีจำนวน 17 ชุด เรียงตามลำดับการแสดงดังนี้

ปีพุทธศักราช 2478 – 2489 บทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างเทวดานางฟ้า ในการแสดงเบิกโรงชุดเมฆลารามสูร บทบาทการเกี่ยวพาราสิหนุমানกับนางบุษมาลี และ บทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างนทกกับนางนารายณ์และเทวดานางฟ้า ในการแสดงเบิกโรงชุด นารายณ์ปราบนทก ปีพุทธศักราช 2490 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิ 3 ชุด การแสดง ได้แก่ บทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างทศกัณฐ์(แปลง)กับนางมณฑิ ในการแสดงไขน ชุดทำลายพิธีหุงน้ำทิพย์ บทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างทศกัณฐ์กับนางเบญกาย(แปลง) และบทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างหนุমানกับนางเบญกาย ในการแสดงไขนชักรอก ชุดนางลอย ปีพุทธศักราช 2492 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างหนุমান(แปลง) กับนาง วานรินทร์ ในการแสดงไขน ชุดศึกวิรุฬจำบัง ปีพุทธศักราช 2495 ปรากฏการแสดงบทบาทการ เกี่ยวพาราสิระหว่างหนุমানกับนางสุวรรณกันยุมมา ในการแสดงไขน ชุดหนุমানอาสา ปีพุทธศักราช 2496 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างพระรามกับนางสีดา ในการแสดงไขน ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์ ปีพุทธศักราช 2500 ปรากฏการแสดง บทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างหนุমানกับนางสุวรรณมัจฉา ในการแสดงไขน ชุดพระรามเดินดง ปีพุทธศักราช 2503 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างเทวดากับนางฟ้า ในการ แสดงไขน ชุดพรหมาสตรี ปีพุทธศักราช 2517 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่าง พาลีกับนางเทพดารา ในการแสดงไขน ชุดพาลีสอนน้อง ปีพุทธศักราช 2523 ปรากฏการแสดง บทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างนางอรุณวดีกับฤๅษีโลโกฏ ในการแสดงไขน ชุดกโลโกฏหลงรส ปีพุทธศักราช 2528 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างนาง ส้ามักขากับพระราม ในการแสดงไขน ชุดส้ามักขาหึง ปีพุทธศักราช 2545 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิ ระหว่างทศกัณฐ์กับนางมณฑิ ในการแสดงไขนว่าด้วยความรัก ตอนทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสิ นางมณฑิ และปีพุทธศักราช 2550 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างทศกัณฐ์ กับนางมณฑิ ในการแสดงไขน ชุดนางมณฑิหุงน้ำทิพย์

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ โดยศึกษาบทบาทการเกี่ยวพาราสีของตัวละคร 3 ประเภท ได้แก่ บทบาทการเกี่ยวพาราสีระหว่างตัวพระกับตัวนาง ได้แก่ การแสดงพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา ตอนสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์ บทบาทการเกี่ยวพาราสีระหว่างตัวยักษ์กับตัวนาง ได้แก่ การแสดงทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิลา ตอนหุงน้ำทิพย์ และบทบาทการเกี่ยวพาราสีระหว่างตัวลิงกับตัวนาง คือการแสดงพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา ตอนพาลีสอนน้อง โดยใช้วิธีวิจัยรูปแบบเชิงคุณภาพ เพื่อมุ่งเน้นให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ องค์ประกอบการแสดง ตลอดจนวิเคราะห์กระบวนการท่ารำ หลักการและกลวิธีในการร่ำบทบาทการเกี่ยวพาราสี ทั้งนี้ได้ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2555 ถึง เดือนพฤษภาคม 2556 ดังนี้

3.1 แผนการดำเนินการวิจัย

3.2 แหล่งข้อมูล

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.3.1 การศึกษาและการสืบค้นข้อมูล

3.3.2 การสัมภาษณ์/ การสนทนา

3.3.3 การสังเกตการณ์

3.3.4 การบันทึกภาพ

3.4 การตรวจสอบเอกสาร

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.6 การนำเสนอผลการวิจัย

โดยมีรายละเอียดในการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

3.1 แผนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการเป็นเวลา 1 ปี เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2555 ถึงวันที่ 30 เมษายน 2556 โดยมีรายละเอียดและแผนการดำเนินงานดังนี้

ตารางที่ 8 ขั้นตอนและระยะเวลาดำเนินวิจัย

แผนขั้นตอนและระยะเวลาดำเนินการวิจัย	พุทธศักราช 2555			พุทธศักราช 2556		
	พ.ค. - ก.ย.	ต.ค. - พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค. - ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.
1. เลือกและกำหนดหัวข้อวิทยานิพนธ์	↔					
2. ศึกษาเอกสารบทความ หนังสือ และงานวิจัย		←————→				
3. เก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม			←————→			
4. เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และจัดทำบทที่ 1		←————→				
5. เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และจัดทำบทที่ 2			←————→			
6. เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และจัดทำบทที่ 3				↔		
7. เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และจัดทำบทที่ 4				←————→		
8. เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และจัดทำบทที่ 5						↔
10. นำเสนอการสอบวิทยานิพนธ์เล่มสมบูรณ์						↔

3.2 แหล่งข้อมูล

การศึกษาเรื่องบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์นั้น ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาข้อมูลจากตำราเอกสารวิชาการ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ในวงการนาฏศิลป์ไทยและวงดนตรีไทย ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมเป็นข้อมูลเอกสารทางวิชาการและบทความที่เกี่ยวข้องจากแหล่งที่ศึกษาค้นคว้าความรู้ต่าง ๆ มีรายละเอียดแหล่งข้อมูลดังนี้

- หอสมุดแห่งชาติ
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
- หอวิชาฐานุสรณ์
- ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดโรงเรียนเทพศิรินทร์
- ศูนย์รักษาศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
- กลุ่มวิจัยและพัฒนาการแสดง สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
กระทรวงวัฒนธรรม
- กลุ่มนาฏศิลป์ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
- กลุ่มดุริยางค์ไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
- ฝ่ายเครื่องพัสตราภรณ์และเครื่องโรง สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
กระทรวงวัฒนธรรม
- ฝ่ายฉากการแสดง สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการเรียบเรียงและการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง องค์ประกอบการแสดง กระบวนท่ารำ โครงสร้างและหลักการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าว โดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

3.3.1 การศึกษาและการสืบค้นข้อมูล

การศึกษาและสืบค้นข้อมูลที่ปรากฏในรูปลักษณะของการเขียน การพิมพ์ด้วยวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยเน้นการเก็บข้อมูลที่เป็นเอกสารด้านประวัติความเป็นมาของของบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ด้านวรรณกรรมเรื่องรามายณะและรามเกียรติ์ และด้านการแสดงนาฏศิลป์ไทย โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ ตำราทางวิชาการ ผลงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์ รวมทั้งเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดดังนี้

เอกสารชั้นต้น (Primary Sources) หมายถึง เอกสารที่บันทึกขึ้น สร้างขึ้นหรือจัดทำขึ้น โดยผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่บันทึกโดยตรง หรือบ่งบอกให้รู้ว่าเหตุการณ์เกิดขึ้นในสมัยนั้นจริงๆ ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น สนธิสัญญา บันทึกคำให้การ จดหมายเหตุ กฎหมาย ประกาศของทางราชการ ศิลาจารึก จดหมายโต้ตอบ และที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ภาพจิตรกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ หรือเครื่องประดับ

1. ทะเบียนรายการแสดงศรีสุขนาฏกรรมของกรมศิลปากร ตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2518 – พุทธศักราช 2555 ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ของกรมศิลปากร
2. ทะเบียนรายการแสดงสังคีตศาลาของกรมศิลปากร ตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2519 – พุทธศักราช 2555 ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ของกรมศิลปากร
3. จิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามเกียรติ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาและเรื่องราวของภาพจิตรกรรมเรื่องรามเกียรติ์ซึ่งสร้างในรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 5
4. โคลงภาพเรื่องรามเกียรติ์รอบพระอุโบสถ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโคลงประกอบภาพเรื่องรามเกียรติ์ซึ่งสร้างในรัชกาลที่ 3

เอกสารชั้นรอง (Secondary Source) หมายถึง เอกสารที่เกิดจากการนำเอกสารชั้นต้นมาวิเคราะห์ ตีความเมื่อเวลาผ่านไปแล้ว ได้แก่ ตำรานาน วรรณกรรมการละคร ตำราทางวิชาการ ผลการวิจัย และวิทยานิพนธ์ มีรายละเอียดดังนี้

วรรณกรรมละคร หมายถึง บทละคร บทโขน หรือบทการแสดงเบิกโรงที่ปรากฏเรื่องราวของพระนารายณ์ที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่และเป็นต้นฉบับหรือเป็นองค์ความรู้ให้กับกรมศิลปากรนำมาปรับใช้สำหรับการแสดง ได้แก่

1. ราชาพิลาปคำฉันท์ ของกรมศิลปากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นของวรรณกรรม ลักษณะคำประพันธ์ของราชาพิลาปคำฉันท์
2. วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ (หมวดบันเทิงคดี) บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เล่ม 1 – เล่ม 4 ของกรมศิลปากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์และบทละคร
3. วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 1 ของกรมศิลปากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการพระราชนิพนธ์และบทละคร
4. รามเกียรติ์ ตอนพาลีสอนน้อง ของกรมศิลปากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของโคลงพาลีสอนน้อง ลักษณะคำประพันธ์โคลงพาลีสอนในรูปแบบต่าง ๆ
5. บทละครเรื่องรามเกียรติ์ สมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนพระรามประชุมพลจนองคตสี่อสูร ของดวาร์ตน์ ชูทรัพย์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทละครครั้งกรุงเก่าที่ใช้แสดงในสมัยกรุงศรีอยุธยา
6. บทละครชุดเบ็ดเตล็ดในเรื่องรามเกียรติ์ ของที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ นางบุญเดือน ทองเสริม ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทเบิกโรงการแสดงในสมัยรัชกาลที่ 4 ชุดนารายณ์ปราบนนทุก
7. รามเกียรติ์ชุดเบิกโรง อรชุนกับทศกัณฐ์ อภิเษกสมรส สีดาทาย เผดงกา พิเภกขันธ์ภูษัฏ นางลอย จองถนน ประเดมิศึกกล พิธิภูมิภินิษา นาคบาศ พรหมศาสตร์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว มหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขององค์การค้ำของครุสภา ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทการแสดงเบิกโรงเรื่องรามเกียรติ์ บทละคร ดึกดำบรรพ์เรื่องรามเกียรติ์ บทพากย์และเจรจาโขนในสมัยรัชกาลที่ 6
8. รามเกียรติ์ บทร้องและบทพากย์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว มหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ของกรมศิลปากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทการแสดงโขนในสมัยรัชกาลที่ 6

9. บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเล่ม 1 – เล่ม 3 ของกรมศิลปากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทละครในสมัยรัชกาลที่ 2

ตำราทางวิชาการ หมายถึง หนังสือ ตำรา หรือเอกสารวิชาการที่ได้มีการเขียนและรวบรวมบันทึกไว้ มีการตีพิมพ์เผยแพร่ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวไว้ ประกอบไปด้วยเนื้อหาและข้อมูลที่มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 ของราชบัณฑิตยสถาน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความหมายของคำว่าเกี่ยวพาราสีเกี่ยวพาราสีพาราสี
2. รามายณะฉบับสันสกฤต ต้นกำเนิดของ “รามเกียรติ์” ของดวงธิดา ราเมศวร์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับต้นกำเนิดและเนื้อเรื่องของรามายณะ
3. รามายณะ ของราเมศ เมฆอนันต์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อเรื่องแปลของรามายณะ
4. บ่อเกิดรามเกียรติ์ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์
5. อุปกณ์เรื่องรามเกียรติ์ ของเสถียรโกเศศ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับที่มาของวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์
6. สมญาภินานเรื่องรามเกียรติ์ ของเสถียรโกเศศ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติตัวละครที่ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์
7. ตำนานเรื่องละครอิเหนา ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงโขนและละครเรื่องรามเกียรติ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์
8. โขน อัจฉริยะลักษณ์แห่งนาฏศิลป์ไทย ของกรมศิลปากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาการแสดงโขน วรรณกรรมที่ใช้การแสดงโขน
9. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 28 บทความเรื่องที่ 2 ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน ของนางศักดิ์ชัย สายสิงห์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของจารึกวัดพระเชตุพนเกี่ยวกับเรื่องรามเกียรติ์

10. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 30 บทความเรื่อง ปราสาทขอมในประเทศไทย ของนางศักดิ์ชัย สายสิงห์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปราสาทขอมที่เกี่ยวกับเรื่องรามเกียรติ์
11. รามเกียรติ์กับจิตรกรรมฝาผนังรอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ของนิตดา หงส์วิวัฒน์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและเรื่องราวของภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามเกียรติ์
12. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณคดีไทย ชุด วรรณคดีสมัยอยุธยา ของสันต์ สุวทันพรกุล และ ภัทรเศรษฐ์ แพงแสน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและรูปแบบวรรณกรรมสมัยอยุธยา
13. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณคดีไทย ชุด วรรณคดีสมัยธนบุรี ของสันต์ สุวทันพรกุล และ ภัทรเศรษฐ์ แพงแสน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและรูปแบบวรรณกรรมสมัยธนบุรี
14. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณคดีไทย ชุด วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1 – 4) ของสันต์ สุวทันพรกุล และ ภัทรเศรษฐ์ แพงแสน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและรูปแบบวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 4
15. โขน ของธนิศ อยุธยา ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการแสดงโขนในยุคกรมศิลปากร
16. หัวโขน พงศ์ในเรื่องรามเกียรติ์ ของประพันธ์ สุนคนระชาติ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสี ลักษณะหัวโขน และประวัติตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์
17. ภาพรามเกียรติ์ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโคลงภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และลักษณะของเรื่องพระราม
18. สารานุกรมเพลงไทย ของณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความหมายของเพลง
19. ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ เล่ม 1 - 2 ของกรมศิลปากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคำพากย์รามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา

งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ หมายถึง งานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ที่เป็นรูปเล่มสมบูรณ์ มีการรายงานผลการศึกษาค้นคว้า และจัดตีพิมพ์เผยแพร่ โดยผู้วิจัยได้ศึกษา เกี่ยวกับการจัดเรียง ข้อมูลแนวทางการเขียน และองค์ความรู้อื่น ๆ ที่สอดคล้องและสำคัญกับงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. เครื่องแต่งกายละครและการพัฒนา : การแต่งกายขึ้นเครื่องละครในของ กรมศิลปากร ของกรมศิลปากร มีข้อมูลที่เกี่ยวข้องถึงความเป็นมาของเครื่องแต่งกายละครไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ วิวัฒนาการและการพัฒนา เครื่องแต่งกาย ตลอดจนรูปแบบการแต่งกายขึ้นเครื่องละครในที่เป็นแบบฉบับของกรมศิลปากร
2. การศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการแต่งกายขึ้นเครื่องโขน-ละครว่า ของกรมศิลปากร มีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบและหลักการใช้สีสำหรับเครื่องแต่งกายโขน
3. การศึกษาวิเคราะห์วิธีการรำจำ และลีลาท่ารำของโขนตัวพระ : กรณีศึกษา ตัวพระราม ของดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ วิทยานิพนธ์ดุชะฎาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอันนำไปสู่การออกลีลาท่ารำตามแบบของผู้ชายที่สืบทอดมาแต่โบราณ
4. จารีตการฝึกหัดและการแสดงโขนของตัวพระราม ของไพฑูริย์ เข้มแข็ง วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยศึกษาจารีตและการฝึกหัดโขนตัวพระองค์ความรู้ต่างๆ รวมทั้งทฤษฎีและวิธีฝึกปฏิบัติท่ารำของตัวพระ
5. กลวิธีในการรำเข้าพระเข้านางในการแสดงละคร ของเอกนันท์ พันธุ์รัตน์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยศึกษาการระบวนการรำบาทการเกี่ยวพาราตี ในการแสดงละคร

เอกสาร/คู่มือ หมายถึง เอกสารที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่

1. คู่มือประกอบการเรียนการสอนรายวิชาจารีตนาฏศิลป์ไทย ของนาย ประเมษฐ์ บุญยะชัย ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย (เขนยักษ์) คณะศิลปนาฏดุริยางค์ และ

คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับจารีตของนาฏศิลป์ไทยและธรรมเนียมปฏิบัติที่ยึดถือสืบต่อกันมา

2. คู่มือประกอบการสอนรายวิชาวรรณคดีการละคร ของนางสาวเสาวณิต วิงวอน อาจารย์ภาควิชา ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ พัฒนาการการแต่งกายและการแต่งหน้าใจละคร จากอดีตถึงปัจจุบัน

3. คู่มือประกอบการสอนรายวิชาประวัติวรรณคดีเล่ม 1 วรรณคดีและวรรณกรรมสมัยกรุงสุโขทัยและสมัยกรุงศรีอยุธยา ของโดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา และรูปแบบวรรณกรรมสมัยอยุธยา

4. คู่มือประกอบการสอนรายวิชาประวัติวรรณคดีเล่ม 2 วรรณคดีและวรรณกรรมสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและรูปแบบวรรณกรรมสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์

5. คู่มือประกอบการสอนวิชานาฏศิลป์ไทย ระดับนาฏศิลป์ขั้นต้น หลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นต้นปีที่ 1 ของกรมศิลปากร ว่าด้วยเรื่องข้อมูลเกี่ยวกับการฝึกหัดท่ารำเบื้องต้น

สูจิบัตรและบทประกอบการแสดงของกรมศิลปากร หมายถึง เอกสารสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงของกรมศิลปากร มีข้อมูล ระบุวันที่ เวลา และรายการแสดง รวมถึงบทที่ใช้ในการแสดงครั้งนั้นๆ ได้แก่

1. สูจิบัตรการแสดงโขนชักรอก ชุด นางลอย ของศิลปากร จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 29 พฤศจิกายน 2490 ถึง วันที่ 11 ธันวาคม 2490 ซึ่งเป็นสมบัติส่วนตัวของดร.ไพโรจน์ ทองคำสูง นักวิชาการละครและดนตรีเชี่ยวชาญ สำนักงานสังคีต กรมศิลปากร

2. สูจิบัตรการแสดงโขน ชุด ทำลายพิธีหุงน้ำทิพย์ ของศิลปากร จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 24 มีนาคม 2490 ถึง วันที่ 6 เมษายน 2490 ซึ่งเป็นสมบัติส่วนตัวของดร.ไพโรจน์ ทองคำสูง นักวิชาการละครและดนตรีเชี่ยวชาญ สำนักงานสังคีต กรมศิลปากร

3. สูจิบัตรการแสดงโขน ชุด ศีกวิญจำบัง ของศิลปากร จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2492 ถึง วันที่ 1 พฤษภาคม 2492 ซึ่งเป็นสมบัติส่วนตัวของดร.ไพโรจน์ ทองคำสูง นักวิชาการละครและดนตรีเชี่ยวชาญ สำนักงานสังคีต กรมศิลปากร

4. สุจิตร์การแสดงโขน ชุด หนุมานอาสา ของศิลปากร จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 7 พฤศจิกายน 2495 ถึง วันที่ 18 มกราคม 2496 ซึ่งเป็นสมบัติส่วนตัวของดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก นักวิชาการละครและดนตรีเชี่ยวชาญ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
5. สุจิตร์การแสดงโขน ชุด สีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์ ของศิลปากร จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 20 พฤศจิกายน 2496 ถึง วันที่ 24 มกราคม 2497 ซึ่งเป็นสมบัติส่วนตัวของดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก นักวิชาการละครและดนตรีเชี่ยวชาญ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
6. สุจิตร์การแสดงโขน ชุด พระรามเดินดง ของศิลปากร จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 29 พฤศจิกายน 2500 ถึง วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2501 ซึ่งเป็นสมบัติส่วนตัวของดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก นักวิชาการละครและดนตรีเชี่ยวชาญ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
7. สุจิตร์การแสดงโขน ชุด พรหมมาสเตอร์ ของศิลปากร จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 30 ธันวาคม 2503 ถึง วันที่ 29 มกราคม 2504 ซึ่งเป็นสมบัติส่วนตัวของดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก นักวิชาการละครและดนตรีเชี่ยวชาญ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
8. สุจิตร์การแสดงโขน ชุด พาลีสอนน้อง ของศิลปากร จัดแสดงตั้งแต่วันที่ ทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์ เดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2517 ซึ่งเป็นสมบัติส่วนตัวของดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก นักวิชาการละครและดนตรีเชี่ยวชาญ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
9. สุจิตร์การแสดงโขน ชุด รามาวตาร ของศิลปากร จัดแสดงวันที่ 29 มีนาคม 2530 ซึ่งเป็นสมบัติส่วนตัวของนายสุรเดช เผ่าช่างทอง นาฏศิลปินอาวุโส สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
10. สุจิตร์การแสดงโขน ชุด รามราชจักรี ของศิลปากร จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 5 พฤศจิกายน 2548 ถึง วันที่ 11 ธันวาคม 2548
11. สุจิตร์การแสดงโขน ชุด พระลักษมีสีดา ของศิลปากร จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2553 ถึง วันที่ 17 กันยายน 2553
12. สุจิตร์การแสดงโขน ชุด พระฤๅษีไถโกฏ – กำเนิดสีดา ของศิลปากร จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 9 มกราคม 2554 ถึง วันที่ 13 มีนาคม 2554

13. สูจิบัตรการแสดงโขน ชุด นางมณฑิมาทิพย์ คีตกวีวัน – ทศคีรีธร
ของศิลปากร จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 3 มิถุนายน 2555 และ วันที่ 10 มิถุนายน 2555
14. สูจิบัตรการแสดงศรีสุนทรนาฏกรรม ของกลุ่มนาฏศิลป์ สำนักงานการสังคีต
กรมศิลปากร ตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2518 โดย นายสุรเดช เผ่าช่างทอง สำนักงานการสังคีต
กรมศิลปากร
15. สูจิบัตรการแสดงรายการสิบทศวรรษนาฏยสังคีตปีที่ 1 ครั้งที่ 1 วันที่ 4
มีนาคม 2554
16. สูจิบัตรการแสดงรายการดนตรีไทยไว้รัสหรือ ชุดหลากหลายลีลานาฏกะดนตรี
“ว่าด้วยเรื่องความรัก” วันที่ 18 มกราคม 2556
17. บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางลอย ของสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์
กรมศิลปากร
18. บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพรหมาสตร์ ของสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์
กรมศิลปากร
19. บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดศึกสัตถาสูร – วิรุณจำบัง ของสถาบัน
นาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร
20. บทการโขน เรื่องรามเกียรติ์ จำนวน 300 ครั้ง ของกรมศิลปากร ซึ่งเป็น
สมบัติส่วนตัวของนายคมสันฐู หัวเมืองลาด นาฏศิลปินอาวุโส สำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร

3.3.2 การสัมภาษณ์ / การสนทนา

การวิจัยเรื่อง บทบาทการเกี่ยวพาราตีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์อีกวิธีหนึ่ง เพื่อใช้เป็นข้อมูลอ้างอิง วิธีนี้จะเป็นการเข้าถึงข้อมูลโดยตรง ทั้งการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (formal interview) คือการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) มักจะใช้ควบคู่ไปกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม สำหรับผลจากการสัมภาษณ์ก็จะมี ความแตกต่างกัน ในแง่ของมุมมองหรือทัศนคติ ซึ่งการสัมภาษณ์หรือการสนทนานั้น ผู้วิจัยได้บันทึกลงเครื่องบันทึกเสียงพร้อมทั้งจดบันทึกควบคู่กันไปด้วย โดยมีการแบ่งกลุ่มบุคคลในการสัมภาษณ์ และคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ดังนี้

กลุ่มบุคคลในการสัมภาษณ์

กลุ่มศิลปินแห่งชาติ หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์ที่เกี่ยวกับดนตรีไทย นาฏศิลป์ไทย จนเป็นที่ยอมรับจากสังคมและได้รับการยกย่องหรือเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ ได้แก่

1. นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ไทย – โขน) ประจำปีพุทธศักราช 2551
2. นายศุภชัย จันทร์สุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ไทย – โขน) ประจำปีพุทธศักราช 2548

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย ดุริยางคศิลป์ไทย และคีตศิลป์ไทย หมายถึง กลุ่มบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์ในการแสดง ในระดับชำนาญหรือเชี่ยวชาญ และเป็นผู้ถ่ายทอด ในสถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้

1. นายสมศักดิ์ ทัดดี ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย (โขนยักษ์) สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผู้มีประสบการณ์การสอนนาฏศิลป์ไทย และประสบการณ์การแสดง บทบาทตัวยักษ์ในการแสดงโขน
2. นายวิโรจน์ อยู่สวัสดิ์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย (โขนลิง) สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผู้มีประสบการณ์การสอนนาฏศิลป์ไทย และประสบการณ์การแสดง บทบาทตัวลิงในการแสดงโขน

3. นางสถาพร สันทอง ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย (ละครนาง)
 สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้มีประสบการณ์ด้านการแสดงนาฏศิลป์ไทย และประสบการณ์
 การถ่ายทอดการแสดงบทบาทตัวนางในการแสดงโขน
4. นางบุณนาค ทรรทรานนท์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย (ละครนาง)
 สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้มีประสบการณ์ด้านการแสดงนาฏศิลป์ไทย และประสบการณ์
 การถ่ายทอดการแสดงบทบาทตัวนางในการแสดงโขน
5. นางสาวอัจฉรา สุภชัยกิจ ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย (ละครนาง)
 วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผู้มีประสบการณ์การสอนนาฏศิลป์ไทย และ
 ประสบการณ์การแสดงบทบาทตัวนางในการแสดงโขน
6. นายรัฐพงศ์ ไสวัตร ผู้เชี่ยวชาญด้านดุริยางคศิลป์ไทย (เป่าพาทย์) คณะศิลป
 นาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผู้มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์การแสดงดนตรี
 ไทย และการสอนดนตรีไทย
7. นางมณฑนา อยู่ยังยืน ผู้เชี่ยวชาญด้านดุริยางคศิลป์ไทย สำนักการสังคีต
 กรมศิลปากร ผู้มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์การแสดงด้านดุริยางคศิลป์ไทย
 และการสอนดุริยางคศิลป์ไทย

กลุ่มนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ หมายถึง กลุ่มบุคคลผู้มีความรู้
 ความสามารถ ทางด้านวิชาการ มีตำแหน่งทางวิชาการในสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานต่าง ๆ
 และมีผลงานที่ปรากฏในสังคม มีรายละเอียดดังนี้

1. นายประเมษฐ์ บุญยะชัย ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย (โขนยักษ์)
 สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องจารีตและองค์ประกอบต่าง ๆ ใน
 การแสดงนาฏศิลป์ไทย
2. นายชวลิต สุนทรานนท์ นักวิชาการละครและดนตรีเชี่ยวชาญ สำนักการ
 สังคีต กรมศิลปากร ผู้มีความรู้ความสามารถทางด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์ไทย และ
 เป็นผู้เรียบเรียงบทการแสดงของกรมศิลปากรในปัจจุบัน

3. ดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก นักวิชาการละครและดนตรีชำนาญการ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการแสดงนาฏศิลป์ไทยประเภทต่างๆ รวมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับหลักและวิธีการในการสืบค้นข้อมูล

4. นายคมสันฐ หัวเมืองลาด นาฏศิลป์อาวุโส สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงบทบาทบทบาทการเกี่ยวพาราสิทธิ์วชนพระ ของกรมศิลปากร

5. นางสาวอรพินท์ อิศรางกูร ณ อยุธยา ให้ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้เรื่องการแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิทธิ์

กลุ่มนาฏศิลป์ในชนต้วพระ หมายถึง กลุ่มบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์การแสดงนาฏศิลป์ไทยในชนต้วพระโดยตรง ได้แก่

1. นายไพฑูรย์ เข้มแข็ง ครูชำนาญการพิเศษ วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม ผู้มีความรู้ความสามารถด้านนาฏศิลป์ไทย (ชนต้วพระ)

2. นายธีรเดช กลิ่นจันทร์ นาฏศิลป์ชำนาญงาน สำนักการสังคีตกรมศิลปากร ผู้แสดงพระราม ในการแสดงชนเรื่องรามเกียรติ์

3. นายปรัชญา ชัยเทศ นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงพระราม ในการแสดงชนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด สีดาลุยไฟและปราบบัลลังก์

กลุ่มนาฏศิลป์ในชนต้วยักษ์ หมายถึง กลุ่มบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์การแสดงนาฏศิลป์ไทยในชนต้วยักษ์โดยตรง ได้แก่

1. นายศิริพงษ์ ทวีทรัพย์ นาฏศิลป์ชำนาญงาน สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงทศกัณฐ์ ในการแสดงชนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด นางมณโฑหุงน้ำทิพย์

2. นายวัชรวัน ณะพัฒน์ นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงทศกัณฐ์ ในการแสดงชนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด นางมณโฑหุงน้ำทิพย์

3. นายอนุชา สุมาลย์ นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงทศกัณฐ์ ในการแสดงชนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด นางมณโฑหุงน้ำทิพย์

กลุ่มนาฏศิลป์ไทยชนชั้นสูง หมายถึง กลุ่มบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์การแสดงนาฏศิลป์ไทยชนชั้นสูงโดยตรง ได้แก่

1. นายสุรเดช เผ่าช่างทอง นาฏศิลป์ป็นอาวุโส สำนักการสังคีต กรมศิลปากรผู้แสดงพาลี ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง
2. นายกิตติ จาตุประยูร นาฏศิลป์ป็นชำนาญ สำนักการสังคีต กรมศิลปากรผู้แสดงพาลี ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง
3. นายพรเลิศ พิพัฒน์รุ่งเรือง นาฏศิลป์ป็นชำนาญ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงพาลี ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง

กลุ่มนาฏศิลป์ไทยชนชั้นกลาง หมายถึง กลุ่มบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์การแสดงนาฏศิลป์ไทยชนชั้นกลางโดยตรง ได้แก่

1. นางสาวอุษา แดงวิจิตร นาฏศิลป์ป็น สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงนางมณฑิและนางเทพดารา ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด นางมณฑิหุงน้ำทิพย์และพาลีสอนน้อง
2. นางวรวรรณ พลับประสิทธิ์ นาฏศิลป์ป็น สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงนางเทพดารา ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง
3. นางสิริวรรณ อัจฉกร นาฏศิลป์ป็น สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงนางสีดา ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด สีดาลุยไฟและปราบบรพณ์กัณฑ์
4. นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ นาฏศิลป์ป็น สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงนางสีดาและนางเทพดารา ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด สีดาลุยไฟ พาลีสอนน้อง
5. นางพรทิพย์ ทองคำ นาฏศิลป์ป็น สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงนางมณฑิและนางเทพดารา ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด นางมณฑิหุงน้ำทิพย์และพาลีสอนน้อง
6. นางนาฏยา รัตนศึกษา นาฏศิลป์ป็น สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดงนางดารา ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง

7. นางสาวภวีณี เดชสุภา นามสกุลศิลปิน สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้แสดง นางมณฑิลา ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด นางมณฑิลาหุงน้ำทิพย์

คำถามในการสัมภาษณ์

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มผู้ปฏิบัติการสอน และกลุ่มนาฏศิลปิน เป็นการเจาะลึกประเด็นต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยมีความสนใจ อันมีประโยชน์และความสำคัญต่อการวิจัยครั้งนี้ โดยตั้งคำถามในการสัมภาษณ์บุคคลดังกล่าวและใช้คำถามแบบปลายเปิด จำนวน 3 ชุด ดังนี้

ชุดที่ 1 คำถามหลักในการสัมภาษณ์กลุ่มนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ เป็นอย่างไร
2. เรื่องราวของวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์แต่ละฉบับ เป็นอย่างไร
3. การแสดงโขนในยุคก่อนกรมศิลปากร เป็นอย่างไร
4. การแสดงโขนในยุคก่อนกรมศิลปากรมีการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราชาติหรือไม่
5. การแสดงโขนในยุคก่อนกรมศิลปากรมีการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราชาติตอนอะไรบ้าง และเป็นอย่างไร
6. ประวัติความเป็นมาและลักษณะของการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราชาติของกรมศิลปากร เป็นอย่างไร
7. บทแสดงที่ใช้ในการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราชาติของกรมศิลปากร นำมาจากไหน ใครเป็นผู้เรียบเรียงบท
8. ความหมายและเอกลักษณ์ของการเกี่ยวพาราชาติพาราชาติในวรรณกรรมและการแสดงโขน เป็นอย่างไร
9. การเกี่ยวพาราชาติพาราชาติของตัวละครในการแสดงโขนมีกี่ประเภท อะไรบ้าง
10. การเกี่ยวพาราชาติพาราชาติในรูปแบบการแสดงโขนมีกี่ลักษณะ อะไรบ้าง

ชุดที่ 2 คำถามหลักในการสัมภาษณ์กลุ่มศิลปินแห่งชาติ กลุ่มนาฏศิลปิน

ประเด็นที่ 1 คำถามเกี่ยวกับการคัดเลือกผู้แสดงและการถ่ายทอดการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราชาติการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์

1. การคัดเลือกตัวผู้แสดงและการฝึกหัดผู้แสดงตัวพระ นาง ยักษ์ ถึงในปัจจุบัน มีวิธีแตกต่างจากในอดีตหรือไม่ อย่างไร
2. ท่านคิดว่าบุคลิกลักษณะของผู้แสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขน มีลักษณะอย่างไร
2. คุณสมบัติของผู้แสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ มีหลักและวิธีการคัดเลือกเป็นอย่างไร
3. การแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์มีบทบาทการเกี่ยวพาราสีพาราสีกี่ตอน
อะไรบ้าง
4. ท่านเคยได้รับบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ตอน
อะไรบ้าง
5. ผู้ประติษฐ์กระบวนท่ารับบทบาทการเกี่ยวพาราสีแต่ละตอนของการแสดงเรื่อง
รามเกียรติ์คือใคร
6. ท่านได้รับการถ่ายทอดกระบวนท่าร่ำดังกล่าวจากใคร
7. ท่านได้แสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีเมื่อใด และสถานที่ใด
8. ท่านได้ถ่ายทอดกระบวนท่าร่ำดังกล่าวให้ใครบ้าง

ประเด็นที่ 2 คำถามเกี่ยวกับการการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีการ แสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์

1. บทเกี่ยวพาราสีพาราสีที่ใช้ประกอบการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์นำมาจาก
ไหน ใครเป็นผู้เรียบเรียงบท และบรรจุเพลง
2. สีและการแต่งกายของผู้แสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขน เรื่อง
รามเกียรติ์ เป็นอย่างไร
3. การแต่งกายของตัวละครมีผลกระทบต่อการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสี
หรือไม่ อย่างไร
4. อุปกรณ์ประกอบการแสดงของบทบาทการเกี่ยวพาราสีทั้ง 3 ตอน มีอะไรบ้าง
5. ฉากที่ใช้ประกอบการแสดงของบทบาทการเกี่ยวพาราสีทั้ง 3 ตอน เป็น
อย่างไร
6. สถานที่และฉากในการแสดง มีผลต่อรูปแบบ และกระบวนท่าร่ำหรือไม่
7. นาฏยศัพท์และท่าเฉพาะในการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีพาราสีในการ
แสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ มีอะไรบ้าง

8. บทบาทการเกี่ยวพาราสิในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ของตัวละคร 3 ตัว
- พระรามเกี่ยวพาราสินางสีดา ตอนสีดาลุยไฟและปราบบรพณ์กัลป์
 - ทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสินางมณโฑ ตอนนางมณโฑหุงน้ำทิพย์
 - พาลีเกี่ยวพาราสินางดารา ตอนพาลีสอนน้อง

มีความแตกต่างกันหรือไม่

9. การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ มีหลักการ
ขั้นตอน และกลวิธีในการแสดงอย่างไร

10. ลีลาและกระบวนการท่ารำของผู้แสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิในการแสดงโขน
เรื่องรามเกียรติ์ มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ อย่างไร

11. ลักษณะเฉพาะของตัวผู้แสดงมีส่วนทำให้การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิ
ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์แตกต่างกันหรือไม่

ชุดที่ 3 คำถามหลักในการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลด้านดนตรีไทยและ คีตศิลป์ไทย

1. เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิมีกี่ประเภท อะไรบ้าง
2. เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ในการแสดงการเกี่ยวพาราสิพาราสิมีอะไรบ้าง
2. ใช้วงปี่พาทย์อะไรในการแสดง เครื่องดนตรีแต่ละชิ้นทำหน้าที่อย่างไร
3. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บรรเลงและผู้แสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิ
เป็นอย่างไร
4. ลักษณะวิธีการร้องและเจรจาในบทบาทการเกี่ยวพาราสิ เป็นอย่างไร

3.3.3 การสังเกตการณ์

การวิจัยเรื่องบทบาทการเกี่ยวพาราสิในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ผู้วิจัยได้
เก็บข้อมูลภาคสนาม เกี่ยวกับลักษณะและรูปแบบในการแสดง หลักและกลวิธีในการแสดง
รวมถึงกระบวนการท่ารำและเทคนิคลีลาต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้สังเกตการณ์ด้วยตนเอง เพื่อให้ผลของ
การวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด และมีคุณภาพต่องานวิจัย ผู้วิจัยมีวิธีการสังเกตการณ์
แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม ดังนี้

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยศึกษาจากวิธีการถ่ายทอดของผู้เชี่ยวชาญหรือศิลปินแห่งชาติที่ถ่ายทอดทำรำแก่นาฏศิลป์ป็น สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ในกลุ่มผู้แสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ จำนวน 3 ชุด ได้แก่ บทบาทการเกี่ยวพาราสีของพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา บทบาทการเกี่ยวพาราสีของทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ และบทบาทการเกี่ยวพาราสีของพาลีเกี่ยวพาราสีนางดาราท่า เช่น การรำเพลงหน้าพาทย์โลมตระนอน การฝึกทักษะการเข้าพระเข้านาง รวมถึงการฝึกตีบทตามคำพากย์และการตีบทตามคำร้อง โดยใช้หลักในการสังเกตการณ์ ดังนี้

1. ลักษณะและกระบวนการทำรำ
2. กลวิธีการรำและลีลาท่ารำเฉพาะ
3. การเข้าใจถึงบทบาทตัวละคร
4. ความแม่นยำในจังหวะ
5. การสื่อสารทางอารมณ์

ผลของการสังเกตการณ์ครั้งนี้ จะทำให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน ในเรื่องความแตกต่างของการออกลีลาท่ารำ อันเนื่องมาจากสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยจะขอก้าวไว้ในบทวิเคราะห์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมนี้สามารถแปรรูปออกเป็นทฤษฎีและแนวทางในการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม โดยศึกษาและสังเกตการณ์หลักการแสดงรูปแบบการแสดง อุปกรณ์ประกอบการแสดง รวมถึงลีลาและกระบวนการทำรำของการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีของพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา บทบาทการเกี่ยวพาราสีของทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ บทบาทการเกี่ยวพาราสีของพาลีเกี่ยวพาราสีนางดาราท่า และการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในโขนเรื่องรามเกียรติ์ของกรมศิลปากร จากการจัดแสดงในโอกาสต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

1. การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ ศึกทศศิริวัน – ทศศิริธร แสดงเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2555 ณ โรงละครแห่งชาติ

2. การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ ในการแสดงรายการดนตรีไทยไว้รัสหรือ ชุด หลากลีลานาฏะดนตรี แสดงเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2556 ณ โรงละครแห่งชาติ

3. การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีเกี่ยวพาราสีนางดาราทา ในการแสดงรายการดนตรีไทยไว้รัสหรือ ชุด หลากลีลานาฏะดนตรี แสดงเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2556 ณ โรงละครแห่งชาติ

4. การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟให้ประจักษ์ในรักแท้ ในการแสดงรายการศรีสุขนาฏกรรม ประจำปี 2556 ครั้งที่ 2 แสดงเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2556 ณ โรงละครแห่งชาติ

รวมทั้งชมวีดิทัศน์การแสดงของครูผู้ถ่ายทอดในงานแสดงต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. วีดิทัศน์การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟถึงปราบบรรลัยกัลป์ เป็นการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา ณ โรงละครแห่งชาติ แสดงโดยนายไพฑูรย์ เข้มแข็ง และนางจินดารัตน์ จารุสาร

2. วีดิทัศน์การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง เป็นการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา ณ หอประชุมใหญ่ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย แสดงโดยนายเลี้ยว คงลายทอง และนางนาฏยา รัตนศึกษา

3. วีดิทัศน์การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง เป็นการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา ณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียง (นครราชสีมา) แสดงโดยนายกิตติ จาตุประยูร และนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์

4. วีดิทัศน์การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณฑิหุงน้ำทิพย์ ศีกทศศิวัน – ทศศิธร เป็นการแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ ณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียง (นครราชสีมา) แสดงโดยนายวัชรวัน ธนะพัฒน์และนางสาวภวินี เดชสุภา

ระหว่างที่ชมการแสดงชุดต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้ศึกษาและสังเกตการณ์และเก็บข้อมูลการแสดง ดังนี้

1. รูปแบบการแสดง โดยสังเกตจากองค์ประกอบในการแสดงใหญ่ ๆ ว่ามีความสวยงาม เหมาะสม และสอดคล้องกับเนื้อเรื่องหรือไม่ อย่างไร
2. กระทบท่ารำ โดยสังเกตจาก กระทบท่ารำของผู้แสดงบทบาทการเกี่ยวพาราณี ว่ามีลักษณะอย่างไร พร้อมทั้งเก็บรายละเอียดโดยการจดบันทึก หรือบันทึกภาพไว้
3. หลักการแสดง โดยสังเกตจาก กลวิธีของผู้แสดง รวมถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การปรากฏกายของนางดาราลงจากพาลีเปิดผอบ การพื้นที่ของเวทีในการรำ รูปแบบยื่นเกี่ยวพาราณี เป็นต้น
4. การแต่งกายและการแต่งหน้า โดยสังเกตจากสีและลักษณะเครื่องแต่งกาย การแต่งหน้าของตัวละคร และเทคนิควิธีแก้ไขรูปหน้าให้ดูสวยงาม
5. ปฏิภาณไหวพริบ โดยสังเกตจาก ผู้แสดงบทบาทการเกี่ยวพาราณี ว่ามีความชำนาญ หรือมีเทคนิคพิเศษอย่างไร เมื่อต้องแสดงร่วมกับตัวละครอื่น ๆ
6. อารมณ์ โดยสังเกตจาก การสื่อสารทางสีหน้า แววตา ท่าทาง รวมถึงอารมณ์ของ ผู้แสดงที่ถ่ายทอดออกมา ว่ามีความสอดคล้องและเหมาะสมกับตัวละครและเรื่องราวอย่างไร
7. ฉาก โดยสังเกตจาก เนื้อเรื่องและฉาก ว่ามีความสมจริง เหมาะสมหรือไม่ รวมถึงความสวยงามและเทคนิคพิเศษต่าง ๆ
8. ดนตรี โดยสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างผู้แสดงกับดนตรีที่บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ ที่ใช้ในการแสดง

3.3.4 การบันทึกภาพ

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว โดยใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการบันทึก เพื่อนำมาใช้ประกอบการรายงานผลการวิจัย มีรายละเอียด ดังนี้

1. บันทึกรูปภาพนิ่ง จากจิตรกรรมฝาผนังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) เช่น ภาพทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางเบญจกาย ภาพทศกัณฐ์(แปลง)เกี่ยวพาราสีนางมณฑิธา เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลวิเคราะห์ถึงหลักฐานและเชื่อมโยงกับวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์

2. บันทึกรูปภาพนิ่ง จากโคลงภาพเรื่องรามเกียรติ์จารึกใต้แผ่นศิลาจำหลักติดผนังรอบพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) เช่น ภาพหนุมานเกี่ยวพาราสีนางเบญจกาย

3. บันทึกรูปภาพนิ่ง จากการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีของกรมศิลปากร เช่น การแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา การแสดงบทบาทมานพเกี่ยวพาราสีนางวานรินทร์ การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิธา การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางเบญจกาย การแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสีนางเบญจกาย การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสีนางบุษมาลี การแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสีนางสุพรรณมัจฉา และการแสดงบทบาทหนุมานเกี่ยวพาราสีนางสุวรรณกัญญา

4. บันทึกรูปภาพนิ่ง นาฏยศัพท์ นาฏยภาษา และกระบวนท่ารำของบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ จำนวน 3 ชุด ได้แก่ บทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา บทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิธา และบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา ซึ่งผู้วิจัยได้เห็นถึงความสำคัญของภาพนิ่งในการวิเคราะห์ท่ารำ ที่ต้องมีความชัดเจนและมีรายละเอียดของท่ารำครบถ้วน เพื่อใช้เป็นหลักในการวิเคราะห์ท่ารำ รวมถึงเป็นหลักฐานสำคัญที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ไทย และการวิจัยต่อไปในอนาคต

ตารางที่ 9 การบันทึกภาพนิ่ง และวีดิทัศน์กระบวนการทำรำบพาทการเกี่ยวพาราสีพาราสี

วัน/เดือน/ปี	การบันทึกภาพนิ่งและวีดิทัศน์
30 เมษายน 2556	บันทึกภาพนิ่งและวีดิทัศน์ บพพาทการเกี่ยวพาราสีของพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา ณ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
29 เมษายน 2556	บันทึกภาพนิ่งและวีดิทัศน์ บพพาทการเกี่ยวพาราสีของทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ ณ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
29 เมษายน 2556	บันทึกภาพนิ่งและวีดิทัศน์ บพพาทการเกี่ยวพาราสีของพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา ณ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
30 เมษายน 2556	บันทึกภาพนิ่งนาฏยศัพท์และนาฏยภาษา ของตัวพระและตัวนาง ณ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
29 เมษายน 2554	บันทึกภาพนิ่งนาฏยศัพท์และนาฏยภาษา ของตัวยักษ์และตัวลิง ณ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

3.4 การตรวจสอบเอกสาร

การวิจัยด้านนาฏยศิลป์ไทย มีขั้นตอนในการตรวจสอบข้อมูลค่อนข้างละเอียด เพราะข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์นั้นจะต้องมีความถูกต้อง แม่นยำ และสามารถอ้างอิงได้ แต่เนื่องจากการเก็บรักษาข้อมูลที่เป็นารบันทึกเกี่ยวกับด้านประวัติศาสตร์นาฏยศิลป์ไทยในอดีต มีปรากฏเป็นหลักฐานน้อยมาก อันเนื่องจากเทคโนโลยี และเครื่องมือที่ใช้ในการบันทึกแตกต่างจากสมัยปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงได้มีการตรวจสอบข้อมูลอย่างละเอียด ดังนี้

1. ข้อมูลด้านทฤษฎี สำหรับข้อมูลด้านทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ เช่น ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ด้านวรรณกรรม หรือด้านนาฏกรรมการแสดง ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลโดยการอ่านและสรุปความ รวมทั้งพิสูจน์อักษรโดยผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
2. ข้อมูลด้านการสัมภาษณ์ สำหรับข้อมูลด้านการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำมาถอดความและพิมพ์เป็นตัวอักษร รวมทั้งเรียบเรียงเป็นสำนวนวิชาการ และให้เจ้าของข้อมูลเป็นผู้ตรวจสอบอีกครั้ง เพื่อเป็นการยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

3. ข้อมูลด้านกระบวนการทำรำ การเก็บข้อมูลด้านกระบวนการทำรำของบทบาทการเกี่ยวพาราสิในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ จำนวน 3 ชุด ได้แก่ได้แก่ บทบาทพระรามเกี่ยวพาราสิ นางสีดา บทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสิ นางมณโฑ และบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสิ นางดาราคั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีการถ่ายภาพนิ่งและถ่ายวีดิทัศน์ในระหว่างการแสดงทำรำ มีการจดบันทึกและสังเกตการณ์ และเมื่อบันทึกภาพทำรำเสร็จก็จะมีการตรวจสอบอีกครั้งจากผู้ถ่ายทอดทำรำ หรือผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อเป็นการยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยมีหลักการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นลำดับขั้นตอน เพื่อนำเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิร่วมตรวจสอบ และรับฟังข้อเสนอแนะพร้อมทั้งแก้ไขปรับปรุงจนเป็นที่เห็นชอบร่วมกัน โดยนำเสนอรูปแบบผลการวิจัยเป็นรูปเล่มวิทยานิพนธ์ ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาและข้อมูลภาคสนาม เขียนพรรณนาเชิงวิเคราะห์ตามกระบวนการ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร โดยศึกษาจากเอกสาร ตำราวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จัดหมวดหมู่ข้อมูลพร้อมวิเคราะห์ตามประเด็นที่ศึกษา ด้านประวัติ ด้านความหมาย ความสำคัญ หลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาหลักการแสดง กลวิธี บทบาทสีดา และกระบวนการทำรำของบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสิ นางสีดา บทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสิ นางมณโฑ และบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสิ นางเทพดารา

2. การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ กลุ่มนักวิชาการ ตามกลุ่มเกณฑ์ต่างๆ และสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มนาฏศิลป์ผู้มีความรู้และความสามารถประสบการณ์ในการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิของพระรามเกี่ยวพาราสิ นางสีดา บทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสิ นางมณโฑ และบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสิ นางเทพดารา ของกรมศิลปากร โดยวิเคราะห์บทบาทและกระบวนการทำรำของบทบาทการเกี่ยวพาราสิจำนวน 3 ตอน รวมถึงหลักในการแสดงที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงรวบรวมและบันทึกเป็นเอกสารวิชาการ พร้อมทั้งวิเคราะห์ตามลำดับหมวดหมู่ข้อมูล

3. การจัดลำดับหมวดหมู่และแปรความหมายข้อมูล โดยใช้วิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ตามลำดับหัวข้อความสำคัญและแผนการวิจัยที่วางไว้ หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้ รวบรวมวิเคราะห์แปรข้อมูลเป็นเอกสารงานวิจัย แบ่งออกเป็น 5 บท ตามลำดับ

3.6 การนำเสนอผลการวิจัย

บทที่ 1 บทนำ

- 1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
- 1.2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 1.3. ขอบเขตของการวิจัย
- 1.4. วิธีดำเนินการวิจัย
- 1.5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

บทที่ 2 “รามเกียรติ์” ในวรรณกรรมและการแสดง

- 2.1 ความเป็นมาเรื่องรามเกียรติ์
 - 2.1.1 ประวัติเรื่องรามเกียรติ์
 - 2.1.2 วรรณกรรมรามเกียรติ์
 - 2.1.2.1 วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา
 - 2.1.2.2 วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงธนบุรี
 - 2.1.2.3 วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์
- 2.2 บทกวีพาราसीในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์
 - 2.2.1 ความหมายของการกวีพาราसी
 - 2.2.2 บทกวีพาราसीในบทละครเรื่องรามเกียรติ์
 - 2.2.2.1 บทกวีพาราसीในวรรณกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา
 - 2.2.2.2 บทกวีพาราसीในวรรณกรรมสมัยธนบุรี
 - 2.2.2.3 บทกวีพาราसीในบทละครเรื่องรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1
 - 2.2.2.4 บทกวีพาราसीในบทละครเรื่องรามเกียรติ์รัชกาลที่ 2
 - 2.2.2.5 บทกวีพาราसीในบทละครเรื่องรามเกียรติ์รัชกาลที่ 4

2.3 บทเกี่ยวพาราสิในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ฉบับปรับปรุงของกรม
ศิลปากร

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

- 3.1 แผนการดำเนินการวิจัย
- 3.2 แหล่งข้อมูล
- 3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 3.3.1 การศึกษาและการสืบค้นข้อมูล
 - 3.3.2 การสัมภาษณ์ / การสนทนา
 - 3.3.3 การสังเกตการณ์
 - 3.3.4 การบันทึกภาพ
- 3.4 การตรวจสอบเอกสาร
- 3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.6 การนำเสนอผลการวิจัย

บทที่ 4 การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

- 4.1 องค์ประกอบการแสดงพระรามเกี่ยวพาราสินางสีดา
 - 4.1.1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง
 - 4.1.2. บทโขนประกอบการแสดง
 - 4.1.3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง
 - 4.1.4. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง
 - 4.1.5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง
 - 4.1.6. ฉากประกอบการแสดง
 - 4.1.7. การคัดเลือกผู้แสดง
 - 4.1.8. กระบวนท่ารำ

4.2 องค์ประกอบการแสดงทัศนศิลป์เกี่ยวกับพาราซีนางมณฑิ

- 4.2.1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง
- 4.2.2. บทโขนประกอบการแสดง
- 4.2.3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง
- 4.2.4. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง
- 4.2.5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง
- 4.2.6. ฉากประกอบการแสดง
- 4.2.7. การคัดเลือกผู้แสดง
- 4.2.8. งบประมาณทำรำ

4.3 องค์ประกอบการแสดงพาลีเกี่ยวกับพาราซีนางดารา

- 4.3.1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง
- 4.3.2. บทโขนประกอบการแสดง
- 4.3.3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง
- 4.3.4. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง
- 4.3.5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง
- 4.3.6. ฉากประกอบการแสดง
- 4.3.7. การคัดเลือกผู้แสดง
- 4.3.8. งบประมาณทำรำ

4.4 วิเคราะห์และเปรียบเทียบองค์ประกอบการแสดงบทบาทการเกี่ยวกับพาราซีนางในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

4.5 วิเคราะห์งบประมาณทำรำการแสดงบทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ

รายการอ้างอิง

ภาคผนวก

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

สรุป

การวิจัยเรื่องบทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำรา วิทยานิพนธ์ สูจิบัตรประกอบการแสดง สัมภาษณ์ ทัศนศึกษาประกอบการแสดง โดยวิธีการ ค้นคว้าข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนา การสังเกตการณ์ รวมทั้งการฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง พบว่า

ข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย คู่มือประกอบการสอนต่าง ๆ สูจิบัตรประกอบการแสดง ให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ บทบาทและลักษณะของเพลงที่ใช้ประกอบกับบทละคร และองค์ประกอบด้านบทละคร ข้อมูลเกี่ยวกับตัวละคร เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์บทบาท และลีลา รวมถึงโครงสร้างกระบวนการทำรำของการแสดงบทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่อง รามเกียรติ์

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งบุคคลสำคัญทางด้านนาฏศิลป์ ดนตรี และคีตศิลป์ เช่น ศิลปินแห่งชาติ นาฏศิลปินที่เกี่ยวข้อง และครูผู้ฝึกสอนการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ ทำให้ทราบ ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบด้านการแต่งกาย อุปกรณ์ ฉาก ดนตรี และเพลงประกอบการแสดง

จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้และความ เข้าใจหลักการและวิธีการแสดงบทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ พบว่า สามารถ ปรับเปลี่ยนองค์ประกอบการแสดงและรูปแบบการแสดงได้ตามความเหมาะสม ซึ่งสามารถ นำไปใช้วิเคราะห์ในงานวิจัย

การทดลองปฏิบัติที่มุ่งศึกษาถ่ายทอดกระบวนการทำรำในบทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ โดยถ่ายทอดทำรำแบบตัวต่อตัวจากครูผู้ถ่ายทอดและแสดง ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ หลักการ วิธีการตลอดจนเทคนิค กลวิธีการแสดงบทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ เป็นการเก็บรวบรวมทำรำบทบาทการเกี่ยวในการแสดง โขนเรื่องรามเกียรติ์ไว้มีให้สูญหายไปกับกาลเวลาและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปโดยการบันทึก ทำรำไว้เป็นภาพนิ่งประกอบการบรรยายวิธีการปฏิบัติทำรำอย่างละเอียด และการบันทึกเป็น ทัศนศึกษาเพื่อสามารถศึกษาวิธีการเชื่อมทำรำ กลวิธี ลีลาในการรำของคุณครูผู้ถ่ายทอดและ ผลการศึกษาของผู้วิจัยเพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ต่อไป

บทที่ 4

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

งานวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและองค์ประกอบการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ของกรมศิลปากร จากการศึกษาความเป็นมาของบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ของกรมศิลปากร ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2490 – 2556 พบว่ามีการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีที่ปรากฏ ได้แก่ พระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา มานพแปลงเกี่ยวพาราสีนางวานรินทร์ นนทุกเกี่ยวพาราสีนางนารายณ์ ทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางสีดา ทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางเบญกาย ทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ พาลีเกี่ยวพาราสีนางดารา หนุมานเกี่ยวพาราสีนางบุษมาลี หนุมานเกี่ยวพาราสีนางเบญกาย หนุมานเกี่ยวพาราสีนางสุพรรณมัจฉา หนุมานเกี่ยวพาราสีนางวานรินทร์ หนุมานเกี่ยวพาราสีนางสุวรรณกัณธมา นางอรุณวดีเกี่ยวพาราสีฤๅษีไลโกฏู นางสามนักษาเกี่ยวพาราสีพระราม และยังมีบทเกี่ยวพาราสี หยกถ้อย แสดงความยินดีของเหล่าเทวดานางฟ้า อีกจำนวน 3 ชุด ได้แก่ ชุดนิ้วเพชร ชุดเบิกโรงเมฆalarามสูร และชุดพรหมาสตร์ แต่ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีของตัวโขน 3 ประเภทได้แก่ โขนพระ พระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์ โขนยักษ์ ทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ ชุดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ และโขนลิง พาลีเกี่ยวพาราสีนางดารา ชุดพาลีสอนน้อง

ดังนั้น ในการศึกษาวิเคราะห์บทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ที่ปรากฏ ในงานวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษา รวบรวม และทำการวิเคราะห์เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ หลักการแสดง องค์ประกอบการแสดง กระบวนท่ารำและกลวิธีประกอบการแสดง โดยศึกษาวิเคราะห์ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

4.1 องค์ประกอบการแสดงพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา

- 4.1.1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง
- 4.1.2. บทโขนประกอบการแสดง
- 4.1.3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง
- 4.1.4. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง
- 4.1.5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง
- 4.1.6. ฉากประกอบการแสดง
- 4.1.7. การคัดเลือกผู้แสดง

4.1.8. งบประมาณท่าเรือ

4.2 องค์ประกอบการแสดงทัศนศิลป์เกี่ยวกับพาราสิตางมณโฑ

- 4.2.1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง
- 4.2.2. บทโขนประกอบการแสดง
- 4.2.3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง
- 4.2.4. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง
- 4.2.5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง
- 4.2.6. ฉากประกอบการแสดง
- 4.2.7. การคัดเลือกผู้แสดง
- 4.2.8. งบประมาณท่าเรือ

4.3 องค์ประกอบการแสดงพาลีเกี่ยวกับพาราสิตางดาราศา

- 4.3.1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง
- 4.3.2. บทโขนประกอบการแสดง
- 4.3.3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง
- 4.3.4. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง
- 4.3.5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง
- 4.3.6. ฉากประกอบการแสดง
- 4.3.7. การคัดเลือกผู้แสดง
- 4.3.8. งบประมาณท่าเรือ

4.4 วิเคราะห์เปรียบเทียบองค์ประกอบการแสดงบทบาทการเกี่ยวกับพาราสิตางมณโฑในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

4.5 วิเคราะห์งบประมาณท่าเรือการแสดงบทบาทการเกี่ยวกับพาราสิตางมณโฑในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

4.1 องค์ประกอบการแสดงพระรามเกียรติ์พาราซีนางสีดา

การแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ในยุคของกรมศิลปากร เป็นการแสดงโขนในรูปแบบผสมผสาน กล่าวคือ รูปแบบการโขนของกรมศิลปากรผสมผสานการแสดงละครในด้านกลอนบทละคร และกระบวนการทำรำประกอบการแสดงโขน จึงเรียกว่าโขนโรงใน พร้อมกับรับการแสดงที่สมจริงด้านฉากจากการละครดึกดำบรรพ์ หรือที่เรียกว่าโขนฉาก เพราะฉะนั้นถือได้ว่าการแสดงโขนในยุคปัจจุบันยึดถือเรื่ององค์ประกอบการแสดงเป็นเรื่องหลัก เพราะจะทำให้ผู้ชมเกิดความสมจริงและเข้าใจเรื่องราวได้ลึกซึ้ง

4.1.1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง

จากหนังสือบทโขน ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรพณ์ยักษ์ ทำให้ผู้วิจัยทราบข้อมูลว่า ในการแสดงเข้ารอบของกรมศิลปากรประจำปี จะนิยมนำการแสดงโขนหรือละครคนในเล่นเปิดพุทธศักราชใหม่ ดังคำกล่าวของท่านธนิศ อยุธยา ที่ว่า

“...เคยปรึกษาตกลงกันไว้ว่า เมื่อเปิดฤดูกาลแสดงนาฏกรรม ณ โรงละครอนศิลปากร เป็นประจำปีนั้น เรื่องแรกควรประเดิมด้วย โขนหรือละครคนใน เพราะเป็นนาฏกรรมแบบฉบับ ซึ่งท่านปรมาจารย์ทางนาฏศิลป์แต่ก่อนได้ปรับปรุงกันมาตามยุคตามสมัย จนเป็นนาฏกรรมที่มีศิลปะประณีตและมีแบบแผนอันดี ทั้งกรมศิลปากรก็จะได้มีโอกาสปรับปรุงนาฏกรรมชนิดนี้ให้อยู่ในมาตรฐานอันดี อย่างน้อยก็ปีละชุดละตอนเท่ากับ “ไหว้ครู” ประจำปี เพราะได้มีโอกาสช่วยกันรักษาแบบแผนและศิลปะอันสูงส่งของคราอาจารย์แต่ก่อนไว้ ไม่ปล่อยให้เลอะเลือนตกต่ำไปเสีย...”¹

จากนั้นมีการปรึกษาหารือกันจนเป็นมติว่าจะประเดิมด้วยการแสดงโขน โดยมีท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ของกรมศิลปากรเป็นผู้เลือกชุดการแสดงและปรับปรุงบทการแสดง ซึ่งท่านเลือกชุด สีดาลุยไฟและปราบบรพณ์ยักษ์ ต่อมาท่านได้ฝึกซ้อมการแสดงให้กับนักเรียนนาฏศิลป์และศิลปินของกรมศิลปากร จนกระทั่งซ้อมเข้าเรื่องและ

¹กรมศิลปากร, บทโขน ชุด สีดาลุยไฟและปราบบรพณ์ยักษ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2496), หน้าคำนำ.

จากบนเวที โรงละครอนศิลป์ปากร ท่านผู้หญิงแก่วัยก็ได้ล้มป่วยลง ต้องเข้ารับการรักษาตัว ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เป็นระยะเวลา 21 วัน เมื่ออาการเจ็บป่วยดีขึ้นท่านก็กลับมารักษาตัวที่บ้าน โดยท่านได้ขอให้จัดส่งนักแสดงบางคนไปรับการฝึกหัดที่บ้านของท่าน และเมื่อซ้อมเข้าเรื่องกับฉากบนเวทีโรงละครอนศิลป์อีกครั้ง ท่านก็ยังมาช่วยดูแลฝึกซ้อมจนเป็นที่เรียบร้อยพร้อมนำแสดงเผยแพร่ให้ประชาชนชม

รูปที่ 25 สูจิบัตรการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์
แสดง ณ โรงละครอนศิลป์ปากร ตั้งแต่วันที่ 20 พฤศจิกายน 2496 จนถึง วันที่ 24 มกราคม 2497
ที่มา : สำเนาภาพจากคุณครูบุญนาค ทรรทรานนท์

การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรพลัยกัลป์ จัดแสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนติลปากร (ไฟไหม้) โดยเริ่มแสดงตั้งแต่วันที่ 20 พฤศจิกายน 2496 จนถึงวันที่ 24 มกราคม 2497 รวมจำนวนแสดงทั้งสิ้น 78 รอบ ซึ่งในการแสดงครั้งนี้ได้แบ่งผู้แสดงออกเป็น 2 ชุด และการแสดงแบ่งเป็น 6 ฉาก ได้แก่

ฉากที่ 1 พลับพลา ไกลกรุงลงกา

ตอน 1 เสร็จศึกลงกา

ตอน 2 สีดาลุยไฟ

ฉากที่ 2 ห้องบรรทม ภายในพลับพลา

ฉากที่ 3 เมืองบาดาล

ฉากที่ 4 ตำหนักนางอัคคี ในกรุงลงกา

ฉากที่ 5 ป่าละเมาะ ชายทุ่งกว้าง

ฉากที่ 6 พลับพลา เขิงเขาเหมตวัน

ซึ่งการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา อยู่ในฉากที่ 2 ห้องบรรทม ภายในพลับพลา กล่าวคือ หลังจากเสร็จศึกลงกาพระรามสังหารทศกัณฐ์จนสิ้นชีวิต นางสีดาขอแสดงความบริสุทธิ์ด้วยการลุยไฟ โดยนางอธิษฐานก่อนลุยไฟว่า ถ้าหานางซื่อสัตย์ต่อพระรามขออย่าให้มีภัยอันตราย จากนั้นนางก็เดินขึ้นลุยไฟพร้อมกับมีดอกบัวของขึ้นรองรับนาง จนทำให้พระรามเชื่อมั่นว่านางสีดาบริสุทธิ์และซื่อสัตย์ต่อพระรามเพียงองค์เดียว

ผู้ประดิษฐ์ออกแบบท่ารำ คือ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ซึ่งมีหม่อมครุฑ่วน (นางศุภลักษณ์ ภักธนาวิก) และคุณครูจำเรียง พุทธประดับ เป็นครูฝึกซ้อม² ผู้แสดงพระราม แสดงโดยนายอาคม สายาคม และนายจ่านง พรพิสุทธ์ ผู้แสดงนางสีดา แสดงโดยนางสาว อัจฉรา อยู่ปิยะ และนางสาวมณฑา บุญติด

รูปที่ 26 การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์ ณ โรงละครศิลปากร (ไฟไหม้) โดยเริ่มแสดงตั้งแต่วันที่ 20 พฤศจิกายน 2496 จนถึง วันที่ 24 มกราคม 2497 รวมจำนวนแสดงทั้งสิ้น 78 รอบ
พระราม แสดงโดย นายอาคม สายาคม
นางสีดา แสดงโดย นายอัจฉรา อยู่ปิยะ
ที่มา : สำเนาภาพจากหนังสือโขน หน้า 208.

² สัมภาษณ์ นางอัจฉรา อยู่ปิยะ, ข้าราชการบำนาญสำนักการสังคีต, 9 เมษายน 2556.

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2534 ได้แสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาเป็นครั้งที่ 2 ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ 10 – 11 สิงหาคม 2534 โดยใช้ชื่อชุดว่า “พิสูจน์สัตย์พระราม นีวัตติอยุธยา” ผู้แสดงพระรามแสดงโดยนายไพฑูรย์ เข้มแข็ง และนางสีดาแสดงโดยนางจินดารัตน์ จารุสาร ผู้ถ่ายทอดกระบวนการนทำรำ คือคุณครูจำเรียง พุทธประดับ³

รูปที่ 27 การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพิสูจน์สัตย์ พระรามนีวัตติอยุธยา
แสดง ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ 10 – 11 สิงหาคม 2534
พระราม แสดงโดย นายไพฑูรย์ เข้มแข็ง
นางสีดา แสดงโดย นางจินดารัตน์ จารุสาร
ที่มา : สำเนาภาพจากวีดิทัศน์การแสดง

³สัมภาษณ์ นางสิริวรรณ อัจฉมังกร, นาฏศิลป์สำนักการสังคีต, 11 เมษายน 2556.

ในปีพุทธศักราช 2548 ได้แสดงบทพระรามเกี่ยวกับพาราสินางสีดาเป็นครั้งที่ 3 ณ สังกัดศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2548 โดยใช้ชื่อชุดการแสดงเหมือนการแสดงครั้งแรกว่า “สีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์” พระรามแสดงโดยนายฤทธิเทพ เถาว์หิรัญ และนางสีดาแสดงโดยนางสิริวรรณ อาจมั่งกร ผู้ถ่ายทอดกระบวนท่ารำ คือคุณครูจินดารัตน์ จารุสาร⁴

รูปที่ 28 การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์
แสดง ณ สังกัดศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2548
พระราม แสดงโดย นายฤทธิเทพ เถาว์หิรัญ
นางสีดา แสดงโดย นางสิริวรรณ อาจมั่งกร
ที่มา : สำเนาภาพจากนางสิริวรรณ อาจมั่งกร

⁴สัมภาษณ์ นางสิริวรรณ อาจมั่งกร, นาฏศิลป์ในสำนักการสังคีต, 11 เมษายน 2556.

ในปีพุทธศักราช 2556 ได้แสดงบทพระรามเกี่ยวกับพาราสินางสีดาเป็นครั้งที่ 4 ในรายการศรีสุชนาฏกรรม ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2556 โดยใช้ชื่อชุดว่า สีดาลุยไฟให้ประจักษ์ในรักแท้ พระราม แสดงโดยนายปรัชญา ชัยเทศ และ นางสีดาแสดงโดยนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ ผู้ถ่ายทอดกระบวนการทำรำ คือคุณครูจินดารัตน์ จารุสาร และคุณครูสมรัตน์ ทองแท้ โดยมีนางรัจนา พวงประยงค์ และนางสาวดวงฤดี ภาพรพาสี เป็นครูผู้ช่วยฝึกซ้อมการแสดง⁵

รูปที่ 29 การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟให้ประจักษ์ในรักแท้
แสดง ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2556
พระราม แสดงโดย นายปรัชญา ชัยเทศ
นางสีดา แสดงโดย นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิติพรรัตน์ อิมสวาสดี

⁵สัมภาษณ์ ปรัชญา ชัยเทศ, นาฏศิลป์ในสำนักการสังคีต, 29 เมษายน 2556.

สรุปได้ว่า ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราซีนางสีดามีมาอย่างต่อเนื่อง จากการเริ่มแสดงครั้งแรกเมื่อปีพุทธศักราช 2496 และแสดงครั้งล่าสุดเมื่อปีพุทธศักราช 2556 รวมระยะเวลา 60 ปี มีการหยิบยกเอาบทบาทพระรามเกี่ยวพาราซีนางสีดาออกแสดงเผยแพร่สู่สายตาประชาชนจำนวน 4 ครั้ง ซึ่งเป็นงานแสดงที่กรมศิลปากรจัดเผยแพร่สู่สายตาประชาชนในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งมีการถ่ายทอดกระบวนการมาอย่างต่อเนื่องสืบมาจวบจนปัจจุบัน

ผู้รับบทบาทพระราม ได้แก่ นายอาคม สายาคม นายจำนง พรพิสุทธิ์ นายไพฑูรย์ เข้มแข็ง นายฤทธิเทพ เถาว์วีริญ และนายปรัชญา ชัยเทศ

ผู้รับบทบาทนางสีดา ได้แก่ นางสาวอัจฉรา อยู่ปิยะ นางสาวมณฑา บุญดี นางจินดารัตน์ จารุสาร นางสิริวรรณ อัจฉังกร และนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์

สถานที่จัดแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราซีนางสีดา ได้แก่ โรงละครอนศิลป์ (ไฟไหม้) โดยเริ่มแสดงตั้งแต่วันที่ 20 พฤศจิกายน 2496 จนถึง วันที่ 24 มกราคม 2497 รวมจำนวนแสดงทั้งสิ้น 78 รอบ โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ 10 – 11 สิงหาคม 2534 ใช้ชื่อชุดว่า “พิสูจน์สัตย์ พระรามนิวัติอยุธยา” สังคีตศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เมื่อวันอาทิตย์ที่ 23 มกราคม 2548 ใช้ชื่อชุดว่า “สีดาลุยไฟและปราบบรลัยกัลป์” และโรงละครแห่งชาติ รายการศรีสุขนาฏกรรม เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2556 ใช้ชื่อชุดว่า “สีดาลุยไฟให้ประจักษ์ในรักแท้”

4.1.2. บทโขนประกอบการแสดง

บทละคร หรือ คำประพันธ์ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการแสดงนาฏศิลป์ไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากบทละครจะบ่งบอกเหตุการณ์เรื่องราว ตัวละคร ลักษณะของผู้แสดง อารมณ์ของการแสดง ฉาก อุปกรณ์ประกอบการแสดง ไว้อย่างชัดเจน

การแสดงโขน นิยมแสดงเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นเรื่องราวการกล่าวบรรยายถึงสงครามระหว่างพระรามกษัตริย์แห่งกรุงอโยธยา กับทศกัณฐ์พญายักษ์เจ้าเมืองกรุงลงกา โดยนิยมคัดสรรเอาเรื่องราวบางตอนมาแสดงเป็นชุดหรือตอน ตามความเหมาะสมกับระยะเวลา โอกาส และลีลาท่าทางด้านนาฏศิลป์ที่สามารถช่วยส่งเสริมการแสดงโขนน่าชม บทบาทพระรามเกี่ยวพาราซีนางสีดา กล่าวได้ว่าเป็นบทบาทที่ไม่นิยมกล่าวถึงในการแสดงโขน

รามเกียรติ์ทางด้านการแสดงส่วนใหญ่เน้นถึงการต่อสู้ทำสงคราม ห้ำหั่น เพื่อแย่งชิงนางอันเป็นที่รัก แต่ทางวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ทรงพระราชนิพนธ์บทบาทการเกี่ยว พาราสิไว้อยู่หลายตัวละคร โดยเฉพาะยักษ์กับลิง ซึ่งมีความเจ้าชู้ของสัตวชาติญาณอยู่แล้ว แต่บทเกี่ยวพาราสิของตัวพระรามปรากฏเพียง 2 ตอน ได้แก่ ตอนอภิเษกพระราม พระราช นิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ซึ่งเป็นบทการเกี่ยว พาราสิกับนางสีดาตอนหลังจากอภิเษกสมรส และตอนสีดาลุยไฟ พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ซึ่งเป็นบทการเกี่ยวพาราสิกับนางสีดาตอน หลังจากทศกัณฐ์ตายนางจึงกระทำพิธีลุยไฟเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองต่อหน้าเหล่าเทวดา และข้าราชการบริวารต่าง ๆ ของพระราม

บทการแสดงโขนของกรมศิลปากรถือได้ว่าเป็นบทที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ โดยยึด เนื้อหาและดำเนินตามแนวพระราชนิพนธ์เป็นหลัก จึงถือได้ว่าเป็นการแสดงโขนรูปแบบ “โขนโรงใน” ในการแสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลปากร ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ในขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย ต่อมาได้รับเป็นศิลปินแห่งชาติ ได้ปรับปรุงบทการแสดงขึ้นใหม่ โดยนำบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) นำมาเป็นต้นแบบของการจัดทำบท การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรพลัยกัลป์ โดยได้ปรับปรุงคำประพันธ์บท การแสดง ซึ่งแทรกเพิ่มหรือตัดแต่งคำให้มีความกระชับ สละสลวย และเข้ากับสมัยนิยม ดังตัวอย่างคำกลอนตอนพระรามเล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ก่อนได้นางสีดากลับมา ดังความที่ว่า

สำนวนบทประพันธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2)⁶

ชาตรี

๐ นื่องเอยนื่องแก้ว	เหมือนม้วยแล้วกลับมาเห็นหน้า
เมื่อพลัดพรากจากเจ้าที่โคธา	พี่โคกาปืมชีวันจะบรรลัย
กับพระนื่องสองคนเที่ยวดันดัน	โคกศัลย์เสาะหาในป่าใหญ่
พบพระยาสดายุจึงแจ้งใจ	แล้วก็ได้ถ้ำมรงค์ของนงนุช
จึงตามมาหาถึงเมืองขีดขิน	ได้โยธาพานรินทร์นับสมุท

⁶กรมศิลปากร, บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เล่ม 2, (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2498), หน้า 236.

ก็ยกทัพขับพลรีบรูด	มายงยุทธยักษ์ร้ายววยชีวีต
จึงได้เจ้าเยาวมาลย์มาร่วมห้อง	ที่ขุนซ้องค้อยคลายสบายจิต
ว่าพลางอิงแอบแนบชิด	จุมพิตพัทตร์น้องตระกองกร ๗

สำนวนบทประพันธ์ของกรมศิลป์ากร⁷

น้องเอยน้องแก้ว	เหมือนม้วยแล้วกลับมาเห็นหน้า
แต่พลัดพรากจากกันมานานช้า	พี่ไศกาปางเพียงจะม้วยมุด
จึงตามหามาถึงเมืองซีดชิน	ได้โยธพานรินทร์นับสมุท
พี่ยกทัพขับพลรีบรูด	มายงยุทธราพณ์ร้ายววยชีวีต
จนได้เจ้าเยาวมาลย์มาร่วมห้อง	ที่ขุนซ้องสูญหายสบายจิต
ว่าพลางอิงแอบแนบชิด	จุมพิตนวลน้องตระกองกร

จากตัวอย่างบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าบทโขนที่กรมศิลป์ากรนำมาปรับปรุงสำหรับการแสดง ผู้จัดทำบทประกอบการแสดงโขนได้ปรับปรุงบทการแสดงโดยเพิ่มคำ เปลี่ยนคำ สลับคำ แปลงความในประโยค และตัดประโยค เช่น

การเพิ่มคำ

เหมือนม้วยแล้วกลับมาเห็นหน้า เพิ่มคำเป็น เหมือนม้วยแล้วกลับมาเห็นหน้า

การสลับคำ

จึงตามหาถึงเมืองซีดชิน สลับคำเป็น จึงตามหาถึงเมืองซีดชิน

⁷กรมศิลป์ากร, บทโขน ชุดสี่ดาหลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์ กรมศิลป์ากรปรับปรุงใหม่, (พระนคร: โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2496), หน้า 8.

การเปลี่ยนคำ

พีโตกาปี่มชีวันจะบรรลัย	เปลี่ยนคำเป็น	พีโตกาฟ่างเพียงจะม้วยมุด
จึงตามมาหาถึงเมืองซีตชิน	เปลี่ยนคำเป็น	จึงตามหามาถึงเมืองซีตชิน
ก็ยกทัพขับพลรีบรุด	เปลี่ยนคำเป็น	พี่ยกทัพขับพลรีบรุด
ที่ขุนซ้องค้อยคลายสบายจิต	เปลี่ยนคำเป็น	ที่ขุนซ้องสูญหายสบายจิต
จุมพิตพัทตร์น้องตระกองกร	เปลี่ยนคำเป็น	จุมพิตนวลน้องตระกองกร

การแปลงความในประโยค

เมื่อพลัดพรากจากเจ้าที่โคธา เปลี่ยนเป็น แต่พลัดพรากจากกันมานานเข้า

การตัดประโยค

กับพระน้องสองคนเที่ยวด้นดั้น โศกศัลย์เสาะหาในป่าใหญ่
พบพระยาสดายุจึ่งแจ้งใจ แล้วก็ได้ธำรงค์ของนงนุช

บทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา ถือเป็นตอนที่ช่วยเสริมเติมเต็มให้กับตอน สีดาลุยไฟให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องจากจุดเด่นของการบทบาทแสดง คือ สีดาลุยไฟ และบทบาท เกี่ยวพาราสีจึงถึงสร้างสรรคขึ้นเพื่อให้นางสีดาอบอุ้มใจหลังจากที่แสดงความสามารถด้วยการ ลุยไฟ

สำหรับวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างบทโขนฉบับปรับปรุงของกรมศิลปากร ที่แสดง ณ โรงละครอนศิลปากร ตั้งแต่วันที่ 20 พฤศจิกายน 2496 จนถึง วันที่ 24 มกราคม 2497 รวมจำนวนแสดงทั้งสิ้น 78 รอบ ดังนี้

ฉากที่ 2 ห้องบรรทม ภายในพลับพลา⁸

สมมติเป็นเวลากลางคืน

- ปี่พาทย์ทำเพลงพัดชา -

- เปิดม่าน -

- ร้องรำาย -

นั่งเหนือแท่นสุวรรณบรรจจรณ์ กับบังอรองค์พระมเหสี
หยอกเข้าแยมสรวลยวนยี่ พलगมีสุนทรวาจา

- ร้องเพลงชาติรี -

น้องเอยน้องแก้ว เหมือนม้วยแล้วกลับเป็นมาเห็นหน้า
แต่พลัดพรากจากกันมานานซ้ำ พี่ไศกาฟางเพียงจะม้วยมุด

- ร้องเพลงลีลากระทุ่ม -

จึงตามหามาถึงเมืองชืดชิน ได้โยธาพานรินทร์นับสมุทร
พี่ยกทัพขับพลรีบรุด มายงยุทธราพณ์ร้ายววยชีวิต
จนได้เจ้าเขาวมาลย์มาร่วมห้อง ที่ขุนข้องสูญหายสบายจิต
ว่าพलगอิงแอบแนบชิด จุมพิตนวลน้องตระกองกร

- ร้องรำาย -

เมื่อนั้น โฉมนางสีดาดวงสมร
ระทวยทับกับตักพระภูธร บังอรวอนว่าพาที่
เพราะน้องรักรบให้ไปตามกวาง จึงต้องร้างแรมป่าพนาศรี
ตกไปอยู่ลงกาธานี ทุกทิวาราตรีตรมใจ
จะผูกศอเสียให้ตายววยปราณ หากกำแหงหนุมานไปช่วยได้
ไม่ม้วยมอดชีวันบรรลัย เพราะพระภูวไนยเมตตา
อันพระคุณของพระองค์ทรงเดช ดังชนกปกเกศเกศา
จะขออยู่สนองรองบาทา ไปกว่าชีวันจะบรรลัย

- ร้องเพลงไอ้โลมไน -

ดวงเอยดวงสมร พี่จะถือโทษกรรมก็หาไม่
หากถึงยุคเชษฐีจึงเป็นไป ต้องไนที่เราอวดาร

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8 – 9.

ครั้งนี้สัตว์บาปก็ราบแล้ว	จะผ่องแผ้วผาสุกทุกสถาน
ทั้งพี่กับโคมยงนงคราญ	จะสำราญเรีงรื่นทุกคืนวัน
ว่าพลางประโลมลูบต้อง	ค้อยประคองชิดชมภิรมย์ขวัญ
ถ้อยที่ปฏิบัติผูกพัน	เกษมสันตยินดีปรีดา

- ปี่พาทย์ทำเพลงตระนอน -

จะเห็นได้ว่าบทโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟปราบบรรลัยกัลป์ ฉบับปรับปรุงของกรมศิลปากร เป็นบทโขนที่ปรับปรุงมาจากบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏยศิลป์ไทย เป็นผู้เลือกและปรับปรุงบทโดยมีการเพิ่มคำ การเปลี่ยนคำ การสลับคำ การแปลงความประโยค และตัดประโยค ให้แสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลปากร ตั้งแต่วันที่ 20 พฤศจิกายน 2496 จนถึง วันที่ 24 มกราคม 2497 ใช้เวลาแสดงประมาณ 2.30 – 3 ชั่วโมง รวมจำนวนแสดงทั้งสิ้น 78 รอบ มีการแบ่งฉากออกเป็นจำนวน 6 ฉาก บทบาทการเกี่ยวพาราสีระหว่างพระรามกับนางสีดาอยู่ในการแสดงฉากที่ 2 ห้องบรรทม ภายในพลับพลาในเวลาต่อมากรมศิลปากรได้นำออกแสดงสู่สายตาประชาชนจวบจนปัจจุบันเป็นจำนวน 3 ครั้ง รวมการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาจากอดีตจวบจนปัจจุบันมีแสดงเพียง 4 ครั้ง

4.1.3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์

การแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์ ได้รับอิทธิพลบทกลอนละครประกอบการแสดงโขน การบรรจupesong และเพลงหน้าพาทย์ จากบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ต่อมาเมื่อกรมศิลปากรหยิบยกมาแสดงเพื่อเผยแพร่สู่สายตาประชาชน จึงมีการปรับปรุงและเพิ่มเติมบทการแสดง รวมถึงเพลงร้องเพลงหน้าพาทย์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ได้ทรงบรรจูลงในบทพระราชนิพนธ์ของท่าน จากการปรับเพลงร้องเพื่อการแสดงสามารถวิเคราะห์เป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 10 การใช้เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ในบทบาทพระรามเกี่ยวพาราซีนางสีดา

เพลงในบทพระ ราชนิพนธ์ (ร.2)	ครั้งที่ 1 พุทธศักราช 2496	ครั้งที่ 2 พุทธศักราช 2534	ครั้งที่ 3 พุทธศักราช 2548	ครั้งที่ 4 พุทธศักราช 2556
-	ร่าย	ขึ้นพลับพลา	ขึ้นพลับพลา	ขึ้นพลับพลา
ชาติรี	ชาติรี	ชาติรี	ชาติรี	ชาติรี
-	ลีลากระท่อม	ลีลากระท่อม	ลีลากระท่อม	ลีลากระท่อม
ร่าย	ร่าย	ร่าย	ร่าย	ร่าย
ไอ้โลม	ไอ้โลมใน	ไอ้โลมใน	ไอ้โลมใน	ไอ้โลมใน
กล่อม	ตระนอน	ตระนอน	ตระนอน	ตระนอน

จากบทพระราชนิพนธ์ทรงบรรจุเพลงร้องจำนวน 3 เพลง ได้แก่ เพลงชาติรี เพลงร่าย และเพลงไอ้โลม แล้วจะลงด้วยกล่อม แต่บทโขนฉบับปรับปรุงของกรมศิลปากรครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช 2496 มีการบรรจุเพลงร้องจำนวน 4 เพลง ได้แก่ เพลงร่าย เพลงชาติรี เพลงลีลากระท่อม และเพลงไอ้โลมใน และเพลงหน้าพาทย์ 1 เพลง ได้แก่ ตระนอน ต่อมาในปีพุทธศักราช 2534 มีการปรับเพลงร้อง จำนวน 1 เพลง จากเพลงร่าย เป็นเพลงขึ้นพลับพลา จากนั้นกรมศิลปากรก็นำการบรรจุเพลงครั้งนี้เป็นต้นแบบของการแสดงที่ถูกต้องมาตั้งแต่ปัจจุบัน

1. ร่าย หรือร้องร่าย⁹

เป็นเพลงประกอบละคร สำหรับพรรณนาที่ต้องการความรวดเร็ว เพลงร่ายแบ่งออกตามประเภทละคร ถ้าใช้กับละครนอก เรียกว่าร่ายนอก ถ้าใช้กับละครใน เรียกว่าร่ายใน ถ้าใช้กับละครชาติรี เรียกว่าร่ายชาติรี ทั้งนี้โดยมีระดับเสียงและทำนองผิดแปลกไป ในการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราซีนางสีดาครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลป์ มีการใช้ ร้องร่าย 2 ครั้ง ได้แก่

⁹ณรงค์ชัย ปิฎกวิทย์, สารานุกรมเพลงไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, มปป), หน้า 235.

ครั้งที่ 1 เป็นการดำเนินเรื่องราวอย่างรวดเร็ว เพื่อบอกว่าอยู่บนเตียงและกำลังหยอกล้อกัน ดังบทโคลงที่ว่า

- ร้อยรา่ย -

นั่งเหนือแท่นสุวรรณบรรจจรณ์ กับบังอรองค์พระมเหสี
หยอกเ้าเ้ามสรลยวนยี่ พลังมีสุนทรวาจา

ภายหลังมีการปรับเพลงร้องบทโคลงกลอนนี้ใหม่ เมื่อปีพุทธศักราช 2534 โดยใช้เพลงขึ้นพลับพลา¹⁰ ซึ่งเป็นเพลงทำนองเก่า อัตราจังหวะ 2 ชั้น ใช้ประกอบการแสดงละครใน บทที่ต้องการให้ตัวละครแสดงอำนาจราชศักดิ์หรือแสดงความสง่าผ่าเผย ละคร ถ้าใช้ประกอบการแสดงละครใน เรียกว่าขึ้นพลับพลาใน ถ้าใช้ประกอบการแสดงละครนอก เรียกว่าขึ้นพลับพลานอก เนื่องบทพระราชนิพนธ์กล่าวถึงการอยู่บนเตียงแสดงความสง่าผ่าเผยขณะประทับกับนางสีดา ซึ่งสอดคล้องกับความของเพลงที่ต้องการให้ตัวละครแสดงอำนาจราชศักดิ์หรือแสดงความสง่าผ่าเผย

และครั้งที่ 2 เป็นการดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว ซึ่งแสดงอาภักภิรยาและพรรณนาเรื่องราวของนางสีดาเมื่ออยู่กรุงลงกาต่อพระราม ดังบทโคลงที่ว่า

- ร้อยรา่ย -

เมื่อนั้น	โหมนางสีดาดวงสมร
ระทวยทับกับตักพระภูธร	บังอรชวนว่าพาที่
เพราะน้องรักรบให้ไปตามกวาง	จึงต้องร้างแรมป่าพนาศรี
ตกไปอยู่ลงกาธานี	ทุกทิวาราตรีตรมใจ
จะผูกศอเสี้ยให้ตายวายปราณ	หากกำแหงหนุมานไปช่วยได้
ไม่ม้วยมอดชีวันบรรลัย	เพราะพระภูวไนยเมตตา
อันพระคุณของพระองค์ทรงเดช	ดังชนกปกเกศเกศา
จะขออยู่สนองรองบาทา	ไปกว่าชีวันจะบรรลัย

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

2. เพลงชาติ¹¹

เป็นเพลงทำนองเก่าใช้ประกอบการแสดงละครใน บทบาทที่ตัวละครพลอดรักหรือเกี่ยวพาราตีพาราตีกัน ถ้าใช้ประกอบการแสดงละครใน เรียกว่าชาติรีใน ถ้าใช้ประกอบการแสดงละครนอก เรียกว่าชาติรีนอก ในการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราตีนางสีดาครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลาปากร เมื่อปีพุทธศักราช 2496 ยังใช้เพลงชาติรีตามบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ซึ่งแสดงถึงการเกี่ยวพาราตีระหว่างพระรามกับนางสีดา ดังบทโคลงที่ว่า

- ร้องเพลงชาติรี -

น้องเอยน้องแก้ว	เหมือนม้วยแล้วกลับเป็นมาเห็นหน้า
แต่พลัดพรากจากกันมานานซ้า	พี่ไศกาฟางเพียงจะม้วยมุด

3. เพลงลีลากระทุ่ม¹²

เป็นเพลงอัตราจังหวะ 2 ชั้น ทำนองเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นเพลงลำดับที่ 6 ในดับเรื่องพระทอง นิยมนำมาบรรเลงและขับร้องประกอบการแสดงโขน ละครในอารมณ์รัก สุข สบายอารมณ์ ในการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราตีนางสีดาครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลาปากร เมื่อปีพุทธศักราช 2496 มีการแทรกเพลงนี้ต่อจากเพลงจากชาติรี ซึ่งเป็นการบรรยายถึงความพยายามของพระรามแล้วอารมณ์รักหลังจากที่ได้นางสีดากลับคืนมา ดังบทโคลงที่ว่า

- ร้องเพลงลีลากระทุ่ม -

จึงตามหามาถึงเมืองขีดขิน	ได้โยธาพานรินทร์นับสมุทร
พี่ยกทัพขับพลรีบรูด	มายงยุทธหาพณรื้อวายชีวิต
จนได้เจ้าเขาวมาลย์มาร่วมห้อง	ที่ขุนซ้องสุญาหายสบายจิต
ว่าพลางอิงแอบแนบชิด	จุมพิตนวลน้องตระกອງกร

¹¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

¹²เรื่องเดียวกัน, หน้า 257.

4. เพลงไอ้โลมใน¹³

เป็นเพลงประกอบการแสดงละคร ในบทบาทที่แสดงความรัก ความพึงพอใจ สุขใจ ของตัวละคร ถ้าใช้ประกอบการแสดงละครใน เรียกว่าไอ้โลมใน ถ้าใช้ประกอบการแสดงละครนอก เรียกว่าไอ้โลมนอก ในการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวกับพาราซีนางสีดาครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลป์ากร เมื่อปีพุทธศักราช 2496 ยังคงใช้เพลงไอ้โลมในตามบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ซึ่งแสดงถึงการเกี่ยวพาราซีนางสีดา พระรามกับนางสีดา ดังบทโขนที่ว่า

- ร้องเพลงไอ้โลมใน -

ดวงเอยดวงสมร	พี่จะถือโทษกรรมก็หาไม่
หากถึงยุคเชษฐีจึงเป็นไป	ต้องในที่เราอวดาร
ครั้งนี้สัตว์บาปก็ราบแล้ว	จะผ่องแผ้วผาสุกทุกสถาน
ทั้งพี่กับโคมยงนงคราญ	จะสำราญเรีงรื่นทุกคืนวัน
ว่าพลางประโลมลุปต้อง	ค่อยประคองชิดชมภิรมย์ขวัญ
ถ้อยที่ปฏิบัติพิศมุกพัน	เกษมสันต์ยินดีปรีดา

5. เพลงตระนอน¹⁴

เป็นเพลงหน้าพาทย์ สำหรับประกอบกิจกรรมการนอนของตัวละครทั้งฝ่ายพระ นาง ยักษ์ ลิง ในบางโอกาสใช้บรรเลงติดต่อกับเพลงโลมเรียกว่า เพลงโลม – ตระนอน นอกจากนี้ยังเป็นเพลงประจำกัณฑ์กษัตริย์ของเทศน์มหาชาติ ในการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราซีนางสีดาครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลป์ากร เมื่อปีพุทธศักราช 2496 มีการแทรกเพลงหน้าพาทย์ตระนอนต่อจากเพลงไอ้โลมใน ซึ่งเป็นการแสดงถึงการหลับนอนของพระรามกับนางสีดา

¹³เรื่องเดียวกัน, หน้า 313.

¹⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

4.1.4. เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เนื่องจากเครื่องดนตรีเป็นอุปกรณ์ที่ทำให้เกิดทำนองเพลงต่าง ๆ วงดนตรีที่ใช้บรรเลงเพลงต่าง ๆ เริ่มเกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย แล้วสืบทอดมายังกรุงศรีอยุธยาจวบจนปัจจุบันนี้ กรมศิลปากรมีหน้าที่ดูแลและอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมของไทยทุกแขนง

วงดนตรีไทยที่ปรากฏในยุครัตนโกสินทร์มีจำนวน 8 วง ได้แก่ วงปี่พาทย์เครื่องห้า วงมโหรี วงเครื่องสาย วงปี่พาทย์เครื่องคู่ วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ วงมโหรีเครื่องคู่ วงมโหรีเครื่องใหญ่และวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ ซึ่งเรียงตามลำดับของการเกิดวงดนตรีไทย แต่ในปัจจุบันวงดนตรีไทยได้จัดหมวดหมู่เป็นแบบแผนที่เรียกและรู้จักกันหมุ่กันดนตรีไทยมี 3 วง ได้แก่ วงปี่พาทย์ วงเครื่องสาย และวงมโหรี

ปัจจุบันวงที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงโขนของกรมศิลปากร นิยมใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง ซึ่งวงปี่พาทย์มีอยู่ 3 วง ได้แก่ วงปี่พาทย์เครื่องห้า วงปี่พาทย์เครื่องคู่ และวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ โดยคำนึงถึงระยะเวลา สถานที่ โอกาสที่แสดงเป็นหลักในการเลือกใช้วงดนตรีประกอบการแสดง เครื่องดนตรีประจำวงปี่พาทย์ 3 วง มีเครื่องดนตรีรวมกัน 15 ชิ้น

การแสดงบทบาทการพระรามเกี่ยววพาราสีนางสีดา จัดแสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลปากร เมื่อพุทธศักราช 2496 พบว่า วงปี่พาทย์ที่บรรเลงประกอบการแสดงใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า เนื่องจากสถานที่จัดวางเครื่องดนตรีมีขนาดเล็ก แต่ปัจจุบันนี้สามารถใช้วงดนตรีที่ประเภทวงปี่พาทย์เครื่องห้า วงปี่พาทย์เครื่องคู่ หรือวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ ประกอบการแสดง ดังจะอธิบายรายละเอียดเครื่องดนตรี ที่ใช้ประกอบในวงปี่พาทย์ดังต่อไปนี้

วงปี่พาทย์เครื่องห้า ประกอบไปด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้

1. ปี่ใน	1 เล้า
2. ตะโพน	1 ลูก
3. ระนาดเอก	1 ราง
4. กลองทัด	2 ลูก
5. ซ้องวงใหญ่	1 วง
6. ฉิ่ง	1 คู่

รูปที่ 30 วงปี่พาทย์เครื่องห้า
ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

วงปี่พาทย์เครื่องคู่ ประกอบไปด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้

1. ปี่ใน	1 เล้า
2. ปี่นอก	1 เล้า
3. ระนาดเอก	1 ราง
4. ระนาดทุ้ม	1 ราง
5. ซ้องวงใหญ่	1 วง
6. ซ้องวงเล็ก	1 วง
7. ตะโพน	1 ลูก
8. กลองทัด	2 ลูก
9. ฉิ่ง	1 คู่
10. ฉาบ	1 คู่
11. กรับ	1 คู่

รูปที่ 31 วงปี่พาทย์เครื่องคู่
ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้

1. ปี่ใน	1 เล้า
2. ปี่นอก	1 เล้า
3. ระนาดเอก	1 รวง
4. ระนาดทุ้ม	1 รวง
5. ระนาดเอกเหล็ก	1 รวง
6. ระนาดทุ้มเหล็ก	1 รวง
7. ซ้องวงใหญ่	1 วง
8. ซ้องวงเล็ก	1 วง
9. ตะโพน	1 ลูก
10. กลองทัด	2 ลูก
11. ฉิ่ง	1 คู่
12. ฉาบเล็ก	1 คู่
13. ฉาบใหญ่	1 คู่
14. กรับ	1 คู่
15. โหม่ง	1 ใบ

รูปที่ 32 วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่

ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

4.1.5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง

เครื่องแต่งกายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกด้านหนึ่ง ที่สามารถทำให้ผู้ชมการแสดงนาฏศิลป์ไทยรู้และเข้าใจถึงบทบาทของตัวละครได้ชัดเจน กล่าวคือ เครื่องแต่งกายเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงเชื้อชาติ เพศ วัย ลักษณะของตัวแสดง และยศฐาบรรดาศักดิ์

เครื่องแต่งกายการแสดงโขนและละคร ถูกขนานนามเรียกว่า ชุด“ยืนเครื่อง” ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากการแต่งกายของพระมหากษัตริย์ โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1.ศิราภรณ์ คือเครื่องประดับศีรษะ 2.พัศตราภรณ์ คือเครื่องนุ่งห่มเพื่อปกปิดร่างกาย 3.ถนิมพิมพาภรณ์ คือเครื่องประดับตกแต่ง อีกทั้งกรมศิลปากรกำหนดแบบแผนการแต่งกายของโขนละครโดยใช้สีที่ตัดกันคนละสี โดยมีเกณฑ์การใช้สีของพัศตราภรณ์ตัวแสดงดังนี้ พระเอกและนางเอก ใช้สีเขียวและสีแดง พ่อและแม่หรือผู้ใหญ่ จะใช้สีม่วง สีน้ำเงิน เป็นต้น

เครื่องแต่งกายการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวกับพาราสีนางสีดาของกรมศิลปากร จากอดีตจวบจนปัจจุบัน พบว่า

เครื่องแต่งกายของพระรามแสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนศิลป์ปากร สวมเสื้อแขนยาวสีเขียวติดอินทรรณูและกรองคอสีเหลือง สนับเพลาสีแดง นุ่งผ้ายกแบบจีบโจงหางหงส์สีเขียว รัตสะเอว ห้อยหน้าและห้อยข้าง สีเหลือง และสวมเครื่องประดับถนิมพิมพาภรณ์และศิราภรณ์ ได้แก่ ทับทรวง สังวาล เข็มขัด กำไลแฉง ปะวะหล้า ข้อเท้า และใส่ชฎายอดชัย ทัดอุบะและดอกไม้ทัดทางด้านขวา

เครื่องแต่งกายของพระรามปัจจุบัน สวมเสื้อแขนยาวและสนับเพลาสีเขียวติดอินทรรณูและกรองคอสีแดง นุ่งผ้ายกแบบจีบโจงหางหงส์สีแดง รัตสะเอว ห้อยหน้าและห้อยข้าง สีเขียวขลิบสีแดง และสวมเครื่องประดับถนิมพิมพาภรณ์และศิราภรณ์ ได้แก่ ทับทรวง สังวาล เข็มขัด กำไลแฉง ปะวะหล้า ข้อเท้า และใส่ชฎายอดชัย ทัดอุบะและดอกไม้ทัดทางด้านขวา

จากการอธิบายข้อความเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายของพระรามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นตารางดังนี้

ตารางที่ 11 เครื่องแต่งกายของพระรามในการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวกับพาราสิ่นางสีดา

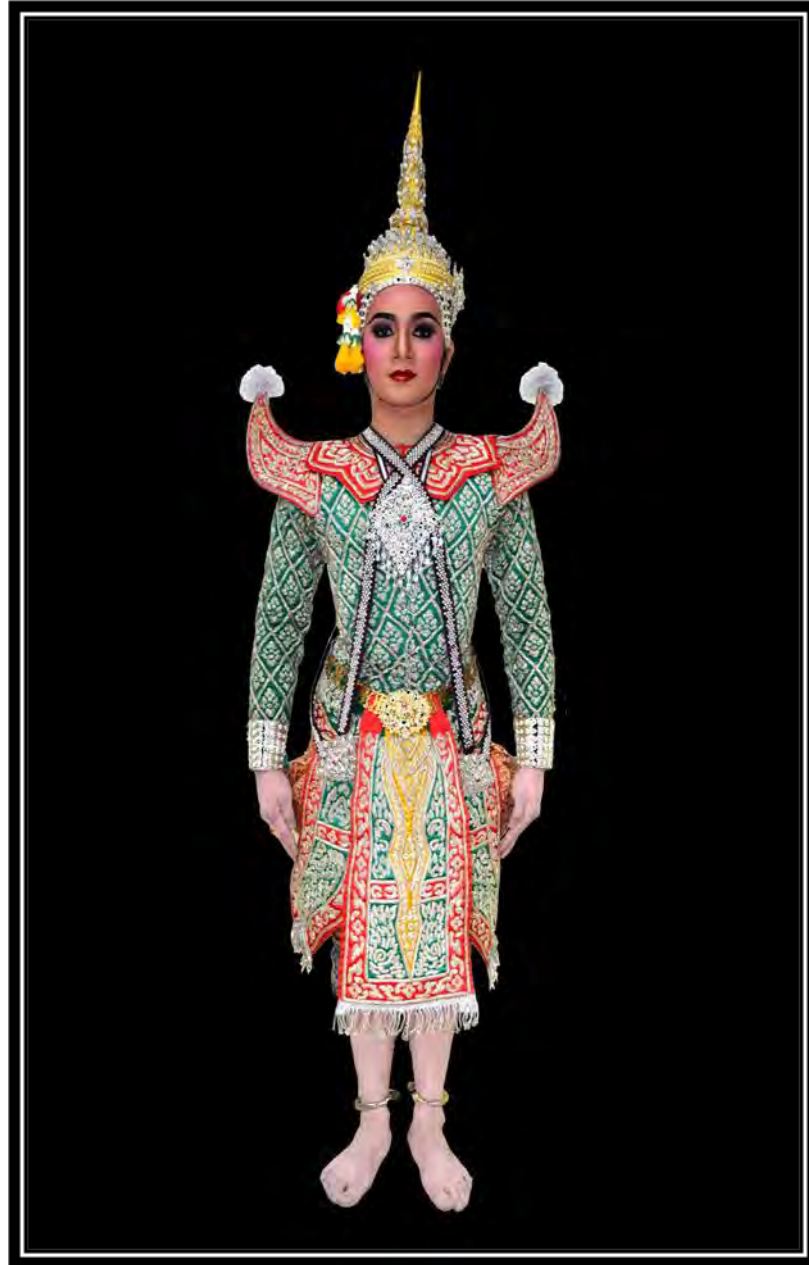
รายการเครื่องแต่งกาย	ครั้งที่ 1 พุทธศักราช 2496	ครั้งที่ 2 พุทธศักราช 2534	ครั้งที่ 3 พุทธศักราช 2548	ครั้งที่ 4 พุทธศักราช 2556
1. ชฎา	ยอดชัย	ยอดชัย	ยอดชัย	ยอดชัย
2. หลอดองค์	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
3. อินทธนู	สีเหลือง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
4. กรองคอ	สีเหลือง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
5. สนับเพลา	สีแดง	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
6. ผ้าถุง	สีเขียว	สีแดง	สีแดง	สีแดง
7. ชายแครง	สีเหลืองขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
8. รัตตะเคว	สีเหลือง	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
9. ชายไหว	สีเหลืองขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
10. ปิ่นหม่ง	✓	✓	✓	✓
11. สิ้งวาล	✓	✓	✓	✓
12. ตาบทิศ	✓	✓	✓	✓
13. กำไลแฉง	✓	✓	✓	✓
14. ปะวะหล่ำ	✓	✓	✓	✓
15. กำไลเท้า	✓	✓	✓	✓
16. แหวนรอบ	✓	✓	✓	✓
17. กำมรงค์	✓	✓	✓	✓

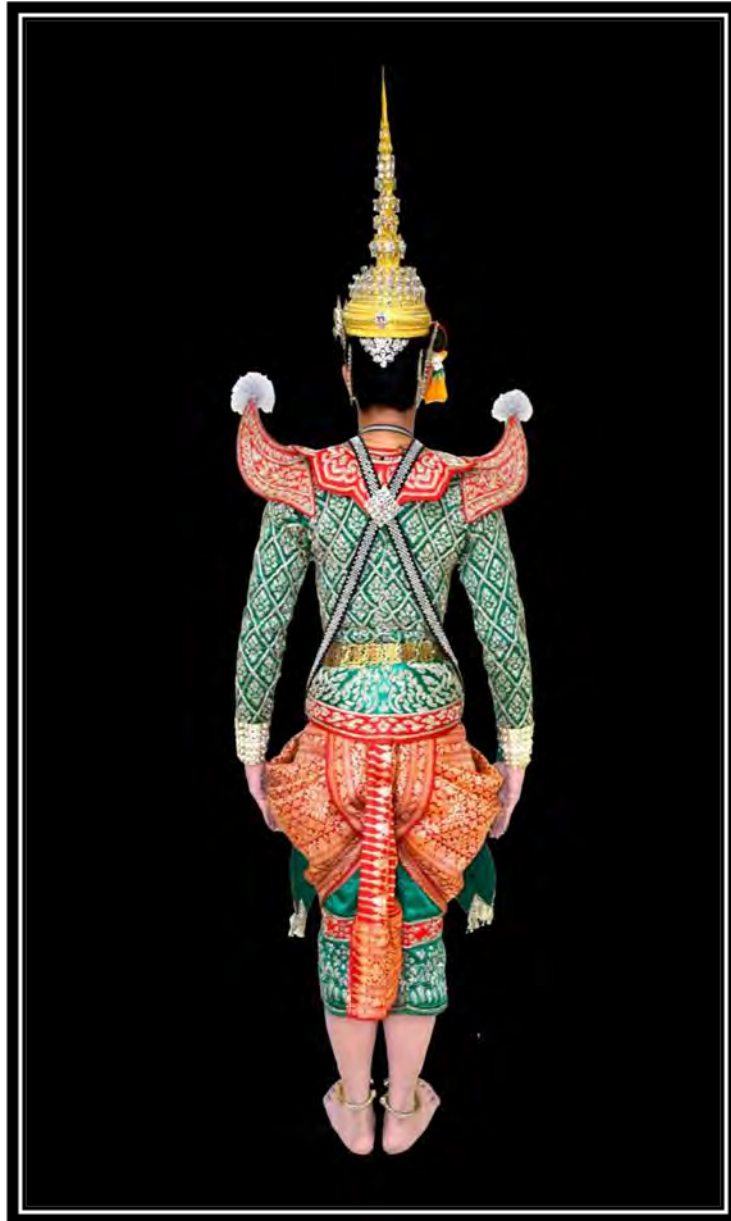
รูปที่ 33 เครื่องแต่งกายของพระรามในการแสดงโขน ณ โรงละครอนติลปากร (ไฟไหม้)

พระราม แสดงโดย นายอาคม สายาคม

ที่มา : สำเนาภาพจากหนังสือคู่มือนาฏศิลป์ไทย

รูปที่ 34 เครื่องแต่งกายพระรามด้านหน้า
แบบโดย นายบัลลังก์ พาสุนันท์
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 35 การแต่งกายพระรามด้านหลัง
แบบโดย นายบัลลังก์ พาสุนันท์
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

ลักษณะเครื่องแต่งกายของพระราม

1. ชฎา เป็นเครื่องประดับศีรษะที่มีปลายยอดแหลมเลียนแบบมาจากเครื่องทรงชั้นสูงของพระมหากษัตริย์ ประดับด้วยอุปะและดอกไม้ทางด้านขวาของจอนหู ใช้สายเชือกรัดได้คาง และผูกมัดส่วนหลังศีรษะเพื่อมิให้ชฎาเลื่อนจากศีรษะ
2. เสื้อหรือฉลององค์ สวมเสื้อแขนยาว ปักด้วยดินและเลื่อมทั้งตัวเสื้อและแขน เย็บด้านหน้าด้วยด้ายตลอดแนวจากบนลงล่าง
3. อินทรรณู เป็นแผ่นผ้าสีแดงสวมอยู่บนหัวไหล่สองข้าง ใช้เฉพาะกับเสื้อแขนยาว
4. กรองคอ เป็นผ้าสีแดงที่สวมทับบนเสื้อ มักทำขอบให้เป็นลายหยักแหลม จะปักด้วยดินและเลื่อม
5. สนับเพลา กางเกงยาวครึ่งน่อง ส่วนบนใช้ผ้าขาวหรือผ้าดิบ ส่วนหัวเข่าลงมาถึงกลางน่องใช้ผ้าสีเป็นเชิงปักด้วยดินและเลื่อมเป็นลวดลาย มักทำให้เชิงมีชายงอนขึ้น
6. ผ้านุ่งหรือภูษา เป็นผ้ายกที่มีลักษณะใช้เส้นไหม หรือเส้นลวดทองทอยก ดอกเป็นลายนูน นุ่งแบบจีบหางหงส์ และรัดเอวด้วยเชือกผ้าดิบ
7. ห้อยข้างหรือเจียรระบาด หรือชายแครง เป็นผ้า 2 ผืน ห้อยจากเอวลงมาที่หน้าขาทั้ง 2 ข้าง ปักด้วยดินและเลื่อมตามลวดลายต่าง ๆ
8. รัดสะเอว เป็นแผ่นผ้าที่คาดทับสะโพก เพื่อปิดทับเสื้อ ผ้านุ่งห้อยข้างให้ดูเรียบร้อย จะปักด้วยดินและเลื่อมตลอดทั้งผืน
9. ห้อยหน้าหรือชายไหว เป็นแผ่นผ้าผืนเดียวที่ใช้ห้อยตรงกลางปิดทับบนรัดสะเอว และห้อยข้างเป็นผ้าที่มีสีและลวดลายเหมือนห้อยข้างและรัดสะเอว
10. เข็มขัดหรือปิ่นเหนง ใช้คาดทับที่เอวเมื่อแต่งกายเสร็จเรียบร้อยแล้ว
11. สังวาล เป็นสร้อยที่ใช้คล้องสะพายแล่งสลักกันมี 2 สาย เชื่อมด้วยตามทิศ
12. ตาบทิศ เป็นเครื่องประดับที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด เย็บติดกับสังวาล เมื่อสวมใส่แล้วจะห้อยอยู่ด้านข้าง และกลางหลังของผู้แสดง

13. ทองกรหรือกำไลแฉ่ง เป็นเครื่องประดับที่ทำด้วยเงินประดับเพชรหรือพลอยสีขาวใช้สวมที่ข้อมือทั้งสองข้าง

14. ปะวะหล่ำ เป็นเครื่องประดับข้อมือทั้งสองข้างมีลักษณะเป็นเม็ดกลม ๆ ร้อยเป็นกำไล

15. กำไลเท้า เป็นเครื่องประดับใช้สวมข้อเท้า ทำด้วยเงินหรือทอง แต่โดยมากใช้แบบกะไหล่ทอง

16. แหวนรอบ เป็นเครื่องประดับข้อมือและข้อเท้าทั้งสองข้าง

17. กำมรงค์ หรือ แหวนที่สวมใส่นิ้วมือทั้งสองข้าง นิยมสวมแหวนที่มีสีสั่น และความแวววาว

เครื่องแต่งกายนางสีดาแสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนคิลปากร สวมเสื้ออินนาง แขนสั้นสีเหลือง ห่มผ้าห่มนางสีแดงขลิบน้ำเงินและนวมนางสีน้ำเงิน นุ่งผ้ายกแบบจีบหน้านางสีน้ำเงินสอดไหมสีทอง และสวมเครื่องประดับถนิมพิมพากรณ์และศิราภรณ์ ได้แก่ จี๋นาง สังวาล ห้อยทางด้านขวา 2 เส้น เข็มขัดพร้อมหัวเข็มขัด ข้อมือ (ผ้า) ข้อเท้า และใส่มงกุฎ ทัดอุบะและดอกไม้ทัดทางด้านซ้าย

เครื่องแต่งกายนางสีดาปัจจุบัน สวมเสื้ออินนางแขนกุดสีเหลือง ห่มผ้าห่มนางสีแดงขลิบเขียวและนวมนางสีเขียว นุ่งผ้ายกแบบจีบหน้านางสีเขียวสอดไหมสีทอง และสวมเครื่องประดับถนิมพิมพากรณ์และศิราภรณ์ ได้แก่ จี๋นาง สังวาลห้อยทางด้านขวา 2 เส้น เข็มขัดพร้อมหัวเข็มขัด กำไลแฉ่ง ปะวะหล่ำ ข้อเท้า และใส่มงกุฎ ทัดอุบะและดอกไม้ทัดทางด้านซ้าย

จากการอธิบายข้อความเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายของนางสีดาที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นตารางดังนี้

ตารางที่ 12 เครื่องแต่งกายของนางสีดาในการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวกับพาราสีนางสีดา

รายการเครื่องแต่งกาย	ครั้งที่ 1 พุทธศักราช 2496	ครั้งที่ 2 พุทธศักราช 2534	ครั้งที่ 3 พุทธศักราช 2548	ครั้งที่ 4 พุทธศักราช 2556
1. มงกุฎกษัตริย์	ปล่อยผม	เก็บผม	เก็บผม	เก็บผม
2. เสื้อในนาง	สีเหลือง	สีเหลือง	สีเหลือง	สีเหลือง
3. ผ้าห่มนาง	สีแดงขลิบน้ำเงิน	สีแดงขลิบเขียว	สีแดงขลิบเขียว	สีแดงขลิบเขียว
4. นวมนาง	สีน้ำเงิน	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
5. ผ้าถุง	สีน้ำเงิน	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
6. ปิ่นหมั่ง	✓	✓	✓	✓
7. สะอึ่ง	✓	✓	✓	✓
8. กำไลแขน	เป็นผ้า	เงินฝังพลอย	เงินฝังพลอย	เงินฝังพลอย
9. ปะวะหล่ำ	-	✓	✓	✓
10. กำไลเท้า	✓	✓	✓	✓
11. แหวนรอบ	✓	✓	✓	✓
12. กำมรงค์	✓	✓	✓	✓

จากตารางพบว่าเครื่องแต่งกายของนางสีดาในยุคต้นของกรมศิลปากร การใส่มงกุฎกษัตริย์มีการปล่อยผมด้านหลังแต่ในยุคปัจจุบันได้มีการเก็บผม จากการสัมภาษณ์คุณครูบุญนาถ ทรรทรานนท์ ให้ข้อมูลว่า

“...ในสมัยก่อนตัวนางมีการปล่อยผมด้านหลังโดยจะตัดกันเป็นลอน ๆ หรือที่เรียกกันว่า ผมหยักโคก ต่อมาในราวปี พุทธศักราช 2499 หลังจากที่แม่เล่นนางมโนห์รา ท่านอธิบดีธนิศ อยู่โพธิ์มีคำสั่งให้ตัวนางทุกคนเก็บผมขึ้นให้หมด เนื่องจากเวลาแสดงหันหลังแล้วผมแต่ละคนไม่เท่ากัน...”

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ทำให้ผู้วิจัย ทราบว่าในยุคต้นของกรมศิลปากร การแสดงบทบาทตัวนางที่ใส่มงกุฎกษัตริย์จะปล่อยผมด้านหลังต่อมาในปี พุทธศักราช 2499 ได้เริ่มมีการเก็บผมขึ้นและเป็นรูปแบบของการใส่มงกุฎกษัตริย์มาจวบจนกระทั่งปัจจุบัน

การให้สีเครื่องแต่งกายของนางสีดา จากการศึกษาพบว่า ตัวนางสีดาใช้สีแดง เป็นสีหลักมาตั้งแต่ครั้งแรก แต่จะต่างกันว่าขลิบสีซึ่งครั้งแรกใช้สีน้ำเงินแต่ปัจจุบันขลิบสีเขียว ดังรูปที่ปรากฏ

รูปที่ 36 เครื่องแต่งกายของพระรามในการแสดงโขน ณ โรงละครอนศิลป์ (ไฟไหม้)

นางสีดา แสดงโดย นางสาวอัจฉรา อยุธยา

ที่มา : สำเนาภาพจากนางอัจฉรา อยุธยา

รูปที่ 37 การแต่งกายนางสีดาด้านหน้า
แบบโดย นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 38 การแต่งกายนางสีดาด้านหลัง
แบบโดย นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

ลักษณะเครื่องแต่งกายของนางสีดา

1. มงกุฎกษัตริย์ เป็นเครื่องประดับศีรษะมีปลายยอดแหลม มีอุบะและดอกไม้ทัดติดทางด้านซ้ายบริเวณกรรเจียกจร วิธีสวมจะครอบบนศีรษะ บางคนใช้หมอนรองก่อนสวม เพื่อให้กระชับมีเชือกผูกด้านหลังและใต้คาง
2. เสื้อในนาง เป็นเสื้อสีเหลืองทอง คอกกลม แขนกุด ผ่าหน้าใช้ซิพหรือใช้ด้ายเย็บตลอดแนวในกรณีที่เสื้อหลวม เพื่อให้ตัวเสื้อรัดรูปทรงพอดีกับลำตัวของผู้แสดง
3. ผ้าห่มนาง เป็นผ้าสไบผืนใหญ่ผืนเดียว บักด้วยดินและเลื่อมตามลวดลายไทย ผืนผ้าเจาะรูเพื่อใช้สวมศีรษะ ห้อยชายลงไปด้านหลังยาวประมาณครึ่งน่อง ส่วนด้านหน้าจับพับเก็บเป็นรูปสามเหลี่ยมแล้วใช้ด้ายเย็บตรงเอวด้านหน้า
4. กรองคอหรือนวมนาง สวมปิดทับผ้าห่มนางเป็นแผ่นผ้าสวมรอบคอ บักด้วยดินและเลื่อมตามลวดลายไทย
5. ผ้านุ่ง ผ้ายกที่ทอเป็นผืนใช้นุ่งจีบหน้านางและจีบชายยก คาดเอวด้วยเชือกผ้าดิบ และคาดทับด้วยเข็มขัด
6. เข็มขัด เป็นเข็มขัดสีทองที่มีหัวประดับพลอยใช้คาดทับผ้านุ่ง
7. สะอึ่ง หรือสร้อยตัว เป็นสายสร้อยโลหะชุบทองลายเม็ดมะยม
8. ทองกรหรือกำไลแฉง เป็นเครื่องประดับเหมือนตัวพระ ทำด้วยเงินประดับเพชรหรือพลอยสีขาว ใช้สวมข้อมือทั้งสองข้าง
9. ปะวะหล่ำ เป็นเครื่องประดับข้อมือทั้งสองข้างมีลักษณะเป็นเม็ดกลม ๆ ร้อยเป็นกำไล
10. กำไลเท้า เป็นเครื่องประดับที่มีลักษณะรูปทรงและวิธีใช้เหมือนกำไลเท้าของตัวพระกล่าวคือ เป็นกำไลทรงหัวบัวสีทอง ใช้สวมข้อเท้าทั้งสองข้าง
11. แหวนรอบ เป็นเครื่องประดับข้อมือและข้อเท้าทั้งสองข้าง
12. กำมรงค์ แหวนที่สวมใสนิ้วมือทั้งสองข้างจุดเด่นคือความแวววาวและสีฉัน

4.1.6. ฉาก

ฉากเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของการแสดงมีหน้าที่บ่งบอก สถานที่ เวลา และ ยุคสมัยต่าง ๆ ตามบทบาทการแสดงได้อย่างชัดเจน ซึ่งฉากเป็นส่วนหนึ่งในการโน้มน้าวจิตใจของผู้ชม ให้เกิดจินตนาการและความสมจริงของการแสดงมากขึ้น

จากหลักฐานที่ปรากฏพบว่าการแสดงโขนที่นำฉากมาใช้ประกอบการแสดง เรียกโขนประเภทนั้นว่า โขนฉาก ซึ่งโขนฉากเป็นการแสดงบนโรงหรือเวที มีการจัดฉากให้ เปลี่ยนไปตามท้องเรื่องที่แสดง แต่วิธีแสดงเป็นแบบโขนโรงใน โขนฉากนี้สันนิษฐานว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงดำริขึ้นในรัชกาลที่ 5 วิธีแสดงแบ่งเป็นฉาก ๆ ทำนองเดียวกับละครดึกดำบรรพ์¹⁵

ฉากที่ใช้ประกอบการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา ในการแสดง โขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์ ฉากที่ 2 ห้องบรรทม ภายในพลับพลา ในการแสดงครั้งแรก ณ โรงละครอนคิลปากร มีการเขียนฉากเป็นลายไทยบนผ้า แล้วมีอุปกรณ์ ประกอบฉาก ได้แก่ เตี้ยงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคขนานบ้างทั้งซ้ายและ ขวา¹⁶

การแสดงครั้งที่ 2 ในปีพุทธศักราช 2534 จากการศึกษาด้วยวิธีทัศน พบว่า การแสดงครั้งนี้ ไม่มีฉากประกอบการแสดง แต่จะใช้ผ้ามุ้งห้อยทั้ง 2 ข้างของเวที ซึ่งทำให้อู เหมือนเป็นม่านใหญ่สีขาวบาง ๆ และมีอุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ เตี้ยงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคขนานบ้างทั้งซ้ายและขวา

การแสดงครั้งที่ 3 ในปีพุทธศักราช 2548 ไม่มีการจัดฉากแสดงเนื่องจากแสดง ณ สังกศิตศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ซึ่งเป็นเวทีกลางแจ้ง แต่มีอุปกรณ์ ประกอบฉาก ได้แก่ เตี้ยงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคขนานบ้างทั้งซ้ายและขวา

¹⁵กรมศิลปากร, โขน อัจฉริยะลักษณะแห่งนาฏศิลป์ไทย, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ ศิลปบรรณาการ, 2540), หน้า84.

¹⁶สัมภาษณ์ นางอัจฉรา อัญปิยะ, ข้าราชการบำนาญสำนักการสังคีต, 9 เมษายน 2556.

และการแสดงครั้งที่ 4 ในปีพุทธศักราช 2556 ศิลปากร มีการเขียนฉากเป็นลายผนังห้อง แล้วมีอุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ ลับแล เตียงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคขนานบั้งทั้งชายและขวา

สรุปได้ว่า ฉากที่ใช้ประกอบการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวกับพาราสีนางสีดาในการแสดงชิ้น เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์ เป็นการเขียนฉากห้องบรรทม แล้วมีอุปกรณ์ประกอบฉาก ประกอบด้วย ลับแล เตียงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคประกอบทั้งชายและขวา

รูปที่ 39 ฉากการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวกับพาราสีนางสีดาปีพุทธศักราช 2534

ที่มา : วิชาทัศนกรรมการแสดง

รูปที่ 40 ฉากแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวกับพาราสีนางสีดาปีพุทธศักราช 2556

ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิพรรัตน์ อิ่มสวัสดิ์

4.1.7. การคัดเลือกผู้แสดง

ผู้แสดงถือเป็นองค์ประกอบของการแสดงที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นตัวถ่ายทอดพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น กิริยา อากา ร อารมณ์ ความเป็นตัวตนของตัวละครและกลวิธีการแสดงต่าง ๆ ออกมาให้ได้และเหมาะสมกับบทบาทของตัวละครที่ผู้ประพันธ์บทได้สร้างและรังสรรค์ตัวละครนั้นขึ้นมา

การคัดเลือกผู้โขนในบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดานั้น ผู้รับบทบาทต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ฝึกด้านทักษะเฉพาะทางและมีประสบการณ์ด้านการแสดงพอสมควร เพราะบทบาทนี้ถือได้ว่าเป็นบทบาทที่ยากสำหรับผู้เรียนนาฏยศิลป์ เนื่องจาก ต้องฝึกการรำให้นิ่ง รำให้สง่า เข้าพระเข้านางเมื่อดูแล้วต้องสมจริง เป็นต้น ก่อนที่จะได้รับเลือกแสดงผู้แสดงจะต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกและฝึกหัดดังนี้

การคัดเลือกผู้ฝึกหัดพระราม ต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรงร่างกายสมบูรณ์ครบถ้วน และรูปร่างของผู้ฝึกหัดจะมีรูปร่างโปร่ง หรือสันทัด¹⁷ ลักษณะใบหน้ารูปไข่ ตากลมโต จมูกโด่ง ปากเป็นรูปกระจับ ลำคอระหงหรือคอดยาว ช่วงหน้าอกใหญ่ ไหล่ลาดตรง หลังไม่โก่ง ขนาดลำตัวเรียว เอวเล็ก นิ้วอ่อน ท่าทางสะอิดสะเอ้งและผึ่งผาย เห็นแล้วเด่นสะดุดตา

การฝึกหัด พระรามจัดอยู่ในการฝึกหัดประเภทโขน ซึ่งผู้ที่ผ่านการคัดเลือกแล้ว จะถูกเริ่มฝึกหัดเบื้องต้น ได้แก่ การตบเข่า การทองสะเอว การเดินเส้า การถีบเหลี่ยม การตัดข้อมือและนิ้วมือ จากนั้นเริ่มเรียนเพลงช้า – เพลงเร็ว เพลงแม่บท ฝึกหัดอิริยาบถต่าง ๆ เช่น การนั่ง การยืน การเดิน การขึ้นเตียง การลงเตียง การคลานไปข้างหน้า การถวายเป็นบังคม และการคลานถอยหลัง ต่อมาการฝึกหัดวิธีการใช้อาวุธ ฝึกหัดเพลงหน้าพาทย์ ฝึกหัดตีบทและใช้บท ฝึกหัดรำเดี่ยว ระเบียบมาตรฐาน และสุดท้ายฝึกหัดการแสดงเป็นชุดเป็นตอน

การคัดเลือกผู้ฝึกหัดนางสีดา ต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรงร่างกายสมบูรณ์ครบถ้วน และรูปร่างของผู้ฝึกหัดจะมีรูปร่างกลมหรือท้วม ลักษณะใบหน้ารูปไข่หรือกลมก็ได้ ตากลมโต จมูกโด่ง ปากเป็นรูปกระจับหน้าผากไม่กว้าง หลังไม่โก่ง มืออ่อน แขนอ่อน ท่าทางแจ่มช้อยนุ่มนวล เห็นแล้วเด่นสะดุดตา

¹⁷ สัมภาษณ์ ศุภชัย จันทรสุวรรณ, ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (โขน)

การฝึกหัด นางสีดาจัดอยู่ในการฝึกหัดประเภทละครตัวนาง ซึ่งผู้ที่ผ่านการคัดเลือกแล้วจะถูกเริ่มฝึกหัดเบื้องต้น ได้แก่ การรำเพลงช้า – เพลงเร็ว เพลงเชิด เพลงเสมอ เพลงแม่บท ฝึกหัดอิริยาบถต่าง ๆ เช่น การนั่ง การยืน การเดิน การขึ้นเตียง การลงเตียง การคลานไปข้างหน้า การถวายนั่งคม และการคลานถอยหลัง ต่อมาการฝึกหัดวิธีการใช้อาวุธ ฝึกหัดเพลงหน้าพาทย์ ฝึกหัดตีบทและใช้บท ฝึกหัดรำเดี่ยว ระเบียบมาตรฐาน และสุดท้ายฝึกหัดการแสดงเป็นชุดเป็นตอน

สรุปได้ว่า การคัดเลือกผู้แสดงบทบาทพระราม จะเลือกผู้ที่มีรูปร่างโปร่ง ใบหน้ารูปไข่ คอยาว ขนาดลำตัวเรียว เอวเล็ก นิ้วอ่อน การคัดเลือกผู้แสดงบทบาทนางสีดา จะเลือกผู้ที่มีรูปร่างกลม ใบหน้าสวยหน้าผากแคบ มืออ่อนแขนอ่อน ด้านการฝึกหัดบทบาทพระรามและนางสีดา จะต้องเป็นผู้ที่ผ่านการฝึกหัดขั้นพื้นฐาน เช่น การรำเพลงช้า เพลงเร็ว เชิด เสมอ ไปจนถึงขึ้นการรำเป็นชุดเป็นตอน

4.1.8. กระบวนท่ารำ

กระบวนท่ารำการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา เกิดขึ้นจากปรมาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์ คือ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี โดยได้ถ่ายทอดกระบวนท่ารำให้กับผู้แสดงและครูผู้ฝึกซ้อม จากนั้นได้มีการสืบทอดกระบวนท่ารำมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งการกระบวนท่ารำบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ 1 พุดจาหยอกล้อ ในทำนองเพลงขึ้นพลับพลา และเพลงชาติรี

ช่วงที่ 2 เล้าโลม ในทำนองเพลงไฉ่โลม

ช่วงที่ 3 ประดิพัทธ์ ในทำนองเพลงหน้าพาทย์ เพลงตระนอน

ลักษณะท่ารำช่วงที่ 1 พูดยาหยอกล้อ ในทำนองเพลงขึ้นพลับพลา มีกระบวนการ
ท่ารำทั้งสิ้นจำนวน 7 ท่ารำ ดังนี้

ตารางที่ 13 ความหมายของท่ารำบทบาทพระรามเกี่ยวกับพราสีนางสีดาเพลงขึ้นพลับพลา

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	พระราม ท่าพักมือ นางสีดา ท่าพักมือ	เป็นท่าที่แสดงถึงการเตรียมพร้อมก่อนแสดง เป็นท่าที่แสดงถึงการเตรียมพร้อมก่อนแสดง
2.	พระราม ท่าโอบหลัง นางสีดา ท่าไหว้	เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเมตตา เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเคารพ
3.	พระราม ท่าอุหน้ำชา นางสีดา ท่าปิด	เป็นท่ากิริยาที่แสดงการสัมผัสบริเวณหน้าชา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
4.	พระราม ท่ายิ้ม นางสีดา ท่าอาย	เป็นท่ากิริยาที่แสดงการยินดี เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
5.	พระราม ท่าคลึงมือ นางสีดา ท่าผลัด 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงความเสนาหา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนปฏิเสธ
6.	พระราม ท่าไป นางสีดา ท่าหมอบไหว้	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการไป เป็นท่ากิริยาที่แสดงการอ่อนน้อม
7.	พระราม ท่าเรียก นางสีดา ท่าพนมมือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการกวักมือเรียก เป็นท่ากิริยาที่แสดงการอ่อนน้อม

รูปที่ 41 นั่งเหนือแท่นสุวรรณบรรจถรณ์

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	ร้องเพลงขึ้นพลับพลา นั่งเหนือแท่นสุวรรณบรรจถรณ์	พระราม ท่าพักมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขาทั้ง 2 ข้าง ศีรษะ : ไม่เอียง
		นางสีดา ท่าพักมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขาด้านขวา ศีรษะ : ไม่เอียง

รูปที่ 42 กับบังอรองค์พระมเหสี

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	ร้องเพลงขึ้นพลับพลา กับบังอรองค์พระมเหสี	พระราม ทำโอบหลังนางสีดา ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายวางหน้าขาซ้าย มือขวาแตะหลังนางสีดา ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ทำไหว้ ทิศ : เฉียงตัวไปทางซ้าย เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 พนมมือระดับหน้าอกแล้วไหว้ขึ้นสูง บริเวณตีนผมแล้วพนมมือระดับหน้าอกอีกครั้ง ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 43 หยอกเย้า

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่าจำ
3.	ร้องเพลงขึ้นพลับพลา หยอกเย้า	<p>พระราม ทำภูหน้าขา ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่ายกกันขึ้น มือ : มือซ้ายวางหน้าขาซ้าย มือขวาวางที่หน้าขานาง แล้วถูเป็นวงกลม ศีรษะ : เอียงขวาน้ำมองนาง</p> <p>นางสีดา ทำปิดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายปิดมือพระออก มือขวาจับส่งหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 44 แยมสรวล

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	ร้องเพลงขึ้นพลับพลา แยมสรวล	พระราม ทำยิ้ม ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายจีบระดับปาก มือขวาวางที่หน้า ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ทำอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาทอด แขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 45 ยวนยี

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	ร้องเพลงขึ้นพลับพลา ยวนยี	<p>พระราม ทำคลึงมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่ายกกันขึ้น มือ : แแบ่มือทั้ง 2 คลึงฝ่ามือระดับหน้าอก ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ทำผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ผลักแขนพระออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 46 พलगมีสุนทร

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	ร้องเพลงขึ้นพลับพลา พलगมีสุนทร	พระราม ท่าไป ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายม้วนมือจับแล้วตั้งวงบน มือขวาโอบหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ท่าหมอบไหว้ ทิศ : หน้าตรง แล้วโน้มตัวลง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : แแบมือทั้ง 2 พนมมือ ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 47 วาจา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	ร้องเพลงขึ้นพลับพลา วาจา	พระราม ท่าเรียก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายวางหน้าขา มือขวาจับคว่ำซ้อนข้อมือ แล้วคลายมือจับออกเป็นตั้งวงกลาง ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ท่าพนมมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 พนมมือระดับหน้าอก ศีรษะ : เอียงขวา

ลักษณะท่ารำช่วงที่ 1 พุดจาหยอกล้อ ในทำนองเพลงชาติรี มีกระบวนการท่ารำทั้งสิ้นจำนวน 12 ท่ารำ ดังนี้

ตารางที่ 14 ความหมายของท่ารำบทบาทพระรามเกี่ยวกับพาราสีนางสีดาเพลงชาติรี

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	พระราม ท่าโลมบน นางสีดา ท่าปัด 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณหัวไหล่ เป็นท่าที่แสดงแทนการปฏิเสธ
2.	พระราม ท่าตาย นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการตาย เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
3.	พระราม ท่าโกยมือซ้าย นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการกลับมา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
4.	พระราม ท่าเซยคาง นางสีดา ท่าปัดมือเดียว	เป็นท่าที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่าที่แสดงแทนการปฏิเสธ
5.	พระราม ท่ารำร้าย นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงประกอบในจังหวะรับและร้องทวน เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
6.	พระราม ท่าแยก นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการแยกย้ายจากกัน เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
7.	พระราม ท่าคลายจีบ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการจากลา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
8.	พระราม ท่าชี้ นางสีดา ท่ามอง	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการใช้เวลา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
9.	พระราม ท่าโศกเศร้า นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการ เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
10.	พระราม ท่าตัวเรา นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวเราเอง เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
11.	พระราม ท่าตาย นางสีดา ท่าผลึก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการตาย เป็นท่าที่แสดงแทนการปฏิเสธ
12.	พระราม ท่ารำร้าย นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงประกอบในจังหวะรับและร้องทวน เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง

รูปที่ 48 น่องเอยน่องแก้ว

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	ร้องเพลงชาติรี น่องเอยน่องแก้ว	พระราม ท่าโลมบน ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่าแล้วขยับเข้า หานาง พร้อมกับยกกันขึ้น มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำที่ไหล่นางแล้วคลายจับออก ศีรษะ : เฉียงซ้าย นางสีดา ท่าปิด 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำปิดมือพระออก ศีรษะ : เฉียงขวา

รูปที่ 49 เหมือนม้วยแล้ว

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	ร้องเพลงชาติรี เหมือนม้วยแล้ว	พระราม ท่าตาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือทั้ง 2 ข้างผายมือออกระดับวงล่าง ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 50 กลับเป็น

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	ร้องเพลงชาติวี กลับเป็น	<p>พระราม ท่าโกยมือซ้าย ทิศ : เเฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายซ้อนมือแบด้านขวาข้างลำตัว มือขวาวางหน้าขา ศีรษะ : เเฉียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เเฉียงขวา</p>

รูปที่ 51 ดนตรีรับ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	ดนตรีรับ	<p>พระราม ท่าเซยคาง ทิศ : เียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาพร้อมกับยกกันขึ้น มือ : มือซ้ายแบมือใต้คางนาง มือขวาโอบหลังนาง ศีรษะ : เียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าปิดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายจับปิดมือพระออก มือขวาวางหน้าขา ศีรษะ : เียงซ้าย</p>

รูปที่ 52 เหมือนม้วยแล้ว

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	ร้องเพลงชาติรี (ทวน) เหมือนม้วยแล้ว	พระราม ทำรำร้าย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายตั้งวงกลางระดับหน้าอก มือขวาตั้งวงบน ศีรษะ : เอียงขวา นางสีดา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาซ้าย มือขวาทอด แขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 53 กลับเป็น

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	ร้องเพลงชาติรี (ทวน) กลับเป็น	พระราม ท่ารำร้าย(2) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายจับส่งหลังมือขวาซ้อนมือจับแล้วตั้งวงบน ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขวา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 54 มาเห็นหน้า

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	ร้องเพลงชาติรี มาเห็นหน้า	พระราม ทำร่ำร้าย(3) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายตั้งวงล่าง มือขวาตั้งมือส่ายแขน ศีรษะ : เอียงซ้ายแล้วเอียงขวา นางสีดา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขวา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 55 แต่พลัดพราว

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
8.	ร้องเพลงชาติรี แต่พลัดพราว	พระราม ท่าแยก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือทั้ง 2 จีบระดับหน้าออกแล้วเดินมือจีบออก ศีรษะ : เอียงขวา นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้ายหน้าمين

รูปที่ 56 จากกัน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
9.	ร้องเพลงชาติรี จากกัน	พระราม ท่าคล้ายจีบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา หน้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 จีบไขว้ระดับหน้าออกแล้วเดินมือคล้าย จีบออก ศีรษะ : เอียงขวา นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 57 มานานข้า

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
10.	ร้องเพลงชาติรี มานานข้า	<p>พระราม ท่าชี้ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา ยกกัน หันเข้าหานาง มือ : มือซ้ายวางหน้าขา มือขวาชี้นิ้วชี้ระดับหน้า ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ท่ามอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายทำวเชนไปด้านหน้า มือขวาวางหน้าขา ซ้าย ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 58 พี่ไศกา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
11.	ร้องเพลงชาติรี พี่ไศกา	<p>พระราม ท่าไศกเศรำ ทิส : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายจับปรกข้าง มือขวาวางหน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิส : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายทำวแซนไปด้านหน้า มือขวาวางหน้าขา ซ้าย ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 59 พางเพียง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
12.	ร้องเพลงชาติรี พางเพียง	พระราม ท่าตัวเรา ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา ขยับเข้าหานาง มือ : มือซ้ายจับที่หน้าอก มือขวาวางหน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 60 ดนตรีรับ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
13.	ดนตรีรับ	<p>พระราม ท่าตาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา ยกกัน หันเข้าหานาง มือ : มือทั้ง 2 ข้างผายมือออกระดับวงล่าง ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนพระออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 61 พีไศกา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
14.	ร้องเพลงชาติรี (ทวน) พีไศกา	พระราม ท่ารำร้าย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายตั้งวงกลางระดับหน้าอก มือขวาตั้งวงบน ศีรษะ : เอียงขวา นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขวา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาซ้าย มือขวาทอด แขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 62 พางเพียง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
15.	ร้องเพลงชาติรี (ทวน) พางเพียง	พระราม ทำร่ำร้าย(2) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายจับสังหลัง มือขวาซ้อนมือจับแล้วตั้งวง บน ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขวา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขาด้านขวา ศีรษะ : ไม่เอียง

รูปที่ 63 จะม้วยมุด

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
16.	ร้องเพลงชาติรี จะม้วยมุด	<p>พระราม ทำร่ำร้าย(3) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายตั้งมือตั้งแขนระดับไหล่แล้ววาดแขนลง พร้อมกับซ้อนมือจับตั้งวงบน มือขวาวางหน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้ายแล้วเอียงขวา</p> <p>นางสีดา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขาด้านขวา ศีรษะ : ไม่เอียง</p>

ลักษณะท่าจำช่วงที่ 2 พุดจาหยอกล้อ ในทำนองเพลงลีลากระทุ่ม มีกระบวนการท่าจำทั้งสิ้นจำนวน 22 ท่าจำ ดังนี้

ตารางที่ 15 ความหมายของท่ารำบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาเพลงลีลากระทุ่ม

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	พระราม ท่าตบหน้าขา นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการสำเร็จ เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
2.	พระราม ท่ามา นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการมา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
3.	พระราม ท่าชี้ต่ำ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนที่นี้ เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
4.	พระราม ท่าโกย 2 มือ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการได้ไพร่พล เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
5.	พระราม ท่าชี้กวาดหางมือ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนทั้งหมด เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
6.	พระราม ท่าชี้กวาดตั้งมือ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนทั้งหมด เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
7.	พระราม ท่าโกย 2 มือ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการได้ไพร่พล เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
8.	พระราม ท่าตั้งมือ นางสีดา ท่ามอง	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการขับพล เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการมอง
9.	พระราม ท่ามา นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการมา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
10.	พระราม ท่ากระบี่ตีท่า นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการสู้รบ เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
11.	พระราม ท่าชี้ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนบุคคลที่สาม เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
12.	พระราม ท่าตาย นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการตาย เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง

ตารางที่ 15 ความหมายของท่ารำบาทบาทพระรามเกี่ยวพาราซีนางสีดาเพลงลีลากระทุ่ม (ต่อ)

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
13.	พระราม ท่าพร้อม นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการรวบรวมหรือพร้อม เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
14.	พระราม ท่าขยับ นางสีดา ท่าอาย	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการเข้าหานาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
15.	พระราม ท่าโลมเอว นางสีดา ท่าปิด 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณเอวหรือสะโพก เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
16.	พระราม ท่าม้วนจีบมือซ้าย นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการขุ่นข้อง เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
17.	พระราม ท่าผายมือ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการสูญหาย เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
18.	พระราม ท่าตบอก นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการสบายจิต เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
19.	พระราม ท่าไป นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการไป เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
20.	พระราม ท่าพาดนาง นางสีดา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการถูกเนื้อต้องตัวนาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
21.	พระราม ท่าเซยคาง นางสีดา ท่าปิดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
22.	พระราม ท่าโลมเอว นางสีดา ท่าปิด 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณเอวหรือสะโพก เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ

รูปที่ 64 จิ้งตามหา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม จิ้งตามหา	พระราม ทำตบหน้าขา ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา กระทบจังหวะ มือ : มือทั้ง 2 ขาตบลงที่หน้าขาทั้ง 2 ข้าง ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้ายหน้าمين

รูปที่ 65 มาถึง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	<p>ร้องเพลงลีลากระทุ่ม</p> <p>มาถึง</p>	<p>พระราม ท่ามา ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา กระทบจิ้งหะ มือ : ปาดมือทั้ง 2 เข้ามาหาตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 66 เมืองขีดขิน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม เมืองขีดขิน	พระราม ท่าชี้ดำ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา กระทบจังหวะ มือ : มือซ้ายทำวหมอน มือขวาชี้นิ้วชี้ไต่ระดับ 1 ครั้ง ศีรษะ : เอียงซ้ายหน้ามองนาง นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 67 ได้โยธา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม ได้โยธา	<p>พระราม ท่าโกย 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : โกยมือแบทั้ง 2 ข้าง ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขวา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 68 พานรินทร์

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม พานรินทร์	<p>พระราม ทำชีกวาดหางมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายหางแขนชี้นิ้วชีวกวาดจากขวาไปซ้าย มือขวาวางหน้าขวา ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 69 นั้บสมุทร

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม นั้บสมุทร	พระราม ทำซีกวาดตั้งมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายทำวหมอน มือขวาขึ้นนิ้วชี้หักข้อมือขึ้น แล้วเดินมือจากซ้ายไปขวา ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 70 พี่ยกทัพ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม พี่ยกทัพ	พระราม ท่าโกย 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : โกยมือแบทั้ง 2 ข้าง ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขวา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางที่หน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 71 ชับพล

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
8.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม ชับพล	<p>พระราม ท่าตั้งมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา ยกกันขึ้น มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ตั้งวงด้านหน้าไล่ระดับกัน โดยที่มือซ้ายอยู่เหนือกว่ามือขวาเล็กน้อย ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 72 รีบรูด

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
9.	ร้องเพลงลีลากระทุ้ม รีบรูด	<p>พระราม ท่ามา ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : ปาดมือทั้ง 2 เข้ามาหาตัว ศีรษะ : เอียงซ้ายหน้ามองนาง</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 73 มายงยุทธ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
10.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม มายงยุทธ	พระราม ท่ากระบี่สีท่า ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา กระทบจังหวะ มือ : มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับหางยี่ตึงแขน ศีรษะ : เอียงซ้ายหน้ามองนาง นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางที่หน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 74 ภาพณัร่าย

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
11.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม ภาพณัร่าย	<p>พระราม ท่าชี้ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายชี้นิ้วชี้ทอดแขนออกไปข้างลำตัว มือขวาวางหน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้ายหน้ามองนาง</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 75 วายชีวิต

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
12.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม วายชีวิต	<p>พระราม ทำตาย ทิศ : เดีงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา ยกกัน มือ : มือทั้ง 2 ข้างผายมือออกระดับวงล่าง ศีรษะ : เอียงซ้ายหันมองนาง</p> <p>นางสีดา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 76 จนได้เจ้า

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
13.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม จนได้เจ้า	พระราม ท่าพร้อม ทิศ : หน้าตรง หันหานางเล็กน้อย เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : ปาดมือทั้ง 2 รวมไว้ด้านหน้า ศีรษะ : เอียงซ้ายหันมองนาง นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางที่หน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 77 เยาวมาลย์

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
14.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม เยาวมาลย์	พระราม ท่าขยับ ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา ขยับ 2 ครั้ง มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ทำวแนบนบเดียว ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ท่าอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาทอด แขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 78 มาร่วมห้อง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
15.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม มาร่วมห้อง	พระราม ท่าโลมเอว ทิศ : เเฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา ยกกันขึ้น มือ : มือทั้ง 2 ข้างม้วนจีบระดับเอวนาง ศีรษะ : เเฉียงซ้าย นางสีดา ท่าปิด 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างม้วนจีบปิดมือพระออก ศีรษะ : เเฉียงซ้าย

รูปที่ 79 ที่ขุนซ่อง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
16.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม ที่ขุนซ่อง	<p>พระราม ท่าม้วนจีบมือซ้าย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายม้วนมือจีบออกข้างลำตัว มือขวาวางหน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 80 สูญหาย

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
17.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม สูญหาย	<p>พระราม ท่าผายมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา กระทบจังหวะ มือ : มือซ้ายวางมือที่หน้าขา มือขวาผายมือจีบออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 81 สบายจิต

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
18.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม สบายจิต	พระราม ท่าตบอก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายวางมือที่หน้าขา มือขวาตบอก ศีรษะ : เอียงซ้าย สายหน้า นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางที่หน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 82 ว่าพลางอิงแอบ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
19.	ร้องเพลงลีลากระทุ้ม ว่าพลางอิงแอบ	<p>พระราม ท่าไป ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายม้วนจับแล้วตั้งวงบน มือขวาวางหน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้ายมองหน้านาง</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 83 แนบชิด

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
20.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม แนบชิด	พระราม ท่าพาดนาง ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : ยกกันขึ้นแล้วพับขาด้านหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างพาดแขนไขว้ไปที่ตัวนาง ศีรษะ : เฉียงขวามองหน้านาง นางสีดา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนพระออก ศีรษะ : เฉียงซ้าย

รูปที่ 84 จุมพิตนวลน้อย

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
21.	ร้องเพลงลีลากระทุ้ม จุมพิตนวลน้อย	พระราม ท่าเซยคาง ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งยกกัน มือ : มือซ้ายแบมือเซยใต้คางนาง มือขวาโอบเอวนาง ศีรษะ : เฉียงซ้ายมองหน้านาง นางสีดา ท่าปิดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายม้วนมือจีบใต้คางแล้วปิดมือพระออก มือขวาทอดแขนวางมือบนปลายเท้าด้านข้างตัว ศีรษะ : เฉียงซ้าย

รูปที่ 85 ตระกองกร

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่าจำ
22.	ร้องเพลงลีลากระทุ่ม ตระกองกร	พระราม ท่าโลมเอว ทิศ : เดีงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งยกกัน มือ : มือทั้ง 2 ข้างม้วนจีบระดับเอวนาง ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ท่าปิด 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างม้วนจีบปิดมือพระออก ศีรษะ : เอียงขวา

ลักษณะท่ารำช่วงที่ 2 พุดจาหยอกล้อ ในทำนองเพลงร้องรำย มีกระบวนการท่ารำทั้งสิ้นจำนวน 26 ท่ารำ ดังนี้

ตารางที่ 16 ความหมายของท่ารำบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาเพลงรำย

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	พระราม ท่ายิ้ม นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการยินดี เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
2.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าตัวเรา	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวเรา
3.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ทำนางนอนต่อศอก	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนผู้หญิง
4.	พระราม ท่าโอบ นางสีดา ท่าทำวแซน	เป็นท่าที่แสดงถึงการเมตตา เป็นท่าที่แสดงแทนการอ่อนแอ
5.	พระราม ท่าโอบ นางสีดา ท่าหมอบไหว้	เป็นท่าที่แสดงถึงการเมตตา เป็นท่าที่แสดงแทนการอ่อนน้อม
6.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าตัวเรา	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวเรา
7.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าไป	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการไป
8.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าจับไขว้	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการจากลา
9.	พระราม ท่าโอบ นางสีดา ท่าชี้	เป็นท่าที่แสดงถึงการเมตตา เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนสถานที่
10.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าชี้ไขว้	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนเวลา
11.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าตบอก	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการตรมใจ
12.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าภมรเกล้า	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการผูกคอตาย

ตารางที่ 16 ความหมายของท่ารำบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาเพลงรำย (ต่อ)

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
13.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าตาย	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการตาย
14.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าชี้ตัว	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนบุคคลที่สาม
15.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าโกยมือเดียว	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการช่วยเหลือ
16.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่ากรายมือ	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการตาย
17.	พระราม ท่าโอบ นางสีดา ท่าพนมมือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการเมตตา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการอ่อนน้อม
18.	พระราม ท่าโอบ นางสีดา ท่ารัก	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการเมตตา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนความรักความปรารถนา
19.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าไว้มือ	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวพระราม
20.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าบัวชูฝัก	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความยิ่งใหญ่
21.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าไหว้ข้าง	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนผู้มีพระคุณ
22.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าจับปรกข้าง	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนศรัทธา
23.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าพนมมือ	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการอ่อนน้อม
24.	พระราม ท่าพัก นางสีดา ท่าจับไล่มือ	เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการเป็นข้ารองพระบาท
25.	พระราม ท่ายิ้ม นางสีดา ท่าไป	เป็นท่ากิริยาที่แสดงการยินดี เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการไป

ตารางที่ 16 ความหมายของท่ารำบาทพระรามเกี่ยวกับพาราสีนางสีดาเพลงรำย (ต่อ)

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
26.	พระราม ท่ายิ้ม นางสีดา ท่าตาย	เป็นท่ากิริยาที่แสดงกรียินดี เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการตาย

รูปที่ 86 เมื่อนั้น

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	ร้องรำย เมื่อนั้น	พระราม ท่ายิ้ม ทิส : เเฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายจับที่ปาก มือขวาวางมือที่หน้าขา ศิระชะ : เเฉียงซ้าย นางสีดา ท่าพัก ทิส : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างม้วนข้อมือวางที่หน้าขาด้านขวา ศิระชะ : เเฉียงขวา

รูปที่ 87 โฉมนางสีดา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	ร้องร้าย โฉมนางสีดา	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายทำวหมอน มือขวาวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางสีดา ท่าตัวเรา ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายจับหางยี่ที่หน้าอก มือขวาวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 88 ดวงสมร

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	ร้องรำ ดวงสมร	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายทำวหมอน มือขวาวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางสีดา ทำนางนอนต่อศอก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ม้วนมือจีบล่อแล้ว โดยที่มือซ้ายตั้ง วงล่อแก้วระดับวงล่างต่อข้อศอกกับมือขวา มือขวาหงายแขนตั้งจีบล่อแก้ว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 89 ระทวยทับกับตักพระภูธร

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	<p>ร้องรำ</p> <p>ระทวยทับกับตักพระภูธร</p>	<p>พระราม ท่าโอบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายแตะที่แขนนางที่ท้าว มือขวาโอบไหล่นาง ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางสีดา ท่าท้าวแขน ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายท้าวแขนไปด้านข้างลำตัวฝั่งซ้าย มือขวาวางที่หน้าขาด้านซ้าย ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 90 บังอรชวนว่าพาที

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	ร้องร้าย บังอรชวนว่าพาที	พระราม ท่าตะโหล่ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายหน้าขา มือขวาโอบโหล่นาง ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง นางสีดา ท่าหมอบไหว้ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างพนมมือแล้วหมอบตัวลง ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 91 เพราะน้องรักรบ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	<p>ร้องร้าย</p> <p>เพราะน้องรักรบ</p>	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าตัวเรา ทิศ : เอียงตัวไปทางซ้าย เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายจับหงายที่หน้าอก มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 92 ให้ไปตามกวาง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	ร้องร้าย ให้ไปตามกวาง	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางที่หน้าขา ศิวะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ท่าไป ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางมือที่หน้าขาขวา มือขวาม้วนมือจับ ด้านข้างลำตัว ศิวะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 93 จิ้งต๋องรำแรมป่าพนาศรี

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
8.	ร้องรำ จิ้งต๋องรำแรมป่าพนาศรี	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายทำวหมอน มือขวาวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าจับไขว้ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับหางไขว้กันระดับอก แล้วเดิน มือออกกปล่อยจับเป็นตั้งวงกลาง ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 94 ตกไปอยู่ลงกาธานี

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
9.	ร้องร้าย ตกไปอยู่ลงกาธานี	<p>พระราม ท่าโอบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายทำวหมอน มือขวาโอบหลังนาง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าชี้ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายทำวแขน มือขวาชี้นิ้วชี้ตั้งแขน ออกข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 95 ทุกทิวาราตรี

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
10.	ร้องรำย ทุกทิวาราตรี	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายทำวหมอน มือขวาวางที่หน้าขาซ้าย ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าชี้ไขว้ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายชี้นิ้วชี้ไขว้ไปด้านขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : ลักคอซ้าย</p>

รูปที่ 96 ตรมใจ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
11.	ร้องรำ ตรมใจ	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายทำวหมอน มือขวาวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าตบอก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ตบหน้าออก ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 97 จะผูกคอเสียให้ตาย

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
12.	ร้องร้าย จะผูกคอเสียให้ตาย	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ท่าภมรเกล้า ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายจับด้านข้างลำตัวฝั่งขวา มือขวาตั้งวง กลางข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 98 วายปราณ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
13.	ร้องรำ วายปราณ	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายทำวหมอน มือขวาวางที่หน้าขาซ้าย ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางสีดา ท่าตาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ผายมือออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 99 หากกำแหงหนุมาน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
14.	ร้องรำ หากำแหงหนุมาน	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ท่าชี้ตำ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางหน้าขาขวา มือขวาชี้นิ้วตำข้างตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 100 ไปช่วยได้

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
15.	ร้องร้าย ไปช่วยได้	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางสีดา ท่าโกยมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายโกยมือ มือขวาวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 101 ไม้ม้วยมอดซีวันบรลัย

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
16.	ร้องรำ ไม้ม้วยมอดซีวันบรลัย	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายทำวหมอน มือขวาวางที่หน้าขาซ้าย ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางสีดา ท่ากรายมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับส่งหลัง ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 102 เพราะพระภูวไนย

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
17.	ร้องร้าย เพราะพระภูวไนย	พระราม ท่าโอบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายวางหน้าขา มือขวาโอบหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ท่าพนมมือ ทิศ : เอียงตัวไปทางซ้าย เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 พนมมือระดับหน้าอก ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 103 เมตตา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
18.	ร้องรำ เมตตา	<p>พระราม ทำโอบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายวางหน้าขา มือขวาโอบหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ทำรัก ทิศ : เอียงตัวไปทางซ้าย เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : แม่มือทั้ง 2 ไขว้กันระดับหน้าอก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 104 อันพระคุณของพระองค์

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
19.	ร้องรำ อันพระคุณของพระองค์	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางสีดา ท่าไว้มือ ทิศ : เอียงตัวไปทางซ้าย เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายไว้มือระดับหน้าอก มือขวาวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 105 ทรวงเดช

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
20.	ร้องร้าย ทรวงเดช	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าบัวชูผัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายตั้งวงล่าง มือขวาสอดจีบแบ่มือระดับ วงบน ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 106 ดั่งชนกปกเกศ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
21.	ร้องรำย ดั่งชนกปกเกศ	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าไหว้ข้าง ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 พนมมือข้างหูด้านขวา ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 107 เกศา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
22.	ร้องรำย เกศา	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าจับปรกข้าง ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายทำวแนน มือขวาจับปรกข้างระดับศีรษะ ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 108 จะขออยู่สนอง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
23.	ร้องร้าย จะขออยู่สนอง	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ช่างวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าพนมมือ ทิศ : เอียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 พนมมือระดับอกแล้วโน้มตัวลง ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 109 รongบาทา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
24.	ร้องร้าย rongบาทา	<p>พระราม ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายทำวหมอน มือขวาวางที่หน้าขาซ้าย ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าจับไสมือ ทิศ : เอียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายทำวแขน มือขวาไสเข้าหาพระ ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 110 ไปกว่าชีวิตัน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่าจำ
25.	ร้องร้าย ไปกว่าชีวิตัน	<p>พระราม ทำยิ้ม ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายจับที่ปาก มือขวาวางมือที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางสีดา ทำไป ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางมือที่หน้าขาขวา มือขวาม้วนจับ ออกไปด้านข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 111 จะบรรลัย

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
26.	ร้องว่า จะบรรลัย	พระราม ทำยิ้ม ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายจับที่ปาก มือขวาวางมือที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย
		นางสีดา ทำตาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ผายมือแบออก ศีรษะ : เอียงซ้าย

ลักษณะท่ารำช่วงที่ 2 เล้าโลม ในทำนองเพลงไอ้โลมใน มีกระบวนการท่ารำทั้งสิ้น
จำนวน 31 ท่ารำ ดังนี้

ตารางที่ 17 ความหมายของท่ารำบทบาทพระรามเกี่ยวกับพาราสีนางสีดาเพลงไอ้โลมใน

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	พระราม ท่าเซยคาง นางสีดา ท่าปิดมือเดียว	เป็นท่าที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่าที่แสดงแทนการปฏิเสธ
2.	พระราม ท่าชี้หลัง นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนอดีต เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
3.	พระราม ท่าสั่นมือ นางสีดา ท่าผลัดมือเดียว	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการปฏิเสธ เป็นท่าที่แสดงแทนการปฏิเสธ
4.	พระราม ท่าชี้ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนเวลา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
5.	พระราม ท่าฟาดนิ้ว นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความชั่วร้าย เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
6.	พระราม ท่าไป นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการไป เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
7.	พระราม ท่ารวมมือ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความพร้อม เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
8.	พระราม ท่าตัวเรา นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวเรา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
9.	พระราม ท่ากรล่าง นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนกรของพระนารายณ์ เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
10.	พระราม ท่าชี้ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนเวลา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
11.	พระราม ท่าตัวดมือ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความชั่วร้าย เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
12.	พระราม ท่ารูดมือจีบ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการตาย เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง

ตารางที่ 17 ความหมายของท่ารำบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาเพลงโใช้โถมโน (ต่อ)

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
13.	พระราม ท่าจับโปรย 2มือ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความเบิกบาน เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
14.	พระราม ท่าผาสุก นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความสำราญ เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
15.	พระราม ท่าชี่นิ้วเดาะ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนระยะเวลา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
16.	พระราม ท่าตัวเรา นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวเรา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
17.	พระราม ท่าขยับ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการขยับตัวเข้าหานาง เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
18.	พระราม ท่าโถมบน นางสีดา ท่าปัด 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณหัวไหล่ เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
19.	พระราม ท่ายิ้ม นางสีดา ท่าอาย	เป็นท่ากิริยาที่แสดงการยินดี เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
20.	พระราม ท่าคลั่งมือ นางสีดา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนความเส่นหา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
21.	พระราม ท่าชี่ นางสีดา ท่าผลักมือเดียว	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนเวลา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
22.	พระราม ท่าไป นางสีดา ท่าอาย	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการไป เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
23.	พระราม ท่าโถมบน นางสีดา ท่าปัด 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณหัวไหล่ เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
24.	พระราม ท่าลูบแขน นางสีดา ท่าลูบแขน	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณลำแขน เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
25.	พระราม ท่ากอด นางสีดา ท่าปัด	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณเอว เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ

ตารางที่ 17 ความหมายของท่ารำบทบาทพระรามเกียรติ์พาราสินางสีดาเพลงโขนใน (ต่อ)

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
26.	พระราม ท่าตะคาง นางสีดา ท่าปัดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
27.	พระราม ท่าเขยคาง นางสีดา ท่าปัดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
28.	พระราม ท่าโลมเอว นางสีดา ท่าปัด 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณเอวหรือสะโพก เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
29.	พระราม ท่าเขยคาง นางสีดา ท่าปัดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
30.	พระราม ท่าโอบ นางสีดา ท่าพัก	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการเมตตา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
31.	พระราม ท่ายิ้ม นางสีดา ท่ายิ้ม	เป็นท่ากิริยาที่แสดงการยินดี เป็นท่ากิริยาที่แสดงการยินดี

รูปที่ 112 ดวงเอยดวงสมร

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	ร้องเพลงไฉ่โลมใน ดวงเอยดวงสมร	<p>พระราม ท่าเชยคาง ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบแล้วยกกันขึ้น มือ : มือซ้ายแบมือแตะใต้คางนาง มือขวาโอบหลัง ศีรษะ : เฉียงซ้ายมองหน้านาง</p> <p>นางสีดา ท่าปิดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายม้วนมือจับใต้คางแล้วปิดมือพระออก มือขวาวางที่หน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 113 พี่จะถือโทษกรรม

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่าจำ
2.	ร้องเพลงไอ้โลมใน พี่จะถือโทษกรรม	พระราม ท่าชี้หลัง ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายชี้นิ้วชี้ไปด้านหลัง มือขวาวางที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย
		นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 114 กีหาไม่

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	ร้องเพลงโถ้โลมโน กีหาไม่	<p>พระราม ทำสั่นมือ ทิศ : หน้าตรง หน้าซ้าย เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแล้วยกกันขึ้น มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขา มือขวาสั่นมือ ศีรษะ : เอียงขวามองนาง</p> <p>นางสีดา ทำผลักมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายทำวแซน มือขวาผลักแขนพระออก ศีรษะ : เอียงซ้ายมองพระ</p>

รูปที่ 115 หากถึง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	ร้องเพลงโถโลมโน หากถึง	<p>พระราม ท่าชี้ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายทำวหมอน มือขวาชี้นิ้วชี้ไปด้านหน้า ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 116 ยุคเช็ญ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	ร้องเพลงไอ้โลมใน ยุคเช็ญ	<p>พระราม ท่าฟาดนิ้ว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายวางหน้าขา มือขวาตวัดนิ้วชี้ ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 117 จิ้งเป็นไป

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	ร้องเพลงโถ่โลมใน จิ้งเป็นไป	<p>พระราม ท่าไป ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแล้วยกกันขึ้น มือ : มือซ้ายม้วนมือจับออกตั้งวงบน มือขวาวางหน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 118 ต้องโน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	ร้องเพลงไอ้โลมโน ต้องโน	<p>พระราม ทำรวมมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแล้วกระทบจังหวะ มือ : รวมมือทั้ง 2 ข้างไว้ด้านหน้า ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 119 ที่เรา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
8.	ร้องเพลงโอลิมไน ที่เรา	<p>พระราม ท่าตัวเรา ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแล้วกระทบจิ้งหระ มือ : มือซ้ายจีบระดับหน้าอก มือขวาวางหน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 120 อวดตาร

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
9.	ร้องเพลงไอ้โลมใน อวดตาร	<p>พระราม ท่ากรล่าง ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแล้วกระทบจิ้งหระ มือ : มือทั้ง 2 ข้าง หงายจีบปล่อยออกข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 121 ครึ่งนี้

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
10.	ร้องเพลงไฉ่โลมโน ครึ่งนี้	<p>พระราม ท่าชี้ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแล้วกระทบจิ้งหระ มือ : มือซ้ายชี้นิ้วไปด้านหน้าอแนม มือขวาวางหน้าขา ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 122 สัตว์บาป

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
11.	ร้องเพลงโถ่โลมใน สัตว์บาป	พระราม ท่าตวัดมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแล้วกระทบจิ้งหระ มือ : ตวัดนิ้วชี้มือซ้าย มือขวาวางหน้าขา ศีรษะ : เอียงขวา นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 123 ก็ราบแล้ว

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
12.	ร้องเพลงโถ้โลมโน ก็ราบแล้ว	พระราม ทำรูตมือจีบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแล้วยกกันขึ้น มือ : มือทั้ง 2 ข้างจีบระดับหน้าอกแล้วคลายมือออก ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 124 จะผ่องแผ้ว

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
13.	ร้องเพลงไอ้โลมใน จะผ่องแผ้ว	พระราม ท่าจิบโปรย 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือทั้ง 2 ข้างจิบคว่ำแล้วเดินมือไขว้ ศีรษะ : เอียงขวา นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 125 ผาสุก

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
14.	ร้องเพลงไอ้โลมใน ผาสุก	<p>พระราม ท่าผาสุก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือทั้ง 2 ข้างตั้งมือตึงแขนระดับไหล่ ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขา ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 126 ทุกสถาน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
15.	ร้องเพลงไอ้โลมโน ทุกสถาน	<p>พระราม ทำชี่นิ้วเดาะ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายชี่นิ้วชี่ เดาะข้อมือ 1 2 3 มือขวาวางมือที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 127 ทั้งพี

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
16.	ร้องเพลงไฉ่โลมใน ทั้งพี	<p>พระราม ท่าตัวเรา ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแล้วกระทบจิ้งหระ มือ : มือซ้ายจับหงายระดับหน้าอก มือขวาวางหน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 128 กับโฉมยง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
17.	ร้องเพลงไฉ่โลมใน กับโฉมยง	<p>พระราม ท่าชยับ ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวา ชยับเข้าหานาง มือ : มือทั้ง 2 ข้างทำวแนบนบตึง ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 129 นงคราญ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
18.	ร้องเพลงไฉ่โลมโน นงคราญ	พระราม ท่าโลมบน ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบยกกันขึ้น มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำที่ไหล่นางแล้วคลายจีบออก ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ท่าปิด 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำปิดมือพระออก ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 130 จะสำราญ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
19.	ร้องเพลงโถ้โลมโน จะสำราญ	พระราม ทำยิ้ม ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายจับที่ปาก มือขวาวางมือที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย นางสีดา ทำอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาทอด แขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 131 เริงริน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
20.	ร้องเพลงไอ้โลมใน เริงริน	<p>พระราม ท่าคลึงมือ ทิศ : หน้าตรง หน้าซ้าย เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่ายกกันขึ้น มือ : แม่มือทั้ง 2 คลึงฝ่ามือระดับหน้าอก ศีรษะ : เอียงซ้ายไปขวา</p> <p>นางสีดา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนพระออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 132 ทุกคืนวัน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
21.	ร้องเพลงไอ้โลมใน ทุกคืนวัน	<p>พระราม ท่าชี้ ทิศ : หน้าตรง หน้าซ้าย เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่ายกกันขึ้น มือ : มือซ้ายวางมือที่หน้าขา มือขวาชี้นิ้วชี้ไขว้ ด้านหน้า ศิระษะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ท่าผลักมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายผลักแขนพระออก มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศิระษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 133 ว่าพलग

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
22.	ร้องเพลงไอ้โลมใน ว่าพलग	<p>พระราม ท่าไป ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายม้วนจับแล้วตั้งวงบน มือขวาวางหน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้ายมองหน้านาง</p> <p>นางสีดา ท่าอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาทอด แขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 134 ประโลม

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
23.	ร้องเพลงโ้โลมใน ประโลม	<p>พระราม ท่าโลมบน ทิศ : เียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่าแล้วขยับเข้าหานาง พร้อมกับยกกันขึ้น มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำที่ไหล่นางแล้วคลายจับออก ศีรษะ : เียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ท่าบัด 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำบัดมือพระออก ศีรษะ : เียงซ้าย</p>

รูปที่ 135 ลูบต้อง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
24.	ร้องเพลงโถ้โลมโน ลูบต้อง	<p>พระราม ทำลูบแขน ทิศ : เดีงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายจับมือนาง มือขวาลูบแขนนางจากต้นแขนลงมา ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางสีดา ทำลูบแขน ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายตั้งมือตั้งแขน มือขวาลูบแขนแล้วปิดมือพระออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 136 ค่อยประคองชิดชม

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
25.	ร้องเพลงโถ้โลมใน ค่อยประคองชิดชม	พระราม ท่ากอด ทิส : เเฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่าแล้วขยับเข้า หานาง พร้อมกับยกกันขึ้น มือ : มือทั้ง 2 ข้างม้วนจับคว่ำแล้วจับคว่ำโอบเอวนาง ศีรษะ : เเฉียงซ้าย นางสีดา ท่าปิด ทิส : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำปิดมือพระออก ศีรษะ : เเฉียงซ้าย

รูปที่ 137 ภิรมย์ขวัญ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
26.	ร้องเพลงไฉ่โลมโน ภิรมย์ขวัญ	<p>พระราม ท่าตะคาง ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายแบมือซ้ายใต้คางนาง มือขวาวางมือบนไหล่นางด้านขวา ศีรษะ : เฉียงขวามองหน้านาง</p> <p>นางสีดา ท่าปิดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายม้วนมือจับใต้คางแล้วปิดมือพระออก มือขวาทอดแขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวา ข้างลำตัว ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 138 ถ้อยทีปฏิพัทธ์

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
27.	ร้องเพลงไอ้โลมใน ถ้อยทีปฏิพัทธ์	<p>พระราม ท่าเซยคาง ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งยกกัน มือ : มือซ้ายแบมือแตะใต้คางนาง มือขวาวางมือที่หน้าขา ศีรษะ : เฉียงขวามองหน้านาง</p> <p>นางสีดา ท่าปิดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือใต้คางแล้วปิดมือพระออก มือขวาทอดแขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 139 ผูกพัน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
28.	ร้องเพลงไอ้โลมใน ผูกพัน	พระราม ท่าโลมเอว ทิศ : เเฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งยกกัน มือ : มือทั้ง 2 ช้างม้วนจีบระดับเอวนาง ศีรษะ : เเฉียงซ้าย นางสีดา ท่าปิด 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ช้างม้วนจีบปิดมือพระออก ศีรษะ : เเฉียงซ้าย

รูปที่ 140 เกษมสันต์

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
29.	ร้องเพลงไอ้โลมใน เกษมสันต์	<p>พระราม ท่าเชยคาง ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งยกกัน มือ : มือซ้ายแบมือขวาใต้คางนาง มือขวาวางมือบนไหล่ทางด้านขวา ศีรษะ : เอียงซ้ายมองหน้านาง</p> <p>นางสีดา ท่าปิดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายม้วนมือจับใต้คางแล้วปิดมือพระออก มือขวาทอดแขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวา ข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 141 ยินดี

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
30.	ร้องเพลงไอ้โลมใน ยินดี	<p>พระราม ท่าโอบ ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งยกกัน มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ม้วนมือจับหงายโอบระดับสะเอวนาง ศีรษะ : เฉียงซ้ายมองหน้านาง</p> <p>นางสีดา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางมือที่หน้าขาขวา ศีรษะ : เฉียงขวา</p>

รูปที่ 142 ปรีดา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่าจำ
31.	ร้องเพลงไอ้โลมใน ปรีดา	<p>พระราม ทำยิ้ม ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาแยกเข่า มือ : มือซ้ายจับที่ปาก มือขวาวางมือที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางสีดา ทำยิ้ม ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายซ้ายจับที่ปาก มือขวาวางบนฝ่าเท้าข้าง ลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

ลักษณะท่ารำช่วงที่ 3 ประดิพัทธ์ ในทำนองเพลงหน้าพาทย์ตระนอน มีกระบวนการท่ารำทั้งสิ้นจำนวน 7 ท่ารำ ดังนี้

ตารางที่ 18 ความหมายของท่ารำบทบาทพระรามเกี่ยวกับพาราสีนางสีดาเพลงหน้าพาทย์ตระนอน

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	พระราม ท่าไหว นางสีดา ท่าไหว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการเคารพ คือการไหว้พระก่อนนอน หรือไหว้สถานที่ก่อนปฏิบัติกิจ
2.	พระราม ท่านภาพร นางสีดา ท่านภาพร	เป็นท่ารำในแม่ท่าเพลงแม่บทใหญ่ แสดงความสูงส่งยิ่งใหญ่ ความสง่างาม ภูมิฐาน
3.	พระราม ท่าผาลา นางสีดา ท่าผาลา	เป็นท่ารำในแม่ท่าเพลงแม่บทใหญ่ แสดงความสูงส่งยิ่งใหญ่ ความสง่างาม ภูมิฐาน
4.	พระราม ท่ากระบี่ตีท่า นางสีดา ท่ากระบี่ตีท่า	เป็นท่ารำในแม่ท่าเพลงแม่บทใหญ่ แสดงความสูงส่งยิ่งใหญ่ ความสง่างาม ภูมิฐาน
5.	พระราม ท่าบัวชูฝัก นางสีดา ท่าบัวชูฝัก	เป็นท่ารำในแม่ท่าเพลงแม่บทใหญ่ แสดงความสูงส่งยิ่งใหญ่ ความสง่างาม ภูมิฐาน
6.	พระราม ท่านางนอน นางสีดา ท่านางนอน	เป็นท่ารำในแม่ท่าเพลงแม่บทใหญ่ แสดงถึงการเตรียมจะได้หลับนอน
7.	พระราม ท่านอน นางสีดา ท่านอน	เป็นท่ากิริยาที่แสดงการได้หลับนอนของตัวแสดง

รูปที่ 143 เพลงตระนอน ท่าที่ 1

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	เพลงตระนอน ท่าที่ 1	พระราม และนางสีดา ท่าไหว้ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : ซ้อนมือแบทั้ง 2 ข้าง พนมมือ แล้วเดินมือลงมา พนมมือระดับหน้าอก ศีรษะ : ไม่เอียง

รูปที่ 144 เพลงตระนอน ท่าที่ 2

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	เพลงตระนอน ท่าที่ 2	พระราม และนางสีดา ทำนภาพร ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายจับศอกข้างลำตัว แล้วสอดจับแบ่มือ ระดับวงบน มือขวาหงายมือแบแล้วพลิกมือตั้ง แขน ระดับไหล่ ศีรษะ : เอียงขวา หมายเหตุ ใช้ตัว 4 จังหวะ

รูปที่ 145 เพลงตระนอน ท่าที่ 3

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	เพลงตระนอน ท่าที่ 3	<p>พระราม และนางสีดา ทำผาลา</p> <p>ทิศ : หน้าตรง</p> <p>เท้า : นั่งพับเพียบ</p> <p>มือ : มือซ้ายม้วนมือจับเป็นตั้งวงบน มือขวาตั้งวง แล้วหงายมือแบงอแขนระดับวงล่าง</p> <p>ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>หมายเหตุ ใช้ตัว 4 จังหวะ</p>

รูปที่ 146 เพลงตระนอน ท่าที่ 4

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	เพลงตระนอน ท่าที่ 4	พระราม และนางสีดา ท่ากระบี่สี่ท่า ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายตั้งวงล่างแล้วซ้อนข้อมือจับหางตึงแขน มือขวาม้วนมือจับเป็นตั้งวงบน ศีรษะ : เอียงขวา หมายเหตุ ใช้ตัว 4 จังหวะ

รูปที่ 147 เพลงตระนอน ท่าที่ 5

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	เพลงตระนอน ท่าที่ 5	พระราม และนางสีดา ทำบัวชูฝัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไป มือ : มือซ้ายม้วนมือจับเป็นตั้งวงล่าง มือขวาพลิก ข้อมือตั้งวงแล้วหงายวงแบมือระดังวงบนข้าง ลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย หมายเหตุ ใช้ตัว 4 จังหวะ

รูปที่ 148 เพลงตระนอน ท่าที่ 6

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	เพลงตระนอน ท่าที่ 6	พระราม และนางสีดา ทำนางนอน ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายตั้งวงล่างแล้วพลิกข้อมือหงายท้องแขนงอ แขนระดับวงล่างข้างลำตัว มือขวาม้วนมือจับ แล้ววาดมือลงเป็นตั้งวงล่าง ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 149 เพลงตระนอน ท่าที่ 7

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	เพลงตระนอน ท่าที่ 7	พระราม และนางสีดา ท่านอน ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบแล้วเหยียดขาออกไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายกรายมือจีบออกแล้วทำวหมอน มือขวา ตั้งวงล่างแล้วเดินมือมาวางที่ขา ส่วนพระราม มองขวาโอบเอวนางสีดา ศีรษะ : เอียงซ้าย

การใช้พื้นที่ในการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราซีนางสีดา

เนื่องจากการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราซีนางสีดา อยู่ในภายในห้องบรรทม การใช้พื้นที่ในการนั่งรำหรือนั่งเกี่ยวพาราซีนางสีดาเพียงใหญ่ ซึ่งการแสดงทางนาฏศิลป์ไทย มีการกำหนดตำแหน่งการนั่งรำหรือนั่งเกี่ยวไว้อย่างชัดเจน คือ ผู้ชายหรือพระรามนั่งด้านซ้ายมือของผู้แสดง และผู้หญิงหรือนางสีดานั่งด้านขวามือของผู้แสดง หากแต่มีท่าการเกี่ยวพาราซีนางสีดาซึ่งมีการขยับเบี่ยงตัวเข้าหาคู่เพื่อให้ดูเป็นการเกี่ยวพาราซีนางสีดาที่สมบูรณ

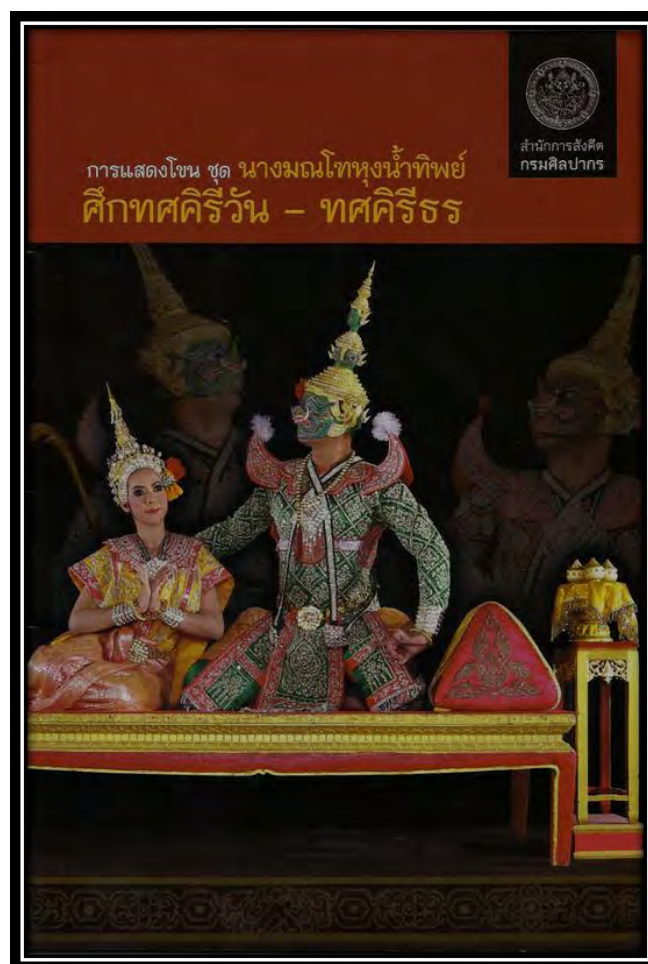
สรุป

การแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราซีนางสีดา เกิดขึ้นจากการแสดงต้อนรับพุทธศักราชใหม่ ณ โรงละครอนคิลปากร เมื่อปีพุทธศักราช 2496 ต่อมา นำแสดงครั้งที่ 2 เมื่อปีพุทธศักราช 2534 ณ โรงละครแห่งชาติ และครั้งที่ 3 แสดงเมื่อปีพุทธศักราช 2548 ณ สังกัดศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และครั้งที่ 4 แสดงเมื่อปีพุทธศักราช 2556 ณ โรงละครแห่งชาติ ซึ่งแสดงทั้งสิ้นจำนวน 4 ครั้ง โดยยึดบทดำเนินเรื่องตามบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ใช้วงดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้า เครื่องคู่ หรือเครื่องใหญ่บรรเลงประกอบการแสดง การแต่งกายพระรามแต่งสีเขียว ขลิบเหลืองและสีเขียวขลิบแดง สวมชฎา นางสีดาแต่งกายสีแดงขลิบน้ำเงินและสีแดงขลิบเขียว สวมมงกุฎ อุปกรณ์ประกอบการแสดง ได้แก่ เตียงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และพานเครื่องราชูปโภค มีการเขียนฉากเป็นห้องบรรทมและตกแต่งด้วยผ้าเปรียบเสมือนผ้าม่านในห้องบรรทม กระบวนท่ารำเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการพุดจาหยอกล้อ การเล้าโลม และการประดิพัทธ์ มีกระบวนท่ารำที่เลียนแบบท่าทางกิริยาธรรมชาติของมนุษย์ การรำตีบทตามคำร้อง การรำตามทำนองเพลง หน้าพาทย์

4.2 องค์ประกอบการแสดงทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ

4.2.1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง

การแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ เป็นการแสดงที่ประกอบอยู่ใน การแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ เกิดจากแนวความคิดการทำรายการ ศรีสุชนาฏกรรมซึ่งจัดแสดงเฉพาะในวันศุกร์สุดท้ายของแต่ละเดือน โดยคัดเลือกการแสดงต่าง ๆ ให้เข้ากับเทศกาลของแต่ละเดือนมาจัดทำการแสดงเป็นชุดหรือเป็นตอน

รูปที่ 150 สู้จับบัตรการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ ตึกทศศิรีวัน – ทศศิรีธร
แสดง ณ โรงละครแห่งชาติ วันอาทิตย์ที่ 3 และ 10 เดือนมิถุนายน 2555
ที่มา : สำเนาภาพของผู้วิจัย

เมื่อครั้งปีพุทธศักราช 2490 กรมศิลปากรจัดแสดงโซน ชุดทำลายพิธีหุงน้ำทิพย์ โดยเริ่มจัดการแสดงตั้งแต่ฉายยศทัศนฐ์ไปจนกระทั่งทำลายพิธีหุงน้ำทิพย์ ต่อมาการโซนชุดนี้ได้ถูกสอดแทรกไปไว้กับการแสดงโซนตอนอื่น ๆ โดยที่ไม่ได้ถูกนำมาแสดงเป็นชุดเอกเทศหรือเฉพาะตอน ต่อมาในปีพุทธศักราช 2549 นายเสรี หวังในธรรม ได้หยิบยกการแสดงโซน ชุดมณโฑหุงน้ำทิพย์ จัดแสดงในรายการศรีสุขนาฏกรรม ปีที่ 28 ครั้งที่ 3 เมื่อวันศุกร์ที่ 24 มีนาคม 2549 ซึ่งนายเสรี หวังในธรรม ได้เพิ่มการเปิดเรื่องอันเป็นต้นเหตุที่นางมณโฑต้องกระทำพิธีหุงน้ำทิพย์แล้วผนวกกับฉากหุงน้ำทิพย์ที่มีอยู่เดิม ผู้แสดงทัศนฐ์ แสดงโดย นายศิริพงษ์ ทวีทรัพย์ ประดิษฐ์ท่ารำโดย คุณครูราชมพ โภธิเวสและคุณครูสุดจิตต์ พันธุ์สังข์¹⁸ เป็นคุณครูช่วยฝึกซ้อม นางมณโฑ แสดงโดย นางวลัยพร กระพุ่มเขต ประดิษฐ์ท่ารำโดย คุณครูจรรยา พวงประยงค์ และคุณครูดวงฤดี ภาพรพาสี เป็นคุณครูช่วยฝึกซ้อม¹⁹

ในปีพุทธศักราช 2550 ได้จัดแสดงบทบาททัศนฐ์เกี่ยวพาราซีนางมณโฑเป็นครั้งที่ 2 ในการแสดงโซน เรื่องรามเกียรติ์ ตอน นางมณโฑหุงน้ำทิพย์ เนื่องในรายการศรีสุขนาฏกรรม ประจำปีที่ 29 ครั้งที่ 2 ณ โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก) วันศุกร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ 2550 ผู้แสดงทัศนฐ์ แสดงโดย นายศิริพงษ์ ทวีทรัพย์ ประดิษฐ์ท่ารำโดย คุณครูราชมพ โภธิเวส และคุณครูสุดจิตต์ พันธุ์สังข์ เป็นคุณครูช่วยฝึกซ้อม นางมณโฑ แสดงโดย นางอุษาแดงวิจิตร ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูจรรยา พวงประยงค์²⁰

ในปีพุทธศักราช 2553 ได้จัดแสดงบทบาททัศนฐ์เกี่ยวพาราซีนางมณโฑเป็นครั้งที่ 3 ในการแสดงโซน เรื่องรามเกียรติ์ ตอนนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ เนื่องในรายการศรีสุขนาฏกรรม ปีที่ 32 ครั้งที่ 9 ณ โรงละครแห่งชาติ วันศุกร์ที่ 24 กันยายน 2553 ผู้แสดงทัศนฐ์ แสดงโดย นายวัชรวัน ณะพัฒน์ ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูราชมพ โภธิเวส และมีคุณครูสุดจิตต์ พันธุ์สังข์ และคุณครูสมศักดิ์ ทัดดี เป็นคุณครูช่วยฝึกซ้อม นางมณโฑ แสดงโดย นางพรทิพย์ ทองคำ ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูจรรยา พวงประยงค์ ซึ่งมีคุณครูโบศรี แสงอนันต์ และคุณครูดวงฤดี ภาพรพาสี เป็นคุณครูช่วยฝึกซ้อม²¹

¹⁸สัมภาษณ์ นายศิริพงษ์ ทวีทรัพย์, นาฏศิลป์ป็นสำนักการสังคีต, 18 เมษายน 2556.

¹⁹สัมภาษณ์ นางวลัยพร กระพุ่มเขต, นาฏศิลป์ป็นสำนักการสังคีต, 18 เมษายน 2556.

²⁰สัมภาษณ์ นางสาวอุษาแดงวิจิตร, นาฏศิลป์ป็นสำนักการสังคีต, 18 เมษายน 2556.

²¹สัมภาษณ์ นางพรทิพย์ ทองคำ, นาฏศิลป์ป็นสำนักการสังคีต, 18 เมษายน 2556.

ในปีพุทธศักราช 2555 ได้จัดแสดงบทบาทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑเป็นครั้งที่ 4 ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ ศักทศศิริวัน – ทศศิริธรรณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา ในวันอาทิตย์ที่ 27 พฤษภาคม 2555 ผู้แสดงทศกัณฐ์ แสดงโดย นายวัชรวัน ณะพัฒน์ ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูราชมพโพธิเวส และมีคุณครูสุดจิตต์ พันธุ์สังข์ และคุณครูสมศักดิ์ ทัดติ เป็นคุณครูช่วยฝึกซ้อมนางมณโฑ แสดงโดย นางสาวภวิณี เดชสุภา ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูอุษา แดงวิจิตร²²

รูปที่ 151 การแสดงบทบาทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ
ณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา
ทศกัณฐ์ แสดงโดย นายวัชรวัน ณะพัฒน์
นางมณโฑ แสดงโดย นางสาวภวิณี เดชสุภา
ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวภวิณี เดชสุภา

²²สัมภาษณ์ นางสาวภวิณี เดชสุภา, นาฏศิลป์นสำนักการสังคีต, 11 เมษายน 2556.

ในปีเดียวกันได้จัดแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิเป็นครั้งที่ 5 ในการแสดงชิ้น เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณฑิหุงน้ำทิพย์ ศีกทศศิริวัน – ทศศิริธร ณ โรงละครแห่งชาติ ในวันอาทิตย์ที่ 3 และ 10 เดือนมิถุนายน 2555 ผู้แสดงทศกัณฐ์ แสดงโดย นายวัชรวัน ณะพัฒน์ ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูราชมพ โภธิเวส และมีคุณครูสุดจิตต์ พันธุ์สังข์ และคุณครูสมศักดิ์ ทัดติ เป็นคุณครูช่วยฝึกซ้อม นางมณฑิ แสดงโดย นางสาวภวีณี เดชสุภา ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูอุษา แดงวิจิตร

รูปที่ 152 การแสดงทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ
ชุดนางมณฑิหุงน้ำทิพย์ ศีกทศศิริวัน – ทศศิริธร ณ โรงละครแห่งชาติ
ทศกัณฐ์ แสดงโดย นายวัชรวัน ณะพัฒน์
นางมณฑิ แสดงโดย นางสาวภวีณี เดชสุภา
ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวภวีณี เดชสุภา

ในปีเดียวกันได้จัดแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิเป็นครั้งที่ 6 ในการแสดงชิ้น เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณฑิหุงน้ำทิพย์ ศึกทศศิวัน – ทศศิธร ณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันตก จังหวัดสุพรรณบุรี ในวันเสาร์ที่ 9 เดือนมิถุนายน 2555 ผู้แสดงทศกัณฐ์แสดงโดย นายวัชรวัน ณะพัฒน์ ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูราชมพ โภธิเวส และมีคุณครูสุดจิตต์ พันธุ์สังข์ และคุณครูสมศักดิ์ ทัดติ เป็นคุณครูช่วยฝึกซ้อม นางมณฑิแสดงโดย นางสาวภวีณี เดชสุภา ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูอุษา แดงวิจิตร

รูปที่ 153 การแสดงทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ
ณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันตก จังหวัดสุพรรณบุรี
ทศกัณฐ์ แสดงโดย นายวัชรวัน ณะพัฒน์
นางมณฑิ แสดงโดย นางสาวภวีณี เดชสุภา
ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวภวีณี เดชสุภา

ในปีพุทธศักราช 2556 ได้จัดแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิเป็นครั้งที่ 7 ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณฑิหุงน้ำทิพย์ เนื่องในรายการศรีสุขนาฏกรรม ณ โรงละครแห่งชาติ วันศุกร์ที่ 29 มีนาคม 2556 ผู้แสดงทศกัณฐ์ แสดงโดย นายอนุชา สุมาลย์ ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูเจตต์ ศรีอำวม คุณครูสมรักษ์ นาคปลื้ม และคุณครูวัชรวัน ณะพัฒน์ นางมณฑิ แสดงโดย นางสาวภวินี เดชสุภา ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูอุษา แดงวิจิตร

รูปที่ 154 การแสดงทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ
 ในรายการศรีสุขนาฏกรรม ณ โรงละครแห่งชาติ
 ทศกัณฐ์ แสดงโดย นายอนุชา สุมาลย์
 นางมณฑิ แสดงโดย นางสาวภวินี เดชสุภา
 ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวภวินี เดชสุภา

สรุปได้ว่า ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดงบทบาททัศนฐ์เกี่ยวพาราดีนางมณฑโหมีมาอย่างต่อเนื่อง จากการเริ่มแสดงครั้งแรกเมื่อปีพุทธศักราช 2549 และแสดงครั้งล่าสุดเมื่อปีพุทธศักราช 2556 รวมระยะเวลา 8 ปี มีการหยิบยกเอาบทบาททัศนฐ์เกี่ยวพาราดีนางมณฑโหมีออกแสดงเผยแพร่ สู่นายตาประชาชนจำนวน 7 ครั้ง ซึ่งเป็นงานแสดงที่กรมศิลปากรจัดเผยแพร่สู่นายตาประชาชนในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งมีการถ่ายทอดกระบวนการทำรามาอย่างต่อเนื่อง สืบมาจวบจนปัจจุบัน

ผู้รับบทบาททัศนฐ์ ได้แก่ นายศิริพงษ์ ทวีทรัพย์ นายวัชรวัน ณะพัฒน์ และนายอนุชา สุมาลย์

ผู้รับบทนางมณฑโหมี ได้แก่ นางวลัยพร กระทุ้มเขต นางสาวอุษา แดงวิจิตร นางพรทิพย์ ทองคำ และนางสาวภวินี เดชสุภา

สถานที่จัดแสดงบทบาททัศนฐ์เกี่ยวนางมณฑโหมี ได้แก่ โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก) ในรายการศรีสุชนาฏกรรม เมื่อวันศุกร์ที่ 24 มีนาคม 2549 โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก) ในรายการศรีสุชนาฏกรรม วันศุกร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ 2550 โรงละครแห่งชาติ ในรายการศรีสุชนาฏกรรม วันศุกร์ที่ 24 กันยายน 2553 โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา ในวันอาทิตย์ที่ 27 พฤษภาคม 2555 โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 3 และ 10 เดือนมิถุนายน 2555 โรงละครแห่งชาติภาคตะวันตก จังหวัดสุพรรณบุรี ในวันเสาร์ที่ 9 เดือนมิถุนายน 2555 โรงละครแห่งชาติ ชุดนางมณฑโหมีหุงน้ำทิพย์ ในรายการศรีสุชนาฏกรรม วันศุกร์ที่ 29 มีนาคม 2556

4.2.2. บทโขนประกอบการแสดง

บทโขนที่ใช้ประกอบการแสดงบทบาททัศนีย์เกี่ยวกับพาราดีนางมณฑลครั้งแรก ในรายการศรีสุขนาฏกรรม นายเสวี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ ประพันธ์บทการแสดงโขน ขึ้นใหม่ ซึ่งดำเนินเรื่องตามบทพระราชนิพนธ์ ละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) จำนวน 2 ตอน ได้แก่ ช่วงท้ายตอน นางมณฑลต่อยหัทศทัศนีย์ และช่วงต้นตอนนางมณฑลไถหุงน้ำทิพย์ เป็นโครงเรื่องของการประพันธ์ บทการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณฑลไถหุงน้ำทิพย์

จากการศึกษาบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) กับบทโขนฉบับปรุงของกรมศิลปากร พบว่านายเสวี หวังในธรรมได้ประพันธ์บท ขึ้นใหม่แต่ยึดใจความเดิมตามบทพระราชนิพนธ์ ดังตัวอย่างคำกลอน ตอนนางมณฑลเห็น ทศทัศนีย์ไม่สบายจึงเสนอทำพิธีหุงน้ำทิพย์ ดังความที่ว่า

จำนวนบทประพันธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2)²³

ร่าย

๐ เมื่อนั้น

เห็นองค์ภัสดาพระยายักษ์

รำพึงคะนึงนึ่งอิงเขนย

นางยี่งเศรำสร้อยพลอยรำคาญ

ครั้นนางนึกพระมนต์สญชีฟ้าได้

เข้าอยู่ในไกรลาสบรรพตา

ประทานเวทประเสริฐเลิศล้ำ

บังเกิดเป็นน้ำสุรามฤตย์

อันหม่อมสุรกายทั้งหลายไซ้รู้

ครั้งนี้น้องจะสนองบาทบงสุ์

นางมณฑลโเทวีมีศักดิ์

ผิวพัศตร์หมองคล้ำไม่ล้ำราญ

ไม่สงระสวยโภชนากระยาหาร

ช่วยคิดการกลศึกตริภคินา

อรไทพุลพลันด้วยหรรษา

พระอุมาวิกัโศวโรใช้ชิต

ชื่อพระมนต์สญชีฟ้ากะลาจิต

ใครม้วยมิดชุปขึ้นให้คั่นคง

จะรบพุ่งก็ได้ดังประสงค์

ขอพระองค์จงตรัสเตรียมการ

²³ กรมศิลปากร, บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เล่ม 2, (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2498), หน้า 134.

สำนวนบทประพันธ์ของกรมศิลป์ากร²⁴

เมื่อนั้น	นวนนางมณฑโหมฉาย
แลเห็นพระองค์ทรงพุ่มพ่าย	มีผอนพักรกายทั้งราตรี
แสนสงสารจอมกษัตริย์ภัสดา	กัลยาพลอยเศร้าสลดศรี
มิอาจเฉยเลยลาเก็บท่าที่	นางเทวีกราบทูลมุลลิกา

- เจจจ -

มณฑโหม - ข้าแต่พระยอดฟ้าปิ่นอสุรผู้ทูนเกล้าฯ ซึ่งพระองค์ทรงโคกเศร้าเห็นเป็นฉนี้ กระทบหม่อมฉัน ล่วงรู้ดีถึงพระหทัยว่าทรงอาลัยในบรรดาอสุรพงศ์ อันต้องสูญเสียชีวิตชีพปลิดปลงในสงคราม แม้จนใจไม่อาจห้ามความทุกข์ทเวษ แต่แม้พระองค์ พระทรงเดชโปรดพระราชทาน ให้กระทบหม่อมฉันร่วมคิดอ่านการอาสา ก็ขอขอ รวบรวมอุราเข้าแก้ไข ด้วยกระทบหม่อมฉันเคยคิดใกล้เทพมารดา จนได้รับ พระราชทานเทพมนตรามหาเวท ชื่อสญชีพแสนวิเศษมหาศาล หุ่นน้ำทิพย์ชุบ ชีวานต์ปวงสรรพสัตว์

บทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสิ่นางมณฑโหม ถือเป็นการแสดงเปิดฉากของการแสดง โขน ชุคนางมณฑโหมหุ่นน้ำทิพย์ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ต้นเรื่องอันนำไปสู่ถึงการกระทำพิธีสญชีพ หรือหุ่นน้ำทิพย์

สำหรับวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างบทโขนฉบับปรับปรุงของกรมศิลป์ากร เรื่องรามเกียรติ์ ตอนนางมณฑโหมหุ่นน้ำทิพย์ จัดแสดงเนื่องในรายการศรีสุชนาฏกรรม ประจำปีที่ 29 ครั้งที่ 2 ณ โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก) วันศุกร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ 2550 ดังนี้

²⁴ กรมศิลป์ากร, สัจจิบัตร รายการศรีสุชนาฏกรรม ปีที่ 29 ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: มปป, 2550), หน้า 17 - 18.

- ปี่พาทย์ทำเพลงวา -

(เปิดม่าน)

(ฉากภายในพระตำหนักทศกัณฐ์เมืองลงกา ทศกัณฐ์นั่งเตียงอยู่กับนางมณโฑ)

- ร้องเพลงซ้ำปี -

เมื่อนั้น	องค์ทำวทศกัณฐ์เป็นใหญ่
ประทับเหนือแท่นทองผ่องอำไพ	กับทราวม้วยมณโฑผู้โสภ

- ร้องเพลงบ่าบ่น -

ครุ่นคะนึ่งถึงเรื่องณรงศ์รบ	แต่ตะวันชิงพลบลดเวหา
จนใกล้จะอรุณโรจน์โชติเนา	ไม่สนทนิทราอรุณร้อน
ยี่สิบเนตรนองเนตรด้วยน้ำเนตร	ดาลทเวษแค้นคั่งตั้งต้องศร
ยี่สิบกรซ่อนอุระทุกพระกร	ตั้งไฟรุมสุ่มซ่อนไม่ผ่อนคลาย

- ปี่พาทย์ทำเพลงโอด -

- ร้องเพลงกล่อมনারี -

เมื่อนั้น	นวลนางมณโฑโฉมฉาย
แลเห็นพระองค์ทรงพุ่มพ่าย	มีผ่อนพักกรายทั้งราตรี
แสนสงสารจอมกษัตริย์ภัสดา	กัลยาพลอยเศร้าสลดศรี
มิอาจเฉยเลยลาเก็บทำที่	นางเทวีกราบทูลมุลลิกา

- เຈຈາ -

มณโฑ - ข้าแต่พระยอดฟ้าป็นอสูรผู้ทูนเกล้าฯ ซึ่งพระองค์ทรงโคกเศร้าเห็นเป็นฉนี้ กระหม่อมฉัน ล่วงรู้ดีถึงพระหทัยว่าทรงอาลัยในบรรดาอสุรพงศ์ อันต้องสูญเสียชีวิตชีพปลิดปลงในสงคราม แม้จนใจไม่อาจห้ามความทุกข์ทเวษ แต่แม้พระองค์ พระทรงเดชโปรดพระราชทาน ให้กระหม่อมฉันร่วมคิดอ่านการอาสา ก็จะไม่ยอมร่วมอุราเข้าแก้ไข ด้วยกระหม่อมฉันเคยชิดใกล้เทพมารดา จนได้รับพระราชทานเทพมนตรามหาเวท ชื่อสฤณีพิสนวิเศษมหาศาล หุ่นน้ำทิพย์ชุบชีวานต์ ปวงสรรพสัตว์

ทศกัณฐ์ - อะ...จริงหรือแม่ยอดนารีศรีสวัสดิ์มณโฑเทวี เจ้านะพูดเล่นเพียงปลอบพีให้คลายหมอง หรือว่าจริงจั่งดังพระน้องเกล้าว่าเຈຈາ แม่ยอดชีวันขวัญชีวาแม่อย่าล้อเล่น

มณโฑ - แม้นพระองค์อยากทรงเห็นเป็นจริงจั่ง โปรดสั่งให้ใครจัดตั้งโรงพิธี แล้วให้ชุกคเฬวรากชากอสูรที่บรรลัย มากองรวมร่วมกันไว้ให้พร้อมมูล

1. เพลงไอ้โลมชาติ²⁵

เป็นเพลงประกอบการแสดงละคร ในบทบาทที่แสดงความรัก ความพึงพอใจ สุขใจ ของตัวละคร ถ้าใช้ประกอบการแสดงละครชาติ เรียกว่าไอ้โลมชาติ ถ้าใช้ประกอบการแสดงละครใน เรียกว่าไอ้โลมใน ถ้าใช้ประกอบการแสดงละครนอก เรียกว่าไอ้โลมนอก ในการแสดงบทบาทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ มีการบรรจุเพลงไอ้โลมชาติตรงกับ ความหมายของบทโขนที่ว่า

- ร้องเพลงไอ้โลมชาติ -

ศกัณฐ์ -	น้องเอยน้องรัก	เหมือนแม่พระฟุ้งพักเลศหนักหนา
	มีเสียทีที่เป็นเช่นดวงตา	ดวงอุราของพี่มีมีคล้าย

2. เพลงนกจาก²⁶

เพลงนกจากนี้ มี 2 ลักษณะ ได้แก่

1. เพลงเถา หลวงบำรุงจิตเจริญ (รูป สาทรวิสัย) ได้นำเพลงนกจากสองชั้นทำนองเก่าใช้ประกอบการแสดงบทรักอาลัยอาวรณ์ มาแต่งขยายเป็นอัตราจังหวะสามชั้น และแต่งตัดเป็นชั้นเดียวครบเป็นเพลงเถาเมื่อ พ.ศ.2495

2. เพลงทางเปลี่ยน หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปะบรรเลง) ได้นำเพลงนกจากสองชั้นทำนองเก่านี้มาแต่งเป็นทำนองทางเปลี่ยน ในอัตราจังหวะสองชั้น

จากความหมายของเพลงซึ่งสอดคล้องกับบทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ ตอนที่ศกัณฐ์แสดงอาการรักนางมณฑิจึงเชิญนางทำพิธีสญชีพ หรือหุงน้ำทิพย์ ดังบทโขนที่ว่า

- ร้องเพลงนกจาก -

ขอเชิญแม่พุ่มพวงดวงชีวิต	เข้าร่วมคิดเคียงข้างอย่าห่างหาย
ซุบชีวิตวงศ์เฝ้าที่เขาตาย	ให้พินกายพินชีวาอย่าราคิน

²⁵ ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์, สารานุกรมเพลงไทย, หน้า 313.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

3. เพลงโลม²⁷

เพลงหน้าพาทย์ สำหรับประกอบกิริยาเกี่ยวพาราสีของตัวละครใน บทเข้าพระเข้านาง ในบางโอกาสจะใช้ควบคู่กับเพลงอื่นโดยเฉพาะเพลงตระนอน เรียกติดต่อกัน ว่า โลม – ตระนอน เมื่อประกอบละครในใช้เพลงโลมใน เมื่อประกอบละครนอกใช้เพลงโลมนอก ในการแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ มีการใช้เพลงโลมตรงตามความหมายของ เพลงที่ตัวละครเกี่ยวพาราสี

4. เพลงตระนอน²⁸

เพลงหน้าพาทย์ สำหรับประกอบกิริยาการนอนของตัวละครทั้งฝ่ายพระ นาง ยักษ์ ลิง ในบางโอกาสใช้บรรเลงติดต่อกับเพลงโลมเรียกว่า เพลงโลม – ตระนอน นอกจากนี้ยังเป็นเพลงประจำกัณฐ์ตรีชฎีของเทศน์มหาชาติ ในการแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยว พาราสีนางมณโฑ มีการบรรจเพลงหน้าพาทย์ตระนอนต่อจากเพลงโลม ซึ่งเป็นการแสดงถึง การหลับนอนของทศกัณฐ์กับนางมณโฑ

4.2.4. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงโขน บทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนาง มณโฑ เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ นิยมใช้วงดนตรีปี่พาทย์จำนวน 3 วง ได้แก่ วงปี่พาทย์เครื่องห้า วงปี่พาทย์เครื่องคู่ และวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ บรรเลงประกอบการแสดง โดยคำนึงถึงระยะเวลาแสดง สถานที่แสดง โอกาสที่ใช้แสดง

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

วงปี่พาทย์เครื่องห้า ประกอบไปด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้

1. ปี่ใน	1 เล้า
2. ตะโพน	1 ลูก
3. ระนาดเอก	1 ราง
4. กลองทัด	2 ลูก
5. ซ้องวงใหญ่	1 วง
6. ฉิ่ง	1 คู่

รูปที่ 155 วงปี่พาทย์เครื่องห้า
ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

วงปี่พาทย์เครื่องคู่ ประกอบไปด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้

1. ปี่ใน	1 เล้า
2. ปี่นอก	1 เล้า
3. ระนาดเอก	1 ราง
4. ระนาดทุ้ม	1 ราง
5. ซ้องวงใหญ่	1 วง
6. ซ้องวงเล็ก	1 วง
7. ตะโพน	1 ลูก
8. กลองทัด	2 ลูก
9. ฉิ่ง	1 คู่
10. ฉาบ	1 คู่
11. กรับ	1 คู่

รูปที่ 156 วงปี่พาทย์เครื่องคู่
ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ ประกอบไปด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้

1. ปี่ใน	1 เลา
2. ปี่นอก	1 เลา
3. ระนาดเอก	1 รวง
4. ระนาดทุ้ม	1 รวง
5. ระนาดเอกเหล็ก	1 รวง
6. ระนาดทุ้มเหล็ก	1 รวง
7. ซ้องวงใหญ่	1 วง
8. ซ้องวงเล็ก	1 วง
9. ตะโพน	1 ลูก
10. กลองทัด	2 ลูก
11. ฉิ่ง	1 คู่
12. ฉาบเล็ก	1 คู่
13. ฉาบใหญ่	1 คู่
14. กรับ	1 คู่
15. โหม่ง	1 ใบ

รูปที่ 157 วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่

ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

4.2.5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง

เครื่องแต่งกายการแสดงบทบาทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสิ่นางมณโฑ เนื่องจากการแสดงเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่กรมศิลปากรพัฒนาเครื่องแต่งกายและบัญญัติเครื่องแต่งกายขึ้นอย่างชัดเจนพบว่า

ตารางที่ 19 เครื่องแต่งกายของศกัณฐ์ในการแสดงบทบาทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสิ่นางมณโฑ

รายการเครื่องแต่งกาย	ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2549	ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2550	ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2553	ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2555
1. หัวโขน	หน้าทศกัณฐ์	หน้าทศกัณฐ์	หน้าทศกัณฐ์	หน้าทศกัณฐ์
2. ฉลององค์	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
3. อินทรวงู	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
4. กรองคอ	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
5. รัศมี	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
6. สนับเพลา	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
7. ผ้าถุง	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
8. ห้อยข้าง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
9. ปิดกั้น	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
10. รัศมี	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
11. ห้อยหน้า	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
12. ปิ่น	✓	✓	✓	✓
13. สั้งวาล	✓	✓	✓	✓
14. ตาบทิศ	✓	✓	✓	✓
15. ลูกประคำ	✓	✓	✓	✓
16. กำไลแฉง	✓	✓	✓	✓
17. กำไลเท้า	✓	✓	✓	✓
18. แหวนรอบ	✓	✓	✓	✓
19. กำมรงค์	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 19 เครื่องแต่งกายของทศกัณฐ์ในการแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสินางมณโฑ (ต่อ)

รายการเครื่องแต่งกาย	ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2555	ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2555	ครั้งที่ 7 พ.ศ. 2556
1. หัวโขน	หน้าทศกัณฐ์	หน้าทศกัณฐ์	หน้าทศกัณฐ์
2. ฉลององค์	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
3. อินทธนู	สีแดง	สีแดง	สีแดง
4. กรองคอ	สีแดง	สีแดง	สีแดง
5. รัดอก	สีแดง	สีแดง	สีแดง
6. สนับเพลลา	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
7. ผ้าถุง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
8. ห้อยข้าง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
9. ปิดกั้น	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
10. รัดสะเอว	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
11. ห้อยหน้า	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
12. ปั้นเหน่ง	✓	✓	✓
13. สั้งวาล	✓	✓	✓
14. ตาบทิศ	✓	✓	✓
15. ลูกประคำ	✓	✓	✓
16. กำไลแฉง	✓	✓	✓
17. กำไลเท้า	✓	✓	✓
18. แหวนรอบ	✓	✓	✓
19. ถ้ามรงค์	✓	✓	✓

จากการศึกษา พบว่าเครื่องแต่งกายของทศกัณฐ์ตั้งแต่การแสดงครั้งแรกจวบจนปัจจุบันไม่มีการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกาย โดยจะสวมเสื้อแขนยาวปักลายสิงห์ขบและสนับเพลลาสีเขียว ติดอินทธนู กรองคอและปิดอุระสีแดง นุ่งผ้ายกแบบจีบโจ่งกั้นแป้นสีแดง ปิดกั้นยักษ์ รัดสะเอว ห้อยหน้าและห้อยข้างสีเขียวขลิบสีแดง และสวมเครื่องประดับ

ถนิมพิมพาภรณ์และศิราภรณ์ ได้แก่ ทับทรวง สังวาล เข็มขัด กำไลแฝง ข้อเท้า แหวนรอบและ
ใส่หัวโขนทศกัณฐ์ ทัดอุบะและดอกไม้ทัดทางด้านขวา

รูปที่ 158 เครื่องแต่งกายทศกัณฐ์ด้านหน้า
แบบโดย นายสุทธิ สุทธิรักษ์
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 159 เครื่องแต่งกายทศกัณฐ์ด้านหลัง
แบบโดย นายสุทธิ สุทธิรักษ์
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

ลักษณะเครื่องแต่งกายของทศกัณฐ์

1. หัวโขน หน้ายักษ์ปากเสยะตาโพลง สีเขียวสด มี 3 ชั้น คือ ชั้นแรกหน้าปกติ 1 หน้า และหน้าเล็ก ๆ เรียงกันด้านหลัง 3 หน้า ชั้นที่ 2 ทำเป็นหน้าเล็ก ๆ 4 หน้า เรียงสี่ทิศ และชั้นที่ 3 ด้านหน้าทำเป็นหน้าพรหมด้านหลังทำเป็นหน้ายักษ์ สวมมงกุฎยอดชัย ทัดอุบะและดอกไม้ทัดด้านขวา
2. เสื้อหรือฉลององค์ สวมเสื้อแขนยาวสีเขียว ปักลายสิงห์ขบด้วยดินและเลื่อม ทั้งตัวเสื้อและแขน เย็บด้านหน้าด้วยด้ายตลอดแนวจากบนลงล่าง
3. อินทรรณู เป็นแผ่นผ้าสีแดงปักลายด้วยดินและเลื่อมปลายแหลมติดพู่สีเงิน สวมอยู่บนหัวไหล่สองข้าง ใช้เฉพาะกับเสื้อแขนยาว
4. กรองคอ เป็นผ้าสีแดงที่สวมทับบนเสื้อ มักทำขอบให้เป็นลายหยักแหลม จะปักด้วยดินและเลื่อม
5. รัตอก เป็นผ้าสีแดง 4 ชั้น ปักลายสิงห์ขบด้วยดินและเลื่อม โดยใช้ติดรัดหน้าอก 4 ทิศ โดยมีผ้าคาดสีแดงเป็นสายโยงให้ผ้าทั้ง 4 ชั้น ติดกัน
6. สนับเพลลา กางเกงยาวครึ่งน่อง ส่วนบนใช้ผ้าขาวหรือผ้าดิบ ส่วนหัวเข่าลงมาถึงกลางน่องใช้ผ้าสีเป็นเชิงปักด้วยดินและเลื่อมเป็นลวดลาย มักทำให้เชิงมีชายงอนขึ้น
7. ผ้านุ่งหรือภูษา เป็นผ้ายกที่มีลักษณะใช้เส้นไหม หรือเส้นลวดทองทอยยก ดอกเป็นลายนูน นุ่งแบบจีบโจงก้นแป้น และรัดเอวด้วยเชือกผ้าดิบ
8. ห้อยข้าง เป็นผ้า 2 ผืน ห้อยจากเอวลงมาที่หน้าขาทั้ง 2 ข้าง ปักด้วยดินและเลื่อมตามลวดลายต่าง ๆ
9. ปิดก้น ห้อยจากเอวลงมาจากด้านหลังเพื่อปิดก้นและหางที่ทิ้งลงมา ปักด้วยดินและเลื่อมตามลวดลายต่าง ๆ
10. รัตสะเอว เป็นแผ่นผ้าที่คาดทับสะโพก เพื่อปิดทับเสื้อ ผ้านุ่งห้อยข้างให้ดูเรียบร้อย จะปักด้วยดินและเลื่อมตลอดทั้งผืน

11. ห้อยหน้าหรือชายไหว เป็นแผ่นผ้าผืนเดียวที่ใช้ห้อยตรงกลางปิดทับบนรัดสะเอว และห้อยข้างเป็นผ้าที่มีสีและลวดลายเหมือนห้อยข้างและรัดสะเอว
12. เข็มขัดหรือปิ่นhengง ใช้คาดทับที่เอวเมื่อแต่งกายเสร็จเรียบร้อยแล้ว
13. สั้งวาล เป็นสร้อยที่คล้องสะพายแล่งสลับกันมี 2 สาย เชื่อมด้วยตามทิศ
14. ตาบทิศ เป็นเครื่องประดับที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด เย็บติดกับสังวาล เมื่อสวมใส่แล้วจะห้อยอยู่ด้านข้าง และกลางหลังของผู้แสดง
15. ลูกประคำ เป็นเครื่องประดับทำมาจากโลหะทาสีทองร้อยเป็นวงกลมความยาวเมื่อเวลารวมกันจะอยู่ระดับหน้าอก
16. ทองกรหรือกำไลแฉง เป็นเครื่องประดับที่ทำด้วยเงินประดับเพชรหรือพลอยสีขาว ใช้สวมที่ข้อมือทั้งสองข้าง
17. กำไลเท้า เป็นเครื่องประดับใช้สวมข้อเท้า ทำด้วยเงินหรือทอง แต่โดยมากใช้แบบกะไหล่ทอง
18. แหวนรอบ เป็นเครื่องประดับข้อมือและข้อเท้าทั้งสองข้าง
19. กำมรงค์ หรือ แหวนที่สวมใส่นิ้วมือทั้งสองข้าง นิยมสวมแหวนที่มีสีสันทัน และความแวววาว

จากการศึกษาการแสดงบทบาทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสิ่นางมณโฑ ผู้วิจัยพบว่าการแต่งกายของนางมณโฑ มีการแต่งกายแบบยืนเครื่องตัวนาง มี 3 สี ได้แก่ สีชมพูขลิบฟ้า สีเหลืองขลิบม่วง และสีเหลืองขลิบแดง ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นตารางดังนี้

ตารางที่ 20 เครื่องแต่งกายของนางมณฑิในการแสดงบทบาทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสิ่นางมณฑิ

รายการเครื่องแต่งกาย	ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2549	ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2550	ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2553	ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2555
1. มงกุฎกษัตริย์	✓	✓	✓	✓
2. เสื้อในนาง	สีเหลือง	สีเหลือง	สีเหลือง	สีเหลือง
3. ผ้าห่มนาง	สีชมพูขลิบฟ้า	สีเหลืองขลิบแดง	สีเหลืองขลิบม่วง	สีเหลืองขลิบแดง
4. นวมนาง	สีฟ้า	สีแดง	สีม่วง	สีแดง
5. ผ้าถุง	สีฟ้า	สีแดง	สีม่วง	สีแดง
6. ปิ่นแห่ง	✓	✓	✓	✓
7. สะอิ่ง	✓	✓	✓	✓
8. กำไลแฉง	✓	✓	✓	✓
9. ปะวะหล่ำ	✓	✓	✓	✓
10. กำไลเท้า	✓	✓	✓	✓
11. แหวนรอบ	✓	✓	✓	✓
12. กำมรงค์	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 20 เครื่องแต่งกายของนางมณฑิในการแสดงบทบาทศกัณฐ์เกี่ยวกับพาราสินางมณฑิ
(ต่อ)

รายการเครื่องแต่ง กาย	ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2555	ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2555	ครั้งที่ 7 พ.ศ. 2556
1. มงกุฎกษัตริย์	✓	✓	✓
2. เสื้อในนาง	สีเหลือง	สีเหลือง	สีเหลือง
3. ผ้าห่มนาง	สีเหลืองขลิบแดง	สีชมพูขลิบฟ้า	สีเหลืองขลิบแดง
4. นวมนาง	สีแดง	สีฟ้า	สีแดง
5. ผ้าถุง	สีแดง	สีฟ้า	สีแดง
6. ปิ่นหนึ่ง	✓	✓	✓
7. สะอึ่ง	✓	✓	✓
8. กำไลแฝง	✓	✓	✓
9. ปะวะหล่ำ	✓	✓	✓
10. กำไลเท้า	✓	✓	✓
11. แหวนรอบ	✓	✓	✓
12. กำมรงค์	✓	✓	✓

จากตารางสรุปได้ว่า เครื่องแต่งกายนางมณฑิแสดงครั้งแรก ณ โรงละครแห่งชาติ สวมเสื้อในนางแขนกุดสีเหลือง ห่มผ้าห่มนางสีชมพูขลิบสีฟ้า และนวมนางสีฟ้า ถุงผ้ายกแบบจีบหน้านางสีฟ้าสอดไหมสีทอง ต่อมาแสดงครั้งที่ 2 ห่มผ้าห่มสีเหลืองขลิบแดงและนวมนางสีแดง ถุงผ้ายกแบบจีบหน้านางสีแดงสอดไหมสีทอง และครั้งที่ 3 ห่มผ้าห่มสีเหลืองสีขลิบม่วงและนวมนางสีม่วง ถุงผ้ายกแบบจีบหน้านางสีม่วงสอดไหมสีทอง แต่ทั้ง 3 ครั้งสวมเครื่องประดับนิมพิมพากรณ์และศิริากรณ์ได้แก่ จั๊นาง สังวาลห้อยทางด้านขวา 2 เส้น เข็มขัดพร้อมหัวเข็มขัด กำไลแฝง ปะวะหล่ำ ข้อเท้า และใส่มงกุฎ ทัดอุบะและดอกไม้ทัดทางด้านซ้ายเหมือนกัน

เนื่องด้วยสีของเครื่องแต่งกายมี 3 ลักษณะ ทำให้ผู้วิจัยทราบเหตุผลของการเลือกสีเครื่องแต่งกายของนางมณฑิลา ดังนี้

“... เครื่องแต่งกายของนางมิได้ถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจน ถ้าเป็นนางเอกพระเอกก็สีแดงเขียว เขียวแดง พระเอกละครนอกก็สีเหลืองแดง แต่ตัวนางไม่ได้มีการบัญญัติเอาไว้ แต่จะเลือกสีที่ไม่ตรงกับคู่แสดงด้วยกัน และต้องดูพงศ์ ศักดิ์ของตัวละครด้วย อย่างเช่น ทศกัณฐ์แต่งสีเขียวแดง ตัวนางมณฑิลาจะแต่งสีเขียวอีกไม่ได้ เนื่องจากสีมันกลืนกัน จึงเลียงเป็นสีชมพูบ้าง สีเหลืองบ้าง เพราะ สีชมพูคือสีที่เป็นตัวแทนของผู้หญิง ความอ่อนหวาน สีเหลืองเป็นการเปรียบสีผิวของตัวนาง จึงนำมาใช้กับตัวนางมณฑิลา ส่วนสีของขลิบผ้าห่มนาง มีไว้เพื่อให้ตัดกับสีของผ้าห่มเพื่อเวลาใส่แล้วจะดูเด่นขึ้นมา เช่น สีเหลืองกับสีแดง สีชมพูกับสีฟ้า สีเหลืองกับสีม่วง เป็นต้น แล้วแต่ผู้ออกแบบ อีกทั้งเวลาสวมใส่ผ้าห่ม และนวมนางก็จะดูที่สีขลิบของผ้าห่มนางสีสวมใส่...”²⁹

จากการสัมภาษณ์นางวลัยพร กระจ่มเขต ผู้แสดงบทบาทนางมณฑิลา ในการแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราซีนางมณฑิลาคนแรก กล่าวว่า

“... ครูแสดงเมื่อปีพ.ศ. 2549 ณ โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก) ในรายการศรีสุชนาฏกรรม ครั้งนั้นครูแต่งกายยืนเครื่องนางสีชมพูขลิบสีฟ้า เนื่องจาก ณ ตอนนั้นสีชมพูขลิบฟ้า เป็นสีที่ใหม่ที่สุด และด้วยตัวนางมณฑิลาเป็นผู้หญิงที่อ่อนหวาน เรียบร้อย จึงให้นางมณฑิลาแต่งเครื่องสีชมพูขลิบฟ้า ... ”³⁰

²⁹สัมภาษณ์ นางสาวอรพินธุ์ อิศรางกูล ณ อยุธยา, ข้าราชการบำนาญ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร, 19 เมษายน 2556.

³⁰สัมภาษณ์ นางวลัยพร กระจ่มเขต, นาฏศิลป์สำนักการสังคีต, 18 เมษายน 2556.

และจากการสัมภาษณ์นางสาวภวีณี เดชสุภา ผู้แสดงบทบาทนางมณโฑ ในการแสดงบทบาททัศนฐ์เกี่ยวพาราซีนางมณโฑคนปัจจุบัน กล่าวว่า

“... พี่แสดงบทบาทนางมณโฑตอนเกี่ยวพาราซีนี่ 4 ครั้ง มีการแต่งกายแบบยืนเครื่องตัวนาง 2 สี ซึ่งครั้งที่ 1 2 และ 4 แต่งสีเหลืองขลิบแดง และครั้งที่ 3 เล่นที่โรงละครสุพรรณบุรี แต่งสีชมพูขลิบฟ้า เนื่องจาก แต่งสีเหลืองเพราะว่า ด้วยตามบทพระราชนิพนธ์บอกว่า กายนางเหมือนดังทอง ทางผู้ใหญ่จึงให้แต่งสีเหลือง และที่แต่งกายสีชมพู เนื่องจาก เป็นสีที่อ่อนไหวเหมาะกับผู้ใหญ่และไม่เข้ากับทัศนฐ์...”³¹

สรุปได้ว่า การแต่งกายของนางมณโฑในการแสดงบทบาททัศนฐ์เกี่ยวพาราซีนางมณโฑ ชุดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ แต่งกาย 2 สี ได้แก่ สีชมพู และสีเหลือง แต่สีเหลืองจะมีขลิบฟ้า 2 สี ได้แก่ สีแดงและสีม่วง เหตุผลของการเลือกแต่งกาย คือ ต้องแต่งกายด้วยสีที่ไม่เข้ากับทัศนฐ์ และพิจารณาตามความเป็นตัวตนของนางมณโฑ เช่น ผู้หญิงมีผิวกายเนียนละเอียดเหมือนทาทอง ก็เปรียบกับสีเหลือง หรือสีของผู้หญิง แทนความอ่อนหวาน อ่อนไหว สดใส ก็เปรียบกับสีชมพู ก็ได้

³¹ สัมภาษณ์ นางสาวภวีณี เดชสุภา, นาฏศิลป์ในสำนักการสังคีต, 11 เมษายน 2556.

รูปที่ 160 เครื่องแต่งกายนางมณฑโตด้านหน้า
แบบโดย นางหนึ่งนุช เคหา
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 161 เครื่องแต่งกายนางมณฑิลาด้านหลัง
แบบโดย นางหนึ่งนุช เคหา
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

ลักษณะเครื่องแต่งกายของนางมณฑิ

1. มงกุฎกษัตริย์ เป็นเครื่องประดับศีรษะมีปลายยอดแหลม มีอุบะและดอกไม้ ทัดติดทางด้านซ้ายบริเวณกรรเจียกจร วิธีสวมจะครอบบนศีรษะ บางคนใช้หมอนรองก่อนสวม เพื่อให้กระชับมีเชือกผูกด้านหลังและใต้คาง
2. เสื้อในนาง เป็นเสื้อสีเหลืองทอง คอกกลม แขนงูด ผ่าหน้าใช้ขีปหรือใช้ด้าย เย็บตลอดแนวในกรณีที่เสื้อหลวม เพื่อให้ตัวเสื้อรัดรูปทรงพอดีกับลำตัวของนักแสดง
3. ผ้าห่มนาง เป็นผ้าสไบผืนใหญ่ผืนเดียว บักด้วยดินและเลื่อมตามลวดลาย ไทย ผืนผ้าเจาะรูเพื่อใช้สวมศีรษะ ห้อยชายลงไปด้านหลังยาวประมาณครึ่งน่อง ส่วนด้านหน้าจับพับเก็บเป็นรูปสามเหลี่ยมแล้วใช้ด้ายเย็บตรงเอวด้านหน้า
4. กรองคอหรือนวมนาง สวมปิดทับผ้าห่มนางเป็นแผ่นผ้าสวมรอบคอ บักด้วย ดินและเลื่อมตามลวดลายไทย
5. ผ้านุ่ง ผ้ายกที่ทอเป็นผืนใช้นุ่งจีบนางและจีบชายยก คาดเอวด้วยเชือก ผ่าดิบ และคาดทับด้วยเข็มขัด
6. เข็มขัด เป็นเข็มขัดสีทองที่มีหัวประดับพลอยใช้คาดทับผ้านุ่ง
7. สะอึ่ง หรือสร้อยตัว เป็นสายสร้อยโลหะชุบทองลายเม็ดมะยม
8. ทองกรหรือกำไลแฉง เป็นเครื่องประดับเหมือนตัวพระ ทำด้วยเงินประดับ เพชรหรือพลอยสีขาว ใช้สวมข้อมือทั้งสองข้าง
9. ปะวะหล้า เป็นเครื่องประดับข้อมือทั้งสองข้างมีลักษณะเป็นเม็ดกลมๆ ร้อย เป็นกำไล
10. กำไลเท้า เป็นเครื่องประดับที่มีลักษณะรูปทรงและวิธีใช้เหมือนกำไลเท้าของ ตัวยักษ์กล่าวคือ เป็นกำไลทรงหัวบัวสีทอง ใช้สวมข้อเท้าทั้งสองข้าง
11. แหวนรอบ เป็นเครื่องประดับข้อมือและข้อเท้าทั้งสองข้าง
12. กำมรงค์ แหวนที่สวมใสนิ้วมือทั้งสองข้างจุดเด่นคือความแวววาวและสีฉัน

4.2.6. ฉากประกอบการแสดง

ฉากที่ใช้ประกอบการแสดงบทบาทศกัณฐ์เกี่ยวพาราดีนางมณโฑ ในการแสดง โขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ ฉากที่ 1 ห้องบรรทมภายในพระตำหนักศกัณฐ์ เมืองลงกา ในการแสดงครั้งแรก ณ โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก) ไม่มีฉากประกอบการแสดงใช้ ผ้าม่านด้านหลังเป็นฉาก แล้วมีอุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ ลับแล เตียงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคขนานบั้งทั้งซ้ายและขวา

การแสดงครั้งที่ 2 ในปีพุทธศักราช 2550 ณ โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก) ไม่มีฉากประกอบการแสดงใช้ผ้าม่านด้านหลังเป็นฉาก แล้วมีอุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ ลับแล เตียงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคขนานบั้งทั้งซ้ายและขวา เหมือนกับการแสดงครั้งที่ 1

การแสดงครั้งที่ 3 ในปีพุทธศักราช 2553 มีการเขียนฉากเป็นลายผนังห้อง แล้วมีอุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ ลับแล เตียงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคขนานบั้งทั้งซ้ายและขวา

การแสดงครั้งที่ 4 - 6 ในปีพุทธศักราช 2556 ไม่มีฉากประกอบการแสดง แต่จะใช้ผ้ามุ้งห้อยทั้ง 2 ข้างของเวที ซึ่งทำให้ดูเหมือนเป็นม่านใหญ่สีขาวบาง ๆ และมีอุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ เตียงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคขนานบั้งทั้งซ้ายและขวา

และการแสดงครั้งที่ 7 ในปีพุทธศักราช 2556 มีการเขียนฉากเป็นลายผนังห้อง ด้วยลายไทย แล้วเขียนฉากบนไม้ฉลุกลายเป็นส่วนรองด้านหลังต่อจากอุปกรณ์การแสดง แล้วมีอุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ เตียงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคขนานบั้งทั้งซ้ายและขวา

สรุปได้ว่า ฉากที่ใช้ประกอบการแสดงบทบาทศกัณฐ์เกี่ยวพาราดีนางมณโฑ ในการแสดง โขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ เป็นการเขียนฉากห้องบรรทมมีอุปกรณ์ประกอบฉาก ประกอบด้วย ลับแล เตียงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคประกอบทั้งซ้ายและขวา

รูปที่ 162 ฉากแสดงบทบาทตศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑโตในปีพุทธศักราช 2555
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายจากนางสาวภวินี เดชสุภา

รูปที่ 163 ฉากแสดงบทบาทตศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑโตในปีพุทธศักราช 2556
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายจากนางสาวภวินี เดชสุภา

4.2.7. การคัดเลือกผู้แสดง

การคัดเลือกผู้โขนบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวข้องกับพาราสินางมณฑลนั้น ผู้รับบทบาทแสดง จะต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ฝึกด้านทักษะเฉพาะทางและมีประสบการณ์ด้านการแสดงพอสมควร เพราะบทบาทนี้ถือได้ว่าเป็นบทบาทที่ยากสำหรับผู้เรียนนาฏยศิลป์ เนื่องจาก ต้องฝึกการรำให้สง่า เข้าใจพาราสิพาราสิต้องสมจริง เป็นต้น ก่อนที่จะได้รับเลือกแสดงผู้แสดงจะต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกและฝึกหัดดังนี้

การคัดเลือกผู้ฝึกหัดทศกัณฐ์ ต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรงร่างกายสมบูรณ์ครบถ้วน และรูปร่างของผู้ฝึกหัดจะมีรูปร่างสูงใหญ่ ลำคอระหงหรือคอคยาว ช่วงหน้าอกใหญ่ ไหล่ลาดตรง หลังไม่โก่ง ไม่ดูหน้าตาเนื่องจากเวลาแสดงสวมหัวโขน

การฝึกหัด ทศกัณฐ์ จัดอยู่ในการฝึกหัดประเภทโขน(ยักษ์) ซึ่งผู้ที่ผ่านการคัดเลือกแล้วจะถูกเริ่มฝึกหัดเบื้องต้น ได้แก่ การตบเข่า การถองสะเอว การเดินเส้า การถีบเหยียบ การมัดข้อมือและนิ้วมือ จากนั้นเริ่มเรียนแม่บทของตัวยักษ์ ฝึกหัดอิริยาบถต่าง ๆ เช่น การนั่ง การยืน การเดิน การขึ้นเตียง การลงเตียง การคลานไปข้างหน้า การถวายเป็นบังคม และการคลานถอยหลัง ต่อมาการฝึกหัดวิธีการใช้อาวุธ ฝึกหัดเพลงหน้าพาทย์ ฝึกหัดตีบทและใช้บท ฝึกหัดรำเดี่ยว และสุดท้ายฝึกหัดการแสดงเป็นชุดเป็นตอน

การคัดเลือกผู้ฝึกหัดนางมณฑล ต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรงร่างกายสมบูรณ์ครบถ้วน และรูปร่างของผู้ฝึกหัดจะมีรูปร่างกลมหรือท้วม ลักษณะใบหน้ารูปไข่หรือกลมก็ได้ ตากลมโต จมูกโด่ง ปากเป็นรูปกระจับ หน้าผากไม่กว้าง หลังไม่โก่ง มืออ่อน แขนอ่อน ท่าทางแช่มช้อยนุ่มนวล เห็นแล้วเด่นสะดุดตา ที่สำคัญการคัดเลือกผู้แสดงบทบาทนางมณฑล เมื่อเข้าคู่กับทศกัณฐ์จะมีรูปร่างที่ไม่เล็กมากจนขาดความสมดุลและไม่ใหญ่กว่าทศกัณฐ์

การฝึกหัด นางมณฑลจัดอยู่ในการฝึกหัดประเภทละครตัวนาง ซึ่งผู้ที่ผ่านการคัดเลือกแล้วจะถูกเริ่มฝึกหัดเบื้องต้น ได้แก่ การรำเพลงช้า – เพลงเร็ว เพลงเชิด เพลงเสมอ เพลงแม่บท ฝึกหัดอิริยาบถต่าง ๆ เช่น การนั่ง การยืน การเดิน การขึ้นเตียง การลงเตียง การคลานไปข้างหน้า การถวายเป็นบังคม และการคลานถอยหลัง ต่อมาการฝึกหัดวิธีการใช้อาวุธ ฝึกหัดเพลงหน้าพาทย์ ฝึกหัดตีบทและใช้บท ฝึกหัดรำเดี่ยว ระบายมาตรฐาน และสุดท้ายฝึกหัดการแสดงเป็นชุดเป็นตอน

สรุปได้ว่า การคัดเลือกผู้แสดงบทบาททศกัณฐ์ จะเลือกผู้ที่มีรูปร่างสูงใหญ่ ไม่ค้ำงก็หน้าตาเพราะสวมหัวโขน การคัดเลือกผู้แสดงบทบาทนางมณโฑ จะเลือกผู้ที่มีรูปร่างกลม ใบหน้าสวยหน้าผากแคบ มืออ่อนแขนอ่อน ด้านการฝึกหัดบทบาททศกัณฐ์และนางมณโฑ จะต้องเป็นผู้ที่ผ่านการฝึกหัดขั้นพื้นฐาน เช่น ท่าแม่ท่า การรำเพลงช้า เพลงเร็ว เชิด เสมอ ไปจนถึงขั้นการรำเป็นชุดเป็นตอนเพื่อฝึกการรำใช้บท

4.2.8. กระบวนท่ารำ

กระบวนท่ารำการแสดงบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ เกิดขึ้นจากปรมาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์ คือ นายราชมพ โปธิเวช และนางรัจนา พวงประยงค์ โดยได้ถ่ายทอดกระบวนท่ารำให้กับผู้แสดงและครูผู้ฝึกซ้อม จากนั้นมีการสืบทอดกระบวนท่ารำมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งการกระบวนท่ารำบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ 1 เล้าโลม ในทำนองเพลงไอ้โลมชาติรี เพลงนกจาก และเพลงหน้าพาทย์โลม

ช่วงที่ 2 ประดิพัทธ์ ในทำนองเพลงหน้าพาทย์ เพลงตระนอน

ลักษณะท่ารำช่วงที่ 3 เล้าโลม ในทำนองเพลงไอ้โลมชาติรี มีกระบวนท่ารำทั้งสิ้นจำนวน 13 ท่ารำ ดังนี้

ตารางที่ 21 ความหมายของท่ารำบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑเพลงไอ้โลมชาติรี

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	ทศกัณฐ์ ท่าโลมบน นางมณโฑ ท่าบัด 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณหัวไหล่ เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
2.	ทศกัณฐ์ ท่ารัก นางมณโฑ ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนความรักความปรารถนา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ

ตารางที่ 21 ความหมายของท่ารำบาทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสินางมณโฑเพลงโล้โลมชาติรี (ต่อ)

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
3.	ทศกัณฐ์ ท่าไว้มือ นางมณโฑ ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนผู้ยิ่งใหญ่ เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
4.	ทศกัณฐ์ ท่ารวมมือ นางมณโฑ ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการรวบรวม เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
5.	ทศกัณฐ์ ท่านภาพร นางมณโฑ ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความยิ่งใหญ่ เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
6.	ทศกัณฐ์ ท่ารำร้าย นางมณโฑ ท่าอาย	เป็นท่าที่แสดงประกอบในจังหวะรับและร้องทวน เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
7.	ทศกัณฐ์ ท่าสั้นมือ นางมณโฑ ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการปฏิเสธ เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
8.	ทศกัณฐ์ ท่าตบหน้าขา นางมณโฑ ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการสำเร็จ เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
9.	ทศกัณฐ์ ท่าจีบ 2 มือที่ตา นางมณโฑ ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนดวงตา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
10.	ทศกัณฐ์ ท่าซีก นางมณโฑ ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนหัวอกของตัวเรา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
11.	ทศกัณฐ์ ท่าตัวเรา นางมณโฑ ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวเรา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
12.	ทศกัณฐ์ ท่าซีกวาด นางมณโฑ ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนทั้งหมด เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
13.	ทศกัณฐ์ ท่ารำร้าย นางมณโฑ ท่าอาย	เป็นท่าที่แสดงประกอบในจังหวะรับและร้องทวน เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย

รูปที่ 164 น่องเออย

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	ร้องเพลงไฉ่โถมชาติรี น่องเออย	ทศกัณฐ์ ท่าโลมบน ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขาทั้ง 2 ข้าง ศีรษะ : เฉียงซ้าย นางมณฑิธา ท่าปัด 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำปัดมือยักษ์ออก ศีรษะ : เฉียงซ้าย

รูปที่ 165 น่องรัก

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	ร้องเพลงไอ้โลมชาตรี น่องรัก	ทศกัณฐ์ ทำรัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : แขนงมือทั้ง 2 ผสานที่หน้าอก สายไหล่เล็กน้อย ศีรษะ : เฉียงขวา นางมณโฑ ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนยกขึ้นออก ศีรษะ : เฉียงขวา

รูปที่ 166 เหมือนแม่พระ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	ร้องเพลงโถ่โลมชาติตรี เหมือนแม่พระ	ทศกัณฐ์ ทำไว้มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายไว้มือ มือขวาลงวง ศีรษะ : เอียงขวา เข้าหานาง นางมณฑิลา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางที่หน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 167 ฟิ่งพัก

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	ร้องเพลงไอ้โลมชาตรี ฟิ่งพัก	<p>ทศกัณฐ์ ทำรวมมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : รวมมือทั้ง 2 ข้างไว้ด้านหน้า ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางมณฑิลา ทำผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ผลักแขนยกขึ้นออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 168 ดนตรีรับ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	ดนตรีรับ	<p>ทศกัณฐ์ ทำนภาพร ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายตั้งมือตึงแขนระดับไหล่ มือขวาแบ่มือหงายแขนระดับวงบน ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางมณฑิลา ทำผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนยกขึ้นออก ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 169 เหมือนแม่พระ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	ร้องเพลงไอ้โลมชาติรี(ทวน) เหมือนแม่พระ	ทศกัณฐ์ ทำร่ำรำย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายตั้งวงกลางระดับหน้าอก มือขวาตั้งวงบน ศีรษะ : เอียงซ้าย นางมณฑิลา ทำอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาทอด แขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 170 ฟิ่งพัก

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	ร้องเพลงไอ้โลมชาตรี(ทวน) ฟิ่งพัก	ทศกัณฐ์ ทำร่ำร้าย(2) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายจับสังหลัง มือขวาซ้อนมือจับแล้วตั้งวง บน ศิวะ : เอียงซ้าย นางมณโฑ ทำอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาทอด แขนวางมือบนปลายเท้าด้านด้านขวาข้างลำตัว ศิวะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 171 เลิศนักหนา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
8.	ร้องเพลงไอ้โลมชาติรี(ทวน) เลิศนักหนา	<p>ทศกัณฐ์ ทำรำรำย(3) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายตั้งมือตึงแขนระดับไหล่แล้ววาดแขนลง พร้อมกับซ้อนมือจับตั้งวงบน มือขวาลงวง ศีรษะ : เอียงซ้ายแล้วเอียงขวา</p> <p>นางมณโฑ ทำอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาทอด แขนวางมือบนปลายเท้าด้านด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 172 มิเสียดิ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
9.	ร้องเพลงโถ่โลมชาติตรี มิเสียดิ	<p>ทศกัณฐ์ ทำสั่นมือ ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาตั้งมือแล้วสั่นข้อมือระดับหน้าอก ศีรษะ : เฉียงซ้ายมองหน้านาง</p> <p>นางมณฑิ ทำพักมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขนวางมือบนปลายเท้าด้านด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เฉียงขวา</p>

รูปที่ 173 ที่เป็น

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
10.	ร้องเพลงไฉ่โลมชาติรี ที่เป็น	<p>ทศกัณฐ์ ทำตบหน้าขา ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : ตบมือทั้ง 2 ขาที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้ายมองหน้านาง</p> <p>นางมณฑิลา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 174 เซ็นดวงตา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
11.	ร้องเพลงไฉ่โลมชาตรี เซ่นดวงตา	<p>ทศกัณฐ์ ทำจีบ 2 มือที่ตา ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือทั้ง 2 จีบที่ตาแล้วคลายมือจีบออก ศีรษะ : เอียงขวามองหน้านาง</p> <p>นางมณโฑ ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนยักษ์ออก ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 175 ดวงอุรา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
12.	ร้องเพลงไฉ่โลมชาติรี ดวงอุรา	<p>ทศกัณฐ์ ท่าซ็อก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาชี้นิ้วชี้ที่อก ศีรษะ : เอียงขวามองหน้านาง</p> <p>นางมณฑิลา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนยกศอกออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 176 ของพี

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
13.	ร้องเพลงโถโลมชาตรี ของพี	<p>ทศกัณฐ์ ทำตัวเรา ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายจับที่อก มือขวาหลวงวง ศีรษะ : เอียงซ้ายมองหน้านาง</p> <p>นางมณฑิลา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 177 ดนตรีรับ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
14.	ดนตรีรับ	<p>ทศกัณฐ์ ทำซีกวาด ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาขึ้นนิ้วซีกวาด ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางมณโฑ ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนยักษ์ออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 178 ดวงอุรา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
15.	ร้องเพลงไอ้โลมชาตรี(ทวน) ดวงอุรา	ทศกัณฐ์ ทำรำร้าย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า กระบะบั้งหวะ มือ : มือซ้ายม้วนมือจีบเป็นตั้งวงบน มือขวาตั้งวง กลางระดับหน้าอกแล้วจีบส่งหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย นางมณโฑ ทำอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาทอด แขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 179 ของพี

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
16.	ร้องเพลงไอ้โลมชาตรี(ทวน) ของพี	ทศกัณฐ์ ท่ารำร้าย(2) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายจับส่งหลัง มือขวาซ้อนมือจับแล้วตั้งวง บน ศีรษะ : เอียงซ้าย นางมณฑิลา ท่าอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาทอด แขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 180 มิมีคลาย

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
17.	ร้องเพลงไอ้โคมชาตรี(ทวน) มิมีคลาย	ทศกัณฐ์ ท่ารำรำย (2) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายตั้งมือตึงแขนระดับไหล่แล้ววาดแขนลง พร้อมกับซ้อนมือจับตั้งวงบน มือขวาลงวง ศีรษะ : เอียงซ้ายแล้วเอียงขวา นางมณฑิ ทำอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาทอด แขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย

ลักษณะท่ารำช่วงที่ 3 เล้าโลม ในทำนองเพลงนมมีกระบวนท่ารำทั้งสิ้นจำนวน 10 ท่ารำ
ดังนี้

ตารางที่ 22 ความหมายของท่ารำบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑเพลงนกจาก

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	ทศกัณฐ์ ท่าเชิญ นางมณโฑ ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการเชิญ เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
2.	ทศกัณฐ์ ท่าเด็ดคาง นางมณโฑ ท่าผลัดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
3.	ทศกัณฐ์ ท่ารวมมือ นางมณโฑ ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความพร้อม เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
4.	ทศกัณฐ์ ท่านางนอน นางมณโฑ ท่าผลัด 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการใกล้ชิด เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
5.	ทศกัณฐ์ ท่าจับ 2 มือไขว้ นางมณโฑ ท่าผลัด 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการห่างหาย เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
6.	ทศกัณฐ์ ท่าสลัดจีบ นางมณโฑ ท่าอาย	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการชูปชีวิต เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
7.	ทศกัณฐ์ ท่าชี้วน นางมณโฑ ท่าอาย	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนเผ่าพงศ์ เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
8.	ทศกัณฐ์ ท่าตาย นางมณโฑ ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการตาย เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
9.	ทศกัณฐ์ ท่าโกย 2 มือ นางมณโฑ ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนพื้นดิน เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
10.	ทศกัณฐ์ ท่าตวัดนิ้ว นางมณโฑ ท่าผลัด 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนสิ้นข้อกังขาหรือสงสัย เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ

รูปที่ 181 ขอเชิญแม่พุ่มพวง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	ร้องเพลงนกกจาก ขอเชิญแม่พุ่มพวง	ทศกัณฐ์ ท่าเชิญ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า กระทบจังหวะ มือ : ซ้อนข้อมือทั้ง 2 ข้างระดับหน้าอกแล้วแบ่มือ ศีรษะ : เอียงซ้าย พยักหน้า นางมณฑิลา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้าง วางมีที่หน้าขาขวา ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 182 ดวงชีวิต

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	ร้องเพลงนกกจาก ดวงชีวิต	<p>ทศกัณฐ์ ท่าเต็ดคาง ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้างกำมือหลวม ๆ โดยที่มือซ้ายจับคางนาง มือขวาแตะที่แขนซ้าย ศีรษะ : เอียงซ้าย มองหน้านาง</p> <p>นางมณโฑ ท่าผลักมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางมือที่หน้าขาขวา มือขวาดั้งมือแบ แล้วผลักมือยักษ์ออก ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 183 เข้าร่วมคิด

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	ร้องเพลงนกกจาก เข้าร่วมคิด	<p>ทศกัณฐ์ ทำรวมมือ ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : รวมมือทั้ง 2 ข้างไว้ด้านหน้าระดับหน้าอก ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p> <p>นางมณฑิลา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขาขวา ศีรษะ : เฉียงขวา</p>

รูปที่ 184 เคียงข้าง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	ร้องเพลงนกกจาก เคียงข้าง	<p>ทศกัณฐ์ ทำนางนอน ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายตั้งวงล่าง มือขวาตั้งมือหงายลำแขน ศีรษะ : เอียงขวา หน้ามองนาง</p> <p>นางมณฑิลา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนยักษ์ออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 185 ออย่าห่างหาย

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	ร้องเพลงนจาก ออย่าห่างหาย	<p>ทศกัณฐ์ ทำจีบ 2 มือไขว้ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้าง จับหางไขว้กับระดับหน้าออกแล้ว เดินมือออกสับัดข้อมือ หน้ามองนาง ศีรษะ : เอียงขวา หน้ามองนาง</p> <p>นางมณโฑ ทำผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนยกขึ้นออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 186 ชูบชีวิต

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	ร้องเพลงนจาก ชูบชีวิต	<p>ทศกัณฐ์ ทำสลัดจีบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาจีบคว่ำแล้วสะบัดข้อมือ ศีรษะ : เอียงซ้าย หน้ามองนาง</p> <p>นางมณโฑ ทำอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาทอด แขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 187 พงศ์เฝ้า

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	ร้องเพลงนจาก พงศเฝ้า	<p>ทศกัณฐ์ ทำชีวน ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้างชี้นิ้วชี้ แล้วม้วนข้อมือออกข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางมณโฑ ทำอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาทอดแขนวางมือบนปลายเท้าด้านด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 188 ที่เขาดาย

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
8.	ร้องเพลงนจาก ที่เขาดาย	<p>ทศกัณฐ์ ท่าตาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : ผายมือแบทั้ง 2 ข้างออกระดับหน้าอก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางมณโฑ ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 189 ให้พื้ณกายพื้ณชีวา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
9.	ร้องเพลงนจาก ให้พื้ณกายพื้ณชีวา	<p>ทศกัณฐ์ ท่าโกย 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ตั้งวงกลางแล้วซ้อนมือแบขึ้น ศีรษะ : เอียงซ้าย มองหน้านาง</p> <p>นางมณฑิธา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา มือขวาทอดแขน วางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 190 อयरาคิน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
10.	ร้องเพลงนจาก อयरาคิน	<p>ทศกัณฐ์ ทำตวัดนิ้ว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า โนมัดัวหานาง มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาชี้นิ้วชี้แล้วตวัดข้อมือ ศีรษะ : เอียงขวา มองหน้านาง</p> <p>นางมณฑิ ทำผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนยกขึ้นออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

ลักษณะท่ารำช่วงที่ 3 เล้าโลม ในทำนองเพลงหน้าพาทย์โลม มีกระบวนท่ารำทั้งสิ้น
จำนวน 13 ท่ารำ ดังนี้

ตารางที่ 23 ความหมายของท่ารำบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิลาเพลงหน้าพาทย์โลม

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	ทศกัณฐ์ ท่าพักมือ นางมณฑิลา ท่าพักมือ	เป็นท่าที่แสดงถึงการเตรียมพร้อมก่อนแสดง เป็นท่าที่แสดงถึงการเตรียมพร้อมก่อนแสดง
2.	ทศกัณฐ์ ท่าโลมบน นางมณฑิลา ท่าปัด 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณหัวไหล่ เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
3.	ทศกัณฐ์ ท่าเขยคาง นางมณฑิลา ท่าปัดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
4.	ทศกัณฐ์ ท่าเด็ดคาง นางมณฑิลา ท่าปัดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
5.	ทศกัณฐ์ ท่าจับ 1 นางมณฑิลา ท่าจับ 1	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการถูกเนื้อต้องตัว เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการถูกเนื้อต้องตัว
6.	ทศกัณฐ์ ท่าชี้ นางมณฑิลา ท่าอาย	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวนาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
7.	ทศกัณฐ์ ท่าสวय นางมณฑิลา ท่าอาย	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความสวयงาม เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
8.	ทศกัณฐ์ ท่ารัก นางมณฑิลา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความรักความปรารถนา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
9.	ทศกัณฐ์ ท่าจับ 2 นางมณฑิลา ท่าจับ 2	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการถูกเนื้อต้องตัว เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการถูกเนื้อต้องตัว
10.	ทศกัณฐ์ ท่าถูหน้าขา นางมณฑิลา ท่าผลักมือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณหน้าขา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
11.	ทศกัณฐ์ ท่าโลมเอว นางมณฑิลา ท่าปัด 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณเอวหรือสะโพก เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ

ตารางที่ 23 ความหมายของท่ารำบทยาทศกัณฐ์เกี่ยวพราสีนางมณฑิเพลงหน้าพาทย์โลม
(ต่อ)

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
12.	ทศกัณฐ์ ท่าจับ 3 นางมณฑิ ท่าจับ 3	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการถูกเนื้อต้องตัว เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการถูกเนื้อต้องตัว
13.	ทศกัณฐ์ ท่านอน นางมณฑิ ท่านอน	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการหลับนอน เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการหลับนอน

รูปที่ 191 เพลงโลม ท่าที่ 1

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	เพลงโลม ท่าที่ 1	<p>ทศกัณฐ์ ท่าพัก ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือทั้ง 2 วางที่หน้าขา ศีรษะ : หน้าตรง</p> <p>นางมณโฑ ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขา ศีรษะ : หน้าตรง</p>

รูปที่ 192 เพลงโลม ท่าที่ 2

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	เพลงโลม ท่าที่ 2	<p>ทศกัณฐ์ ท่าโลมบน ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้างวางหน้าขาทั้ง 2 ข้าง ศีรษะ : เฉียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางมณฑิลา ท่าปัด 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำปัดมือยักษ์ออก ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 193 เพลงโลม ท่าที่ 3

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	เพลงโลม ท่าที่ 3	<p>ทศกัณฐ์ ท่าเซยคาง ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายแบมือเซยใต้คางนาง มือขวาวางมือบนไหล่ทางด้านขวา ศีรษะ : เฉียงซ้าย มองหน้านาง</p> <p>นางมณโฑ ท่าปัดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายม้วนมือจีบใต้คางแล้วปัดมือพระออกมือขวาวางที่หน้าขาทางด้านขวา ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 194 เพลงโลม ท่าที่ 4

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	เพลงโลม ท่าที่ 4	<p>ทศกัณฐ์ ท่าเด็ดคาง ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายกำมือหลวม ๆ จับคางตัวนาง มือขวาแตะข้อศอกมือซ้าย ศีรษะ : เฉียงซ้าย มองหน้านาง</p> <p>นางมณฑิธา ท่าปัดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายจับใต้คางแล้วปัดมือยักษ์ออก มือขวาวางมือหน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 195 เพลงโลม ท่าที่ 5

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	เพลงโลม ท่าที่ 5	<p>ทศกัณฐ์ ท่าจับ 1 (ท่าจับสูง) ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : ม้วนมือจับทั้ง 2 ข้าง แล้วจับมือนางโดยที่มือซ้ายตั้งแขนระดับไหล่ มือขวาระดับวงบน ศีรษะ : เฉียงซ้าย มองหน้านาง</p> <p>นางมณฑิลา ท่าจับ 1 (ท่าจับสูง) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : ม้วนมือจับทั้ง 2 ข้าง มือซ้ายตั้งมือตั้งแขนระดับไหล่ มือขวาตั้งแขนระดับวงบน ศีรษะ : เฉียงซ้าย หมายเหตุ ใช้จิ้งหะ 3 ครั้ง แล้วสะบัดมือจิ้งหะที่ 4</p>

รูปที่ 196 เพลงโลม ท่าที่ 6

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	เพลงโลม ท่าที่ 6	<p>ทศกัณฐ์ ท่าซี้ ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา ท่า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายวางมือที่หน้าขา มือขวาชี้นิ้วชี้ที่ตัวนาง ศีรษะ : เฉียงขวา มองหน้านาง</p> <p>นางมณโฑ ท่าอวย ทิศ : หน้าตรง ท่า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาทอดแขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 197 เพลงโลม ท่าที่ 7

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	เพลงโลม ท่าที่ 7	<p>ทศกัณฐ์ ทำสวय ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือซ้ายสอดจีบขึ้นแล้วแบมือระดับวงบน มือขวาวางมือที่หน้าขา ศีรษะ : เฉียงซ้าย มองหน้านาง</p> <p>นางมณโฑ ทำอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาทอด แขนวางมือบนปลายเท้าด้านขวาข้างลำตัว ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 198 เพลงโลม ท่าที่ 8

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
8.	เพลงโลม ท่าที่ 8	<p>ทศกัณฐ์ ทำรัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : มือทั้ง 2 ข้าง แขนงมือสถานที่หน้าอก สายไหล่ ศีรษะ : เอียงขวา มองหน้านาง</p> <p>นางมณฑิลา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนยกศีรษะออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 199 เพลงโลม ท่าที่ 9

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
9.	เพลงโลม ท่าที่ 9	<p>ทศกัณฐ์ ท่าจับ 2 (ท่าจับไขว้) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : ม้วนมือจับทั้ง 2 ข้าง มือซ้ายตั้งวงล่างจับมือนาง มือขวาไขว้มือตั้งแขนไปที่นางระดับหน้าอกนาง ศีรษะ : เอียงขวา มองหน้านาง</p> <p>นางมณฑิลา ท่าจับ 2 (ท่าจับไขว้) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : ม้วนมือจับทั้ง 2 ข้าง มือซ้ายตั้งมือตั้งแขนทอดไป ด้านข้างลำตัว มือขวาตั้งวงล่าง ศีรษะ : เอียงซ้ายมองหน้ายักษ์ หมายเหตุ ใช้จังหวะ 3 ครั้ง แล้วสับัดมือจังหวะที่ 4</p>

รูปที่ 200 เพลงโลม ท่าที่ 10

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
10.	เพลงโลม ท่าที่ 10	<p>ทศกัณฐ์ ทำถุหน้าขา ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งบนฝ่าเท้า มือ : มือซ้ายวางหน้าขา มือขวาแบมือถุหน้าขา ตัวนางด้านขวา ศีรษะ : เอียงขวา มองหน้านาง</p> <p>นางมณโฑ ทำผลักมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายแบมือค้ำที่หน้าขาแล้วผลักมือยักษ์ออก มือขวาทอดแขนวางมือบนฝ่าเท้า ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 201 เพลงโลม ท่าที่ 11

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
11.	เพลงโลม ท่าที่ 11	<p>ทศกัณฐ์ ท่าโลมเอว ทิศ : เเฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งบนฝ่าเท้า มือ : มือทั้ง 2 ช่างม้วนจับระดับเอวนาง ศีรษะ : เเฉียงซ้าย มองหน้านาง</p> <p>นางมณโฑ ท่าปัด 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือทั้ง 2 ช่างม้วนจับปัดมือพระออก ศีรษะ : เเฉียงซ้ายแล้วเอียงขวา</p>

รูปที่ 202 เพลงโลม ท่าที่ 12

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
12.	เพลงโลม ท่าที่ 12	<p>ทศกัณฐ์ ท่าจับ 3 (จับมือเดียว) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า มือ : ม้วนมือจับทั้ง 2 ข้าง มือซ้ายตั้งมือตึงแขนทอดไป ด้านหน้าแล้วจับมือนาง มือขวาจับเขวนาง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางมณโฑ ท่าจับ 3 (จับมือเดียว) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายตั้งมือตึงแขน มือขวาทำวสะเอว ศีรษะ : เอียงซ้าย หมายเหตุ ใช้จิ้งหะ 3 ครั้ง แล้วกล่อมหน้ากล่อมไหล่</p>

รูปที่ 203 เพลงโลม ท่าที่ 13

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
13.	เพลงโลม ท่าที่ 13	<p>ทศกัณฐ์ ท่านอน ทิศ : หน้าตรง นั่งหลังนาง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายวางมือท้าวแขน มือขวาโอบเอวนาง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางมณโฑ ท่านอน ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายวางมือท้าวแขน มือขวาวางหน้าขาซ้าย ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

ลักษณะท่ารำช่วงที่ 4 ประดิพัทธ์ ในทำนองเพลงหน้าพาทย์ตระนอน มีกระบวนการท่ารำทั้งสิ้นจำนวน 7 ท่ารำ ดังนี้

ตารางที่ 24 ความหมายของท่ารำบทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิลาเพลงหน้าพาทย์ตระนอน

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	ทศกัณฐ์ ท่าไหว นางมณฑิลา ท่าไหว	เป็นท่ากริยาที่แสดงถึงการเคารพ คือการไหว้พระก่อนนอน หรือไหว้สถานที่ก่อนปฏิบัติกิจ
2.	ทศกัณฐ์ ท่าเทพพร นางมณฑิลา ท่าเทพพร	เป็นท่ารำในแม่ท่าเพลงแม่บทใหญ่ แสดงความสูงส่งยิ่งใหญ่ ความสง่างาม ภูมิฐาน
3.	ทศกัณฐ์ ท่าผาลา นางมณฑิลา ท่าผาลา	เป็นท่ารำในแม่ท่าเพลงแม่บทใหญ่ แสดงความสูงส่งยิ่งใหญ่ ความสง่างาม ภูมิฐาน
4.	ทศกัณฐ์ ท่ากระบี่ตีท่า นางมณฑิลา ท่ากระบี่ตีท่า	เป็นท่ารำในแม่ท่าเพลงแม่บทใหญ่ แสดงความสูงส่งยิ่งใหญ่ ความสง่างาม ภูมิฐาน
5.	ทศกัณฐ์ ท่าบัวชูฝัก นางมณฑิลา ท่าบัวชูฝัก	เป็นท่ารำในแม่ท่าเพลงแม่บทใหญ่ แสดงความสูงส่งยิ่งใหญ่ ความสง่างาม ภูมิฐาน
6.	ทศกัณฐ์ ท่านางนอน นางมณฑิลา ท่านางนอน	เป็นท่ารำในแม่ท่าเพลงแม่บทใหญ่ แสดงถึงการเตรียมจะได้หลับนอน
7.	ทศกัณฐ์ ท่านอน นางมณฑิลา ท่านอน	เป็นท่ากริยาที่แสดงการได้หลับนอนของตัวแสดง

รูปที่ 204 เพลงตระนอน ท่าที่ 1

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	เพลงตระนอน ท่าที่ 1	ทศกัณฐ์ และนางมณฑิลา ท่าไหว้ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า และ นั่งพับเพียบ มือ : ซ้อนมือแบทั้ง 2 ข้าง พนมมือ แล้วเดินมือลงมา พนมมือระดับหน้าอก ศีรษะ : ไม่เอียง

รูปที่ 205 เพลงตระนอน ท่าที่ 2

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	เพลงตระนอน ท่าที่ 2	ทศกัณฐ์ และนางมณโฑ ท่านภาพร ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า และนั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายจับคว่ำข้างลำตัว แล้วสอดจับขึ้นไปแบ มือระดับวงบน มือขวาหงายมือแบแล้วพลิกมือ ตั้งแขน ระดับไหล่ ศีรษะ : เอียงขวา หมายเหตุ ใช้ตัว 4 จังหวะ

รูปที่ 206 เพลงตระนอน ท่าที่ 3

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	เพลงตระนอน ท่าที่ 3	ทศกัณฐ์ และนางมณโฑ ท่าผาลา ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า และนั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายม้วนมือจับเป็นตั้งวงบน มือขวาตั้งวง แล้วหงายมือแบงอแขนระดับวงล่าง ศีรษะ : เอียงซ้าย หมายเหตุ ใช้ตัว 4 จังหวะ

รูปที่ 207 เพลงตระนอน ท่าที่ 4

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	เพลงตระนอน ท่าที่ 4	ทศกัณฐ์ และนางมณโฑ ท่ากระบี่สี่ท่า ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งคุกเข่า และพับเพียบ มือ : มือซ้ายตั้งวงล่างแล้วซ้อนข้อมือจับหางตั้งแขน มือขวาม้วนมือจับเป็นตั้งวงบน ศีรษะ : เอียงขวา หมายเหตุ ใช้ตัว 4 จังหวะ

รูปที่ 208 เพลงตระนอน ท่าที่ 5

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	เพลงตระนอน ท่าที่ 5	<p>ทศกัณฐ์ และนางมณโฑ ท่าบัวชูฝัก</p> <p>ทิศ : หน้าตรง</p> <p>เท้า : นั่งคุกเข่า และนั่งพับเพียบ</p> <p>มือ : มือซ้ายม้วนมือจับเป็นตั้งวงล่าง มือขวาพลิก ข้อมือตั้งวงแล้วหงายวงแบมือระดั่งวงบนข้าง ลำตัว</p> <p>ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>หมายเหตุ ใช้ตัว 4 จังหวะ</p>

รูปที่ 209 เพลงตระนอน ท่าที่ 6

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	เพลงตระนอน ท่าที่ 6	<p>ทศกัณฐ์ และนางมณโฑ ทำนางนอน</p> <p>ทิศ : หน้าตรง</p> <p>เท้า : นั่งคุกเข่า และนั่งพับเพียบ</p> <p>มือ : มือซ้ายตั้งวงล่างแล้วพลิกข้อมือหงายท้องแขน งอแขนระดับวงล่างข้างลำตัว มือขวาม้วนมือ จับแล้ววาดมือลงเป็นตั้งวงล่าง</p> <p>ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 210 เพลงตระนอน ท่าที่ 7

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	เพลงตระนอน ท่าที่ 7	<p>ทศกัณฐ์ ท่านอน ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบแล้วเหยียดขาออกไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายกรายมือจับออกแล้วทำวแซน มือขวา ตั้งวงล่างแล้วโอบเอวนาง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางมณโฑ ท่านอน ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบแล้วเหยียดขาออกไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายกรายมือจับออกแล้วทำวแซน มือขวา ตั้งวงล่างแล้วเดินมือมาวางที่ขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

การใช้พื้นที่ในการแสดงบทบาททัศนฐ์เกี่ยวพาราซีนางมณโฑ

เนื่องจากการแสดงบทบาททัศนฐ์เกี่ยวพาราซีนางมณโฑ อยู่ในภายในห้องบรรทม การใช้พื้นที่ในการนั่งรำหรือนั่งเกี่ยวพาราซีนางมณโฑ ซึ่งการแสดงทางนาฏศิลป์ไทยมีการกำหนดตำแหน่งการนั่งรำหรือนั่งเกี่ยวไว้อย่างชัดเจน คือ ผู้ชายหรือทัศนฐ์นั่งด้านซ้ายมือของผู้แสดง และผู้หญิงหรือนางมณโฑนั่งด้านขวามือของผู้แสดง หากแต่มีท่าการเกี่ยวพาราซีนางมณโฑที่มีการขยับเบี่ยงตัวเข้าหาคู่เพื่อให้ดูเป็นการเกี่ยวพาราซีนางมณโฑที่สมบูรณ์

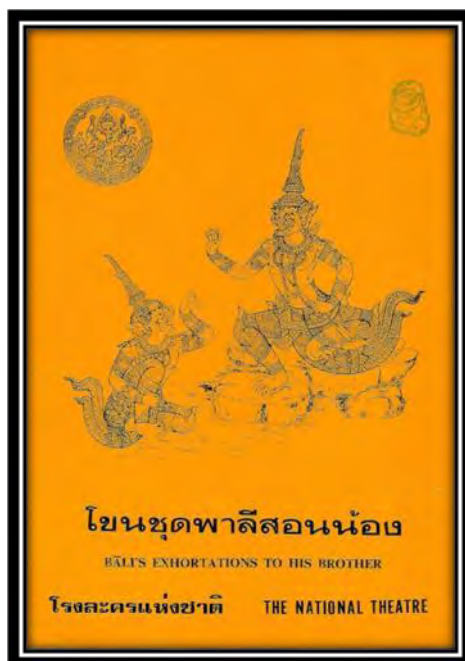
สรุป

การแสดงบทบาททัศนฐ์เกี่ยวพาราซีนางมณโฑ เกิดขึ้นจากการแนวคิดของนายเสรี หวังในธรรม ที่จัดทำบทการแสดงโขนชุด มณโฑหุงน้ำทิพย์ให้ครบและจนตอน แสดงครั้งแรกเมื่อ ปีพุทธศักราช 2549 ต่อมา นำแสดงครั้งที่ 2 เมื่อปีพุทธศักราช 2550 ณ โรงละครแห่งชาติ และครั้งที่ 3 แสดงเมื่อปีพุทธศักราช 2553 ณ โรงละครแห่งชาติ และครั้งที่ 4 - 6 แสดงเมื่อปีพุทธศักราช 2555 ณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือจังหวัดนครราชสีมา โรงละครแห่งชาติ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันตกจังหวัดสุพรรณบุรี และครั้งที่ 7 แสดงเมื่อปีพุทธศักราช 2556 ณ โรงละครแห่งชาติ ซึ่งแสดงทั้งสิ้นจำนวน 8 ครั้ง ซึ่งนายเสรี หวังในธรรม ประพันธ์บทขึ้นใหม่ โดยดำเนินเรื่องตามบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ใช้วงดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้า เครื่องคู่ หรือเครื่องใหญ่ บรรเลงประกอบการแสดง การแต่งกายทัศนฐ์แต่งสีเขียวขลิบแดง สวมหัวโขนทัศนฐ์นางมณโฑแต่งกายสีชมพูขลิบฟ้า สีเหลืองขลิบม่วง และสีเหลืองขลิบแดง สวมมงกุฎ อุบกรณ์ประกอบการแสดง ได้แก่ เตียงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และพานเครื่องราชูปโภค มีการเขียนฉากเป็นห้องบรรทมและตกแต่งด้วยผ้าเปรี๊ยะเหมือนผ้าม่านในห้องบรรทม กระจบวงท่ารำเริ่มตั้งแต่ขั้นตอน การเล้าโลม และการประติพัทธ์ กระจบวงท่ารำเลียนแบบท่าทางกิริยาธรรมชาติของมนุษย์ การรำตีบทตามคำร้อง การรำตามทำนองเพลงหน้าพาทย์

4.3 องค์ประกอบการแสดงพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา

4.3.1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง

การแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา เป็นการแสดงที่ประกอบอยู่ใน การแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง เกิดจากแนวความคิดของนางเสวี หวังในธรรม ที่จัดทำการแสดงโขนเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม กอปรกับเป็นการแสดงโขนประจำปีของ โรงละครแห่งชาติตามครั้งเก่าที่เคยจัดแสดงมา การแสดงครั้งแรกจัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ วันที่ 23 และ 7 กุมภาพันธ์ 2517 เนื่องในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ และในเวลาเดียวกัน จัดแสดงเข้ารอบ ณ โรงละครแห่งชาติ ซึ่งแสดงทุกวันเสาร์ เวลา 12.00 น. และวันอาทิตย์ เวลา 15.00 น. ของเดือนกุมภาพันธ์ ปีพุทธศักราช 2517 หลังจากปิดการแสดงพบว่า มีเงินรายได้จากการจำหน่ายบัตรเข้าชมถึงหลักล้าน³²

รูปที่ 211 สู้จิบัตรการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง
แสดง ณ โรงแห่งชาติ ทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์ของเดือนกุมภาพันธ์ 2517
ที่มา : สำเนาภาพของผู้วิจัย

³²ไพโรจน์ ทองคำสุข, ครูเสวี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ รูปแบบความเป็นครูผู้
ถ่ายทอดและสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดอกเบี๋ย, 2548), หน้า 48.

บทการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง จัดแสดงในปีพุทธศักราช 2517 ณ โรงละครแห่งชาติ แบ่งการแสดงเป็น 3 องก์ ได้แก่

องก์ที่ 1 พาลีเสียดภัย

ตอน 1 สัตย์สาบาน

ฉาก เทวสถาน

ตอน 2 ได้นางเทพดารา

ฉาก ห้องบรรทมในเมืองขีดจีน

องก์ที่ 2 พิธีสงองค์

ตอน 1 ทศกัณฐ์อาฆาต

ฉาก ตำหนักในกรุงลงกา

ตอน 2 พาลีรับปู

ฉาก ท่าสงริมฝั่งน้ำ

องก์ที่ 3 พาลีสอนน้อง

ตอน 1 ทรมานฟ้าพ่อ

ฉาก ป่าเชิงเขา

ตอน 2 สุครีพต้องโทษ

ฉาก ถ้ำสุรगานต์

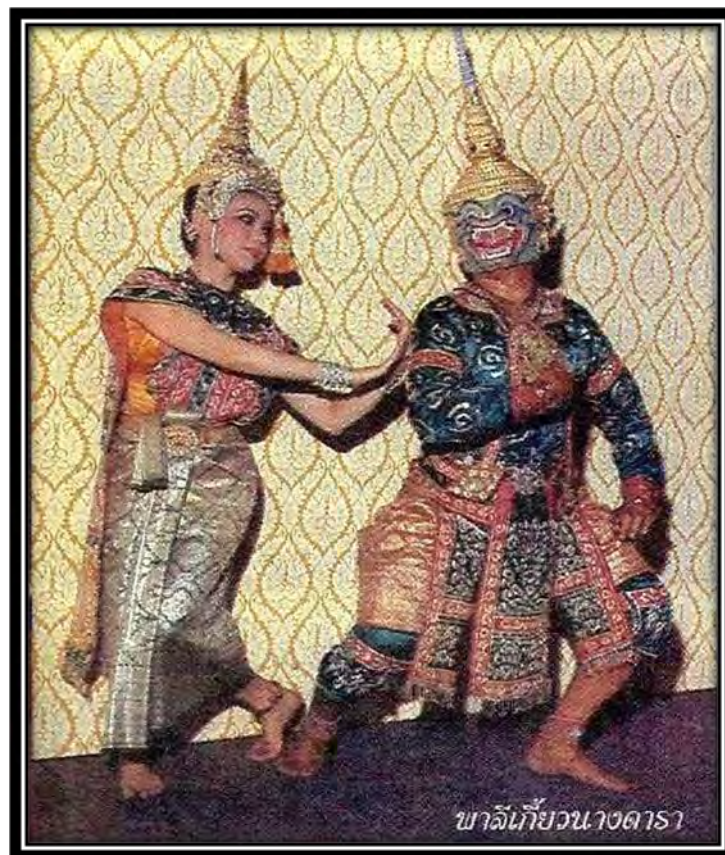
ตอน 3 พาลีรับภัย

ฉาก ป่าเชิงเขา

ซึ่งการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา อยู่ในองก์ที่ 1 พาลีเสียดภัย ตอน 2 ได้นางเทพดารา กล่าวคือ หลังจากพาลีได้หลังจากที่พาลีและสุครีพได้กระทำความดี ความชอบโดยการชลอเขาไกรลาสหลังจากที่รามสูรจับพระอรชุนพาดกับเขาจนเอียง พระอิศวรจึง ประทานชื่อพระยาพาลีธิราช ให้แก่พาลีพร้อมกับประทานตรีเพชรสุรगานต์ให้เป็นอาวุธประจำกาย และประทานพรว่าหากต่อสู้กับใครให้กำลังเรี่ยวแรงของคู่ต่อสู้มาสมทบกับแรงของพระยาพาลี ธิราชอีกครั้งหนึ่ง แล้วทรงออกพระโอรชุนผู้ฝากมอบบรรจุนางเทพดารา ให้ไปประทานแก่สุครีพเป็น บำเหน็จรางวัล แต่พระนารายณ์ได้คัดค้าน จนต้องทำให้พระยาพาลีธิราชถวายสัตย์สาบานว่า หากต้นคิดทรยศต่อน้องชาย โดยไม่นำมอบไปมอบให้สุครีพของให้ตายด้วยศรของพระนารายณ์ อวตาร ด้วยความสงสัยว่านางในมอบคือใคร เมื่อพระยาพาลีธิราชกลับมาถึงเมืองขีดจีนก็ได้เปิด

ผอบเห็นนางเทพดาราจึงเข้าเกี่ยวพาราสีพาราสีจนล้มสลัดยที่ได้ให้ไว้กับพระอิศวรและพระนารายณ์

ผู้ประดิษฐ์ออกแบบท่ารำ คือ ท่านผู้หญิงผ่องแผ้ว สนิทวงศ์เสนี ซึ่งมีคุณครูกริ วรสระริน เป็นครูฝึกซ้อมตัวพาลีและคุณครูจำเรียง พุฒประดับ เป็นครูฝึกซ้อมนางเทพดารา พาลี แสดงโดยนายฉลาด พุกลานนท์ นายอุดม พึ่งพะยอม และนายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว³³ ผู้แสดงนางเทพดารา แสดงโดยนางกัลยา สมพันธ์ และนางไบศรี แสงอนันต์

รูปที่ 212 การแสดงพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา เมื่อปีพุทธศักราช 2517

พาลี แสดงโดย นายฉลาด พุกลานนท์

นางเทพดารา แสดงโดย นายกัลยา สมพันธ์

ที่มา : สำเนาภาพจากนางบุญนาค ทรรทรานนท์

³³ สัมภาษณ์ ประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว, ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง(นาฏศิลป์ – โขน) ปีพุทธศักราช 2551, 25 เมษายน 2556.

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2525 ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสิ่นางเทพดารา เป็นครั้งที่ 3 เนื่องในการแสดงรายการศรีสุชนาฏกรรม ณ โรงละครแห่งชาติ พาลี แสดงโดยนายสมนึก บัวทอง ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูฉลาด พุกลานนท์ และนางเทพดารา แสดงโดยนางสาวดวงฤดี ภาพรพาลี ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูบุญนาค ทรรทรานนท์ และคุณครูใบศรี แสงอนันต์³⁴

ปีพุทธศักราช 2535 ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสิ่นางเทพดาราเป็นครั้งที่ 4 เนื่องในการแสดงรายการศรีสุชนาฏกรรม ณ โรงละครแห่งชาติ พาลี แสดงโดยนายสมนึก บัวทอง ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูฉลาด พุกลานนท์ และนางเทพดารา แสดงโดยนางสาวอุษา แดงวิจิตร ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูบุญนาค ทรรทรานนท์ และคุณครูใบศรี แสงอนันต์³⁵

ปีพุทธศักราช 2545 ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสิ่นางเทพดาราเป็นครั้งที่ 5 เรื่องว่าด้วยความรัก เรื่องรามเกียรติ์ ตอน พาลีเกี่ยวกับพาราสิ่นางดารา ในรายการฤทฎกาลดนตรี สำหรับประชาชน ประจำปีที่ 49 ครั้งที่ 24 ณ สังกศิตศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วันอาทิตย์ที่ 24 กุมภาพันธ์ 2545 พาลี แสดงโดยนายสุรเดช เผ่าช่างทอง ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูประสิทธิ์ ปิ่นแก้วและครูสมนึก บัวทอง และนางเทพดารา แสดงโดยนางวรวรรณ พลับประสิทธิ์ ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูใบศรี แสงอนันต์ และคุณครูดวงฤดี ภาพรพาลี³⁶

ปีพุทธศักราช 2548 ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสิ่นางเทพดาราเป็นครั้งที่ 6 เรื่องว่าด้วยความรัก เรื่องรามเกียรติ์ ตอน พาลีเกี่ยวกับพาราสิ่นางดารา เนื่องในโอกาสครบรอบ 40 ปี โรงละครแห่งชาติ ณ โรงละครแห่งชาติ วันศุกร์ที่ 23 ธันวาคม 2548 พาลี แสดงโดยนายเลี้ยว คงกำเนิด ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูฉลาด พุกลานนท์ และครูประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว นางเทพดารา แสดงโดยนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูใบศรี แสงอนันต์ และคุณครูดวงฤดี ภาพรพาลี³⁷

³⁴สัมภาษณ์ นางสาวดวงฤดี ภาพรพาลี, นาฏศิลป์บัณฑิต สำนักการสังคีต, 18 เมษายน 2556.

³⁵สัมภาษณ์ นางสาวอุษา แดงวิจิตร, นาฏศิลป์บัณฑิต สำนักการสังคีต, 18 เมษายน 2556.

³⁶สัมภาษณ์ นางวรวรรณ พลับประสิทธิ์, นาฏศิลป์บัณฑิต สำนักการสังคีต, 28 เมษายน 2556.

³⁷สัมภาษณ์ นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์, นาฏศิลป์บัณฑิต สำนักการสังคีต, 28 เมษายน 2556.

ปีพุทธศักราช 2549 ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดาราเป็นครั้งที่ 7 เรื่องว่าด้วยความรัก เรื่องรามเกียรติ์ ตอน พาลีเกี่ยวกับพาราสีนางดารา เนื่องในรายการศิลป์ ศิลปากร ณ โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก) วันที่ 14 มิถุนายน 2549 พาลี แสดงโดยนายเลี้ยว คงกำเหนิด ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูฉลาด พุกลานนท์และครูประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว และนางเทพดารา แสดงโดยนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูใบศรี แสงอนันต์ และคุณครูตวงฤดี ภาพพาลี

ปีพุทธศักราช 2550 ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดาราเป็นครั้งที่ 8 การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง ณ ห้องประชุมใหญ่ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย วันที่ 24 มีนาคม 2550 พาลี แสดงโดยนายเลี้ยว คงกำเหนิด ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูฉลาด พุกลานนท์และครูประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว และนางเทพดารา แสดงโดยนางนาฏยา รัตนศึกษา ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูตวงฤดี ภาพพาลี³⁸

รูปที่ 213 การแสดงพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดารา เมื่อปีพุทธศักราช 2550

พาลี แสดงโดย นายเลี้ยว คงกำเหนิด

นางเทพดารา แสดงโดย นางนาฏยา รัตนศึกษา

ที่มา : สำเนาภาพจากนางนาฏยา รัตนศึกษา

³⁸สัมภาษณ์ นางนาฏยา รัตนศึกษา, นาฏศิลป์สำนักการสังคีต, 18 เมษายน 2556.

ปีพุทธศักราช 2551 ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราซีนางเทพดาราเป็นครั้งที่ 9 เรื่องว่าด้วยความรัก เรื่องรามเกียรติ์ ตอน พาลีเกี่ยวกับพาราซีนางดารา เนื่องในงานเผยแพร่ให้ประชาชนชม ในรายการศรีสุขนาฏกรรม ณ หอวิชาวุฒานุสรณ์ วันศุกร์ที่ 30 พฤษภาคม 2551 พาลี แสดงโดยนายเลี้ยว คงกำเหนิด ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูฉลาด พุกลานนท์และคุณครูประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว และนางเทพดารา แสดงโดยนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูใบศรี แสงอนันต์ และคุณครูดวงฤดี ภาพพาลี

ปีพุทธศักราช 2552 ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราซีนางเทพดาราเป็นครั้งที่ 10 การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง เนื่องในงานเผยแพร่ให้ประชาชนชม จัดแสดง ณ หอวิชาวุฒานุสรณ์ วันอาทิตย์ที่ 6 13 กันยายน 2552 พาลี แสดงโดยนายกิตติ จาตุประยูร ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทองและคุณครูเลี้ยว คงกำเหนิด และนางเทพดารา แสดงโดยนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูใบศรี แสงอนันต์ และคุณครูดวงฤดี ภาพพาลี

ในปีเดียวกัน ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราซีนางเทพดาราเป็นครั้งที่ 11 การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง เนื่องในงานเผยแพร่ให้ประชาชนชม จัดแสดง โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา วันอาทิตย์ที่ 27 กันยายน 2552 พาลี แสดงโดยนายกิตติ จาตุประยูร ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทองและคุณครูเลี้ยว คงกำเหนิด และนางเทพดารา แสดงโดยนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูใบศรี แสงอนันต์ และคุณครูดวงฤดี ภาพพาลี

ในปีเดียวกัน ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราซีนางเทพดาราเป็นครั้งที่ 12 การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง เนื่องในงานเผยแพร่ให้ประชาชนชม จัดแสดง โรงละครแห่งชาติภาคตะวันตก จังหวัดสุพรรณบุรี วันเสาร์ที่ 10 17 ตุลาคม 2552 พาลี แสดงโดยนายกิตติ จาตุประยูร ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทองและคุณครูเลี้ยว คงกำเหนิด และนางเทพดารา แสดงโดยนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูใบศรี แสงอนันต์ และคุณครูดวงฤดี ภาพพาลี

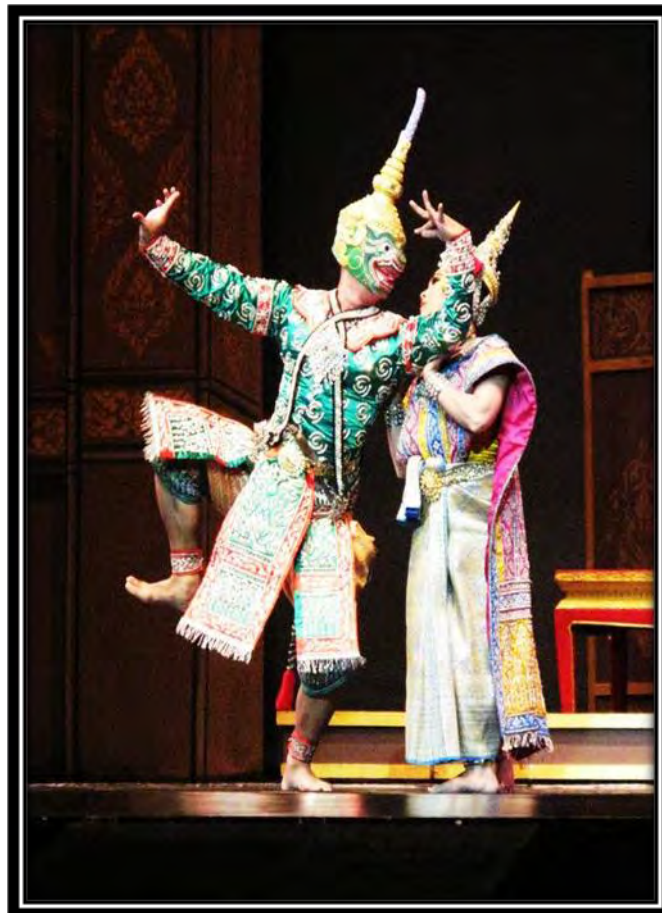
ในปีเดียวกัน ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดาราเป็นครั้งที่ 13 การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ตอน พาลีเกี่ยวพาราซีนางดารา – พาลีรบปู ในรายการฤดูกาลดนตรีสำหรับประชาชน ประจำปีที่ 57 ครั้งที่ 1 ณ สังคีตศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร วันเสาร์ที่ 28 พฤศจิกายน 2552 พาลี แสดงโดยนายกิตติ จาตุประยูร ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทองและคุณครูเลี้ยว คงกำเหนิด และนางเทพดารา แสดงโดยนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูใบศรี แสงอนันต์ และคุณครูดวงฤดี ภาพพาลี

ปีพุทธศักราช 2553 ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดาราเป็นครั้งที่ 14 การแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง ณ โรงละครแห่งชาติ วันจันทร์ที่ 7 และวันอังคารที่ 8 มิถุนายน 2553 พาลี แสดงโดยนายกิตติ จาตุประยูร ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทองและคุณครูเลี้ยว คงกำเหนิด และนางเทพดารา แสดงโดยนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูใบศรี เรืองนนท์ และคุณครูดวงฤดี ภาพพาลี

ในปีเดียวกัน ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดาราเป็นครั้งที่ 15 การแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง ณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สุพรรณบุรี วันอังคารที่ 15 มิถุนายน 2553 พาลี แสดงโดยนายกิตติ จาตุประยูร ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทองและคุณครูเลี้ยว คงกำเหนิด และนางเทพดารา แสดงโดยนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูใบศรี แสงอนันต์ และคุณครูดวงฤดี ภาพพาลี

ในปีเดียวกัน ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดาราเป็นครั้งที่ 16 การแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง ณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา วันจันทร์ที่ 20 มิถุนายน 2553 เวลา 13.30 น. วันอังคารที่ 21 มิถุนายน 2553 พาลี แสดงโดยนายกิตติ จาตุประยูร ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทองและคุณครูเลี้ยว คงกำเหนิด และนางเทพดารา แสดงโดยนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูใบศรี แสงอนันต์ และคุณครูดวงฤดี ภาพพาลี

ปีพุทธศักราช 2555 ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดาราเป็นครั้งที่ 17 การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง เนื่องในวันข้าราชการพลเรือน ปี 2555 ณ โรงละครแห่งชาติ วันอาทิตย์ที่ 25 มีนาคม 2555 พาลี แสดงโดยนายกิตติ จาตุประยูร ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทองและคุณครูเลียว คงกำเหนิด และนางเทพดารา แสดงโดยนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูใบศรี แสงอนันต์ และคุณครูตวงฤดี ภาพพาลี

รูปที่ 214 การแสดงพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดารา เมื่อปีพุทธศักราช 2555

พาลี แสดงโดย นายกิตติ จาตุประยูร

นางเทพดารา แสดงโดย นางนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์

ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิติพรรณ อิมสวัสดิ์

ปีพุทธศักราช 2556 ได้จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดาราเป็นครั้งที่ 18 ในรายการดนตรีไทยไร้รสหรือ ชุดหลากหลายลีลานาฏะดนตรี ว่าด้วยความรัก ณ โรงละครแห่งชาติ วันศุกร์ที่ 18 มกราคม 2556 พาลี แสดงโดยนายพรเลิศ พิพัฒน์รุ่งเรือง ได้รับการถ่ายทอดจาก คุณครูประสิทธิ์ ปิ่นแก้วและคุณครูเดียว คงกำเหนิด³⁹ และนางเทพดารา แสดงโดยนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ ได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูใบศรี เรืองนนท์ และคุณครูดวงฤดี ภาพพาลี

รูปที่ 215 การแสดงพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดารา เมื่อปีพุทธศักราช 2556

พาลี แสดงโดย นายพรเลิศ พิพัฒน์รุ่งเรือง

นางเทพดารา แสดงโดย นางนางสาวเสาวลักษณ์ ยมะคุปต์

ที่มา : สำเนาภาพจากนางสาวฐิติพรรัตน์ อิมสวาสดี

³⁹สัมภาษณ์ พรเลิศ พิพัฒน์รุ่งเรือง, นาฏศิลป์นันทนาการ, 11 เมษายน 2556.

สรุปได้ว่า ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดารามีมาอย่างต่อเนื่อง จากการเริ่มแสดงครั้งแรกเมื่อปีพุทธศักราช 2517 และแสดงครั้งล่าสุดเมื่อปีพุทธศักราช 2556 รวมระยะเวลา 39 ปี มีการหยิบยกเอาบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดารามาออกแสดงเผยแพร่สู่สายตาประชาชนในงานต่าง ๆ จำนวน 18 ครั้ง ซึ่งเป็นงานแสดงที่กรมศิลปากรจัดเผยแพร่สู่สายตาประชาชนในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งมีการถ่ายทอดกระบวนการทำรำมาอย่างต่อเนื่องสืบมาจวบจนปัจจุบัน

ผู้รับบทบาทพาลี ได้แก่ นายฉลาด พุกลานนท์ นายอุดม พึ่งพะยอม นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว นายสมนึก บัวทอง นายสุรเดช เผ่าช่างทอง นายเลี้ยว คงกำเนิด นายกิตติ จาตุประยูร นายพรเลิศ พิพัฒน์รุ่งเรือง

ผู้รับบทบาทนางเทพดารา ได้แก่ นางกัลยา สมพันธ์ นางใบศรี แสงอนันต์ นางสาวดวงฤดี ภาพรพาลี นางสาวอุษา แดงวิจิตร นางวรวรรณ พลัฒประสิทธิ์ นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ และนางนาฏยา รัตนศึกษา

สถานที่จัดแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดารา ได้แก่ โรงละครแห่งชาติ โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก) สังกัดศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ห้องประชุมใหญ่ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย และหอวิชาการสุพรรณบุรี

4.3.2. บทโขนประกอบการแสดง

บทโขนที่ใช้แสดงประกอบการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดาราครั้งแรก ในงานสัปดาห์หนังสือ นายเสวี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ ได้ปรับปรุงบทการแสดงโขนขึ้นใหม่ ซึ่งดำเนินตามบทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ตอนพาลีได้นางดารา เป็นต้นแบบของการจัดทำบทการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง ในองก์ที่ 1 พาลีเสียดสย ฉากที่ 2 พาลีได้นางเทพดารา โดยได้ปรับปรุงเรื่องของคำประพันธ์บทการแสดง ซึ่งแทรกเพิ่มหรือตัดแต่งคำให้มีความกระชับ สละสลวย และเข้ากับสมัยนิยม ดังตัวอย่างคำกลอนตอนนางเทพดาราต่อว่าและเตือนสติของพาลี ดังความที่ว่า

สำนวนบทประพันธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1)⁴⁰

ร่าย

๑ พระเอยพระองค์	พระจงโปรดเกศเกศี
อะไรมาทำดั่งนี้	ล่องคำพระศูลีบัญญัติ
พระจงคืบคิดดูก่อน	อย่าอาวรณ์ด้วยความเส่นหา
ตัวน้องนี้สีประทานมา	ให้พญาสุครีพฤทธิรอน
จงคิดถึงสัตย์ปฏิญาณ	ที่สาบานไว้ต่อพระทองสร
หนึ่งนางสนมอันอรชร	ของภูธรลั่นกัลยาณี ๕

สำนวนบทประพันธ์ของกรมศิลป์ากร⁴¹

พระเอยพระองค์	พระจงโปรดเกล้าเกศี
เอออะไรมาทำดั่งนี้	ล่องคำพระศูลีบัญญัติ
พระจงคืบคิดดูก่อน	อย่าอาวรณ์แต่สมเส่นหา
ตัวน้องเทวัญประทานมา	ให้สุครีพอนุชาตั้งวาที

จากตัวอย่างบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าบทโขนที่กรมศิลป์ากรนำมาปรับปรุงสำหรับการแสดง ผู้จัดทำบทประกอบการแสดงโขนได้ปรับปรุงบทการแสดงโดยเพิ่มคำ เปลี่ยนคำ ตัดคำ และตัดประโยค เช่น

การเพิ่มคำ

อะไรมาทำดั่งนี้	เพิ่มคำเป็น	เอออะไรมาทำดั่งนี้
ให้พญาสุครีพฤทธิรอน	เพิ่มคำเป็น	ให้สุครีพอนุชาตั้งวาที

⁴⁰กรมศิลป์ากร, บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1, หน้า 85.

⁴¹กรมศิลป์ากร, สุจิตร์ วิทยการดนตรีไทยไว้รัสหรือ ชุดหลากหลายลีลานาฏะดนตรี “ว่าด้วยเรื่องความรัก”, (กลุ่มวิจัยและพัฒนากการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลป์ากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2556), หน้า 13.

การเปลี่ยนคำ

พระจงโปรด <u>เศศ</u> เกศี	เปลี่ยนคำเป็น	พระจงโปรด <u>เกล้า</u> เกศี
อย่า <u>อาวรณ์</u> ด้วย <u>ความ</u> เสนาหา	เปลี่ยนคำเป็น	อย่า <u>อาวรณ์</u> แต่ <u>สม</u> เสนาหา
ตัว <u>น้อง</u> นี้ <u>สิ</u> ประทานมา	เปลี่ยนคำเป็น	ตัว <u>น้อง</u> เท <u>วัญ</u> ประทานมา
ให้ <u>พญา</u> สุ <u>ศรี</u> พ <u>ฤ</u> ทธิ <u>รอน</u>	เปลี่ยนคำเป็น	ให้ <u>สุ</u> ศรี <u>พ</u> น <u>ุ</u> ชา <u>ดั่ง</u> วา <u>ที</u>

การตัดคำ

ให้ <u>พญา</u> สุ <u>ศรี</u> พ <u>ฤ</u> ทธิ <u>รอน</u>	ตัดคำเป็น	ให้ <u>สุ</u> ศรี <u>พ</u> น <u>ุ</u> ชา <u>ดั่ง</u> วา <u>ที</u>
--	-----------	---

การตัดประโยค

จง <u>คิด</u> ถึง <u>สัจ</u> ย์ <u>ป</u> ฏิ <u>ญ</u> า <u>ณ</u>	ที่ <u>สา</u> บ <u>าน</u> ไว้ <u>ต่อ</u> พระ <u>ท</u> ร <u>ง</u> ศ <u>ร</u>
หนึ่ง <u>นาง</u> สน <u>ม</u> อัน <u>น</u> ร <u>ช</u> ร	ของ <u>ภ</u> ุ <u>ร</u> ล <u>ั</u> น <u>ก</u> ัล <u>ยา</u> ณี

บทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดารา ถือเป็นตอนต้นเรื่องของการแสดงโขนชุดพาลีสอนน้องซึ่งเป็นเหตุการณ์ขยายช่วงตอนท้ายเรื่องของการเสียสัจจะวาจาของพาลีที่มีให้ต่อพระอิศวร และพระนารายณ์ว่าจะไม่คิดทรยศน้องชายโดยการเปิดผอบดูก่อนน้องชายก็คือสุครีพนั่นเอง

จากการศึกษาผู้วิจัยยังพบอีกว่า บทโขนที่ใช้ประกอบการแสดง บทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดารา ทั้ง 18 ครั้งนั้น มีบทโขนที่ใช้ประกอบการแสดงจำนวน 2 ฉบับ ซึ่งความแตกต่างกันที่ฉบับที่ 1 เป็นบทกลอนละคร แต่ฉบับที่ 2 เป็นบทเจรจา ดังตารางวิเคราะห์ดังนี้

ตารางที่ 25 วิเคราะห์บทโขนฉบับปรับปรุงของกรมศิลปากร ในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับ พาราสีนางเทพดารา

บทโขนฉบับปรุงฉบับที่ 1	บทโขนฉบับปรุงฉบับที่ 2
<p>- ร้องเพลงโอลิมชาติ -</p> <p>เจ้าเอยเจ้าพี่ มารศรีเยาวยอดสงสาร รักแสนสุดรักยิ่งชีวานต์ เยาวมาลย์จึงได้ปรานี</p>	<p>- เຈຣຈາ -</p> <p>พาลี - พิศพัทตร์ลักขณาเทพนารี แสนบั้นปวน ยวนฤดีกระสันต์เสียว อารมณ์กามตั้งน้ำเชียว ทะลักหลัง ให้คลั่งคลุ้มคลุ้มคลั่งลี้มกายา ลี้มค้ำนึ่งถึงอนุชาพร้อมชีวานต์ ลี้มกระทั้งสัตย์ สาบานต่อเทวฤทธิ วิสัยลึงที่จริงจิตคิดรวบรัด แต่ค่อยเงื้องดงดหัดหัดตรัสคำหวาน เชิงออก อื้อนวนอนประโลมโฉมมงคราญ</p>

ซึ่งบทโขนฉบับปรุงฉบับที่ 1 นำออกแสดงเผยแพร่สู่สายตาประชาชน จำนวน 12 ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่ 1 2 3 4 8 10 11 12 14 15 16 17 และบทโขนฉบับปรับปรุงฉบับที่ 2 นำออกแสดงเผยแพร่สู่สายตาประชาชน จำนวน 6 ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่ 5 6 7 9 13 และ 18

สำหรับวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างบทโขนฉบับปรับปรุงของกรมศิลปากร ที่แสดง ทั้ง 2 ฉบับ ดังนี้

บทโขนฉบับปรุงฉบับที่ 1

ตอน 2 ได้นางเทพดารา

จาก ห้องบรรทมพาลี

- ฉาก -

จัดเป็นห้องบรรทมของพาลีในเมือง
ขีดขิน มีแท่นที่นอน อยู่ด้านขวาของเวที

- ผู้แสดง -

พาลี นางเทพดารา กบิลิงตลกแสดงท้ายฉาก

(แสดงติดต่อกับตอน 1)

(เปิดม่าน)

(พาลีเข้าไปในฉากแล้วนั่งเตียง)

- ร้องเพลงขึ้นพลับพลา -

ครั้นถึงจึ่งขึ้นบนแท่นแก้ว เปิดผอบเพริศแพรวแสงสี
เป็นโฉมดาราเทวี งามล้ำนารีในเมืองอินทร์

- ปี่พาทย์ทำเพลงรัว -

(ดับไฟทั้งเวทีใช้ไฟสปอร์ทจับเฉพาะพาลี)

(พาลีเปิดผอบ นางเทพดาราออกกลางเวที)

(เปิดไฟสว่างทั้งเวที)

- ร้องเพลงต้นเพลงยาว -

พิศพักตร์พักตร์ผ่องดังดวงจันทร์ พิศขงดั่งคันธนูศิลป์
พิศเนตรดั่งเนตรมฤคิน พิศทนต์ดั่งนิลเรียบราย
พิศโอษฐ์โอษฐ์เอี่ยมดังจะแย้ม พิศนาสิกนาสิกแสงลุ่มเจิดฉาย
พิศปรางดั่งปรางทองพราย พิศกรรณกรรณคล้ายนุษา

- ร้องเพลงลีลากระทุ่ม -

ยิ่งพิศยิ่งพิศवासกลุ้ม คลั่งคลุ้มคลุ้มความเส่นหา
ลืมหัดคิดถึงอนุชา ลืมสัจย์สัจจาที่สาบาน

- ร้องเพลงไอ้โลมชาติรี -

เจ้าเอยเจ้าพี่ มารศรีเยาววยอดสงสาร
รักแสนสุดรักยิ่งชีวานต์ เยาวมาลย์จงได้ปรานี

- ร้องเพลงพราหมณ์ตีต๋นน้ำเต้า -

พระเอยพระองค์ พระจงโปรดเกล้าเกศี
เอออะไรมาทำดั่งนี้ ล่วงคำพระศุภีบัญชา
พระจงคืนคิดดูก่อน อย่าอวรณ์แต่สมเส่นหา
ตัวน้องเทวัญประทานมา ให้สุครีพอนุชาตั้งวาที

- เจริจา -

พาลี -

แม่ยอดชิววัน ขวัญชีวี ศรีชีวีต แม่อย่าอิดเอื้อนเป็นอนบิตคิดหลีกหลบ
อันผอบที่รับมากับมือ ถึงหนักหนอพี่ก็สู้ถือประคองอ้อม ลำบากเหลือจนเหงื่อ
ชุ่มเพราะอ้อมน้อง จนพาเจ้าเข้ามาถึงห้องเห็นฉนี้ โฉมเฉลาเจ้าจะให้พี่สละลา
ไอ้หน้าใจช่างไม่เมตตาปรานีหนอ มาเถิดนะแม่อย่ารังรอให้นานเนิ่น เชิญแม่ร้อย
ซึ่งไปนั่งให้เพลินเพลินบนแท่นทอง กล่าวขออ้อนกรตรระกองแสนพิศवास ประคอง
องค์องค์นางกูขึ้นเขยชม ต่างแนบชิดสนิทสมภิรมยา บัดนั้น โลม แล้วตระนอน

- ปี่พาทย์ทำเพลงโลม - ตระนอน -

บทโขนฉบับปรุงฉบับที่ 2

ตอน 2 ได๋นางเทพดารา

ฉาก ห้องบรรทมพาลี

- ฉาก -

จัดเป็นห้องบรรทมของพาลีในเมือง
ขีดขิน มีแท่นที่นอน อยู่ด้านขวาของเวที

- ผู้แสดง -

พาลี นางเทพดารา กบิลิงตลกแสดงทำยฉาก

(แสดงติดต่อกับตอน 1)

(เปิดม่าน)

(พาลีเข้าในฉากแล้วนั่งเตียง)

- ร้องเพลงขึ้นพลับพลา -

ครั้นถึงจึงขึ้นบนแท่นแก้ว เปิดผอบเพชรแพรวแสงสี
เป็นโฉมดาราเทวี งามล้ำนารีในเมืองอินทร์

- ปี่พาทย์ทำเพลงรัว -

(ดับไฟทั้งเวทีใช้ไฟสปอร์ทจับเฉพาะพาลี)

(พาลีเปิดผอบ)

(นางเทพดาราออกกลางเวที)

(เปิดไฟสว่างทั้งเวที)

- ร้องเพลงต้นเพลงยาว -

พิศพัทตร์พัทตร์มืองดงดวงจันทร์ พิศขนงดั่งคันธนูศิลป์
พิศเนตรดั่งเนตรมฤคิน พิศทนต์ดั่งนิลเรียวบราย
พิศโอบฐูโอบฐูเอี่ยมดั่งจะแย้ม พิศนาสิกนาสิกแสดล้มเจ็ดฉาย
พิศปรางดั่งปรางทองพราย พิศกรรณกรรณคล้ายนุษา

- เຈຣຈາ -

พาลี -

พิศพัทตร์ลักขณาเทพนารี แสนปั้นปวนยวนฤดีกระสันต์เสียว อารมณ์
กามดั่งน้ำเขียวทะเลลึกหลัง ให้คลังคูลุ่มคูลุ่มคลังลิ้มกายา ลิ้มคำนึ่งถึงอนุชาร่วม
ชีวานต์ ลิ้มกระทิงสัตย์สาบานต่อเทวฤทธิ์ วิสัยถึงที่จริงจิตคิดรวบรัด แต่ค่อย
เงืองดงดอดหัตถ์ตรัสคำหวาน เเชิงออกอ้อนวนอนประโลมโฉมนางคราญ

- ร้องเพลงไอ้โลมชาติรี -

เจ้าเอยเจ้าพี่	मारศรีเยาวยอดสงสาร
รักแสนสุดรักยิ่งชีวานต์	เยาวมาลย์จ้งได้ปราณี

- ร้องเพลงพราหมณ์ตีต๋นน้ำเต้า -

พระเอยพระองค์	พระจ้งโปรดเกล้าเกศี
เอออะไรมาดังนี้	ล่องคำพระศุภีบัญญัติ
พระจ้งคีนคิดคู่ก่อน	อย่าอวารณ์แต่สมเส่นหา
ตัวน้องเทวัญประทานมา	ให้สุศรีพอนุชาตั้งวาที

- เจรจา -

พาลี -

แม่ยอดชิววัน ขวัญชีวี ศรีชีวีต แม่อย่าอิดเอื้อนเป็อนบิดคิดหลักหลบ
อันผอบพื่นี้รับมากับมือ ถึงหนักหนอพิก็สู้ถือประคองอุ้ม ลำบากเหลือจนเหงื่อ
ชุ่มเพราะอุ้มน้อง จนพาเจ้าเข้ามาถึงห้องเห็นฉนี้ โฉมเฉลาเจ้าจะให้พี่สละลา
ไอ้หน้าใจช่างไม่เมตตาปราณีหนอ มาเถิดนะแม่อย่ารั้งรอให้นานเนิ่น เขิญแม่ร้อย
ซึ้งไปนั่งให้เพลินเพลินบนแท่นทอง กล่าวขออ้อนกรตระกองแสนพิศवास ประคอง
องค์องศ์นางูขึ้นเขยชม ต่างแนบชิดสนิทสมภิรมยา บัดนั้น โลม แล้วตระนอน

- ปี่พาทย์ทำเพลงโลม - ตระนอน -

สรุปบทโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีพาลีสอนน้อง ฉบับปรับปรุงของกรมศิลปากร
เป็นบทโขนที่ปรับปรุงมาจากบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) นายเสรี หวังในธรรม เป็นผู้เลือกและปรับปรุง
บทโดยมีการเพิ่มคำ การเปลี่ยนคำ การตัดคำ และตัดประโยค ใช้แสดงครั้งแรก ในงานสัปดาห์
หนังสือ และในเวลาเดียวกันก็ได้แสดงเข้ารอบ ณ โรงละครแห่งชาติ โดยแสดงทุกวันเสาร์และวัน
อาทิตย์ ของเดือนกุมภาพันธ์ 2517 ใช้เวลาแสดงประมาณ 2.30 - 3 ชั่วโมง มีการแบ่งองค์
จำนวน 3 องค์ บทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดาราอยู่ในการแสดงองค์ที่ 1 พาลีเสียดย์
ฉากที่ 2 พาลีได้นางเทพดารา ในเวลาต่อมากรมศิลปากรได้นำออกแสดงสู่สายตาประชาชน
จวบจนปัจจุบันเป็นจำนวน 16 ครั้ง รวมการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดาราจาก
อดีตจวบจนปัจจุบันมีแสดงจำนวน 18 ครั้ง

4.3.3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง

การแสดงบทบาทพาลีเกี้ยวพาราสีนางเทพดารา ในการแสดงโขน เรื่อง รามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง ได้รับอิทธิพลบทกลอนละครประกอบการแสดงโขน การบรรจุก เพลงร้อง และเพลงหน้าพาทย์ จากบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ต่อมานายเสรี หวังในธรรม หยิบยกมาใช้สำหรับแสดงเพื่อเผยแพร่สู่สายตาประชาชน ได้มีการปรับปรุงและเพิ่มเติมบทการแสดงรวมถึงเพลงร้อง และเพลงหน้าพาทย์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ได้ทรงบรรจกลงในบทพระราชนิพนธ์ของท่าน จากการปรับเพลงร้องเพื่อการแสดงสามารถแจกแจงเป็นตาราง ได้ดังนี้

ตารางที่ 26 การใช้เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ในบทบาทพาลีเกี้ยวพาราสีนางเทพดารา

เพลงในบทพระราชนิพนธ์ (ร.1)	บทโขนปรับปรุงฉบับที่ 1	บทโขนปรับปรุงฉบับที่ 2
ชมโฉม	ต้นเพลงยาว	ต้นเพลงยาว
ร้าย	ลีลากระทุ่ม	เจรจา
ชาติรี	ไอ้โลมชาติรี	ไอ้โลมชาติรี
ร้าย	พราหมณ์ดีดน้ำเต้า	พราหมณ์ดีดน้ำเต้า
ไอ้โลม	เจรจา	เจรจา
กล่อม	โลม - ตระนอน	โลม - ตระนอน

จากบทพระราชนิพนธ์ทรงบรรจุกเพลงร้องจำนวน 4 เพลง ได้แก่ เพลงชมโฉม เพลงร้าย เพลงชาติรี และเพลงไอ้โลม แล้วจะลงด้วยกล่อม บทโขนปรับปรุงฉบับที่ 1 มีการบรรจุก เพลงร้องจำนวน 4 เพลง ได้แก่ เพลงต้นเพลงยาว เพลงลีลากระทุ่ม เพลงไอ้โลมชาติรี และ เพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า และเพลงหน้าพาทย์ 2 เพลง ได้แก่ เพลงโลม และเพลงตระนอน ต่อมา มีการปรับบทโดยแทรกเจรจาแล้วตัดเพลงลีลากระทุ่มออกในชั้นเพลงที่ 2 ต่อมาใน ภายหลังก็มีการปรากฏใช้บทโขนปรับปรุงฉบับที่ 1 และ บทโขนปรับปรุงฉบับที่ 2 ออกแสดง โดยคำนึงถึงเวลาและสถานที่ เป็นหลักในการใช้สำหรับการแสดง

1. เพลงต้นเพลงยาว⁴²

เพลงอัตราจังหวะสองชั้นทำนองเก่าสมัยอยุธยา เป็นเพลงอันดับแรกในเพลงเรื่องเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 4 มีนักดนตรีไม่ทราบนามเป็นเพลงอัตราจังหวะสามชั้นใช้ขลุ่ยร้องและบรรเลงในวงมโหรี ต่อมาในพ.ศ.2475 มีนักดนตรีอีกท่านหนึ่งไม่ทราบนามแต่ขึ้นอีกทางหนึ่ง ใช้บรรเลงทั้งวงปี่พาทย์ วงเครื่องสาย และวงมโหรี มีการบรรจุเพลงต้นเพลงยาวในเนื้อร้องที่พาลีชมโฉมของนางเทพดารา ที่ว่า

- ร้องเพลงต้นเพลงยาว -

พิศพัทตร์พัทตร์ผ่องดังดวงจันทร์	พิศชนงตั้งคันทนุศิลป์
พิศเนตรดังเนตรมฤคิน	พิศทนต์ตั้งนิลเรียบราย
พิศโอบุษฐ์โอบุษฐ์เอี่ยมดังจะแยม	พิศนาสิกนาสิกแสดล้มเฉิดฉาย
พิศปรางดังปรางทองพราย	พิศกรรณกรรณคล้ายบุษบา

2. เพลงลีลากระทุ่ม⁴³

เป็นเพลงอัตราจังหวะ 2 ชั้น ทำนองเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นเพลงลำดับที่ 6 ในดับเรื่องพระทอง นิยมนำมาบรรเลงและขับร้องประกอบการแสดงโขน ละครในอารมณ์รัก สุข สบายอารมณ์ ในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา บทโขนปรับปรุง ฉบับที่ 1 มีการบรรจุเพลงนี้ต่อจากเพลงต้นเพลงยาว ซึ่งเป็นการบรรยายถึงอารมณ์รักอารมณ์คัลุ่มคัล้งหลังจากที่ได้เห็นนางเทพดารา ดังบทโขนที่ว่า

- ร้องเพลงลีลากระทุ่ม -

ยิ่งพิศยิ่งพิศวาสกลุ่ม	คัล้งคัลุ่มคัลุ่มความเส่นหา
ลุ่มคิตคิตถึงอนุชา	ลุ่มสตัยส์จจากที่สาบาน

⁴²ณรงค์ชัย ปิฎกัรัชต์, สารานุกรมเพลงไทย, หน้า 98.

⁴³เรื่องเดียวกัน, หน้า 257.

3. เพลงไอ้โลมชาติ⁴⁴

เป็นเพลงประกอบการแสดงละคร ในบทบาทที่แสดงความรัก ความพึงพอใจ สุขใจ ของตัวละคร ถ้าใช้ประกอบการแสดงละครชาติ เรียกว่าไอ้โลมชาติ ถ้าใช้ประกอบการแสดงละครใน เรียกว่าไอ้โลมใน ถ้าใช้ประกอบการแสดงละครนอก เรียกว่าไอ้โลมนอก ในการแสดงบทบาทพาลีเกี้ยวพาราสีนางเทพดารา มีการบรรจุเพลงไอ้โลมชาติตรงกับ ความหมายของบทโขนที่ว่า

- ร้องเพลงไอ้โลมชาติ -

เจ้าเอ๋ยเจ้าพี่	มารศรีเยาววยอดสงสาร
รักแสนสุดรักยิ่งชีวานต์	เยาวมาลย์จ้งได้ปราณี

4. เพลงพราหมณ์ตีต๋นน้ำเต้า⁴⁵

ทำนองเพลงเก่า มีทั้งอัตราจังหวะสองชั้นและชั้นเดียว ใช้บรรเลงขับร้องประกอบการแสดงโขน ละคร ในอัตราจังหวะสองชั้นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงนำไปบรรจุไว้ในต้นบทราชาคริต ส่วนชั้นเดียวใช้บรรเลงแทรกใน เพลงเร็วของโบราณเรื่องหนึ่งเพลงนี้เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า แขกพราหมณ์ ในการแสดงบทบาทพาลีเกี้ยวพาราสีนางเทพดารา มีการบรรจุเพลงนี้ต่อจากเพลงไอ้โลมชาติ หรือ เจรจา ซึ่งเป็นการบรรยายถึง นางเทพดาราตัดพ้อต่อว่าและเตือนสติพาลี ดังบทโขนที่ว่า

- ร้องเพลงพราหมณ์ตีต๋นน้ำเต้า -

พระเอ๋ยพระองค์	พระจงโปรดเกล้าเกศี
เอออะไรมาทำต๋นนี้	ลวงคำพระศุภีบัญชา
พระจงคืนคิดดูก่อน	อย่าอวรณ์แต่สมเส่นหา
ตัวน้องเทวัญประทานมา	ให้สุครีพอนุชาต๋นว่าที่

⁴⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 313.

⁴⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 179.

5. เพลงโลม⁴⁶

เพลงหน้าพาทย์ สำหรับประกอบกริยาเกี่ยวพาราสีพาราสีของตัวละคร ในบทเข้าพระเข้านาง ในบางโอกาสจะใช้ควบคู่กับเพลงอื่นโดยเฉพาะเพลงตระนอน เรียกติดต่อกันว่า โลม – ตระนอน เมื่อประกอบละครในใช้เพลงโลมใน เมื่อประกอบละครนอกใช้เพลงโลมนอก ในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา มีการใช้เพลงโลมตรงตามความหมายของเพลงที่ตัวละครเกี่ยวพาราสี

6. เพลงตระนอน⁴⁷

เพลงหน้าพาทย์ สำหรับประกอบกริยาการนอนของตัวละครทั้งฝ่ายพระนาง ยักษ์ ลิง ในบางโอกาสใช้บรรเลงติดต่อกับเพลงโลมเรียกว่า เพลงโลม – ตระนอน นอกจากนี้ยังเป็นเพลงประจำกัณฑ์ชกษัตริย์ของเทศน์มหาชาติ ในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา มีการบรรจเพลงหน้าพาทย์ตระนอนต่อจากเพลงโลม ซึ่งเป็นการแสดงถึงการหลับนอนของพาลีกับนางเทพดารา

4.3.4. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงโขน บทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง นิยมใช้วงดนตรีปี่พาทย์ จำนวน 3 วง ได้แก่ วงปี่พาทย์เครื่องห้า วงปี่พาทย์เครื่องคู่ และวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ บรรเลงประกอบการแสดง โดยคำนึงถึงระยะเวลาแสดง สถานที่แสดง และโอกาสที่ใช้แสดง

⁴⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 257.

⁴⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

วงปี่พาทย์เครื่องห้า ประกอบไปด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้

1. ปี่ใน	1 เล้า
2. ตะโพน	1 ลูก
3. ระนาดเอก	1 ราง
4. กลองทัด	2 ลูก
5. ซ้องวงใหญ่	1 วง
6. ฉิ่ง	1 คู่

รูปที่ 216 วงปี่พาทย์เครื่องห้า
ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

วงปี่พาทย์เครื่องคู่ ประกอบไปด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้

1. ปี่ใน	1 เล้า
2. ปี่นอก	1 เล้า
3. ระนาดเอก	1 ราง
4. ระนาดทุ้ม	1 ราง
5. ซ้องวงใหญ่	1 วง
6. ซ้องวงเล็ก	1 วง
7. ตะโพน	1 ลูก
8. กลองทัด	2 ลูก
9. ฉิ่ง	1 คู่
10. ฉาบ	1 คู่
11. กรับ	1 คู่

รูปที่ 217 วงปี่พาทย์เครื่องคู่
ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ ประกอบไปด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้

1. ปี่ใน	1 เลา
2. ปี่นอก	1 เลา
3. ระนาดเอก	1 รวง
4. ระนาดทุ้ม	1 รวง
5. ระนาดเอกเหล็ก	1 รวง
6. ระนาดทุ้มเหล็ก	1 รวง
7. ซ้องวงใหญ่	1 วง
8. ซ้องวงเล็ก	1 วง
9. ตะโพน	1 ลูก
10. กลองทัด	2 ลูก
11. ฉิ่ง	1 คู่
12. ฉาบเล็ก	1 คู่
13. ฉาบใหญ่	1 คู่
14. กรับ	1 คู่
15. โหม่ง	1 ใบ

รูปที่ 218 วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่

ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

4.3.5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง

เครื่องแต่งกายการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสิ่นางเทพดารา โดยเฉพาะตัวพาลี มีการแต่งกายในรูปแบบของลิงพญา คือ ลิงมียอด จากการศึกษาพบว่า เครื่องแต่งกายของพาลีที่แสดงตั้งครั้งแรกจนถึงปัจจุบัน ดังตารางดังนี้

ตารางที่ 27 เครื่องแต่งกายของพาลีในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสิ่นางเทพดารา

รายการเครื่องแต่งกาย	ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2517	ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2517	ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2525	ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2535
1. หัวโขนพาลี	มงกุฎเดินหน	มงกุฎเดินหน	มงกุฎเดินหน	มงกุฎเดินหน
2. ฉลององค์	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
3. พานหุรัด	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
4. กรองคอ	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
5. สนับเพลลา	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
6. ผ้านุ่ง	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
7. ห้อยข้าง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
8. ปิดกั้น	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
9. หาง	สีเขียวพู่แดง	สีเขียวพู่แดง	สีเขียวพู่แดง	สีเขียวพู่แดง
10. รัศมะเอว	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
11. ห้อยหน้า	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
12. ปิ่นหน่ง	✓	✓	✓	✓
13. สั้งวาล	✓	✓	✓	✓
14. ตาบทิศ	✓	✓	✓	✓
15. ซ้อมมือผ้า	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
16. ซ้อมเท้าผ้า	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง

ตารางที่ 27 เครื่องแต่งกายของพาลีในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดารา (ต่อ)

รายการเครื่องแต่งกาย	ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2545	ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2548	ครั้งที่ 7 พ.ศ. 2549	ครั้งที่ 8 พ.ศ. 2550
1. หัวโขนพาลี	มงกุฎเดินหน	มงกุฎเดินหน	มงกุฎเดินหน	มงกุฎเดินหน
2. ฉลององค์	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
3. พานหุรัด	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
4. กรองคอ	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
5. สนับเพลลา	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
6. ผ้าถุง	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
7. ห้อยข้าง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
8. ปิดกั้น	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
9. หาง	สีเขียวพู่แดง	สีเขียวพู่แดง	สีเขียวพู่แดง	สีเขียวพู่แดง
10. รัตสะเอด	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
11. ห้อยหน้า	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
12. ปิ่นหนึ่ง	✓	✓	✓	✓
13. สั้งวาล	✓	✓	✓	✓
14. ตาบทิศ	✓	✓	✓	✓
15. ข้อมือผ้า	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
16. ข้อเท้าผ้า	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง

ตารางที่ 27 เครื่องแต่งกายของพาลีในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดารา (ต่อ)

รายการเครื่องแต่งกาย	ครั้งที่ 9 พ.ศ. 2551	ครั้งที่ 10 พ.ศ. 2552	ครั้งที่ 11 พ.ศ. 2552	ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2552
1. หัวโขนพาลี	มงกุฎเดินหน	มงกุฎเดินหน	มงกุฎเดินหน	มงกุฎเดินหน
2. ฉลององค์	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
3. พานหุรัด	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
4. กรองคอ	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
5. สนับเพลลา	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
6. ผ้าถุง	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
7. ห้อยข้าง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
8. ปิดกั้น	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
9. หาง	สีเขียวพู่แดง	สีเขียวพู่แดง	สีเขียวพู่แดง	สีเขียวพู่แดง
10. รัตสะเอด	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
11. ห้อยหน้า	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
12. ปิ่นหนึ่ง	✓	✓	✓	✓
13. สั้งวาล	✓	✓	✓	✓
14. ตาบทิศ	✓	✓	✓	✓
15. ข้อมือผ้า	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
16. ข้อเท้าผ้า	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง

ตารางที่ 27 เครื่องแต่งกายของพาลีในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดารา (ต่อ)

รายการเครื่องแต่งกาย	ครั้งที่ 13 พ.ศ. 2552	ครั้งที่ 14 พ.ศ. 2552	ครั้งที่ 15 พ.ศ. 2553	ครั้งที่ 16 พ.ศ. 2553
1. หัวโขนพาลี	มงกุฎเดินหน	มงกุฎเดินหน	มงกุฎเดินหน	มงกุฎเดินหน
2. ฉลององค์	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
3. พานหุรัด	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
4. กรองคอ	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
5. สนับเพลลา	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
6. ผ้าถุง	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว	สีเขียว
7. ห้อยข้าง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
8. ปิดกั้น	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
9. หาง	สีเขียวพู่แดง	สีเขียวพู่แดง	สีเขียวพู่แดง	สีเขียวพู่แดง
10. รัตสะเอด	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
11. ห้อยหน้า	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
12. ปิ่นหนึ่ง	✓	✓	✓	✓
13. สิ้งวาล	✓	✓	✓	✓
14. ตาบทิศ	✓	✓	✓	✓
15. ข้อมือผ้า	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง
16. ข้อเท้าผ้า	สีแดง	สีแดง	สีแดง	สีแดง

ตารางที่ 27 เครื่องแต่งกายของพาลีในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดารา (ต่อ)

รายการเครื่องแต่งกาย	ครั้งที่ 17 พ.ศ. 2555	ครั้งที่ 18 พ.ศ. 2556
1. หัวโขนพาลี	มงกุฎเดินหน	มงกุฎเดินหน
2. ฉลององค์	สีเขียว	สีเขียว
3. พานหุรัด	สีแดง	สีแดง
4. กรองคอ	สีแดง	สีแดง
5. สนับเพลลา	สีแดง	สีแดง
6. ผ้าถุง	สีเขียว	สีเขียว
7. ห้อยข้าง	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
8. ปิดกั้น	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
9. หาง	สีเขียวพู่แดง	สีเขียวพู่แดง
10. รัตสะเอด	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
11. ห้อยหน้า	สีเขียวขลิบแดง	สีเขียวขลิบแดง
12. ปั้นเหน่ง	✓	✓
13. สั้งวาล	✓	✓
14. ตาบทิศ	✓	✓
15. ข้อมือผ้า	สีแดง	สีแดง
16. ข้อเท้าผ้า	สีแดง	สีแดง

จากการแต่งกายของพาลี ในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดารา ทั้ง 18 ครั้ง แต่งกายเหมือนกัน โดยจะสวมเสื้อแขนยาวปักลายทักษิณาวัตรและสนับเพลลา สีเขียว ติดพานหุรัด กรองคอสีแดง ถุงผ้ายกแบบจีบใจงันแป้นสีแดง รัตสะเอด ปิดกั้นลิง หาง ห้อยหน้าและห้อยข้างสีเขียวขลิบสีแดง และสวมเครื่องประดับ ถนิมพิมพากรณ์และศิริากรณ์ ได้แก่ ทับทรวง สั้งวาล เข็มขัด ข้อมือผ้า ข้อเท้าผ้า และใส่หัวโขนพาลี มงกุฎเดินหน (ชฎายอด บัด)

รูปที่ 219 การแต่งกายพาลีด้านหน้า
แบบโดย นายพรเลิศ พิพัฒน์รุ่งเรือง
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 220 การแต่งกายพาลีด้านหลัง
แบบโดย นายพรเลิศ พิพัฒน์รุ่งเรือง
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

ลักษณะเครื่องแต่งกายของพาลี

1. หัวโขนพาลี หน้าวามรปากอ้า สีเขียวสด สวมชฎายอดบัตหรือชฎายอดเดินหน
2. เสื้อหรือฉลององค์ สวมเสื้อแขนยาวสีเขียว ปักลายชดเป็นวงทักษิณาวัตร สมมุติว่าเป็นขนตามตัวลิงด้วยดินและเลื่อมทั้งตัวเสื้อและแขน เย็บด้านหน้าด้วยด้ายตลอดแนวจากบนลงล่าง
3. พานุรัต เป็นแผ่นผ้าสีแดงปักด้วยดินและเลื่อม สวมอยู่บริเวณต้นแขนทั้งสองข้าง
4. กรองคอ เป็นผ้าสีแดงที่สวมทับบนเสื้อ มักทำขอบให้เป็นลายหยักแหลมจะปักด้วยดินและเลื่อม
5. สนับเพลา กางเกงยาวครึ่งน่อง ส่วนบนใช้ผ้าขาวหรือผ้าดิบ ส่วนหัวเข่าลงมาถึงกลางน่องใช้ผ้าสีเป็นเชิงปักด้วยดินและเลื่อมเป็นลวดลาย มักทำให้เชิงมีชายงอนขึ้น
6. ผ้านุ่งหรือภูษา เป็นผ้ายกที่มีลักษณะใช้เส้นไหม หรือเส้นลวดทองทอยกดอกเป็นลายนูน นุ่งแบบจับใจกันแป้น และรัดเอวด้วยเชือกผ้าดิบ
7. ห้อยข้าง เป็นผ้า 2 ผืน ห้อยจากเอวลงมาที่หน้าขาทั้ง 2 ข้าง ปักด้วยดินและเลื่อมตามลวดลายต่าง ๆ
8. หางลิง ห้อยจากเอวลงมาจากด้านหลัง ปักด้วยดินและเลื่อมลายทักษิณาวรรต เย็บติดกันเป็นรูปทรวงกรวยปลายหางจะติดด้วยฟู่สีแดง
9. ปิดก้น ห้อยจากเอวลงมาจากด้านหลังเพื่อปิดก้นและหางที่ทิ้งลงมา ปักด้วยดินและเลื่อมตามลวดลายต่าง ๆ
10. รัดสะเอว เป็นแผ่นผ้าที่คาดทับสะโพก เพื่อปิดทับเสื้อ ผ้านุ่งห้อยข้างให้ดูเรียบร้อย จะปักด้วยดินและเลื่อมตลอดทั้งผืน
11. ห้อยหน้า เป็นแผ่นผ้าผืนเดียวที่ใช้ห้อยตรงกลางปิดทับบนรัดสะเอว และห้อยข้างเป็นผ้าที่มีสีและลวดลายเหมือนห้อยข้างและรัดสะเอว
12. เข็มขัดหรือปิ่นหน่ง ใช้คาดทับที่เอวเมื่อแต่งกายเสร็จเรียบร้อยแล้ว

13. สังวาล เป็นสร้อยที่ใช้คล้องสะพานแสงสลักกันมี 2 สาย เชื่อมด้วยตามทิศ
14. ตาบทิศ เป็นเครื่องประดับที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด เย็บติดกับสังวาล เมื่อสวมใส่แล้วจะห้อยอยู่ด้านข้าง และกลางหลังของผู้แสดง
15. ซ้อมือ เป็นเครื่องประดับที่ทำด้วยผ้าสีแดงปักด้วยดินและเลื่อมใช้สวมที่ข้อมือทั้งสองข้าง
16. ซ้อมเท้า เป็นเครื่องประดับที่ทำด้วยผ้าสีแดงปักด้วยดินและเลื่อมใช้สวมที่เท้าทั้งสองข้าง

จากการศึกษาการแสดงบทบาททัศนฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑโต ผู้วิจัยพบว่าการแต่งกายของนางเทพดารา มีการแต่งกายแบบเป็นเครื่องตัวนาง มี 3 สี ได้แก่ สีแดงขลิบเขียว สีชมพูขลิบฟ้า และสีบานเย็นขลิบน้ำเงิน ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นตารางดังนี้

ตารางที่ 28 เครื่องแต่งกายของนางเทพดาราในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา

รายการเครื่องแต่งกาย	ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2517	ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2517	ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2525	ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2535
1. มงกุฎกษัตริย์	มี	มี	มี	มี
2. เสื้อในนาง	สีเหลือง	สีเหลือง	สีเหลือง	สีเหลือง
3. ผ้าห่มนาง	สีแดงขลิบเขียว	สีแดงขลิบเขียว	สีชมพูขลิบฟ้า	สีชมพูขลิบฟ้า
4. นวมนาง	สีเขียว	สีเขียว	สีฟ้า	สีฟ้า
5. ผ้าถุง	สีเขียว	สีเขียว	สีฟ้า	สีฟ้า
6. ปิ่นเหน่ง	✓	✓	✓	✓
7. สะอึ่ง	✓	✓	✓	✓
8. กำไลแฉง	✓	✓	✓	✓
9. ปะวะหล่ำ	✓	✓	✓	✓
10. กำไลเท้า	✓	✓	✓	✓
11. แหวนรอบ	✓	✓	✓	✓
12. กำมรงค์	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 28 เครื่องแต่งกายของนางเทพดาราในการแสดงบทบาทพาลีเกี้ยวพาราสีนางเทพดารา
(ต่อ)

รายการเครื่องแต่งกาย	ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2545	ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2548	ครั้งที่ 7 พ.ศ. 2549	ครั้งที่ 8 พ.ศ. 2550
1. มงกุฎกษัตริย์	✓	✓	✓	✓
2. เสื้อในนาง	สีเหลือง	สีเหลือง	สีเหลือง	สีเหลือง
3. ผ้าห่มนาง	สีชมพูขลิบน้ำเงิน	สีชมพูขลิบฟ้า	สีชมพูขลิบฟ้า	สีชมพูขลิบน้ำเงิน
4. นวมนาง	สีน้ำเงิน	สีฟ้า	สีฟ้า	สีน้ำเงิน
5. ผ้าถุง	สีน้ำเงิน	สีฟ้า	สีฟ้า	สีน้ำเงิน
6. ปิ่นหนึ่ง	✓	✓	✓	✓
7. สะอึ้ง	✓	✓	✓	✓
8. กำไลแฉง	✓	✓	✓	✓
9. ปะวะหล่ำ	✓	✓	✓	✓
10. กำไลเท้า	✓	✓	✓	✓
11. แหวนรอบ	✓	✓	✓	✓
12. กำมรงค์	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 28 เครื่องแต่งกายของนางเทพดาราในการแสดงบทบาทพาลีเกี้ยวพาราสีนางเทพดารา
(ต่อ)

รายการเครื่องแต่งกาย	ครั้งที่ 9 พ.ศ. 2551	ครั้งที่ 10 พ.ศ. 2552	ครั้งที่ 11 พ.ศ. 2552	ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2552
1. มงกุฎกษัตริย์	✓	✓	✓	✓
2. เสื้อในนาง	สีเหลือง	สีเหลือง	สีเหลือง	สีเหลือง
3. ผ้าห่มนาง	สีชมพูขลิบฟ้า	สีชมพูขลิบฟ้า	สีชมพูขลิบฟ้า	สีชมพูขลิบฟ้า
4. นวมนาง	สีฟ้า	สีฟ้า	สีฟ้า	สีฟ้า
5. ผ้าถุง	สีฟ้า	สีฟ้า	สีฟ้า	สีฟ้า
6. ปิ่นหนึ่ง	✓	✓	✓	✓
7. สะอึ้ง	✓	✓	✓	✓
8. กำไลแฉง	✓	✓	✓	✓
9. ปะวะหล่ำ	✓	✓	✓	✓
10. กำไลเท้า	✓	✓	✓	✓
11. แหวนรอบ	✓	✓	✓	✓
12. กำมรงค์	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 28 เครื่องแต่งกายของนางเทพดาราในการแสดงบทบาทพาลีเกี้ยวพาราสีนางเทพดารา
(ต่อ)

รายการเครื่องแต่งกาย	ครั้งที่ 13 พ.ศ. 2552	ครั้งที่ 14 พ.ศ. 2552	ครั้งที่ 15 พ.ศ. 2553	ครั้งที่ 16 พ.ศ. 2553
1. มงกุฎกษัตริย์	✓	✓	✓	✓
2. เสื้อในนาง	สีเหลือง	สีเหลือง	สีเหลือง	สีเหลือง
3. ผ้าห่มนาง	สีชมพูขลิบฟ้า	สีชมพูขลิบฟ้า	สีชมพูขลิบฟ้า	สีชมพูขลิบฟ้า
4. นวมนาง	สีฟ้า	สีฟ้า	สีฟ้า	สีฟ้า
5. ผ้าถุง	สีฟ้า	สีฟ้า	สีฟ้า	สีฟ้า
6. ปิ่นหนึ่ง	✓	✓	✓	✓
7. สะอึ้ง	✓	✓	✓	✓
8. กำไลแฉง	✓	✓	✓	✓
9. ปะวะหล่ำ	✓	✓	✓	✓
10. กำไลเท้า	✓	✓	✓	✓
11. แหวนรอบ	✓	✓	✓	✓
12. กำมรงค์	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 28 เครื่องแต่งกายของนางเทพดาราในการแสดงบทบาทพาลีเกี้ยวพาราสีนางเทพดารา (ต่อ)

รายการเครื่องแต่งกาย	ครั้งที่ 17 พ.ศ. 2555	ครั้งที่ 18 พ.ศ. 2556
1. มงกุฎกษัตริย์	✓	✓
2. เสื้อในนาง	สีเหลือง	สีเหลือง
3. ผ้าห่มนาง	สีชมพูขลิบฟ้า	สีชมพูขลิบฟ้า
4. นวมนาง	สีฟ้า	สีฟ้า
5. ผ้าถุง	สีฟ้า	สีฟ้า
6. ปิ่นหนึ่ง	✓	✓
7. สะอึ่ง	✓	✓
8. กำไลแฝง	✓	✓
9. ปะวะหล่ำ	✓	✓
10. กำไลเท้า	✓	✓
11. แหวนรอบ	✓	✓
12. กำมรงค์	✓	✓

จากตารางสรุปได้ว่า เครื่องแต่งกายนางเทพดาราแสดงครั้งแรก ณ โรงละครแห่งชาติ สวมเสื้อในนางแขนงุดสีเหลือง ห่มผ้าห่มสีแดงขลิบเขียวและนวมนางสีเขียว นุ่งผ้ายกแบบจีบหน้านางสีเขียวสอดไหมสีทอง ต่อมาแสดงครั้งที่ 3 ใช้ห่มผ้าห่มนางสีชมพูขลิบฟ้าและนวมนางสีฟ้า นุ่งผ้ายกแบบจีบหน้านางสีฟ้าสอดไหมสีทอง และครั้งที่ 5 ห่มผ้าห่ม สีชมพูขลิบ น้ำเงินและนวมนางสีน้ำเงิน นุ่งผ้ายกแบบจีบหน้านางสีน้ำเงินสอดไหมสีทอง แต่ทั้ง 3 แบบสวมเครื่องประดับถนิมพิมพารณ์และศิริภรณ์ ได้แก่ จี๋นาง สังกวาลห้อยทางด้านขวา 2 เส้น เข็มขัดพร้อมหัวเข็มขัด กำไลแฝง ปะวะหล่ำ ข้อเท้า และใส่มงกุฎ ทัดอุบะและดอกไม้ทัดทางด้านซ้ายเหมือนกัน

เนื่องด้วยสีของเครื่องแต่งกายมี 3 ลักษณะ ทำให้ผู้วิจัยทราบเหตุผลของการเลือกสีเครื่องแต่งกายของนางเทพดารา ดังนี้

“... เครื่องแต่งกายของนางเทพดารา จัดแสดงครั้งแรกในงานสัปดาห์หนังสือแต่งสีแดงขลิบเขียว ใช้ผ้าหม่นางของสีตามมาใช้ เนื่องจากยังไม่มีเสื้อผ้าอะไรใหม่ นอกจากสีแดงขลิบเขียวเพราะเป็นสีที่มีเยอะและใหม่ใน ณ ขณะนั้น อีกอย่างก็เป็นสีที่ไม่ชนกับพาลี คือ สีเขียวขลิบแดง ต่อมาได้งบบทำเครื่องแต่งกายจึงได้สร้างผ้าหม่นางสีชมพูขลิบฟ้า และชมพูขลิบน้ำเงินขึ้น จึงนำมาให้นางเทพดาราใส่ เพราะสีชมพู เป็นสีแทนของผู้หญิง และเฉพาะนางเทพดาราเป็นนางฟ้าที่ถูกประทานมาใหม่ สด บริสุทธิ์ แม่จึงคิดว่าสีนี้น่าจะเหมาะกับนางเทพดารา ส่วนขลิบสีต่าง ๆ เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาให้ตัดกับสีหลักเท่านั้นเอง...”⁴⁸

สรุปได้ว่า การแต่งกายของนางเทพดาราในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวข้องกับพาลี นางเทพดารา ชุดพาลีสอนน้อง แต่งกาย 2 สี ได้แก่ สีแดง และสีชมพู แต่สีชมพูจะมีขลิบฟ้า 2 สี ได้แก่ สีฟ้าและสีน้ำเงิน

⁴⁸สัมภาษณ์ นางสาวอรพินธุ์ อิศรางกูล ณ อยุธยา, ข้าราชการบำนาญ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร, 19 เมษายน 2556.

รูปที่ 221 การแต่งกายนางเทพดาราด้านหน้า
แบบโดย นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 222 การแต่งกายนางเทพดาราด้านหลัง
แบบโดย นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

ลักษณะเครื่องแต่งกายของนางเทพดารา

1. มงกุฎกษัตริย์ เป็นเครื่องประดับศีรษะมีปลายยอดแหลม มีอุษะและดอกไม้
ตัดติดทางด้านซ้ายบริเวณกรรเจียกจร วิธีสวมจะครอบบนศีรษะ บางคนใช้หมอนรองก่อนสวม
เพื่อให้กระชับมีเชือกผูกด้านหลังและใต้คาง
2. เสื้อในนาง เป็นเสื้อสีเหลืองทอง คอกกลม แขนงูด ผ่าหน้าใช้ซิปปหรือใช้ด้าย
เย็บตลอดแนวในกรณีที่เสื้อหลวม เพื่อให้ตัวเสื้อรัดรูปทรงพอดีกับลำตัวของนักแสดง
3. ผ้าห่มนาง เป็นผ้าสไบผืนใหญ่ผืนเดียว บักด้วยดินและเลื่อมตามลวดลาย
ไทย ผืนผ้าเจาะรูเพื่อใช้สวมศีรษะ ห้อยชายลงไปด้านหลังยาวประมาณครึ่งน่อง ส่วนด้านหน้าจับ
พับเก็บเป็นรูปสามเหลี่ยมแล้วใช้ด้ายเย็บตรงเอวด้านหน้า
4. กรองคอหรือนวมนาง สวมปิดทับผ้าห่มนางเป็นแผ่นผ้าสวมรอบคอ บักด้วย
ดินและเลื่อมตามลวดลายไทย
5. ผ้านุ่ง ผ้ายกที่ทอเป็นผืนใช้นุ่งจีบนางและจีบชายยก คาดเอวด้วยเชือก
ผ้าดิบ และคาดทับด้วยเข็มขัด
6. เข็มขัด เป็นเข็มขัดสีทองที่มีหัวประดับพลอยใช้คาดทับผ้านุ่ง
7. สะอึ่ง หรือสร้อยตัว เป็นสายสร้อยโลหะชุบทองลายเม็ดมะยม
8. ทองกรหรือกำไลแฉง เป็นเครื่องประดับเหมือนตัวพระ ทำด้วยเงินประดับ
เพชรหรือพลอยสีขาว ใช้สวมข้อมือทั้งสองข้าง
9. ปะวะหล่ำ เป็นเครื่องประดับข้อมือทั้งสองข้างมีลักษณะเป็นเม็ดกลมๆ ร้อย
เป็นกำไล
10. กำไลเท้า เป็นเครื่องประดับที่มีลักษณะรูปทรงและวิธีใช้เหมือนกำไลเท้าของ
ตัวพระกล่าวคือ เป็นกำไลทรงหัวบัวสีทอง ใช้สวมข้อเท้าทั้งสองข้าง
11. แหวนรอบ เป็นเครื่องประดับข้อมือและข้อเท้าทั้งสองข้าง
12. กำมรงค์ แหวนที่สวมใสนิ้วมือทั้งสองข้างจุดเด่นคือความแวววาวและสีส้ม

4.3.6. ฉากประกอบการแสดง

ฉากที่ใช้ประกอบการแสดงบทบาทพาลีโอเกี่ยวพาราซีนางเทพดารา ในการแสดง โขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง องค์ที่ 1 พาลีเสียดัตย์ ตอน 2 ได้นางเทพดารา ในการแสดงครั้งแรก ถึงครั้งที่ 4 แสดง ณ โรงละครแห่งชาติ มีการเขียนฉากเป็นลายผนังห้องด้วย ลายไทย อุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ เตี้ยงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคขนานบ ข้างทั้งซ้ายและขวา

การแสดงครั้งที่ 5 ในปีพุทธศักราช 2545 ไม่มีการจัดฉากแสดงเนื่องจากแสดง ณ สังคีตศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ซึ่งเป็นเวทีกลางแจ้ง มีอุปกรณ์ ประกอบฉาก ได้แก่ เตี้ยงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคขนานบข้างทั้งซ้ายและขวา

การแสดงครั้งที่ 6 – 7 ในปีพุทธศักราช 2548 และ พ.ศ. 2549 แสดง ณ โรง ละครแห่งชาติ มีการเขียนฉากเป็นลายผนังห้องด้วยลายไทย อุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ เตี้ยง ใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคขนานบข้างทั้งซ้ายและขวา

การแสดงครั้งที่ 8 ในปีพุทธศักราช 2550 ณ ห้องประชุมใหญ่ ศูนย์วัฒนธรรม แห่งประเทศไทย มีฉากประกอบการแสดง และมีอุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ ลับแล เตี้ยงใหญ่ และ หมอนสี่เหลี่ยม

การแสดงครั้งที่ 9 – 10 ในปีพุทธศักราช 2551 และ 2552 แสดง ณ หอวชิราวุธา นุสรณ์ ไม่มีฉากประกอบการแสดง แต่มีอุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ ลับแล เตี้ยงใหญ่ และ หมอนสามเหลี่ยม

การแสดงครั้งที่ 11 – 12 ในปีพุทธศักราช 2552 แสดง โรงละครแห่งชาติภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา และโรงละครแห่งชาติภาคตะวันตก จังหวัดสุพรรณบุรี มีฉากประกอบการแสดง และอุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ ลับแล เตี้ยงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และหมอนสี่เหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคด้านพาลีเพียงด้านเดียว

การแสดงครั้งที่ 13 ในปีพุทธศักราช 2552 ไม่มีการจัดฉากแสดงเนื่องจากแสดง ณ สังคีตศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ซึ่งเป็นเวทีกลางแจ้ง มีอุปกรณ์ประกอบ ฉาก ได้แก่ เตี้ยงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคขนานบข้างทั้งซ้ายและขวา

การแสดงครั้งที่ 14 - 16 ในปีพุทธศักราช 2553 แสดง โรงละครแห่งชาติ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา และโรงละครแห่งชาติภาค ตะวันตก จังหวัดสุพรรณบุรี มีฉากประกอบการแสดง อุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ ลับแล เตี้ยงใหญ่ หมอนสี่เหลี่ยม และเครื่องราชูปโภคด้านพาลีเพียงด้านเดียว

การแสดงครั้งที่ 17 ในปีพุทธศักราช 2555 แสดง โรงละครแห่งชาติ มีฉาก ประกอบการแสดง อุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ ลับแล เตี้ยงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม และเครื่อง ราชูปโภคด้านพาลีเพียงด้านเดียว

และการแสดงครั้งที่ 18 ในปีพุทธศักราช 2556 แสดง โรงละครแห่งชาติ มีฉาก ประกอบการแสดง แต่มีอุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ ลับแล เตี้ยงใหญ่ และหมอนสามเหลี่ยม

สรุปได้ว่า ฉากที่ใช้ประกอบการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราซีนางเทพดารา ใน การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง เป็นการเขียนฉากห้องบรรทม แล้วมีอุปกรณ์ ประกอบฉาก ประกอบด้วย ลับแล เตี้ยงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยมหรือหมอนสี่เหลี่ยม และเครื่อง ราชูปโภคประกอบทั้งชายและขวา หรือวางด้านเดียวกับพาลีกรณีวางเครื่องราชูปโภคด้านเดียว ในการแสดงบางครั้งอาจจะไม่มีเครื่องราชูปโภค เนื่องจากเวลาแสดงมีหมอนกอบปรักทำทางการ แสดงต้องหมุนตัวบนเตี้ยงในการรำเพลงโหม บางครั้งอาจจะเกิดความเสียหายกับอุปกรณ์จึงไม่ ปรากฏในฉาก

รูปที่ 223 ฉากและอุปกรณ์ประกอบฉาก กรณีไม่วางเครื่องราชูปโภค
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายจากวีดิทัศน์การแสดง

รูปที่ 224 ฉากและอุปกรณ์ประกอบฉาก กรณีวางเครื่องราชูปโภคด้านเดียว
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายจากวีดิทัศน์การแสดง

4.3.7. การคัดเลือกผู้แสดง

การคัดเลือกผู้โขนโบราณแบบทบาทพาลีเกี่ยวข้องกับาราสีนางเทพดานานัน ผู้รับบทบาทต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ฝึกด้านทักษะเฉพาะทางและมีประสบการณ์ด้านการแสดงพอสมควร เพราะบทบาทนี้ถือได้ว่าเป็นบทบาทที่ยากสำหรับผู้เรียนนาฏศิลป์ เนื่องจาก ต้องฝึกการรำให้หนึ่ง นิ่งรำให้สง่า เข้าพระเข้านางเมื่อดูแล้วต้องสมจริง เป็นต้น ก่อนที่จะได้รับเลือกแสดงผู้แสดงจะต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกและฝึกหัดดังนี้

การคัดเลือกผู้ฝึกหัดพาลี ต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรงร่างกายสมบูรณ์ครบถ้วน และรูปร่างของผู้ฝึกหัดจะมีรูปร่างสูงโปร่งต่างกับลิงโล้น คอระหงหรือคอยาว ช่วงหน้าอกใหญ่ ไหล่ลาดตรง หลังไม่โก่ง ขนาดลำตัวเรียวยาวเหมาะสมกับลิงพญา แขนยาว ขายาว

การฝึกหัด พาลีจัดอยู่ในการฝึกหัดประเภทโขน(ลิง) ซึ่งผู้ที่ผ่านการคัดเลือกแล้ว จะถูกเริ่มฝึกหัดเบื้องต้น ได้แก่ การตบเข่า การถองสะเอว การเดินเส้า การถีบเหลี่ยม การตัดข้อมือ การฉีกขา และการหกคะเมน จากนั้นเริ่มเรียนแม่ท่าของตัวลิง ฝึกหัดอิริยาบถต่าง ๆ เช่น การนั่ง การยืน การเดิน การขึ้นเตียง การลงเตียง การคลานไปข้างหน้า การถวายเป็นบังคม และการคลานถอยหลัง ต่อมาการฝึกหัดวิธีการใช้อาวุธ ฝึกหัดเพลงหน้าพาทย์ ฝึกหัดตีบทและใช้บท ฝึกหัดรำเดี่ยว และสุดท้ายฝึกหัดการแสดงเป็นชุดเป็นตอน

การคัดเลือกผู้ฝึกหัดนางเทพดานาน ต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรงร่างกายสมบูรณ์ครบถ้วน และรูปร่างของผู้ฝึกหัดจะมีรูปร่างกลมหรือท้วม ลักษณะใบหน้ารูปไข่หรือกลมก็ได้ ตากลมโต จมูกโด่ง ปากเป็นรูปกระจับ หน้าผากไม่กว้าง หลังไม่โก่ง มืออ่อน แขนอ่อน ท่าทางเข้มข้อมนุ่มนวล เห็นแล้วเด่นสะดุดตา

การฝึกหัด นางเทพดานานจัดอยู่ในการฝึกหัดประเภทละครตัวนาง ซึ่งผู้ที่ผ่านการคัดเลือกแล้วจะถูกเริ่มฝึกหัดเบื้องต้น ได้แก่ การรำเพลงช้า – เพลงเร็ว เพลงเชิด เพลงเสมอ เพลงแม่บท ฝึกหัดอิริยาบถต่าง ๆ เช่น การนั่ง การยืน การเดิน การขึ้นเตียง การลงเตียง การคลานไปข้างหน้า การถวายเป็นบังคม และการคลานถอยหลัง ต่อมาการฝึกหัดวิธีการใช้อาวุธ ฝึกหัดเพลงหน้าพาทย์ ฝึกหัดตีบทและใช้บท ฝึกหัดรำเดี่ยว ระบายมาตรฐาน และสุดท้ายฝึกหัดการแสดงเป็นชุดเป็นตอน

สรุปได้ว่า การคัดเลือกผู้แสดงบทบาทพาลี จะเลือกผู้ที่มีรูปร่างสูงโปร่ง แขนยาว ขาวยาว การคัดเลือกผู้แสดงบทบาทนางเทพดารา จะเลือกผู้ที่มีรูปร่างกลม ใบหน้าสวยหน้าผาก แคบ มืออ่อนแขนอ่อน ด้านการฝึกหัดบทบาทพาลีและนางเทพดารา จะต้องเป็นผู้ที่ผ่านการฝึกหัดขั้นพื้นฐาน เช่น แม่ท่าต่าง ๆ การรำเพลงช้า เพลงเร็ว เชิด เสมอ ไปจนถึงขั้นการรำเป็นชุด เป็นต้น

4.3.8. ระเบวณท่ารำ

ระเบวณท่ารำการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา เกิดขึ้นจากปรมาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์ คือ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี โดยได้ถ่ายทอดระเบวณท่ารำให้กับผู้แสดงและครูผู้ฝึกซ้อม ได้แก่ นายกรี วรรณศรี และ นางสาวจำเรียง พุทธิประดับ ระเบวณท่ารำมีการสืบทอดระเบวณท่ารำมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งการระเบวณท่ารำบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา แบ่งออกเป็น 4 ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ 1 ชมโฉม ในทำนองเพลงต้นเพลงยาว

ช่วงที่ 2 พุดจาหลอกกล้อ ในบทเจรจา ทำนองเพลงไอ้โลมชาติรี และทำนองเพลงพราหมณ์ตีต๋นน้ำเต้า

ช่วงที่ 3 เล้าโลม ในบทเจรจา

ช่วงที่ 4 ประดิพัทธ์ .ในทำนองเพลงหน้าพาทย์ เพลงตระนอน

ลักษณะท่ารำช่วงที่ 1 ชมโฉม ในทำนองเพลงต้นเพลงยาว มีระเบวณท่ารำทั้งสิ้นจำนวน 12 ท่ารำ ดังนี้

ตารางที่ 29 ความหมายของท่ารำบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดาราเพลงต้นเพลงยาว

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	พาลี ท่ามอง นางเทพดารา ท่าอาย	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
2.	พาลี ท่าดวงจันทร์ นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความงามเหมือนดวงจันทร์ เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
3.	พาลี ท่าชี้คิ้ว นางเทพดารา ท่าเดิน	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการมองคิ้ว เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการเดินหรือหนี
4.	พาลี ท่าแผลงศร นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความงามเหมือนคันศร เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
5.	พาลี ท่ามอง นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
6.	พาลี ท่ากวาง นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความงามเหมือนกวาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
7.	พาลี ท่ามอง นางเทพดารา ท่าเดิน	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการเดินหรือหนี
8.	พาลี ท่าจีบหางาย นางเทพดารา ท่าเดิน	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความงามเหมือนพลอย เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการเดินหรือหนี
9.	พาลี ท่าคลี่มือจีบออก นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการชมความงาม เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
10.	พาลี ท่ามอง นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
11.	พาลี ท่าจีบปาก นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความงามของปาก เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
12.	พาลี ท่าจีบโปรย นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการชมความงาม เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
13.	พาลี ท่ามอง นางเทพดารา ท่าหลบ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย

ตารางที่ 29 ความหมายของท่ารำบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดาราเพลงต้นเพลงยาว (ต่อ)

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
14.	พาลี ท่าจับจุมุก นางเทพดารา ท่าหลบ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความงามของจุมุก เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
15.	พาลี ท่านภาพร นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการชมความงาม เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
16.	พาลี ท่ามอง นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
17.	พาลี ท่าชี้ นางเทพดารา ท่าอาย	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
18.	พาลี ท่าสอดมือจับ นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการชมความงามเหมือนทอง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
19.	พาลี ท่ามองหู นางเทพดารา ท่าหลบ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความงามของหู เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
20.	พาลี ท่าเสยนม นางเทพดารา ท่าผลักมือเดียว	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการชมความงามเหมือน ดอกไม้ เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ

รูปที่ 225 พิศพัคตร์พัคตร์ผ่อง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว พิศพัคตร์พัคตร์ผ่อง	<p>พาลี ท่ามอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : หย่องขาขวา มือ : มือซ้ายตั้งวง มือขวาเข้าอก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>หมายเหตุ หมุนตัวทางซ้ายมือหันหลังแล้ววงอ้อมหลังนางไปทางด้านขวา</p> <p>นางเทพดารา ท่าอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือซ้ายตั้งมือแบตะแค้น มือขวาลับส่งหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 226 ดั่งดวงจันทร์

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว ดั่งดวงจันทร์	<p>พาลี ท่าดวงจันทร์ ทิศ : หน้าตรง เท้า : ก้าวเท้าซ้าย กระทบเท้าขวา ลงเหลี่ยม มือ : มือทั้งสองข้างตั้งวงบนขี้นิ้วชี้ ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลึก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลึกต้นแขนลงออก ศีรษะ : เอียงขวามองลง</p>

รูปที่ 227 พิศขณดั่งคั่น

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว พิศขณดั่งคั่น	<p>พาลี ทำซี้คิ้ว ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายลงเหยียดม เท้าขวาหลบเหยียดม มือ : มือซ้ายตั้งมือองแขนขึ้นนิ้วชี้หักข้อมือลงระดับคิ้ว มือขวาเข้าอก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางเทพดารา ทำเดิน ทิศ : เอียงตัวไปทางขวา เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดสั้นเท้าหลัง มือ : มือขวาดังมือตั้งแขนทอดมือลงมาระดับสะโพก มือซ้ายตั้งวงล่าง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 228 ญูศิลป์

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว ญูศิลป์	<p>พาลี ท่าแมลงคร ทิศ : หน้าตรง อยู่ด้านขวาของเวที เท้า : ก้าวเท้าซ้าย กระทบเท้าขวา ลงเหลี่ยม มือ : มือซ้ายจับปรกข้าง มือขวาตั้งมือตึงแขน ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักต้นแขนลิงออก ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 229 พิศเนตรดั่งเนตร

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว พิศเนตรดั่งเนตร	<p>พาลี ท่ามอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาเต็มเหยียด เท้าซ้ายหลบเหยียด มือ : มือขวาเข้าอก มือซ้ายลงวง ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายวางด้านหน้า เท้าขวายืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือซ้ายวางมือทอดแขนที่หน้าขา มือขวาจับ หงายที่ชายพก ศีรษะ : เอียงซ้ายหน้าمين</p>

รูปที่ 230 มฤคิน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว มฤคิน	<p>พาลี ท่ากวาง ทิศ : เฉียงตัวทางด้านซ้าย อยู่ด้านขวาของเวที เท้า : ก้าวเท้าซ้าย กระทบเท้าขวา ลงเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ชูนิ้วชี้กับนิ้วกลาง ระดับหน้าอก ศีรษะ : เฉียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลึก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลึกต้นแขนถึงอก ศีรษะ : เฉียงขวา</p>

รูปที่ 231 พิศพนต์

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว พิศพนต์	<p>พาลี ท่ามอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาเต็มเหยียดม เท้าซ้ายหลบเหยียดม มือ : มือขวาเข้าอก มือซ้ายลงวง ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าเดิน ทิศ : เอียงตัวไปทางขวา เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายตั้งมือตึงแขนทอดมือลงมาระดับสะโพก มือขวาตั้งวงล่าง ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 232 ดั่งนิล

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
8.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว ดั่งนิล	<p>พาลี ทำจีบหมาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายหลบเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายดงวง มือขวาจีบหมายออกข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ทำเดิน ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายตั้งวงล่าง มือขวาตั้งมือตึงแขนทอดมือลง มาระดับสะโพก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 233 เรียบราย

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
9.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว เรียบราย	<p>พาลี ท่าคลี่มือจีบออก ทิศ : เฉียงตัวทางด้านซ้าย อยู่ด้านขวาของเวที เท้า : ก้าวเท้าซ้าย กระทบเท้าขวา ลงเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง จีบหักข้อมือขึ้นระดับตาแล้ว ค่อย ๆ คลี่มือออก ศีรษะ : เฉียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักต้นแขนลงออก ศีรษะ : เฉียงขวา</p>

รูปที่ 234 พิศโษษฐ์

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
10.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว พิศโษษฐ์	<p>พาลี ท่ามอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาลงเหลี่ยม เท้าซ้ายลบเหลี่ยม มือ : มือขวาเข้าอก มือซ้ายลงวง ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาวางด้านหน้า เท้าซ้ายยืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือขวาวางมือทอดแขนที่หน้าขา มือซ้ายจับ หงายที่ชายพก ศีรษะ : เอียงขวาหน้าمين</p>

รูปที่ 235 โอิษฐ์เดี่ยว

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
11.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว โอษฐ์เดี่ยว	<p>พาลี ท่าจิบปาก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายจิบที่ปาก มือขวาเข้าอก ศีรษะ : เอียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาวางด้านหน้า เท้าซ้ายยืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือขวาวางมือทอดแขนที่หน้าขา มือซ้ายจิบ หงายที่ชายพก ศีรษะ : เอียงขวาหน้าمين</p>

รูปที่ 236 ดั่งจะแย้ม

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
12.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว ดั่งจะแย้ม	<p>พาลี ท่าจิบไปรย ทิศ : เฉียงตัวทางด้านซ้าย อยู่ด้านขวาของเวที เท้า : ก้าวเท้าซ้าย กระทบเท้าขวา ลงเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ม้วนมือหงายระดับหน้าแล้วเดิน มือออกพร้อมกับสะบัดจีบ ศีรษะ : เฉียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักต้นแขนลงออก ศีรษะ : เฉียงขวา</p>

รูปที่ 237 พิศนาสิก

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
13.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว พิศนาสิก	<p>พาลี ท่ามอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาลงเหยียดม เท้าซ้ายลงเหยียดม มือ : มือขวาเข้าอก มือซ้ายลงวง ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าหลบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายจับหงายระดับชายพก มือขวาจับส่งหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 238 นาสิกเสลัม

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
14.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว นาสิกเสลัม	<p>พาลี ท่าจีบจุมก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายจีบที่จุมก มือขวาเข้าอก ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางเทพดารา ท่าหลบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายจีบหงายระดับชายพก มือขวาจีบส่งหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 239 เจ็ดฉาย

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
15.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว เจ็ดฉาย	<p>พาลี ท่านภาพร ทิศ : หน้าตรง อยู่ด้านขวาของเวที เท้า : เท้าขวาลงเหยียดม เท้าซ้ายลบบเหยียดม มือ : มือซ้ายตั้งวงแบ่มือหงาย มือขวาตั้งมือตั้งแขน ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักต้นแขนลงออก ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 240 พิศปราง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
16.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว พิศปราง	<p>พาลี ท่ามอง ทิส : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาลงเหยียดม เท้าซ้ายลงเหยียดม มือ : มือขวาเข้าอก มือซ้ายลงวง ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าพัก ทิส : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายวางด้านหน้า เท้าขวายืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือซ้ายวางมือทอดแขนที่หน้าขา มือขวาจับ หงายที่ชายพก ศีรษะ : เอียงซ้ายหน้าمين</p>

รูปที่ 241 ดั่งปราง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
17.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว ดั่งปราง	<p>พาลี ท่าชี้ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายหลบเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาชี้นิ้วชี้ไปที่นาง ศีรษะ : เอียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาจับ ส่งหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 242 ทองพราย

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
18.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว ทองพราย	<p>พาลี ทำสอดมือจีบ ทิศ : หน้าตรง อยู่ด้านขวาของเวที เท้า : เท้าขวาลงเหยียดม เท้าซ้ายหลบเหยียดม มือ : มือซ้ายสอดมือจีบแล้วตั้งวงแบหงาย มือขวาเข้าอก ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ทำผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักต้นแขนลงออก ศีรษะ : เอียงขวามองลง</p>

รูปที่ 243 พิศกรรณ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
19.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว พิศกรรณ	<p>พาลี ท่ามองหู ทิศ : เฉียงตัวไปทางซ้าย อยู่ด้านขวาของเวที เท้า : กระโดดลงเหยียดเท้าซ้าย – เท้าขวาลงเต็มเหยียดม เท้าซ้ายลบเหยียดม มือ : มือซ้ายเข้าอก มือขวาลงวง ศีรษะ : เฉียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าหลบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายจับส่งหลัง มือขวาจับหางที่ชายพก ศีรษะ : เฉียงขวาหลบหน้า หมายเหตุจากนั้นชอยเท้าเป็นวงในท่ามองหูและหลบในเนื้อร้อง กรรณคล้าย</p>

รูปที่ 244 บุชบา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
20.	ร้องเพลงต้นเพลงยาว บุชบา	<p>พาลี ท่าเสยนม ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายเข้าอก มือขวาเสยมือจับหงายที่นมนาง ศีรษะ : เอียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลักมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายจับหงายที่ชายพก มือขวาแบ่มือผลักต้น แขนลิงออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

ลักษณะท่ารำช่วงที่ 2 พุดจาหยอกล้อ ในบทเจรจา มีกระบวนการท่ารำทั้งสิ้น
จำนวน 12 ท่ารำ ดังนี้

ตารางที่ 30 ความหมายของท่ารำบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดาราในบทเจรจา

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	พาลี ท่ามอง นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
2.	พาลี ท่าคลึงมือ นางเทพดารา ท่าเดิน	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนความเส่นหา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการเดินหรือหนี
3.	พาลี ท่าจับอก นางเทพดารา ท่าอายุ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการป้อนป่วน เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
4.	พาลี ท่าลูบตัว นางเทพดารา ท่าอายุ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวผู้แสดง เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
5.	พาลี ท่าจับอก นางเทพดารา ท่าอายุ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการการป้อนป่วน เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
6.	พาลี ท่าชี้ นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทถึงตัวนาง เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
7.	พาลี ท่าไว้มือ นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการเคารพ เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
8.	พาลี ท่าซ้อนมือ นางเทพดารา ท่าเดิน	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการรวบรวม เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการเดินหรือหนี
9.	พาลี ท่าเข้าหานาง นางเทพดารา ท่าเดิน	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการเข้าหานาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการเดินหรือหนี
10.	พาลี ท่าไป นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการไป เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
11.	พาลี ท่าเรียก นางเทพดารา ท่ามอง	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการกวักมือเรียก เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง
12.	พาลี ท่ารัก นางเทพดารา ท่าหลบ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนความรักความปรารถนา เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย

รูปที่ 245 พิศพัคตร์ลักษณ์เทพนารี

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	เจรจา พิศพัคตร์ลักษณ์เทพนารี	<p>พาลี ท่ามอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาหลงเหลี่ยม เท้าซ้ายลบเหลี่ยม มือ : มือขวาเข้าอก มือซ้ายลงวง ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายวางด้านหน้า เท้าขวายืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือซ้ายวางมือทอดแขนที่หน้าขา มือขวาจับ หงายที่ชายพก ศีรษะ : เอียงซ้ายหน้าمين</p>

รูปที่ 246 แสนปั้นปวนยวนฤดี

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	เจรจา แสนปั้นปวนยวนฤดี	พาลี ท่าคลึงมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : ขยับเท้า เท้าขวาหลบเหลี่ยม เท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ประกบมือระดับหน้าอกส่ายไหล่ ศีรษะ : เอียงขวามองนาง นางเทพดารา ท่าเดิน ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือขวาตั้งมือตึงแขนทอดมือลงมาระดับสะโพก มือซ้ายตั้งวงล่าง ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 247 กระสันต์เสียว

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	<p>เจรจา</p> <p>กระสันต์เสียว</p>	<p>พาลี ท่าจับอก ทิศ : หน้าตรง เท้า : ขยับเท้า เท้าขวาหลบเหลี่ยม เท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ตะโพนหน้าอก ศีรษะ : มองมือ</p> <p>นางเทพดารา ท่าอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายแบมือตะโพนแก้มด้านซ้าย มือขวาจีบส่ง หลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 248 อารมณิกามตั้งน้ำเชียวทะเล็กหลัง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	<p>เจรจา</p> <p>อารมณิกามตั้งน้ำเชียว ทะเล็กหลัง</p>	<p>พาลี ทำลูบตัว ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายหลบเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้างลูบตามตัวจนถึงหน้าขา ศีรษะ : มองตามมือที่ลูบ</p> <p>นางเทพดารา ทำอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาจีบส่ง หลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 249 ให้คูลุ่มคั้งลีมกايا

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	<p>เจรจา</p> <p>ให้คูลุ่มคั้งลีมกايا</p>	<p>พาลี ท่าจับอก ทิศ : หน้าตรง เท้า : ขยับเท้า เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ตะตะที่หน้าอก ศีรษะ : มองมือ</p> <p>นางเทพดารา ท่าอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายแบมือตะตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาจับส่ง หลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 250 ลีมนำนิ่งถึงอนุชาพร้อมชีวานต์

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	<p>เจรจา</p> <p>ลีมนำนิ่งถึงอนุชาพร้อมชีวานต์</p>	<p>พาลี ท่าชี</p> <p>ทิศ : หน้าตรง</p> <p>เท้า : เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม</p> <p>มือ : มือซ้ายชี้นิ้วชี้ออกด้านซ้ายข้างลำตัว มือขวา เข้าอก</p> <p>ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าพัก</p> <p>ทิศ : หน้าตรง</p> <p>เท้า : เท้าซ้ายวางด้านหน้า เท้าขวายืนปลายเท้าเฉียง</p> <p>มือ : มือซ้ายวางมือทอดแขนที่หน้าขา มือขวาจับ หงายที่ชายพก</p> <p>ศีรษะ : เอียงซ้ายหน้าمين</p>

รูปที่ 251 ลี้มกระทั่งสตัยส์บาานต่อเทวฤทธิ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	<p>เจรจา</p> <p>ลี้มกระทั่งสตัยส์บาานต่อ เทวฤทธิ</p>	<p>พาลี ทำไว้มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : กระโดดลงเหลี่ยมเท้าซ้าย – เท้าขวาลงเต็ม เหลี่ยม เท้าซ้ายลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายแบมือตั้งด้านหน้า มือขวาชี้เข้าออก ศีรษะ : เหลียวขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาวางด้านหน้า เท้าซ้ายยืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือขวาวางมือทอดแขนที่หน้าขา มือซ้ายจับ หงายที่ชายพก ศีรษะ : เอียงขวาหน้าمين</p>

รูปที่ 252 วิสัยถึงที่จริงจิตคิดรวบรัด

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
8.	เจรจา วิสัยถึงที่จริงจิตคิดรวบรัด	<p>พาลี ทำช้อนมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : กระโดดเท้าซ้าย เท้าขวาลงเหยียดเหยียด เท้าซ้ายลงเหยียดเหยียด มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาช้อนช้อนมือ ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ทำเดิน ทิศ : ออกไปทางด้านขวา เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือซ้ายตั้งมือตั้งแขนทอดมือลงมาระดับสะโพก มือขวาตั้งวงล่าง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 253 แต่ค่อยเงือดงดหดหัดถ์

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
9.	เจรจา แต่ค่อยเงือดงดหดหัดถ์	<p>พาลี ทำเข้าหานาง ทิศ : หน้าตรง เท้า : ซอยเท้า ก้าวขวาลงเหลื่อมเท้าซ้ายลบเหลื่อม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง จะแตะที่ไหล่นางแต่ยังไม่ถึง ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ทำเดิน ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือขวาดั้งมือตั้งแขนทอดมือลงมาระดับสะโพก มือซ้ายตั้งวงล่าง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 254 ตรัสคำหวาน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
10.	เจรจา ตรัสคำหวาน	<p>พาลี ท่าไป ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายม้วนมือจับออก มือขวาเข้าอก ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายวางด้านหน้า เท้าขวายืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือซ้ายวางมือทอดแขนที่หน้าขา มือขวาจับ หงายที่ชายพก ศีรษะ : เอียงขวาหน้าمين</p>

รูปที่ 255 เริงออกด้อนวนอนประโลม

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
11.	<p>เจรจา</p> <p>เริงออกด้อนวนอนประโลม</p>	<p>พาลี ท่าเรียก ทิศ : หน้าตรง เท้า : ยกเท้าซ้าย กระทบเท้าขวา เท้าซ้ายหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาทำท่าเรียก ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่ามอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายจับหงายระดับชายพก มือขวาจับ ส่องหลัง ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 256 โฉมนางคราญ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
12.	เจรจา โฉมนางคราญ	<p>พาลี ท้ารัก ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาบเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ผสานที่หน้าอก ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าหลบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือขวาจับส่งหลัง มือซ้ายจับหงายที่ชายพก ศีรษะ : เฉียงซ้ายหลบหน้า</p>

ลักษณะท่ารำช่วงที่ 2 พุดจาหยอกล้อ ในทำนองเพลงโอลิมปาดรี มีกระบวนการท่ารำทั้งสิ้นจำนวน 12 ท่ารำ ดังนี้

ตารางที่ 31 ความหมายของท่ารำบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดาราเพลงโอลิมปาดรี

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	พาลี ท่าเกาคาง นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการเกาใต้คาง เป็นท่าที่แสดงการนั่งเฉยหรือฟัง
2.	พาลี ท่าเรียก นางเทพดารา ท่าเดิน	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการกวักมือเรียก เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการเดินหรือหนี
3.	พาลี ท่าโถมบน นางเทพดารา ท่าปิด 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณหัวไหล่ เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
4.	พาลี ท่าเซยคาง นางเทพดารา ท่าปิดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
5.	พาลี ท่าโศกเศร้า นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความเสียใจ เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
6.	พาลี ท่ารำร้าย นางเทพดารา ท่าหลบ	เป็นท่าที่แสดงประกอบในจังหวะรับและร้องทวน เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
7.	พาลี ท่ารัก นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนความรักความปรารถนา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
8.	พาลี ท่ารัก นางเทพดารา ท่าอาย	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนความรักความปรารถนา เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
9.	พาลี ท่าซื่ออก นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวเรา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
10.	พาลี ท่าเรียก นางเทพดารา ท่ามอง	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการกวักมือเรียก เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง
11.	พาลี ท่าโกลย 2 มือ นางเทพดารา ท่ามอง	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการเอ็นดู เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง
12.	พาลี ท่ารัก นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนความรักความปรารถนา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ

รูปที่ 258 เจ้าพี่

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	ร้องเพลงไอ้โลมชาตรี เจ้าพี่	<p>พาลี ท่าเรียก ทิศ : หน้าตรง เท้า : วางเท้าซ้าย กระทบเท้าขวาลงเหลี่ยม เท้าซ้ายลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาทำท่าเรียก ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าเดิน ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือขวาดั้งมือตั้งแขนทอดมือลงมาระดับสะโพก มือซ้ายตั้งวงล่าง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 259 มารศรี

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	ร้องเพลงไฉ่โลมชาตรี มารศรี	<p>พาลี ท่าโลมบน ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : วิ่งเข้าหานาง กระโดดขวา เท้าซ้ายลงเหยียดม เท้าขวาหลบเหยียดม มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำที่ไหล่นางแล้วคลายจับออก ศีรษะ : เฉียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าบัต 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำบัตมือพระออก ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 260 เยาวยอด

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	ร้องเพลงไฉ่โคมชาตรี เยาวยอด	<p>พาลี ท่าเซยคาง ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : กระโดดขวา เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายจับใต้คางนาง มือขวาโอบหลังนาง ศีรษะ : เฉียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าปิดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายม้วนมือจับใต้คางแล้วปิดมือพระออก มือขวาทำวสะเอว ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 261 ดนตรีรับ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	ดนตรีรับ	<p>พาลี ทำโศกเศร้า ทิศ : หน้าตรง อยู่ด้านขวาของเวที เท้า : เท้าซ้ายลงเหยียด เท้าขวาหลบเหยียด มือ : มือทั้ง 2 ข้างผสานไขว้กันระดับเอว ศีรษะ : เอียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนดึงออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 262 มารศรี (ทวน)

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	ร้องเพลงไอ้โลมชาติรี(ทวน) มารศรี	พาลี ท่ารำร้าย (1) ทิศ : หน้าตรง เท้า : วางส้นเท้าขวา มือ : มือซ้ายตั้งวงกลาง มือขวาตั้งวงบน ศีรษะ : เอียงซ้าย นางเทพดารา ท่าหลบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือขวาจับส่งหลัง มือซ้ายจับหางที่ชายพก ศีรษะ : เอียงซ้ายหลบหน้า

รูปที่ 263 เยาวยอด(ทวน)

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	ร้องเพลงไฉ่โลมชาติรี(ทวน) เยาวยอด	<p>พาลี ท่ารำร้าย (2) ทิศ : หน้าตรง เท้า : ก้าวเท้าขวา วางส้นเท้าซ้าย มือ : มือซ้ายจับสังหลัง มือขวาดั้งวงบน ศีรษะ : เอียงซ้าย แล้วเฉียงหน้าลง</p> <p>นางเทพดารา ท่าหลบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือขวาจับสังหลัง มือซ้ายจับหางที่ชายพก ศีรษะ : เอียงซ้ายหลบหน้า</p>

รูปที่ 264 สงสาร

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	ร้องเพลงไอ้โลมชาตรี สงสาร	<p>พาลี ทำตั้งวงบน ทิศ : หน้าตรง เท้า : พลิกขา กระโดดซ้าย เท้าขวาลงเหยียบม เท้าซ้าย ลบเหยียบม แล้วพลิกเท้า ยกเท้าขวาวางสั้นเท้า มือ : มือซ้ายตั้งมือตั้งแขน แล้วจับคว้าม้วนจับตั้งวง มือขวาเข้าอก ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายวางด้านหน้า เท้าขวายืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือขวาจับหางที่ซ้ายพัก มือซ้ายวางมือทอด แขนที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้ายหน้าمين</p>

รูปที่ 265 รักแสน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
8.	ร้องเพลงโถ่โลมชาติตรี รักแสน	<p>พาลี ทำรัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายลงเหยียดม เท้าขวาหลบเหยียดม มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลานที่หน้าอก ศีรษะ : เอียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ทำผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนลงออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 266 สุดรัก

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
9.	ร้องเพลงไอ้โลมชาตรี สุดรัก	<p>พาลี ท่ารัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาลงเหยียดม เท้าซ้ายลบบเหยียดม มือ : มือทั้ง 2 ข้างผสานที่หน้าอก ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาจับส่ง หลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 267 ยี่งชีวานต์

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
10.	ร้องเพลงไฉ่โลมชาติวี ยี่งชีวานต์	<p>พาลี ท่าซ็อก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาหลบเหลี่ยม เท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาขึ้นนิ้วชี้ที่อก ศีรษะ : เอียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายยกก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนลงออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 268 เยาวมาลย์

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
11.	ร้องเพลงไอ้โลมชาติตรี เยาวมาลย์	พาลี ท่าเรียก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาลงเหลี่ยม เท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาทำท่าเรียก ศีรษะ : มองนาง นางเทพดารา ท่ามอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายจับหงายระดับชายพก มือขวาจับ ส่งหลัง ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 269 จงได้

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
12.	ร้องเพลงไอ้โลมชาตรี จงได้	พาลี ท่าโกย 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : ย่ำเท้าขวา ยกเท้าซ้าย กระทบลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง โกยมือแบ ศีรษะ : เอียงขวา นางเทพดารา ท่ามอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายจับหงายระดับชายพก มือขวาจับ ส่งหลัง ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 270 ดนตรีรับ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
13.	ดนตรีรับ	<p>พาลี ทำรัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : ก้าวเท้าขวา กระบเท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้างผสานที่หน้าอก ศีรษะ : เอียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ทำผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนลงออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 271 เยาวมาลย์ (ทวน)

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
14.	ร้องเพลงไอ้โลมชาติรี(ทวน) เยาวมาลย์	พาลี ท่ารำร้าย (1) ทิศ : หน้าตรง เท้า : วางส้นเท้าขวา มือ : มือซ้ายตั้งวงกลาง มือขวาตั้งวงบน ศีรษะ : เอียงซ้าย นางเทพดารา ท่าหลบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือขวาจับส่งหลัง มือซ้ายจับหงายที่ชายพก ศีรษะ : เอียงซ้ายหลบหน้า

รูปที่ 272 จงได้ (ทวน)

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
15.	ร้องเพลงไอ้โลมชาติตรี(ทวน) จงได้	พาลี ท่ารำร้าย (2) ทิศ : หน้าตรง เท้า : ก้าวเท้าขวา วางส้นเท้าซ้าย มือ : มือซ้ายจับสังหลัง มือขวาดั้งวงบน ศีรษะ : เอียงซ้าย นางเทพดารา ท่าหลบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือขวาจับสังหลัง มือซ้ายจับหงายที่ชายพก ศีรษะ : เอียงซ้ายหลบหน้า

รูปที่ 273 ปราณี่

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
16.	ร้องเพลงโกลิโอมชาตรี ปราณี่	<p>พาลี ท่าตั้งวงบน ทิศ : หน้าตรง อยู่ด้านขวาของเวที เท้า : พลิกขา กระโดดซ้าย เท้าขวาลงเหยียบม เท้าซ้าย ลบเหยียบม แล้วพลิกเท้า ยกเท้าขวาวางสั้นเท้า มือ : มือซ้ายตั้งมือตั้งแขน แล้วจับคว้าม้วนจับตั้งวง มือขวาเข้าอก</p> <p>ศัรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายวางด้านหน้า เท้าขวายืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือซ้ายจับหงายที่ชายพก มือขวาวางมือทอด แขนที่หน้าขา</p> <p>ศัรษะ : เอียงซ้ายหน้าمين</p>

ลักษณะท่าร่าช่วงที่ 2 พุดจาหยอกล้อ ในทำนองเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า มีกระบวนท่าร่าทั้งสิ้นจำนวน 12 กระบวนท่าร่า ดังนี้

ตารางที่ 32 ความหมายของท่าร่าบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดาราเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า

ท่าที่	ชื่อท่าร่า	ความหมายท่าร่า
1.	พาลี ท่าเรียก นางเทพดารา ท่าพนมมือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการกวักมือเรียก เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการอ่อนน้อม
2.	พาลี ท่ารัก นางเทพดารา ท่าจีบปรกข้าง	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนความรักความปรารถนา เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการเคารพเหนือศิรัชะ
3.	พาลี ท่าชี้ นางเทพดารา ท่าชี้ศิรัชะ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการตัวนาง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการเคารพเหนือศิรัชะ
4.	พาลี ท่ามอง นางเทพดารา ท่าไหว้ชู	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการเคารพ
5.	พาลี ท่าโลมบน นางเทพดารา ท่าปิด 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณหัวไหล่ เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
6.	พาลี ท่าเชยคาง นางเทพดารา ท่าปิดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
7.	พาลี ท่าเด็ดคาง นางเทพดารา ท่าผลักมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
8.	พาลี ท่ายิ้ม นางเทพดารา ท่าตบหน้าขา	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการดีใจ เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการไม่พอใจ
9.	พาลี ท่ามอง นางเทพดารา ท่าจีบที่ปาก	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการล้วงละเมิด
10.	พาลี ท่าแตะอก นางเทพดารา ท่าชี้ปาก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวเรา เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการล้วงละเมิดทางวงจา
11.	พาลี ท่าสั่นมือ นางเทพดารา ท่าไหว้ข้างหู	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนผู้ที่เคารพ
12.	พาลี ท่าโอบนาง นางเทพดารา ท่าผลักไหล่	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการถูกเนื้อต้องตัว เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ

ตารางที่ 32 ความหมายของท่ารำบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดาราเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า
(ต่อ)

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
13.	พาลี ท่ามอง นางเทพดารา ท่าชี้ตา	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการมองหรือดู
14.	พาลี ท่ารัก นางเทพดารา ท่าสั่นมือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนความรักความปรารถนา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
15.	พาลี ท่าคลั่งมือ นางเทพดารา ท่ารัก	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนความเส่นหา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนความรักความปรารถนา
16.	พาลี ท่าสั่นมือ นางเทพดารา ท่าไหว้ชู	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนผู้ที่เคารพ
17.	พาลี ท่าชี้ นางเทพดารา ท่าตัวเรา	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวนาง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวเรา
18.	พาลี ท่ามอง นางเทพดารา ท่าไหว้มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนผู้ที่เคารพ
19.	พาลี ท่าแตะอก นางเทพดารา ท่าเชิญ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวเรา เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการทูลเชิญ
20.	พาลี ท่าสั่นมือ นางเทพดารา ท่าชี้ตั้งแขน	เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนบุคคลที่สาม
21.	พาลี ท่าแตะอก นางเทพดารา ท่าชี้ปาก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวเรา เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการพูดหรือวาจา

รูปที่ 274 พระเอยพระองค์

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	<p>ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า</p> <p>พระเอยพระองค์</p>	<p>พาลี ท่าเรียก ทิส : หน้าตรง เท้า : ทำขวาลงเหยียดม ทำซ้ายลบเหยียดม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาทำท่าเรียก ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าพนมมือ ทิส : หน้าตรง เท้า : ถอนเท้าซ้าย ก้าวเท้าขวา มือ : มือทั้ง 2 ข้าง พนมมือระดับหน้าอก ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 275 พระจงดโปรดเกล้า

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	<p>ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า</p> <p>พระจงดโปรดเกล้า</p>	<p>พาลี ทำรัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาลงเหยียดม เท้าซ้ายหลบเหยียดม มือ : มือทั้ง 2 ข้างผสานที่หน้าอก ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ทำจีบปรกข้าง ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายจีบปรกข้างระดับศีรษะ มือขวาจีบส่งหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 276 เกศี

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	<p>ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า</p> <p>เกศี</p>	<p>พาลี ท่าชี้ ทิศ : หันหลัง เท้า : เท้าซ้ายลงเหยียบม เท้าขวาหลบเหยียบม มือ : มือซ้ายชี้ขึ้นาง มือขวาเข้าอก ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าชี้ศีรษะ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือซ้ายจับสังหลัง มือขวาดังมือองอแขนชี้นิ้วชี้ ระดับศีรษะ ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 277 ร้องเอื้อน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	ร้องเอื้อน	<p>พาลี ท่ามอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : ก้าวเท้าขวาหลงเหลี่ยม เท้าซ้ายลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาเข้าอก ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าไหว้ชู ทิศ : เฉียงตัวไปทางซ้าย เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้าง พนมมือระดับหน้า ศีรษะ : เฉียงขวา</p>

รูปที่ 278 เอออะไร

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	ร้องเพลงพราหมณ์ตีต๋นน้ำเต้า เอออะไร	<p>พาลี ท่าโลมบน ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : วิ่งเข้าหานาง กระโดดขวา เท้าซ้ายลงเหยียด เท้าขวาหลบเหยียด มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำที่ไหล่ขวาแล้วคลายจับออก ศีรษะ : เฉียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าปัด 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายยกก้าวหน้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำปัดมือพระออก ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 279 มาทำ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า มาทำ	<p>พาลี ท่าเชยคาง ทิศ : เเฉียงตัวไปทางขวา เท้า : กระโดดขวา เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายจับใต้คางนาง มือขวาโอบหลังนาง ศีรษะ : เเฉียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าบัดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือซ้ายม้วนมือจับใต้คางแล้วบัดมือพระออก มือขวาวางที่หน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เเฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 280 ร้องเอื้อน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	ร้องเอื้อน	<p>พาลี ทำเต็ดคาง ทิศ : เอียงตัวไปทางขวา เท้า : กระโดดขวา เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาบ เหลี่ยม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวากำมือจับคางนาง ศีรษะ : เอียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ทำผลักมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือขวาผลักแขนดึงออก มือซ้ายจับหางที่ชายพก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 281 ดั่งนี้

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
8.	ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า ดั่งนี้	พาลี ทำยิ้ม ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายหลบเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายจับปาก มือขวาลงวง ศีรษะ : มองนาง นางเทพดารา ทำตบหน้าขา ทิศ : หน้าตรง เท้า : ก้าวหน้าเท้าซ้าย เท้าขวาเปิดส้นส้นเท้าหลัง มือ : มือซ้ายจับส่งหลัง มือขวาแบมือตบหน้าขาซ้าย ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 282 ล่วงคำพระศูลี

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
9.	ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า ล่วงคำพระศูลี	พาลี ท่ามอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายเข้าอก มือขวาลงวง ศีรษะ : เอียงขวา นางเทพดารา ท่าจิบออกจากปาก ทิศ : หน้าตรง เท้า : ก้าวหน้าเท้าขวา เท้าซ้ายเปิดสั้นสั้นเท้าหลัง มือ : มือซ้ายม้วนจิบออกจากปาก มือขวาจิบส่งหลัง ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 283 บัญชา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
10.	ร้องเพลงพราหมณ์ได้น้ำเต้า บัญชา	<p>พาลี ท่าตะออก ทิส : หน้าตรง เท้า : ทำซ้ายลงเหลี่ยม ทำขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือขวาหลวง มือซ้ายแบมือตะออก ศีรษะ : เอียงขวา</p> <p>นางเทพดารา ท่าชี้ปาก ทิส : หน้าตรง เท้า : ก้าวหน้าเท้าขวา ทำซ้ายเปิดสันสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายชี้นิ้วชี้ที่ปาก มือขวาจับส่งหลัง ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 284 ล่วงคำพระศุภีบัญญัติ (ทวน)

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
11.	ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า (ทวน) ล่วงคำพระศุภีบัญญัติ	พาลี ทำสันมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : ย่ำเท้าซ้ายลบเหลี่ยม เท้าขวาหลงเหลี่ยม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาตั้งวงกลางสันมือ ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง นางเทพดารา ทำไหว้ข้างหู ทิศ : หน้าตรง เท้า : ก้าวหน้าเท้าซ้าย เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้าง พนมมือข้างหูด้านซ้าย ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 285 พระจงดั้นคิด

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
12.	<p>ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า</p> <p>พระจงดั้นคิด</p>	<p>พาลี ท่าโอบนาง ทิศ : หันขวา เท้า : วิ่งเข้าหานาง มือ : มือทั้ง 2 ทำท่าโอบไหล่นาง ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลักไหล่ ทิศ : หันซ้าย เท้า : ผสมเท้า มือ : มือซ้ายแบมือแล้วไสมือที่หัวไหล่ซ้ายของลิง มือขวาจับหางที่ชายพก ศีรษะ : มองลิง</p>

รูปที่ 286 ดูก่อน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
13.	ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า ดูก่อน	พาลี ท่ามอง ทิศ : หันหลัง เท้า : เท้าซ้ายลงเหยียดม เท้าขวาหลบเหยียดม มือ : มือขวาหงว มือซ้ายเข้าอก ศีรษะ : มองนาง นางเทพดารา ท่าชี้ตา ทิศ : หน้าตรง เท้า : ก้าวหน้าเท้าซ้าย มือ : มือขวาจับส่งหลังชี้ มือซ้ายนิ้วชี้ที่ตา ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 287 ออย่าอวรณ์แต่สม

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
14.	ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า ออย่าอวรณ์แต่สม	พาลี ทำรัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : ทำขวาดลงเหลี่ยม ทำซ้ายลบเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง แบนมือไขว้ระดับหน้าอก ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง นางเทพดารา ทำสั้นมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : ผสมเท้า มือ : มือซ้ายตั้งมือตึงแขนระดับไหล่ มือขวาจับชายพก ศีรษะ : เอียงซ้ายหน้าเมิน

รูปที่ 288 เสน่หา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
15.	ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า เส่นหา	พาลี ทำคลึงมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : แแบมือทั้ง 2 ข้าง คลึงมือระดับหน้าอก ศีรษะ : เอียงขวามองนาง นางเทพดารา ทำรัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : ก้าวหน้าเท้าขวา มือ : แแบมือทั้ง 2 ผสานมือไขว้ที่หน้าอก ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 289 ร้องเอื้อน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
16.	ร้องเอื้อน	<p>พาลี ทำสันมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : ขยับเท้า เท้าขวาลงเหยียดม เท้าซ้ายลบบเหยียดม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาขึ้นนิ้วชี้ไปที่นาง ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ทำไหว้ชู ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า มือ : มือทั้ง 2 ข้าง พนมมือชูแขนระดับหน้า ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 290 ตัวน้อง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
17.	ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า ตัวน้อง	พาลี ท่าชี้ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาลงเหยียดม เท้าซ้ายลงเหยียดม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาชี้นิ้วชี้ ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง นางเทพดารา ท่าตัวเรา ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า มือ : มือซ้ายจับหางที่หน้าอก มือขวาจับส่งหลัง ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 291 เทวัญ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
18.	ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า เทวัญ	พาลี ท่ามอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายหลบเหลี่ยม เท้าขวาลงเหลี่ยม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาเข้าอก ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง นางเทพดารา ท่าไว้มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า มือ : มือซ้ายจับสังหลัง มือขวาดังมืออแขน ด้านหน้า ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 292 ประทานมา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
19.	ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า ประทานมา	พาลี ท่าตะออก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาลงเหลี่ยม เท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือ : มือซ้ายแบมือตะออก มือขวาลงวง ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง นางเทพดารา ท่าเชิญ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า มือ : มือทั้ง 2 ข้าง แบมือหงายไล่ระดับทางด้านซ้าย ศีรษะ : ลัดคอซ้าย

รูปที่ 293 ให้สุครีพอนุชา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
20.	<p>ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า</p> <p>ให้สุครีพอนุชา</p>	<p>พาลี ทำสั่นมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายหลบเหลี่ยม เท้าขวาลงเหลี่ยม มือ : มือซ้ายวางลง มือขวาตั้งมือแล้วสั่นข้อมือ ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ทำขึ้นนิ้วตั้งแขน ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า มือ : มือซ้ายจับสังหลัง มือขวาขึ้นนิ้วตั้งแขนข้างตัว ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 294 ดั่งวาทิ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
21.	ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า ดั่งวาทิ	<p>พาลี ท่าเตะออก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาลบเหลี่ยม เท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือ : มือซ้ายแบมือเตะออก มือขวาดวง ศิวะ : สายหน้า</p> <p>นางเทพดารา ท่าชี้ปาก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า มือ : มือซ้ายชี้นิ้วชี้ที่ปาก มือขวาจับส่งหลัง ศิวะ : เอียงขวา</p>

ลักษณะท่ารำช่วงที่ 3 เล้าโลม ในบทเจรจา มีกระบวนการท่ารำทั้งสิ้นจำนวน 36 ท่ารำ ดังนี้

ตารางที่ 33 ความหมายของท่ารำบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดาราบทเจรจา

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	พาลี ท่าโลมบน นางเทพดารา ท่าปิด 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณหัวไหล่ เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
2.	พาลี ท่าเขยคาง นางเทพดารา ท่าปิดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
3.	พาลี ท่าเด็ดคาง นางเทพดารา ท่าผลัดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
4.	พาลี ท่าเรียก นางเทพดารา ท่าเดิน	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการกวักมือเรียก เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการเดินหรือหนี
5.	พาลี ท่าผายมือซ้าย นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการบิดเบือน เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
6.	พาลี ท่าผายมือขวา นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการบิดเบือน เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
7.	พาลี ท่าผายมือสูง นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการบิดเบือน เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
8.	พาลี ท่าผอบ นางเทพดารา ท่ามอง	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนอุปกรณ์ที่บรรจุนาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง
9.	พาลี ท่าแบมือ 2 มือ นางเทพดารา ท่ามอง	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการรับมอบ เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง
10.	พาลี ท่าชี้มือ นางเทพดารา ท่าหลบ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการทำด้วยตัวเอง เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
11.	พาลี ท่าแบมือ นางเทพดารา ท่าหลบ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการรับมอบ เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
12.	พาลี ท่าอุ้ม นางเทพดารา ท่าอาย	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการอุ้มหรือจับ เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย

ตารางที่ 33 ความหมายของท่ารำบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดาราบทเจรจา (ต่อ)

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
13.	พาลี ท่าตบอก นางเทพดารา ท่าอาย	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความลำบาก เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
14.	พาลี ท่าปาดเหงื่อ นางเทพดารา ท่าอาย	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนความเหนื่อย เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
15.	พาลี ท่าอุ้ม นางเทพดารา ท่าอาย	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการอุ้มหรือจับ เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
16.	พาลี ท่าปาด 2 มือ นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการพามา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
17.	พาลี ท่าชี้ลง นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการมาถึงที่ เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
18.	พาลี ท่าชี้สูง นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการมองเห็น เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
19.	พาลี ท่าเขยคาง นางเทพดารา ท่าปิดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
20.	พาลี ท่าตัวเรา นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนตัวเรา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
21.	พาลี ท่าจับไขว้ 2 มือ นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการจากลา เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
22.	พาลี ท่าเรียก นางเทพดารา ท่ามอง	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการกวักมือเรียก เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการดูหรือจ้องมอง
23.	พาลี ท่าสั่นมือ นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการปฏิเสธ เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
24.	พาลี ท่าโศกเศร้า นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการเสียใจ เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ

ตารางที่ 33 ความหมายของท่ารำบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดาราบทเจรจา (ต่อ)

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
25.	พาลี ท่าเรียก นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการกวักมือเรียก เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
26.	พาลี ท่าชักมือ 2 ข้าง นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการชักนำพา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
27.	พาลี ท่าชี้ขึ้น นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนระยะเวลา เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
28.	พาลี ท่าเชิญ นางเทพดารา ท่าเดิน	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการทูลเชิญ เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการเดินหรือหนี
29.	พาลี ท่าเรียก นางเทพดารา ท่าเดิน	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการกวักมือเรียก เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการเดินหรือหนี
30.	พาลี ท่าไป นางเทพดารา ท่าเดิน	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการไป เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการเดินหรือหนี
31.	พาลี ท่าตบเตียง นางเทพดารา ท่าเดิน	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการนั่งบนเตียง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการเดินหรือหนี
32.	พาลี ท่าไป นางเทพดารา ท่าพัก	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการไป เป็นท่าที่แสดงการนิ่งเฉยหรือฟัง
33.	พาลี ท่าโลมเอว นางเทพดารา ท่าปิด 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณเอวหรือสะโพก เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
34.	พาลี ท่าจับ 3 นางเทพดารา ท่าจับ 3	เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการถูกเนื้อต้องตัว เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการถูกเนื้อต้องตัว
35.	พาลี ท่ายิ้ม นางเทพดารา ท่าขึ้นเตียง	เป็นท่ากิริยาที่แสดงการยินดี เป็นท่าที่แสดงการตีบทแทนการนั่งบนเตียง

รูปที่ 295 แม่ยอดซีวัน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	เจรจา แม่ยอดซีวัน	<p>พาลี ท่าโลมบน ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : วิ่งเข้าหานาง กระโดดขวา เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำที่ไหล่ นางแล้วคลายจับออก ศีรษะ : เฉียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าปัด 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำปัดมือพระออก ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 296 ขวัญชีวี

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	เจรจา ขวัญชีวี	<p>พาลี ท่าเซยคาง ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : กระโดดขวา เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาบปเหลี่ยม มือ : มือซ้ายจับใต้คางนาง มือขวาโอบหลังนาง ศีรษะ : เฉียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าปิดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายม้วนมือจับใต้คางแล้วปิดมือพระออก มือขวาทำวสะเอว ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 297 ศรีชีวิต

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	เจรจา ศรีชีวิต	<p>พาลี ท่าเด็ดคาง ทิส : หน้าตรง เท้า : กระโดดขวา เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายเข้าอก มือขวากำมือจับคางนาง ศีรษะ : เอียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลักมือเดียว ทิส : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือขวาผลักแขนลงออก มือซ้ายจับหงายที่หัวเข็มขัด ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 298 แม่อย่าอิดเอื้อน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	เจรจา แม่อย่าอิดเอื้อน	<p>พาลี ท่าเรียก ทิศ : หน้าตรง เท้า : ก้าวเท้าขวาลงเหลี่ยม เท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาทำท่าเรียก ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าเดิน ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า มือ : มือขวาดั้งมือตั้งแขนทอดมือลงมาระดับสะโพก มือซ้ายตั้งวงล่าง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 299 เป็อน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	เจรจา เป็อน	<p>พาลี ทำผายมือซ้าย ทิศ : หน้าตรง เท้า : ขยับขา เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายแบบมือคล้ายออก มือขวาเข้าอก ศีรษะ : มองมือ</p> <p>นางเทพดารา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาวางด้านหน้า เท้าซ้ายยืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือซ้ายจับหางที่ชายพก มือขวาวางมือทอด แขนที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงขวาหน้าمين</p>

รูปที่ 300 บิด

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	เจรจา บิด	<p>พาลี ท่าผายมือขวา ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : ขยับขา เท้าขวาลงเหลื่อม เท้าซ้ายลงเหลื่อม มือ : มือขวาแบบมือคลายออก มือซ้ายลงวง ศีรษะ : เฉียงขวา</p> <p>นางเทพดารา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายวางด้านหน้า เท้าขวายืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือขวาจีบหงายที่ชายพก มือซ้ายวางมือทอด แขนที่หน้าขา ศีรษะ : เฉียงซ้ายหน้าمين</p>

รูปที่ 301 คิดหลักหลบ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	เจรจา คิดหลักหลบ	<p>พาลี ท่าผายมือสูง ทิศ : หน้าตรง เท้า : ขยับขา เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายแบบมือสะบัดออกระดับหน้า มือขวาเข้าอก ศีรษะ : มองมือ</p> <p>นางเทพดารา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายวางด้านหน้า เท้าขวายืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือขวาจับหางที่ชายพก มือซ้ายวางมือทอด แขนที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้ายหน้าمين</p>

รูปที่ 302 อันผอบ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
8.	เจรจา อันผอบ	<p>พาลี ทำผอบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : ขยับขา เท้าขวาลงเหลี่ยม เท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาหงายมือเหมือนถือผอบ ศีรษะ : มองมือ</p> <p>นางเทพดารา ทำมอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า มือ : มือซ้ายจับหงายที่ชายพก มือขวาจับส่งหลัง ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 303 พี่น้รับ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
9.	เจรจา พี่น้รับ	<p>พาลี ท่าแบมือ 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง แบมือ ระดับหน้าอก ศีรษะ : มองมือ</p> <p>นางเทพดารา ท่ามอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า มือ : มือซ้ายจับหางที่ชายพก มือขวาจับสังหลัง ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 304 มากับมือ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
10.	เจรจา มากับมือ	<p>พาลี ท่าชี้มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายจับแบ่มือหงาย มือขวาชี้นิ้วชี้บนฝ่ามือ ศีรษะ : มองมือ</p> <p>นางเทพดารา ท่าหลบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า มือ : มือซ้ายจับหงายที่ชายพก มือขวาจับส่งหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 305 ถึงหนักหนอพีก็สู้ถือ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
11.	เจรจา ถึงหนักหนอพีก็สู้ถือ	<p>พาลี ท่าแบมือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : ขยับขา เท้าขวาลงเหลี่ยม เท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง แบมือ ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าหลบ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า มือ : มือซ้ายจับหงายที่ชายพก มือขวาจับส่งหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 306 ประคองอุ้ม

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
12.	เจรจา ประคองอุ้ม	<p>พาลี ท่าอุ้ม ทิศ : หน้าตรง เท้า : วิ่งเข้าหานาง เท้าขวาลงเหลี่ยม เท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง แบนมือระดับหน้าอกงอแขน ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า มือ : มือซ้ายแบนมือแตะแก้มด้านซ้าย มือขวาจับหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 307 ลำบากเหลือ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
13.	เจรจา ลำบากเหลือ	<p>พาลี ท่าตบอก ทิศ : หน้าตรง เท้า : ขยับเท้า เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง แบนมือตบที่หน้าอก ศีรษะ : สายหน้า</p> <p>นางเทพดารา ท่าอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า มือ : มือซ้ายแบมือแตะแก้มด้านซ้าย มือขวาจับ ส่งหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 308 จนนั่งช่อม

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
14.	เจรจา จนนั่งช่อม	พาลี ทำปาดเหงื่อ ทิศ : หน้าตรง เท้า : ขยับเท้า เท้าขวาลงเหยียดม เท้าซ้ายลงเหยียดม มือ : มือขวาปาดมือที่หน้า มือซ้ายเข้าอก ศีรษะ : ก้มหน้าปาดเหงื่อ หมายเหตุ คำว่าช่อม ทำอีกครั้งด้านซ้าย
		นางเทพดารา ทำอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า มือ : มือซ้ายแบมือแตะแก้มด้านซ้าย มือขวาจับ ส่งหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย

รูปที่ 309 เพราะอุ้มน้อง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
15.	เจรจา เพราะอุ้มน้อง	<p>พาลี ท่าอุ้ม ทิศ : หน้าตรง เท้า : วิ่งเข้าหานาง เท้าขวาลงเหลี่ยม เท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง แบมือระดับหน้าอกงอแขน ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า มือ : มือซ้ายแบมือแตะแก้มด้านซ้าย มือขวาจับหลัง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 310 จนพเจ้าเข้ามา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
16.	เจรจา จนพเจ้าเข้ามา	<p>พาลี ทำปาด 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : กระโดดเท้าขวา เท้าซ้ายลงเหลียม เท้าขวาบเหลียม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ตั้งวงด้านขวาแล้วปาดมือลงมา ศัรษะ : มองนาง หมายเหตุ แล้ววิ่งหมุนตัวพร้อมกับปาดมือ</p> <p>นางเทพดารา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายวางด้านหน้า เท้าขวายืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือซ้ายวางมือทอดแขนที่หน้าขา มือขวาจับหางที่ซ้ายพัก ศัรษะ : เฉียงซ้ายหน้าمين</p>

รูปที่ 311 มาถึงห้อง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
17.	เจรจา มาถึงห้อง	<p>พาลี ท่าซึ้ง ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : เท้าขวาลงเหยียดม เท้าซ้ายลงเหยียดม มือ : มือซ้ายชี้นิ้วชี้ลง มือขวาลงวง ศีรษะ : มองมือ</p> <p>นางเทพดารา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายวางด้านหน้า เท้าขวายืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือซ้ายวางมือทอดแขนที่หน้าขา มือขวาจับ หงายที่ชายพก ศีรษะ : เฉียงซ้ายหน้าمين</p>

รูปที่ 312 เห็นฉนี้

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
18.	เจอจา เห็นฉนี้	<p>พาลี ท่าชี้สูง ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาหลงเหลี่ยม เท้าซ้ายลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาเข้าอก ศีรษะ : พยักหน้า เอียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาวางด้านหน้า เท้าขวายืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือซ้ายวางมือทอดแขนที่หน้าขา มือขวาจีบ หงายที่ชายพก ศีรษะ : เอียงขวาหน้าمين</p>

รูปที่ 313 โฉมฉายา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
19.	เจรจา โฉมฉายา	<p>พาลี ท่าเซยคาง ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : วิ่งเข้าหานาง กระโดดขวา เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายจับใต้คางนาง มือขวาโอบหลังนาง ศีรษะ : เฉียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าปิดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือซ้ายม้วนมือจับใต้คางแล้วปิดมือพระออก มือขวาวางที่หน้าขาด้านขวา ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 314 เจ้าจะให้พี่

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
20.	เจรจา เจ้าจะให้พี่	<p>พาลี ทำตัวเรา ทิส : เคียงตัวไปทางขวา เท้า : เท้าขวาลงเหยียดม เท้าซ้ายลบบเหยียดม มือ : มือซ้ายจับเข่าอก มือขวาลงวง ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ทำพัก ทิส : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาวางด้านหน้า เท้าซ้ายยืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือซ้ายจับหางที่ชายพก มือขวาวางมือทอด แขนที่หน้าขา ศีรษะ : เคียงขวาหน้าمين</p>

รูปที่ 315 สละลา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
21.	เจรจา สละลา	<p>พาลี ท่าจับไขว้ 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : วิ่งเข้าหานาง กระโดดขวา เท้าซ้ายลงเหยียด เท้าขวาหลบเหยียด มือ : มือทั้ง 2 ข้าง จับหางไขว้ระดับอกแล้วสะบัดมือ ศีรษะ : เอียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนลงออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 316 ใสน้ำใจ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
22.	เจรจา ใสน้ำใจ	<p>พาลี ท่าเรียก ทิศ : หน้าตรง เท้า : ก้าวเท้าขวาลงเหลี่ยม เท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาทำท่าเรียก ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่ามอง ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า มือ : มือซ้ายจับหงายที่ชายพก มือขวาจับส่งหลัง ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 318 ปราณีนหนอ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
24.	เจรจา ปราณีนหนอ	<p>พาลี ท่าโศกเศร้า ทิศ : หน้าตรง เท้า : กระโดดเท้าขวา เท้าซ้ายหลบเหลี่ยม เท้าขวาลงเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง ผสานไขว้กันระดับสะเอว ศีรษะ : เอียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า เท้าขวาเปิดสันเท้าหลัง มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักแขนลงออก ศีรษะ : เอียงซ้ายหน้าمين</p>

รูปที่ 319 มาเถิดนะ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
25.	เจรจา มาเถิดนะ	<p>พาลี ท่าเรียก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายเข้าอก มือขวากวักมือเรียก ศรัทธา : เอียงขวามองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายวางด้านหน้า เท้าขวายืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือขวาจับหางที่ชายพก มือซ้ายวางมือทอด แขนที่หน้าขา ศรัทธา : เอียงซ้ายหน้าمين</p>

รูปที่ 320 แม่ย่าร้างรอ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
26.	เจรจา แม่ย่าร้างรอ	<p>พาลี ทำชกมือ 2 ข้าง ทิศ : หันหลัง เท้า : เท้าขวาลงเหยียดม เท้าซ้ายหลบเหยียดม มือ : มือทั้ง 2 ข้างกำมือหลวม แล้วชกมือเข้าหาตัว ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ทำพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาวางด้านหน้า เท้าซ้ายยื่นปลายเท้าเฉียง มือ : มือซ้ายจับหงายที่ชายพก มือขวาวางมือทอด แขนที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงขวาหน้าمين</p>

รูปที่ 321 ให้นานเนิ่น

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
27.	เจรจา ให้นานเนิ่น	<p>พาลี ท่าชี้ขึ้น ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาชี้นิ้วชี้ขึ้นข้างบน ศีรษะ : มองมือ</p> <p>นางเทพดารา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาวางด้านหน้า เท้าซ้ายยืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือซ้ายจับหางที่ชายพก มือขวาวางมือทอด แขนที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงขวาหน้าمين</p>

รูปที่ 322 เชิญ

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
28.	เจรจา เชิญ	<p>พาลี ท่าเชิญ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาหลงเหลี้ยม เท้าซ้ายลบเหลี้ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้าง แขน้อมือด้านข้างลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าเดิน ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า มือ : มือขวาตั้งมือตึงแขนทอดมือลงมาระดับสะโพก มือซ้ายตั้งวงล่าง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 323 แม่ร้อยซัง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
29.	เจอจา แม่มร้อยซัง	<p>พาลี ท่าเรียก ทิศ : หน้าตรง เท้า : ก้าวเท้าขวาหลงเหลี่ยม เท้าซ้ายลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายลงวง มือขวาทำท่าเรียก ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าเดิน ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าขวาก้าวหน้า มือ : มือขวาดั้งมือตึงแขนทอดมือลงมาระดับสะโพก มือซ้ายตั้งวงล่าง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 324 ไปนั่ง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
30.	เจรจา ไปนั่ง	<p>พาลี ทำไป ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายลงเหยียดม เท้าขวาหลบเหยียดม มือ : มือซ้ายม้วนมือจับออก มือขวาเข้าอก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางเทพดารา ทำเดิน ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า มือ : มือซ้ายตั้งมือตึงแขนทอดมือลงมาระดับสะโพก มือขวาตั้งวงล่าง ศีรษะ : เอียงขวา</p>

รูปที่ 325 ให้เพลินเพลินบนแท่นทอง

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
31.	<p>เจรจา</p> <p>ให้เพลินเพลินบนแท่นทอง</p>	<p>พาลี ท่าตบเตียง ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : วิ่งลงหลัง เท้าขวาดงเหลี่ยม เท้าซ้ายลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายเข้าอก มือขวาแบมือตบเตียง ศีรษะ : เฉียงขวา มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าเดิน ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า มือ : มือซ้ายตั้งมือตึงแขนทอดมือลงมาระดับสะโพก มือขวาตั้งวงล่าง ศีรษะ : เฉียงขวา</p>

รูปที่ 326 กล่าวจะอ่อน

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
32.	เจรจา กล่าวจะอ่อน	<p>พาลี ท่าไป ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือซ้ายม้วนมือจีบออก มือขวาเข้าอก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางเทพดารา ท่าพัก ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายวางด้านหน้า เท้าขวายืนปลายเท้าเฉียง มือ : มือขวาจีบหงายที่ชายพก มือซ้ายวางมือทอด แขนที่หน้าขา ศีรษะ : เอียงซ้ายหน้าمين</p>

รูปที่ 327 กรตระกองแสนพิศवास

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
33.	เจรจา กรตระกองแสนพิศवास	<p>พาลี ท่าโลมเอว ทิศ : เเฉียงตัวไปทางขวา เท้า : วิ่งเข้าหานาง กระโดดขวา เท้าซ้ายลงเหลี่ยม เท้าขวาหลบเหลี่ยม มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่าที่เอวนางแล้วคลายจับออก ศีรษะ : เเฉียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าปัด 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวหน้า มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่าปัดมือลงออก ศีรษะ : เเฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 328 ประคององค์องค์นางขึ้นเขยชม

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
34.	<p>เจรจา</p> <p>ประคององค์องค์นาง ขึ้นเขยชม</p>	<p>พาลี ท่าจับ 3 (จับมือเดียว) ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : ก้าวเท้าขวา กระทบเท้าซ้าย มือ : มือซ้ายจับมือนาง มือขวาจับเอว ศีรษะ : เอียงซ้ายมองนาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าจับ 3 (จับมือเดียว) ทิศ : หน้าตรง เท้า : เท้าซ้ายก้าวข้าง มือ : ม้วนมือจับทั้ง 2 ข้าง มือซ้ายตั้งมือตึงแขน มือขวาทำวสะเอว ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 329 ต่างแนบชิดสนิทสนมภิรมยา

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
35.	เจรจา ต่างแนบชิดสนิทสนมภิรมยา	<p>พาลี ทำยิ้ม ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : เท้าซ้ายหลบเหลี่ยม เท้าขวาลงเหลี่ยม มือ : กำมือจับหมอนแล้วมือซ้ายเข้าอก มือขวาลงวง ศีรษะ : มองนาง</p> <p>นางเทพดารา ทำขึ้นเตี้ยง ทิศ : หันหลัง เท้า : เท้าซ้ายก้าวขึ้นเตี้ยง แล้วหมุนตัวนั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายจับสังหลัง มือขวาดั้งวงบน แล้วพักมือ ศีรษะ : เฉียงขวาแล้วเอียงซ้าย หมายเหตุ ต้องส่งนางขึ้นก่อนแล้วพาลีขึ้นตาม</p>

ลักษณะท่ารำช่วงที่ 3 เล้าโลม ในทำนองเพลงหน้าพาทย์โลม มีกระบวนท่ารำทั้งสิ้น
จำนวน 14 ท่ารำ ดังนี้

ตารางที่ 34 ความหมายของท่ารำบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดาราเพลงหน้าพาทย์โลม

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	พาลี ท่าเกา นางเทพดารา ท่าชยับ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการเกาหน้าอก เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการชยับตัวออกห่าง
2.	พาลี ท่าโลมบน นางเทพดารา ท่าปิด 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณหัวไหล่ เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
3.	พาลี ท่าเขยคาง นางเทพดารา ท่าปิดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
4.	พาลี ท่ายิ้ม นางเทพดารา ท่าอาย	เป็นท่ากิริยาที่แสดงการยินดี เป็นท่ากิริยาที่แสดงการเขินอาย
5.	พาลี ท่าจับ 1 นางเทพดารา ท่าจับ 1	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการถูกเนื้อต้องตัว เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการถูกเนื้อต้องตัว
6.	พาลี ท่าเขยคาง นางเทพดารา ท่าปิดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
7.	พาลี ท่าเด็ดคาง นางเทพดารา ท่าผลัดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
8.	พาลี ท่าพียงนางหัวเราะ นางเทพดารา ท่าผลัด 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการหัวเราะและพียงตัวไปที่นาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
9.	พาลี ท่าจับ 2 นางเทพดารา ท่าจับ 2	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการถูกเนื้อต้องตัว เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการถูกเนื้อต้องตัว
10.	พาลี ท่าเขยคาง นางเทพดารา ท่าปิดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
11.	พาลี ท่าเด็ดคาง นางเทพดารา ท่าผลัดมือเดียว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการสัมผัสบริเวณใต้คาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ

ตารางที่ 34 ความหมายของท่ารำบทธาพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดาราเพลงหน้าพาทย์โลม (ต่อ)

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
12.	พาลี ท่าพิงนางเกาคาง นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการเกาคางและพิงตัวไปที่นาง เป็นท่ากิริยาที่แสดงแทนการปฏิเสธ
13.	พาลี ท่าจับ 3 นางเทพดารา ท่าจับ 3	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการถูกเนื้อต้องตัว เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการถูกเนื้อต้องตัว
14.	พาลี ท่านอน นางเทพดารา ท่านอน	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการหลับนอน เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการหลับนอน

รูปที่ 330 เพลงโลม ท่าที่ 1

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	เพลงโลม ท่าที่ 1	<p>พาลี ท่าเกา ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งบนฝ่าเท้า มือ : มือซ้ายเข้าอก มือขวาแบ่มือกวักข้อมือ ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางเทพดารา ท่าขยับ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายทำวแซน มือขวาวางบนหน้าขาซ้าย ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 331 เพลงโลม ท่าที่ 2

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	เพลงโลม ท่าที่ 2	<p>พาลี ท่าโลมบน ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งบนฝ่าเท้า มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำที่ไหล่นางแล้วคลายจับออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางเทพดารา ท่าปิด 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำปิดมือพระออก ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

รูปที่ 332 เพลงโลม ท่าที่ 3

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	เพลงโลม ท่าที่ 3	<p>พาลี ท่าเซยคาง ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งยกกัน มือ : มือซ้ายแบมือเซยใต้คางนาง มือขวาวางมือบนไหล่ทางด้านขวา ศีรษะ : เฉียงซ้าย มองหน้านาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าปิดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายม้วนมือจีบใต้คางแล้วปิดมือพระออกมือขวาทำวสะเอว ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 333 เพลงโลม ท่าที่ 4

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	เพลงโลม ท่าที่ 4	<p>พาลี ท้ายิ้ม ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายจับปาก มือขวาเข้าอก ศีรษะ : ก้มหน้า</p> <p>นางเทพดารา ท่าอาย ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายแบมือแตะที่แก้มด้านซ้าย มือขวาทอด แขนวางมือบนปลายเท้าด้านซ้ายลำตัว ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p>

รูปที่ 334 เพลงโลม ท่าที่ 5

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	เพลงโลม ท่าที่ 5	<p>พาลี ท่าจับ1 (ท่าจับสูง) ทิศ : เฉียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : ม้วนมือจับทั้ง 2 ข้าง แล้วจับมือนางโดยที่มือซ้ายตั้งแขนระดับไหล่ มือขวาระดับวงบน ศีรษะ : เฉียงซ้าย มองหน้านาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าจับ1 (ท่าจับสูง) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : ม้วนมือจับทั้ง 2 ข้าง มือซ้ายตั้งมือตั้งแขนระดับไหล่ มือขวาส่งแขนระดับวงบน ศีรษะ : เฉียงซ้าย</p> <p>หมายเหตุ ใช้จิ้งหะ 3 ครั้ง แล้วสะบัดมือจิ้งหะที่ 4</p>

รูปที่ 335 เพลงโลม ท่าที่ 6

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	เพลงโลม ท่าที่ 6	<p>พาลี ท่าเซยคาง ทิศ : เียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายจับใต้คางนาง มือขวาโอบเอว ศีรษะ : เียงซ้าย มองหน้านาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าบัดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายม้วนมือจับใต้คางแล้วบัดมือพระออก มือขวาทำวสะเอว ศีรษะ : เียงซ้าย</p>

รูปที่ 336 เพลงโลม ท่าที่ 7

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	เพลงโลม ท่าที่ 7	<p>พาลี ท่าเด็ดคาง ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งทับขา มือ : มือซ้ายกำมือหลวม ๆ จับคางตัวนาง มือขวาเขาก ศีรษะ : เอียงซ้าย มองหน้านาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลักมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายจับหางที่หัวเข็มขัด มือขวาดึงมือระดับหน้าอกแล้วผลักมือลงออก ศีรษะ : เอียงซ้ายมองหน้าลิง</p>

รูปที่ 337 เพลงโลม ท่าที่ 8

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
8.	เพลงโลม ท่าที่ 8	<p>พาลี ท่าพิงหัวเราะ ทิศ : หันซ้าย เท้า : นั่งไขว่ขาขวา พิงตัวเข้าหานาง มือ : มือทั้ง 2 ข้าง แม่มือวนสลับระดับปาก ศีรษะ : เงยหน้าขึ้น</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักดิ่งออก ศีรษะ : เอียงซ้าย หมายเหตุ นางผลักดิ่งหมุนกลับตัวบนเตียง</p>

รูปที่ 338 เพลงโลม ท่าที่ 9

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
9.	เพลงโลม ท่าที่ 9	<p>พาลี ท่าจับ 2 (ท่าจับไขว้) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับขา มือ : ม้วนมือจับทั้ง 2 ข้าง มือซ้ายตั้งวงล่างจับมือนาง มือขวาไขว้มือตั้งแขนไปที่นางระดับหน้าอกนาง ศีรษะ : เอียงซ้าย มองหน้านาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าจับ 2 (ท่าจับไขว้) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเหยียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : ม้วนมือจับทั้ง 2 ข้าง มือซ้ายตั้งมือตั้งแขนทอดไป ด้านข้างลำตัว มือขวาตั้งวงล่าง ศีรษะ : เอียงซ้ายมองหน้าลิง</p> <p>หมายเหตุ ใช้จังหวะ 3 ครั้ง แล้วสะบัดมือจังหวะที่ 4</p>

รูปที่ 339 เพลงโลม ท่าที่ 10

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
10.	เพลงโลม ท่าที่ 10	<p>พาลี ท่าเซยคาง ทิศ : เียงตัวไปทางขวา เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายจับใต้คางนาง มือขวาโอบเอวนาง ศีรษะ : เียงซ้าย มองหน้านาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าบัดมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายม้วนมือจับใต้คางแล้วบัดมือพระออก มือขวาทำวสะเอว ศีรษะ : เียงซ้าย</p>

รูปที่ 340 เพลงโลม ท่าที่ 11

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
11.	เพลงโลม ท่าที่ 11	<p>พาลี ท่าเด็ดคาง ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งทับขา มือ : มือซ้ายกำมือหลวม ๆ จับคางตัวนาง มือขวาเขาก ศีรษะ : เอียงซ้าย มองหน้านาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลักมือเดียว ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายจับหงายที่หัวเข่าชิด มือขวาดั้งมือระดับหน้าอกแล้วผลักมือลงออก ศีรษะ : เอียงซ้ายมองหน้าลง</p>

รูปที่ 341 เพลงโลม ท่าที่ 12

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
12.	เพลงโลม ท่าที่ 12	<p>พาลี ท่าฟิงเกาคาง ทิศ : เที่ยงตัวไปทางซ้าย เท้า : นั่งไขว่ขาขวา ฟิงตัวเข้าหานาง มือ : มือซ้ายเกาคาง มือขวาเข้าอก ศีรษะ : เที่ยงขวา</p> <p>นางเทพดารา ท่าผลัก 2 มือ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : มือทั้ง 2 ข้างผลักลึงออก ศีรษะ : เที่ยงซ้าย</p>

รูปที่ 342 เพลงโลม ท่าที่ 13

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
13.	เพลงโลม ท่าที่ 13	<p>พาลี ท่าจับ 3 (จับมือเดียว) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งทับขา มือ : ม้วนมือจับทั้ง 2 ข้าง มือซ้ายตั้งมือตึงแขนทอดไป ด้านหน้าแล้วจับมือนาง มือขวาจับเอวนาง ศีรษะ : เอียงซ้าย มองหน้านาง</p> <p>นางเทพดารา ท่าจับ 3 (จับมือเดียว) ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบไปทางด้านขวาซ้อนขา มือ : มือซ้ายตั้งมือตึงแขน มือขวาทำวสะเอว ศีรษะ : เอียงซ้ายมองหน้าลิง หมายเหตุ ใช้จังหวะ 3 ครั้ง แล้วสะบัดมือจังหวะที่ 4</p>

รูปที่ 343 เพลงโลม ท่าที่ 14

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
14.	เพลงโลม ท่าที่ 14	<p>พาลี ท่านอน ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพิงหลังนาง มือ : วางมือซ้ายลงบนเตียง มือขวาเอวเอนนาง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางเทพดารา ท่านอน ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบ มือ : วางมือซ้ายลงบนเตียง มือขวาวางหน้าขาซ้าย ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

ลักษณะท่ารำช่วงที่ 4 ประดิพัทธ์ ในทำนองเพลงหน้าพาทย์ตระนอน มีกระบวนการท่ารำทั้งสิ้นจำนวน 7 ท่ารำ ดังนี้

ตารางที่ 35 ความหมายของท่ารำบทบาทพาลีเกี่ยวกับพาราสีนางเทพดาราเพลงหน้าพาทย์ตระนอน

ท่าที่	ชื่อท่ารำ	ความหมายท่ารำ
1.	พาลี ท่าไหว นางเทพดารา ท่าไหว	เป็นท่ากิริยาที่แสดงถึงการเคารพ คือการไหว้พระก่อนนอน หรือไหว้สถานที่ก่อนปฏิบัติกิจ
2.	พาลี ท่านภาพร นางเทพดารา ท่านภาพร	เป็นท่ารำในแม่ท่าเพลงแม่บทใหญ่ แสดงความสูงส่งยิ่งใหญ่ ความสง่างาม ภูมิฐาน
3.	พาลี ท่าผาลา นางเทพดารา ท่าผาลา	เป็นท่ารำในแม่ท่าเพลงแม่บทใหญ่ แสดงความสูงส่งยิ่งใหญ่ ความสง่างาม ภูมิฐาน
4.	พาลี ท่ากระบี่ตีท่า นางเทพดารา ท่ากระบี่ตีท่า	เป็นท่ารำในแม่ท่าเพลงแม่บทใหญ่ แสดงความสูงส่งยิ่งใหญ่ ความสง่างาม ภูมิฐาน
5.	พาลี ท่าบัวชูฝัก นางเทพดารา ท่าบัวชูฝัก	เป็นท่ารำในแม่ท่าเพลงแม่บทใหญ่ แสดงความสูงส่งยิ่งใหญ่ ความสง่างาม ภูมิฐาน
6.	พาลี ท่านางนอน นางเทพดารา ท่านางนอน	เป็นท่ารำในแม่ท่าเพลงแม่บทใหญ่ แสดงถึงการเตรียมจะได้หลับนอน
7.	พาลี ท่านอน นางเทพดารา ท่านอน	เป็นท่ากิริยาที่แสดงการได้หลับนอนของตัวแสดง

รูปที่ 344 เพลงตระนอน ท่าที่ 1

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
1.	เพลงตระนอน ท่าที่ 1	พาลี และนางเทพดารา ท่าไหว้ ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับขา และ นั่งพับเพียบ มือ : ซ้อนมือแบทั้ง 2 ขึ้น พนมมือ แล้วเดินมือลงมา พนมมือระดับหน้าอก ศีรษะ : ไม่เอียง

รูปที่ 345 เพลงตระนอน ท่าที่ 2

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
2.	เพลงตระนอน ท่าที่ 2	พาลี และนางเทพดารา ทำนภาพร ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับขา และนั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายจับคว่ำข้างลำตัว แล้วสอดจับขึ้นไปแบ มือระดับวงบน มือขวาหงายมือแบแล้วพลิกมือ ตั้งแขน ระดับไหล่ ศีรษะ : เอียงขวา หมายเหตุ ใช้ตัว 4 จังหวะ

รูปที่ 346 เพลงตระนอน ท่าที่ 3

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
3.	เพลงตระนอน ท่าที่ 3	พาลี และนางเทพดารา ทำผาลา ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับขา และนั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายม้วนมือจับเป็นตั้งวงบน มือขวาตั้งวง แล้วหงายมือแบงอแขนระดับวงล่าง ศีรษะ : เอียงซ้าย หมายเหตุ ใช้ตัว 4 จังหวะ

รูปที่ 347 เพลงตระนอน ท่าที่ 4

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
4.	เพลงตระนอน ท่าที่ 4	พาลี และนางเทพดารา ทำกระบี่สีท่า ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับขา และพับเพียบ มือ : มือซ้ายตั้งวงล่างแล้วซ้อนข้อมือจับหางตั้งแขน มือขวาม้วนมือจับเป็นตั้งวงบน ศีรษะ : เอียงขวา หมายเหตุ ใช้ตัว 4 จังหวะ

รูปที่ 348 เพลงตระนอน ท่าที่ 5

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
5.	เพลงตระนอน ท่าที่ 5	พาลี และนางเทพดารา ทำบัวชูฝึก ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับขา และนั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายม้วนมือจับเป็นตั้งวงล่าง มือขวาพลิก ข้อมือตั้งวงแล้วหงายวงแบมือระดั่งวงบนข้าง ลำตัว ศีรษะ : เอียงซ้าย หมายเหตุ ใช้ตัว 4 จังหวะ

รูปที่ 349 เพลงตระนอน ท่าที่ 6

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
6.	เพลงตระนอน ท่าที่ 6	พาลี และนางเทพดารา ท่านางนอน ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับขา และนั่งพับเพียบ มือ : มือซ้ายตั้งวงล่างแล้วพลิกข้อมือหงายท้องแขน งอแขนระดับวงล่างข้างลำตัว มือขวาม้วนมือ จับแล้ววาดมือลงเป็นตั้งวงล่าง ศีรษะ : เอียงขวา

รูปที่ 350 เพลงตระนอน ท่าที่ 7

ท่าที่	เพลง/เนื้อร้อง	อธิบายท่ารำ
7.	เพลงตระนอน ท่าที่ 7	<p>ทศกัณฐ์ ท่านอน ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบแล้วเหยียดขาออกไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายกรายมือจับออกแล้วทำวหมอน มือขวาตั้งวงล่างแล้วโอบเอวนาง ศีรษะ : เอียงซ้าย</p> <p>นางมณฑิลา ท่านอน ทิศ : หน้าตรง เท้า : นั่งพับเพียบแล้วเหยียดขาออกไปทางด้านขวา มือ : มือซ้ายกรายมือจับออกแล้วทำวหมอน มือขวาตั้งวงล่างแล้วเดินมือมาวางที่ขา ศีรษะ : เอียงซ้าย</p>

การใช้พื้นที่ในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดารา

เนื่องจากการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดารา อยู่ในภายในห้องบรรทม การใช้พื้นที่ในการแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดารา มี 2 ลักษณะ คือการยืนเกี่ยวพาราซีและการนั่งเกี่ยวพาราซีนั่งเตียงใหญ่ การยืนเกี่ยวพาราซีปรากฏการรำยืนเกี่ยวอยู่ 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนชมโฉม ซึ่งการยืนเกี่ยวพาราซีในขั้นตอนนี้ผู้แสดงเป็นพาลีจะเข้าหาตัวนางเพียงด้านเดียวคือด้านขวาของผู้แสดง เช่น

ท่าในเนื้อร้อง ดั่งดวงจันทร์	ดั่งรูปรูปที่ 226
ท่าในเนื้อร้อง ธนูศิลป์	ดั่งรูปรูปที่ 228
ท่าในเนื้อร้อง มฤคิน	ดั่งรูปรูปที่ 230
ท่าในเนื้อร้อง เรียบราย	ดั่งรูปรูปที่ 233
ท่าในเนื้อร้อง ดังจะแย้ม	ดั่งรูปรูปที่ 236
ท่าในเนื้อร้อง เฉิดฉาย	ดั่งรูปรูปที่ 239
ท่าในเนื้อร้อง ทองพราย	ดั่งรูปรูปที่ 242
ท่าในเนื้อร้อง พิศกรรณ	ดั่งรูปรูปที่ 243

ขั้นตอนพุดจาหยอกล้อและขั้นตอนการเล่าโลม เป็นขั้นตอนการยืนเกี่ยวพาราซีนางเทพดาราซึ่งจะเข้าหาตัวนางทั้งทางด้านซ้ายและด้านขวา ส่วนนางก็จะยืนพัก มอง ฟัง หรือเดินหนีไปทางซ้ายและทางขวาโดยคำนึงถึงความสมดุลของการใช้เวที การนั่งเกี่ยวพาราซีมีการกำหนดตำแหน่งการนั่งรำหรือนั่งเกี่ยวไว้อย่างชัดเจน คือ ผู้ชายหรือพาลีนั่งด้านซ้ายมือของผู้แสดง และผู้หญิงหรือนางเทพดารานั่งด้านขวามือของผู้แสดง หากแต่มีท่าการเกี่ยวพาราซีจึงมีการขยับเบี่ยงตัวเข้าหาคู่เพื่อให้ดูเป็นการเกี่ยวพาราซีที่สมบูรณ์

สรุป

การแสดงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดารา เกิดขึ้นจากการการแสดงประจำปีเพื่อพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม แสดงครั้งแรกและครั้งที่ 2 เมื่อปีพุทธศักราช 2517 ณ โรงละครแห่งชาติ ต่อมา นำแสดงครั้งที่ 3 เมื่อปีพุทธศักราช 2525 ณ โรงละครแห่งชาติ และครั้งที่ 4 แสดงเมื่อปีพุทธศักราช 2535 ณ โรงละครแห่งชาติ และครั้งที่ 5 แสดงเมื่อปีพุทธศักราช 2545 ณ สังกศิตศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ครั้งที่ 6 แสดงเมื่อปีพุทธศักราช 2548 ณ โรงละครแห่งชาติ ครั้งที่ 7 แสดงเมื่อปีพุทธศักราช 2549 ณ โรงละคร

แห่งชาติ ครั้งที่ 8 แสดงเมื่อปีพุทธศักราช 2550 ณ หอประชุมใหญ่ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 9 แสดงเมื่อปีพุทธศักราช 2551 ณ หอวิชาวุธานุสรณ์ ครั้งที่ 10 – 13 แสดงเมื่อปีพุทธศักราช 2552 ณ หอวิชาวุธานุสรณ์ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือจังหวัดนครราชสีมา โรงละครแห่งชาติภาคตะวันตกจังหวัดสุพรรณบุรี และสังคีตศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ครั้งที่ 14 - 16 แสดงเมื่อปีพุทธศักราช 2553 ณ โรงละครแห่งชาติ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันตกจังหวัดสุพรรณบุรี และโรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือจังหวัดนครราชสีมา ครั้งที่ 17 แสดงเมื่อปีพุทธศักราช 2555 ณ โรงละครแห่งชาติ ครั้งที่ 18 แสดงเมื่อปีพุทธศักราช 2556 ณ โรงละครแห่งชาติ ซึ่งแสดงทั้งสิ้นจำนวน 18 ครั้ง ซึ่งนายเสรีหวังในธรรม จัดทำบทการแสดงโขน โดยยึดบทและดำเนินเรื่องตามบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ใช้วงดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้า เครื่องคู่ หรือเครื่องใหญ่บรรเลงประกอบการแสดง การแต่งกายพาลีแต่งสีเขียวขลิบแดง สวมหัวโขนพาลี นางเทพดาราแต่งกายสีแดงขลิบเขียว สีชมพูขลิบฟ้า และสีชมพูขลิบน้ำเงิน สวมมงกุฏ อุปกรณ์ประกอบการแสดง ได้แก่ เตี้ยงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยมและหมอนสี่เหลี่ยม และพานเครื่องราชูปโภค ซึ่งอาจจะมีหรือไม่มีก็ได้ เนื่องจากเวลาแสดงอาจเกิดอุบัติเหตุทำให้เครื่องราชูปโภคเกิดความเสียหาย มีการเขียนฉากเป็นห้องบรรทมและตกแต่งด้วยผ้าเบริบเสมือนผ้าม่านในห้องบรรทม กระทบท่ารำเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการชมโคม การพุดจาหยอกล้อ การเฝ้าโคม และการประดิษฐ์ กระทบท่ารำเลียนแบบท่าทางกิจกรรมชาติของมนุษย์ การรำตีบทตามคำร้อง การรำตามทำนองเพลงหน้าพาทย์

4.4 วิเคราะห์เปรียบเทียบองค์ประกอบการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

การเปรียบเทียบองค์ประกอบการแสดงบทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขน จำนวน 3 ตอน ได้แก่ บทบาทพระรามเกี่ยวพาราซีนางสีดา ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟปราบบรรลัยกัลป์ บทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราซีนางมณโฑ ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ และบทบาทพาลีเกี่ยวพาราซีนางเทพดารา ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง มีองค์ประกอบการแสดงจำนวน 8 ข้อ จากข้างต้น ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์สรุปเป็นตารางตามรายละเอียดของหัวข้อดังนี้

1. ความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง
2. บทโขนประกอบการแสดง
3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง
4. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง
5. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง
6. ฉากประกอบการแสดง
7. การคัดเลือกผู้แสดง
8. กระบวนการทำรำ

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง

เนื้อหา	พระรามเกี่ยวนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพดารา
ความเป็นมาของการแสดง	เกิดจากการแสดงประจำปีของกรมศิลปากร เพื่อหาชุดการแสดงโขนและละคอนแสดงต้อนรับปีพุทธศักราชใหม่	เกิดจากแนวความคิดของนายเสวี หวังในธรรม ที่จะจัดทำบทการแสดงโขนชุด นางมณโฑหุงน้ำทิพย์ให้ครบและจบตอน	เกิดจากการแสดงประจำปีของกรมศิลปากร เพื่อพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม
แสดงครั้งที่ 1	วันที่แสดง เริ่มวันที่ 20 พ.ย 2496 ถึง วันที่ 24 ม.ค. 2497 รวม 78 รอบ	วันที่แสดง วันที่ 24 มีนาคม 2549	วันที่แสดง วันที่ 2 3 และ 7 เดือนกุมภาพันธ์ 2517
	สถานที่แสดง โรงละคอนศิลปากร	สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ(โรงเล็ก)	สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ
	ผู้แสดง พระราม นายอาคม สายาคม นายจ่านง พรพิสุทธิ นางสีดา นางสาวอัจฉรา อยู่ปิยะ นางสาวมณฑา บุญติด	ผู้แสดง ทศกัณฐ์ นายศิริพงษ์ ทวีทรัพย์ นางมณโฑ นางวลัยพร กระทุ้มเขต	ผู้แสดง พาลี นายฉลาด พกุลานนท์ นางเทพดารา นางสาวกัลยา สัมพันธ์
	ผู้ถ่ายทอดทำรำ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี หม่อมครูต่วน คุณครูจำเรียง พุทธประดับ	ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูราชมพ โปธิเวส คุณครูสุดจิตต์ พันธุ์สังข์ คุณครูรัจนา พวงประยงค์ คุณครูตวงฤดี ถาวรพาลี	ผู้ถ่ายทอดทำรำ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี คุณครูกรี วรสระริน คุณครูจำเรียง พุทธประดับ

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระราชมเหศวรนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพดารา
ครั้งที่ 2	วันที่แสดง วันที่ 10 – 11 สิงหาคม 2534	วันที่แสดง วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2550	วันที่แสดง วันเสาร์และวันอาทิตย์ เดือนกุมภาพันธ์ 2517
	สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ	สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ	สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ
	ผู้แสดง พระราชม นายไพฑูรย์ เข้มแข็ง นางสีดา นางจินดารัตน์ จารุสาร	ผู้แสดง ทศกัณฐ์ นายศิริพงษ์ ทวีทรัพย์ นางมณโฑ นางสาวอุษา แดงวิจิตร	ผู้แสดง พาลี นายฉลาด พกุลานนท์ นายอุดม พึ่งพยอม นางเทพดารา นางสาวกัลยา สัมพันธ์ นางใบศรี แสงอนันต์
ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูจำเรียง พุฒประดับ	ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูราชมพ โพธิเวส คุณครูสุดจิตต์ พันธุ์สิงห์ คุณครูรัจนา พวง ประยงค์ คุณครูดวงฤดี ภาพรพาสี	ผู้ถ่ายทอดทำรำ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสณี คุณครูกรี วรสระวิน คุณครูจำเรียง พุฒประดับ	

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระรามเกี่ยวนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพดารา
ครั้งที่ 3	วันที่แสดง วันที่ 10 – 11 สิงหาคม 2534	วันที่แสดง วันที่ 24 กันยายน 2553	วันที่แสดง ปี 2525
	สถานที่แสดง สังคีตศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ	สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ	สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ
	ผู้แสดง พระราม นายฤทธิเทพ เกาว์หิรัญ นางสีดา นางสิริวรรณ อัจฉกร	ผู้แสดง ทศกัณฐ์ นายวัชรวัน ธนะพัฒน์ นางมณโฑ นางพรทิพย์ ทองคำ	ผู้แสดง พาลี นายสมนึก บัวทอง นางเทพดารา นางสาวดวงฤดี ภาพรพาสี
	ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูจินดาร์ตน์ จารุสาร	ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูราชม โพธิเวส คุณครูสุดจิตต์ พันธุ์สังข์ คุณครูสมศักดิ์ ทัดติ คุณครูวีณา พวงประยงค์ คุณครูไบศรี แสงอนันต์ คุณครูดวงฤดี ภาพรพาสี	ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูฉลาด พุกลานนท์ คุณครูบุณนาค ทรรพรา นนท์ คุณครูไบศรี แสงอนันต์

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระราชมเหศวรนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพ ดารา
ครั้งที่ 4	วันที่แสดง วันที่ ที่ 22 กุมภาพันธ์ 2556	วันที่แสดง วันที่ 27 พฤษภาคม 2555	วันที่แสดง ปี 2535
	สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ	สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ ภาตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา	สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ
	ผู้แสดง พระราชม นายปรัชญา ชัยเทศ นางสีดา นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์	ผู้แสดง ทศกัณฐ์ นายวัชรวัน ธนะพัฒน์ นางมณโฑ นางสาวภวีณี เดชสุภา	ผู้แสดง พาลี นายสมนึก บัวทอง นางเทพดารา นางสาวอุษา แดงวิจิตร
	ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูสมรัตน์ ทองแท้ คุณครูรัจนา พวง ประยงค์ คุณครูจินดารัตน์ จารุสาร คุณครูดวงฤดี ธารพาลี	ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูราชมพ โปธิเวส คุณครูสุดจิตต์ พันธุ์สังข์ คุณครูสมศักดิ์ ทัดติ คุณครูอุษา แดงวิจิตร	ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูฉลาด พกุลานนท์ คุณครูบุษนาค ทรรพธา นนท์ คุณครูไบศรี แสงอนันต์

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระราชมเหศวรนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพดารา
ครั้งที่ 5		วันที่แสดง วันที่ 3, 10 มิถุนายน 2555	วันที่แสดง ปี 2545
		สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ	สถานที่แสดง ณ สังกัศิตศาลา บริเวณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
		ผู้แสดง ทศกัณฐ์ นายวัชรวัน ธนะพัฒน์ นางมณโฑ นางสาวภวินี เดชสุภา	ผู้แสดง พาลี นายสุรเดช เผ่าช่างทอง นางเทพดารา นางวรวรรณ พลับ ประสิทธิ์
		ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูรามพ โพธิเวส คุณครูสุดจิตต์ พันธุ์สิงห์ คุณครูสมศักดิ์ ทัดติ คุณครูอุษา แดงวิจิตร	ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว คุณครูสมนึก บัวทอง คุณครูใบศรี แสงอนันต์ คุณครูดวงฤดี ทัพพรพาลี

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระรามเกี่ยวนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพดารา
ครั้งที่ 6		วันที่แสดง วันที่ 9 มิถุนายน 2555	วันที่แสดง ปี 2548
		สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ ภาคตะวันตก จังหวัดสุพรรณบุรี	สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ
		ผู้แสดง ทศกัณฐ์ นายวัชรวัน ธนะพัฒน์ นางมณโฑ นางสาวภวิณี เดชสุภา	ผู้แสดง พาลี นายเลี้ยว คงลายทอง นางเทพดารา นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
		ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูราชมพ โปธิเวส คุณครูสุดจิตต์ พันธุ์สิงห์ คุณครูสมศักดิ์ ทัดติ คุณครูอุษา แดงวิจิตร	ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูฉลาด พุกลานนท์ คุณครูประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว คุณครูใบศรี แสงอนันต์ คุณครูดวงฤดี ภาพรพาลี

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระรามเกียรติ์นางสีดา	ทศกัณฐ์เกียรติ์นางมณโฑ	พาลีเกียรติ์นางเทพดารา
ครั้งที่ 7		วันที่แสดง วันที่ 29 มีนาคม 2556	วันที่แสดง ปี 2549
		สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ	สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ
		ผู้แสดง ทศกัณฐ์ นายอนุชา สุมนมาลย์ นางมณโฑ นางสาวภวีณี เดชสุภา	ผู้แสดง พาลี นายเลี้ยว คงลายทอง นางเทพดารา นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
		ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูราชมพ โปธิเวส คุณครูสุจิตต์ พันธุ์สิงห์ คุณครูสมศักดิ์ ทัดติ คุณครูอุษา แดงวิจิตร	ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูฉลาด พุกลานนท์ คุณครูประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว คุณครูใบศรี แสงอนันต์ คุณครูดวงฤดี ธารพาลี

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระรามเกี่ยวนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพดารา
ครั้งที่ 8			วันที่แสดง วันที่ 24 มีนาคม 2550
			สถานที่แสดง หอประชุมใหญ่ ศูนย์วัฒนธรรมแห่ง ประเทศไทย
			ผู้แสดง พาลี นายเลี้ยว คงลายทอง นางเทพดารา นางนาฎยา รัตนศึกษา
			ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูฉลาด พุกลานนท์ คุณครูประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว คุณครูตวงฤดี ภาพรพาลี

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระรามเกี่ยวนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพดารา
ครั้งที่ 9			วันที่แสดง วันที่ 30 พฤษภาคม 2551
			สถานที่แสดง หอวิชาการานุสรณ์
			ผู้แสดง พาลี นายกิตติ จาตุประยูร นางเทพดารา นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
			ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทอง คุณครูเลียว คงลายทอง คุณครูใบศรี แสงอนันต์ คุณครูดวงฤดี ภาพรพาลี

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระรามเกี่ยวนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพดารา
ครั้งที่ 10			วันที่แสดง วันที่ 6 และ 13 กันยายน 2552
			สถานที่แสดง หอชิวราวุธานุสรณ์
			ผู้แสดง พาลี นายกิตติ จาตุประยูร นางเทพดารา นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
			ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทอง คุณครูเลี้ยว คงลายทอง คุณครูไบศรี แสงอนันต์ คุณครูดวงฤดี ภาพรพาลี

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระราชมเหศวรนางสีดา	ทศกัณฐ์เหศวรนาง มณโฑ	พาลีเหศวรนางเทพดารา
ครั้งที่ 11			วันที่แสดง วันที่ 27 กันยายน 2552
			สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา
			ผู้แสดง พาลี นายกิตติ จาตุประยูร นางเทพดารา นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
			ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทอง คุณครูเลี้ยว คงลายทอง คุณครูใบศรี แสงอนันต์ คุณครูดวงฤดี ทัพพะพาลี

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระรามเกี่ยวนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพดารา
ครั้งที่ 12			วันที่แสดง วันที่ 10 และ 17 ตุลาคม 2552
			สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ ภาควิชาตะวันตก จังหวัดสุพรรณบุรี
			ผู้แสดง พาลี นายกิตติ จาตุประยูร นางเทพดารา นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
			ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทอง คุณครูเลี้ยว คงลายทอง คุณครูใบศรี แสงอนันต์ คุณครูตวงฤดี ภาพรพาลี

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระราชมเหศวรนางสีดา	ทศกัณฐ์เหศวรนางมณโฑ	พาลีเหศวรนางเทพดารา
ครั้งที่ 13			วันที่แสดง วันที่ 28 พฤศจิกายน 2552
			สถานที่แสดง ณ สังกัศตศาลา บริเวณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
			ผู้แสดง พาลี นายกิตติ จาตุประยูร นางเทพดารา นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
			ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทอง คุณครูเลียว คงลายทอง คุณครูใบศรี แสงอนันต์ คุณครูดวงฤดี ทัพพรพาลี

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระราชมเหศวรนางสีดา	ทศกัณฐ์เหศวรนางมณฑิลา	พาลีเหศวรนางเทพดารา
ครั้งที่ 14			วันที่แสดง วันที่ 7 และ 8 มิถุนายน 2553
			สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ
			ผู้แสดง พาลี นายกิตติ จาตุประยูร นางเทพดารา นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
			ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทอง คุณครูเลียว คงลายทอง คุณครูใบศรี แสงอนันต์ คุณครูดวงฤดี ภาพรพาลี

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระรามเกี่ยวนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพดารา
ครั้งที่ 15			วันที่แสดง วันที่ 15 มิถุนายน 2553
			สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ ภาคตะวันตก จังหวัดสุพรรณบุรี
			ผู้แสดง พาลี นายกิตติ จาตุประยูร นางเทพดารา นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
			ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทอง คุณครูเลี้ยว คงลายทอง คุณครูใบศรี แสงอนันต์ คุณครูดวงฤดี ภาพรพาลี

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระราชมเหศวรนางสีดา	ทศกัณฐ์เหศวรนางมณฑิลา	พาลีเหศวรนางเทพดารา
ครั้งที่ 16			วันที่แสดง วันที่ 20 และ 21 มิถุนายน 2553
			สถานที่แสดง ณ โรงละครแห่งชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา
			ผู้แสดง พาลี นายกิตติ จาตุประยูร นางเทพดารา นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
			ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทอง คุณครูเลี้ยว คงลายทอง คุณครูใบศรี แสงอนันต์ คุณครูดวงฤดี ภาพรพาลี

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระราชมณเฑียรนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี้ยวนางมณโฑ	พาลีเกี้ยวนางเทพดารา
ครั้งที่ 17			วันที่แสดง วันที่ 25 มีนาคม 2555
			สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ
			ผู้แสดง พาลี นายกิตติ จาตุประยูร นางเทพดารา นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
			ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทอง คุณครูเลี้ยว คงลายทอง คุณครูใบศรี แสงอนันต์ คุณครูตวงฤดี ทัพพาลี

ตารางที่ 36 วิเคราะห์เปรียบเทียบความเป็นมาและการสืบทอดการแสดง (ต่อ)

เนื้อหา	พระรามเกี่ยวนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพดารา
ครั้งที่ 18			วันที่แสดง วันที่ 18 มกราคม 2556
			สถานที่แสดง โรงละครแห่งชาติ
			ผู้แสดง พาลี นายพรเลิศ พิพัฒน์รุ่งเรือง นางเทพดารา นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์
			ผู้ถ่ายทอดทำรำ คุณครูประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว คุณครูสุรเดช เผ่าช่างทอง คุณครูเลียว คงลายทอง คุณครูไบศรี แสงอนันต์ คุณครูดวงฤดี ภาพรพาลี

ตารางที่ 37 วิเคราะห์เปรียบเทียบบทโขนประกอบการแสดง

พระรามเกี่ยวนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพดารา
ดำเนินตามบทละครเรื่อง รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ หล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ตอนสีดาลุยไฟ เป็นต้นแบบ ของการจัดทำบทการแสดง โขน	ประพันธ์บทขึ้นใหม่โดย ดำเนินตามบทละครเรื่อง รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ หล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) จำนวน 2 ตอน ได้แก่ ช่วง ท้ายตอนนางมณโฑต่อยหัว ทศกัณฐ์ และช่วงต้นตอนนาง มณโฑหุงน้ำทิพย์ เป็นโครง เรื่องของการประพันธ์บทการ แสดงโขน	ดำเนินตามบทละครเรื่อง รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ตอนพาลีได้นางดารา เป็น ต้นแบบของการจัดทำบทการ แสดงโขน
ได้ปรับปรุงบทการแสดงโดย เพิ่มคำ เปลี่ยนคำ สลับคำ แปลงความในประโยค และ ตัดประโยค	ประพันธ์บทใหม่	ได้ปรับปรุงบทการแสดงโดย เพิ่มคำ เปลี่ยนคำ ตัดคำ และตัดประโยค
-	-	ได้ปรับปรุงบทการแสดงโดย เพิ่มบทเจรจา

ตารางที่ 38 วิเคราะห์เปรียบเทียบเพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดง

พระรามเกี่ยวนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพดารา
บทพระราชนิพนธ์ เพลงร้อง 3 เพลง - เพลงชาติรี - เพลงร้าย - เพลงไอ้โลม	-	บทพระราชนิพนธ์ เพลงร้อง 5 เพลง - เพลงชมโฉม - เพลงร้าย - เพลงชาติรี - เพลงร้าย - เพลงไอ้โลม
เพลงร้อง 4 เพลง - เพลงร้าย - เพลงชาติรี - เพลงลีลากระทุ่ม - เพลงร้าย - เพลงไอ้โลมใน เพลงหน้าพาทย์ 1 เพลง - เพลงตระนอน	เพลงร้อง 2 เพลง - เพลงไอ้โลมชาติรี - เพลงนกกาก เพลงหน้าพาทย์ 2 เพลง - เพลงโลม - เพลงตระนอน	เพลงร้อง 4 เพลง - เพลงต้นเพลงยาว - เพลงลีลากระทุ่ม - เพลงไอ้โลมชาติรี - เพลงพราหมณ์ดีด น้ำเต้า เพลงหน้าพาทย์ 2 เพลง - เพลงโลม - เพลงตระนอน
เพลงร้อง 4 เพลง - เพลงขึ้นพลับพลา - เพลงชาติรี - เพลงลีลากระทุ่ม - เพลงร้าย - เพลงไอ้โลมใน เพลงหน้าพาทย์ 1 เพลง - เพลงตระนอน		เพลงร้อง 3 เพลง - เพลงต้นเพลงยาว - เพลงไอ้โลมชาติรี - เพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า เพลงหน้าพาทย์ 2 เพลง - เพลงโลม - เพลงตระนอน

ตารางที่ 39 วิเคราะห์เปรียบเทียบเครื่องดนตรีประกอบการแสดง

เนื้อหา พระรามเกี่ยวนางสีดา	ทัศนัญเกี่ยวกับนางมณฑิ	พาลีเกี่ยวกับเทพดารา
<p>ปี่พาทย์เครื่องห้า</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ปี่ใน 1 เล้า 2. ตะโพน 1 ลูก 3. ระนาดเอก 1 ราง 4. กลองทัด 2 ลูก 5. ซ้องวงใหญ่ 1 วง 6. ฉิ่ง 1 คู่ <p>ปี่พาทย์เครื่องคู่ (เพิ่ม)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ปี่นอก 1 เล้า 2. ระนาดทุ้ม 1 ราง 3. ซ้องวงเล็ก 1 วง 4. ฉาบ 1 คู่ 5. กรับ 1 คู่ <p>ปี่พาทย์เครื่องใหญ่ (เพิ่ม)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ระนาดเอกเหล็ก 1 ราง 2. ระนาดทุ้มเหล็ก 1 ราง 3. ฉาบใหญ่ 1 คู่ 4. โหม่ง 1 ใบ 	<p>ปี่พาทย์เครื่องห้า</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ปี่ใน 1 เล้า 2. ตะโพน 1 ลูก 3. ระนาดเอก 1 ราง 4. กลองทัด 2 ลูก 5. ซ้องวงใหญ่ 1 วง 6. ฉิ่ง 1 คู่ <p>ปี่พาทย์เครื่องคู่ (เพิ่ม)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ปี่นอก 1 เล้า 2. ระนาดทุ้ม 1 ราง 3. ซ้องวงเล็ก 1 วง 4. ฉาบ 1 คู่ 5. กรับ 1 คู่ <p>ปี่พาทย์เครื่องใหญ่ (เพิ่ม)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ระนาดเอกเหล็ก 1 ราง 2. ระนาดทุ้มเหล็ก 1 ราง 3. ฉาบใหญ่ 1 คู่ 4. โหม่ง 1 ใบ 	<p>ปี่พาทย์เครื่องห้า</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ปี่ใน 1 เล้า 2. ตะโพน 1 ลูก 3. ระนาดเอก 1 ราง 4. กลองทัด 2 ลูก 5. ซ้องวงใหญ่ 1 วง 6. ฉิ่ง 1 คู่ <p>ปี่พาทย์เครื่องคู่ (เพิ่ม)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ปี่นอก 1 เล้า 2. ระนาดทุ้ม 1 ราง 3. ซ้องวงเล็ก 1 วง 4. ฉาบ 1 คู่ 5. กรับ 1 คู่ <p>ปี่พาทย์เครื่องใหญ่ (เพิ่ม)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ระนาดเอกเหล็ก 1 ราง 2. ระนาดทุ้มเหล็ก 1 ราง 3. ฉาบใหญ่ 1 คู่ 4. โหม่ง 1 ใบ

ตารางที่ 40 วิเคราะห์เปรียบเทียบเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง

พระรามเกี่ยวนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพดารา
<p>พระราม สีเขียวขลิบสีเหลือง</p> <p>นางสีดา สีแดงขลิบสีน้ำเงิน</p>	<p>ทศกัณฐ์ สีเขียวขลิบสีแดง</p> <p>นางมณโฑ สีชมพูขลิบสีฟ้า</p>	<p>พาลี สีเขียวขลิบสีแดง</p> <p>นางเทพดารา สีแดงขลิบสีเขียว</p>
<p>พระราม สีเขียวขลิบสีแดง</p> <p>นางสีดา สีแดงขลิบสีเขียว</p>	<p>ทศกัณฐ์ สีเขียวขลิบสีแดง</p> <p>นางมณโฑ สีเหลืองขลิบสีแดง</p>	<p>พาลี สีเขียวขลิบสีแดง</p> <p>นางเทพดารา สีชมพูขลิบสีฟ้า</p>
	<p>ทศกัณฐ์ สีเขียวขลิบสีแดง</p> <p>นางมณโฑ สีเหลืองขลิบสีม่วง</p>	<p>พาลี สีเขียวขลิบสีแดง</p> <p>นางเทพดารา สีชมพูขลิบสีน้ำเงิน</p>

ตารางที่ 41 วิเคราะห์เปรียบเทียบฉากประกอบการแสดง

พระรามเกี่ยวนางสีดา	ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ	พาลีเกี่ยวนางเทพดารา
ฉาก ห้องบรรทม อุปกรณ์ประกอบฉาก เตียงใหญ่ หมอนอิง พานเครื่องราชูปโภค	ฉาก ห้องบรรทม อุปกรณ์ประกอบฉาก เตียงใหญ่ หมอนอิง พานเครื่องราชูปโภค	ฉาก ห้องบรรทม อุปกรณ์ประกอบฉาก เตียงใหญ่ หมอนอิง พานเครื่องราชูปโภค
ฉาก ไม่มี อุปกรณ์ประกอบฉาก เตียงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยม พานเครื่องราชูปโภค		ฉาก ห้องบรรทม อุปกรณ์ประกอบฉาก เตียงใหญ่ หมอนอิง
		ฉาก ไม่มี อุปกรณ์ประกอบฉาก เตียงใหญ่ หมอนอิง พานเครื่องราชูปโภค
		ฉาก ไม่มี อุปกรณ์ประกอบฉาก เตียงใหญ่ หมอนอิง

ตารางที่ 43 วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการทำรำขึ้นตอนชมโฉม

กิริยา แสดง	พระรามเกี่ยวนางสีดา		ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ		พาลีเกี่ยวนางเทพดารา	
	พระราม	นางสีดา	ทศกัณฐ์	นางมณโฑ	พาลี	นางเทพ ดารา
ช่วงที่ 1 ชมโฉม เพลงต้น เพลงยาว	-		-		ท่ามอง	ท่าอาย
	-		-		ท่าดวงจันทร์	ท่าผลึก
					ท่าซี้คว	ท่าเดิน
					ท่าแฝงศร	ท่าผลึก
					ท่ามอง	ท่าพัก
					ท่ากวาง	ท่าผลึก
					ท่ามอง	ท่าเดิน
					ท่าจีบหงาย	ท่าเดิน
					ท่าคลี่มือจีบ	ท่าผลึก
					ท่ามอง	ท่าพัก
					ท่าจีบปาก	ท่าพัก
					ท่าจีบโปรย	ท่าผลึก
					ท่ามอง	ท่าหลบ
					ท่าจีบจุมุก	ท่าหลบ
					ท่านภาพร	ท่าผลึก
					ท่ามอง	ท่าพัก
					ท่าซี้	ท่าอาย
					ท่าสอดมือจีบ	ท่าผลึก
					ท่ามองหู	ท่าหลบ
					ท่าเสยนม	ท่าผลึก

ตารางที่ 44 วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการทำรำขั้นต้นตอนพุดจาหยอกกล้อ

	พระรามเกี่ยวนางสีดา		ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ		พาลีเกี่ยวนางเทพดารา	
	พระราม	นางสีดา	ทศกัณฐ์	นางมณโฑ	พาลี	นางเทพดารา
ช่วงที่ 2 หยอกกล้อ	เพลงขึ้นพลับพลา				เจรจา	
	ทำพัก	ทำพัก			ท่ามอง	ท่าพัก
	ท่าโอบหลัง	ท่าไหว้			ท่าคลึงมือ	ท่าเดิน
	ท่าถูหน้าขา	ท่าปิด			ท่าจับอก	ท่าอาย
	ทำยิ้ม	ท่าอาย			ท่าลูบตัว	ท่าอาย
	ท่าคลึงมือ	ท่าผลัก			ท่าจับอก	ท่าอาย
	ท่าไป	ท่าหมอบ			ท่าชี้	ท่าพัก
	ท่าเรียก	ท่าพนมมือ			ท่าไว้มือ	ท่าพัก
	เพลงชาตรี				ท่าซ่อนมือ	ท่าเดิน
	ท่าโลมบน	ท่าปิด			เข้าหานาง	ท่าเดิน
	ท่าตาย	ท่าพัก			ท่าไป	ท่าพัก
	โกยมือซ้าย	ท่าพัก			ท่าเรียก	ท่ามอง
	ท่าเซยคาง	ท่าปิด			ท่ารัก	ท่าหลบ
	ท่ารำร้าย	ท่าพัก				
	ท่าแยก	ท่าพัก				
	ท่าคลายจีบ	ท่าพัก				
	ท่าชี้	ท่ามอง				
	ท่าโศกเศร้า	ท่าพัก				
	ท่าตัวเรา	ท่าพัก				
	ท่าตาย	ท่าผลัก				
	ท่ารำร้าย	ท่าพัก				
	ลีลากระทุ่ม					
	ท่าตบหน้าขา	ท่าพัก				

ตารางที่ 44 วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการทำรำขั้นตอนพูดจาหยอกล้อ (ต่อ)

	พระรามเกี่ยวนางสีดา		ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ		พาลีเกี่ยวนางเทพดารา	
	พระราม	นางสีดา	ทศกัณฐ์	นางมณโฑ	พาลี	นางเทพดารา
ช่วงที่ 2 หยอกล้อ	ลีลากระทุ่ม (ต่อ)				พราหมณ์ตีหน้าเต้า	
	ท่ามา	ท่าพัก			ท่าเรียก	ท่าพนมมือ
	ท่าชี้เต้า	ท่าพัก			ท่ารัก	จีบปรกข้าง
	ท่าโกย 2มือ	ท่าพัก			ท่าชี้	ท่าชี้ศีรษะ
	ท่าชี้กวาด	ท่าพัก			ท่ามอง	ท่าไหว้ชู
	ท่าชี้กวาดตั้ง	ท่าพัก			ท่าโลมบน	ท่าปิด
	ท่าโกย 2มือ	ท่าพัก			ท่าเซยคาง	ท่าปิด
	ท่าตั้งมือ	ท่ามอง			ท่าเด็ดคาง	ท่าผลึก
	ท่ามา	ท่าพัก			ท่ายิ้ม	ตบหน้าขา
	ท่ากระบี่ตีท่า	ท่าพัก			ท่ามอง	จีบที่ปาก
	ท่าชี้	ท่าพัก			ท่าแตะอก	ท่าชี้ปาก
	ท่าตาย	ท่าพัก			ท่าสั่นมือ	ท่าไหว้ข้างหู
	ท่าพร้อม	ท่าพัก			ท่าโอบนาง	ท่าผลึกไหล่
	ท่าขยับ	ท่าอวย			ท่ามอง	ท่าชี้ตา
	ท่าโลมเอว	ท่าปิด			ท่ารัก	ท่าสั่นมือ
	ม้วนเดินมีชัย	ท่าพัก			ท่าคลึงมือ	ท่ารัก
	ท่าผายมือ	ท่าพัก			ท่าสั่นมือ	ท่าไหว้ชู
	ท่าตบอก	ท่าพัก			ท่าชี้	ท่าตัวเรา
	ท่าไป	ท่าพัก			ท่ามอง	ท่าไว้มือ
	ท่าพาดนาง	ท่าผลึก			ท่าแตะอก	ท่าเชิญ
	ท่าเซยคาง	ท่าปิด			ท่าสั่นมือ	ท่าชี้ตั้งแขน
	ท่าโลมเอว	ท่าปิด			ท่าแตะอก	ท่าชี้ปาก

ตารางที่ 44 ตารางที่ วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการทำรำขึ้นตอนพูดจาหยอกล้อ (ต่อ)

	พระรามเกี่ยวนางสีดา		ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ		พาลีเกี่ยวนางเทพดารา	
	พระราม	นางสีดา	ทศกัณฐ์	นางมณโฑ	พาลี	นางเทพ ดารา
ช่วงที่ 2 หยอกล้อ	ร้องรำย					
	ทำยิ้ม	ทำพัก				
	ทำพัก	ทำตัวเรา				
	ทำพัก	ทำนางนอน				
	ทำโอบ	ทำท้าวแขน				
	ทำโอบ	หมอบไหว้				
	ทำพัก	ทำตัวเรา				
	ทำพัก	ทำไป				
	ทำพัก	ทำจีบไขว้				
	ทำโอบ	ทำชี้				
	ทำพัก	ทำชี้ไขว้				
	ทำพัก	ทำตบอก				
	ทำพัก	ทำภมรเกล้า				
	ทำพัก	ทำตาย				
	ทำพัก	ทำชี้ต่ำ				
	ทำพัก	โกยมือเดียว				
	ทำพัก	ทำกรายมือ				
	ทำโอบ	ทำพนมมือ				
	ทำโอบ	ทำรัก				
	ทำพัก	ทำไว้มือ				
	ทำพัก	ทำบัวชูฝัก				
ทำพัก	ทำไหว้ข้าง					
ทำพัก	จีบปรกข้าง					

ตารางที่ 44 ตารางที่ วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการทำรำชั้นตอนพูดจาหยอกล้อ (ต่อ)

	พระรามเกี่ยวนางสีดา		ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ		พาลีเกี่ยวนางเทพดารา	
	พระราม	นางสีดา	ทศกัณฐ์	นางมณโฑ	พาลี	นางเทพ ดารา
ช่วงที่ 2 หยอกล้อ	ร้องรำ					
	ทำพัก	ทำพนมมือ				
	ทำพัก	ทำจีบไผ่มือ				
	ทำยิ้ม	ทำไป				
	ทำยิ้ม	ทำตาย				

ตารางที่ 45 วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการทำรำขึ้นตอนแล้วโลม

	พระรามเกี่ยวนางสีดา		ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ		พาลีเกี่ยวนางเทพดารา	
	พระราม	นางสีดา	ทศกัณฐ์	นางมณโฑ	พาลี	นางเทพดารา
ช่วงที่ 3 แล้วโลม	ไถ่โลมใน		ไถ่โลมชาติรี		ไถ่โลมชาติรี	
	ท่าเขยคาง	ท่าปัด	ท่าโลมบน	ท่าปัด	ท่าเกาคาง	ท่าพัก
	ท่าซี้หลัง	ท่าพัก	ท่ารัก	ท่าผลัก	ท่าเรียก	ท่าเดิน
	ท่าสั่นมือ	ท่าผลัก	ท่าไข่มือ	ท่าพัก	ท่าโลมบน	ท่าปัด
	ท่าซี้	ท่าพัก	ท่ารวมมือ	ท่าผลัก	ท่าเขยคาง	ท่าปัด
	ท่าฟาดนิ้ว	ท่าพัก	ท่านภาพร	ท่าผลัก	ท่าโคกเศร่า	ท่าผลัก
	ท่าไป	ท่าพัก	ท่ารำรำย	ท่าอาย	ท่ารำรำย	ท่าหลบ
	ท่ารวมมือ	ท่าพัก	ท่าสั่นมือ	ท่าพัก	ท่ารัก	ท่าผลัก
	ท่าตัวเรา	ท่าพัก	ตบหน้าขา	ท่าพัก	ท่ารัก	ท่าอาย
	ท่ากรล่าง	ท่าพัก	จับ2มือที่ตา	ท่าผลัก	ท่าซ็อก	ท่าผลัก
	ท่าซี้	ท่าพัก	ท่าซ็อก	ท่าพัก	ท่าเรียก	ท่ามอง
	ท่าตัวมัดมือ	ท่าพัก	ท่าตัวเรา	ท่าผลัก	ท่าโกย2มือ	ท่ามอง
	ท่ารัดมือจับ	ท่าพัก	ท่าซีกวาด	ท่าผลัก	ท่ารัก	ท่าผลัก
	จับโยน2มือ	ท่าพัก	ท่ารำรำย	ท่าอาย	ท่ารำรำย	ท่าอาย
	ท่าผาสูก	ท่าพัก	นอกจาก		เจรจา	
	ท่าซี้นิ้วเดาะ	ท่าพัก	ท่าเชิญ	ท่าพัก	ท่าโลมบน	ท่าปัด
	ท่าตัวเรา	ท่าพัก	ท่าเด็ดคาง	ท่าผลัก	ท่าเขยคาง	ท่าปัด
	ท่าขยับ	ท่าพัก	ท่ารวมมือ	ท่าพัก	ท่าเด็ดคาง	ท่าผลัก
	ท่าโลมบน	ท่าปัด	ท่านางนอน	ท่าผลัก	ท่าเรียก	ท่าเดิน
	ท่ายิ้ม	ท่าอาย	จับ 2มือไขว้	ท่าผลัก	ผายมือซ้าย	ท่าพัก
ท่าคลึงมือ	ท่าผลัก	ท่าสลัดจับ	ท่าอาย	ผายมือขวา	ท่าพัก	
ท่าซี้	ท่าผลัก	ท่าซ้วน	ท่าอาย	ผายมือสูง	ท่าพัก	

ตารางที่ 45 วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการทำรำชั้นตอนแล้วโลม (ต่อ)

	พระรามเกี่ยวนางสีดา		ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ		พาลีเกี่ยวนางเทพดารา	
	พระราม	นางสีดา	ทศกัณฐ์	นางมณโฑ	พาลี	นางเทพดารา
ช่วงที่ 3 แล้วโลม	ไ้โลมใน (ต่อ)		นอกจาก		เจรจา	
	ทำไป	ทำอาย	ทำตาย	ทำพัก	ทำผอบ	ทำมอง
	ทำโลมบน	ทำปิด	ทำโกย 2มือ	ทำพัก	ทำแบ 2 มือ	ทำมอง
	ทำลูบแขน	ทำลูบแขน	ทำตัวมัดมือ	ทำผลัก	ทำซี้มือ	ทำหลบ
	ทำกอด	ทำปิด			ทำแบมือ	ทำหลบ
	ทำแตะคาง	ทำปิด			ทำอ้อม	ทำอาย
	ทำเชยคาง	ทำปิด			ทำตบอก	ทำอาย
	ทำโลมเอว	ทำปิด			ทำปาดเหงื่อ	ทำอาย
	ทำเชยคาง	ทำปิด			ทำอ้อม	ทำอาย
	ทำโอบ	ทำพัก			ปาด 2 มือ	ทำพัก
	ทำยืม	ทำยืม			ทำซี้ลง	ทำพัก
					ทำซี้สูง	ทำพัก
					ทำเชยคาง	ทำปิด
					ทำตัวเรา	ทำพัก
					จับไขว้ 2มือ	ทำผลัก
			ทำเรียก	ทำมอง		
			ทำสั่นมือ	ทำพัก		
			ทำโศกเศร้า	ทำผลัก		
			ทำเรียก	ทำพัก		
			ซักมือ 2ข้าง	ทำพัก		
			ทำซี้ขึ้น	ทำพัก		
			ทำเชิญ	ทำเดิน		
			ทำเรียก	ทำเดิน		
		ทำไป	ทำเดิน			

ตารางที่ 45 วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการทำรำชั้นตอนเล้าโลม (ต่อ)

	พระรามเกี่ยวนางสีดา		ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ		พาลีเกี่ยวนางเทพดารา	
	พระราม	นางสีดา	ทศกัณฐ์	นางมณโฑ	พาลี	นางเทพดารา
ช่วงที่ 3 เล้าโลม					เจรจา	
					ท่าตบเตี๋ยง	ท่าเดิน
					ท่าไป	ท่าพัก
					ท่าโลมเอว	ท่าปิด
					ท่าจับ 3	ท่าจับ 3
					ท่ายิ้ม	ท่าขึ้นเตี๋ยง
			โลม		โลม	
			ท่าพัก	ท่าพัก	ท่าเกา	ท่าชยั้บ
			ท่าโลมบน	ท่าปิด	ท่าโลมบน	ท่าปิด
			ท่าเซยคาง	ท่าปิด	ท่าเซยคาง	ท่าปิด
			ท่าเด็ดคาง	ท่าผลัก	ท่ายิ้ม	ท่าอาย
			ท่าจับ 1	ท่าจับ 1	ท่าจับ 1	ท่าจับ 1
	ท่าชี้	ท่าอาย	ท่าเซยคาง	ท่าปิด		
	ท่าสวย	ท่าอาย	ท่าเด็ดคาง	ท่าผลัก		
	ท่ารัก	ท่าผลัก	ท่าฟิงนาง	ท่าผลัก		
	ท่าจับ 2	ท่าจับ 2	ท่าจับ 2	ท่าจับ 2		
	ท่าถูหน้าขา	ท่าผลัก	ท่าเซยคาง	ท่าปิด		
	ท่าโลมเอว	ท่าปิด	ท่าเด็ดคาง	ท่าผลัก		
			ท่าฟิงนาง	ท่าผลัก		
	ท่าจับ 3	ท่าจับ 3	ท่าจับ 3	ท่าจับ 3		
ท่านอน	ท่านอน	ท่านอน	ท่านอน			

ตารางที่ 46 วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนทำรำขึ้นตอนประดิษฐ์

	พระรามเกี่ยวนางสีดา		ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณโฑ		พาลีเกี่ยวนางเทพดารา	
	พระราม	นางสีดา	ทศกัณฐ์	นางมณโฑ	พาลี	นางเทพ ดารา
ช่วงที่ 4 ประดิษฐ์ (เพลงหน้า พาทย์ ตระนอน)	ท่าชยับ	ท่าชยับ	ท่าชยับ	ท่าชยับ	ท่าชยับ	ท่าชยับ
	ท่าไหว้	ท่าไหว้	ท่าไหว้	ท่าไหว้	ท่าไหว้	ท่าไหว้
	ท่านภาพร	ท่านภาพร	ท่านภาพร	ท่านภาพร	ท่านภาพร	ท่านภาพร
	ท่าผาลา	ท่าผาลา	ท่าผาลา	ท่าผาลา	ท่าผาลา	ท่าผาลา
	ท่ากระบี่ สีท่า	ท่ากระบี่ สีท่า	ท่ากระบี่ สีท่า	ท่ากระบี่ สีท่า	ท่ากระบี่ สีท่า	ท่ากระบี่ สีท่า
	ท่าบัวชูฝัก	ท่าบัวชูฝัก	ท่าบัวชูฝัก	ท่าบัวชูฝัก	ท่าบัวชูฝัก	ท่าบัวชูฝัก
	ท่าบัวชูฝัก	ท่าบัวชูฝัก	ท่านางนอน	ท่านางนอน	ท่านางนอน	ท่านางนอน
	ท่านอน	ท่านอน	ท่านอน	ท่านอน	ท่านอน	ท่านอน

จากการเปรียบเทียบองค์ประกอบการแสดง สรุปได้ว่าความเป็นของการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาลีทั้ง 3 ชุด พบว่าบทบาทพาลีเกี่ยวพาลีนางเทพดาราแสดงจำนวน 18 ครั้ง บทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาลีนางมณโฑแสดงจำนวน 8 ครั้ง และบทบาทพระรามเกี่ยวพาลีนางสีดาแสดงจำนวน 4 ครั้ง บทประกอบการแสดงทั้ง 3 ชุด ดำเนินเรื่องตามบทพระราชพงศาวดารเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ บทบาทพระรามเกี่ยวพาลีนางสีดาใช้เพลงร้อง 4 เพลง เพลงหน้าพาทย์ 1 เพลง บทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาลีนางมณโฑใช้เพลงร้อง 2 เพลง เพลงหน้าพาทย์ 2 เพลง และบทบาทพาลีเกี่ยวพาลีนางเทพดาราใช้เพลงร้อง 3 เพลง เพลงหน้าพาทย์ 2 เพลง วงปีพาทย์บรรเลงประกอบการแสดงทั้ง 3 ชุด ใช้วงปีพาทย์เครื่องห้า เครื่องคู่ และเครื่องใหญ่ เครื่องแต่งกายพระรามสีเขียวขลิบเหลืองและสีแดง สวมมงกุฏ นางสีดาสีแดงขลิบน้ำเงินและสีเขียว สวมมงกุฏ ทศกัณฐ์แต่งกายสีเขียวขลิบแดง สวมหัวโขนทศกัณฐ์ นางมณโฑสีชมพูขลิบฟ้า สีเหลืองขลิบแดง และสีเหลืองขลิบม่วง สวมมงกุฏ พาลีแต่งกายสีเขียวขลิบแดง สวมหัวโขนพาลี นางเทพดาราสีแดงขลิบเขียว สีชมพูขลิบฟ้า สีชมพูขลิบน้ำเงิน สวมมงกุฏ ฉากประกอบการแสดง ฉากหลัง

เป็นผนังห้องบรรทม มีอุปกรณ์ประภรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ เตียงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยมและสี่เหลี่ยม และเครื่องราชูปโภค การคัดเลือกผู้แสดง พระรามรูปร่างสันทัด หน้ารูปไข่ แขนและขา ยาวรับกับสัดส่วนของร่างกาย ทศกัณฐ์รูปร่างสูงใหญ่ พาลีรูปร่างสูงโปร่ง ไม่ค้ำนึ่งหน้าตา แขนและขา ยาวรับกับสัดส่วน นางสีดา นางมณโฑ และนางเทพดารา มีรูปร่างท้วมและไม่สูงกว่าพระราม ทศกัณฐ์ และพาลี หน้าตารูปไข่หรือกลม ตาโต แขนและขา ยาวรับกันได้สัดส่วน และทุกตัวละครต้องมีพื้นฐานทักษะด้านนาฏศิลป์เป็นอย่างดี กระจบจนทำรำ เป็นการรำตีบทตามคำร้อง และตามทำนองเพลง ประดิษฐ์ท่ารำจากท่าทางกิริยาทางธรรมชาติ และท่ารำเฉพาะทางด้านนาฏศิลป์ไทย

4.5 วิเคราะห์กระจบจนทำรำการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

กระจบจนทำรำการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดา ทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ และพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา พบว่า มีกระจบจนทำรำในการเกี่ยว 2 รูปแบบ คือ การนั่งเกี่ยว เป็นการแสดงที่ทำอาการแสดงความรัก ความพึงพอใจกับคู่รักบนเตียง ด้วยวิธีการนั่งและการนอน การยืนเกี่ยว เป็นการแสดงความรักต่าง ๆ จากครั้งแรกที่พบเห็น หลังจากได้พูดคุยเจรจาโต้ตอบจึงเข้าสู่กระจบจนการนั่งเกี่ยวเช่นกัน

การรำแบบนั่งเกี่ยวพาราสี พบว่าปรากฏอยู่ในการแสดงบทบาทการเกี่ยวทั้ง 3 บทบาท สรุปได้ว่า การนั่งเกี่ยวทางการแสดงนาฏศิลป์ไทยเป็นการพลอดรักกันระหว่างคู่รักบนเตียงทองขนาดใหญ่ ซึ่งพฤติกรรมการนั่งเกี่ยวจะเป็นขั้นตอนเล่าโลม คือ การถูกเนื้อต้องตัวของคู่รักแบบกระชั้นชิดหรือใกล้ตัวมากที่สุด เช่น การรำโลมตามบทโขนและการรำเพลงหน้าพาทย์เพลงโลม และขั้นตอนประติพัทธ์ คือ ขั้นตอนการถูกคุกคามทางเพศด้วยการสมยอมของทั้ง 2 ฝ่าย ด้วยการรำเพลงตระนอน

รูปแบบการรำแบบนั่งเกี่ยวพาราสีมีรูปแบบและตำแหน่งของผู้แสดงที่ชัดเจนและตายตัว กล่าวคือ ผู้แสดงที่เป็นเพศชายจะอยู่ด้านซ้ายของผู้แสดง ส่วนผู้แสดงที่เป็นเพศหญิงจะอยู่ด้านขวาเสมอ เนื่องจากการรำแบบนั่งเกี่ยวพาราสีมีพื้นที่การแสดงที่จำกัดและจะไม่มี การสลับเปลี่ยนตำแหน่งของผู้แสดงทั้งสิ้นไม่ว่าจะกรณีใด ๆ ก็ตาม

รูปที่ 351 ตำแหน่งการนั่งเกี่ยวระหว่าง
พระรามกับนางสีดา
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 352 ตำแหน่งการนั่งเกี่ยวระหว่าง
ทศกัณฐ์กับนางมณโฑ
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

การรำแบบยืนเกี่ยวพาราสี พบว่าปรากฏอยู่ในการแสดงบทบาทการเกี่ยวของ พาลีและนางเทพดาราเท่านั้น เนื่องจากบทบาทพาลีเกี่ยวนางเทพดารา เป็นชุดการแสดงที่ตัวละครทั้ง 2 ตัว ไม่เคยพบเจอมาก่อน ซึ่งต่างกับบทเกี่ยวพระรามกับนางสีดา และทศกัณฐ์กับนางมณโฑ ซึ่งทั้ง 2 คู่ ต่างก็เป็นของกันและกันอยู่ก่อนแล้ว จึงทำให้บทบาทพาลีเกี่ยวนางเทพดารามีกระบวนการทำรำในการรำแบบยืนเกี่ยวพาราสี 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนชมโฉม คือ การเห็นรูปร่างหน้าตาของบุคคลหนึ่งแล้วเกิดจินตนาการการเปรียบเทียบรูปร่างหรือลักษณะต่าง ๆ ภายในร่างกายของบุคคลนั้นออกมา เช่นการรำชมโฉมตามบทโขน ขั้นตอนพุดจาหลอกล้อ คือ การเชื่อมความสัมพันธ์ไมตรีด้วยการเข้าไปทักทาย สร้างสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อหาโอกาสได้พุดคุยหรือให้คนที่ฟังปรารถนามองดูและเห็นใจแล้วตอบโต้ด้วยกริยาหรือวาจาจากกลับมา เช่น การรำตามบทโขนในเพลงชาติหรือบทเจรจาที่บรรยายถึงการหยอกล้อ ขั้นตอนเฝ้าโลม คือ การถูกเนื้อต้องตัวของคู่รักแบบกระชั้นชิดหรือใกล้ชิดตัวมากที่สุด เช่น การรำตามบทเจรจาของโขน

รูปแบบการแสดงการรำแบบยืนเกี่ยวพาราสีในงานวิจัยเล่มนี้มีเพียงบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา ซึ่งรูปแบบการรำแบบยืนเกี่ยวในการแสดงโขนปรากฏเด่นชัดของตัวยักษ์ในชุดนางลอย ตอนทศกัณฐ์เกี่ยวนางเบญจกาย หรือชุดนิ้วเพชร ตอนปราบหนทุก ซึ่งรูปแบบการรำแบบยืนเกี่ยวของตัวยักษ์จะมีลักษณะเดินเกี่ยวพาราสีหรือรำตามกันเป็นวงกลม

ซึ่งต่างกับรูปแบบการรำแบบยืนเกี่ยวของพาลีเกี่ยวนางเทพดาราซึ่งจะรำเข้าเกี่ยวพาราสี่ทางด้านซ้ายและด้านขวา ไม่มีการเดินเกี่ยวเป็นวงกลมเหมือนของตัวโขนยักษ์

รูปที่ 353 การรำแบบยืนเกี่ยวเดินเป็นวงกลม
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 354 การรำแบบยืนเกี่ยวเข้าซ้ายและขวา
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

กระบวนท่ารำการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสี่ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ในช่วงที่ 3 เล่าโลม ซึ่งปรากฏครบทั้ง 3 บทบาท ซึ่งมีลักษณะเด่นในการรำเพลงหน้าพาทย์โลม เป็นกระบวนท่ารำที่ฝ่ายนางต้องปฏิบัติท่ารำหรือรำตามฝ่ายชาย ซึ่งกระบวนท่ารำในเพลงหน้าพาทย์เพลงโลม ปรากฏเฉพาะ 2 บทบาท ได้แก่ บทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสี่นางมณโฑ และบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสี่นางเทพดารา ซึ่งการรำเพลงหน้าพาทย์เพลงโลมของตัวยักษ์เป็นกระบวนท่ารำที่ไม่มีการบรรจุในการเรียนการสอนเหมือนตัวลิง แต่จากการวิเคราะห์กระบวนท่ารำ การสัมภาษณ์ และการสังเกต พบว่ากระบวนท่ารำมีความแตกต่างซึ่งในการเรียนการสอนเป็นกระบวนท่ารำของหนุมาน ซึ่งเป็นลิงประเภทลิงโลม แต่พาลี ถือเป็นลิงยอด ฉะนั้นกระบวนท่ารำจึงมีการปรับเปลี่ยน เช่น ลิงโลมใช้ท่านอนบนตักทำท่าหัวเราะ จากนั้นตัวนางจะผลัดและตัวลิงจะกระโดดดีดกลางจากเตียง แต่งลิงยอดใช้ท่าพิงนางจากนั้นตัวนางจะผลัดและตัวลิงจะหมุนตัวกลับลงบนเตียงแล้วรอจังหวะรำต่อไป

รูปที่ 355 ทำรำของเพลงโลม
ของลิงได้น

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 356 ทำรำของเพลงโลม
ของลิงยอด

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

จากตารางการเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ พบว่า กระบวนท่ารำทั้งหมด 4
ขั้นตอน พบกระบวนท่ารำที่เป็นดัดแปลงมาจากท่าทางกิริยาของมนุษย์จำนวน 3 ขั้นตอน ได้แก่
ขั้นตอนชมนิยม ขั้นตอนพุดจาหลอกล้อ และขั้นตอนเล่าโลม พบกระบวนท่ารำในเพลงแม่บท
ใหญ่นำมาปรับใช้จำนวน 1 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนประติพัทธ์

จากการรวบรวมกระบวนท่ารำนำมาสู่การวิเคราะห์กระบวนท่ารำและที่มาของ
กระบวนท่ารำ จึงทำให้ผู้วิจัยวิเคราะห์และเปรียบเทียบ ที่มาของกระบวนท่ารำดังนี้

ตารางที่ 47 วิเคราะห์กระบวนการท่าทางกิริยาของมนุษย์กับท่าเรียกทางนาฏยศิลป์ไทย

ลำดับที่	ท่าทางกิริยาของมนุษย์	ท่าเรียกทางนาฏยศิลป์ไทย
1.	คูรักจับมือกันแล้วชูมือสูง	ท่าจับ 1 (จับสูง)
2.	คูรักจับมือทั้ง 2 ข้างไขว้กัน	ท่าจับ 2 (จับไขว้)
3.	คูรักจับมือกันข้างเดียว	ท่าจับ 3 (จับมือเดียว)
4.	คนรักต้องการถูกเนื้อต้องตัวโดยการโอบไหล่	ท่าโอบมน
5.	คนรักต้องการถูกเนื้อต้องตัวโดยการโอบเอว	ท่าโอบเอว
6.	คนรักต้องการถูกเนื้อต้องตัวโดยการลูบแขน	ท่าลูบแขน
7.	คนรักต้องการถูกเนื้อต้องตัวโดยการลูบหรือแตะคาง	ท่าเชยคาง
8.	คนรักต้องการถูกเนื้อต้องตัวโดยการจับคาง	ท่าเด็ดคาง
9.	คนรักต้องการถูกเนื้อต้องตัวโดยการลูบขา	ท่าถูขา
10.	คนรักต้องการถูกเนื้อต้องตัวโดยการพาดตัว	ท่าพาด
11.	คนรักต้องการถูกเนื้อต้องตัวโดยการฟิงหรือเอนตัว	ท่าฟิง
12.	คนรักต้องการหอมแก้ม	ท่าหอม

รูปที่ 357 ท่านั่งจับสูง

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

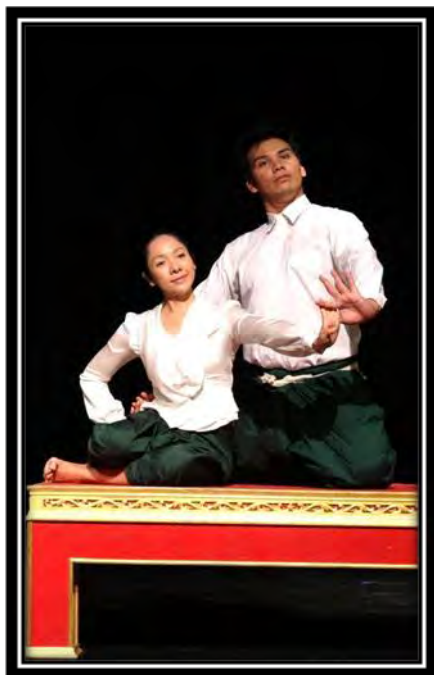
กระบวนท่ารำจับที่ 1 หรือจับสูง วิธีปฏิบัติกระบวนท่ารำ ผู้หญิงขึ้นท่ารำโดยที่มือขวาตั้งวงบน มือซ้ายตั้งมือตั้งแขน แล้วคู่รำก็จับมือทั้ง 2 ข้างของตัวนางโดยที่คู่รำจะอยู่ด้านหลังของตัวนาง กระบวนท่ารำนี้ดัดแปลงมาจากท่าทางกิริยาของมนุษย์ ในขณะที่คู่รักหนุ่มสาวแสดงความรักหรือแสดงความพึงพอใจ ซึ่งจะเห็นได้จากภาพชีวิตประจำวันโดยการจับมือคู่รักชูมือสูงซึ่งอาจจะเป็นข้างเดียวหรือสองข้างก็ได้

รูปที่ 358 ทำนั่งจับไขว้

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

กระบวนท่ารำจับที่ 2 หรือจับไขว้ วิธีปฏิบัติกระบวนท่ารำ ม้วนมือจับคว่ำทั้งสองข้างแล้วผู้หญิงขึ้นท่ารำโดยที่มือขวาตั้งวงล่าง มือซ้ายตั้งมือตั้งแขนแล้วทอดมือไปทางซ้ายมือ คู่รำจะทำท่าเดียวกันแต่จะสลับข้างกันแล้วจะจับมือทั้ง 2 ข้างของตัวนาง กระบวนท่ารำนี้นำมาดัดแปลงจากท่าทางกิริยาของมนุษย์ ในขณะที่คู่รักหนุ่มสาวแสดงความรักหรือแสดงความพึงพอใจ ซึ่งจะเห็นได้จากภาพชีวิตประจำวันทั่วไป เช่น การจับมือเกี่ยวก้อยกันในลักษณะไขว้มือกันหรือการจับมือของคู่รักที่สอดนิ้วผสมกันแบบไขว้มือกัน

รูปที่ 359 ท่านั่งจับมือเดียว

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 360 ท่ายืนจับมือเดียว

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

กระบวนท่ารำจับที่ 3 หรือจับเดี่ยว วิธีปฏิบัติกระบวนท่ารำ ม้วนมือจับคว่ำทั้งสองข้าง จากนั้นผู้หญิงขึ้นท่ารำโดยที่มือขวาทำวสะเอดด้านขวา มือซ้ายตั้งมือตึงแขนแล้วทอดมือไปด้านหน้า คู่รำจะทำท่าเดียวกันแล้วจะจับมือทั้ง 2 ข้างของตัวนาง กระบวนท่ารำนี้นำมาดัดแปลงจากท่าทางกิริยาของมนุษย์ ในขณะที่คู่รักหนุ่มสาวแสดงความรักหรือแสดงความพึงพอใจ ซึ่งจะเห็นได้จากภาพชีวิตประจำวันทั่วไป

รูปที่ 361 ท่านั่งโลมบน

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 362 ท่ายืนโลมบน

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

กระบวนท่าโลมบน วิธีปฏิบัติกระบวนท่ารำ ฝ่ายชายจะจับคว่ำทั้ง 2 ข้าง บริเวณไหล่ของตัวนาง แล้วตัวนางก็จะป้องกันตัวเองโดยการสอดมือจับคว่ำบริเวณด้านล่างของมือฝ่ายชายแล้วปิดมือจับออกพร้อมกับหลบหน้า กระบวนท่ารำนี้นำมาดัดแปลงจากท่าทางกิริยาของมนุษย์ ในขณะที่คนรักฝ่ายชายต้องการถูกเนื้อต้องตัวของฝ่ายหญิงบริเวณหัวไหล่ โดยการโอบหรือกอดไหล่ ซึ่งจะเห็นได้จากภาพชีวิตประจำวันทั่วไปของคู่รักทั่วไป เช่น การกอดแบบโอบไหล่

รูปที่ 363 ทำนั่งโลมเอว
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 364 ทำยืนโลมเอว
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

กระบวนท่าโลมเอว วิธีปฏิบัติกระบวนท่ารำ เพศผู้จะจับหงายทั้ง 2 ข้าง บริเวณสะโพกหรือ สะเอวของตัวนาง แล้วตัวนางป้องกันตัวเองโดยการสอดมือจับหงายบริเวณด้านในของมือฝ่ายชาย แล้วปิดมือจับออกพร้อมกับหลบหน้า กระบวนท่ารำนี้นำมาดัดแปลงจากท่าทางกิริยาของมนุษย์ ในขณะที่คนรักฝ่ายชายต้องการถูกเนื้อต้องตัวของฝ่ายหญิงบริเวณสะโพกหรือสะเอว โดยการโอบ หรือกอดเอว ซึ่งจะเห็นได้จากภาพชีวิตประจำวันทั่วไปของคู่รักทั่วไป เช่น การกอดแบบโอบเอว

รูปที่ 365 ทำนั้งลูบแขน

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

กระบวนการลูบแขน วิธีปฏิบัติกระบวนการทำรำ ผู้ชายจับมือผู้หญิงตั้งแขนแล้วแบมือลูบด้านนอกของลำแขนตั้งแต่หัวไหล่ลงมาจนถึงข้อมือ ผู้หญิงป้องกันโดยการลูบแขนด้านตามมือของผู้ชาย กระบวนการทำรำนี้นำมาดัดแปลงจากท่าทางกิริยาของมนุษย์ ในขณะที่คู่รักหนุ่มสาวแสดงความรักหรือแสดงความพึงพอใจ ซึ่งจะเห็นได้จากภาพชีวิตประจำวันทั่วไป

รูปที่ 366 ทำนั่งเชยคาง
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 367 ทำยืนเชยคาง
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

กระบวนท่าเชยคาง วิธีปฏิบัติกระบวนท่ารำ มือซ้ายฝ่ายชายจะจับบริเวณใต้คางของตัวนาง มือขวาจะโอบเอวของตัวนาง แล้วตัวนางก็จะป้องกันตัวเองโดยการสอดมือจับบริเวณด้านในของมือฝ่ายชายแล้วปิดมือจับออกออกพร้อมกับหลบหน้า กระบวนท่ารำนี้นำมาดัดแปลงจากท่าทางกิริยาของมนุษย์ ในขณะที่คนรักฝ่ายชายต้องการถูกเนื้อต้องตัวของฝ่ายหญิงบริเวณคางโดยการลูบหรือแตะคาง ซึ่งจะเห็นได้จากภาพชีวิตประจำวันของคู่รักทั่วไป

รูปที่ 368 ทำนั้งเด็ดคาง

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 369 ทำยืนเด็ดคาง

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

กระบวนการทำเด็ดคาง วิธีปฏิบัติกระบวนการทำรำ มือขวาฝ่ายชายจะกำมือหลวม ๆ จับบริเวณใต้คางของตัวนาง มือขวาจะเข้าอกหรือแตะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายก็ได้ ตัวนางป้องกันตัวเองโดยการตั้งมือแบระดับหน้าอกแล้วผลักมือของฝ่ายชายออกพร้อมกับหลบหน้า กระบวนการทำรำนี้นำมาดัดแปลงจากท่าทางกิริยาของมนุษย์ ในขณะที่คนรักฝ่ายชายต้องการถูกเนื้อต้องตัวของฝ่ายหญิงบริเวณคาง โดยการจับคาง

รูปที่ 370 ท่าอุหน้าขา

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

กระบวนท่าอุหน้าขา วิธีปฏิบัติกระบวนท่ารำ มือขวาฝ่ายชายแบมือแล้วอุบริเวณหน้าขาข้างซ้ายของตัวนาง มือขวาทำวสะเอว ลงวง หรือเข้าอก ตัวนางป้องกันตัวเองโดยการแบมือเหนือมือของฝ่ายชายที่หน้าขาด้านซ้ายออกพร้อมกับหลบหน้า กระบวนท่ารำนี้นำมาดัดแปลงจากท่าทางกิริยาของมนุษย์ ในขณะที่คนรักฝ่ายชายต้องการอุเนื้อต้องตัวของฝ่ายหญิงบริเวณขา โดยการอุหน้าขา

รูปที่ 371 ท่าพาดนาง

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

กระบวนท่าพาดนาง วิธีปฏิบัติกระบวนท่ารำ ฝ่ายชายจะแบ่มือพาดไปที่ตัวนางโดยการยกกันขึ้นแล้วโน้มตัวเข้าหาตัวนาง ตัวนางป้องกันตัวเองโดยการตั้งมือแบระดับหน้าอกแล้วผลัดมือของฝ่ายชายออกพร้อมกับหลบหน้า กระบวนท่ารำนี้นำมาดัดแปลงจากท่าทางกิริยาของมนุษย์ ในขณะที่คนรักฝ่ายชายต้องการถูกเนื้อต้องตัวของฝ่ายหญิง

รูปที่ 372 ท่าพืงนาง

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

กระบวนท่าพืงนาง วิธีปฏิบัติกระบวนท่ารำ ฝ่ายชายจะหันหลังให้ตัวนางแล้วเอนหลังเข้าหาตัวนาง มือทำท่าเกาคาง เกาหน้าอก หรือหัวเราะ ตัวนางป้องกันตัวเองโดยการตั้งมือแบระดับหน้าอกแล้วผลักไหล่ของฝ่ายชายออกพร้อมกับหลบหน้า กระบวนท่ารำนี้นำมาดัดแปลงจากท่าทางกิริยาของมนุษย์ ในขณะที่คนรักฝ่ายชายต้องการถูกเนื้อต้องตัวของฝ่ายหญิง หรือต้องการให้คนรักสนใจ

รูปที่ 373 ทำหอม

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

กระบวนทำหอม วิธีปฏิบัติกระบวนทำรำ ฝ่ายชายหันหน้าเข้าหาตัวนาง มือซ้ายเซยคาง ฝ่ายหญิง มือขวาโอบหลังฝ่ายหญิง ถ้าจะหอมแก้มขวาก็เอียงศีรษะไปทางขวาส่งหน้าเข้าหาแก้มนาง ถ้าจะเอียงหอมแก้มซ้ายก็เอียงศีรษะไปทางซ้ายแล้วส่งหน้าเข้าหาแก้มนาง ตัวนางมือซ้ายจับใต้คาง มือขวาวางที่หน้าขาซ้าย หรือทำวแขนทอดวางบนฝ่าเท้าด้านขวา กระบวนทำรำนี้ นำมาดัดแปลงจากท่าทางกิริยาของมนุษย์ ในขณะที่คนรักฝ่ายชายต้องการถูกเนื้อต้องตัวของฝ่ายหญิง

นอกจากกระบวนการท่ารำที่เลียนแบบอากัปกริยาของมนุษย์ ยังสามารถวิเคราะห์และได้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า กระบวนการท่ารำบทบาทการเกี่ยว ใช้กระบวนการท่ารำฝึกหัดนาฏยศิลป์ไทยเบื้องต้นคือเพลงแม่บทใหญ่ ซึ่งกระบวนการท่ารำปรากฏในรูปแบบของการรำเพลงหน้าพาทย์ เพลงตระนอน ซึ่งทางการแสดงบทบาทการเกี่ยว ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนประดิษฐ์กัน

ตารางที่ 48 วิเคราะห์กระบวนการบทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนกับท่ารำแม่บทใหญ่

ลำดับที่	ท่ารำแม่บทใหญ่	ท่ารำปรับใช้ในบทบาทการเกี่ยว
1.	ท่าเทพพนม	ท่าไหว้
2.	ท่ากษัตริย์พอนโอ หรือกษัตริย์พอนผู้	ท่าสอดสูง
3.	ท่าผาลาเพียงไหล่	ท่าผาลา
4.	ท่ากระบี่สี่ท่า	ท่าจีบยาว
5.	ท่าบัวชูฝัก	ท่าบัวชูฝัก
6.	ท่าพระรถ	ท่านางนอน

รูปที่ 374 ท่าเทพพนม

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 375 ท่าพนมมือ

ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 376 ท่ากัณทรพ็อนโธ่
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 377 ท่านภาพร
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 378 ท่าผาลาเพียงไหล่
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 379 ท่าผาลา
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 380 ท่าชักรະปรีสีท่า
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 381 ท่าชักรະปรีสีท่า
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 382 ท่าบัวชูฝัก
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 383 ท่าบัวชูฝัก
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 384 ท่าพระรถโยนสาร
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

รูปที่ 385 ท่านางนอน
ที่มา : สำเนาภาพถ่ายส่วนตัวของผู้วิจัย

สรุปได้ว่ากระบวนการทำรำการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ได้คิดประดิษฐ์กระบวนการทำรำมาจากท่าทางกิริยาของมนุษย์ เช่น ท่าจับมือ ท่าจับไหล่ ท่าโอบเอว ท่าจับคาง ท่าหอม เป็นต้น และยังมีการรำตามทำนองเพลงหน้าพาทย์ตระนอน ซึ่งปรมาจารย์ได้นำกระบวนการรำจากเพลงแม่ท่า เช่น เพลงช้า เพลงเร็ว แม่บท มาปรับใช้ในการรำเพลงหน้าพาทย์ตระนอน

สรุป

การแสดงบทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ จำนวน 3 บทบาท ได้แก่ บทบาทการเกี่ยวพาราสีระหว่างพระรากับนางสีดา ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟปราบบวรลัยกัลป์ บทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิ ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดนางมณฑิหุงน้ำทิพย์ และบทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดารา ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง ซึ่งมีองค์ประกอบการแสดง ได้แก่ ความเป็นของการแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสีนางสีดาแสดงจำนวน 4 ครั้ง บทบาททศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณฑิแสดงจำนวน 7 ครั้ง และ บทบาทพาลีเกี่ยวพาราสีนางเทพดาราแสดงจำนวน 18 ครั้ง สถานที่แสดง ได้แก่ โรงละครอนศิลป์ (ไฟไหม้) โรงละครแห่งชาติ โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก) โรงละครแห่งชาติภาคตะวันตก จังหวัดสุพรรณบุรี โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือจังหวัดนครราชสีมา สังคีตศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และหอวิชาการอนุสรณ์ ผู้รับบทบาทพระราม ได้แก่ นายอาคม สายาคม นายจาง พรพิสุทธิ์ นายไพฑูรย์ เข้มแข็ง นายฤทธิเทพ เถาว์หิรัญ และนายปรัชญา ชัยเทศ ผู้รับบทบาทนางสีดา ได้แก่ นางสาวอัจฉรา อยู่ปิยะ นางสาวมณฑิ บุญติด นางจินดารัตน์ จารุสาร นางสิริวรรณ อาจมังกร และนางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ ผู้รับบทบาททศกัณฐ์ ได้แก่ นายศิริพงษ์ ทวีทรัพย์ นายวัชรวัน ธนะพัฒน์ และนายอนุชา สุมาลย์ ผู้รับบทบาทนางมณฑิ ได้แก่ นางวลัยพร กระทุ่มเขต นางสาวอุษา แดงวิจิตร นางพรทิพย์ ทองคำ และนางสาวภวินี เดชสุภา ผู้รับบทบาทพาลี ได้แก่ นายฉลาด พุกุลานนท์ นายอุดม พึ่งพะยอม นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว นายสมนึก บัวทอง นายสุรเดช เผ่าช่างทอง นายเลี้ยว คงกำเนิด นายกิตติ จาตุประยูร นายพรเลิศ พิพัฒน์รุ่งเรือง ผู้รับบทบาทนางเทพดารา ได้แก่ นางกัลยา สมพันธ์ นางใบศรี แสงอนันต์ นางสาวดวงฤดี ภาพรพาลี นางสาวอุษา แดงวิจิตร นางวรวรรณ พลัฒประสิทธิ์ นางสาวเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ และนางนาฎยา รัตนศึกษา บทประกอบการแสดงดำเนินเรื่องตามบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยมีการปรับปรุงบทโดยการเพิ่มคำ เปลี่ยนคำ สลับคำ ตัดคำ ตัดประโยค และแปลงความในประโยค และยังมีการประพันธ์บทขึ้นขึ้นใหม่โดยดำเนินเรื่องตามบทพระราชนิพนธ์ เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดงเป็นเพลงจังหวะ 2 ชั้น เช่น เพลงไฉ่โลมชาติรี เพลงไฉ่โลมใน เพลงชาติรี เพลงลีลากระทุ่ม เพลงพราหมณ์ตีต้ำน้ำเต้า เพลงหน้าพาทย์เพลงโลม และเพลงหน้าพาทย์ตระนอน เครื่องดนตรีประกอบการแสดง ใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า วงปี่พาทย์เครื่องคู่หรือวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ แล้วแต่เวลาโอกาสและสถานที่ เครื่องแต่งกายพระรามสีเขียวขลิบเหลือง

และสีแดง สวมชฎา นางสีดาสีแดงขลิบน้ำเงินและสีเขียว สวมมงกุฏ ทศกัณฐ์แต่งกายสีเขียว ขลิบแดง สวมหัวโขนทศกัณฐ์ นางมณโฑสีชมพูขลิบฟ้า สีเหลืองขลิบแดง และสีเหลืองขลิบม่วง สวมมงกุฎพาลีแต่งกายสีเขียวขลิบแดง สวมหัวโขนพาลี นางเทพดาราสีแดงขลิบเขียว สีชมพู ขลิบฟ้า สีชมพูขลิบน้ำเงิน สวมมงกุฎ ฉากประกอบการแสดง ฉากหลังเป็นผนังห้องบรรทม มีอุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ เตียงใหญ่ หมอนสามเหลี่ยมหรือหมอนสี่เหลี่ยม และเครื่อง ราชูปโภค การคัดเลือกผู้แสดง พระรามรูปร่างสันทัด หน้ารูปไข่ แขนและขายาวรับสัดส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ทศกัณฐ์รูปร่างสูงใหญ่ พาลีรูปร่างสูงโปร่ง ไม่ค้ำนั่งหน้าตา แขนและขายาวรับ สัดส่วน นางสีดา นางมณโฑ และนางเทพดารา มีรูปร่างท้วมและไม่สูงกว่า พระราม ทศกัณฐ์ และพาลี หน้าตารูปไข่หรือกลม ตาโต แขนและขายาวรับกันได้สัดส่วน และทุกตัวละครต้องมี พื้นฐานทักษะด้านนาฏศิลป์เป็นอย่างดี กระบวนท่ารำ เป็นการรำตีบทตามคำร้อง และตาม ทำนองเพลง ประดิษฐ์ท่ารำจากท่าทางกิริยาทางธรรมชาติ และท่ารำเฉพาะทางด้านนาฏศิลป์ ไทย

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลเอกสารตำราวิชาการ การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ทางด้านนาฏศิลป์ไทยของกรมศิลปากร พบว่าการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราตีในการแสดง โขนเรื่องรามเกียรติ์ของ กรมศิลปากร เริ่มจัดแสดงระหว่างปี พุทธศักราช 2478 – 2489 หลังจาก ทางราชการโอนย้ายศิลปนิพนธ์ ละครจากกรมมหรสพสู่กรมศิลปากร ปรากฏการแสดงบทบาทการ เกี่ยวพาราตีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ที่ได้รับมาจากกรมมหรสพเดิม ได้แก่ บทบาทการ เกี่ยวพาราตีระหว่างเทวดานางฟ้า ในการแสดงเบิกโรงชุดเมฆลารามสูตร บทบาทการเกี่ยวพาราตี หนุ่มาถกับนางบุษมาลี และบทบาทการเกี่ยวพาราตีระหว่างนนทุกกับนางนารายณ์และเทวดา นางฟ้า ในการแสดงเบิกโรงชุดนารายณ์ปราบนนทุก หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ปีพุทธศักราช 2488 ได้สถาปนาโรงเรียนนาฏศิลป์ขึ้นใหม่อีกครั้ง จึงใช้หอประชุมเก่าที่สร้างด้วยไม้และ มุงหลังคาด้วยสังกะสี ตั้งอยู่ในบริเวณพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน เป็นสถานที่ไว้ใช้สำหรับแสดงโขน และละครในยุคนั้น ต่อมาได้มีการปรับปรุงซ่อมแซมแล้วเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “โรงละครอนศิลปากร”

ในปีพุทธศักราช 2490 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราตี 3 ชุดการแสดง ได้แก่ บทบาทการเกี่ยวพาราตีระหว่างทศกัณฐ์(แปลง)กับนางมณฑิลา ในการแสดงโขน ชุดทำลายพิธี หุงน้ำทิพย์ จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 24 มีนาคม 2490 ถึงวันที่ 6 เมษายน 2490 รวมแสดง 29 รอบ บทบาทการเกี่ยวพาราตีระหว่างทศกัณฐ์กับนางเบญกาย(แปลง) และ บทบาทการเกี่ยว พาราตีระหว่างหนุ่มาถกับนางเบญกาย ในการแสดงโขนจักรอกชุดนางลอย จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 29 พฤศจิกายน 2490 ถึงวันที่ 11 ธันวาคม 2490 รวมแสดง 29 รอบ

ในปีพุทธศักราช 2492 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราตีระหว่างหนุ่มาถ(แปลง) กับนางวานรินทร ในการแสดงโขน ชุดศึกวิรุฬหำบัง จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2492 ถึง วันที่ 1 พฤษภาคม 2492 รวมแสดง 28 รอบ

ในปีพุทธศักราช 2495 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราตีระหว่างหนุ่มาถกับ นางสุวรรณกันยุมา ในการแสดงโขน ชุดหนุ่มาถอาสา ฉากที่ 8 ภายในปราสาทอินทรชิต จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 7 พฤศจิกายน 2495 ถึงวันที่ 18 มกราคม 2496 รวมแสดง 77 รอบ

ในปีพุทธศักราช 2496 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีระหว่างพระรามกับนางสีดา ในการแสดงโขน ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์ ฉากที่ 2 ห้องบรรทม ภายในพลับพลา จัดแสดงวันที่ 20 พฤศจิกายน 2496 ถึงวันที่ 24 มกราคม 2497 รวมแสดง 78 รอบ

ในปีพุทธศักราช 2500 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีระหว่างหนุมานกับนางสุพรรณมัจฉา ในการแสดงโขน ชุดพระรามเดินดง องก์ที่ 3 จองถนน ฉากมหาสมุทร จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 29 พฤศจิกายน 2500 ถึงวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2501 รวมแสดง 84 รอบ

ในปีพุทธศักราช 2503 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีระหว่างเทวดากับนางฟ้า ในการแสดงโขน ชุดพรหมศาสตร์ องก์ที่ 4 ศรพรหมศาสตร์ ฉากสนามรบ จัดแสดง ณ หอประชุมวัฒนธรรมสนามเสือป่า ตั้งแต่วันที่ 30 ธันวาคม 2503 ถึงวันที่ 29 มกราคม 2504 รวมแสดง 35 รอบ

ในปีพุทธศักราช 2517 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีระหว่างพาลีกับนางเทพดารา ในการแสดงโขน ชุดพาลีสอนน้อง องก์ที่ 1 พาลีเสียสัตย์ ตอนที่ 2 ได้นางเทพดารา จัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ ทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์ของเดือนกุมภาพันธ์

ในปีพุทธศักราช 2523 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีระหว่างนางอรุณวดีกับฤๅษีไฉไลโกฏ ในการแสดงโขน ชุดไฉไลโกฏหลงรูป จัดแสดงในรายการศรีสุขนาฏกรรม ณ โรงละครแห่งชาติ วันที่ 30 พฤษภาคม 2523

ในปีพุทธศักราช 2528 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีระหว่างนางสามนักษากับพระราม ในการแสดงโขน ชุดสามนักษานึ่ง จัดแสดงในงานมหกรรมรามายณะนานาชาติ ณ หอประชุมใหญ่ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

ในปีพุทธศักราช 2545 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีระหว่างทศกัณฐ์กับนางมณโฑ ในการแสดงโขนว่าด้วยความรัก ตอนทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสีนางมณโฑ จัดแสดงในรายการฤดูกาลดนตรีสำหรับประชาชน ประจำปีที่ 49 ครั้งที่ 24 ณ สังคีตศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2545

และในปีพุทธศักราช 2550 ปรากฏการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสีระหว่างทศกัณฐ์กับนางมณโฑ ในการแสดงโขน ชุดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ จัดแสดงเนื่องในรายการศรีสุขนาฏกรรม ประจำปีที่ 29 ครั้งที่ 2 ณ โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก) วันที่ 24 มีนาคม 2549

ปัจจุบันสำนักการสังคีต กรมศิลปากร ได้อนุรักษ์และเผยแพร่การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิ์ชุดต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ขึ้นอยู่กับระยะเวลา สถานที่ และเทศกาลที่เหมาะสม กอปรกับด้านการเรียนการสอน ได้บรรจุหลักสูตรการรำเพลงหน้าพาทย์ โลม – ตระนอนแก่นักเรียนประกาศนียบัตรชั้นกลางปีที่ 3 วิทยาลัยนาฏศิลป์ และสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ได้ถูกบรรจุการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิ์อยู่ในหลักสูตรเรียนการสอน ชุดหนุมานจับนางเบญกาย แก่นักศึกษาปริญญาตรีปีที่ 1 ชุดหนุมานเกี่ยวพาราสิ์นางวานรินทร์ แก่นักศึกษาปริญญาตรีปีที่ 2 ชุดนารายณ์ปราบนนทก แก่นักศึกษาปริญญาตรีปีที่ 3 และชุดทศกัณฐ์เกี่ยวพาราสิ์นางเบญกาย แก่นักศึกษาปริญญาตรีปีที่ 3 เนื่องจากบทบาทการเกี่ยวพาราสิ์เป็นกระบวนการที่ต้องใช้ทักษะและความชำนาญด้านการรำสูง จึงได้ถูกจัดอยู่ในหลักสูตรการเรียนระดับชั้นสูง

องค์ประกอบการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิ์

1. ความเป็นมาของการแสดงและถ่ายทอดการแสดง

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิ์ระหว่างพระรามกับนางสีดา เกิดจากการปรึกษาหารือเพื่อหาการแสดงโขนหรือละครในแสดงต้อนรับพุทธศักราชใหม่ ณ โรงละครอนศิลปากร จึงเลือกการแสดงโขน ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรรลัยกัลป์แสดง โดยเริ่มแสดงตั้งแต่วันที่ 20 พฤศจิกายน 2496 ถึงวันที่ 24 มกราคม 2497 รวมแสดง 78 รอบ พระรามแสดงโดยนายอาคม สายาคม และนายจ้านง พรพิสุทธิ์ นางสีดาแสดงโดยนางสาวอัจฉรา อยู่ปิยะ และนางสาวมณฑา บุญติด ซึ่งได้รับกระบวนท่ารำจากท่านผู้หญิงแล้ว สนิทวงศ์เสนี หม่อมครุด้วน (ศุภลักษณ์ ภัทรนาวิก) และคุณครูจำเรียง พุทธประดับ ต่อมาภายหลังบทบาทการเกี่ยวพาราสิ์ชุดนี้ได้ถูกนำมาแสดงอีก 3 ครั้ง พระราม แสดงโดย นายไพฑูรย์ เข้มแข็ง นายฤทธิเทพ เถาว์หิรัญ และนายปรัชญา ชัยเทศ นางสีดา แสดงโดยนาง จินดารัตน์ จารุสาร นางสิริวรรณ อาจมังกร และนางสาวเสาวลักษณ์ ยมะคุปต์ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูจำเรียง พุทธประดับ และคุณครูจินดารัตน์ จารุสาร

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิ์ระหว่างทศกัณฐ์กับนางมณฑา ชุดนางมณฑา หุงน้ำทิพย์ เกิดจากแนวความคิดของนายเสรี หวังในธรรม (ศิลปินแห่งชาติ) ที่จะสร้างบทบาทการแสดงโขนให้ครบและจบเฉพาะในตอนนั้น ๆ เนื่องจากการแสดงชุดมณฑาหุงน้ำทิพย์ที่เคยจัดแสดงได้ถูกตัดต่อแทรกกับการแสดงตอนอื่น ๆ เพื่อให้ความเรื่องราวเกียรติกระชับและจบในเวลา

ที่จำกัด นายเสรีจึงได้ทำบทบาทแสดงขึ้นใหม่แสดงครั้งแรกในรายการศรีสุขนาฏกรรม ประจำปีที่ 29 ครั้งที่ 2 ณ โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก) วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2550 ทศกัณฐ์ แสดงโดยนายศิริพงษ์ ทวีทรัพย์ นางมณฑิลา แสดงโดยนางสาวอุษา แดงวิจิตร ต่อมาภายหลังบทบาทการเกี่ยวพาราสิชูดนี้ได้ถูกนำมาแสดงอีก 3 ครั้ง ทศกัณฐ์ แสดงโดยนายวัชรวัน ณะพัฒน์ และนายอนุชา สุมาลย์ นางมณฑิลา แสดงโดยนางพรทิพย์ ทองคำ และนางสาวภวินี เดชสุภา ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูใบศรี แสงอนันต์ และคุณครูอุษา แดงวิจิตร

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างพาลีกับนางเทพดารา เกิดจากต้องการสร้างการแสดงเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และเป็นการแสดงโชว์ประจำปีของโรงละครแห่งชาติตามครั้งเก่าที่เคยจัดแสดงมา การแสดงครั้งแรกในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ วันที่ 2 3 และ 7 กุมภาพันธ์ 2517 พาลี แสดงโดย นายฉลาด พุกุลานนท์ นางเทพดารา แสดงโดยนางสาวกัลยา สัมพันธ์ ควบคุมการแสดงและฝึกหัดท่ารำจากท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี โดยมีนายกรี วรศรินและนางสาวจำเรียง พุทธประดับ เป็นครูผู้ฝึกซ้อมการแสดง ต่อมาภายหลังบทบาทการเกี่ยวพาราสิชูดนี้ได้ถูกนำมาแสดงอีก 5 ครั้ง พาลี แสดงโดย นายสุรเดช เผ่าช่างทอง นายเลี้ยว คงกำเนิด นายกิตติ จาตุประยูร และนายพรเลิศ พิพัฒน์รุ่งเรือง นางเทพดารา แสดงโดย นางใบศรี แสงอนันต์ นางสาวดวงฤดี ภาพรพาลี นางสาวอุษา แดงวิจิตร นางวรวรรณ พลัฒประสิทธิ์ นางสาวเสาวลักษณ์ ยมะคุปต์ และนางนาฏยา รัตนศึกษา ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากคุณครูใบศรี แสงอนันต์ และคุณครูดวงฤดี ภาพรพาลี

2. บทที่ใช้ประกอบแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างพระรามกับนางสีดา เป็นบทโขนที่ กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่ โดยใช้บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ตอนสีดาลุยไฟ เป็นต้นฉบับในการปรับปรุงบทบาทการแสดง

บทที่ใช้ประกอบการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างทศกัณฐ์กับนางมณฑิลา เป็นบทโขนที่กรมศิลปากรประพันธ์ขึ้นใหม่ โดยดำเนินเรื่องตามบทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ตอนนางมณฑิลา ทูลแนะนำให้ทศกัณฐ์ตัดศึก และบทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ตอนมณฑิลาตั้งพินิจน้ำทิพย์

บทที่ใช้ประกอบการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างพาลีกับนางเทพดารา เป็นบทโขนที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่ โดยใช้บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ตอนพาลีได้นางเทพดาราเป็น ต้นฉบับในการปรับปรุงบทการแสดง แล้วแทรกบทเจรจาเข้ากับบทละครใน

3. เพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์

การแสดงบทบาทพระรามเกี่ยวพาราสินางสีดา เปิดฉากด้วยปี่พาทย์ทำเพลง ขึ้นพลับพลา ร้องเพลงขึ้นพลับพลา ร้องเพลงชาติรี ร้องเพลงลีลากระทุ่ม ร้องรำย ร้องเพลงไอ้ โลมใน และจบด้วยปี่พาทย์ทำเพลงตระนอน การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างทศกัณฐ์ กับนางมณโฑ เปิดฉากด้วยปี่พาทย์ทำเพลงวา ร้องเพลงซ้ำปี่ ร้องเพลงบ่าบ่น ปี่พาทย์ทำเพลง โอด ร้องเพลงกล่อมนารี ร้องเพลงไอ้โลมชาติรี ร้องเพลงนงจาก และจบด้วยปี่พาทย์ทำเพลง โลม – ตระนอน การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิระหว่างพาลีกับนางเทพดารา เปิดฉากด้วย ปี่พาทย์ทำเพลงรัวร้องเพลงต้นเพลงยาว ร้องเพลงไอ้โลมชาติรี ร้องเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า และจบด้วยปี่พาทย์ทำเพลงโลม - ตระนอน

4. เครื่องดนตรี

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิของกรมศิลปากรทั้ง 3 ชุด ใช้วงดนตรีปี่พาทย์ เครื่องห้า จำนวนเครื่องดนตรี 6 ชิ้น หรือวงปี่พาทย์เครื่องคู่ จำนวนเครื่องดนตรี 11 ชิ้น และ วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ จำนวนเครื่องดนตรี 15 ชิ้น โดยคำนึงถึงโอกาสที่แสดง ระยะเวลาและ สถานที่แสดงเป็นสิ่งสำคัญ

5. ฉาก

การแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิของกรมศิลปากรทั้ง 3 ชุด เป็นการแสดงในห้องบรรทมจึงมีการเขียนฉากเป็นลายไทย จัดฉากโดยใช้ผ้าห้อยเป็นม่าน มีลวดลายด้านหลัง มีอุปกรณ์ประกอบฉาก ได้แก่ เติงขนาดใหญ่ หมอนสี่เหลี่ยมหรือที่เรียกกันว่าหมอนหน้าอิฐ วางเครื่องราชูปโภค ตามยศถาบรรดาศักดิ์ของตัวละคร

6. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง

ลักษณะการแต่งกายพระรามแต่งชุดยืนเครื่องพระแขนยาวสีเขี้ยวขลิบแดง สวมชฎา ถือสรประกอบการแสดงในกรณีที่แสดงต่อจากตอนนางสีดาลุยไฟ นางสีดาแต่งชุด

ยื่นเครื่องนางสีแดงขลิบเขียว สวมมงกุฎกษัตริย์

ลักษณะการแต่งกายทศกัณฐ์แต่งชุดยื่นเครื่องยักษ์(ทศกัณฐ์)แขนยาวสีเขียวขลิบแดง สวมหัวโขนทศกัณฐ์ นางมณโฑ แต่งชุดยื่นเครื่องนางสีเหลืองขลิบแดงหรือสีชมพูขลิบฟ้า สวมมงกุฎกษัตริย์

ลักษณะการแต่งกายพาลีแต่งชุดยื่นเครื่องลิงแขนยาวสีเขียวขลิบแดง ถือบถ สวมหัวโขนพาลี นางเทพดาราแต่งชุดยื่นเครื่องนางสีแดงขลิบเขียวหรือสีชมพูขลิบฟ้าและสีบานเย็นขลิบน้ำเงิน สวมมงกุฎกษัตริย์

7. การคัดเลือกผู้แสดง

การคัดเลือกผู้แสดงพระรามในบทบาทการเกี่ยวพาราตี เป็นผู้ที่มีใบหน้าและรูปร่างสันตัด หน้ารูปไข่หรือวงรี ทศกัณฐ์เป็นผู้ที่มีรูปร่างสูงใหญ่ แขนยาว ขายาว สวมส่วนกับรูปร่าง สวมกับฐานะพญายักษ์ พาลีเป็นผู้ที่มีรูปร่างสูงโปร่งแขนขายาว ให้สวมกับฐานะของลิงพญา

นางสีดา นางมณโฑและนางเทพดาราเลือกผู้แสดงที่มีรูปร่างป้อมหรือท่วมเล็กน้อย ใบหน้ารูปไข่หรือกลม ที่สำคัญจะต้องไม่สูงกว่าตัวพระ ยักษ์และลิง

ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราตี ต้องเป็นผู้ที่มีฝีมือและทักษะการรำท่าเฉพาะของแต่ละประเภทเป็นอย่างดีและมีชำนาญทางด้านการแสดง มีปฏิภาณไหวพริบ เนื่องจากต้องรำเข้าคู่กันต้องแสดงท่าทางกิริยาออกมาให้ชัดเจน

8. ท่ารำ

กระบวนท่ารำการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราตีในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ของกรมศิลปากรทั้ง 3 ชุด แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1.การรำนั่งเกี่ยวพาราตี 2.การรำยืนเกี่ยวพาราตี ซึ่งการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราตีทั้ง 2 ลักษณะ ถูกถ่ายทอดในรูปการแสดง 2 ส่วน ได้แก่ 1. การรำตีบทตามคำร้อง กระบวนท่ารำจะถูกถ่ายทอดออกมาเป็นท่าทางตามคำร้องต่าง ๆ โดยปรมาจารย์ใช้ท่ารำแม่ท่าและเลียนแบบอากัปกิริยาของมนุษย์ทั่วไปประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการชมโฉม คือการชมความงามของคนน่ารัก เช่น ท่ามอง ท่าอาย ท่าชี้ ท่าผลึก ขั้นตอนการพูดจาหยอกล้อ คือขั้นตอนที่ตัวโขนบอกความในใจผ่านการแสดง เช่น ท่ารัก ท่าชี้เข้าหานาง ท่าจับแขน นางก็จะใช้ท่าผลึกและปิด และขั้นตอนการเล่าโลม คือขั้นตอนถูกเนื้อต้องตัวอย่างชัดเจน เช่นการทำพาด ท่าเซยคาง ท่าเด็ดคาง ท่าถูหน้าขา ท่าโลมบน ท่าถูแขน

เป็นต้น 2. การรำตามเพลงหน้าพาทย์ โลม ตระนอน กระบวนท่ารำยังคงตามรูปแบบเดิมที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมา โดยเน้นการรำตามจังหวะและหน้าทับของเพลง ซึ่งหลักการออกแบบกระบวนท่ารำทางโชนจะยึดท่ารำที่ขึ้นมือต่ำก่อนแล้วลงท้ายด้วยท่ารำที่ใช้มือสูงแต่เนื่องด้วยการรับอิทธิพลของการแสดงละคร กระบวนท่ารำจึงขึ้นมือสูงก่อนแล้วลงท้ายด้วยท่ารำที่ใช้มือต่ำ กล่าวคือ กระบวนท่าเพลงโลม มีกระบวนท่ารำหลักอยู่ 3 ท่า เรียกว่า ท่าจับ1 ท่าจับสูง ท่าจับ2 จับไขว้และท่าจับ3 ท่าจับมือเดียว กระบวนท่ารำตระนอน จะเริ่มจากการไหว แล้วต่อด้วยท่านภาพร ท่าผาลา ท่ากระบี่สีท่า แล้วจบด้วยท่าบัวชูฝัก กรายมือนอน

กลวิธีการร่ำบทบาทการเกี่ยวพาราสิ จากจารีตทางด้านนาฏศิลป์ไทยระบุนุอย่างชัดเจนว่า ผู้แสดงฝ่ายชายอยู่ด้านซ้าย ฝ่ายหญิงอยู่ด้านขวาเสมอ ในด้านการยื่นเกี่ยวพาราสิ พบว่ามีการแสดงตามบทบาทซึ่งผู้แสดงฝ่ายชายจะอยู่ทั้งฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวาเพื่อเป็นการหยอกล้อหรือเล่าโลมตัวนาง เนื่องจากการแสดงยื่นเกี่ยวพาราสิตัวนางสามารถเดินหลบหนีไปทางไหนก็ได้ที่ไม่มีฝ่ายชายอยู่ ซึ่งฝ่ายชายต้องเข้าหยอกล้อเล่าโลมหรือสกัดกั้น จึงปรากฏมีตำแหน่งการเกี่ยวพาราสิพาราสิทั้งทางซ้ายและทางขวาซึ่งต่างกับการนั่งเกี่ยวพาราสิ พบว่ามาการระบุนุตำแหน่งของผู้แสดงบนเตียงอย่างชัดเจนตามจารีตการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ไทย เนื่องจากมีพื้นที่จำกัดกรอบกับเนื่องจากการแสดงแบบนั่งเกี่ยวพาราสิกล่าวได้ว่ามีการสมยอมก็เป็นได้ ซึ่งทั้งการยื่นเกี่ยวพาราสิและนั่งเกี่ยวพาราสิจะมีเทคนิคและกลวิธีในการรำคือตำแหน่งการทรงตัวของร่างกายต้องมั่นคงเพราะเมื่อฝ่ายชายเข้าเกี่ยวพาราสิต้องยื่นหรือนั่งให้ได้สัดส่วนเพราะเวลานางพลิกหรือปิดอกจะทรงตัวได้ การเข้าเกี่ยวพาราสิพาราสิต้องมีช่วงห่างจากตัวนางเนื่องจากมีเครื่องแต่งกายและความสะดวกต่อการบิดป้อง การนั่งเกี่ยวพาราสิอาจจะมีการเบี่ยงตัวเล็กน้อยเพื่อให้สะดวกต่อการเข้าเกี่ยวพาราสิ พาราสิและขึ้นกระบวนท่ารำจะไม่บังหน้ากัน

ข้อเสนอแนะ

การแสดงบทบาทการเกี่ยวในการแสดงโชนเรื่องรามเกียรติ์ ยังมีจุดที่น่าสนใจของการเกี่ยว เช่น การเกี่ยวพาราสิของตัวละครที่แปลงมาเพื่อทำลายกิจกรรมต่าง ๆ หรือจารีตประเพณี เทคนิคการแสดงบทบาทการเกี่ยวพาราสิแบบยืนเกี่ยว จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจในการศึกษาและค้นคว้าต่อไปเพื่อเป็นองค์ความรู้ต่อการนาฏศิลป์สืบต่อไป

รายการอ้างอิง

- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. เรื่องที่ 2 ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน [ออนไลน์]. 2554.
แหล่งที่มา <http://kanchanapisek.or.th/kp6/New/index.php> [28 เมษายน 2556]
- ณรงค์ชัย ปิฎกวัชต์, สารานุกรมเพลงไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, มปป.
ดาวรัตน์ ชูทรัพย์, บทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนพระรามประชุมพลจนถึง
องคตส์ือสาร. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ณศ พรินทร์ตั้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2541.
- ดวงฤดี ภาพรพาสี. นาฏศิลป์ป็นสำนักการสังคีต. สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556.
- ทองพล ตาดเงิน, บทโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด นารายณ์ปราบนาทก – ตามกวาง – ยกรบ –
ถวายเป็น – ชูล่อง. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยและพัฒนาสังคีต สำนักการสังคีต
กรมศิลปากร, 2552. (อัดสำเนา)
- ทองพล ตาดเงิน, บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดขับพิเภก พิเภกสวามีภักดี นางลอย จงถนอม
และยกรบ. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยและพัฒนาสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร,
2549. (อัดสำเนา)
- ทองพล ตาดเงิน, บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ตอนนางลอย. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยและพัฒนา
สังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร, 2550. (อัดสำเนา)
- ธนิต อยู่โพธิ์, โขน, กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, 2511.
- นาฏยา รัตนศึกษา. นาฏศิลป์ป็นสำนักการสังคีต. สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556.
- บุญนาค ทรรทวานนท์. นักวิชาการละครและดนตรี 9 ชช. สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2556.
- ประพันธ์ สุคนธชาติ, บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพระรามเดินดง. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์,
2501. (อัดสำเนา)
- ประสาธ ทงอร่าม, บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ตอนทศกัณฐ์ลงสวน – เกี้ยวสีดา.
กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยและพัฒนาสังคีต สำนักการสังคีตกรมศิลปากร, 2547. (อัดสำเนา)
- ประสาธ ทงอร่าม, บทโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด หนึ่งนุชบุษมาลี สัมพาที่ชี้ทาง รบนาง
อังกาตตะไล. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยและพัฒนาสังคีต สำนักการสังคีตกรมศิลปากร,
2553. (อัดสำเนา)
- ประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว. ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง(นาฏศิลป์ – โขน) ปีพุทธศักราช 2551.
สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2556.
- ปรัชญา ชัยเทศ. นาฏศิลป์ป็นสำนักการสังคีต. สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2556.
- พรทิพย์ ทองคำ นาฏศิลป์ป็นสำนักการสังคีต. สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556.
- พรเลิศ พิพัฒน์รุ่งเรือง. นาฏศิลป์ป็นสำนักการสังคีต. สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2556..

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ปอเกิดรามเกียรติ์. พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2513,

พินิจ อัครนิช, วรรณกรรมไทยสมัยสุโขทัย - สมัยกรุงศรีอยุธยา. ภาควิชาภาษาไทย

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529.

ไพโรจน์ ทองคำสุข, บทโฆษณาทรรศน์ เรื่องรามเกียรติ์ ตอนที่ 1 นนทุกได้พร สถาบันขนแห่งชาติ.

กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยและพัฒนาสังคม สำนักงานการสังคีตกรมศิลปากร,

3 มกราคม 2553. (อัดสำเนา)

ไพโรจน์ ทองคำสุข, ครูจำเรียง พุทธประดับ ศิลปินแห่งชาติ รูปแบบความเป็นครูผู้ถ่ายทอด

นาฏศิลป์ไทยแบบโบราณ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ดอกเบี๋ย, 2546.

ไพโรจน์ ทองคำสุข, ครูเสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ รูปแบบความเป็นครูผู้ถ่ายทอดและ

สร้างสรรคมนาฏศิลป์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ดอกเบี๋ย , 2548.

ภวินี เดชสุภา. นาฏศิลป์ป็นสำนักงานการสังคีต. สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2556.

ไม่ปรากฏผู้แต่ง. บทละครชุดเบ็ดเตล็ดในเรื่องรามเกียรติ์. ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ

นางบุญเดือนทองเสริม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2519.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร:

นามมีปู้คส์พับลิเคชันส์, 2546.

ราเมศ เมฆอน, รามายณะ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2551.

วรรณกร พลับประสิทธิ์. นาฏศิลป์ป็นสำนักงานการสังคีต. สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556.

วลัยพร กระทุ้มเขต. นาฏศิลป์ป็นสำนักงานการสังคีต. สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556.

ศิริพงษ์ ทวีทรัพย์. นาฏศิลป์ป็นสำนักงานการสังคีต. สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556.

ศิลปากร, กรม. บทโฆษณ เรื่องรามเกียรติ์ ชุดทำลายพิธีหุงน้ำทิพย์. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์,

2490. (อัดสำเนา)

ศิลปากร, กรม. บทโฆษณ เรื่องรามเกียรติ์ ชุดหนุมานอาสา. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2495.

ศิลปากร, กรม. บทโฆษณ ชุด สี่ดาลุยไฟและปราบบรพณ์กัลป์. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2496. (อัดสำเนา)

ศิลปากร, กรม. บทโฆษณ เรื่อง รามเกียรติ์ ตอน คีกรพหมาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานการสังคีต

กรมศิลปากร, 2547. (อัดสำเนา)

ศิลปากร, กรม. บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 9

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2540.

ศิลปากร, กรม. บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระ

- พระพุทธเลิศหล้านภาลัย เล่ม 1. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2498.
 ศิลปากร, กรม. บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระ
พระพุทธเลิศหล้านภาลัย เล่ม 2. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2498.
 ศิลปากร, กรม. บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระ
พระพุทธเลิศหล้านภาลัย เล่ม 3. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2498.
 ศิลปากร, กรม. บทสันตนิยาย เรื่อง รามสูร – เมขลา. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยและ
พัฒนาสังคม สำนักงานการสังคีตกรมศิลปากร, 2546. (อัดสำเนา)
 ศิลปากร, กรม. ราชาพิลาปคำฉันท์. กรุงเทพมหานคร: เอดิสัน เพรส, 2554.
 ศิลปากร, กรม. รามเกียรติ์ บทร้องและบทพากย์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี
ศรีสินทร มหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์
พรินติ้ง กรุ๊ป, 2554.
 ศิลปากร, กรม. สูจิตร์ รายการดนตรีไทยไร้รสหรือ ชุดหลากหลายลีลาอนุเคราะห์ “ว่าด้วยเรื่องความรัก”.
กรุงเทพมหานคร: วิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร, 2556.
 ศิลปากร, กรม. สูจิตร์ รายการศรีสุขนาฏกรรม ปีที่ 29 ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: วิจัยและ
พัฒนาการสังคีต สำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร, 2550.
 ศิลปากร, กรม. โชน อัจฉริยะลักษณะแห่งนาฏศิลป์ไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
ศิลปาบรรณาคาร, 2540.
 ศิลปากร, กรม. รามเกียรติ์ ตอนพาลีสอนน้อง. กรุงเทพมหานคร: เอดิสัน เพรส
โปรดักส์, 2553.
 ศิลปากร, กรม. วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์
พรินติ้ง กรุ๊ป, 2532.
 ศุภชัย จันท์สุวรรณ. ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง(นาฏศิลป์ – โชน) ปีพุทธศักราช 2551.
สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2556.
 สมรัตน์ ทองแท้, บทโชน เรื่องรามเกียรติ์ ตอนนางลอย, กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยและ
พัฒนาสังคม สำนักงานการสังคีตกรมศิลปากร, 2553. (อัดสำเนา)
 สมศักดิ์ ทัดดี. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย โชนยักษ์. สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2556.
 สิริวรรณ อัจฉกร. นาฏศิลป์ป็นสำนักงานการสังคีต. สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2556.
 เสฐียรโกเศศ, อุปรากรมเกียรติ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2550..

- เสรี หวังในธรรม, บทประกอบการแสดงหนังใหญ่ประกอบโขน และการแสดงโขน เรื่อง รามเกียรติ์ ตอน อาวุธของสัทธาสูรและศึกวิรุญจำบัง. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยและพัฒนาสังคีต สำนักการสังคีตกรมศิลปากร, มปป. (อัดสำเนา)
- เสรี หวังในธรรม, บทโขน เรื่อง รามเกียรติ์ ตอน ศีกพรหมาสูตร. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยและพัฒนาสังคีต สำนักการสังคีตกรมศิลปากร, 2547. (อัดสำเนา)
- เสรี หวังในธรรม, บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุด สามนักรหาหึงส์ดา. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยและพัฒนาสังคีต สำนักการสังคีตกรมศิลปากร, 2548. (อัดสำเนา)
- เสรี หวังในธรรม, บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ตอน นางมณฑาทิพย์. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยและพัฒนาสังคีต สำนักการสังคีตกรมศิลปากร, 2550. (อัดสำเนา)
- เสรี หวังในธรรม, บทโขนว่าด้วยความรัก เรื่อง รามเกียรติ์ ตอน ทศกัณฐ์เกี่ยวนางมณฑาทิ. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยและพัฒนาสังคีต สำนักการสังคีตกรมศิลปากร, 2545. (อัดสำเนา)
- เสรี หวังในธรรม, บทโขนว่าด้วยความรัก เรื่องรามเกียรติ์ ตอน พาลีเกี่ยวพาราสีนางดารา, กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยและพัฒนาสังคีต สำนักการสังคีตกรมศิลปากร, 2548. (อัดสำเนา)
- เสรี หวังในธรรม, บทประกอบการแสดง เรื่องรามเกียรติ์ ตอน กไลโกฎหลงรส. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยและพัฒนาสังคีต สำนักการสังคีตกรมศิลปากร, 2523. (อัดสำเนา)
- เสาวณิต วิงวอน, วรรณคดีการแสดง, กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554.
- อรพินธุ์ อิศรางกูล ณ อยุธยา. ข้าราชการบำนาญ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2556.
- อัจฉรา อยู่ปิยะ. ข้าราชการบำนาญ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2556
- อุษา แดงวิจิตร. นาฏศิลป์สำนักการสังคีต. สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บทเกี่ยวพาราสิในบทละคร เรื่องรามเกียรติ์
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

1. ตอนตรีบุรุษขึ้นไปหยอกนางฟ้า

<ul style="list-style-type: none"> ◦ ถึงชั้นจตุมหาราช 	ทำอำนาจสะท้อนสะท้อนไหว
ไล่หมู่เทวาสุราลัย	ตกใจอึ้งอึ้งทั้งเมืองฟ้า
เซยชิดพิศวาสนางสวรรค์	แล้วไปชั้นฟ้าดาวดึงศา
ล่องขึ้นไปชั้นมายา	จนพิภพดุสิตาอันโอฬาร
อีกชั้นนิมมานรดีศ	ทั้งปาระนิมิตไพศาล
คว่ำไขว่นางฟ้ายุพาพาล	ร้องหวีดวิ่งพล่านไม่สมประดี
	๙ 6 คำ ๙ เชิดฉิ่ง

2. ตอนพระนารายณ์แปลงเป็นอัปสร

<p>ชาตรี</p> <ul style="list-style-type: none"> ◦ โฉมเอยโฉมเฉลา 	เสาวภาคย์แน่น้อยพิสมัย
เจ้ามาแต่สวรรค์ชั้นใด	นามกรชื่อไรนะเทวี
ประสงค์สิ่งอันใดจะใครรู้	ทำไมมาอยู่ที่นี่
ข้าเห็นเป็นน่านาปราณี	มารศรีจงแจ้งกิจจา ๙
	๙ 4 คำ ๙

<p>ร้าย</p> <ul style="list-style-type: none"> ◦ สุดเอยสุดสวาท 	โฉมประหลาดล้ำเทพอัปสร
ทั้งวาจาจริตก็งามอน	ควรเป็นนางพื่อนวิไลลักษณ์
อันซึ่งถูระของเจ้า	หนักเบาจงแจ้งให้ประจักษ์
ถ้าวาสนาเราเคยบำรุงรัก	ก็จะเป็นภักดีผลสืบไป
ตัวพี่มิได้ลวนลาม	จะถือความสิ่งนี้ไม่ได้
สาวสวรรค์ขวัญฟ้าอย่าใจ	พี่ไว้คู่จะพึงแต่ไม่ตรี ๙
	๙ 6 คำ ๙

3. ตอนฤๅษีโคดมสร้างนางอัฉนา

◦ งามล้ำนางเทพอัปสร	อรชรอ่อนแอ้นดั่งเลขา
โฉมเฉลาเยาวลักษณ์จำเริญตา	คล้ายพระอุมาเทวี
จึงให้นามนาฏนุชนงคราญ	ชื่อกาลอัฉนามารศรี
พระดาลสอออกจากพิธิ	ด้วยความยินดีพินคิด
ร่วมรักสมัครสโมสร	สถาวรเบิกบานสำราญจิต
คลั่งเกล้าเข้ายวนชวนชิต	แสนสนิทพิศวาสไม่คลาดคลา ฯ
ฯ 6 คำ ฯ กล่อม	

4. ตอนพระอินทร์ได้นางอัฉนา

◦ เจ้าเอยเจ้าพี่	มารศรียอดสุดเส่นหา
พี่ตั้งใจเจาะจงจำนงมา	แก้วตาดำตัดไม้ตรี
ความแสนพิศวาสจะขาดใจ	ควรหรือเจ้าไม่เห็นอกพี่
ผันผินพักตรามาพาที	เทวีทำไยฉันนั้น
เข้าชิตแล้วลอบปฤษฎางค์	ตระโบมโลมพลงทางรับขวัญ
นางเกิดประติพัทธ์ผูกพัน	ก็มีกรรมด้วยเดชอินทรา ฯ
ฯ 6 คำ ฯ กล่อม	

5. ตอนพระอาทิตย์ได้นางอัฉนา

◦ น้องเอยน้องรัก	เยาวลักษณ์ผู้ยอดพิสมัย
รักเจ้าเท่าดวงฤทัย	เบือนพักตร์เสียโยนางกัลยา
พี่หวังตั้งจิตมาฝากรัก	ควรหรือมาหักเส่นหา
ปรานีบ้างเถิดวนิดา	ว่าพลงไขว่คว้าพัลวัน
ลอบหลังลอบหน้างลักษณ์	พิศพักตร์ภิรมย์ชมขวัญ
ยั่วเย้าสนิทติดพัน	นางนั้นยินดีปรีดา
ฯ 6 คำ ฯ กล่อม	

6. ตอนเทวดานางฟ้าจ้บระบำ

สระบุหรง

๐ จ้บจ้บระบำรำรำ

รำเรียงเคียงชิดเข้ามา
แล้วกลับรำรำทำที่
ยั่วเย้าเคล้าคลอกัง
ฉวยฉูดฉูดนางเบื่องช้า
รื่นเรริงบันเทิงทุกเทวา

ฯ 6 คำ ฯ

ทอดกรกริดกรายทั้งซ้ายขวา
เลี่ยมลอดสอดคว่าทุกนาง
แทรกเบเลี่ยนเสียดสีมิให้ห่าง
พลางแนมแกมกลปนมา
ย้ายเป็นหยอกนางข้างขวา
ด้วยฝูงนางฟ้าวิลาวัณย์ ฯ

พระทอง

๐ เมื่อนั้น

รำรอล่อไว้ไม่ติดพัน
ครั้นท้าวญเข้าชิดก็บิดหนี
หลีกเลี้ยวตีวงเวียนไป
ครั้นเทพบุตรจูดคร่า
แสนสนุกสุขเกษมเปรมปรีดี

ฯ 6 คำ ฯ เพลง

นางเทพธิดาสาวสวรรค์
เกษมสันต์ข้าเลื่องแลไป
รำรำทำที่มิให้ไกล
นัยน์เนตรชมม้อยคอยที่
นางฟ้าป้องปิดสลัดหนี
ทุกเทพนารีเทวา ฯ

7. ตอนพาลีได้นางดาราร

ชาตรี

๐ เจ้าเอยเจ้าพี

แสนรักสุดรักกวนิดา
พีจะตั้งเจ้าไว้ให้เป็นเอก
เป็นปิ่นสนมনারี
ว่าพลางทางถดเข้าชิด
สองกรกรลูบโลมกาย

ฯ 6 คำ ฯ

มารศรีเวยาวอดเสน่หา
ตั้งว่าดวงเนตรดวงซี้วี
ในเศวทฉัตรเฉลิมศรี
มิให้มีราศีเคืองกาย
จุมพิตพิศवासโคมฉาย
สายสวาทงได้ปราณี ฯ

ไอ้โลม

๐ ดวงเอยดวงสมร	เจ้างามอนจำเริญใจพี่
อันถ้อยคำที่เจ้ารำพาที	ใช้ก็ใช้การจะเจรจา
แม้้นพระเป็นเจ้าจะเจาะจง	ประทานองค์เวยอดเสนาหา
แก้พญาสุครีพอนุชา	จะให้มาดั่งนี้ก็ผิดไป
ตัวพี่มีขอบในเบื้องบาท	จึงประสาทเจ้าเป็นบำเหน็จให้
สาวสวรรค์ขวัญฟ้ายาใจ	จะพะวงสงสัยไปไยมี
ว่าพลางก็ทางไขว่คว้า	อนิจจาเจ้าไม่เห็นอกพี่
ความรักเป็นพันพันทวี	มารศรีจึงได้เมตตา ฯ

ฯ 8 คำ ฯ

๐ ทรงเอยทรงเดช	พระไม่โปรดเกศา
เป็นไหนมาไล่ไขว่คว้า	นำเวทนาในน้ำใจ
ว่าพลางสลัดปิดกร	หยิกข่วนควักค้อนแล้วผลักไส
นี่หรือว่าเมตตาอาลัย	ช่างมาทำได้ถึงเพียงนี้ ฯ

ฯ 4 คำ ฯ

๐ สุดเอยสุดสวาท	นุชนาฏนิมเนื่อมารศรี
เจ้าดวงดอกฟ้าจงปราถณี	อย่าให้พินีสแสนเวทนา
ว่าพลางอิงแอบแนบน้อง	เซยมณฑาทองทั้งซ้ายขวา
ชมเนตรชมปรางกัลยา	เสน่หารูมเรียงฤทัย
วายุพัดพานต้องห้องสมุทร	กระฉอกชานดาลผุดเป็นคลื่นใหญ่
มัจฉาขึ้นบานสำราญใจ	ที่ในสายสินธุสาคร ฯ

ฯ 6 คำ ฯ กล่อม ฯ

8. ตอนนางนาคสมจรูณิน

๐ เข้าวรกรรมกรมย์ชมชิต	ด้วยงูดินสนิทเสนาหา
เกี่ยวกระหวัดรัตรึงตรึงตรา	อยู่ที่ในป่าพนาลี ฯ

ฯ 2 คำ ฯ คุกพาทย์

9. ตอนทศกัณฐ์อุ้มมณีโตะผ่านซัดชิน

◦ มาพลาจพลาจเซยชมน้อง
 ดั้นหมอกออกเมฆด้วยฤทธิไกร
 ๗ 2 คำ ๗ เชิด

ประคองแนบจุมพิตพิศมัย
 ผ่านพิชัยซัดชินบุรินทร์มา ๗

10. ตอนพาลีพามณีโตะเข้าเมือง

โลม

◦ น้องเอยน้องรัก
 ซึ่งเจ้าบอกเล่ากิจจา
 อันทศพัทตร์ยักษ์
 บุญพี่กับนางได้สร้างไว้
 จะเลี้ยงน้องไว้ให้เป็นเอก
 ใหญ่กว่าสนมกำนัล
 ว่าพลาจเลี่ยมลอดสอดคคว่า
 ตระโบมโลมลูบทั้งอินทรีย์
 ๗ 8 คำ ๗

เยาวลักษณ์ยอดสุดเสนาหา
 พี่ยาก็แจ้งประจักษ์ใจ
 อสุรีหาควรแก่เจ้าไม่
 เผอิญให้มันพามาพบกัน
 ร่วมเสวกฉัตรฉายฉัน
 ขวัญเมืองจงได้ปราณี
 แก้วตาอย่าผินหนีพี่
 มารศรีอย่าสลัดตัดรอน ๗

◦ ดวงเอยดวงสมร
 อันบาปบุญคุณโทษเวรา
 ซึ่งว่าเป็นเมียอสุรี
 เป็นแต่สัมผัสกำหนดใน
 อันกรรมเนียมกษัตริย์ทั้งแผ่นดิน
 พี่ก็อยู่ในธรรมทศพิธ
 ว่าพลาจอิงแอบแนบเกล้า
 เชยมนหาทิพย์สุมาลี
 ภูมรินบินเกล้าละของอาบ
 พระพิรุณพรอยพรมสุมาลย์

เจ้างามอนชางคิดประดิษฐ์ว่า
 พี่ยาก็แจ้งประจักษ์ใจ
 คำนี้หาต้องการไม่
 ยังมีได้ร่วมสมชมชิด
 รุกรบได้นางก็เป็นสิทธิ์
 ไซ้จะไม่คิดเมื่อไรมี
 จุมพิตยั่วเย้าโฉมศรี
 บุชบงคล้ายคลี่ผกากาญจน์
 เชยซาบเสาวकर्ณ์หอมหวาน
 เบิกบานรับแสงทินกร ๗

๗ 10 คำ ๗ กล่อม

11. ตอนทศกัณฐ์ได้มณฑิติน

<p>๐ สุดเอยสุดสวาท บุญพี่กับองค์บังอร พระเป็นเจ้าจึงประทานน้อง ยังไม่ได้ชมแก้วสักกึ่งวัน ออกกรณรงคียงยุทธ์ รอนราญหาญหักอหังการ แต่ไศกามาถึงกึ่งปี</p>	<p>นุชนาฏนึ่งเนื้อดวงสมร แต่ก่อนเคยสร้างมาด้วยกัน ให้มาร่วมห้องภิรมย์ขวัญ พาลีโมหันธ์ฉันทา สัประยุทธ์ด้วยจิตอิฉา ชิงเอาแก้วตาของพี่ไป จะเว้นสักนาทีก็หาไม่ ฯ</p>
๙ 10 คำ ฯ	

ไอ้โลม

<p>๐ ว่าพลางก็ทางสัพยอก กรสอดคอดลูปนินดา</p>	<p>เข้าหยอกด้วยความเส่นหา อสุราขึ้นเริงบันเทิงใจ ฯ</p>
๙ 2 คำ ฯ	

ไอ้โลม

<p>๐ สุดเอยสุดสวาท รักเจ้าเท่าดวงชีวัน ก็ยอมแฉ่งใจอยู่ในอก ว่าพลางอิงแอบแนบกายา ชมเนตรเกศแก้วแล้วรับขวัญ พยับคลุ้มชอุ่มอนธการ เมขลาหล่อแก้วแววไว เบรียงเบรียงเสียงสนั่นอึ้งอล</p>	<p>นุชนาฏเลิศล้ำสาวสวรรค์ ควรฤจำพันเจรจา อย่ายกโทษพี่เลยกนิษฐา กรสอดสอดคว่ายุพาพาล เซยมณฑาสวรรค์หอมหวาน ฟ้าลั่นบันดาลคำรณ รามสุรเลี้ยวได้ในเวหน ฝนสวรรค์พรอยพรมมาลี ฯ</p>
๙ 10 คำ ฯ กล่อม	

12. ตอนทศกัณฐ์เที่ยวสำราญ

ไอ้โลม

<p>๐ ครั้นถึงนั่งแท่นนางฟ้า สัพยอกหยอกเข้าไปในที่</p>	<p>ไขว่คว้าด้วยใจเกษมศรี ร่วมรสฤดีภิรมย์ใจ ฯ</p>
๙ 2 คำ ฯ กล่อม	

13. ตอนทศรถประทานพรโกษเกษี

พระทอง

๐ เมื่อนั้น

รับสั่งทำวสุขัมบดี
จึงจับระบำรำถวย
รำรอลอเคียงเคียงลัด
นางฟ้าตลบหนีไป
นางสวรรค์เวียนซ้ายร้ายเรียงมา
นางสวรรค์รำช้านางนอน
คลอเคล้าเป็นกระบวนให้ยวนใจ

ฯ 8 คำ ฯ

เข้าหลุด

๐ เมื่อนั้น

กรายกรฟ้อนรำชำเลื่องตา
ครั้นเทวัญเข้าใกล้ก็ย้ายหนี
เทพบุตรรำเคล้าเข้าชิด
นางฟ้าสลัดบัตกร
เทวัญรำท่ามาลี
นางสวรรค์รำหงส์ลีลา
ขับร้องอำนวยอวยชัย

ฯ 8 คำ ฯ เพลง

เทวานางฟ้าทศราศี
มีใจชื่นชมโฉมนี้
นวยนาดวาดชายกรายหัตถ์
กรกระหวัดยิ้มพรายชายตา
เทพบุตรเลี้ยวไล่สกัดหน้า
เทวัญเวียนขวาเปลี่ยนไป
ทอดกรเอื้องกรายสายไหล
เทพไทยินดีปรีดา ฯ

โฉมนางอัปสรเสนา
คอยที่เทวาสุราฤทธิ์
ทำที่ร้ายเรียงเบี่ยงบิด
ทอดสนิทคว่าไขว้ในที่
ชม่ายชายค่อนแล้วถอยหนี
แล้วตีวงเวียนเปลี่ยนไป
ชายหนีเทวามีให้ใกล้
สุขเกษมเปรมใจทั้งเมืองฟ้า ฯ

14. ตอนอรุณวดีล้างตบะกไลโกฏ

๐ เมื่อนั้น

ได้ฟังจึงตบพระสิทธา
ไม่งอกในเคียวเหมือนฝูงมนุษย์
เต่งต้งดั่งดวงบุษบัน
พระองค์ผู้ทรงตบะญาณ

นางอรุณวดีเสนา
เขาข้านี้อัศจรรย์
มาพลัดขึ้นที่อกเหมือนแก้งบัน
อ่อนละม้ายคล้ายกันกับสำลี
ขอประมานโปรดเกล้าแก่ดี

พิเคราะห์ดูให้รู้ว่าร้ายดี
ว่าพลางทางเข้าปรนนิบัติ
ด้วยกลมารยาพิราไน

ฯ 8 คำ ฯ

๐ เมื่อนั้น

ไม่รู้ในกลสตรี
เข้าประคองต้องเต้าสุมณฑา
ให้เกิดประติพัทธ์อาวรณ์
เซยแก้มแนมเนตรเกศกรรณ
ภุมรินบินเกล้าสูมาลัย
เซยซาบอาบสร้อยเสาวรส
ร่วมภิรมย์สมสุขสำราญ

ฯ 8 คำ ฯ กล่อม

ข้าเป็นดั่งนี้ด้วยอันใด
สัมผัสทำนวดพินให้
แกล้งย้วยวนใจพระมูณี ฯ

พระกไลโกฏฤาษี
ลืมหูลืมที่คำสั่งพระบิดร
กายาแนบเนื้อดวงสมร
ถึงไม่มีผู้สอนก็เป็นไป
เกษมสันต์ในความพิสมัย
แทรกใช้เกสรปทุมมาลัย
สูงงกชคลีกลีบหอมหวาน
ในสถานศาลาอารัญ ฯ

15. ตอนชาวสวรรค์ยินดีที่พระนารายณ์อวดตาร

สระบุหรง

๐ เมื่อนั้น

เห็นพระนารายณ์ฤทธิ
ทั้งคทาจักรสังข์บัลลังก์นาถ
ไปเป็นมุนษย์วุฒิไกร
ต่างองค์ไปรอยทิพย์มาลามาศ
เป่าสังข์ดังสนั่นลั่นฟ้า
ยกย้ายถ่ายเทเล่ห์กล
ตีวงลดเลี้ยวเกี่ยวพัน
ฉวยจุดยุดชายสไบทรง
สาวสวรรค์หักหลักเฉียงไป
นางเทพอัปสรเวียนซ้าย
สาวสวรรค์หันล่อเทวา

เทพบุตรนางฟ้าทูกราศี
กับพระลักษมีร่วมใจ
อวดตารจากเกษียรสมุทรใหญ่
พวกภัยจะม้วยด้วยฤทธา
อภิวาหน์อวยพรถ้วนหน้า
เทวาก็จับระบำบัน
แยบยลชั้นเชิงบิดผัน
เทวีญักันกานางไว้
แทรกเปลี่ยนเวียนวงขวัคไขว่
เทวีญกระชั้นไล่ตามมา
เทเวศร์เรียงร้ายเวียนขวา
ทำท่ามิให้ใกล้ชิด

นางเทพอัปสรศรี
สลัดปัดกรสูราฤทธิ์

ฯ 10 คำ ฯ

บลี้ม

๑ เมื่อนั้น

รำล่อคลอเคียงเข้ามา
ครั้นเทวัญกระชั้นเข้าชิด
รำร่ายกรายท่าม้าตีคี่ลี
เปลี่ยนกรร่อนรำเยื้องไหล่
เยื้องยักผลักมือเทวัญ
เทเวศร์ก็รำย้ายท่า
นางรำเรียงหมอนกรกราย
เทพบุตรรำท่าเลียบถ้ำ
เทวารำเกล้าเข้ายั่วใจ

ฯ 10 คำ ฯ

พระทอง

๑ เมื่อนั้น

รำเกล้านางเทพนารี
แล้วแขงเยื้องย่างเข้ากางกั้น
ฝูงเทพธิดาทำกระบวณ
เทวารำภูมรีเกล้า
นางรำสอดสร้อยมาลา
เทพบุตรเปลี่ยนท่าเยื้องกราย
อัปสรร้อยรำเป็นหงส์บิน
เทเวศร์รำเกล้าเข้าให้ใกล้
ต่างฉวยต่างปัดพัลวัน

ฯ 10 คำ ฯ

แต่ชม้อยคอยที่จะเบี่ยงบิด
แสนสำราญบานจิตทุกเทวา ฯ

ฝูงนางอัปสรเสนาหา
นัยนาชม้อยคอยที่
นางฟ้าทำจวิตบิดหนี
มารศรีล่อเลี้ยวให้ติดพัน
เทพบุตรเข้าใกล้ก็บิดผัน
หันวงเวียนไปข้างซ้าย
มยุราพ่อนางเจ็ดฉาย
ชม้ายม้ายเมียงเคียงไป
นางรำมาลาเพียงไหล่
นางในสุขเกษมเปรมปรีดี ฯ

ฝ่ายฝูงเทวาในราศี
ทำที่ไขว่คว้าเสียมลวน
ทอดสนิทติดพันแยมสรวล
รำทวนล่อร้ายชายตา
สัพยอกหยอกเข้าแล้วเวียนขวา
วงมาเบื่องซ้ายเทวินทร์
เหราเล่นสายกระแสดิ้นคู่
ผันผินคอยที่ป้องกัน
เลี้ยวไล่ไขว่คว้านางสวรรค์
เกษมสันต์บันเทิงพันทวี ฯ

เข้าหลุด

๐ เมื่อนั้น

รำล่อสุราลัยในที่
ครั้นเทพบุตรเลี้ยงได้
เทวาแทรกเปลี่ยนพัลวัน
กรายกรร่อนร้องโอดครวญ
ทำที่เลี้ยงล่อเทวา
เห็นเทเวศร์เวียนขวาเข้ามาทัน
นางสวรรคต์เวียนซ้ายชายไป
อันเทวานางฟ้าก็ขึ้นบาน
ถวายพระศุภลิมิฤทธิ์

ฝูงเทพธิดามารศรี

ชายหนีโดยกระบวนระบำบัน
นางฟ้าค้อนให้แล้วผินผ่น
นางสวรรคต์หลีกล่อรอมมา
โหยหวนงอนจรีตประดิษฐ์ทำ
ด้วยมารยาแบายลกลใน
ทอดสนิทติดพันคว่าไขว่
มิให้สุราลัยเข้าชิด
ด้วยนารายณ์อวตารสำราญจิต
อันประสิทธิ์ประเสริฐเลิศชาติตรี ฯ

ฯ 10 คำ ฯ เพลง

16. ตอนอภิเษกพระรามสีดา

ชาติรี

๐ โฉมเอยโฉมเฉลา

พระปิตุรงค์ขององค์อรไท
หวังหาคู่เจ้าเยาวลักษณ์
พี่แจ้งข่าวเราร้อนทั้งอินทรีย์
มิได้คิดสิ่งซึ่งลำบาก
เป็นกุศลผลบุญได้สร้างมา
พี่จึงยกธนูขึ้นได้
ขอเชิญนาฏน้องนงคราญ

ยุพเยาว์ผู้ยอดพิสมัย

ภวานัยเสียงศิลป์พระศุภี
ให้สมศักดิ์สุริยวงศ์เฉลิมศรี
ตั้งชีวิตจะจากกายา
สู้อยากต้นดงพงป่า
กับองค์วินิตายูพาพาด
เทพไทแจ้งสิ้นทุกสถาน
เยาวมาลย์ผินพักตร์มาพาที่ ฯ

ฯ 8 คำ ฯ

โลม

๐ น้องเอยน้องรัก

อย่าสะเทิ้นเขินใจนางกัลยา
สองพระองค์มิ่งกุฎสุธาธาร
สมศรีสมศักดิ์อรไท

เยาวลักษณ์พี่ยอดเสน่หา

ไซ้ว่าใครจะล่วงไปไพ
ทำการอินทราภิเษกให้
ถอยหนีไปเอยนางเทวี

เชิญเจ้าขึ้นมาบนแท่นทอง
เจ้าดวงนัยนาจงปราณี

ฯ 6 คำ ฯ

◦ สุดเอยสุดสวาท
รักเจ้าเท่าดวงชีวิ
พี่ไร้คู่ผู้สมภิมภยรัก
จนได้ดวงทิพย์สุมณฑา
ว่าพลางเสด็จจากอาสน์แก้ว
สองหัตถ์โอบอุ้มบังอร

ฯ 6 คำ ฯ

◦ ดวงเอยดวงสมร
แสนรักสุดรักวนิดา
ถึงเจ้าจะหยักขวนด้วยเล็บ
ซึ่งจะทนประติพิทธ์กำหนดใน
ว่าพลางอิงแอบแนบชิด
พระกรเลี่ยมลอดสอดค้ำ
หยอกเฝ้าเคล้าคลึงเกี่ยวกระหวัด
ภุมรินบินร่อนคัคณานต์
พระพายพัดต้องกลีบโกมล
สองสมสองสุขสถาวร

ฯ 10 คำ ฯ กล่อม

เหมือนน้องบำรุงสวาทพี่
มารศรีอย่าสลัดตัวรอน ฯ

นุชนาฎจำเริญฤทัยพี่
ว่าไยฉันนี้วนิดา
จึงสามีกัดดีมาอาสา
ค่อยคลายวิญญาณ์ที่รุ่มร้อน
อันเพริศแพรวจรัสประภัสสร
ขึ้นแท่นอลงกรณ์อำไพ ฯ

เจ้างามอนจำเริญเส่นหา
สุดปัญญาที่จะรั้งรอใจ
ความเจ็บนั้นพี่พอนได้
สุดใจพี่แล้ววนิดา
จุมพิตด้วยความเส่นหา
ดวงมณฑาทิพย์สุมาลย์
ประติพิทธ์กลั้วกลิ่นหอมหวาน
เชยบุษบาบานอรชร
ขยายแยมเสาวคนธ์เกสร
สองสมรสำราญทั้งสององค์ ฯ

17. ตอนสามนักขาขอถวายตัว

◦ เมื่อนั้น
ฟังเสียงพิงรสพจมาน
ซาบซ่านทุกขุมโลมา
ข้าชื่อสามนักขาทราวม้วย
ได้ผ่านลงการาชูฐาน
อันตัวของข้านี้ร่วมครรรภ์

สามนักขาอดสงสาร
ปานอมฤตฟ้ายาใจ
ชายตาค้อนคมประนมไหว้
เป็นน้องท่านไททศกัณฐ์
สนุกปานแดนดาวดึงส์สวรรค์
กุมภภัณฑ์ถนอมตั้งดวงตา

บัดนี้จะให้มีคู่
 นื่องไม่จงใจเจตนา
 บุญนำมาพบพระทรงฤทธิ
 จะขออยู่ปรวนนิตินิภาว

ฯ 10 คำ ฯ

สมสู่ด้วยวงศ์ยักษ
 จึ่งหนีออกมาพนาลี
 สมคิดเข้าบาทพทศรี
 ไปกว่าชีวีจะวายปรภาณ ฯ

18. ตอนนางอัศมุขีอุ้มพระลักษมณ์หนี

○ เห็นสองพระองค์ทรงลักษณ์
 องค์หนึ่งเขียวขำทั้งอินทรีย์
 องค์น้อยนั้นผิวเหลืองอ่อน
 พิศโฉมสมเด็จพระราม
 ครั้นพิศอสุราก็วงยง
 ยิ่งพิศยิ่งเพลินจำเรญรัก
 ราวคร่อนรุ่งรุ่มดั่งเพลิงพิช
 สุดรักในรสกำหนดใน

ฯ 8 คำ ฯ

ผิวพัทตรงามล้ำโกสัย
 ดั่งมณีมรกตรจนา
 อรชรย้วยวนเสนาหา
 อสุราลีมแลดูพระลักษณ์
 ลีมแลดูองค์พระทรงจักร
 นางยักษฟ้างเพียงจะขาดใจ
 ครวญคิดในความพิศมัย
 ฤทัยเดือดดินแดนยัน ฯ

○ ด้วยเดชศักดิ์ดาวราฤทธิ
 มีดมิดปิดดวงอโณทัย
 คว้าคว้าได้องค์พระลักษณ์
 กอดจูบจูบได้ทั้งกายา

ฯ 8 คำ ฯ เชิด

ทศทิศลั่นเลื่อนสะเทือนไหว
 คลุ้มไปทั้งพื้นพสุธา
 นางยักษแสนโสมนัสสา
 ก็อุ้มพาหะไปทันที ฯ

19. ตอนหนุมานได้นางบุษมาลี

ร้าย

○ โฉมเอยโฉมเฉลา
 รักเจ้าเท่าดวงชีวลัย
 ตัวพินี่ชื่อหนุมาน
 ทศพัทรมันลักนางสีดา

ยุพเยาว์ผู้ยอดพิศมัย
 ไซ้จะใส่ไคล้เจรจา
 เป็นทหารพระนารายณ์นาถา
 ไปยังลงกาธานี

โองการให้ให้มาเยือนข่าว
จึงพบเยววยอดนารี
ว่าพลางก็เดินเข้าไปใกล้
เชิญองค์วินิดาวิลาวัณย์

ฯ 8 คำ ฯ

ไอ้โลม

◦ แล้วมีวาจาอันสุนทร
รักเจ้าเท่าดวงชีวา
ว่าพลางอุ้มองค์นงลักษณ์
เซยแก้มแนมน้ำออรไท
ฝนสวรรค์ครั้นครั้นโพยมหน
กลืนตลบอบฟุ้งชลธาร

ฯ 6 คำ ฯ กล่อม

เรื่องราวองค์พระมเหสี
บุญเจ้ากับพี่ร่วมกัน
คว่าไขว่ช่วยกรสาวสวรรค์
ขวัญเมืองมานั่งกับพี่ชาย ฯ

สายสมรเยววยอดเสน่ห์หา
แก้วตาของพี่อย่าตกใจ
ภิรมย์ชมพักตร์พิสมัย
คว่าไขว่ต้องเต้าสุมาลย์
โกลมบานรับสุริย์ฉาน
สองสำราญสุขเกษมเปรมปรีดี ฯ

20. ตอนทศกัณฐ์เกี่ยวสิดา

ไอ้โลม

◦ เมื่อนั้น
ได้ฟังถ้อยค่านางสิดา
ยิ่งแสนพิศวาสในน้ำเสียง
ยิ่งฟังยิ่งเพลินจำเริญใจ
กราบลงแล้วกล่าวสุนทร
ทั่วทั้งสามภพชาติ
ถึงมาตรเจ้าจะดำ่ว่า
แต่ปราณีในทางรสรัก
เจ้าตั้งดวงมณฑาทิพย์
รักนางฟางเพียงดวงใจ
แม่อย่าสลัดตัดสวาท
เมตตาบ้างเถิดนางเทวี

ฯ 12 คำ ฯ

ทศเศียรสุริย์วงศ์ยกขา
เปรียบปรายดำไม่อาลัย
เพราะเพียงไม่มีที่เปรียบได้
ทีในรูปรสวาที
เจ้างามอนจำเริญสวาทพี่
ไม่มีใครเปรียบนงลักษณ์
พี่ยาไม่ถือค่านัก
อย่าหักเสน่หาอาลัย
ลิบหกช่องฟ้าไม่หาได้
จะถนอมมิให้ราศี
นุชนาฏช่วยชูชีวิตพี่
ให้เป็นศรีสวัสดิ์สถาวร ฯ

21. ตอนเบญจกายแปลงขึ้นเฝ้าทศกัณฐ์

ชาตรี

๐ จึงมีมธุรสวาจา
ขอเชิญยุพเยาว์ดวงใจ
เป็นที่สิริไสยาสน์
จะถนอมกล่อมเลี้ยงบังกอร

ฯ 4 คำ ฯ

๐ เมื่อนั้น
ยิ้มแล้วจึงกล่าววาที
พื้คิดถึงเจ้าทุกเวลา
แสนทุกข์แสนทเวษมาช้านาน
ว่างพลางจงกรขึ้นแทนทรง
ตระโบมโลมลูบจูบพัทตร์
พื้จะตั้งเจ้าไว้ให้เป็นเอก
ใหญ่กว่าอนงค์บังกอร
อันการบำรุ่งบำเรอรัก
สาวสวรรค์ขวัญตาอย่าอาลัย

ฯ 10 คำ ฯ

แก้วตาผู้ยอดพิสมัย
มานั่งในอาสน์อลงกรณ์
ร่วมราชภิรมย์สโมสร
มิให้อนาทรสักนาที ฯ

ทำวทศพัทตร์ยักษ์
ว่าไยฉะนี้เยาวมาลัย
ตั้งหนึ่งอุราจะแตกฉาน
สงสารบ้างเถิดนะน้องรัก
แล้วโอบอุ้มองค์ขึ้นใส่ตัก
พญายักษ์จึงกล่าวสุนทร
ร่วมเสวกฉัตรประภัสสร
มิให้อนาทรฤทัย
จะต้องถือมือหนักก็หาไม่
ในองค์พระรามสามมี ฯ

22. ตอนหนุมานได้เบญจกาย

ไอ้โลม

๐ ดวงเอยดวงสมร
แสนรักพี่รักอรไท
ความจริงไม่ล่อลวงเจ้า
อันแสนสมบัติในลงกา
เราสองก็จะครองกันเป็นสุข
ว่าพลางคว่ำไขว้ไปในที่

ฯ 6 คำ ฯ

เจ้างามงอนผู้ยอดพิสมัย
ว่าไยฉะนี้ก็ลยา
ยุพเยาว์แฉ่งน้อยเส่นหา
จะได้แก้บิดาของเทวี
แสนสนุกภิรมย์เกษมศรี
ขุนกระบี่หยอกเข้ากัลยา ฯ

โลม

๐ น้องเอยน้องรัก
 ผลักพี่เสียไยนางเทวี
 ว่าพลางอิงแอบแนบชิด
 ประคองต้องดวงปทุมมาลัย
 ภูมเรศร่อนลงประจงเกล้า
 เซยซาบเกสรโกมล

ฯ 6 คำ ฯ กล่อม

๐ เมื่อนั้น
 เห็นนางเบญจกายอสุรี
 จึ่งโอบอุ้มนางขึ้นใส่ตัก
 เจ้าอย่าโคกกาจาบัลย์
 แม้นว่าเสรีจศึกสงครามยักษ์
 อุตส่าห์สงวนองค์ไว้

ฯ 6 คำ ฯ

เยาวลักษณ์ผู้มิ่งมารศรี
 ปราณบ้างเถิดนะนงคราญ
 จุมพิตด้วยความเกษมศานต์
 หอมหวานกลิ่นรสเสาวคนธ์
 เกร์ร้องก้องในโพยมहन
 ฝนสวรรค์ครั้นครั้นธาตรี ฯ

วายุบุตรผู้ชาญชัยศรี
 เทวีครวญคร่ำรำพัน
 จุมพิตพิศพิศพัทธ์แล้วรับขวัญ
 กันแสงละห้อยน้อยใจ
 จะได้เรียงเคียงพัทธ์พิสมัย
 อย่าให้มลทินแผ้วพาน ฯ

23. ตอนหนุมาณได้สุพรรณมัจฉา

ชาติรี

๐ โฉมเอยโฉมเฉลา
 เจ้าอย่าหวาดหวั่นวิญญูณณ์
 เดิมพี่ลงมาด้วยความแค้น
 หมายจะฆ่าฟันให้บรรลัย
 ครั้นมาเห็นเจ้าเยาวลักษณ์
 แฉ่งน้อยนิมเนื้ออรชร
 บุญแล้วจึ่งได้มาพบน้อง
 ร่วมทุกข์ร่วมสุขภิรมยา

ฯ 8 คำ ฯ

ยุพเยาว์ผู้ยอดเส่นหา
 จะเล่าก็จจาให้แจ้งใจ
 แสนโกรธประหนึ่งไม่อดได้
 ที่โนมหาสาคร
 ผิวพัทธ์ตั้งเทพอัปสร
 ให้อวารณีนองควนิดา
 เราสองควรครองเส่นหา
 ไปกว่าจะม้วยชีวี ฯ

ไอ้โลม

๐ ดวงเอยดวงสมร
ถ้อยคำวาจาน่าอาลัย
งามทั้งกิริยามารยาท
งามทรงงามองค์งามพักตร์
อันซึ่งต่างชาติต่างพงศ์
พระดาบสทรงพรตพีธี
เราสองควรครองไม่ตรีจิต
ว่าพลางคว้าว้าไขว่ไปมา

ฯ 8 คำ ฯ

ไอ้โลม

๐ สุดเอยสุดสวาท
รักเจ้าเท่าดวงชีวี
ความแสนพิศวาสนาภูน้อง
ไซ้จะลวงเจ้าเยาวลักษณ์
ว่าพลางอิงแอบแนบชิด
ค้อยประคองต้องเต้าสุมณฑา
พระสมุทรวรดีฟองนงระลอก
เมฆมัวทั่วทิศโพยมบน
อันดวงโกสุมปทุมมาลัย
สองสมชมรสฤดี

ฯ 10 คำ กล่อม

เจ้างามอนผู้ยอดพิสมัย
จะหาไหนได้เหมือนนงลักษณ์
ท่วงทีฉลาดแหลมหลัก
ให้จำเรณูรักพันทวี
ไซ้แต่โฉมยงกับพี่
กับกินรียังร่วมภิรมยา
ร่วมสนิทในความเส่นหา
แก้วตาอย่าตัดอวารณ์ ฯ

นุชนาฏผู้มีงมารศรี
อย่าหยิกข่วนพี่ให้เจ็บน้ก
จะต้องถือมิให้มือหนัก
ดวงจักษุพี่จึ่งเมตตา
จุมพิตปรางเปรมนาสา
วายุพัดพัดมาอิงอล
คลื่นกระชอกพัดฝั่งกุลาหล
ฝนสวรรค์พรอยพรมสุมาลี
ก็แบ่งบานคลี่คลายเกษรศรี
ต่างเกษมเปรมปรีดีทั้งสองรา ฯ

24. ตอนพระลักษมณ์ต้องศรพหมาสตร์

พระทอง

๐ บ้างจ้บระบำรำร่อน
นวนนาดवादกรเวียนวัน
แทรกเปลี่ยนเวียนวงดั่งงจักร
กระหวัดกรเป็นหงส์ลีลา

พื่อนกรายย้ายเป็นเพลงสวรรค์
บิดผันล่อล่ียวไปมา
เยื้องยักร่ายรำทำท่า
ฉวยยุตจุดคร่ากันวุ่นไป

งามตั้งเทเวศกับอัปสร
ใส่จรีตีให้หลงงไป

คมค้อนบ้องปักวัดไขว่
ที่ในเล่ห์กลลสุรี ฯ

ฯ 6 คำ ฯ เพลง

25. ตอนทศกัณฐ์ไปต้อนรับสหัสเดชะ

บัดนั้น
นั่งล้อมพร้อมกันทำที่
เมามายพูดโป่งโง่งเงง
ควยดูดยุดนางอสุรา
ที่เหล่ากินมากก็ราทัน
อึ้งคะเนิ่งทั้งหน้าพระลานชัย

พวกพลปางตาลยักษ์
กินเหล้าอึ้งมีเป็นโกลา
เต็นรำทำเพลงกลอกหน้า
ไขว่คว้าว้อตุลุดุ่นไป
จะเอาดีสักคนก็ไม่ได้
นายไพร่เกษมเปรมปรีดี ฯ

ฯ 6 คำ ฯ เช่นเหล้า

26. ตอนสัตว์ลึงตรีเมฆถึงลงกา

๐ บัดนั้น
ซึ่งมาแต่สองกรุงไกร
นั่งพร้อมล้อมกันทำที่
โง่งเงงร้องเพลงสักวา
บางหมู่กินเมาเหลือขนาด
บ้างหยอกนางวิเสทอสุรี

ฝ่ายพลโยธาน้อยใหญ่
นายไพร่ยินดีปรีดา
ดื่มอาหนีกินแก้ลมหัวร่อว่า
รำเต้นเล่นหน้าไม่สมประดี
ด่าดีวิวาทกันอึ้งมี
เสียดสีไขว่คว้าว้าพัลวัน ฯ

ฯ 6 คำ ฯ

27. ตอนหนุมานหยอกนางมณฑิตต่อหน้าทศกัณฐ์

๐ ครั้นถึงจึ่งวางนางลง
แก้เวทให้พินกายา
เหวี่ยงเหวี่ยงดูก่อนทศพัคตร์
ว่าพลางเข้าหยอกอไร

เคียงองค์ทศพัคตร์รักษา
แล้วมีวาจาประกาศไป
เมียรักของเอ็งหรือมิใช่
คว้าว้าไขว่จุดคร่าทั้งสามนาย ฯ

ฯ 4 คำ ฯ

28. ตอนหนุมานเข้าถ้ำนางวานริน

โถม

๐ ดวงเอยดวงเนตร

เห็นจริงหรือไม่วานิดา
 อันตัวของเจ้าเขาวมาลัย
 เป็นบำเหน็จซึ่งตามอสูรี
 หรือแหงแคลงจิตจึงปิดพักตร์
 เจ้าอย่าทำตระหนกตกใจ
 ว่าพลางดูหลังนางเขาวี
 จุมพิตพิศพักตร์กัลยา

ฯ 8 คำ ฯ

โถม

๐ ทรามเซยทรามสงวน

เจ้าดวงดอกฟ้าสุราลัย
 อันความรักเจ้านี้แสนรัก
 ปราณบ้างเถิดนะแก้วตา
 ว่าพลางกรเกี่ยวกระหวัด
 อิงแอบแนบชิดพัลวัน
 ภูมรินบินว่อนร่อนร้อง
 สุกุมมาลัยบ้านรับทินกร
 พระพายชายพัดพานระลอก
 สองสมภิมภิมย์รยอนยิน

ฯ 10 คำ ฯ กล่อม

เขาวเรศผู้ยอดเสนาหา

กับคำที่ว่าแต่เดิมที่

พระสยามภูวญาณประทานพี

โถมศรีจะว่าประการใด

จงดูให้ประจักษ์ที่สงสัย

พีไม่มีฤทธิ์เดชา

หยอกเข้าด้วยความเสนาหา

ไขว่คว้าเลียมลอดสอดกร ฯ

นิมนวลเขาวยอดพิสมัย

ขับพีเสียได้กัลยา

สุดที่จะหักเสนาหา

วาสนาเคนคู่มาด้วยกัน

สัมผัสภิมภิมย์ชมขวัญ

เซยดวงบุษบนอรชร

คลึงซาบอาบละอองเกสร

ขจรรสเสาวคนธ์รวยริน

กระฉอกฝั่งฟองฟุ้งกระแสดินธุ์

เกษมสุขซาบสิ้นทั้งสองรา ฯ

29. ตอนหนุมานกลับมาหานางวานริน

๐ บัดนั้น
ได้ฟังนางฟ้าพาที
ดูบหลังแล้วกล่าวสุนทร
อันความพีรกวินดา
ถึงเมื่อรณรงค์กับขุนยักษ์
ซึ่งล่วงเวลาเข้าไป
ว่าพลางก็ทางสัพยอก
จุมพิตพิศทั่วทั้งอินทรี

ฯ 8 คำ ฯ

หนุมานชาญฤทธิเรืองศรี
ขุนกระบี่รับขวัญกัลยา
ดูก่อนเยาวยอดเส่นหา
ดั่งว่าดวงเนตรดวงใจ
จะลืมองค์นงลักษณ์ก็หาไม่
ขอภัยเสียเถิดนะเทวี
เฝ้าหยอกด้วยความเกษมศรี
ขุนกระบี่คว้าไขว้ไปมา ฯ

๐ บัดนั้น
ยิ้มพลางทางตอบวาที
ให้ได้คืนไปรอนบาท
แต่พี่จะจากวินดา
ด้วยจะนิรารสรัก
จะขอชมอัศวราชนารี
ว่าพลางอิงแอบแนบชิด
เซยแก้มแนมโษษฐุ์อรไท
คลึงเกล้าเข้ายั่วภิรมย์ขวัญ
ทั้งสองโสมนัสปริดา

ฯ 10 คำ ฯ กล่อม

หนุมานผู้ชาญชัยศรี
ตัวพี่จะช่วยกัลยา
พระสยามภูวนาถนาถา
อาลัยเป็นพันพันที
ไกลเจ้าเยาวลักษณ์เฉลิมศรี
ในเวลานี้ให้อิ่มใจ
แสนสนิทด้วยความพิสมัย
ดูบได้ดวงทิพย์สุมนธา
เกษมสันต์ในรสเส่นหา
ในแท่นไสยาอลงกรณ์ ฯ

30 ตอนนางมณฑาทูลแนะนำให้ทศกัณฐ์ตัดศึก

๐ เมื่อนั้น
ได้ฟังอัศวราชเทวี
มีความแสนโสมนัสนัก
ดูบหลังรับขวัญอรไท

ทศเศียรสุริย์วงศ์ยักษ์
อสุรีเห็นจริงทุกสิ่งไป
ดวงพักตร์ผ่องเพียงไข
เจ้าคือดวงใจนัยนา

ซึ่งคิดจะให้พี่ตัดศึก	ข้อนี้ล้ำลึกหนักหนา
อันไอ้พิเภกอรุรา	ดั่งเงาติดกายาเป็นนิจไป
จะทำสิ่งใดก็ล่วงรู้	มันบอกศัตรูให้แก่ไข
ญาติมิตรก็ไม่คิดอาลัย	หมายจักเป็นใหญ่ในเมืองมาร
พรุ่งนี้พี่จะยกพลขึ้น	ไปฆ่ามันให้ม้วยสังขาร
ด้วยหอกกบิลพัทอันชัยชาญ	ให้สิ้นการเสี้ยนไพรี
ว่าพลางอิงแอบแนบเกล้า	หยอกเข้าด้วยความเกษมศรี
แสนสนทิตศาวาสเทวี	ก็กลับไปในที่ไสยา ฯ

ฯ 12 คำ ฯ กล่อม

31. ตอนทัพนาสุรอรุกรบ

๐ บัดนั้น	ฝ่ายพวกโยธาพลชั้น
ซึ่งมาแต่จักรวาลนั้น	นั่งล้อมพร้อมกันทำที่
บ้างกินแก้มกินเหล้าเมามาย	ไพโร่นายทหารเอ็งมี
เต้นรำทำเพลงไม่สมประดี	ซัดละครชาตรีรุ่งไป
บ้างหยอกนางวิเสทสาวสาว	โห่จ้าวชูดชกผลักไล่
บ้างเข้ากันทางขวางไว้	สำราญใจทุกหมู่โยธา ฯ

ฯ 6 คำ ฯ เช่นเหล่า

32. ตอนหนุมาน นิลนนท์ และชมพูพานเข้าลงกา

๐ เมื่อนั้น	วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า
ยิ้มแล้วจึงกล่าววาจา	แต่พี่เดียวฆ่าไพรี
ทั้งเจ็ดวันเจ็ดคืนไม่ยั้งหยุด	ปี่มัจฉาสิ้นสุดกำลังพี่
ฟังได้สบายในวันนี้	จะขอชมเทวีให้สำราญ
ว่าพลางอิงแอบแนบชิด	จุมพิตด้วยความเกษมสานต์
ค่อยประคองต้องดวงปทุมมาลัย	ซาบซ่านในรสกรีธา
ภุมรินร่อนลงประจจะเกล้า	เรณูเสาวคนธ์บุผา
เป็นละอองต้องทั่วกายา	ก็สมเจตนาวานร ฯ

ฯ 8 คำ ฯ กล่อม

33. ตอนสมโภชหนุมาน

ไอ้โลม

๐ ลดลงจากที่บัลลังก์รัตน	ด้วยความกำหนดในสงสาร
สัพยอกหยอกเย้าเยาวมาลัย	เซยโฉมนงคราญทุกนารี
เปลิดเพลินไปในรสรัก	ด้วยฝูงเยาวลักษณ์สาวศรี
แสนสุขแสนเกษมเปรมปรีดี	ในที่สิริไสยา ฯ

ฯ 4 คำ ฯ กล่อม

34. ตอนหนุมานได้นางสุวรรณกันยุมมา

๐ โฉมเอยโฉมเฉลา

อันความแสนโคกาลัย	ยุพเยาว์ผู้ยอดพิสมัย
ซึ่งเกิดมาในชาติรี	ไซ้จะเป็นแต่องค์วินิตา
จงดับเสียเถิดนะแก้วตา	ย่อมมีด้วยกันถ้วนหน้า
วันนี้ก็เป็นวันดี	ฟังคำที่ว่าอย่าทูกซื่ออ่อน
ให้ศรีสวัสดิ์สถาวร	ควรที่จะร่วมสโมสรม
ด้วยณรงค์สงครามจะมีไป	ดวงสมรอย่าห่วงวงให้เนิ่นนาน
ตัวพี่เป็นคนราชการ	เกลือกสัมผัสจะไม่เป็นหวาน
ว่าพลางก็ทางสัพยอก	เยาวมาลัยจึงได้เมตตา
เลี่ยมลอมต้องดวงสมุณฑา	เข้าหยอกด้วยความเส่นหา
	กรลอดสอดคว้าไปในที่ ฯ

ฯ 10 คำ ฯ

โลม

๐ ดวงเอยดวงสมร

อันฝูงนางกำนัลทั้งนี้	เจ้างามอนันมณีเอมมารศรี
อันตัวของเจ้าเยาวเรศ	พี่ไม่จำนงจงใจ
เจ้าอย่าสลัดตัดอาลัย	เหมือนดวงเนตรเป็นที่พิสมัย
ว่าพลางอิงแอบแนบชิด	ให้พินิจทนเวทนา
เกี่ยวกระหวัดรั้วรั้วตรงตรง	จุมพิตด้วยความเส่นหา
พระสมุทรวดีฟองนงระลอก	วิญญูณณ์คว่ำดินแดนยัน
	กระทบฝั่งกระฉอกสะเทือนลั่น

วาฬใหญ่พ่นน้ำอยู่เป็นควัน
 สองร่วมภิรมย์สมพาส
 แสนสุขแสนเกษมสถาวร

ฝนสวรรค์ตกทั่วสาคร
 แสนสวาทในรสสมิสม
 เหนือที่บรรจถรณ์ในราตรี ฯ

ฯ 10 คำ ฯ กล่อม

35. ตอนเทวดาและนางอัปสรจับระบำถวาย

พระทอง

๐ จึ่งจับระบำรำถวย
 เวียนวงเป็นหงส์ลีลา
 แล้วซัดสองกรอ่อนระทวย
 เมียงม่ายไขว่คว้าพัลวัน
 คลอเคล้าก้าวกัดกั้นกาง
 ย้ายท่าเป็นม้าตีคี่
 สายเนตรให้สบเนตรนาง
 สัพยอกหยอกเย้าอนงค์ใน

วาดกรเอื้องกรายท่าท่า
 คลอเคียงนางฟ้าติดพัน
 นาดนวยเข้าชิดสาวสวรรค์
 หันเวียนเปลี่ยนไปในที่
 ฉวยจุดยุदनางอัปสรศรี
 ทำที่ร้ายเรียงเบี่ยงไป
 แล้วเอื้องอย่างลัดเลียงเข้าเคียงไหล่
 สำราญใจทุกเทพเทวี ฯ

ฯ 8 คำ ฯ

เป้าหลุด

๐ เมื่อนั้น
 เห็นทวาระชิตติดพัน
 ดำเนินเดินร้ายชายหนี
 แล้วตีวงเวียนเปลี่ยนไป
 รำร้ายกรายหัตถ์ให้ยียวน
 ล่อเลี้ยวเกี่ยวกรเป็นคู่เคียง
 ครั้นเทพบุตรมาข้างซ้าย
 แทรกเปลี่ยนเวียนวงไปมา

นวลนางอัปสรสาวสวรรค์
 กั้นกางขวางหน้าสกัดไว้
 ทำที่มิให้เข้าใกล้
 นัยน์เนตรชมม้ายม่ายเมียง
 ทำกระบวนใส่จริตบิดเบี่ยง
 หลีกเลียงหันไปด้วยมารยา
 นางสวรรค์เอื้องย้ายไปขวา
 เทวีนางฟ้าก็ยินดี ฯ

ฯ 8 คำ ฯ เพลง

36. ตอนนางฟ้าจับระบำถวาย

พระทอง

๐ ชวนกันจับระบำถวาย
เป็นกระบวนหงส์บินลินลา
แล้วตีวงเวียนเปลี่ยนหัตถ์
เคียงข้างนางฟ้าสุราลัย
นางสวรรค์สลัดปิดกร
เทเวศสกัดกางกั้น

ฯ 6 คำ ฯ

๐ เมื่อนั้น
รำล่อคลอเคล้าเทวา
เห็นเทเวศเวียนขวาเข้ามาชิด
แล้วกราบทำเป็นม้าตีคลี
ครั้นเทพบุตรเข้ายุตหัตถ์
ทำจิตมารยาพิราโน
อันหมู่เทเวศแลอัสร
ถวายพระองค์ทรงสุวรรณ

ฯ 8 คำ ฯ

เยื้องกรายรำยรำทำท่า
มาขวาทวนทบตลบไป
พลัดเป็นผาโลเพียงไหล่
คว่ำไขว่เข้าชิดติดพัน
คมค้อนงอนจรีตบีดัน
แล้วหันห่างรำยเรียงเคียงมา ฯ

นางเทพอัปสรเส่นหา
ชำเลือนนัยนาเป็นที่
ก็เบี่ยงบิดเวียนซ้ายชายหนี
ทำที่ม่ายเมียงเคียงไป
ก็สลัดปิดกรมิให้ไกล
ยั่วเย้าเทพไทเทวัญ
ขับพ้อนด้วยใจเกษมสันต์
เป็นมหันตมโหโฬฟ้า ฯ

37. ตอนสุริยาภพยกทัพกลับเข้าเมือง

๐ เมื่อนั้น
ฟังเสียงองงค์ทรงลักขณา
เอนองค์ลงเหนือบรรจจธรณ์
เย้าหยอกสัพยอกนางใน

ฯ 4 คำ ฯ

ลูกท้าวจักรวรรดิยักษา
เส่นหาเพลิดเพลินจำเริญใจ
สโมสรรด้วยความพิสมัย
ก็กลับไปในราชราตรี ฯ

38. ตอนพระพรตเข้าเมืองมิลินดา

๐ บัดนั้น
ครั้นเสร็จสงครามก็ยินดี
เข้าออกในเมืองมิลินดา
เที่ยวหยอกหญิงสาวจนไป

๙ 4 คำ ๙

พวกพลวานรแลยักษ์
มีแต่ชื่นเริงบันเทิงใจ
ชวนกันจับหมูจับไก่
คว่ำไขว้แม่หม้ายอยู่เฮฮา ๙

39. ตอนพระอิศวรให้เทวดาจับระบำ

พระทอง

๐ เมื่อนั้น
รับสั่งโกษิตผู้ฤทธิ
จึงจับระบำรำถวายเป็น
รำเปียดเสียดเข้าไปให้ชิด
แล้วตีวงเวียนเปลี่ยนซ้าย
เลี่ยมลอดสอดเกล้าเข้ามา
ยกย้ายม่ายเมียงเบี่ยงผัน
เหน็บแหมแกมกลบไป
เลี้ยวลัดสัดกั้นกาง
รำเกล้าเข้าหยอกไปในที่
ฉวยจุดยุคนางข้างซ้าย
แล้วกลับผินผันหน้ามา

๙ 12 คำ ๙

เทวีธูนางฟ้าทุกราศี
ต่างองค์ยินดีเป็นสุดคิด
ย้ายเทเล่ให้กลอกนิษฐ
ทอดสนิทติดพันกัลยา
รำตีวงเวียนเปลี่ยนขวา
กั้นกางขวางหน้านางไว้
แทรกเปลี่ยนพัลวันขวัไฉว
ในนางสวรรคกัลยาณี
คว่ำไขว้ไฉนางสาวศรี
เคียงข้างมิให้ห่างกัลยา
ยิ้มพรายชายเนตรชำเลืองตา
ยุคนางข้างขวาสำราญใจ ๙

สระบุหรง

๐ เมื่อนั้น
ระวังที่เทवासุราลัย
ฝูงนางสวรรคแต่ผินผัน
หลีกหลบลดเลี้ยวเกี่ยวพัน
ครั้นเห็นเทพบุตรเวียนซ้าย

นางเทพธิดาน้อยใหญ่
รำเปลี่ยนเวียนไวไลกัน
เทวีรินทร์เข้าขวางกั้น
ให้ที่เทวีธูด้วยมารยา
นางสวรรคผินย้ายเปลี่ยนขวา

เทวัญกั้นหน้าเข้ามา
แล้วทำกระบวนให้ยวนใจ
ครั้นเทวาคว่าไขว้เป็นที่
แล้วรำตลบถอยหลัง
เทเวศเปลี่ยนท่านางนอน

ฯ 10 คำ ฯ

นางฟ้าหยุดยั้งทุกนารี
ใส่จริตค้อนให้แล้วชายหนี
มารศรีสกดปิดกร
งามดั่งกินรีรำร่อน
เคียงคู่อัปสรด้วยปรีดา ฯ

เบ้าหลุด

๐ เมื่อนั้น

รำเคียงเลียงลอดสอดคว่า
แล้วชักเวียนวงเป็นหงส์ร่อน
ทอดกร่อนระทวยกริดกราย
เทเวศรำกระชั้นเข้าชิด
เป็นที่ลวงล่อเทวัญ
ฝูงนางสวรรค์ก็ผันหนี
นางฟ้าถอยล่อเวียนไว
เทพบุตรรำเคียงเรียงมา
อันหมู่เทवासูราฤทธิ์

ฯ 10 คำ ฯ

ฝูงเทพเทวัญกั้นหน้า
เลี้ยวไล่นางฟ้าเป็นแยบคาย
งามงอนพริ้งเพริศเจิดฉาย
ยักย้ายร้ายเรียงเคียงกัน
นางฟ้าเบี่ยงบิดหลบผัน
ฉวยจุดยุตพัลวันไป
เทวัญทำที่ตลบไล้
มิให้คลอเคล้าเข้าชิด
นางฟ้าเลี้ยวเลียงเบี่ยงบิด
บันเทิงจิตด้วยฝูงนารี ฯ

ประวะหล้า

๐ เมื่อนั้น

รำล่อเทวัญเป็นที่
เยื้องย่างกรายกรฟ้อนขับ
แล้วถอยหลังรำล่อเทวา
ครั้นเทวาเข้าใกล้ก็กรายกร
งามดั่งเมฆลานถมถ
ฝ่ายฝูงเทวัญอันดีดสี
ลุกขึ้นกั้นกางขวางหน้าไว้
ฉวยจุดยุตนางสาวสวรรค์
โทนทับตกแตกมิได้คิด

นางเทพธิดาโฉมศรี
ชายหนีหลีกเลี้ยวไปมา
ตีวงกลอกกลับซ้ายขวา
ทำชม่ายชายตาเป็นกล
เห็นหงส์ร่อนฟางพินโพยมหน
ด้วยแยบยลมารยาพิราโน
เคลิ้มประหวัดยินดีไม่ทนได้
เยื้องกรายเข้าไปให้ชิด
เวียนหันสัพยอกตามติด
ทอดสนิทย์วैयाเววมาลัย

มีความเพิดเพลินจำราญใจ
งวยงด้วยองค์นงคราญ

สุราลัยเป็นสุขเกษมศานต์
สำราญทั้งไกรลาสบรรพตา ฯ

ฯ 12 คำ ฯ

40. ตอนวิรุณพัทเข้าลวณลามสนมกำนัลเมืองโกษเกษ

๐ นั้งลงกลางฝูงอนงค้นาง
ดูก่อนโฉมเฉลาเยาวมาลัย
จึงมาประชุมกันอยู่
ว่าพลางสัพยอกนางใน
แล้วฉวยกรนางหนึ่งอันมีลักษณ
ดูบหลังนางหนึ่งทางสอดตา

ยืมพลางปราศรัยด้วยคำหวาน
ทุกข็ร้อนรำคาญด้วยอันใด
ยังรู้จักพี่หรือหาไม่
จะเซ็ดน้ำตาให้อยาโศกา
ผินพัทศรัยคุณนางข้างขวา
ไขว่คว้าแก้มคางพัลวัน ฯ

ฯ 6 คำ ฯ

ภาคผนวก ข

บทเกี่ยวพาราสิในบทละคร เรื่องรามเกียรติ์
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

1. ตอนหนุมานเข้าห้องนางบุษมาลี

ไอ้โลม

◦ เจ้าเอยเจ้าพี

ที่สัญญาว่าไว้อย่างไรเรา
ทำวโกสัยสาปจำเพาะเจาะจง
ไหนไหนก็รู้อยู่ด้วยกัน
ว่าพลางทางประโลมลูบต้อง
สาวสวรรค์ขวัญตาจงปราณี

ฯ 6 คำ ฯ

ไอ้โลม

◦ สุดเอยสุดสวาท

ดวงล่อเลือกว่าสารพัน
ขึ้นอยู่ถึงสวรรค์ชั้นอินทร์พรหม
จะลวงกันให้เก้อเธออะไร
ว่าพลางทางทำทอดสนิท
ระทวยทอดกอดเกี่ยวกรตระกอง
บังเกิดเป็นคลื่นคลั่งฝั่งสมุทร
ฟ้าลั่นครั่นครื้นดังปึงยึง
ประเดี่ยวดลฝนตกลงชูชู
ถ้อยที่ภิรมย์ไสมนัส

ฯ 10 คำ ฯ นางนก

ทีนี้สงสัยหรือไม่เล่า

อย่ามาเฝ้าอายเอียงเมียงมัน
ให้พี่ส่งทราชม้วยไปสวรรค์
จงผินผ่นพักตรามาพาที่
คุยหน้าน้องหยิกพลิกผลักพี่
ผินหน้ามาข้างนี้เถิดนงลักษณ์

แสนฉลาดลึนลมคมสัน

ถ้าเช่นนั้นโฉมฉายสบายใจ
ใครจะตามไปชมเซยได้
พอรู้เท่าเข้าใจอยู่ดอกน้อง
แนบชิดเซยชมสมสอง
ตามทำนองเสนหาประสาสิง
กุมภามุดฝ่าวระลอกกลอกกลิ้ง
พยูยั้งฮือฮือกระพือพัด
ทว่มคูขอบวังทั้งจังหวัด
ตามกำหนดเสนหาอวรณ์ ฯ

2. ตอนทศกัณฐ์ลงสวน

ชาตรี

◦ โฉมเอยโฉมเฉลา

พ่คิดถึงทุกทิวาราตรี
 จึ่งอุตส่าห์มาจ้อขอโทษ
 คำบุราณท่านยอมว่าไว้
 จะรังเกียจเด็ดฉันท์กันไยเล่า
 พี่จะรับทราชมสงวนนวลละของ
 จะจัดแจงแต่งการอภิเษก
 ว่าพลางทางขยับจะเข้าชิด
 ถอยหลังเหลียวมากว่าพัด
 แล้วพลอบโยนไอนอ่อนด้วยวาจา

ฯ 10 คำ ฯ

โศโสม

◦ สุดเอยสุดสวาท

เสนาะคำน้ำเสียงเพียงดนตรี
 เห็นรักหรือแล้วไม่ถือโทษ
 มิใช่พี่นี้จะทำด้วยชิงชัง
 อย่าครวญคร่ำรำพึงถึงพระราม
 ไม่ควรอยู่คู่เคียงเรียงพักตร์
 จงไปชมสมบัติพิสดาน
 อย่าสลัดตัดรักช้ำ

ฯ 8 คำ ฯ

ยุพเยาว์ยอดฟ้ามารศรี

จนวันนี้นอนกลางวันฝันไป
 หมายถึงเจ้าเล่าจะโกรธไปถึงไหน
 มิตรจิตมิตรใจกระไรน่อง
 บุญเราเคยภริมย์สมสอง
 ไปครอบครองวังในเหมือนใจคิด
 เป็นองค์เอกมเหสีที่สนิท
 ใให้ร้อนดังเพลิงพิชิตติกายา
 โบกพัดพระกายทั้งซ้ายขวา
 แก้วตาอย่าสลัดตัดอาลัย ฯ

ช่างฉลาดละเมียดเสียดสี

เออเช่นนี้หรือว่าจะนำฟัง
 จงเห็ดหายคลายโกรธลงเสียมั่ง
 จะปลุกฝังโฉมยงนงลักษณ์
 ถึงรูปงามก็จนคนต่ำศักดิ์
 เจ้าหลงรักเปล่าเปล่าไม่เข้ายา
 ในเมืองมารมั่งมีดีหนักหนา
 สาวสวรรค์ขวัญตาจงปรานี ฯ

3. ตอนนางลอย (ทศกัณฐ์เกี่ยวเบญจกาย)

ชาตรี

◦ ยอดเอยยอดมิ่ง

หวังสวาทมาดหมายไม่วายวัน
 พี่ผูกใจจึงไปดลจิตเจ้าให้
 ขอเชิญดวงดอกฟ้าสุมาลี
 เจ้าจงดูปราสาทราชฐาน
 คลังเงินคลังทองสิบสองพระคลัง
 ขอเชิญโฉมโฉมเป็นเจ้าของ
 จงผินผ่นพักตรามาข้างนี้
 ควรหรือทำสะเทินเมินเฉย
 มาหยุดอยู่ไฉนไฉนโคลคลา

ฯ 10 คำ ฯ

โฉโฉม

◦ โฉมเอยโฉมโฉม

เจ้าอายเหนียมเรียมไฉนนะเทวี
 หวังจะเสกสาวสวรรค์ขวัญเนตร
 ครอบสมบัติพิสดานทั้งลงกา
 อันพระรามฤๅษีสามีน้อง
 พี่จะยกไปสังหารราญรอน
 ว่าพลางทางขยับจับต้อง
 ฉวยชายสไปทรงนางเยาว์

ฯ 8 คำ ฯ

เป็นความในใจจริงทุกสิ่งสรรพ
 จะรับขวัญในยมนาธานี
 โฉมงามนงเยาว์มาถึงนี้
 อยู่เป็นศรีนครศรนิเวศน์วัง
 ทั้งตึกกว่านมากมายหลายหลัง
 ทริพย์สินมั่งคั่งเรามั่งมี
 ครอบครองสารพัดสมบัติพี่
 พุดจาพาทีกับพี่ยา
 ไม่เห็นเลยว่ารักเจ้าหนักหนา
 ไปนั่งแท่นแค้นฟ้าเกิดเทวี ฯ

ยุพเยาว์ยอดฟ้ามารศรี
 เสียแรงพี่จงรักไปลักมา
 เป็นเอกองค์อัคเรศเสนาหา
 พี่มิให้แก้วตาอนาทร
 ไม่ควรครองคู่เคียงเรียงหมอน
 ให้ม้วยมรณสิ้นสิ้นศัตรูเรา
 เลียมลองเล้าโฉมโฉมโฉม
 นิจจาเจ้าอย่าสลัดตัดเยื่อใย ฯ

4. ตอนนางลอย (จับนางเบญกาย)

ไอ้โถม

๐ สุดเอยสุดสวาท
 พี่อุตส่าห์มาส่งถึงลงกา
 ควรหรือถือแต่ว่ารับสั่ง
 นิจจาเอ๋ยอาภัพกลับไป
 เมื่อสุดแสนเสนาหาไม่ว่าเล่น
 มีไซ้จะแก้งแต่งกลเกี่ยวพาน
 จงฝันมาพาทีกับพี่บ้าง
 พलगหยอกยุตุดชอุวชายสไป

๙ 8 คำ ๙

ไอ้โถม

๐ แสนเอยแสนเฉลียว
 พี่รักเจ้าเท่าเทียมดวงชีวา
 ว่าพलगอิงแอบแนบน้อง
 เมษตั้งบังแสงอินทัย
 ฝนฝอยพรอยพรา้ข้าสาด
 ชลาลันทันท่วมฟางพื่น

๙ 6 คำ ๙ โถม

เฉลียวฉลาดแหลมหลักหนักหนา
 หมายถึงฝากเสน่หาอาลัย
 จะเห็นดีพี่มั่งก็หาไม่
 เสียน้ำใจจริงเจ้าเยาวมาลย์
 หวังจะเป็นคู่รักสมครสมาน
 เยาวมาลย์อย่าแหยงแคลงใจ
 จะหมองหมางมันตั้งไปถึงไหน
 ถูกต้องลงใจก็ลยา ๙

ช่างเลียงเลี้ยวดวงล่อกันต่อหน้า
 จะชักขำมิให้ชมนั่นสุดใจ
 เคียงประคองเซยชิดพิสมัย
 ลมประลัยโลกลั่นครั้นครั้น
 เย็นทุกรุกขชาติชุ่มชื่น
 สองสมภิมภิมยรีนฤดี ๙

5. ตอนหนุมาณจับนางสุพรรณมัจฉา

ชาตรี

◦ โฉมเอยโฉมเฉลา
 นีชะรอยกุศลลฤทัย
 เมื่อตะกัฟี่ถามเจ้าไม่บอก
 เจ้างามสรรพสารพางค์อย่างนี้
 ซึ่งโทษทัณฑ์ทำผิดพิดคิดโกรธ
 แต่จะขอออกปากฝากอาลัย
 จะปรานีพี่บ้างหรือไม่เล่า
 ทำคุณช่วยชายสไปไขว่คว้า

๗ 8 คำ ๗

ไอ้โลม

◦ สุดเอยสุดสวาท
 จะต้องขบใจอยู่ไยมี
 ถึงมัจฉาวานรเป็นคู่ครอง
 จะบิดเบือนเอื้อนอำไปทำไม
 ว่าพลางคลึงเคล้ำล้ำโลม
 อัจฉรรยบันดาลในคงคา
 คลื่นระลอกกลอกกลิ้งกลางสมุทร
 สองสมภิมภีมย์แรกรักกัน

๗ 8 คำ ๗ โลม

ถ้าผิดเจ้าเทวีแล้วที่ไหน
 เผลอญให้เมตตาปรานี
 ชูหยอกดอกน้องอย่าหมองศรี
 จะฆ่าตีเยาวมาลย์ประการใด
 เจ้าองง้อโทษก็ยกให้
 ด้วยหวังไว้ชีวันกับกัลยา
 อะไรเฝ้าขวยเขินเมินหน้า
 แก้วตาอย่าสลัดตัดไมตรี ๗

แสนฉลาดเหลือแล้วแก้วพี่
 เชิญช่วยรับไมตรีของพี่ไว้
 ก็เห็นว่าหาต้องห้ามไม่
 สุดแท้แต่ใจจะเมตตา
 ร่วมภิมภีมย์โฉมนางมัจฉา
 เกิดพายุพัดกล้าสลัดัน
 ปลาวาฬผุดพ่นน้ำดำตัน
 เกษมสันต์สำราญบานใจ ๗

6. ตอนมัธยาพจน์สะกดทัพ

๐ บัดนั้น	พวกกองทัพลับสนอหลม่าน
ชุมนุมตั้งตระพอกจอกจกาน	รับประทานเหล่าเข้มเต็มตึง
บ้างเห็นข้างเท่าหมูถูแล้วหรือ	การฝีมือมวยดีไม่มีถึง
บ้างอดกล้ำว่ากูจะสู้มีง	ลูกทะเลล้งลัมปะทะปะกัน
กลางพวกรำเต้นเป็นนักลอง	ร้องเพลงไก่อป่าฮาสนั้น
บ้างชักท่าชาติปริทัศน์	เพื่อนกันตีกรับรักรักรั่ว
บ้างเดินเที่ยวเกี่ยววิเสทเจดย่า	พุดจากลอกคออ้ออ้อ
เข้าช่วยคว่ำผ้าห่มขอชมแพร	เขาต่ำทอกอแกะกะไป ๗

๗ 8 คำ ๗ เจรจา

7. ตอนศึกอินทรีครั้งที่ 2 เพลงศรพรหมาสตรีถูกพระลักษมณ์สลบ

พระทอง	
๐ ต่างจับระบำรำฟ้อน	ทอดกรกริดกรายซ้ายขวา
ร้ายเรียงเคียงคมประสมตา	เลี้ยวไล่ไขว่คว่ำเป็นแยบคาย
แล้วทวนทบทลบหลีกเฉียง	เคล้าคลอรองเรียงเมียงม่าย
หันเหียนเปลี่ยนแทรกมาข้างซ้าย	แล้วย้ายมาขวาทำท่าทาง
ซ้อนจังหวะประเท้าเคล้าคล่อง	เลี้ยวลอดสอดคล้องไปตามหว่าง
วงเวียนเหียนหันกันกาง	เป็นคู่คู่อู่กลางอัมพร

๗ 6 คำ ๗ เพลง

8. ตอนหนุมานเข้าห้องวานรินทร์

ชาติตรี

๐ โฉมเอยโฉมเฉลา
 สิ้นโทษเดียวเปลี่ยวงศ์เอกา
 หรือบุตรกษัตริย์พลัดบ้านเมือง
 หรือหนึ่งนางโฉมงามทราวม้วย
 เป็นบุญพี่พอจำเพาะเจาะจง
 ขอเชิญทราวมสงวนนวลละออง

๙ 6 คำ ๙

ไฉ่โลม

๐ สุดเอยสุดสวาท
 เจ้าอยู่ถึงเมืองฟ้าสุราลัย
 ต้องจากทิพย์สถานพิมานเมศ
 นิจจาเอ๋ยเอกาอนาทร
 พี่อยู่ด้วยจะได้เห็นกันเป็นสอง
 จะขอถามอีกสักคำอย่าอำพราง
 พระอิศวรสาปไว้อย่างไรเล่า
 จงแจ้งความตามจริงทุกสิ่งอัน

๙ 8 คำ ๙

ไฉ่โลม

๐ น้องเอยน้องแก้ว
 เมื่อมีใครบอกความตามตรง
 อันพี่หรือคือคำแหงหนุมาน
 บัดนี้มีรับสั่งตรัสใช้
 ซึ่งทุกข์ของโฉมยงนงลักษณ์
 แต่ไม่ตรีพี่จงจำนงมา
 ว่าพลางทางกระถัดเข้าให้ซิด
 หยอกยุตดูดยชวยชายสไป

๙ 8 คำ ๙

ไยเจ้าจึงมาอยู่ในคูลา
 พี่นี้ก็น่าสงสารสุดใจ
 รำคาญเคืองยุคเชิญเป็นไฉน
 กำเนิดในโกสุมปทุมทอง
 มาพบองค์อรไทถึงในห้อง
 นุชน้องผินหน้ามาข้างนี้ ๙

ช่างฉลาดเจรจาจะหาไหน
 วิบากกรรมจำให้เป็นโทษกรรม
 มาอยู่เขตเขาเขินเนินสิงขร
 ไม่มีเพื่อนอัปสรสาวสุรางค์
 ควรหรือนิมน้องมาหมองหมาง
 ซึ่งโทษนางทำผิดติดพัน
 นางเยาว์จึงจะได้ไปสวรรค
 จะได้ช่วยแก้กันให้พ้นภัย ๙

เจ้าจะสิ้นสาปแล้วนวนหลง
 ทำให้พี่นี้สงสัยใจ
 ทหารพระอวดตารเป็นใหญ่
 ให้มาตัดเศียรไฉ่สุรา
 ใ่ว้นงานพี่จะอาสา
 แก้วตาอย่าสลัดตัดใจ
 จะอายเอียงเบี่ยงบิดไปข้างไหน
 ลูบต้องลงใจนางเทวี ๙

ไอ้โลม

๐ ทรามเอยทรามสงวน
 ราชการก็ร้อนไม่นอนใจ
 แต่ความรักหนักหน่วงในดวงจิต
 เจ้ายิ่งทำเหินห่างไปอย่างนั้น
 ว่าพลางทางประโลมลูบต้อง
 สนิทแนบแอบองค์นงคราญ
 เกิดวิบัติอัศจรรย์ลั่นเลื่อน
 พยุพยับยับแสงอโณทัย
 ปลาว่าพัวสายสมุทรผุดขึ้นล่อง
 สองสุขเกษมศานต์บ้านกมล

ฯ 10 คำ ฯ โลม

ถ้อยคำน้ำนวลจะหาไหน
 จะรีบไปสังหารผลาญกุ่มกัณฑ์
 เป็นสุดที่พี่จะคิดผ่อนผัน
 เหมือนแก่งกันจะให้ขาดราชการ
 ค่อยประคองเคียงพักตร์สมัครสมาน
 กรประสานสอดคล้องทำนองใน
 สะท้านสะเทือนเข้างกาศหวาดไหว
 ชลาลัยคลื่นระลอกกระฉอกชล
 ฟ่นฟองฟุ้งฟ้าดังห่าฝน
 อยู่บนที่แท่นแผ่นดินศิลา ฯ

9. ตอนมณโฑตั้งพิธีน้ำทิพย์

๐ เมื่อนั้น

ประโลมนางทางมีพจมาน
 มิเสียแรงโฉมตรูอยู่ไกรลาส
 ซึ่งจะช่วยตั้งกิจพิธี
 อันโยธาทั้งหลายที่ตายไป
 ครั้งนี้พี่จะได้แก้แค้น
 มนุษย์กับวานรเดียรัจฉาน
 เจ้าจงส่งน้ำสุรามฤตย์
 อันการกิจพิธีของนงคราญ
 ว่าพลางทางเสด็จบทร

ฯ 10 คำ ฯ เสมอ

ทศเศียรปรีดีเปรมเกษมศานต์
 เจ้ารู้การพระเวทพิเศษดี
 เป็นข้าบาทพระอุมาเมหี
 พี่ยินดีตั้งได้ผ่านพิมานแมน
 จะเป็นขึ้นชิงชัยนับแสน
 ทดแทนศึกเสี้ยนปัจจามิตร
 จะยกไปสังหารให้ดับจิต
 ให้ทันชুবชีวิตพลากร
 จะคิดอ่านจัดแจงให้พร้อมก่อน
 กรายกรออกพระโรงรจนา ฯ

10. ตอนนุมนานทำลายพิธีน้ำทิพย์

๐ นั่งเหนือแท่นแก้วแพรวพราว ยังลืมหายเหยียดเข้าเกาะชน
กลับรู้ตัวกลัวนางจะแหงนกล ประโลมลูบนฤมลด้วยมารยา ฯ
๔ 2 คำ ฯ

ชาติรี

๐ โฉมเอยโฉมเฉลา คุณเจ้าอยู่กับพี่น้องหน้าหนา
ถ้าหาไม่ไหนเลยลงกา จะต่องไปเป็นข้าปัจจุามิตร
ตั้งแต่นี้ไพร่ฟ้าประชากร ลื่นทุกขหรือนล้าราญบานจิต
พี่ค่อยสบายวายคิด จะอยู่เย็นเป็นนิตยในเมืองยศ
หาไหนได้อย่างนางเทวี สมเป็นมิ่งมเหสีมีศักดิ์
พี่ไปทัพกลับมาล้าเลื่อยนักร เห็นน้องรักเหน้อยคลายหายไป ฯ
๔ 6 คำ ฯ

ไอ้โลม

๐ สาวเอยสาวสวรรค์ ความผูกพันรักพี่จะมีไหน
แม่นไม่ม้วยชีวันบรรลัย พี่ไม่ไกลเจ้าเขาวมาลัย
น้อยหรือสิบสามปีเข้านี้แล้ว พี่ง่่องแผ้วปริดีเปรมเกษมศานต์
จะเซยชมโฉมยงนงคราญ ให้สำราญเรจวันทุกคืนวัน
ว่าพลางอิงแอบแนบสนิท จุมพิตชิตชมภิรมย์ขวัญ
ไม่ขัดข้องสองจิตประจวบกัน เกษมสันต์สำราญบานใจ ฯ
๔ 6 คำ ฯ โลม

11. ตอนนุมนานทำลายพิธีน้ำทิพย์

๐ เมื่อนั้น ทศเศียรสุริย์วงศ์ทรงศักดิ์
โลมลูบปฤษฎางค์นางนงลักษณ์ น้องรักของพี่ผู้ร่วมใจ
จงดับความกำสรดอดกลั่น จะโศกศัลย์คร่ำครวญหาควรมิ
เป็นคราวเคราะห์เพราะกรรมเราทำไว้ พี่มิได้ถือโทษโกรธน้อง
เมื่อโฉมยงคงสัตย์สุจริต มิใช่เจ้าจะคิดเป็นใจสอง

ไม่เคลือบแคลงแห่งนวลยังควรครอง เจ้าอย่างหมองหมางเมินสะเทินใจ
 อันเข้าศึกฮึกหาญให้เคื่องแค้น พี่จะคิดทดแทนมันจงได้
 ตรัสพลางทางชวนนางทราชม้วย เข้าในห้องสิริไสยา ฯ

ฯ 8 คำ ฯ เสมอ

12. ตอนทศกัณฐ์ประทานเครื่องยศแก่หนุมาน

ข้า

๐ เมื่อนั้น

ได้ประทานปรากฏมาศปราสาทชัย
 ประกอบด้วยนางจำเรียงเสียงเฉื่อยฉ่ำ
 ครั้นสิ้นแสงสุริยาเวลาพลบ
 สถิตนั่งเหนือเตียงตมูกสิงห์
 สัพยอกหยอกเหล่าสาวสุรางค์
 ฅวยดยุดกรนางกำนัล
 พัดวีพอสบายคล้ายร้อน

ฯ 8 คำ ฯ ตระ

คำแห่งหนุมานทหารใหญ่
 โภคโดยไอศวรรย์ครันครบ
 ชับรำประจำเวรเจนจบ
 ดาวเดือนเลื่อนลบในนงา
 เอนอิงพิงหมอนนอนไขว่ห่าง
 เกาคางอย่างประสาวานร
 มานวดพื้นข้างละคนบนบรรจถรณ์
 จนนอนหลับไปในไสยา ฯ

13. ตอนหนุมานเข้าห้องนางสุวรรณกัณษมา

๐ ครั้งถึงปราสาทชัยไพชยนต์

กระดิกเข้ากางคางใช้หางตา
 เห็นสาวสรรค์กำนัลพนักงาน
 ทำหยอกยุดดุดชวยชายสไป
 นางสุวรรณกัณษมานารี
 จงไปเชิญโฉมยงนงเยาว์

ฯ 6 คำ ฯ

ขึ้นบนแท่นสุวรรณหรรษา
 เข้มมองป้องหน้าดูนางใน
 ต่างเชิญเครื่องอาณมาตั้งให้
 กระชิบถามความในแต่เบาเบา
 เดียวนี้อรไทอยู่ไหนเล่า
 ให้ขึ้นมาหาเราบัดนี้ ฯ

ไอ้โลม

๐ ดวงเอยดวงสมร

อย่าพักพูดฝันแปรแซ่เขื่อน
ถึงทั้งมีลูกเจ้ายังเพราะพริ้ง
พระยามารประทานให้เป็นผู้ครอง
เจ้าจะให้ใช้เช่นเป็นทาสี
พี่จะใช้โฉมงามทราชมวย
ว่าพลางทางลงมานั่งชิด
ประคององค์โอบอุ้มกุมกร
นั่งแนบแอบเนื่อนวนนาง
คุยหย่าอะไรเล่าเฝ้าหยิกตี

๗ 10 คำ ๗

ไอ้โลม

๐ โฉมเอยโฉมเฉลา

ธรรมดาวานรแล้วอย่างนี้
สารพัดผิดกันเช่นนั้นน้อง
อันอินทรชิตผิวเก่าที่เจ้ารัก
จะร้องไห้ให้เลือดตากระเด็น
จะทุกข์ถึงภัสดาไปว่าไร
มาลองรักกับพี่จะดีกว่า
ว่าพลางอิงแอบแนบเกล้า
ประคองนางวางเหนือแท่นบรรทม
อัศจรรย์ลั่นพิลึกครึกโครม
เปรี๊ยะเปรี๊ยะเสียงสูงนี่คะนองสาย
ชลธีท่วมนองท้องสุธา
โกสุมปทุมมาลัยก็บานแบ่ง
แมลงผึ้งภูมรินบินบน
ถ้อยทีปรีดีเปรมเกษมสันต์
รสรักประจักษ์ใจในทำนอง

๗ 16 คำ ๗ โลม

แสนกระแหน่งแองซอนเงื่อน
จะหาไหนได้เหมือนหนึ่งนวนน้อง
ยอดยิ่งหญิงอื่นไม่มีสอง
พอสมจิตคิดปองที่ต่องใจ
การสิ่งอื่นพี่หามิไม่
สำหรับใช้อิงแอบแนบนอน
มือสะกิดปฤษฎางค์พลางหลอกหลอน
ขึ้นบนบรรจจรณ์แท่นมณี
เชยปรางปรีดีเปรมเกษมศรี
ไม่พอที่จะเคืองขุ่นฟูไฟ ๗

อะไรเล่าเฝ้าผลักมือพี่
ไม่รู้ที่ท่าทางเหมือนอย่างยักษ์
จึงเคืองข้องหมองใจไม่สมัคร
ก็ต้องศรพระลักษมณ์บรรลัย
ไซ้จะเป็นคืนมากก็หาไม่
จงหักใจเสียบ้างให้บางเบา
เกลือกว่าจะลี้ภัยรักกลิ้งเล่า
ยั่วเย้าตามธรรมเนียมเดิมเดิม
เชยปรางทางภิรมย์ชมโฉม
กลางโพยมพยับมีดเมฆา
พิรุณโรยโปรยปรายลงหลายท่า
หม่อมจ้ฉาแหกว่ายในสายชล
ฝักแฝงบังใบอยู่ใต้ต้น
คลั่งเกล้าเสาวคนธ์มณฑาทอง
ผูกพันประติพัทธ์ไม่ขัดข้อง
ทั้งสองสมถวิลยินดี ๗

14. ตอนเสียดาลุยไฟ

๐ นั่งเหนือแท่นรัตนบัลลังก์
หยอกเย้าแยมสรรลยวนยี่

ฯ 2 คำ ฯ

ชาตรี

๐ น้องเอยน้องแก้ว
เมื่อพลัดพรากจากเจ้าที่โคธา
กับพระน้องสองคนเที่ยวเดินดั้น
พบพระยาสดายุจึ่งแจ้งใจ
จึ่งตามมาหาถึงเมืองซีดชิน
ก็ยกทัพขับพลรีบรูด
จึ่งได้เจ้าเยาวมาลย์มาร่วมห้อง
ว่าพลางอิงแอบแนบชิด

ฯ 8 คำ ฯ

ไอ้โลม

๐ ดวงเอยดวงสมร
หากถึงยุคเข็ญจึ่งเป็นไป
ครั้งนี้สัตว์บาปก็ราบแล้ว
ทั้งพี่กับโคมยงนงคราญ
ว่าพลางทางประโลมลุปต้อง
ถ้อยที่ประติพัทธ์ผูกพัน
อัศจรรย์บันดาลเดือนพยับ
ภูขงศ์ลงเล่นโบกขรณี
สองภริมาสมสนิทพิศวาส
คลั่งเกล้าเข้าหยอกอโรไท

ฯ 10 คำ ฯ กล่อม

กับบังอรองค์พระมเหสี
ประโลมนางทางมีพจนา ฯ

เหมือนม้วยแล้วกลับมาเห็นหน้า
พี่โคกาปี่มชีวันจะบรรลัษ
โศกศัลย์เสาะหาในป่าใหญ่
แล้วก็ได้ธำมรงค์ของนางนุช
ได้โยธพานรินทร์นับสมุท
มายงยุทธัยกษัร่ายววยชีวิต
ที่ขุนซ้องค้อยคลายสบายจิต
จุมพิตพัทตร์น้องตระกองกร ฯ

พี่จะถือโทษกรรมก็หาไม่
ต้องไนที่เราอวตาร
จะผ่องแผ้วผาสุกทุกสถาน
จะสำราญเร็นวันทุกคืนวัน
ค้อยประคองเคียงชมภริมาขวัญ
เกษมสันต์สมถวิลยินดี
ช่ออุ้มอับเวหาทุกราศี
ผูกพันชลธิ์บันเทิงใจ
ไม่คลายคลาดเซยชิดพิศมัย
จนหลับไปในราษราตรี

15. ตอนอภิเษกพระรามกับนางสีดาที่เขากไกรลาส

พระทอง

๐ เมื่อนั้น

ทั้งนางอัปสรสวรรค์กัลยา
จึงชวนกันจับระบำรำถวายเป็น
รำเรียงเคียงเข้าไปใกล้ชิด
แล้วตีวงเวียนเปลี่ยนซ้าย
เลี้ยวลอดสอดเกล้าเข้ามา
หลีกเลี้ยวเกี่ยวพันหันเหียน
เหน็บแนมแกมกลบไป
ซ้อนจิ้งหะประเท้าเกล้าคล่อง
วงเวียนเหียนหันกันกาง
ควยคูดุนางข้างซ้าย
ตลบหลังลดเลี้ยวลงมา

ฯ 12 คำ ฯ

เป้าหลุด

๐ เมื่อนั้น

รำล่อเทवासูราลัย
เทพบุตรคูดุนางซ้ายไป
หลีกหลบลดเลี้ยวเกี่ยวพัน
ครั้นเทเวศร์วงเวียนเปลี่ยนซ้าย
ยืมพรายชายชำเลืองดูเทวา
แล้วนทวนทบตลบหลีกเลี้ยว
หันเหียนเปลี่ยนแทรกมาข้างซ้าย
ครั้นเทพเทวัญกระชั้นไล่
เวียนระวันหันวงอยู่ตรงกลาง

ฯ 10 คำ ฯ

ฝ่ายฝูงเทพไทถ้วนหน้า
ยินดีปรีดาเป็นสุดคิด
เยื้องกรายงามอนอ่อนจริต
ทอดสนิทติดพันกัลยา
รำยตีวงเวียนเปลี่ยนขวา
กันกางขวางหน้านางไว้
แทรกเปลี่ยนไปมาคว่ำไขว่
เลี้ยวไล่สัพยอกหยอกนาง
เลี้ยวลอดสอดคล่องไปตามหว่าง
ทำทีให้ห่างกัลยา
แล้วย้ายยุคนางข้างขวา
เทวัญกัลยาสำราญใจ ฯ

นางเทพอัปสรศรีไศ
ท่วงทีหนีไล่พอได้กัน
นางผลักรคัดอนให้แล้วผินผัน
เกี่ยวกันด้วยกลมารยา
สาวสวรรค์ผินย้ายข้างขวา
ครั้นสบตาม่อยเมียงเอียงอวย
เกล้าคลอรองเรียงเมียงม่าย
แล้วย้ายมาขวาทำท่าทาง
นางชม้อยถอยไปเสียให้ห่าง
ฝูงนางนารีกับปรีดา ฯ

สระบุไหร่ง

๑ เมื่อนั้น

จำเรียงเคียงคั่นกัลยา
เทพบุตรหยุดยืนจับระบำ
ทอดกร่อนระทวยกริดกราย
ฉวยดูดยุดกรอัสสรสวรรค์
เห็บแนมแกมกลแนบเนียน
แล้วตลบตบทำเป็นต่องแถว
ร้ายเรียงเคียงคมประสมตา
สัพยอกหยอกเย้าแย้มสรวล
ถอยหลังรั้งรอล้อไป

๗ 10 คำ ๗

ปะวะหล้า

๑ เมื่อนั้น

กรายกร่อนระทวยทั้งอินทรีย์
แล้วตีวงลดเลี้ยวเกี่ยวกล
เลี้ยวลัดกระหวัดเวียนมา
เทวีญกระชั้นชิดดูคร
หลีกลัดปิดป้องว่องไว
ทำทอดกรอนงามกิริยา
หันตลบเลี้ยวล่ออร้ง
ครั้นเทพเทวีญกั้นกาง
สัพยอกหยอกหยิกซิกซี่

๗ 10 คำ ๗ เจรจา

ฝ่ายฝูงเทพไทถ้วนหน้า
เลี้ยงไล้ไขว่คว่ำเป็นแถบคาย
นางฟ้าพ่อนรำทำถวายเป็น
แล้วตีวงเยื้องกรายเป็นโคมเวียน
นางสะบัดบิดผันหันเหียน
หลีกลัดผลัดเปลี่ยนไปมา
ครั้นแล้วรำเคฉ้าเข้าหา
กั้นกางขวางหน้านางไว้
นางผลักพลิกหยิกข่วนค้อนให้
เทพไทสุขเกษมเปรมปรีดี ๗

นางเทพธิดามารศรี
ดั่งกินรีรำพ่อนร่อนรา
ประสานแทรกสับสนซ้ายขวา
เกษมสุขทุกหน้าสุราลัย
นางอายเอียงเมียงค้อนแล้วผลักไส
ซักสไปเบี่ยงบิดปิดบัง
เทวาประติพิทประหวัดหวัง
เมียงชม้อยคอยระวังท่วงที
ฝูงนางสาวสวรรค์ก็ผันหนี
ถ้อยที่รื่นเริงบันเทิงใจ ๗

ภาคผนวก ค

บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดสีดาลุยไฟและปราบบรลัยกัลป์

บทโขน เรื่องรามเกียรติ์
ชุด สีดาลุยไฟ และปราบบรรลัยกัลป์
จัดแสดง ณ สังกัศตศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
วันอาทิตย์ที่ 23 มกราคม 2548
ประสาท ทองอร่าม เรียบเรียงบท

- ปี่พาทย์ทำเพลงวา -

(สืบแปดมงกุฏ ลิงพระยา คลานออกนั่งตามที)
(พระราม พระลักษมณ์ ออกนั่งเดี่ยว)

- ร้องเพลงซ้ำปี -

เมื่อนั้น	พระรามราชสุริย์วงศ์ทรงศิลป์
เสด็จออกพลับพลาหน้าศิริน	หมู่กระบิรินทร์บังคมคัลลัญชลี

- ร้องเพลงแขกมอญ -

เสรีจันราบราพร้ายใจโมหันต์	ทรงสังหารทศกัณฐ์ผู้ยกเข็
บรรลัยลดับดับชีชีวี	รอรบภควดีกลับคืนมา

- ร้องรื้อร้าย -

นับจากนี้มีแต่จะผาสุก	ผ่อนบรเวทความสุข์สุขหรรษา
ใกล้กำหนดวันถึงซึ่งเวลา	ที่จะคืนอโยธยาธานี

- ปี่พาทย์ทำเพลงกลองโยน -

(ตำรวจหวายยักษ์ พิเภกออก)

(นางสีดาทรงวอ นางตรีชฎา นางเบญกาย นางกำนัลตามชบวนเสด็จ)

- ร้องเพลงแขกลพบุรี -

เมื่อนั้น	นวลนางสีดามารศรี
ครั้นมาถึงพลับพลาพระสามี	เทวีหนึ่งนึกตรึกตรา
ถ้าจะเข้าเฝ้าเห็นแม่นแต่ก่อน	ฉวยภูธรแห่งหนายก็อายหน้า
จะเฝ้าอยู่เพียงหน้าพลับพลา	ฟังบัญชาโปรดปรานประการใด

- ร้องร้าย -

คิดแล้วลงจากที่นั่งทรง	พร้อมฝูงองงค์น้อยใหญ่
พิเภกนำเสด็จคลาไคล	เข้าไปเฝ้าพระอวตาร

- ปี่พาทย์ทำเพลงเสมอ -

(ตำรวจหน่วยยักษ์ วอเข้าเวที)

(นางสีดา พิเภก นางตรีชฎา นางเบญกาย รำเพลงเสมอ)

(แล้วเข้าเฝ้าพระรามนั่งตามที่ นางกำนัลตามเสด็จเข้าไปนั่งตามที่)

- ร้องเพลงฝรั่งควง -

ครั้นถึงจึงบังคมก้มเกล้า หมอบเฝ้าผ่านฟ้าตรงหน้าฉาน
คอยสดับตรับรสพจมาน จะออกโอบอุ้มไปรดปรานประการใด

- ร้องเพลงคลื่นกระทบฝั่ง -

เมื่อนั้น พระราเมศร์ศรีศรีไส
เห็นองค์สีดาภายใน ภูวไนยสมถวิลยินดี
พิศพิศตรัสคร่ำพิงคิด จะเรียกหามาซัดก็ไซ้ที่
ด้วยพลัดพรากจากไปเสียหลายปี ถึงจะดีก็ไม่สิ้นค่านินทา

- ร้องรำย -

จำจะแก่งแสร้างพูดประภาษพ้อ ให้นายข้อข้องจิตคิดกังขา
ตรัสพลางทางมีพจนา ดูก่อนสีดาดวงใจ
พี่สู้ทำสงครามข้ามสมุทร สัมประยุทธ์ผลาญยักษ์พิศพิศภัย
แสนยากป้อมชีวันจะบรรล้วย เพราะจะใคร่พบองค์นงคราญ
เจ้าไปอยู่ลงกาธานี เห็นจะมีความสุขเกษมศานต์
อันองค์เจ้าลงกาพญามาร โปรดประทานสิ่งใดให้เทวี

- ร้องเพลงอัปสรสาอาว -

เมื่อนั้น นवलนางสีดามารศรี
ได้ฟังดังต้องสายอัสนี มิรู้ที่จะทูลให้เห็นจริง
จึงบังคมก้มพิศพิศพจนารถ อันข้าบาทยากเย็นเพราะเป็นหญิง
จะว่าไปไม่มีที่อ้างอิง ใครจะเล็งเห็นสิ่งที่จริงใจ

- ร้องรำย -

เว้นแต่กองเพลิงกรานถ่านอัคคี จะเป็นที่พักพิงของข้าได้
ขอพระองค์ทรงสั่งตั้งกองไฟ ที่ในหน้าพลับพลาเวลานี้
ข้าจะตั้งความสัตย์อธิษฐาน สาบานต่อเบื้องบพศรี
แล้วจะลุยเข้าไปในอัคคี ถ้ามั่นชั่วชีวิตจวงวายปราณ

- ร้องเพลงแปดบท -

เมื่อนั้น	พระจักรกฤษณ์ฤทธิล้ำสุริย์ฉาน
ได้ฟังโคมยงนงคราญ	เบิกบานชื่นชมสมคิด
จึงว่าพีนีกรู้แล้ว	ว่าน้องแก้วชื่อสัตย์สุจริต
แต่ตกไปในมือปัจฉามิตร	ใครไม่เล็งเห็นจิตจะนิินทา

- ร้องรำย -

ซึ่งเจ้าจะลุยไฟไวยศ	ให้ปรากฏก็ตามปรารภนา
คำริพลางทางมีพระบัญชา	สั่งเสนาจัดทำกองเพลิงกาฬ
แล้วตรัสกับโคมยงองค์สีดา	พี่จะเชิญเทวาทุกสถาน
ประชุมกันวันนี้ที่พระลาน	จะได้เห็นเป็นพยานกานดา
ว่าแล้วเสด็จจากบัลลังก์ทรง	กรายองค์ทรงศรด้วยพาหา
น้ำวสายศรลั่นถึงชั้นฟ้า	ด้วยฤทธิศักดาภูวไนย

- ปี่พาทย์ทำเพลงร้ว -

(พระรามแผลงศร)

(พระอินทร์ เทวดา นางฟ้า ออกนั่งตามที)

(ตลกยกเตียงลิงนำกองไฟออกมาตั้ง)

- ร้องรำย -

เมื่อนั้น	นางสีดานารีศรีใส
ครั้นเห็นองค์อินทราสุราลัย	อรไทชื่นชมสมคิด
จึงบังคมสมเด็จพะอวตาร	เยาวมาลัยตั้งสัตย์สุจริต
ขอเดชะพระเพลิงเริงฤทธิ	อันศักดิ์สิทธิ์ไม่ลำเอียงเที่ยงธรรม

- ร้องเพลงจำปาทองเทศ -

ถ้าแม้ว่าข้านี้กแหงนหน้า	ต่อองค์พระนารายณ์รังสรรค์
ไปรักใคร่ในท้าวทศกัณฐ์	จนชั้นชายอื่นในโลกา
ขอจงเพลิงกรานผลาญชีวิต	ให้ปลดปลิดสุดสิ้นสังขาร
แม้ข้าชื่อสัตย์ต่อภัสดา	จงอย่าให้มีราศีพาน

- ร้องเพลงเชิดฉิ่ง -

เสียงแล้วทูลลาพระสามี	จรลีออกมายังหน้าฉาน
บรรจงจัดภูษาทรงนงคราญ	แล้วลุยไปในถ่านอัคคี

- ร้องเพลงเห่เชิดฉิ่ง -

บันดัลเป็นโกสุ่มประทุมทอง ผุดรองบัวบาทบาศรี
เปลวไฟไม้ต๋องนางเทวี จรลีไปบนบุษบัน

- ปี่พาทย์ทำเพลงเร็ว -

(พระรามลงไปรับนางสีดามาประทับร่วมอาสน์)

- ร้องเพลงเทวาประสิทธิ์ -

เมื่อนั้น องค์ท้าวเจ้าไตรตรึงส์สุวรรณค์
เห็นพระจักรพงษ์ทรงธรรม์ ไม่ได้ยดฉันท์ในสีดานารี
จึงอำนวยการพรพูนสวัสดิ์ ให้กษัตริย์ทั้งสองจำเรณูศรี
แล้วอำลาพากันจรลี เหาะไปสู่ที่พิมานชัย

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

(พระอินทร์ เทวดา-นางฟ้า กลับเข้าเวที)

- ร้องเพลงนกกจาก -

เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสมสมัย
ครั้นฝูงเทวาลาไป เสนาในเฝ้าแหนแน่นอนันต์
จึงดำรัสตรัสสั่งสุครีพ เราจะรีบกลับคืนไปเขตขัณฑ์
เมื่อแรกจากเมืองมาสู่อารัญ นัดกันกับสองพระน้องยา

- ร้องรำย -

บัดนี้ก็จวนถ้วนกำหนด พระพรตจะละห้อยคอยหา
ท่านจงเร่งรัดจัดโยธา จะยกไปในเวลาพ่ຸงนี้
แล้วตรัสสั่งพิเภกกุมภภัณฑ์ จงจัดสรรเสนาย์กษี
ที่ชื่อตรงจงรักภักดี ให้มาอยู่บุรีลังกา
แต่ตัวท่านนั้นไปกับเราก่อน แล้วค่อยคืนมานครของยักษ์
ตรัสพลางทางชวนนางสีดา เสด็จเข้าพลับพลาในราตรี

- ปี่พาทย์ทำเพลงเข้่าม่าน -

(พระราม นางสีดาเข้าเวที)

(ผู้แสดงทั้งหมดเข้าเวที)

- ปี่พาทย์ทำเพลงขึ้นพลับพลา -

(พระราม นางสีดา ออก)

- ร้องเพลงขึ้นพลับพลา -

นั่งเหนือแท่นสุวรรณบรรจถรณ์ กับบังอรองค์พระมเหสี
หยอกเข้าแย้มสรวลยวนยี่ พलगมีสุนทรวาจา

- ร้องเพลงชาติรี -

น้องเอยน้องแก้ว เหมือนม้วยแล้วกลับเป็นมาเห็นหน้า
แต่พลัดพรากจากกันมานานช้ำ พี่ไต่กาฟางเพียงจะม้วยมุด

- ร้องเพลงลีลากระท่อม -

จึงตามหามาถึงเมืองขีดขิน ได้โยธาพานรินทร์นับสมุทร
พีกทัชขัณฑ์พลริบรูด มายงยุทธราพณ์ร้ายววยชีวิต
จนได้เจ้าเยวมาลย์มาร่วมห้อง ที่ขุนห้องสูญหายสบายจิต
ว่าพलगอิงแอบแนบชิด จุมพิตนวลน้องตระกองกร

- ร้องรำย -

เมื่อนั้น โฉมนางสีดาดวงสมร
ระทวยทับกับตักพระภุชธร บังอรวอนว่าพาที่
เพราะน้องรักรบให้ไปตามกวาง จึงต้องร้างแรมป่าพนาศรี
ตกไปอยู่ลงกาธานี ทุกทิวาราตรีตรมใจ
จะผูกศอเสียให้ตายววยปราณ หากกำแหงหนุมานไปช่วยได้
ไม่ม้วยมอดชีวิตนบรรลัษ เพราะพระภูวไนยเมตตา
อันพระคุณของพระองค์ทรงเดช ดังชนกปกเกศเกศา
จะขออยู่สนองรองบาทา ไปกว่าชีวิตจะบรรลัษ

- ร้องเพลงไอ้โลมไน -

ดวงเอยดวงสมร พี่จะถือโทษกรรมก็หาไม่
หากถึงยุคเข็ญจึงเป็นไป ต้องในที่เราอวตาร
ครั้งนี้สัตว์บาปก็ราบแล้ว จะผ่อนแผ้วผาสุกทุกสถาน
ทั้งพี่กับโฉมยงนงคราญ จะสำราญเรริงวันทุกคืนวัน
ว่าพलगประโลมลูบต้อง ค่อยประคองชิดชมภิรมย์ขวัญ
ถ้อยที่ปฏิพัทธ์ผูกพัน เกษมสันต์ยินดีปรีดา

- ปี่พาทย์ทำเพลงตระนอน -

- ร้องเพลงแมลงวันทอง -

เมื่อนั้น	พระจักรวรรณ์แก้วแววเวหา
บรรทมตื่นจากที่ศรีไสยา	พอเวลารุ่งแจ้งแสงอุทัย
จึงตรัสชวนโฉมยงนางลักษณี่	องค์ภักวดีศรีไส

(พระลักษมณ์ออก)

ทั้งพระลักษมณ์อนุชಾಯาใจ	เสด็จไปยังพลจัตุรงค์
-------------------------	----------------------

- ปี่พาทย์ทำเพลงเสมอสามลา -

(พระราม นางสีดา พระลักษมณ์รำเพลงเสมอสามลาแล้วเข้าเวท)

- ปี่พาทย์ทำเพลงรุกรัน -

(สืบแปดมงกุฎ ลิงพระยา พระราม นางสีดาทรงราชรถคันที่ 1 ออก)
(เสนาย์กษัตริย์ มโหธร เปาวนาสูร พิเภก พระลักษมณ์ทรงราชรถคันที่ 2)

- พากย์ -

เสด็จทรงรถสุวรรณบรรจง	กับนวลอนงค์	องค์ภักวดีสีดา
งามรอดพระลักษมณ์อนุชา	แอกงอนโสภะ	เทียมคู่อรชอจหาญ
งามเหล่ากระบี่ชัยชาญ	เหี่ยมอีกเริงวาน	ชำนาญตะบะทุกครา
รถแล่นลิวตามมรรคา	เร่งรีบยาตรา	มุ่งสู่แดนดงพงพี

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

(กองทัพ พระรามเข้าเวท)

(บรรลัยกัลป์ออกนั่งเตียง)

- ร้องเพลงสมิงทองมอญ -

มาจะกล่าวบทไป	ถึงบรรลัยกัลป์ยักษี
เป็นโอรสทศเคียรอสูรี	นางอัคคีนางคราญเป็นมารดา
เรื่องเดชศักดิ์ดาสามารถ	ฤทธิ์จริงค้องอาจแกลั่วกล้า
เจ้าพิภพภูซงค้องค้อยกา	ขอมาเลี้ยงไว้ในบาดาล

- ร้องเพลงช้านาญ -

พญานาคนั้นตั้งพิธิ	ให้ชุบแช่อินทรีด้วยน้ำว่าน
ถึงเจ็ดเดือนเจ็ดปีทิวาวาร	จึงเสร็จการสมหวังตั้งใจ
อันองค์กุมภภัณฑ์แต่นั้นมา	ใครจับกุมกายาหาอยู่ไม่
ยิ่งอ้อมเอิบกำเริบฤทธิไกร	ไม่ย่อท้อต่อใครในโลกี

- ร้อยร่าย -

คิดจะใคร่ไปเฝ้าบิดุเรศ ชนนี้เกิดเกิดเกศ
จึงแต่งองค์ทรงเครื่องเรื่องรูจี แทรกพินับถพีไปลงกา

- ปี่พาทย์ทำเพลงคึกพาทย์ - กราวใน - เซ็ด -

(บรรลัยกัลป์เข้าเวท)

(นางกาลอัคคีออกนั่งเตียง)

- ร้องเพลงนภขมื่น -

เมื่อนั้น นางกาลอัคคีเส่นหา
เนาในมณเฑียรทองผ่องโสภา (บรรลัยกัลป์ออก) แลเห็นองค์อสุราโอรส
ไปกุมกรลูกลูกเข้ามานั่ง บนสุวรรณบัลลังก์อลงกต
สวมกอดบรรลัยกัลป์วันท พลางกำสรดไศกาอาลัย

- ปี่พาทย์ทำเพลงโอด -

(นางกาลอัคคีรำไห้)

- ร้อยร่าย -

เมื่อนั้น บรรลัยกัลป์หลากจิตคิดสงสัย
บังคมพลาทางทูลไปทันใด เหตุไฉนจึงทรงไศกา
แล้วถามถึงองค์พระบิดุเรศ มงกุฎเกศพิภพนาถา
เสด็จอยู่แห่งใดพระมารดา ลูกลูกจะไปเฝ้าพระภูมิ

- ร้องเพลงธรณีร้องไห้ -

เมื่อนั้น นางอัคคีชุนข์ของหมองศรี
เซ็ดชลน่านางพลาพาที เทวีเล่าแถลงแจ้งเหตุการณ

- เจรจา -

กาลอัคคี -

เป็นเวรกรรมบันดาลในครั้ง ด้วยพระชนกปกเกศเจ้าม้วยมรณ เพราะ
มือมนุษย์และวานรน้ำใจพาล มันยกพลโยธามารุกรานจนถึงถิ่น ได้เช่นฆ่าพรหม
พงศ์วงศ์อสุรินทร์เสียจนหมด ส่วนพิเภกอาของเจ้าเล่าก็คิดคดไปเข้ากับไฟรี
บัดนี้ได้เป็นปิ่นกษัตริย์ครองบัลลังก์เมืองลงกา แม้นี้คิดเวทนาเป็นยี่งนัก โศพระบิดา
ที่รักของเจ้าก็ม้วย หมดที่พึ่งซึ่งจะช่วยอุปถัมภ์ หรือจะเป็นเวรกรรมแต่ปาง
ก่อน มารวบรวมตัดรอนให้จำพราว ต้องตระกำลำบากน่าสมเพช รำพันพลา
อัสสุชลเนตรก็หลังไหลทั้งซ้ายขวา เข้ากอดลูกรักรำพราไศกา

- ปี่พาทย์ทำเพลงโอด -

(นางกาลอัคคี บรรลัยกัลป์ รำไห้)

- เจริญ -

บรรลัษณ์กัลป์ - บรรลัษณ์กัลป์ขอสุรารัตน์ค่อยคลายความโศก ก็จึงกราบทูลพระชนนีว่าโปรดเกล้า ครั้งนี้เล่าลูกขอถวายบังคมลา จะติดตามไปเช่นฆ่าบัจจามิตร อันพระแสงศรีสิทธิ์ของบิดวงศ์ สำหรับทรงไปรบรบอินทร์พาล จงมอบให้ลูกไปสังหารผลาญไพร่

กาลอัคคี- พระลูกรักร่วมชีวิตชีวิต อันพระทรงฤทธิ์ราชบิดร นั้นเรื่องอิทธิฤทธิ์รอนไม่มีที่เปรียบได้ กุมภกรรณอินทรชิตฤทธิไกรก็มรณา ทั้งสุริยวงศ์พงศาและมิตรสหาย ก็ม้วยมอดวอดวายเสียมากนัก ซึ่งจะติดตามไปหาญหักพระราม พระมารดาให้มีจิตคิดหวาดหวั่น ลูกจะโมโห หุนหันนั้นไม่ได้ จงฟังคำแม่ว่าเจ้าอย่าไปเลยลูกยา

บรรลัษณ์กัลป์- ประทานโทษโปรดเกล้าแก่ข้าพระบาท จะมีให้ลูกยานี้อาฆาตอะไรได้ เพราะมันฆ่าพงศ์พันธุ์บรรลัษณ์เสียหนักหนา ลูกขอติดตามไปพิฆาตฆ่าเพื่อแก้แค้น ทำทดแทนคุณพระบิดาบังเกิดเกล้า มิให้ชาวสวรรค์ขึ้นเทเวศมาเหย้าหยัน โปรดอนุญาตเสียโดยพลันเถิดพระเจ้าข้า

กาลอัคคี- ศรีนี้ของเทวองค์บรมพรหมาน ได้โปรดประทานแก่พระบิดาเป็นคู่พระกร ขอพระลูกรักจงสถาวรจำเรณูฤทธิ อันศัตรูหมู่บัจจามิตร อย่าสู้เจ้าได้ ขอจงสวัสดิมีชัยเถิดนะเจ้า

บรรลัษณ์กัลป์- บรรลัษณ์กัลป์ก็ก้มเกล้ารับพระพระและพระแสงศรีชัย ถวายบังคมพระมารดาแล้วคลาไคลออกจากกลางกา ติดตามกองทัพพระเจ้ากรุง

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

(บรรลัษณ์กัลป์ เข้าเวท)

(นางกาลอัคคี เข้าเวท)

(หนูมาน ออก)

พากย์

หนูมานทะวานเหาะระเห็ดมา	โดยพระราชบัญชา	แห่งองค์พระรามจักรี
เพื่อปราบปรบักษย์กษี	บรรลัษณ์กัลป์สุริ	ซึ่งมันตามมารอนราญ
พิเภกแจ้งว่าพญามาร	เรื่องฤทธิ์รำบาญ	อีกทั้งสิ้นทั่ววรกาย
จำเราจะรอรพณร้าย	หาทางทำลาย	อยู่ที่แทบทางกลางพนา

ร้องเพลงต่อยหม้อ

ครั้นถึงกึ่งทางกลางดง เคลื่อนคล้อยลอยลงจากเวหา
เห็นบึงใหญ่ใกล้ริมมรรคา จึงเข้ามาเย็นคิดพินิจดู

ร้องรำย

จำจะจำแลงแปลงกาย เป็นควายติดตมจมปลักอยู่
ลวงให้บรรลัยกัลป์มันยกดู จนอ่อนหูสิ้นกำลังวังชา
จึงจะเข้าสังหารอสุรินทร์ ให้สุดสิ้นชีวิตสังขาร
คิดพลางทางนิมิตด้วยฤทธา เปลี่ยนแปลงกายาทันใด

- ปี่พาทย์ทำเพลงตระนิมิต -

(หนุ่มานรำยเวทแปลงกายแล้วเข้าเวท)

(ควายแปลงออก)

- ร้องลิลลาน -

เดชะพระเวทกลายเพศลิง เป็นมึงสีนึ่งนอนในปลักใหญ่
กระดิกหูชูจุกหายใจ มิได้ไหวติงอินทรีย์

- ปี่พาทย์ทำเพลงรัว-เชิด -

(ควายแปลงลงรออยู่ในปลัก)

(บรรลัยกัลป์ ออก)

- เจริจา -

บรรลัยกัลป์-

บรรลัยกัลป์อสุรีเรื่องฤทธิฤทธิ์ ติดตามจตุรงค์พระทรงครุฑมาในอรัญญา
ครั้นถึงหนองน้ำกลางป่าพนาลัย อสุเรศแลไปเห็นมึงสีนึ่ง มิแจ้งว่าหนุ่มานรูป
นิมิต อสุรีผู้มีฤทธิจึงมีวาจา ว่าชะเฮี้ยเหวยไอ้ควายป่าพนาทร มึงอยู่ที่นี่เห็น
มนุษย์และวานรบ้างหรือไม่ มันพากันลัดแลงไปแห่งใดอย่างไรเล่า จงชี้แจงแจ้ง
ข้อเค้าให้เข้าใจ

ควายแปลง-

นี่แน่ะพระจอมอสุรีมีฤทธิไกรจงฟังว่า เราจะชี้แจงแจ้งกิจจาให้ประจักษ์
เพราะเรารู้อยู่ว่ารามลักษณณ์ไปทางไหน แต่ทว่าขอท่านผู้เรื่องฤทธิไกรโปรด
กรุณา ช่วยยกให้ตัวข้าขึ้นพ้นจากอันตราย เพราะข้าติดปลักจวนตายมาหลาย
วัน ขอท่านผู้จอมกุ่มกัณฑ์จงได้เมตตา ช่วยให้พ้นทุกขเวทนาในครั้งนี แล้วจะ
แถมลงแจ้งวิถีที่พระรามไป ให้ท่านทราบประหัดสมหทัย เจียวละท่านบรรลัยกัลป์-
เหวยเฮี้ยอ้ายมึงสีนึ่งนั้นอย่าร้อนใจ กูจะช่วยมึงนี้ให้ได้พ้นทรมาน เมื่อมึงขึ้นได้

แล้วจงแจ้งการให้กูประจักษ์ ว่าสองมนุษย์รามลักษณณ์ไปทางไหน ว่าพลางทาง
 แผลงฤทธิ์ไกรของอสุรี เข้ายกมหิงสาด้วยฤทธิ์

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิดฉิ่ง-

-บรรลัษย์กัลป์เข้ายกควายแปลง เล่นกวนมุกพอสสมควร-

-เจรจา-

บรรลัษย์กัลป์- ฝ้าแต่ปล้ำปลุกคลุกคลีจนอ่อนจิต จะเขยื้อนเคลื่อนสัณนิทก็หาไม่ ให้
 ขัดสนจนใจเสแสร้งเมื่อยล้า จึงหยุดยืนฝืนกายระอาใจ มิรู้ที่จะทำประการใดแสน
 สุดคิด

ควายแปลง- หนุมานรูปนิมิตมหิงสา เห็นอสุรีอ่อนระอาอ่อนหายใจ จึงเสแสร้งแต่ง
 ปราศรัยด้วยมารยา เอออะไรไหนจะช่วยข้าให้พ้นทุกข์ด้วยปรานี ขอท่านจง
 เมตตาข้าอีกที่เถิดนะท่าน

บรรลัษย์กัลป์- พระยาบรรลัษย์กัลป์ยังมีจิตคิดปรานี จึงสำแดงแผลงฤทธิ์ธำถอม โจม
 ทะยานขุนมารขับพื้นมั่นหมายย่อกายลงยกมหิงสา บัดเดี๋ยวใจก็เขยื้อนเคลื่อน
 คลาขึ้นทันที

-ปี่พาทย์ทำเพลงร้ว-

(บรรลัษย์กัลป์แผลงฤทธิ์เข้ายกควายแปลงขึ้นจากปลัก)

รื่องร้าย

เมื่อนั้น	มหิงสาวายุบุตรกระเป๋ศรี
ขึ้นยังฟางพื้นปัดพี	ทำที่กิริยาร่าเริง
เอียงเขาเข้าดับกับแผ่นผา	แหงนหน้าชะเง้อแลเบิ่ง
ขวิดเผือลำพองลงเชิง	วิงกระเจิงขวิดไขว่ไปมา

รื่องเพลงนาคราช

เมื่อนั้น	บรรลัษย์กัลป์สำรวจสรวลว่า
แล้วว่าเหยยไธมมิงส้อย่างนี้	จงแจ้งความตามสัญญากับกูไว้
อันมนุษย์สองรากับวานร	ดันดันดงดอนไปทางไหน
มันดูหมิ่นถิ่นแคลนกูแค้นใจ	จะตามไปรณรงค์สงคราม

-เจรจา-

ควายแปลง- ข้าก่อนอสุรีจงฟังห้ามเราสัณนิท ท่านอย่าได้คิดติดตามองค์ราม
 ลักษณณ์ ขอให้พระยายักษ์คืนกลับยังธานี ถ้าขึ้นไปแล้วอสุรีจะมรณา เพราะ
 พระรามเรื่องศักดา คือองค์นารายณ์ ลงมาบาราบราพณ์ร่ายพวกพาลวิเศษฯ ที่

บอกให้เพราะท่านได้กรุณาเรายิ่งนัก ช่วยเราขึ้นจากปลัดกรอดม้วยมรณ จงเชื้อ
เราบ้างฟังเราก่อน เถิดนะท่าน

บรรลัษย์กัลป์-

ชะ ช่างจำนรรจ์เจียว หวาได้กาสร พระนารายณ์มีสี่กรูู้จัก องค์พระ
ทรงศักดิ์ทรงตรีคาและจักรสังข์ มีพญาเศสะนาคราชเป็นอาสนบัลลังก์บรรทม
อยู่ ณ เกษียรสมุทร เสด็จไหนดก็ทรงครุพระเห็ดจร นีมันเป็นมนุษย์สองกรเดิน
พสุธา เป็นโจรปล้นพาราชิงราชสมบัติ อันตัวของเจ้าเล่าก็เป็นแต่สัตว์โหนดจะรูู้จัก
เป็นควายไซโง้จมปลักเจียนจะม้วย ถ้ากูไม่เ็นดูช่วยก็คงจะตาย ทุด อ้ายชาติ
ควายอหังการ เอ้ย พระรามและโยธาไปทางไหน จงบอกมาไว้ไวกูจะตามไป
สังหาร ใ้สองมนุษย์และบริวารเสียให้มรณา จงแจ้งไปอย่าได้มูสาในบัดนี้

ควายแปลง-

เอ้ย อ้ายอสุรี ชาติสาธาณณ์ ชีวิตมึงเห็นจะวายปราษเสียในวันนี้ อัน
ตัวของมึงเปรียบเหมือนมฤคิที่เนป่า ส่วนองค์สมเด็จพระรามนั้นอุปมาตั้งราชสีห์
เปรียบอีกอย่างตัวของเอ็งนี้ดุจแมลงเม่า อันพระรามนั้นเล่าเหมือนเปลวไฟ ที่
กูบอกให้เพราะมึงนี้เคยมีคุณ กูจึงการุณย์ด้วยสงสาร ถ้ายังฮึกหาญอดเหยียม
เหิม มา มา มา มาลองเริ่มเผดิมศึกกับกูดูก่อน จะได้ลิ้มรส สองเขาของกาสร
ที่หาญสู้ ถ้าตัวของกูพ่ายแพ้มึงจริงจริง มึงจงไปตามพระรามกับพลลิงใน รว
ไพร

บรรลัษย์กัลป์-

เหม่ เหม่ ใ้จัญไร ซาติมิงส์ มึงเห็นจะสิ้นชีวิตเสียจริงๆ ในวันนี้ อัน
บุญคุณของกูก็มีอยู่มากมาย อุดสำหัยกให้ปลอดรอดความตายแล้วมิหน้า
แทนที่จะอุปถัมภ์กลับมาหาญสู้ ทุดอ้ายชาติทรลักษณ์อักตัญญูไม่รู้คุณคน นี้
แหละเขาว่าสัตว์หน้าขนคบไม่ได้ ทุดอ้ายจัญไรสัตว์อุบาทว์ เสียเช่นเสียชาติที่
เกิดมา กูคือพระกาลจะสังหารชีวาให้วายปราณ ว่าพลางทางขุนมารสำแดง
แฝงศักดา เข้าไล่จับมิงสาด้วยฤทธิไกร

-ปีพาทย์ทำเพลงเชิด-

(บรรลัษย์กัลป์เข้ารบกับความแปลง)

(ควายแปลงหนีเข้าเวที บรรลัษย์กัลป์ตามเข้าเวที)

(ความแปลง ออก)

ร้องร้าย

เลี้ยวลัดพุ่มไม้ไพรกว้าง

จึงแปลงกายกลายเป็นลิงไพร

ถึงต้นทางที่เนินเขาใหญ่

ขึ้นอาศัยบนศิลาพนาตร

-ปี่พาทย์ทำเพลงร้ว-

(ควายแปลงร่ายเวทเข้าเวทที่ สังฆวานร ออก)

-ปี่พาทย์ทำเพลงวรเชษฐ -เชิด-

(สังฆวานร เต็มวรรจบเวทที่ แล้วขึ้นไปร่ออยู่บนเตียง)

(-บรรลัยกัลป์ ออก)

รื่องร่าย

ครั้นถึงหว่างเวียงเชิงผา	พอลิ้นรอยบาทากาสร
ผืนแปรแลเห็นวานร	อยู่ยังชะง่อนเงื้อมคีรี
รื่องถามไปพลันทันใด	เหวยไฉ่ลึงป่าพนาศรี
อ้ายมหิงสรวงมาทางนี้	เอ็งอยู่นี้เห็นบ้างหรืออย่างไร

เจรจา

สังฆวานร- นี่แน่ อสุรีฤทธิไกรผู้อาจอง ท่านมีเจตน์จำนงประสงค์ใดในกระปือป่า ดู
ท่วงทีกริยาเกรี้ยวโกรธนัก พระยายักษ์จงชี้แจงแจ้งคดี แล้วเราจะบอกหนทางจร
ลีของกาสร

บรรลัยกัลป์- นี่แน่สังฆวานรเราจะบอกให้ ด้วยอ้ายควายป่าตัวจันไรมันอ่อนศักดิ์
ไปติดหล่มจมปลักอยู่ในเลนลึก เราหาญฮึกยกมันขึ้นได้จากหล่ม แต่พอมันพ้น
จากตมกลบอหังการ พอเราถามว่าพระรากับโยธาไปทางไหน มันกลับ
ปากกล้าทำให้ชิงชัยกับตัวมัน แล้วอ้ายมหิงสาอาธรรมก็แพ้ฤทธิ หลบลี้เอาชีวิต
หนีเข้าป่า เราจึงติดตามมันมาทางทิศนี้ ก็พอดีได้มาพบเอ็งเฮ้ย นี่เจ้าเห็นไฉ่ตัว
อวดเก่งไปทางไหน

สังฆวานร- เอ็งนี่ดูกระไรจึงโง่งนัก ไม่รู้คุณของกระปือยังถือศักดิ์กลับโกรธา นี่เรา
ขอบอกอสุราโดยจริงใจ อันพระรามฤทธิไกรนายวานร คือองค์พระสี่กรผู้ทรงจักร
ไม่มีใครที่จะหาญหักกับพระองค์ได้ ถ้าเอ็งยังคงทะนงใจไม่เชื่อฟังดังพาที ก็จง
มารบร่อต่อตี ให้เห็นฤทธิ ถ้ากูตายมึงจึงคิดไปตามพระรากับพลสว

บรรลัยกัลป์- เหมไฉ่ลึงป่าชาติสาธารณ์ ภูนี้กว่ามหิงสาอันธพาลจะร้ายกาจ มึงซิกลับ
บาทว์บังอาจใจ เฮ้ยไฉ่เด็ยรัจฉานหยาบใหญ่ใจกาดี ถึงตัวมึงก็จะสิ้นชีวิบัดนี้ไซ้
ว่าพลางทางแผลงฤทธิไกรอันศักดิ์ดา กระโจนขึ้นบนภูผาด้วยฤทธิ เข้ารบร่อต่อตี
กับวานร หนุมานก็แสรั่งกลับกลอกหลอกหลอนเข้าชิงชัย

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด-

(บรรลัยกัลป์ เข้ารบกับสังฆวานร)

(สังฆวานรหนีเข้าเวที หนุมานออก)

- ร้องเพลงสิงโลด -

เมื่อนั้น	บรรลัยกัลป์ครั้นเห็นสิงใหญ่
โอรากระที่บาททวาดไป	เหวยไธ่พานรินทร์ดูหมิ่นยักษ์
คิดว่าลึงไพรจึ่งไต่ถาม	มิ่งนี้พวกลักขมณรามพึงรู้จัก
อย่าโยโสโธหังฮึกฮัก	กูจะหักคอเคียวเสียเดี๋ยวนี้
ว่าพลาถกวัดแกว่งพระแสงศร	ประจัญบานราญรอนกระบี่ศรี
เช่นเขี้ยวแข็งข้อต่อตี	ถ้อยทีไธ่ประชิดติดพัน

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด-

(บรรลัยกัลป์เข้ารบกับหนุมาน)

ร้องเพลงต้นเพลงฉิ่งชั้นเดียว

เมื่อนั้น	วายุบุตรฤทธิแรงแข็งขัน
กลดกกลับรับรองป้องกัน	ผัดผันเปลี่ยนท่าราวี่
เห็นกุมภภัณฑ์หันเหเซทรุด	โถมทะยานเหยียบยุทธรักษ์
จับพลาดพลัดหลุดไปหลายที	ขุนกระบี่นิ่งนึกตรึกตรา
ร้องรำย	
ไธ่นี้มีกำลังยังยืน	ตัวลื่นเหมือนคำพิเภกว่า
แล้วดูคิดขึ้นได้ไธ่ปัญญา	ลงกวาดคว่าฝุ่นทรายปรายซัด
เป็นละอองต้องกายบรรลัยกัลป์	เข้าโรมรันรบจับจับถนัด
ต่างตนแข็งขันสันทัด	หมายประหัตประหารกันให้บรรลัย
วายุบุตรยุตไธ่ไธ่ที่	เหยียบขยี้สูรินทรดินไม่ไหว
ซักรตรีเพชรกวัดแกว่งแทงลงไป	ต้องกุมภภัณฑ์บรรลัยด้วยฤทธา ฯ

- ปี่พาทย์ทำเพลงรัว-โอด-เชิด-

-หนุมานคว่าฝุ่นทรายซัดเข้ากายบรรลัยกัลป์-

-หนุมานฆ่าบรรลัยกัลป์ตาย เข้าเวที หนุมานตามเข้าไปในเวที-

-หนุมานนำศีรษะบรรลัยกัลป์ออกมา แล้วเดินเข้าเวที-

- จบการแสดง -

ภาคผนวก ง

บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดมณฑลทูลเกล้าฯ พิษณุ

บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ตอน นางมณโฑหุงน้ำทิพย์
จัดแสดงเนื่องในรายการศรีสุขนาฏกรรม ประจำปีที่ 29 ครั้งที่ 2
ณ โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก)
วันศุกร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ 2550 เวลา 17.00 น.
เสรี หวังในธรรม จัดทำบท

 - บรรยายก่อนการแสดง -

นางมณโฑมเหสีของท้าวทศกัณฐ์แห่งเมืองลงกา ถือกำเนิดมาจาก “มณทก” หรือ นางกบ ผู้มีความกตัญญูต่อพระฤๅษี มีเนื้อเรื่องเบื้องต้นอันเป็นประวัติว่า ครั้งหนึ่งนางองค์นาคาคธิดา แห่งพระยานาค ลอบขึ้นมาสมสู่ด้วยงูดิน ครั้นพระฤๅษีทั้งเจ็ดองค์ไปพบเข้า ก็บังเกิดความอายว่า ฤๅษีทั้งนั้นล่วงรู้ความลับแห่งตน จึงลอบขึ้นมาคายพิษใส่ไว้ในอ่างน้ำนม หวังจะสังหารพระโยคี ทั้งเจ็ดนั้นให้ถึงแก่ความตาย บังเอิญนางกบผู้อาศัยอยู่กับพระฤๅษี ได้แอบดูรู้เห็นพฤติกรรม อันเป็นบาปของนางนาค จึงยอมอุทิศชีวิตกระโดดลงไปตายอยู่ในอ่างน้ำนม ด้วยความกตัญญู รู้คุณต่อพระฤๅษีที่เคยชุบเลี้ยงให้ทานอาหารแก่ตน พระฤๅษีทั้งเจ็ดสืบทราบความจริงแล้ว ก็นินยมนางกบมีคุณแก่ตน จึงร่วมกันชุบนางกบขึ้นเป็นนางมนุษย์มีรูปร่างสวยงาม ตั้งชื่อให้ ว่า “นางมณโฑ” หรือ “นางมณโฑทรี” แล้วพาขึ้นไปถวายตัว เป็นบาทบริจาริกาของพระอูมา ณ เขาไกรลาส

โดยเหตุที่นางมณโฑเป็นกัลยาณีนีที่ซื่อสัตย์ จึงเป็นที่โปรดปรานของพระอูมาเทวี ถึงกับ พระราชทานมนต์วิเศษชื่อสญชีพ สำหรับหุงน้ำทิพย์ชุบชีวิตบรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ตายแล้ว ให้รอดฟื้นคืนชีวิตขึ้นมาได้อีก แต่มีข้อกำหนดว่า ผู้ที่จะทำพิธีหุงน้ำทิพย์นั้น จะต้องเป็นสตรีที่ไม่ สามีแล้วไม่เกินสองคน

นางมณโฑตกมาเป็นมเหสีท้าวทศกัณฐ์ เมื่อครั้งพระยายักษ์เจ้ากรุงลงกาไปอาสาชะลอ เขาไกรลาส แต่ขณะเมื่อทศกัณฐ์อุ้มนางผ่านเมืองขีดขิน ถูกพระยาพาลีซึ่งนางไปครองเสียก่อน นางมณโฑได้ตกเป็นมเหสีของพาลีเป็นลำดับแรก แล้วทศกัณฐ์จึงได้คืนมาครองเป็นลำดับที่สอง

เนื้อเรื่องตอน “นางมณโฑหุงน้ำทิพย์” ที่จัดแสดงต่อไปนี้ดำเนินเรื่อง เมื่อทศกัณฐ์ลักพา นางสีดามาไว้ยังเมืองลงกาแล้ว พระราม พระลักษมณ์ จึงยกกองทัพติดตามมาชิงคืน โดยได้ สังหารบรรดาญาติวงศ์พงศา ฝ่ายลงกาล้มตายลงเป็นจำนวนมาก เรื่องราวต่อไปขอเชิญท่าน ติดตามชมจากการแสดง

- ปี่พาทย์ทำเพลงวา -

(เปิดม่าน)

(ฉากภายในพระตำหนักทศกัณฐ์เมืองลงกา ทศกัณฐ์นั่งเคียงอยู่กับนางมณโฑ)

- ร้องเพลงซ้ำปี -

เมื่อนั้น องค์กร้าว ทศกัณฐ์ เป็นใหญ่
ประทับเหนือ แ่นทอง ผ่องอำไพ กับทราวม้วย มณโฑ ผู้โสภะ

- ร้องเพลงบ้านบั้น -

ครุ่นคะนึ่ง ถึงเรื่อง ฌรณครีบ แต่ตะวัน ชิงพลบ ลบเวหา
จนใกล้จะ อรุณโรจน์ ไซตนา ไม่สนิท นิทรา อูราร้อน
ยี่สิบเนตร นองเนตร ด้วยน้ำเนตร ดาลเทวษ แค้นคั่ง ดั่งต้องศร
ยี่สิบกร ช้อนอุระ ทุกพระกร ดั่งไฟรุม สุมขอน ไม่ผ่อนคลาย

- ปี่พาทย์ทำเพลงโอด -

- ร้องเพลงกล่อมনারี -

เมื่อนั้น นวลนาง มณโฑ โฉมฉาย
แลเห็น พระองค์ ทรงพุ่มพ่าย มีผอนพัก วรรกาย ทั้งราตรี
แสนสงสาร จอมกษัตริย์ ภัสดา กัลยา พลอยเศร้า สลดศรี
มีอาจเฉย เลยลา เก็บท่าที่ นางเทวี กราบทูล มูลลิกา

- เจรจา -

มณโฑ - ข้าแต่พระยอดฟ้าปิ่นอสุรผู้ทูนเกล้า ซึ่งพระองค์ทรงโคกเศร้าเห็นเป็นฉันนี้
กระหม่อมฉันล่วงรู้ดีถึงพระหทัยว่าทรงอาลัยในบรรดาอสุรพงศ์ อันต้องสูญเสีย
ชีวิตชีพปลิดปลงในสงคราม แม้จิตใจไม่อาจห้ามความทุกข์ทเวษ แต่ मैंองค์
พระทรงเดชโปรดพระราชทาน ให้กระหม่อมฉันร่วมคิดอ่านการอาสา ก็จะขอ
รวบรวมอุราเข้าแก้ไข ด้วยกระหม่อมฉันเคยชิดใกล้เทพมารดา จนได้รับ
พระราชทานเทพมนตรามหาเวท ชื่อสญชีพแสนวิเศษมหาศาล หุ่นน้ำทิพย์ชุบ
ชีวานต์ ปวงสรรพสัตว์

ทศกัณฐ์ - อะ...จริงหรือแม่ยอดนารีศรีสวัสดิ์มณโฑเทวี เจ้านะพูดเล่นเพียงปลอมพี่
ให้คลายหมอง หรือว่าจริงจดังพระน้องเกล้าแวเจรจา แม่ยอดชีวันขวัญชีวาแม่
อย่าล้อเล่น

มณโฑ - मैंพระองค์อยากทรงเห็นเป็นจริงจัง โปรดสั่งให้ใครจัดตั้งโรงพิธี แล้ว
ให้ขุดกเพ็ชรากษากอสุรีที่บรรลัย มากองรวมรวมกันไว้ให้พร้อมมูล กระหม่อมฉัน

จะหุงน้ำทิพย์พรอมสุรลินทั้งหลาย ให้พลิกฟื้นคงคืนกายและชีวิต ด้วยเดชะ
น้ำอมฤตเจียวละเพคะพระผ่านฟ้า

- ร้องเพลงโถโลมชาติรี -

ทศกัณฐ์ -

น้องเอ๋ย น้องรัก เหมือนแม่พระ ฟังพัก เลิศหนักหนา
มิเสียที ที่เป็น เช่นดวงตา ดวงอุรา ของพี่ มิมีคลาย

- ร้องเพลงนจาก -

ขอเชิญแม่ พุ่มพวง ดวงชีวิต เข้าร่วมคิด เคียงข้าง อย่าห่างหาย
ชูปชีวิต พงศ์เฝ้า ที่เขาตาย ให้ฟื้นกาย ฟื้นชีวา อย่าราควิน

- ปี่พาทย์ทำเพลงโลม - ตระนอน -

(ทศกัณฐ์โลมนางแล้วตระนอน)

- เปลี่ยนเป็นฉากห้องสง -

- การแสดงหน้าม่าน -

(พวกตลกออกเล่นเรื่องเตรียมสร้างโรงพิธีสีขาวและให้ชุดกระดุกบรดาัยักษ์ที่ตาย

เอามาชูปชีวิต แล้วชวนกันเข้าโรง)

- ปี่พาทย์ทำเพลงตันเข้าม่าน -

- เปิดม่าน -

(นางมณฑิตัวเข้าพิธีทรงเครื่องขาวแบบดาบสินี นั่งอยู่บนเตียง มีนางพระกำนัล 6 คน)

- ร้องเพลงลงสรงโทน -

นั่งเหนือ เตียงสุวรรณ ผันขนอง อาบละออง สุหร่าย สายสินธุ์
ชำระรด หมดหมอง มลทิน สุขคนธรา ประทีน กลิ่นเกลา

- ร้องเพลงชมตลาด -

ทรงภูษา เนื้อดี สีเสือด เขียนลาย ทองเทศ ฉลุเจลา
สะไบหน้า เจียรบาด ตาดเงินเงา ผูกชฎา ห่อเกล้า เม่าพี
ห้อยห่วง กุณฑาล สังกวาลัก จุณเจิม เฉลิมพัคตร์ ผ่องศรี
ถือประจำ สำรวม อินทรีย์ ตั้งนางดา- บสินี แล้วลีลา

- ร้องรื้อร้าย -

ลงจาก ปราสาทแก้ว แพรพรรณพร้อมกำนัล นารี ทั่วหน้า
ท้าวนาง นำเสด็จ ยাত্রา ไคลคลา ไปยัง โรงพิธี

- ปี่พาทย์ทำเพลงเสมอ -

(นางมณฑิตกับนางกำนัลลงเวทีล่าง ราชรถออกรับมีเสนายักษ์ 8 ตนออกกับรถ)

- ปิดม่านเปลี่ยนเป็นฉากโรงพิธี -

- การแสดงเวทีล่าง -

- กระทบวนเคล็ดนวนรอบเวที -

- ร้องเพลงกลองโยน -

ทรงดำเนิน เดินผ่าน ตระหง่านงาม ไปตาม ถิ่นแถว แนววิถี
พร้อมหมู่ กำนัล นารี ยักยี้ ต้อยตาม ดำเนินมา
ออกจาก ราชฐาน ชั้นใน ตรงไป โรงพิธี ชายป่า
เพื่อตั้ง ตะบะกิจ วิทยา ชูบชีพ อสุรา ที่บวรลัย

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

- เปิดม่าน -

ฉากโรงพิธีชายป่า

- ร้องรำ -

ครั้นถึง ยังซึ่ง โรงพิธี นางมณฑิ เทวี สีใส
เข้าสู่ ประรำ อำไพ ตั้งใจ ประกอบ พิธีการ

- ปี่พาทย์ทำเพลงเข้าม่าน -

(นางกำนัลและเสนาเข้านั่งประจำที่)

(นางขึ้นนั่งบนเตียง)

- ร้องเพลงเชิด 2 ชั้น -

โอมอ่าน สญชีพ มหาเวทย์ อันวิเศษ ยิ่งใหญ่ ไพศาล
เสกน้ำ ทิพย์มนต์ ดลบันดาล สำหรับ ชูบชีวาน อสุรา

- ปี่พาทย์ทำเพลงสาธุการ -

(นางมณฑิรำแล้วปิดม่านเก็บอุปกรณ์)

(การแสดงหน้าม่าน ออกตัวเดี๋ยวก่อนแล้วเปิดม่าน)

- ปี่พาทย์ทำเพลงร่ำสามลา -

(อสุรพงศ์ออกลาละ 6 ตัว และ 3)

(ผู้แสดงรำแล้วเข้าโรง)

- จบการแสดง -

ภาคผนวก จ

บทไขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพาลีสอนน้อง

กำลังฤทธิแรงแห่งศัตถุนั้นส่วนหนึ่ง แบ่งมาสมทบให้แก่เจ้าเข้าเป็นกิ่งกิ่งของไฟรี
แล้วพระจอมโลกก็โปรดประทานพระแสงตรีเพชรสุรกานต์แก่กระบี่ ฝ่ายพระยา
พาลีก็เข้าน้อมรับไว้กับกาย

(พระอิศวรหีบผอบ)

- ร้องเพลงโยนดาบ -

เราขอฝากผอบแก้วแววฟ้า อันใสนางดาราโฉมฉาย
จงนำไปให้สุครีพน้องชาย ผู้สืบสายสุริย์วงศ์กันมา

- ร้องเพลงวิลันดาชั้นเดียว ตัด -

เมื่อนั้น องค์พระนารายณ์นาถา
ยกกรสนองพระบัญชา พระผ่านฟ้าจะฝากนางไป
ถึงแม่พาลีเป็นเชษฐา ครั้งนี้เห็นว่าหากควรไม่
ตั้งหนึ่งกุมรากับมาลัย ย่อมเป็นวิสัยแต่ไรมมา
ธรรมดาชาติแห่งแมลงภู เข้าใกล้เรณูบุปผา
หรือจะไม่เคื่องรสบุษบา ฝากลูกไก่แก่กาเห็นผิดไป

- เจรจา -

พาลี -

ข้าแต่พระตรีภุชไนยผู้ทรงศิลป์ ซึ่งพระองค์ทรงราคะระวางข้า ก็สมควร
แก่เทวาวินิจฉัย ข้าพระบาทจึงขอให้สัตย์สาบาน ทุกเทพเจ้าจุงเป็นพยานให้แก่
ข้า มาดมั่นมีสงโคมดาราให้แก่น้อง ซิงอรไทไว้ร่วมห้องเพราะใจจด ขอให้ข้าผู้
ทรยศต่อน้องชาย จงม้วยมรณด้วยศรพระนารายณ์อวดดาว ของจงประจักษ์ตั้ง
สัตย์สาบานแห่งตัวข้าผู้วานร

- ร้องเพลงเทวาประสิทธิ์ -

เมื่อนั้น พระปิ่นเกศไกรลาศสิงขร
ทั้งองค์พระนารายณ์สิกร ฟังสุนทรสัญญาพาลี
แข็งขันมั่นแมนแมนชีวิต เทวฤทนะทั้งสองเกษมศรี
จึงส่งผอบแก้ววูจี ให้แก่กระบี่ฤทธิไกร

- ร้องเพลงฝรั่งควง -

เมื่อนั้น พาลีผู้มีอิชฌมาลัย
ก้มเกล้ารับผอบอำไพ กลับไปขีดจินธานี

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

(พาลีรับผอบแล้วลงเวทีล่าง)

- ปิดม่านแดง -

- การแสดงเวทีล่าง -

- เจรจา -

พาลี -

แผลงฤทธิ์เหาะระเห็จมาโดยอัมพร พระยาวานรครุ่นคำนึงรำพึงคิด
อันโฉมเฉลาเยาวมิตร์ในผอบมาศ ชะรอยศิริจะวิลาศวิไลลักษณ์ เทพไท้จึงได้
ท้วงทักระแวงเรา ยุกุยกุยกัเจ้าจะงามนักสักเพียงใด ยิ่งคิดคิดก็ยิ่งใคร่จะเปิดชม
แต่ค่อยระงับดับอารมณ์ข่มฤดี จนมาถึงขีดขินราชธานี

- ปี่พาทย์ทำเพลงเสมอ -

ตอน 2 ได้นางเทพดารา

ฉาก ห้องบรรทมพาลี

- ฉาก -

จัดเป็นห้องบรรทมของพาลีใน
เมืองขีดขิน มีแท่นที่นอน อยู่ด้านขวา
ของเวที

- ผู้แสดง -

พาลี นางเทพดารา กับลิงตลกแสดงทำยฉาก

แสดงติดต่อกับตอน 1

- เปิดม่านแดง -

(พาลีขึ้นบนเวที)

- ร้องเพลงขึ้นพลับพลา -

ครั้นถึงจึงขึ้นบนแท่นแก้ว เปิดผอบเพริศแพรวแสงสี
เป็นโฉมดาราเทวี งามล้ำนารีในเมืองอินทร์

- ปี่พาทย์ทำเพลงรัว -

(ดับไฟทั้งเวทีใช้ไฟสปอร์ทจับเฉพาะพาลี)

(พาลีเปิดผอบ)

(นางเทพดาราออกกลางเวที)

(เปิดไฟสว่างทั้งเวที)

- ร้องเพลงต้นเพลงยาว -

พิศพัคตร์พัคตร์ม่องดั่งดวงจันทร์ พิศขนงดั่งคันธนูศิลป์
 พิศเนตรดั่งเนตรมฤคิน พิศทนต์ดั่งนิลเรียบราย
 พิศโอบฐัฐโอบฐัฐเอี่ยมดั่งจะแย้ม พิศนาสิกนาสิกแสดล้มเฉิดฉาย
 พิศปรางดั่งปรางทองพราย พิศกรรณกรรณคล้ายบุษบา

- ร้องเพลงลีลากระทุ่ม -

ยิ่งพิศยิ่งพิศวาสกลุ้ม คลั่งคลุ้มความเส่นหา
 ลืมคิดคิดถึงอนุชา ลืมสัจย์สัจจาที่สาบาน

- ร้องเพลงไอ้โลมชาตรี -

เจ้าเอย เจ้าพี่ มารศรีเยาววยอดสงสาร
 รักแสนสุดรักยิ่งชีวานต์ เยาวมาลย์จึงได้ปราณี

- ร้องเพลงพราหมณ์ติดน้ำเต้า -

พระเอย พระองค์ พระจงโปรดเกล้าเกศี
 เอออะไรมาทำดั่งนี้ ล่วงคำพระศุภีบัญชา
 พระจงคืนคิดดูก่อน อย่าอาวรณ์แต่สมเส่นหา
 ตัวน้องเทวัญประทานมา ให้สุครีพอนุชาตั้งวาที

- เจรจา -

พาลี -

แม่ยอดชีวัน ขวัญชีวี ศรีชีวิต แม่อย่าอดใจอันเบือนบิดคิดหลักหลบ
 อันผอบพีนีรับมากับมือ ถึงหนักหนอพี่ก็สู้ถือประคองอุ้ม ถ้าปากเหลือจนเหงื่อ
 ชุ่มเพราะอุ้มน้อง ได้พาเจ้าเข้ามาถึงห้องเห็นฉัน โนมเฉลาเจ้าจะให้พี่สละลา
 ใจน้ำใจช่างไม่เมตตาปราณีหนอ มาเถิดมะ แม่อย่าร้องรอนให้นานเนิ่น เขิญแม่ร้อย
 ชั่งไปนั่งให้เพลินเพลินบนแท่นทอง กล่าวขออ้อนกรตรระกองแสนพิศวาส ประคอง
 องค์องค์นางภูขึ้นเขยชม ต่างแนบชิดสนิทสมภิรมยา

- ปี่พาทย์ทำเพลงโลม - ตระนอน -

(ทำเพลงหรือไฟให้มีดลง)

- ปิดม่านแดง -

(ลิงตลกออกเจรจาวะทีลาง ในหัวเรื่องว่าบัดนี้พาลีให้จัดการสร้างโรงพิธที่ทำสงกรม แม่น้ำยม
 นาจะประกอบพิธสงกรมคต ให้จัดนิมนต์พระฤษีมาในวันรุ่งขึ้น พยายามซักถามกัน
 โยงเรื่องไปถึงนางมณโฑด้วย สอดแทรกตลกได้ตามสมควร)

องค์ที่ 2 พิธีสงรองศต
ตอน 1 ทศกัณฐ์อาฆาต
ฉาก ตำนานในกรุงลงกา

- ฉาก -

จัดเป็นตำนานในกรุงลงกา มี
แท่นสำหรับทศกัณฐ์ กับนางมณโฑ
ตั้งกลางเวทีมีหน้าต่างที่ ผู้แสดงจะออก
ได้

- ผู้แสดง -

ทศกัณฐ์ นางมณโฑ มโหธร นางกำนัลอยู่งาน

- ปี่พาทย์ทำเพลงปฐม 2 ชั้น - (ลงอย่างเพลงวา)

- เปิดม่านแดง -

- ร้องเพลงซ้ำปี -

เมื่อนั้น องค์กร้าวทศพัศตวรรษศึกษา
แต่ได้นางมณโฑโสภภา คีนมาจากกระบินทร์พาลี

- ร้องเพลงบ่าบ่น -

จะคลึงเกล้าเนาแนบไม่สนิท ครุ่นคิดเคืองขัดบัดดี
อายุแก่เทวาทั่วธาตรี ด้วยเทวีเคยอยู่กับวานร

จนเกิดบุตรอุบัติเดรัจฉาน เป็นเผ่าพงศ์วงศ์วานชาญสมร
ภายนอกหน้าจะพาให้เดือดร้อน ยกย่อนทรยศกบฏกัน

(มโหธรคลานเข้าเฝ้า)

- เจรจา -

มโหธร - ขอพระจอมกุ่มภัณฑ์ทรงทราบใต้เบื้องพระบาท บัดนี้มีข่าวระบืออื้อฉว
มาถึงลงการาชฐาน ว่าพาลีให้เชิญพระสิทธิทวารจรทุกถิ่นที่ ไปประชุมยังขีดชิน
ธานีว่าจะกอบพิธีการโสรจสงรองศตกุมารตามประเพณี กำหนดกันวันพรุ่งนี้
อรุณทัย ขอพระจอมอสุรินทรปิ่นกรุงไกรได้ทรงทราบใต้เบื้องบพมาลย์

ทศกัณฐ์ - ได้ทรงฟังดังเพลิงกาลผลาญอุรา ชีชะไอ้พาลีนี้โอหัง ชะรอยจิตจะคิด
หวังประจานกู แล้วเหลียวดูนางมณโฑเห็นยิ้มแต่ จึงกล่าวก่อนแคะกระแหนะ

กระแหนว่าแนะคุณแม่เจ้า พรุงนี้แล้วลูกผัวเก่าเขาจะโสรจสรง โยเจ้าโถมยงจะ
 มาม้วนั่งตั้งปั้นปึ่ง โฉนไม่คิดไปรับขวัญกันให้ถึงโรงพิธี จะได้เกล้าจุกผูกเกศีกัน
 เสียให้สม ทั้งจะได้เซยได้ชมลูกเดรัจฉาน ให้สมกับที่พลัดพรากจากกันมานาน
 เจียวนะเทวี

- ร้องเพลงแมลงวันทอง -

เมื่อนั้น	นวลนางมณฑโหมมารศรี
ได้ฟังวาจาพระสามี	รู้ที่ว่าแห่งแคลงหทัย
ครั้นจะพูดตอบขอความ	ก็เกรงจะลูกกลามเป็นเรื่องใหญ่
ผู้สงบหลบหน้าไว้	ยิ้มในพักตราไม่พาที้

- เจรจา -

ทศกัณฐ์ -

ทศเศียรอสูรพิศคุณางมณฑโหม เห็นนางนึ่งยิ่งมิโหเพราะแรงหึง ลูกจากที่
 นึ่งบั้งบั้งอุโฆษพจน์ เออ ดีละไฉ่องคตชาติศัศตรู ถ้าตราบใดมึงยังอยู่กูไม่พ้นอาย
 จะตามฆ่ามึงให้ตายวายชีวาตม แม้มึงยังอยู่กูขออาฆาตจนบรรลัย

- ร้องเพลงสมิงทองมอญ -

กริ้วดกรรโธดออกทางบัญชร	ลำแดงฤทธิรอนแผ่นดินไหว
เหาะระเห็ดเตร็จฟ้าว่องไว	ตรงไปซัดชินธานี

- ปี่พาทย์ทำเพลงคูกพาทย์ - เซ็ด -

(ทศกัณฐ์แผลงฤทธิ์ออกทางบัญชร นางมณฑโหม และนางกำนัลตกใจ)

- ปิดม่านแดง -

(ทศกัณฐ์ลงไปรำเวทที่ล่าง)

(การแสดงเวทที่ล่าง)

- ร้องเพลงตระนิมิต -

มาถึงซึ่งที่ทำสรง	ก็ลงยั้งฝั้นที่ศรี
ยอกรเหนือเกล้าเมาลี	อสูรร้ายเวทแปลงไป

- ปี่พาทย์ทำเพลงตระนิมิต รัว -

(ทศกัณฐ์รำแปลงเวทที่ล่าง)

ตอน 2 พาลีรูป
ฉาก ทำลงทรงริมฝั่งน้ำ

- ฉาก -

จัดเป็นฉาก 2 ชั้น ชั้นล่างเป็น
ฉากได้นำท่า ฟุ่่นฟูใหญ่เตรียมไว้ ชั้น
บนเป็นฉากทำลงมีทางลงไปฉากได้นำ
น้ำ มีโรงพิธี และที่นั่งผู้แสดงต่าง ๆ

- ผู้แสดง -

ทศกัณฐ์ตัวฟู ทศกัณฐ์ พาลี นางดารา สุครีพ
ชมพูปาน โหระ พราหมณ์ ฤๅษี กระบวนลิง
องคต (เด็ก) และลิงตลก

- การแสดงติดต่อกับตอน 1 -

- เปิดม่านแดง -

- ปิดไฟเวทีชั้นบน เปิดไฟเวทีล่าง เห็นฟู -

- ร้องเพลงโล้ -

กายกลับเป็นฟูหีมา เจื่อง่ากำมัยกษโติใหญ่
จมอยู่ในท้องชลาลัย หมายถึงจวงภัยวานร

- ปี่พาทย์ทำเพลงโล้แล้วเปลี่ยนเป็นกลองโยน -

- เปิดไฟเวทีชั้นบน -

(ชบวนแห่งองคตออกเวทีชั้นบน)

- ร้องเพลงกระบี่ลีลา -

เมื่อนั้น พาลีอิราชชาญสมร
ครั้นถึงท่าลงสาคร พร้อมพลนิกรเกรียงไกร
จึงให้เชิญองค์องคต โอรสผู้ยอดพิสมัย
ขึ้นนั่งแท่นแก้วแววไว ภายในโรงราชพิธี

(สุครีพอุ้มองคตขึ้นนั่งในโรงพิธี)

- เຈรຈາ -

พาลี -

ฮะเฮ้ย เหวยกระบี่พวกกองหน้า จงลงสำรวจตรวจคงคาให้ถี่ถ้วน
บรรดาสัตว์เหล่าล้วนมีงาเขี้ยว แม้แต่มีจกตักตัวเดียวอย่าให้เข้าได้ เกลือกจะ
ขบย้ากล้ากรายใกล้พระลูกกู เร่งลงไปสำรวจตรวจดูให้จงดี

- ปี่พาทย์ทำเพลงฉิ่ง -

(ลงตลก พากันลงไปได้น้ำ)

- หรือไฟเวทiben เปิดไฟได้น้ำ -

(ลิงตลกพบบปู ปูทำร้ายลิง ลิงหนีขึ้นเวทiben)

- เຈຣຈາ -

พลลิง -

ขอได้ทรงทราบคดีได้พระบาท ใต้คงคาตรงนี้มีปูใหญ่ ข้าเข้าขับไล่มัน กลับอ้าก้ามนำคร้ามครัน สุดปัญญาที่จะไล่มันให้หลีกหนี ขณะนี้มันยังอยู่ใน สาคร

- ร้องเพลงลิงโลด -

เมื่อนั้น	ลูกทำวมีฆวานชาญสมร
ได้ฟังชักรฤทธิรอน	โถมลงสาครด้วยโกรธา
แหวน้ำดำด้นคั่นจบ	พานพบบปูใหญ่ใจกล้า
โลดเผนใจจับด้วยศักดา	ยมนาเป็นระลอกกระฉอกไป

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

(พาลีลงรบปูในฉากน้ำ)

- ร้องเพลงหนีเสือ -

เมื่อนั้น	ทศกัณฐ์ซึ่งเป็นปูใหญ่
แพ่ฤทธิ์พาลีชาญชัย	ตกใจกลายร่างเป็นกุมภภัณฑ์

- ปี่พาทย์ทำเพลงรัว -

(ปูเข้าโรง ทศกัณฐ์ออกรบพาลีฉากน้ำ)

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

(พาลีจับทศกัณฐ์ได้ พายขึ้นฉากบนฝั่งน้ำ พลลิงเข้าจับทศกัณฐ์)

- เຈຣຈາ -

พาลี -

เหม่ ไ้กาลิทศกัณฐ์สันดานชั่ว มึงปลอมแปลงมาซ่อนตัวเพราะอาฆาต ใ้อัปรียมึงนี้ชั่วชาติผิดเชิงชาย จะมาลอบฆ่าลูกกูให้ตายเพราะใจพาล กูจะใคร่สังหารมึงให้บรรลัย นี่หากเกรงจะทำให้อัปมงคล เอ้ย ราชมัล เอาไ้ทรชนไปจำจง เอาไซ่เหล็กใหญ่ใส่คล้องมัดให้มัน ไว้สำหรับลูกกูลากเล่นเจ็ดวันเหมือนลากปู ให้มันอดข้าวอดน้ำค้ำอยู่อย่างลำเค็ญ ให้มันกินแต่ข้าวเย็นเดนทาสาวันละบัดนี้ เรงเอาตัวไ้ทศกัณฐ์ไปให้พ้นหน้า

(ลิงตลกพาทศกัณฐ์เข้าโรงไป)

- ร้องเพลงมหาฤกษ์ -

บัดนั้น	โหราพฤตมาจารย์พร้อมหน้า
ครั้นได้ศุภฤกษ์เพล่า	อันเป็นมหามงคล
ให้ลั่นฆ้องประโคมดนตรี	เกรมีดั่งกาหล
สุครีพอุ้มนัดดาตวงกลม	จรดลงสรคงคา

- ปี่พาทย์ทำเพลงลงสร -

(สุครีพอุ้มองคตลงสรน้ำ)

- ปิดม่านแดง -

องค์ที่ 3 พาลีสอนน้อง

ตอน 1 ทรพีฆ่าพ่อ

ฉาก ป่าเชิงเขา

- ฉาก -

จัดเป็นฉากป่าเชิงเขา มีถ้ำ
 ม่านโปร่งให้มองเห็นการแสดงภายใน
 ได้ ตอนบนเป็นฉากวิมานฟ้า มีที่นั่ง
 พระอิศวร กับมีทางให้ทรพีขึ้นไปทำได้
 ขีดเวทีด้านขวามีต้นไม้ใหญ่กับทำแทน
 หินไว้ สำหรับนั่งได้ ต้นไม้

- ผู้แสดง - (ตอน 1)

ทรพี ทรพา นิลาภาสร์ และนางบริวารของทรพา

- ปี่พาทย์ทำเพลงสิงโต -

(ทรพีออกเวทีล่าง)

- ร้องเพลงสิงโต -

มาจะกล่าวบทไป	ถึงทรพีกาสรใจกล้า
กำแหงแรงฤทธิ์หยาบซ้ำ	ด้วยมีเทวารักษากาย
ผูกจิตจงภัยทรพา	ผู้เป็นบิดาร่วมเชื้อสาย
คอยคิดอาฆาตมาดร้าย	มุ่งหมายสังหารผลาญชีวิต

- ร้องเพลงต่อยหม้อ -

รุ่งเช้าออกจากที่อาศัย ตระเวนไปด้วยคะนองลำพองจิต
 วัตรรอยเท้าพ่อทุกวันกระชั้นชิด มุ่งคิดทนายทำราวี

- ปีพาทย์ทำเพลงฉิ่ง 2 ชั้น -

(ทรวีเที่ยววัตรรอยเท้าพ่อ แล้วเข้าโรง)

- ปีพาทย์ทำเพลงเข้่าม่าน -

(ทรวากับนางบริวารออกเวทีล่าง)

- ร้องเพลงร้าย -

เมื่อนั้น มหิงสาทรวาชัยศรี
 ครั้นเพลารุ่งแจ้งแสงสุริย์ ออกจากที่นำนางบริวาร
 ท่องเที่ยวและเล็ดมตฤณชาติ อันอุดมดินดาศะหังไพโรสานท์
 เป็นที่ผาสุกสำราญ พันผ่านเข้าเขตบรรพตา

- ปีพาทย์ทำเพลงบันเทิงกาสร⁽¹⁾ -

- เปิดม่านแดง -

(ทรวานำนางบริวารขึ้นบนเวที ทรวีออกขวางหน้า)

- เจรจา -

ทรวี - ฮะเฮ้ย เหวยทรวาเจ้ากาลิ ฎคือทรวีลูกแม่นิลาภาสรว ซึ่งบังเกิดชุกช่อน
 ไว้ในคูลา ได้พันภัยไม่มรณาเยียงควายผู้ นานหนักหนาที่ตัวฎสู้อทนรอ
 วัตรรอยเท้าเจ้าผู้เป็นพ่อจนเทียมเท่า วันนี้แล้วฎจะฆ่าเจ้าให้มรณา เพราะรอย
 บาทามาเท่ากันในวันนี้ เฮ้ย อयरอรืเร่งมาชวิดประลองเขา จะได้ว่าฎหรือเจ้า
 จะมีชัย

ทรวา - ชะ ไ้อัทรวี บังอาจใจจริงเจียวหนอ มึงเป็นลูกฎคิดจะสู้พ่อ ทุด ไ้อัทรวี
 เป็นกระนี้ นี้แหละฎจึงได้เข่นฆ่า ลูกมิงสาสิ้นทั้งหลายที่เป็นควายผู้ เพราะถึง
 แสนรักมันก็อกตัณญคิดสู้พ่อ ชาติไ้อัทรวี มะ มามา มึงกล้าดีอย่าหนีหน้า
 โกรธพลาทางถลันถลาโลดเข้าราวี ประลองฤทธิด้วยมิงสาทรวี

- ปีเดี่ยวเพลงเชิดนอก -

(ทรวาเข้ารบกับทรวี ทรวีฆ่าทรวาตาย)

- ปีพาทย์ทำเพลงโอด -

⁽¹⁾ ทำนองของ มนตรี ตราโมท แต่งใหม่

- ร้องเพลงกราวรำ -

ครั้นว่าข่มาม้วยมรณม์ กาสรรหิมเอมเกษมศรี
 ลองเชิงเบิ่งหน้าด้วยยินดี เทียวทำราววีคะนองใจ

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

(ทรวีขึ้นบนฉากท้องฟ้า)
 (ปิดไฟบนเวที เปิดไฟฉากวิมาน)
 (พระอิศวรประทับอยู่ ทรวีขึ้นไปทำ)

- เจรจา -

ทรวี - นี่แน่ะ พระศุภผู้เป็นใหญ่ในโลกา เราทรวีขอทวายท่าแก่ตัวท่าน แม้นเก่ง
 จริงจงมาโรมรันประลองฤทธิ์ ให้ปรากฏทศทิศลือสะท้าน

- ร้องเพลงนาคราช -

เหม่ เหม่ ดูคู่อั้วทรวี มาอั่งอวดฤทธิ์ทำหาญ
 ตัวมิ่งหยาบใหญ่ใจพาด อ้ายชาติเดรัจฉานทรลักษณ์
 ข่ม่าพ่อตัวตายแล้วมิหนำ จะซ้าเอาคอมารอจักร
 จะมาทำทวายกูไม่คู่พักตร์ แม้นรักจักใคร่ราวี
 เอ็งจงลงไปยุทธรยง ด้วยพาลีลูกองค์โกสีย์
 ให้มิ่งสิ้นชีพชีวี แพ้ฤทธิ์พาลีผู้ศักดิ์ดา

- ร้องเพลงเขมรสุดใจ -

บัดนั้น ทรวีฤทธิ์แรงแข็งกล้า
 ครั้นต้องคำสาปเจ้าโลกา บังเอิญให้โมหาบ้าใจ
 ขวิดคัตไกรลาสสิงขร สำแดงฤทธิ์รอนแผ่นดินไหว
 ระเห็จมาในป่าพนาลัย ตรงไปซัดชินธานี

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

(ดับไฟฉากวิมาน)

- ปิดม่านแดง -

ตอน 2 สุกครีฟต้องโทษ
 ฉาก ถ้ำสุรกานต์

- ผู้แสดง - (ตอน 2)

พาลี, สุกครีฟ, พลลิง, ทรวี

(การแสดงเวทีล่าง ติดต่อกับตอน 1)

(พาลียกพลลิงออกพบทรีเวทีล่าง)

- เจริจา -

พาลี - ฝ่ายพระยาพาลีผู้ฤทธิรงค์พิงศอมร ดูกาสรเห็นท่งที่มีพลัง จึงเรียกสุครีพอนุชาเข้ามาสั่งเป็นความนัย ว่าทรีตนนี้ไซ้ร้มีฤทธิแรง แม้นต่อสู้ในกลางแปลง เห็นยากอยู่ พี่จะอุบายเข้าไปต่อสู้อยู่ในคูหา เจ้าจงคุมโยธากลับมาใหม่ คอยสังเกตเลือดอันหลังไหลออกมาที่หน้าถ้า ถ้าเป็นเลือดชั้นปนดำคือเลือดควาย หากโลหิตใสนั้นก็หมายเป็นเลือดพี่ จงเร่งพลชนครีปิดคูหา อย่าปล่อยให้หมีหงสาออกมาได้ ทุกเช้าตรู่จงคุมหมู่พลไกรมาตรวจตรา สั่งพลางทางร้องทำว่าเหยยเหยยทรี อันตัวเจ้ากับเรานี้ต่างมีฤทธิ จงไปชิงชัยให้มิดชิดในคูหา เกลือกผู้ใดใครมรณาเพราะแพ้พ่าย จะได้เป็นความลับไม่อัปอายแก่ผู้ใด

ทรี - อ้อ...เช่นนั้นจะเป็นไรเจ้าพาลี นี่ชะรอยเจ้าเกรงจะเสียทีแพ้แก่ข้า จึงคิดจะเกลื่อนกลบหลบหน้าให้พ้นอาย รอบที่ไหนเจ้าก็ต้องตายวายชีวัน ว่าแล้วจรจรัลออกนำหน้า มุ่งเข้าสู่ถ้ำคูหาสุรगานต์ พาลีก็ติดตามไปรอนรอน

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

- เปิดม่านแดง -

(ทรี กับพาลี ขึ้นบนเวทีเข้าไปรบกันในถ้ำ)

(ดับไฟเวที เปิดไฟฉากในถ้ำ)

- ร้องเพลงเขมรปากท่อชั้นเดียว -

เมื่อนั้น	พาลีธิดาอาจหาญ
สัประยุทธ์ต่อยุทธ์เป็นช้านาน	ไม่อาจรุกรานเอาชัย
ตริ๊กไปด้วยไวปัญญา	มหิงสาตัวนี้เป็นไฉน
รุ่งเรืองฤทธาเกรียงไกร	หรือจะได้กำลังเทวา

- ร้องเพลงร้าย -

จึงร้องถามว่าเหยยทรี	ซึ่งเรื่องฤทธิแก่ลัวกล้า
เทเวศร์องค์ใดมเหสีมา	ให้กำลังวังชาหรือว่าไร

- เจริจา -

ทรีพี - ชีชะ เจ้าพาลี ช่างถามไถ่ดูถูกกัน เฮ้ย ภูนั้นเรื่องฤทธิไกรในตัวเอง ไซ้
 ฅกาจเก่งเพราะเทวามาช่วยเหลือ ภูเรื่องอำนาจยิ่งกว่าชาติเชื้อวงศ์เทวา เจ้าควรร
 ศิริโรราบกราบขมาเสียบัดนี้ ลึ้นวาจาทรีพีที่อกตัญญู เหล่าเทวัญอันเคยอยู่รักษา
 กาย ก็พากันหนีแห่งหนายไม่ปกป้อง

พาลี - ฝ่ายพาลีเห็นได้ช่องต้องหยุดยั้ง ก็ถาโถมโจมตีเข้าชิงชัยด้วยฤทธิ

- ร้องเพลงร่าย -

มือซ้ายจับเข้ายืนยัน มือขวาแกว่งพระขรรค์ชัยศรี
 ฟาดลงด้วยกำลังทั้งอินทรีย์ ทรีพีก็ม้วยบวรลัย

- ปี่พาทย์ทำเพลงร้ว - โอด -

(พาลีฆ่าทรีพีตาย)

(ดับไฟฉากในถ้ำ)

(เปิดไฟเห็นเลือดชั้นไหลออกมาปากถ้ำ)

(ทำฝนตกที่ปากถ้ำ เลือดชั้นกลายเป็นเลือดใส เปิดไฟเวที)

(สุครีพพาไพร่พลสิงออก สุครีพเห็นเลือดใสที่ปากถ้ำ ตกใจ)

- ร้องเพลงตะนาว -

แสนทุกข์แสนโศกเป็นกำลัง มีทันยังพิเคราะห์ครวญใคร
 คิดว่าเชษฐาพิราลัย ครวญคร่ำรำให้ไม่สมประดี

- ปี่พาทย์ทำเพลงโอด -

- เจริจา -

สุครีพ - แล้วรำลึกได้ถึงวาที่พระเชษฐา ที่ส่ำทับกำซับก่ำซาไว้มั่นคง จึงร้องสั่ง
 พลจตุรงค์บริษัชนศิลา เร่งระดมถมปากคูหาไว้ทันใด

- ปี่พาทย์ทำเพลงร้ว - เซ็ด -

(พลลิงชนหินปิดปากถ้ำ)

(เปิดไฟเห็นการแสดงภายในถ้ำ)

(พาลีใช้เศียรควาย ขว้างทำลายปากทาง ออกมาจากในถ้ำ)

- เจริจา -

พาลี - เหม่ ใ้สุครีพ ใ้จัญไร มึงจะฆ่าพี่ ช่างเสียทีภูเลี้ยงภูรักเป็นหนักหนา
 มึงแกลั้งสั่งปิดคูหาเพราะใจคุด ใ้ทรมศบฏถึงจะชิงเมือง นี้มึงคงผูกจิตคิด
 แค้นเคืองเรื่องนางดารา ลืมญาติววงศ์เผ่าพงศาคิดฆ่าพี่ ไป ใ้สุครีพ ใ้กาลิมึง
 กับภูเป็นขาดกัน แม้ว่าภูตายวายชีวัน มึงอย่าเข้าไปเผาผี

สุครีพ - ข้าแต่พระเจ้าพี่ โปรดยับยั้งฟังน้องก่อน น้องจงรักต่อพระภูธรตั้งพระบิดา มิเคยเสื่อมซึ่งศรัทธาในพระเจ้าพี่ ที่สั่งพลชนคีรีปิดปากทาง ก็เพราะเห็นโลหิตจางไหลหลั่งมา จึงก่นแต่จะโคกอาลัยพระพี่

พาลี - ชะ น้อยรีไฉ่ตัวดี อย่ามาเจรจาสุสาเล่า ภูนะรู้ทันรู้เท่าเจ้าทุกสิ่ง สัตถุชาติลึงทรยศหมดยางอาย ไฉ่อุบาทว์ขาดเชื้อสายกันแต่วันนี้ มึงจงออกนอกธานีอย่าคิดกลับ ถ้าหาไม่ภูจะสับให้อาสน์ กวีพลาญฉวยพระขรรค์สุรگانต์ โถมทะยานเข้าไฉ่รอนดังฟอนไฟ

- **ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -**

(พาลีไฉ่ทำร้ายสุครีพ สุครีพหนี)

- **ปิดม่านแดง -**

- **ปี่พาทย์ทำเพลงตะนาวแปลง -**

(สุครีพออกเวทีล่าง)

- **ร้องเพลงตะนาวแปลง -**

ไฉ่ว่าตัวภูผู้สุจริต	ความผิดนิดหนึ่งหาไม่มี
มาต้องชั่วชอกข้าระกำใจ	อกเอ๋ยกรรมใดมารุกราน

- **ปี่พาทย์ทำเพลงโอด -**

(สุครีพเดินไปร้องให้ไป หนุมานออกพบ)

- **เจรจา -**

หนุมาน - ฝ่ายกำแหงหนุมานชาญฤทธิรงค์ มาประสบพบองค์พระเจ้าน้ำ จึงเข้าไปถวายวันทาแล้วทูลถาม ดูพระเจ้าน้ำทรงมีความโทมนัส เสด็จมาในป่าชัฏแต่ลำพัง เหล่าสาวสนมกรมวังไปข้างไหน หรือว่าเกิดเหตุเพทภัยในนครา จึงเสด็จประเวศมาในอารัญ

- **ร้องเพลงสร้อยเพลง -**

เมื่อนั้น	สุครีพยิงแสนกันแสงศัลย์
กอดนัดดาพลาญทางจันรวรจ์	รำพันเล่าแจ้งแห่งคดี
นำสิ้นทุกสิ่งในเวียงวัง	สิ้นทั้งสุริยวงศ์กระบี่ศรี
เล่าพลาญทางโคกโคกกี	เพียงจะสิ้นสมประดีชีวัน

- เจริจา -

หนุมาน -

ข้าแต่พระเจ้าน้ำอาโย่โสศกศัลย์ หวันอารมณ์ บัดนี้หลานได้พบพระสีกร
รามาวตาร ทรงมีรับสั่งใช้ให้มาเกณฑ์ทหารประชุมพล จะยกไปรานโรมโจอม
ประจัญกรุงลงกา หลานจะนำพระเจ้าน้ำไปเฝ้าพระบาท จะได้ถวายตัวในพระ
หริราชรามาวตาร ขอพระราชทานพระบารมีคุ้มโผภัย

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

(เปิดไฟบนเวที เห็นพระราม พระลักษมณ์ นั่งอยู่ร่วมไม้)

ตอน 3 พาลีรับสัจย์

ฉากเดียวกับตอน 2

(การแสดงติดต่อกับตอน 2)

(หนุมานพาสุครีพขึ้นบนเวที ถวายตัวต่อพระราม)

- ร้องเพลงนกกจาก -

ครั้นถึงต่างถวายอภิวาท	แทบบาทพระนารายณ์เป็นใหญ่
กราบทูลข้อความตามนัย	ซึ่งได้มีทุกซ์เวทนา

- เจริจา -

สุครีพ -

ข้าแต่พระผ่านฟ้ารามาวตาร ข้าพระบาทขอพระราชทานพระบารมี
โปรดทรงสังหารพาลีที่ชั่วชาติ ให้สุดสิ้นชีวาตมลงวอดวาย แล้วข้าพระบาทจะ
ถวายพลพานรินทร์ ล้วนวานวงศ์พงศ์ชีดชินสิ้นทั้งหมด สมทบทัพพระทรงยศยก
ไปยุทธ์ปราบอสูรินทร์ให้สิ้นสุดสมพระราชปรารภณา

พระราม -

ดูรา สุครีพบุตรพระสุริยัน ท่านกับพาลีวิวาทกันฉันท์พี่น้อง เงามีอาจ
เข้าเกี่ยวข้องฟ้องพงศา จะเกิดข้อครหาหาควรไม่

สุครีพ -

ข้าแต่พระตรีภูวไนยผู้ทรงธรรม อันพาลีเคยถวายคำสัตย์สาบาน แต่ครั้ง
พระจอมโลก โปรดฝากนางดารามาพระราชทานข้าพระบาท ว่าให้ต้องศร
พระนารายณ์ราชเมื่อขาดสัตย์ การก็สมจริงดังพระจักร์นต์ทรงทัตทาน ควรที่
พระองค์จะทรงสังหารผลาญพาลี ให้สุดสิ้นชีวี ตามสัตยา

- ร้องเพลงแขกไท่ -

เมื่อนั้น	พระตรีภพลบโลกนาถา
ได้ฟังรำลึกตรึกตรา	ผ่านฟ้าก็แจ้งประจักษ์ใจ

- ร้องเพลงแขกไพรชั้นเดียว -

จึงตรัสว่าดูราสุรีย์บุตร จงรีบรุดเข้าไปกรุงใหญ่
ทวยทำพาลีฤทธิไกร ออกมาชิงชัยกับวานร

- เจรจา -

สุครีพ - ไอรสพระทinkerได้สดับพระโองการ ถวายบังคมพระอวตารด้วยสมคิด
จึงลำแดงแผลงฤทธิ์ขึ้นอัมพร เหาะกลับไปยังขีดخينพระนคร

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

(สุครีพพูลลาพระรามไป หนุมานป้องกัน)

- เจรจา -

หนุมาน - โปรดก่อนพระพุทเจ้าข้า ซึ่งพาลีกับสุครีพพระเจ้าน้ำจะราวี ข้าพระบาท
นี้มีอาจอยู่ทนดูได้ คงจะติดตามน่าละอายใจไปช้านาน ขอพูลลาพระอวตารจาก
ไปก่อน ต่อสิ้นเรื่องจี้ จะย้อนมาเฝ้าใหม่ พูลพลาทางครรรไลไปจากมณฑลจรด
มุ่งหน้าไปให้ไกลตา

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

(หนุมานเข้าโรงไป พาลี สุครีพออกรบกัน ฉากท้องฟ้าพระรามขึ้นศร)

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิดฉิ่ง -

(พระรามแผลงศร พาลีจับลูกศรได้ พาลีลงมาเวทิล่าง)

- เจรจา -

พาลี - เหม เจ้าโยคีชีป่า เราวิวาทยุทธนาถันพี่น้อง ไซ่ก่งการเจ้าทั้งสองชี่ชั่ว
ไยก้าวร้าวเข้ามาพันพัวให้ผิดเพศ เสียแรงรักษาพรตจำเรญเวทภาวนา มาแผลง
ศรจะสังหารข้าด้วยอันใด หรือข้ามีโทษเคยโกรธกันแต่วันไหนนะชี่

พระราม - เรายี่คือนารายณ์อวตาร จะมาทวงทวนสาบานจากตัวเจ้า ซึ่งเคยให้ไว้
แก่เรา เมื่อครั้งรับนางดารามาจากไกรลาส พานรินทร์เจ้าอย่าประมาททงใจ
จงก้มหน้ายอมรับกรรมอันเคยทำไว้ตามสัตยา

- ร้องเพลงตระบองกัน -

แล้วทรงปรากฏวรกาย เป็นรูปนารายณ์นาถา
สี่กรทรงเทพศาสตรา ประจักษ์แก่พระยาวานร

- ปี่พาทย์ทำเพลงรัวสามลา -

(พระรามแผลงฤทธิ์เป็นสี่กร พาลีเข้าเฝ้าแทบพระบาท)

- ร้องเพลงสามไม้กลาง -

ตัวข้าพาลีนี้ผิด	ขอถวายชีวิตต่อศิลปินพร
ถึงกรรมแล้วก็จำจะม้วยมรณ์	พระอย่าถือโทษกรรมเป็นเวร

- เจริญ -

พระราม -

ดูกร พระยาพาลีธิดา ซึ่งท่านประมาทจากบ่วงลวงสาบาน จนเสียสัตย์
ที่ปฏิญาณก็เพราะหลงใหลในอิสตรี หากท่านนี้ได้สำนึกรู้สึกตน เราก็เห็นว่าเป็น
ผลควรให้โทษ แต่สัญญาเคยว่าไว้เหมือนรอยลิขิต อันเอาเหล็กเพชรจารติดกับ
ภูผา ต้องเป็นไปตามสัตยาที่ว่าอน เขาเกิดเราจะผันผวนไว้ชีวิต ขอโลหิตเช่น
พรหมาสตร์เพียงหยาดหยด พอมีแผลปรากฏประจำกาย มิต้องถึงซึ่งรอดตายดัง
สัญญา

พาลี -

ข้าแต่พระองค์ทรงพระกรุณาเป็นมหาศาล แต่ข้าพระบาทบุตรีมีชวาน
เป็นชาติชาย เมื่อเสียสัตย์นั้นก็หมายชีวิตสิ้น จะอยู่ให้ใครดูหมิ่นหาควรไม่
โลหิตหยดก็เหมือนหมดไปทั้งใจกาย แผลติดตัวข้าก็กลัวตายเสียตายตัว
ถึงคราวกรรมเคยได้ทำชั่วขอถวายซึ่งชีวิต ต่อพระทรงสั่งขังจำนรรจ์ไม่อาลัย
แม้พระตรีภูวไนยจะโปรดปราน ข้าพระบาทขอพระราชทานฝากสุครีพอนุชา
อีกองค์โอรสาและโยธาเมืองขีดขิน ขอทูลลาพระจักรินทรสิ้นชีวา

- ร้องเพลงแขกลพบุรี -

ครั้นเสร็จซึ่งลาพระสีกร	วานรคร่ำโทมนัสสา
ร้องสั่งสุครีพอนุชา	ที่จะลาสิ้นชีพชนมาน
เจ้าจะอยู่เป็นข้าพระทรงจักร	จงพิทักษ์รักษาอันอาหลาน
หมั่นเฝ้าเข้าเฝ้าเป็นนิจกาล	อย่าเกียจคร้านแต่ตามอำเภอใจ
สิ่งใดพระองค์ทรงตรัสถาม	อย่าเบาความเพ็ดทูลแต่โดยได้
อย่าแต่งกายหมายอวดพระทรงชัย	ที่ในพระโรงรจนา
หมอบเฝ้าอย่าก้มอย่าเงยหาง	อย่าเตร่ตร่ายเหลือบแลซ้ายขวา
พระที่นั่งบัลลังก์อลงการ	อย่าฝ่าฝืนขึ้นนั่งอิงองค์
อันฝูงพระสนมนางใน	อย่าผูกจิตพิสมัยไหลหลง
ภักดีต่อได้บาทบงสุ์	อย่าทงว่าทรงพระเมตตา
แขกเมืองอย่าบอกความลับ	อย่าสนทนาคำนับคบหา
อันรางวัลให้บันเสนา	อย่ามีใจอิจฉาตัดทาน
แม้กริ้วโกรธลงโทษผู้ใด	อย่าใส่ใจยุยงจะผลาญ

อย่าโลกักราชทรัพย์ศฤงคาร	พระบรหารสิ่งใดจงจำความ
อาสาเจ้าตนจนตัวตาย	จึงนับเป็นชายชาญสนาม
เจ้าจงจำคำทำตาม	ก็จะจำเริญความสวัสดิ์

- เจริจา -

พาลี -

พระน้องรักร่วมชีวีพี่ขอลา อย่าวิโยคโศกโศกาอาลัยพี่ จงปกป้องครอง
พลกระบี่ให้มีธรรม เอาจามัคคีตั้งนำเป็นธงไชย หนึ่งองค์ยังเยาว์วัยหมั่นสอน
สั่ง อย่าวางใจให้ออหังกำแหงเหิม รู้ศึกษาปัญญาเพิ่มเสริมนิสัย รู้จักเด็กรู้จัก
ผู้ใหญ่ไม่ไขว่หน้า หนึ่งนักสิทธิ์วิทยาคณาจารย์ จงเคารพนบสักการเป็นมงคล
อย่ารุกรานให้ร้อนรอนประทุษฐ์โทษ ถึงแสนโกรธรู้ระงับดับด้วยปัญญา พี่ฝาก
ด้วยช่วยเลี้ยงนัดดาไว้ให้จงดี

- ร้องเพลงบรเทศ -

สอนน้องสิ้นเสียงสิ้นสั่ง	สิ้นกำลังสิ้นฤทธิ์กระบี่ศรี
วางศรปักลงตรงอินทรีย์	สิ้นชีวีไปเกิดในนิมาน

- ปี่พาทย์ทำเพลงรัวติกดาบรรพ์ -

(พาลีลาพระรามแล้วปักลูกศรฆ่าตัวเอง)

- ปิดม่านเทพพนม -

- จบการแสดง -

- ร้องเพลงต้นเพลงยาว -

พิศพัทตร์พัทตร์ม่องดั่งดวงจันทร์	พิศขนงดั่งคันธนูศิลป์
พิศเนตรดั่งเนตรมฤคิน	พิศทนต์ดั่งนิลเรียบราย
พิศโอบฐัฐโอบฐัฐเอี่ยมดั่งจะแย้ม	พิศนาสิกนาสิกแสงลุ่มเฉิดฉาย
พิศปรางดั่งปรางทองพราย	พิศกรรณกรรณคล้ายบุษบา

- เจาจา -

พาลี -

พิศพัทตร์ลักขณาเทพนารี แสนปั้นปวนยวนฤดีกระสันต์เสียว อารมณ์
กามดั่งน้ำเขียวทะเลหลัง ให้คลั่งคลุ้มคลั่งลิ้มกายา ลิ้มค่านิ่งถึงอนุชาร่วมชีวิต
วานต์ ลิ้มกระหันท้สตัยสาบานต่อเทวฤทธิ วิสัยลึงที่จริงจิตคิดรวบรัด แต่ค่อย
เงืองดอดหัดหัดรัศค้ำหวาน เชิงออกอ้อนวนอนประโลมโฉมนางคราญ

- ร้องเพลงไอ้โลมชาติรี -

เจ้าเอย เจ้าพี่	มารศรีเยาววยอดสงสาร
รักแสนสุดรักยิ่งชีวิต	เยาวมาลย์จึงได้ปรานี

- ร้องเพลงพราหมณ์ตีน้ำเต้า -

พระเอย พระองค์	พระจงโปรดเกล้าเกศี
เอออะไรมาทำดั่งนี้	ล่องคำพระศุภีบัญชา
พระจงคืนคิดคู่ก่อน	อย่าอวรณ์แต่สมเส่นหา
ตัวน้องเทวัญประทานมา	ให้สุศรีพอนุชาตั้งวาที

- เจาจา -

พาลี -

แม่ยอดชีวิต ขวัญชีวิต ศรีชีวิต แม่อย่าอิดเอื้อนเป็นอนบิตคิดหลักหลบ
อันผอบพื้รับมากับมือ ถึงหนักหนอพื้ก็สู้ถือประคองอ้อม ถ้าปากเหลือจนเหงื่อ
ชุ่มเพราะอ้อมน้อง จนพาเจ้าเข้ามาถึงห้องเห็นฉัน โฉมเฉลาเจ้าจะให้พี่สละลา ใ้
น้ำใจช่างไม่เมตตาปรานีหนอ มาเถิดนะแม่อย่ารังรอให้นานเนิ่น เชิญแม่ร้อยซัง
ไปนั่งให้เพลินเพลินบนแท่นทอง กล่าวอ้ออนกรตระกองแสนพิศวาส ประคอง
องค์อนงค์นางขึ้นเขยชม ต่างแนบชิดสนิทสมภิรมยา บัดนั้น โลม แล้วตระนอน

- ปี่พาทย์ทำเพลงโลม - ตระนอน -

- ทำเพลงหรีไฟให้มีดลง -

- ปิดม่านแดง -

จบการแสดง

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายยุทธนา แซ่พั้ว เกิดเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2530 ที่โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี เข้ารับการศึกษาระดับอนุบาลที่โรงเรียนอนุบาลสารพี ต่อมาเข้ารับการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนมานูตานุเคราะห์ และการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนสุราษฎร์ธานี ต่อมาเข้ารับการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา (ปริญญาตรี) ที่คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ สำเร็จการศึกษาเมื่อปีพุทธศักราช 2552 และเข้ารับการศึกษาระดับมหาบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีพุทธศักราช 2553 ปัจจุบันรับราชการครู โรงเรียนสตรีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 กระทรวงศึกษาธิการ